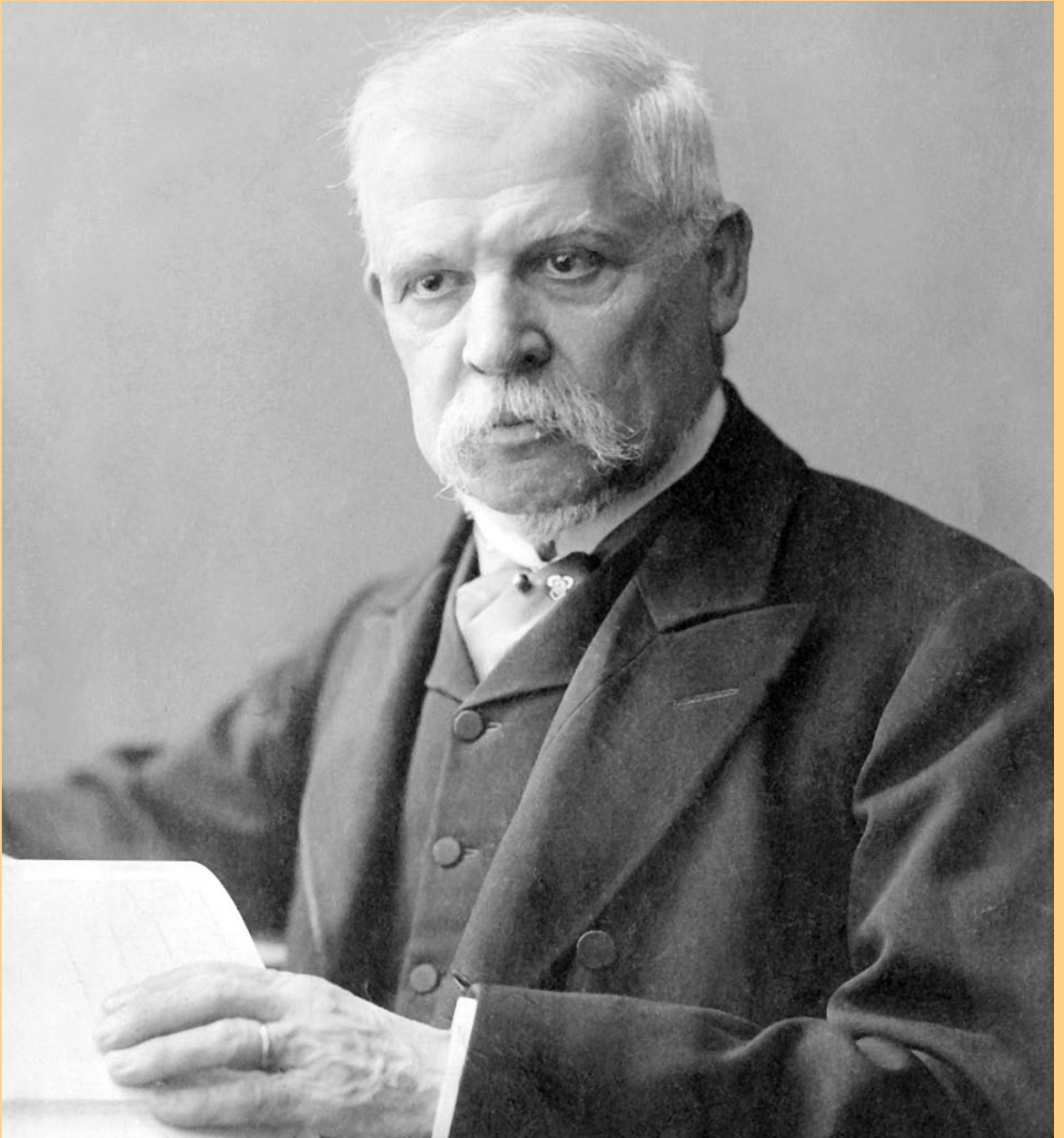

ZBORNİK 0

vatroslavu jagiću

ZBORNİK O VATROSLAVU JAGIĆU

HRVATSKI KNJIŽEVNI POVJESNIČARI

ZNANSTVENI ZBORNICI

Sv. 10./I.

NAKLADNIK:

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu

SUNAKLADNICI:

Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera Osijek

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Hrvatsko filološko društvo Zadar

Hrvatsko filološko društvo Zagreb

Matica hrvatska Varaždin

Sveučilište u Zadru

GLAVNI UREDNIK:

prof. dr. sc. Tihomil Maštrović

UREDNIČKI ODBOR:

prof. dr. sc. Dunja Fališevac, mr. sc. Ernest Fišer,

akademik Radoslav Katičić, akademik Nikica Kolumbić,

prof. dr. sc. Stanislav Marijanović, prof. dr. sc. Tihomil Maštrović,

akademik Miroslav Šicel, prof. dr. sc. Ivo Škarić

TAJNIK UREDNIŠTVA:

mr. sc. Marinko Šišak

ZBORNİK O VATROSLAVU JAGIĆU

književnom povjesničaru, kritičaru i filologu

*Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa
Beč, 1. listopada 2005.
Varaždin, 13. – 15. listopada 2005.*

Knjiga I.

Zagreb, 2007.

Projekt istraživanja znanstvenoga i stručnoga prinosa uglednih znanstvenika s područja hrvatske književne historiografije *Hrvatski književni povjesničari*, u knjižnom nizu znanstvenih zbornikâ s radovima iznesenim na prethodno održanim znanstvenim skupovima o pojedinim hrvatskim književnim povjesničarima, napokon je obuhvatio znanstveni opus »oca hrvatske slavistike« *Vatroslava Jagića*, te se *Zbornik o Vatroslavu Jagiću* objavljuje kao deseti, jubilarni, zbornik u navedenom nizu. Projekt obuhvaća istraživanja i valorizaciju znanstvene djelatnosti istaknutih književnih povjesničara XIX. i XX. st., kako obzirom na metodologiju znanstvenih istraživanja, tako i na ciljeve, te na postignute rezultate njihovih književnopovijesnih istraživanja. *Zborniku o Vatroslavu Jagiću* prethode sljedeći zbornici: *Zbornik o Mihovilu Kombolu* (prvo izdanje izašlo je godine 1983., a ponovljeno izdanje 1997.), *Zbornik o Slavku Ježiću* objavljen godine 1997., *Zbornik o Franji Fancevu* godine 1998., *Zbornik o Tomi Matiću* 1998., *Zbornik o Albertu Haleru* 2000., *Zbornik o Branku Vodniku* 2001., *Zbornik o Ivanu Milčetiću* 2002., *Zbornik o Dragutinu Prohaski* 2003., te *Zbornik o Milanu Rešetar* objavljen godine 2005.

Znanstveni skup o Vatroslavu Jagiću, koji je prethodio ovom zborniku, bio je *međunarodni*, obzirom na činjenicu da su u njegovu radu sudjelovali znanstvenici iz šest zemalja, te *međudržavni*, jer je s radom započeo u Austriji, u *Beču*, 1. listopada 2005. u Institutu za slavistiku bečkog Sveučilišta, da bi potom s radom nastavio u Hrvatskoj, u *Varaždinu*, od 13. do 15. listopada 2005., a u radu skupa, uz hrvatski, koristio se i njemački jezik. Održane su ukupno tri radne sjednice, prva u Beču, a dvije u Varaždinu, čime se, uz ostalo, željela naglasiti uloga i značaj ovih *gradova* u Jagićevu životu i znanstvenom stvaralaštvu.

Vatroslav Jagić je rođen u Varaždinu 6. srpnja 1838. Osnovnu školu i prva tri razreda franjevačke gimnazije pohađao je u rodnom gradu, ostale u Zagrebu. Dobivši državnu stipendiju, u Beču je od 1856. tri godine studirao klasičnu filologiju. Svoju sveučilišnu karijeru ostvario je u inozemstvu; nakon Odese, Berlina i Petrograda, najduže je bio profesor u Beču gdje je predavao slavensku filologiju, od godine 1886. do mirovine 1908. Profesorom je postao na prijedlog Frana Miklošiča. Uz članstvo u HAZU (tada JAZU) od 1869., te

članstvo u brojnim drugim akademijama i znanstvenim društvima, od godine 1888. član je i Austrijske akademije znanosti. Važne prinose ostvario je u radu na projektima Balkanske komisije Austrijske akademije sudjelujući već u njezinu osnivanju 1897. i praktički ju do svoje smrti vodi kao zamjenik pročelnika i kao pročelnik za filološki rad u njoj. Umro je u Beču 5. kolovoza 1923., a 12. kolovoza 1923. pokopan je na svoju izričitu želju u rodnom Varaždinu. Znanstvena i sveučilišna Jagićeva djelatnost neraskidivo je povezana s Bečom, a njegovo zavičajno-nacionalno domoljublje, njegove svjetonazore i politička opredjeljenja, moguće je prepoznati upravo u njegovoj trajnoj i čvrstoj povezanosti s rodnim mu gradom.

Na znanstvenom skupu o Vatroslavu Jagiću sudjelovalo je 32 referenta, od toga četrnaestero iz Zagreba, četvero iz Zadra, troje iz Beča, dvoje iz Osijeka, dvoje iz Rijeke, te po jedan referent iz Göttingena (Njemačka), Graza (Austrija), Lavova (Ukrajina), Nikšića (Crna Gora), Pescare (Italija), Splita i Varaždina. Organizatori Međunarodnoga znanstvenog skupa o Milanu Rešetaru bili su Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu kao glavni nositelj organizacije, te kao suorganizatori: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Sveučilište u Zadru, Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Matica hrvatska Varaždin i Hrvatska filološka društva iz Zadra i Zagreba, čime su se organizacijski na jednom važnom filološkom projektu našle mnoge važne hrvatske ustanove i društva u kojima se sustavno provode književnopovijesna i uopće filološka istraživanja. Sastav suorganizatora skupa ujedno pokazuje da su se na projektu *Hrvatski književni povjesničari* okupili znanstvenici s četiri hrvatska sveučilišta što je zasigurno hvale vrijedna činjenica sama po sebi, a napose stoga što su nakon skupa uslijedile pripreme da se znanstveni radovi, napisani nakon održanih priopćenja, i objave u zasebnom zborniku.

O Jagićevom znanstvenom opusu u *Zborniku o Vatroslavu Jagiću* objavljen je niz raznovrsnih znanstvenih priloga tridesetak autora, te nekoliko stručnih priloga, a zbog obimnosti građe, ali i praktičnosti korištenja, u drugoj se knjizi ovoga zbornika, posebno donosi bibliografija Vatroslava Jagića i literatura o Jagiću.

Zbornik o Vatroslavu Jagiću prigoda je za osvrt na cijelo izdanje od deset dosad objavljenih zbornika u knjižnom nizu *Hrvatski književni povjesničari*. Hrvatska znanost o književnosti, književna teorija, a posebice književna historiografija je tek djelomice metodološki definirala i teorijski odredila dosadašnje rezultate istraživanja znanstvenih opusa mnogih uglednih književnih povjesnika, a ni njihovi pojedini prinosi povijesti hrvatske književnosti nisu bili uvijek valjano ocijenjeni. Ta tema, do realizacije projekta *Hrvatski književni povjesničari* zapravo nije bila apsolvirana, niti u analitičkim prosudba-

ma, niti u komparativnim pristupima, a posebno ne multidisciplinarno, interdisciplinarno i transdisciplinarno. Prethodno ostvareni rezultati istraživanja hrvatske književne historiografije ovim znanstvenim projektom višekratno su provjeravani a najznačajnija postignuća stvaralačkih opusa pojedinih hrvatskih književnih povjesničara bila su predmetom sustavno provedenih književnokritičkih, književnoteoretskih i komparativističkih istraživanja.

Istraživanja su nedvojbeno pokazala da su mnogi ostvareni rezultati starijih hrvatskih književnih historiografa zapostavljeni i/ili zaboravljeni, odnosno neprimjereno valorizirani, te se danas mnoge suvremene znanstvene prosudbe mogu nadovezati na brojna, već ranije ostvarena, premda nedovoljno poznata, vrijedna znanstvena postignuća s područja književne historiografije i općenito znanosti o književnosti. Isto tako, posve je razvidnom postala usredotočenost najvažnijih hrvatskih književnih povjesničara u pozicioniranju hrvatske književne povijesti kao dijela europskoga književnog i kulturnog događanja unutar dva velika kulturna kruga, mediteranskoga i srednjoeuropskoga. Kako je počesto na hrvatskim stranama, u ideološkim vjetrometinama dvadesetoga stoljeća, recepcija znanstvenih rezultata bila zastrta koprenom neznanstvenih tumačenja, u zbornicima *Hrvatski književni povjesničari*, brojni su znanstvenici osobito pažljivo nastojali detektirati upravo ono znanstveno promišljanje hrvatske književne povijesti koje je hrvatsku književnost, umjetničko i kulturno nasljeđe, pa i cjelokupnu hrvatsku narodnu povijest, bez ideološke optike, određivalo kao nezaobilaznu pretpostavku hrvatskoga nacionalnog i kulturnog identiteta, te kao dio europskog kulturnog krajolika.

U aktivnostima na području hrvatske književne historiografije, u okviru projekta *Hrvatski književni povjesničari*, provedeno je niz opsežnih znanstvenih istraživanja ukupnog stvaralačkog opusa deseterice istaknutih hrvatskih književnih povjesničara. Mnogi rezultati do kojih su znanstvenici došli pokazuju da su prethodne spoznaje o znanstvenim i stručnim prinosima pojedinih hrvatskih književnih povjesničara dobrim dijelom bile nedostatne, a dijelom i pogrešne. Retrospektivno gledajući, hrvatska je književna povijest prečesto bila instrument dnevne politike, ali jednako tako ista je sudbina pratila i znanost o književnosti, pa su mnoge prosudbe i ocijene bile određene ideološkim supstratom unesenim u znanstveni diskurz kod ocjenjivanja znanstvene djelatnosti važnijih hrvatskih književnih povjesničara. Pri tome je važno naglasiti i to da je i prešućivanje bio oblik krivotvorenja znanstvene istine (paradigmatični su primjeri recepcije znanstvenih opusa S. Ježića, F. Fanceva, A. Halera i dr.). Stoga neke netočne i nedostatne spoznaje o znanstvenom stvaralaštvu deseterice istaknutih hrvatskih književnih povjesničara, odnosno o njihovim pojedinih stručnim i znanstvenim postignućima, nakon objavljivanja zbornika u nizu *Hrvatski književni povjesničari*, odnosno nakon postignutih rezultata

suvremenih znanstvenih istraživanja, moraju biti redefinirane, odnosno valja pristupiti artikuliranju novih književnopovijesnih i kulturoloških ocjena.

Primjena rezultata istraživanja iznesenih u zbornicima podjednako je ostvarena, kako u određivanju vrijednosti dosadašnjih istraživanja, tako i u ocjeni uloge pojedinih istaknutih hrvatskih književnih povjesničara u pozicioniranju hrvatske književne baštine. Rezultati istraživanja, objavljeni u odgovarajućem znanstvenom zborniku, svekolikoj su zainteresiranoj javnosti, napose onoj znanstvenoj, te sveučilišnoj i ostaloj učećoj mladeži, postali dostupni, što je dakako preduvjet odgovarajućih kompetentnih prosudbi o važnim ostvarenjima na području hrvatske književne historiografije. Ujedno, ti su rezultati nezaobilazni oslonac u budućim interpretacijama hrvatske kulturne povijesti, napose književne.

Rezultate dosadašnjih znanstvenih istraživanja, ostvarenih u projektu *Hrvatski književni povjesničari* također je moguće prezentirati u sveučilišnim i gimnazijskim udžbenicima, leksikonima i enciklopedijama, povijestima hrvatske književnosti, znanosti i kulture, retrospektivnim pregledima hrvatske književnosti i dr. Kao temeljnu pretpostavku monografskoga istraživanja znanstvenoga opusa pojedinog hrvatskog književnog povjesničara, izrađena je i iscrpna bibliografija kao i literatura o svakom od njih, čime se ujedno stvaraju pretpostavke izradbe cjelovite bibliografije hrvatske književne historiografije.

Tihomil Maštrović

Radovi sa znanstvenoga skupa

Radoslav Katičić

Vatroslav Jagić i hrvatski književni jezik

Izvorni znanstveni članak
UDK 811.163.42 (091)

Vatroslav Jagić još se u zagrebačkom razdoblju svojega života dobro uputio u tada aktualna pitanja hrvatskoga književnog jezika, te je i sam javno sudjelovao u raspravama o tome. Svega života, i kad je bio daleko od domovine, budno je pratio daljnji razvoj hrvatske jezične izgradnje i o tome je iznosio svoja mišljenja. Jagić je kao malo tko poznavao i razumio povijest i narav hrvatskoga književnog jezika. Njemu je, usuprot stavovima općenito prihvaćenim u slavistici, bila posve jasna njegova cjelovitost i kontinuitet njegove izgradnje, višekratno poremećen, ali ipak neprekinut. Na tom je ustrajao i to je javno iznosio. Ali je Jagić bio uvjeren u to da Hrvati i Srbi imaju isti jezik i da njihova književnojezična budućnost valja da bude zasnovana na tome. Tu se nije razlikovao od iliraca i njihovih nasljednika, tzv. zagrebačke škole. Stoga je u bitnome podupirao školu hrvatskih vukovaca, iako nikada nije pristao uz njihovo shvaćanje o podrijetlu i naravi (novo)štokavski stiliziranog hrvatskoga književnog jezika. U tom je smislu upućivao hrvatskim vukovcima ozbiljne kritike, ali, jer je bio uvjeren da je njihovo usmjerenje u bitnome ispravno, nikada nije progovorio tako da se ta kritika ne bi mogla i prečuti. Jagić je tako što se tiče hrvatskoga književnog jezika ostao razapet. Pokazuje se u tome kao tragičan lik.

Jagić je u našim predodžbama prije svega veliki utemeljitelj novoga razdoblja u povijesti slavenske filologije, razdoblja koje se razvijalo u ozračju pozitivizma. Ta je njegova uloga svjetska. Tako ga vide svi koji se na bilo koji način bave slavistikom. No on je bio Hrvat. Ne samo da je to bio podrijetlom i odgojem, nego je bio čvrsto urastao u hrvatski znanstveni i kulturni život. Zagrebačko razdoblje njegove »književne radnje«, kako se sam izražavao, neizbrisivo ga je obilježilo.¹ Uvijek se živo zanimao za pitanja hrvatskoga književnog jezika, kako su se u ono doba postavljala. Svega života, i kad je bio daleko od domovine, budno je pratio daljnji razvoj hrvatske jezične izgradnje i o tome je iznosio svoja mišljenja. Ona su razasuta po brojnim publikacijama, pa se bez opsežnoga istraživanja, kakvo za ovu priliku ne dolazi u obzir,

¹ Za sažet i obuhvatan pregled Jagićeva života i znanstvenoga rada usp. Katičić, 2005.

ne može dati posve cjelovita i potpuno dokumentirana slika predmeta koji se najavljuje ovim naslovom. No kako je taj predmet kad se govori o Jagiću nezaobilazan, a zbog Jagićeva znanstvenoga stasa nezaobilazan i kad se govori o hrvatskom jeziku, valja se zadovoljiti onim što je ipak bilo moguće skupiti i obuhvatiti bar to, ne zalazeći previše u podrobnosti.

S obzirom na shvaćanja koja su prevladavala u svjetskoj slavistici druge polovice XIX. stoljeća i na početku XX. potrebno je ovdje posebno istaknuti da se Jagić nikada nije odrekao svojega hrvatstva niti, a to je njemu s obzirom na školu u kojoj je bio odškoloivan bilo osobito teško, svojega jezika kao hrvatskoga. Naprotiv, on je kao malo tko drugi u ono doba znao o hrvatskom jeziku sve bitno. Potrebno je to istaknuti to više što se zna čuti, a ja sam to čuo kako se izriče javno upravo u Varaždinu, da je Jagić bio vukovac.

A Jagić je još 1860., tek se bio vratio sa studija u Beču i počeo službovati u Zagrebu kao nastavnik na gimnaziji,² baš u tom pitanju javno ustao protiv mišljenja o hrvatskom jeziku i Hrvatima koje su zastupala dva velika učitelja škole koju je upravo bio izučio: »... a kako bi i smio čovjek pomisliti, da jih ne bude baš nijedan slušao glasa svojih apostola Kopitara i Miklošića? Zna dem dobro kako nam ta dva učenjaka domovinu prekrojiše: koje čudo ako duboka – u tom valjda preduboka! – učenost njihova namami mnoge da u isti rog trube; pa jer tako mudre njihove knjige kažu, što ih više tuđi negoli slavenski svijet uči, to smo nasuprot Nijemcem, a i samim Slavenom, još uvijek kano među vatrom i vodom: za Hrvata se znade samo kad se o hrabrosti i junaštvu divani, dobrim dijelom i o okrutništvu; govori li se pako o milini i bogatstvu našega jezika, to ti svašta na jugu, samo Hrvata ne ima«.³

Tomu doista ništa ne treba dodati.

Također još na početku svojega zagrebačkog razdoblja (1864.) javno se usprotivio tvrdnji nadasve uglednoga slavista Šafaříka da Hrvati južno od Kupe pripadaju srpskomu narodu i jeziku. Pri tome primjećuje kako »je Šafařík volio ime srpsko, a bojao se, rek bi, hrvatskoga«. Poštujući velikoga učenjaka, pokušava objasniti koji je nesporazum doveo do te očite pristranosti.⁴

Istom se prilikom vrlo zauzeto i sasvim izričito usprotivio onima koji jezik dubrovačkih pjesnika odvajaju od hrvatske cjeline. Jagić vrlo odrješito razlaže kako je taj jezik upravo hrvatski: »Već sam na uvodu rekao da povijest priznaje samo dvoje narodno ime naroda našega: ime hrvatsko i srpsko; od ovijeh ne bijaše srpsko u Dubrovniku nikada u običaju, što bismo mogli primjerom dokazati, a naprotivno čini se, da su se hrvatskoga duže vremena spominjali, i rado ga upotrebljavali. I zbilja, potpuna istovjetnost u jeziku svi-

² Usp. Bratulić, 1986.

³ *Narodne novine*, 1860., Jagić, 1948., str. 430.

⁴ *Književnik*, 1864., Jagić, 1948., str. 39.

ju najstarijih naših pjesnika ne dopušta nam Dubrovniku ni onda odružiti od ostale hrvatske Dalmacije, ako reknemo s Vukom, da su samo čakavci Hrvati, da upravo onda pristoji to ime prije svega dubrovačkomu pjesništvu, jerbo je posvema osnovano na čakavštini, što tako naravski biva, kano da se kći rodi od majke«. ⁵ Tu Jagić ne razlikuje genetsku dijalektalnu pripadnost organskih govora od tradicije književnoga jezika. To su razlike koje su se razjasnile tek kasnije. No njemu je ono najvažnije nedvojbeno, da je staro dubrovačko pjesništvo neizdvojiv dio hrvatske književnosti i njezina jezika, i on to odlučno zastupa, kako god je time dolazio u sukob s gledanjima kakva su prevladavala u slavistici.

Jagića je, dakako, zaokupljalo pitanje zašto veliki osnivači slavenske filologije ne razabiru pravo i ne priznaju hrvatski jezik i Hrvate kao narodnosnu cjelinu u svem njezinu opsegu. Kako je već bio naveo pokušavajući objasniti Šafaříkovu pristranost, on glavni uzrok toj pojavi vidi u tome »... da je pravomu poznanju istine najviše na putu bila nova, koncem XVIII. i početkom XIX. st. osobitom revnošću podignuta hrvaština u Varaždinu–Zagrebu, koja se otprije s etnografičkoga i filologičkoga gledišta mnogo razložitije slovenštinom nazivala«. ⁶ Doista su kajkavski Hrvati u starije doba svoj jezik zvali *slovenski*, što je dijalektalna inačica onoga *slovinski*, koje je bilo prisutno i jako prošireno na jugu. ⁷ A područje Zagrebačke biskupije zvalo se u to doba i državopravno Slovinjem ili Slavonijom. Taj *slovenski* jezik zapravo je, dakle, slavonski. Isti ti pisci zvali su slovenski jezik *kranjski*, razlikujući ga od *slovenskoga*. No Jagiću je pod utjecajem svojega učitelja Miklošiča, koji je kao i njegov učitelj Kopitar mislio i učio da hrvatski kajkavski govori pripadaju slovenskomu jeziku, bilo teško raščistiti s tim. U mlađim je danima bio sklon misliti da znanstvena objektivnost zahtijeva da protiv svojega osjećaja prihvati mišljenje da su njegovi kajkavci »s etnografičkoga i filologičkoga gledišta« zapravo Slovenci i njihov jezik da je slovenski u smislu njegova i našeg vremena. Poslije je shvatio da drugi kriteriji osim onih koje je naučio od svojih učitelja tu posjeduju veću težinu.

U navedenim riječima pokazuje se njegova početna nesigurnost oko jezikoznanstvene pripadnosti kajkavskoga. A svoje razlaganje o tome zašto ugledni slavisti, kada se radi o Hrvatima i njihovu jeziku, ne razabiru kako stvari doista stoje neposredno nastavlja ovim riječima: »Zato je Dobrovski u *Slovanki* pod imenom »horvatski« uvijek samo današnje kajkavce razumijevao, a što su pravi »Horvati«, tomu nije znao drugačijega naziva negoli »ilirsko-dalmatinski« itd. Proti tomu miješanju imena i pojmova podiže svoj

⁵ *Književnik*, 1864., Jagić, 1948., str. 45.

⁶ *Književnik*, 1864., Jagić, 1948., str. 97.

⁷ Usp. Katičić, 1989.

glas prvi Kopitar u presudi Dobrovskove *Slovanke* god. 1814., odgovarajući mu ovako: »Uostalom, primjećuje recenzent, da mu se ime Hrvati (razumijeva se u smislu Dobrovskoga) ne čini pravim genetičkim: genetički Hrvati bijahu još za Trubera na jugu Kupe, gdje se – srpski ili hrvatski govori«; i na drugom mjestu veli otprilike to isto: Ali recenzent prosvjeduje i opet proti imenu hrvatski i to će dotle činiti, dok mu se ne dokaže, da su zbilja slovenski stanovnici županija Varaždin–Križevci–Zagreb, a ne oni u hrvatskoj Krajini i turskoj Hrvatskoj – pravi Hrvati: jerbo je jezik ovih dvojih Hrvata po narječju različit; samo jedno narječje može biti pravo hrvatsko, a svi dokazi potvrđuju ovo drugo napram onomu prvom za pravo i istinito hrvatsko. (Sr. Kopitar's Kl. Schriften I., 286 i 294). Pridajte tomu još: Šafařík *Serbische Lesekörner* str. 7.) pak ćete naći, da je početkom XIX. vijeka ime hrvatsko, s jedne strane poznato po čitavoj Evropi, s druge pak strane, i to upravo od najznamenitijih slovjenskih učenih ljudi, u toli nezavidnom položaju, da se onim, koji si ga prisvajaju odriče, a onim, koji se ga već i odrekoše, ne prisvaja: ovako oni isti, koji su s jedne strane obarali, ne imadahu odvažnosti, da barem na drugoj strani novu zgradu uzgrade. To se dakako razumijeva samo za književnost, koja je koncem prošloga stolj. iznemogla i otuđila se na zapadu, a uskrsnula na istoku; sam pak narod ne presta i na zapadu jednako svoje najveće svetinje zvati onako jezikom hrvatskim kao onaj na istoku j. srpskim«.⁸

Teška je to kritika upućena utemeljiteljima slavenske filologije, upravo porazna. Mladi Jagić, profesor na zagrebačkoj gimnaziji, ustaje tu protiv neospornih autoriteta. Jasno je uočena neprihvatljivost Kopitarove polazne teoretske pretpostavke da Hrvati i njihov jezik mogu biti određeni samo jednim narječjem, što u konačnici vodi do toga da uopće ne može biti određeno ono što Hrvati i njihov jezik doista jesu. Ali je ta kritika, iznesena, koliko god teška bila, ipak suzdržljivo, znanstveno razumno i s mnogo ljudskoga razumijevanja, ostala osamljena i odjeknula je u prazno. One koji su izgrađivali slavistiku onako kako su je zacrtavali Dobrovski i Kopitar nije preusmjerila, a one kojima jest bilo do istine oko hrvatskoga naroda i jezika nije bodrila i zadovoljavala. I kako god je objavljena, i to dva puta, za nju se uglavnom ne zna.

U prijelomno vrijeme, kad se tijekom posljednjega desetljeća XIX. stoljeća dovršavala standardizacija hrvatskoga jezika u smislu Karadžićevih sljedbenika,⁹ koji se obično zovu hrvatskim vukovcima, a protiv zagrebačke škole, kojoj je i sam Jagić u mladim danima obarao ugled u polemikama s Adolfom Veberom,¹⁰ on se vrlo kritički izražavao o jednostranom i neprimjerenom pristupu vukovaca hrvatskomu književnom jeziku.

⁸ *Književnik*, 1864., Jagić, 1948., str. 97–98.

⁹ Usp. Katičić, 2004.

¹⁰ Usp. Katičić, 1986.

Tako 1890. u ocjeni Maretićeve studije *Istorija hrvatskoga pravopisa latinskijem slovima*, Zagreb 1889. podastire međunarodnoj slavističkoj javnosti na njemačkom jeziku (citat se ovdje navodi u hrvatskom prijevodu Mihovila Kombola) i ovakav sud:

»Pisac je svoju zadaću shvatio sasvim drugačije nego ja: tendencija njegova djela, izrađena s velikom marljivošću, leži sasvim negdje drugdje, naime u pokušaju da dokaže, da je u starijim štampanim djelima hrvatske književnosti dolazio pretežno do izražaja fonetski način pisanja. No stare je pisce naše radi toga malo boljela glava; ona opreka, koja se danas s nekim fanatizmom unosi u taj dvostruki princip, bila je starima sasvim nepoznata. Pisac je dakle svoju »istoriju« shvatio i obradio po mojem mišljenju nešto nehistorijski. Ne pada mi dakako ni na pamet da radi toga smatram njegovo djelo sasvim promašenim; to nipošto! Ima različitih gledišta, sa kojih se može jedan i isti predmet obraditi. Sa svojeg je gledišta prof. Maretić obradio svoju zadaću izvanredno marljivo. Ja samo držim da bi ono gledište s kojega bi po mojem mišljenju valjalo takvu temu obraditi, bilo pravilnije i da bi nas bolje dovelo do onoga što je bitno. Čitajući piščevu knjigu, ostajemo hladni; on naše drage stare anatomizira s bezobzirnomo dosljednošću, ne dajući im nikad da dođu do riječi kao razumna bića. Nigdje me ovo nemilosrdno piščevo stajalište nije toliko boljelo koliko kod našega dragog Mikalje. A kako je taj čovjek bio razborit, kako je bio zaslužan za naš lijepi jezik, koliko je razmišljao i o grafici! A što je od njega ostalo pod piščevim nožem za seciranje! Pokopan je u knjizi na str. 103.–106., u istom redu s mnogim drugima, koji nisu o grafici nikada samostalno razmišljali, nego su se povodili za običajnim uzorima drugih. Ne bih zaista nikada bio pomislio, da će pisac prići svojoj temi sa tako malo historijskoga smisla. Samo se tako objašnjava, da ni u svojem predgovoru ne umije pričati ni o čem drugom nego o starom sporu između etimološkoga i fonetičkoga pravopisnog načela, koji se neprestano iznova započinje, a nikad ne rješava«. ¹¹

To je doista porazna kritika vukovačkoga pristupa hrvatskomu književnom jeziku, i historijski i u pravom smislu filološki sasvim neprimjerenog, upravo iskrivljenog, da ne kažemo iscerenog. Iznesen je vrlo osobno, upravo emotivno. Treba istaknuti da se tu Jagić obraća međunarodnoj znanstvenoj javnosti. I kako god on svoj sud razlaže vrlo angažirano, opet je pri tome suzdržljiv i obziran. Drukčije ne bi bilo primjereno na mjestu gdje objavljuje svoju ocjenu, a ne bi bilo niti u skladu s njegovom osobom. Takav je bio. Taj njegov sud nije uopće utjecao na mjesto koje je u međunarodnoj znanosti dobila škola hrvatskih vukovaca. A nimalo nije utjecao ni na nastavu materin-

¹¹ *Archiv für slavische Philologie*, 1890., Jagić, 1948., str. 485–486.

skoga jezika u hrvatskim školama, na usmjerenje hrvatske filološke znanosti i na klimu u hrvatskoj kulturi. Te su riječi objavljene dva puta, prvo njemački, a onda hrvatski, i uopće nisu nepristupačne, ali je danas kao da nikada nisu napisane. A nije ih napisao i objavio tko god, nego Vatroslav Jagić! Tu se doista treba zamisliti nad položajem u kojem se našao hrvatski jezik.

Godine 1900. Jagić u ocjeni Maretićeve *Gramatike i stilistike hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb 1899., vrlo odlučno zamjerava što je zasnovana jedino na građi iz Karadžićevih i Daničićevih spisa. Smatra to sasvim neprikladnim pri potpunom opisu jezika i njegovih izražajnih mogućnosti. Tako je, piše, »spala knjiga na dva slova«.¹²

Još je zauzetije Jagić nastupio u tom smislu u svojoj ocjeni *Rječnika hrvatskoga jezika*, skupili i obradili Franjo Iveković i Ivan Broz, Zagreb 1901., prvoga sveska godine 1901. i drugoga godine 1902. Tu se je vrlo izričito usprotivio »ciceronijanskom« purizmu hrvatskih vukovaca. Snažnim se riječima zauzima za stvaralačku slobodu iz sve punine jezične tradicije i izražajne moći. To svoje razlaganje završava riječima, njemačkim, a ovdje se donose u Kombolovu prijevodu: »Zar da stvaralačkoj snazi darovita pojedinca nadjenemo luđačku košulju Vukova rječnika? Ne, nipošto. Neka pjesnik pjeva, a pripovjedač pripovijeda, kako mu je prirodno. Eventualne će pretjeranosti i krive zahvate već izjednačiti ili ukloniti život i pročišćeni ukus. Što je dobro, to će naći odjeka, a što je neukusno, nezgrapno i pretjerano, bit će gurnuto u stranu«.¹³

Da potkrijepi svoju ocjenu, Jagić je nabrojao riječi iz odabranih djela Mažuranićevih, Šenoinih i Pavlinovićevih koje nisu zabilježene u tom rječniku.¹⁴ Jedan od rezultata do kojih je tako došao sažimlje u riječima: »Mali pokus, što sam ga učinio, jako razočarava. Sudeći po mojim pokusima moglo bi se od izraza, koje je Šenoa upotrebljavao, a koji nisu unijeti u ovaj rječnik, sastaviti upravo mali rječnik!«¹⁵ Time je bespoštedno, a sasvim objektivno i dokumentirano, raskrinkao stav normativne koncepcije hrvatskih vukovaca prema izražajnim vrijednostima hrvatskoga književnog jezika kakav je povijesno izrastao i bio se razvio do druge polovice XIX. stoljeća. A prigovara i samomu Karadžiću što, kako kaže, »ima još bezbroj lijepih narodnih izraza kojih u Vukovu rječniku nema«.¹⁶ To je, dakako, i opet Kombolov prijevod.

Doista, Jagić nije bio vukovac! Još 1862. pisao je kako ne valja od silnoga poštovanja prema Karadžićevu stilu odbacivati Kurelčev.¹⁷ Takav je stav nezamisliv kod hrvatskoga vukovca. Za njega je Kurelčev stil u najboljem

¹² *Archiv für slavische Philologie*, 1900., Jagić, 1948., str. 535–536.

¹³ *Archiv für slavische Philologie*, 1901., Jagić, 1948., str. 552.

¹⁴ *Archiv für slavische Philologie*, 1902., Jagić, 1948., str. 560–569.

¹⁵ *Archiv für slavische Philologie*, 1902., Jagić, 1948., str. 562.

¹⁶ *Archiv für slavische Philologie*, 1902., Jagić, 1948., str. 559.

¹⁷ *Pozor*, 1862., Jagić, 1948., str. 438.

slučaju povijesni kuriozitet, ako ga već ne baca na smetlište povijesti. Sve je te svoje ocjene Jagić objavljivao na njemačkom u središnjem i nadasve uglednom, posvuda rasprostranjenom časopisu slavenske filologije. Ali u serbokroatistici, kakva se tada počela izgrađivati, u međunarodnoj i u domaćoj, nisu naprosto uzete do znanja i nisu stoga ostavile traga. Ona se, kao i hrvatski vukovci, sva usredotočila na Vuka Stefanovića Karadžića. To je, uostalom, bilo jednostavnije, pa se može razumjeti kako se činilo i primjerenijim kad se radilo o predmetu iz svjetske perspektive tako malo važnom. U domaćim pak razmjerima imalo je takvo gledanje pri jezičnom i kulturnom oblikovanju južnoslavenskoga prostora i svijesti o sebi na njem sasvim određenu, upravo opipljivu, svrhu. A hrvatski vukovci naprosto su ignorirali njegovu kritiku. Oni u tome, kao i u drugom, nisu bili baš tankoćutni.

No Jagić je bio pod jakim utjecajem slavenskih ideja i slavenske osjećajnosti. Studirao je kod Miklošiča slavensku filologiju mimo svih obveza prema nastavnom planu i stipenditoru! Razlikujući neupitno i priznajući bez zadržke i hrvatsku i srpsku cjelinu, svaku za se, bio je čvrsto uvjeren da je to u širem smislu jedan narod jednoga jezika. Vrlo izričito je 1864. pristao uz takvu tvrdnju Šafaříkovu.¹⁸ Tu se, uostalom, nije razlikovao od iliraca i njihovih nastavljača, tzv. zagrebačke filološke škole. A još 1860. napisao je o Kurelčevoj knjizi *Recimo koju* i ove riječi: »... – stoga je posve u redu i istinu reći, i ta jest: da se je u toj knjižici povela riječ o najvažnijih za nas stvari; tu se razglaba i prosuđuje naše duševno kretanje i životarenje u struci književnoj; pisac upušta se u pitanja o kojih naš spas i naša slava, ili naša propast i sramota visi; a da sa dvije tri riječi rečem, to jest, kako Kurelac zdravo misli: dobro vidi, književna sloga i jedinstvo Jugoslavena; a koliko gramatičkoga u tom imade, sve to smjera onamo, da nam kaže put, kojim bismo imali krenuti do željena jedinstva«. ¹⁹ Uz nepokolebivo čvrst stav o cjelovitosti i kontinuitetu hrvatske jezične individualnosti, on je na odnose Hrvata sa Srbima gledao tako kako je to izrekao u povodu Kurelčeve knjige. Najdalje je u tome otišao time što je svoju autobiografiju napisao ćirilicom ekavski, te ju je tako objavila Srpska akademija.²⁰ Očito je vjerovao da se u okolnostima kakve su bile, hrvatska jezična cjelovitost može u tom zajedništvu, i to samu njem, razviti, potvrditi i održati. I nije, dakako, u tome bio jedini.

Sasvim je u skladu s time kad poslije četrdeset godina, 1900., u ocjeni Maretićeve gramatike piše, njemački, a ovdje se te riječi i opet donose u Kombolovu hrvatskom prijevodu: »Kao nepristran promatrač iz daljine mogao bih naprotiv smjelo ustvrditi, da se u obrađivanju srpskohrvatskog književnog

¹⁸ *Književnik*, 1864., Jagić, 1948., str. 39.

¹⁹ *Narodne novine*, 1860., Jagić, 1948., str. 428.

²⁰ Jagić, 1930.

jezika od posljednjih decenija XIX. stoljeća, otkada zadaće, koje se od njega traže, dobivaju sve složenije oblike, ne samo ne opaža nikakva dekadencija, ni kakvo opasno opadanje, već prije utješljiv polet, naročito otkada čitavo jezično područje srpskohrvatske narodnosti sudjeluje u duhovnom životu i otkad književna produkcija istoka sve više prodire prema zapadu, a književna produkcija zapada prema istoku, i otkada se obje struje malo pomalo miješaju«. ²¹

S time je u skladu i to što Jagić u istom tekstu otklanja standardizaciju zagrebačke škole kao regionalnu, »u sjeverozapadnom hrvatskom kutu«. ²² A još je 1890. u svojem prikazu Maretićeve studije o starijem hrvatskom »pravopisu latinskijem slovima« napisao, a te se riječi i opet donose u Kombolovu prijevodu: »Poštujem njegovo oduševljenje za fonetički pravopis, koji i ja sam zagovaram za volju jedinstvenosti u književnom jeziku Srba i Hrvata, koja mi je iznad svega«. ²³

Jagić ide čak tako daleko da usprkos svemu što zna i javno iznosi o hrvatskome književnom jeziku i njegovoj povijesnoj vertikali ipak piše da su Karadžić i Daničić »osnivači modernog srpskohrvatskog književnog jezika« i da je to »mlad književni jezik«. ²⁴ Mlad, dakako, kao srpskohrvatski. Tu on vidi veliko polazište u poželjnu budućnost.

Kako to onda Jagić, kraj izjava koje se tako suprotstavljene lako mogu učiniti kontradiktornima, vidi svu tu cjelinu, hrvatsku i srpsku. I to se razabire iz njegova pisanja. On misli da Hrvati i Srbi imaju jedan jezik. Taj se u književnosti od ranoga doba bujno razvijao »na zapadu«, dakle u Hrvata, a mnogo manje »na istoku«, dakle u Srba. No na kraju XVIII. i na početku XIX. stoljeća književnost je na tom jeziku »iznemogla i otuđila se na zapadu, a uskrsla na istoku«. ²⁵

I tu se vrlo jasno pokazuje kako Jagić nije vukovac. On, naime, u to »uskrnuće« na istoku uključuje i slavenosrpski književni jezik srpskoga prosvjetiteljstva, osobito Dositeja Obradovića, a Vuk Karadžić, i za njim svi vukovci, odlučno je otklanjao taj jezik i nije ga smatrao nikakvim »uskrnućem«. Ali ilircima, iz kojih je škole izašao Jagić, upravo je taj jezik mnogo pomogao kao uzor pri ubrzanom izgradnji civilizacijskoga rječnika. Jagić Karadžića tek uključuje u književno i jezično uskrnuće, nije mu kao vukovcima njegovo utjelovljenje. Uključuje ga pak osobito s obzirom na veliki međunarodni ugled koji je stekao. A o njegovoj ulozi kao osnivača »modernog srpskohrvat-

²¹ *Archiv für slavische Philologie*, 1900., Jagić, 1948., str. 533.

²² *Archiv für slavische Philologie*, 1900., Jagić, 1948., str. 534.

²³ *Archiv für slavische Philologie*, 1890., Jagić, 1948., str. 486.

²⁴ *Archiv für slavische Philologie*, 1901., Jagić, 1948., str. 552.

²⁵ *Književnik*, 1864., Jagić, 1948., str. 97. Za širi okvir te konstatacije usp. str. 23–95, osobito str. 55.

skog književnog jezika« piše 1900. u ocjeni Maretićeve gramatike podrobnije ovo, kako glasi u Kombolovu hrvatskom prijevodu Jagićeva njemačkog: »Tko predstavlja pravi i čisti moderni srpskohrvatski književni jezik? Prema shvaćanju pisca ove knjige, koja hoće da bude normalna gramatika, ograničuje se građa, iz koje je crpao, na dva imena: Vuk i Daničić. Kao polazna točka za današnji srpskohrvatski književni jezik može se ovaj izbor smatrati besprijeornim, premda se ne može poreći, da na zapadu, kod Hrvata, korijenje štokavskoga književnog jezika seže dublje u prošlost. No Vukov je zahvat bio tako snažan, da su njegove književne tvorevine, nošene od brojnih publikacija narodnog pjesništva i narodne proze, potisnule uskoro i na zapadu tekovine i utjecaje starijih vremena. Moram ovu činjenicu izrijekom istaći, jer bi se inače kraj nedostatka međusobne dobrohotnosti, koji je značajan za unutarnje srpskohrvatske odnošaje novijega vremena, moglo iz Maretićeve gramatike lako skovati oružje za bestemeljnu tvrdnju, koju su već često ponavljali čak i razboriti ljudi, da su Hrvati uzeli Srbima jezik. Točno je samo to, da je književna štokavština, koja je kod Hrvata živjela prije Vuka pod različitim imenima (hrvatskim, ilirskim, bosanskim, dalmatinskim, slavonskim) utjecajem Vukovim i utjecajem njegovih publikacija dobila dosljedniji, narodniji oblik. Utoliko je, po mojem mišljenju, Maretićeva polazna točka izabrana sasvim pravilno.«²⁶

Čudno je samo kako to Jagić smatra da je pri opisanom stanju stvari polazna točka, to jest strogo ograničenje na tekstove Karadžića i Daničića, izabrana ispravno. On se očito, nedvojbenom kontinuitetu hrvatskoga književnojezičnog razvoja unatoč, miri s time da su Vukove »književne tvorevine ... potisnule uskoro i na zapadu tekovine i utjecaje starijih vremena«. I to valjda radi jedinstva. No hrvatska jezična zajednica nije se s time pomirila.

Jagić je smatrao da su stvari na dobrom putu. Povijest hrvatskoga književnog jezika činila mu se okrunjenom u standardizaciji kojoj je gramatika bila koherentno uređena prema Karadžić–Daničićevu modelu. I samo to je smatrao doista riješenim. O tome u ocjeni prvoga sveska Broz – Ivekoviće-va *Rječnika* veli, dakako njemački, a ovdje se donosi u Kombolovu prijevodu: »Ja vrlo cijenim zasluge Vukove i Daničićeve; oni su osnivači modernog srpskohrvatskog jezika, što se tiče njegove gramatičke strane. Ali mi ne će nikada pasti na pamet da tvrdim, da je njihova zaliha riječi jedina prava i mjerodavna. Leksikalno nije srpskohrvatski književni jezik još ni izdaleka učvršćen kao gramatički.«²⁷ I doista, ta standardizacija gramatičke strukture uspjela je i pokazala se svrhovitom. Dobro je sjela. Tu se pokazuje što Jagiću zapravo znači ono »moderni srpskohrvatski književni jezik«. A mislio je,

²⁶ *Archiv für slavische Philologie*, 1900., Jagić, 1948., str. 535.

²⁷ *Archiv für slavische Philologie*, 1901., Jagić, 1948., str. 552.

očito, da je u budućoj standardizaciji leksika, a danas bi vjerojatno dodao još i frazeologije i temeljnih okvira stilistike, ostalo dosta prostora za punu afirmaciju izražajnoga bogatstva hrvatske književnojezične tradicije i na njoj zasnovane kreativnosti.

Smatrao je da ta standardizacija ne odustaje i ne smije odustati od kontinuiteta hrvatske književnojezične vertikale, kontinuiteta koji je usprkos višekratnom remećenju sasvim nedvojben. To pak kako se u Beogradu i oko njega stvara književnojezična izražajnost tuđa hrvatskoj koliko to Karadžić–Daničićev model nikako nije bio, kako se na tom temelju ne može ostvarivati književni jezik koji bi bio hrvatski, kako je izgradnja srpskoga standardnog jezika nepovratno krenula baš u tom smjeru, to Jagić u svojem vremenu i sa svojega motrišta nije razabirao. A što se s hrvatskim književnim jezikom zbivalo u Jugoslaviji, to on više nije doživio (†1923.). Ipak, da nešto kreće kako ne valja, to je osjetio. Još 1850. gorko se potužio na žestoku srpsku jezičnu isključivost.²⁸ No do smrti nije postao svjestan da se jezično i književno zajedništvo u jedinstvu, onako daleko od životne zbilje kako je bilo, sve čvršće veže u gordijski čvor.

Postojano je i ne uzmičući zastupao hrvatski književni jezik u svemu njegovu opsegu i vremenskoj dubini. Usuprot školi Jerneja Kopitara, u kojoj je Miklošičevim posredstvom odškoloivan, nikada nije pristao da štokavsko ili kajkavsko pisanje odvoji od hrvatske cjeline. U tome nam je smislu ostavio dragocjen poklad da na njem utemeljujemo i razvijamo svoje shvaćanje hrvatskoga jezika. Ali je to uvijek činio oprezno i s mnogo obzira i razumijevanja za sva gledišta, pa i za ona kojima se nikako nije mogao priključiti, pazeći da ne naškodi jedinstvu Hrvata i Srba, koje mu je bilo »iznad svega«. Samo ono je po njegovu uvjerenju bilo zalog uspješne budućnosti hrvatskoga jezika. I tako ga, i kraj svega njegova velikoga međunarodnog ugleda, kad je govorio o hrvatskom jeziku, nisu pravo ni čuli. A on, kako god je o tome govorio čvrsto i jasno, nikada nije podizao glasa. A i pitanje je što bi time postizao gdje ga toliki nisu bili pripravní slušati kad je govorio o tome. Zamislimo li se nad time, razabiramo da je Jagić u tome zapravo tragičan lik.

²⁸ *Narodne novine*, 1860., Jagić, 1948., str. 433.

Bibliografija:

- Bratulić, Josip, »Jagićeve zagrebačke godine«, *Jagićev zbornik*, Zagreb, 1986., str. 41–48.
- Jagić, Vatroslav, *Spomeni mojega života* 1–2, Beograd, 1930.
- Jagić, Vatroslav, *Izabrani kraći spisi*. Uredio i članke sa stranih jezika preveo Mihovil Kombol, Zagreb, 1948.
- Katičić, Radoslav, »Lingvistički argumenti u Jagićevoj polemici s Veberom«, *Jagićev zbornik*, Zagreb, 1986., str. 93–126.
- Katičić, Radoslav, »‘Slovenski’ i ‘hrvatski’ kao zamjenjivi nazivi jezika hrvatske književnosti«, *Jezik*, 36, br. 4, str. 97–109; Zagreb, 1989. = *Studia Slavica Hungarica*, 36, br. 1–4, str. 207–219; Budapest, 1990.
- Katičić, Radoslav, »Hrvatski jezični standard«. Predavanja održana u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti, Svezak 73, Zagreb, 2004., 56; p. 5–56 = *Forum*, god. 43, knj. 75, br. 1–3, str. 5–18; Zagreb, siječanj–ožujak 2004.
- Katičić, Radoslav, Jagić, Vatroslav, *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 6, Zagreb, 2005., str. 229–234.

VATROSLAV JAGIĆ I HRVATSKI KNJIŽEVNI JEZIK

Sažetak

Vatroslav Jagić još se u zagrebačkom razdoblju svojega života, kad je radio kao nastavnik klasičnih jezika na zagrebačkoj gimnaziji, dakle već na samom početku svojega znanstvenog rada, dobro uputio u tada aktualna pitanja hrvatskoga književnog jezika i dovršavanja njegove standardizacije te je i sam javno sudjelovao u tome. Svega života, i kad je bio daleko od domovine, budno je pratio daljnji razvoj hrvatske jezične izgradnje i o tome je iznosio svoja mišljenja. Ona su razasuta po brojnim publikacijama, pa se bez opsežnoga istraživanja, kakvo za ovu priliku ne dolazi u obzir, ne može dati posve cjelovita i potpuno dokumentirana slika predmeta koji se najavljuje ovim naslovom. No kako je taj predmet ovdje nezaobilazan, valja se zadovoljiti onim što je ipak bilo moguće skupiti i obuhvatiti ne zalazeći previše u detalje.

Jagić je kao malo tko poznao i razumio povijest hrvatskoga književnog jezika, a time i njegovu narav. Njemu je, usuprot stavovima općenito prihvaćenim u slavistici, bila posve jasna njegova cjelovitost i neprekinuti kontinuitet njegove izgradnje. Nikada nije pristao da štokavsko ili kajkavsko pisanje odvoji od njegove cjeline. U tome nam je smislu tek on ostavio poklad da na njem utemeljimo i razvijamo svoje shvaćanje hrvatskoga jezika. Ali je Jagić bio uvjeren u to da Hrvati i Srbi imaju isti jezik i da njihova književnojezična budućnost valja da bude zasnovana na tome. Tu se nije razlikovao od iliraca i njihovih nasljednika, tzv. zagrebačke škole, ali je smatrao da njihov projekt ne odgovara jezikoslovnim standardima novoga vremena i da je previše regionalan da bi ponio budućnost. Stoga je u bitnome podupirao školu hr-

vatskih vukovaca, iako nikada nije pristao uz njihovo shvaćanje o podrijetlu i naravi novoštokavski stiliziranog standardnoga jezika. U tom je smislu često iznosio svoja gledišta, pa i upućivao vukovcima ozbiljne kritike, ali, jer je bio uvjeren da je njihovo usmjerenje u bitnome ispravno, nikada nije podigao svoj ugledni glas tako da se ta kritika ne bi mogla i prečuti. A hrvatski vukovci, u tome kao i u drugom, nisu bili baš tankoćutni. Sam pak Jagić tada još nije znao da je srpski jezični standard već bio nepovratno krenuo smjerom određenim navikama beogradskoga naobraženog ophođenja, bitno tuđim naravi hrvatskoga književnog jezika određenoj poviješću njegove izgradnje. Polazio je od pogrešne pretpostavke da će Srbi ostati pri Karadžićevoj stilizaciji svojega standardnog jezika. Tako mu se dogodilo da danas govore o njem kao o vukovcu i zbog toga ga otklanjaju, a on, koliko god je cijenio Karadžićev prinos, to u smislu nepriznavanja hrvatske književnojezične baštine nikada nije bio.

Jagić je tako što se tiče hrvatskoga književnog jezika ostao razapet. Pokazuje se, ako se povijesna slika zacrta tako da bude obuhvatna, u nekom smislu upravo kao tragičan lik.

VATROSLAV JAGIĆ UND DIE KROATISCHE SCHRIFTSPRACHE

Zusammenfassung

Der junge Vatroslav Jagić hat noch als Gymnasiallehrer in Zagreb, ganz am Anfang seiner wissenschaftlichen Laufbahn, die damals beim Abschluss der Standardisierung der kroatischen Schriftsprache aktuellen Probleme gut kennengelernt und hat selbst an den damit verbundenen Auseinandersetzungen teilgenommen. Zeitlebens hat er, auch als er fern von seiner Heimat wirkte, den weiteren Ausbau der kroatischen Schriftsprache aufmerksam verfolgt und seine Meinung dazu geäußert. Diese Äußerungen sind in zahlreichen Publikationen verstreut und es ist ohne umfangreiche Forschung, wie sie für diesen Anlass nicht in Frage kommt, nicht möglich, ein wirklich umfassendes und vollständig belegtes Bild des im Titel angekündigten Gegenstands zu entwerfen. Da aber dieser Gegenstand an dieser Tagung nicht unbeachtet bleiben kann, ist eben mit dem, was gesammelt und erfasst werden konnte, vorlieb zu nehmen, ohne dabei auf Einzelheiten näher einzugehen.

Jagić kannte und begriff die Geschichte der kroatischen Schriftsprache wie kaum ein anderer. Dadurch kannte er und begriff auch ihr Wesen. Ihm war, entgegen den in der Slawistik damals vorherrschenden Vorstellungen, ihre Ganzheitlichkeit und die ununterbrochene Kontinuität ihres Ausbaus völlig klar und einsichtig. Entgegen den Auffassungen der Schule von Kopitar, in der er durch die Vermittlung von Miklošič geschult war, hat er sich nie bereit gefunden, das štokavische und das kajkavische Schrifttum vom kroatischen abzutrennen. Dadurch hat er auf höchstem wissenschaftlichem Niveau die Grundlagen für ein richtiges Verständnis der kroatischen Sprache und letztlich auch des kroatischen Volks gelegt.

Jagić war jedoch davon überzeugt, dass die Kroaten und Serben die gleiche Sprache haben und dass ihre schriftsprachliche Zukunft darauf zu beruhen hat und er stand mit dieser Auffassung nicht allein. Darin hat er sich übrigen von den Ill-

yristen und der philologischen Schule ihrer Fortsetzer nicht unterschieden. Er war nur der Meinung, dass ihr standardsprachliches Projekt den sprachwissenschaftlichen Anforderungen der neuen Zeit nicht entsprach und auch zu sehr regional war, um die Zukunft tragen zu können. Darum hat er die Schule der kroatischen Anhänger von Vuk Stefanović Karadžić unterstützt, obwohl er nie ihren Auffassungen vom Ursprung und Wesen der neuštokavisch stilisierten kroatischen Schrift- und Standardsprache zugestimmt hat. In diesem Sinn hat er seine Gesichtspunkte sehr deutlich vorgetragen, den Anhängern von Karadžić sogar schwerwiegende Kritik entgegengehalten, aber, da er überzeugt war, dass ihre Ausrichtung im Wesentlichen richtig war, hat er dabei nie mit solchem Nachdruck gesprochen, dass seine Kritik nicht zu überhören gewesen wäre. Die kroatischen Anhänger Karadžićs waren jedoch darin, wie in Anderem auch, nicht gerade feinfühlig.

Jagić selbst wusste nicht, dass der Ausbau der serbischen Standardsprache sich damals bereits unwiderruflich in eine Richtung zu entwickeln begonnen hatte, die, vom urbanen Umgang des gebildeten Belgrader bestimmt, der kroatischen Schriftsprache, wie sie aus der Geschichte ihres Ausbaus hervorgewachsen war, wesensfremd blieb in einem Maße, in dem es der Entwurf von Karadžić und Daničić niemals war. Er ging auch von der falschen Annahme aus, dass die Serben bei Karadžićs Stilisierung ihrer Standardsprache bleiben würden und das dabei genügend Freiraum für eine Entfaltung auch der kroatischen sprachlichen Ausdruckswerte gegeben sein würde. So ist ihm wiederfahren, dass von ihm heute gelegentlich als von einem der kroatischen Anhänger Karadžićs gesprochen wird, obwohl er, so sehr er auch dessen Werk schätzen mochte, dies im Sinn eines Sich-Lossagens vom kroatischen schriftsprachlichen Erbe und dem von diesem gesteckten Rahmen sprachlichen Ausdrucks niemals gewesen ist. Er ist so, was die kroatische Schriftsprache betrifft, innerlich zerrissen geblieben. Im Ganzen gesehen, erscheint er in diesem Hinblick als tragische Figur.

HISTORIJA KNJIŽEVNOSTI

NARODA

HRVATSKOGA I SRBSKOGA.

Napisao

V. JAGIĆ.

Pomoćju jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.

KNJIGA PRVA

STARO DOBA.

U ZAGREBU.

ŠTAMPARIJA DRAGUTINA ALBRECHTA.

1867.

Sl. 1.: Jagićeva *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga*. Knjiga prva. Staro doba, objavljena je u Zagrebu 1867.

Nikica Kolumbić

Vatroslav Jagić kao autor povijesti hrvatske književnosti

Izvorni znanstveni članak
UDK 811.163.42 (091)

Prikazujući Jagićev ljudski i znanstveni lik Radoslav Katičić je godine 1998. s pravom naglasio kako je on »postao jedna od najznatnijih osoba filološke znanosti, znanosti o jeziku i književnosti, svojega doba u Europi i na svijetu«. U nastavku je dodao kako je Jagić »postao središnjom osobom slavističke znanosti o jezicima, književnosti i kulturi slavenskih naroda, svojega doba i još je danas prisutan, još se danas sav slavistički rad, gdje se god u svijetu odvijao, zasniva na njegovim čvrstim rezultatima«. ¹ Ocjenjujući nešto prije Jagićevu *Historiju književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga* (iz 1867.) Eduard Hercigonja je primijetio: »To Jagićevo djelo nadživjelo je njegovo vrijeme, i u mnogo čemu – po metodološkim načelima, neopterećenosti predrasudama, osjećaju za otkrivanje stvarnih književnih kvaliteta i zrelosti vrijednosnih prosudbi – ostalo je svježim sve do danas. I upravo toga i takva Jagića otkriva aktualni trenutak naše znanosti o književnosti kao suvremenika«. ² Dobro je u ovom uvodnom dijelu iznijeti i tvrdnju Slavka Ježića kako je Jagićeva *Historija književnosti* »prva kritička povijest naše književnosti«. ³ Ali još je važnija njegova smjela, no i vjerojatna misao kojom Ježić Jagićevo djelo stavlja u kontekst tadašnje europske književne kritike kad kaže: »Ako usporedim ovaj Jagićev prikaz naše srednjovjekovne književnosti s Gaston Parisovim prikazom staro-francuske književnosti, koji je izašao 21. godinu kasnije (1888.), i s novijim Carl Voretzschovim njemačkim prikazom te književnosti (prevedenim sada i na engleski), onda moram priznat i, da je njegov prikaz, što se tiče sinteze i prikazivanja i prikazivanja književnosti u vezi s kulturnom historijom, kud i kamo interesantniji od ova dva, uza sve što ova dva prikazuju mnogo raznolikiju i bogatiju srednjovjekovnu književnost«. ⁴

¹ Radoslav Katičić, »Život i djelo Vatroslava Jagića«, *Encyclopedia moderna*, XVIII, br. 48, str. 61–62; Zagreb, 1988

² Eduard Hercigonja, »Predgovor«, *Srednjovjekovna književnost, Povijest hrvatske književnosti*, knj. 2, str. 7; Zagreb, 1975.

³ Slavko Ježić, »Oko »Književnika« i Akademije« Vidi: V. Jagić, *Djela IV.*, Zagreb, 1951., str. 8.

⁴ Isto, str. 9.

Pišući o Jagićevoj *Historiji književnosti*, ne možemo zaobići ni zapažanje Petra Skoka: »Iz nje izlazi veliki dar Jagićev za sinteze i veliko poznavanje rukopisa, što je naročito važno za književnost ćirilometodijsku, koja se ne može studirati bez filološko-kritičkog interesovanja. Naročito treba istaći i njegovu analizu kulture starih Slavena, koju je Jagić dao na osnovu lingvističke analize«.⁵

Jagić je prije svega bio svestrani filolog, ali i slavist lingvističke i kulturološke orijentacije s filološkim programom u najširem smislu. Unutar toga on se posebno bavio hrvatskom književnom znanošću kontinuirano čitavih šest desetljeća, pa ipak u povijestima hrvatske književnosti koje su nastale za Jagićeva dugoga radnog vijeka, srednjovjekovna epoha, kao stilsko, vremenski određeno kulturno i duhovno razdoblje, nije našlo svoje adekvatno mjesto ravnopravno drugim epohama ljudske duhovne djelatnosti.

Kao književno razdoblje osebuje stilske formacije hrvatska srednjovjekovna književnost dobila je svoje mjesto tek u povijestima književnosti Slavka Ježića (1944.) i Mihovila Kombola (1945.), a potpunu afirmaciju razdoblja ravnopravnog s ostalim literarnim epohama tek u hrestomatiji Vjekoslava Štefanića (1969.) i u povijesti književnosti Eduarda Hercigonje (1975.). Međutim, kad bismo željeli govoriti o početcima vrednovanja najstarijih hrvatskih književnih tekstova kao jezičnih umjetnina, prvo bi mjesto svakako pripalo Vatroslavu Jagiću. On je već pred 150 godina srednji vijek u hrvatskoj književnosti smatrao posebnom epohom, a tekstove iz tog razdoblja nerijetko je ocjenjivao prema literarno-umjetničkim mjerilima. Što se ta njegova zasluga nije dovoljno isticala, kriv je dijelom i on sam. Naime, on nije dovršio svoju povijest najavljenim drugim dijelom, a mnoga njegova upravo literarna zapažanja razbacana su po raznim objavljenim radovima i tamo više usput navedena. Tek kad bi se ta zapažanja skupila na jedno mjesto moglo bi se vidjeti koliko je Jagić u sebi nosio svijest o tome da tekstovi koje proučava imaju često puta i privlačnost višeg, organiziranog načina izražavanja.⁶

Takva zapažanja nalazimo već i u najranijim Jagićevim radovima koji su prethodili njegovoj povijesti književnosti. Sastavljajući hrestomatiju *Primjeri starohrvatskog jezika iz glagoljskih i ćirilskih književnih starinah*, što je u dva dijela objavio (1864. i 1866.)⁷, za razliku od Kukuljevića i Berčića, koji su mu u tome bili prethodnici, Jagić je već tada imao izgrađen stanoviti sintetični pogled na staroslavensku te najstariju hrvatsku i srpsku (pa i bugarsku) knji-

⁵ Citat prema Ježiću, str. 9. U svom daljnjem izlaganju dijelom sam se (uz neke preinake i prilagodbe) služio tekstom svoga rada »Jagićevo proučavanje hrvatske srednjovjekovne književnosti«, *Croatica*, XVIII, br. 26, 27, 28, str. 81–95; Zagreb, 1987.

⁶ O tome da je prva knjiga bila tek uvod u mnogo opširniju historiju srpsko-hrvatske literature piše sam Jagić u svojim *Spomenima (Djela V. Jagića IV.)*, str. 367–368).

⁷ *Primjeri starohrvatskoga jezika iz glagoljskih i ćirilskih književnih starinah sastavljeni za sedmi i osmi gimnazijski razred*, Zagreb, dio I., 1864., dio II., 1866.

ževnu epohu. Ne znajući još dovoljno o hrvatskim latiničkim spomenicima (uostalom najraniji se javljaju tek od sredine XIV. stoljeća), on se bavi samo glagoljskim i ćirilskim tekstovima. Međutim kako je iz toga najranijeg razdoblja građa poprilično mršava, on ističe: »Premda i ovako ne zamaknusmo preko XI. vijeka natrag, ispunjuju ipak prošlih vjekovah prazninu spomenici latinski ...«. Iako se spomenuta zapažanja odnose na jezično stanje toga vremena, Jagić time među prvima ističe potrebu da se obrati pozornost i na najranije tekstove hrvatskoga latinizeta. Svijest o vrijednostima hrvatsko-latinskih tekstova, pogotovu onih iz ranijih vremena, kao integralnog dijela hrvatske kulture i djelomice književnosti sazrijevala je vrlo polagano, nije je osjećao još 1913. ni Branko Vodnik.⁸

Već se u uvodnom dijelu *Primjera* vidi kako Jagić pristupa književnom djelu kao složenoj kulturološkoj tvorevini pa tako ističe razliku između jezika u crkvenim i onih u svjetovnim tekstovima, govoreći o jeziku porabe crkvene i o jeziku porabe svjetovne.⁹ Već tu on daje pregled mišljenja o podrijetlu glagoljice prihvaćajući kritički stavove Račkoga, Sreznjevskog i drugih te iznoseći sa sigurnošću stajalište o primatu toga pisma.

Namijenio je Jagić tu svoju hrestomatiju više izučavanju jezika nego književnosti ističući kako »siromaštvo glagoljašah ne mogaše (se) za dugo natjecat i sa mogućstvom susjedah latinskih, niti uztrajno odoljevati navalama knjigah latinskih«, pa svu vrijednost vidi u tome da »ovi ovdje pomenuti spomenici: stare hrvaštine mogu bar nekim načinom nadomjestiti i izpuniti onu praznoću u književnosti hrvatskog naroda, koja se proteže do druge polovice XV. stoljeća kadno i dalmatinski gradovi po prvi put propjevaše hrvatskom pjesmom«. Iako su suvremena istraživanja unijela novog svjetla u pitanju poetskih vrijednosti hrvatskih srednjovjekovnih tekstova, Jagić je, shvaćajući te tekstove samo dijelom jedne kulturološke cjeline, istaknuo tu njihovu vrijednost i u tome što se »iz njihova sadržaja dade sastaviti vjerna slika duševne razvijenosti našega naroda u odnošenjih života društvenoga i občinskoga (po listinah: slika narodnih sudovah, porote; po zakonih: uređenje občinsko, odnošaj između stališah, način kazne itd.«).¹⁰

Jagić dodaje kako je umjetnost tiskanja knjiga našem glagolizmu toliko pomogla koliko i odmogla, jer se zbog siromaštva nisu mogli koristiti knjigom kao oni koji su tiskali latinske knjige, pa su se i dalje bavili zastarjelim načinom – pisanjem, što pokazuje kako je mladi dvadesetpetogodišnji Jagić već tada pokazivao sklonost ka povezivanju svih čimbenika u formiranju pojedinih književnih djela, a i cijele jedne literature kao duhovnog fenomena

⁸ Op. cit., str. 12.

⁹ Op. cit., str. 13.

¹⁰ *Priméri*, II., str. XIX.

jednog naroda. Ovdje se posebno ističe njegov osjećaj za sociološki aspekt problema.

Prateći razvoj hrvatskoga glagolizma i poslije srednjega vijeka sasvim suvremeno zvuči njegovo zapažanje kako »kod izučenja našega jezika neimaju više ove knjige nikakve važnosti; pak ih i daleko nadkriljuje istodobna narodna književnost, što je upravo procvala u Dalmaciji, imenito u Dubrovniku«. ¹¹ Izgrađujući svoje književno-povijesne poglede Jagić već tada smjelo ocjenjuje Šafaříkovu *Geschichte der südalawischen Literatur* kad kaže kako ona »nije jošter prava povijest u onom znamenovanju, koje se danas spaja s ovim imenom, već samo njezina podloga, to jest velikom točnošću posakupljene bilješke biografičke i bibliografičke« dodajući da su »ovim posve mehaničkim radom dublja istraživanja isključena«. ¹²

Ocjenjujući Ljubićevo *Ogledalo književne povijesti jugoslavjanske* (Rijeka, 1864.), gdje se vidi kako je Jagić uznapredovao i u obaviještenosti, i u poznavanju tekstova, a i u kritičkom pristupu, zamjera on Ljubiću na kompozicijskim nedostacima, na suvišnim poglavljima koja književnu povijest opterećuju, a posebno na »neodvažnosti« i o »neodrežitosti«, tj. na nedostatku kritičkog duha. ¹³ Prigovara mu i na nedovoljnoj informiranosti, kad književnost od VIII. do XIV. stoljeća naziva »novijom«, a »jugoslavensku« književnost ograničuje samo na hrvatsku i srpsku. ¹⁴ Prema Jagiću Ljubić je hrvatsku književnost od VII. stoljeća suzio na malen broj spomenika, pa ističe: »Naša i najstarija književnost mnogo je bogatija, samo što naliči neotkrivenu skrovištu i neiskopanu bogatstvu«. ¹⁵ Tražeći dublji smisao prikazivanju tekstova on primjećuje: »ja sam se nadao da će nam pisac gdjegod razložiti kako spomenici stoje u savezu s duševnim životom naroda, da će nam ih u nekom sustavu i redu predočiti, ali ovdje stoji sve samo za sebe i osamljeno«. ¹⁶ Međutim, da bi umanjio oštrinu iskaza, Ljubićevim nedostacima pronalazi on i objektivnog krivca slabe prethodne radove istraživača. Njemu je k tome jasna razlika između istraživača i književnog povjesnika pa zato, smatrajući krivcem Ljubićevih manjkavosti nedostatne prethodne istraživačke radnje, kaže: »Ali se ipak već iz ovoga Ljubićeva prijedloga vidi, da smo odviše

¹¹ Op. cit., str. XX. To na svoj način ističe i J. Hamm kad kaže kako su početkom XVI. st. »vodstvo i u književnosti preuzeli – ne preoteli – svjetovni krugovi u primorskim gradovima, na čelu s Markom Marulićem«. (»Hrvatski tip crkvenoslavenskog jezika«, *Slovo*, 13, str. 65–66; Zagreb, 1963.).

¹² V. Jagić, Paul Jos. Šafařík's *Geschichte der südslawischen Literatur*, I dio, Prag, 1864. (*Književnik*, I.; Zagreb, 1864.). Citat prema pretisku u knjizi V. Jagić, *Izabrani kraći spisi*, str. 443; Zagreb, 1948.

¹³ Navedeno prema pretisku Jagićeva priloga u *Izabrani kraći spisi*, str. 459.

¹⁴ Op. cit., str. 464.

¹⁵ Op. cit., str. 467.

¹⁶ Ibidem.

zanemarili starine našega jezika, da ni ono malo dragocjenih spomenika, što se do danas uščuvalo, nismo još niti kako bi valjalo na svijet iznesli, kamoli dostojno ispitali. Zato ne smijem samo piscu ove knjige, već i našoj općenoj nemarnosti u grijeh upisati, što je dotični odsjek *Ogledala* (str. 310.–319.) jako manjkav; od književnoga povjesnika ne može se i onako nikojim pravom zahtijevati, da svagdje sam istražuje, nego samo da tuđe trudbe i uspjeh tuđih istraživanja obrati za uhar svoje knjige«. Na kraju Jagić izjavljuje kako Ljubićevom knjigom »zadaca književne povijesti još nije time riješena« te dodaje kako se, zbog iznijetih poteškoća na koje je i Ljubić nailazio, ne bi osjećao dovoljno spremnim za tolik posao.¹⁷

Tako je pisao u *Književniku* 1865., a već dvije godine poslije izlazi njegova *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga* (knjiga I, Staro doba, Zagreb, 1867.).

S obzirom na primjedbe koje je izrekao Ljubiću bit će da je već dotada i on sam obavio stanovit dio istraživalačkog posla pa od spoznaje kakva povijest književnosti ne bi smjela biti, on već stječe poglede kakva bi morala biti. Pišući u *Književniku* (1866.) o stanju u suvremenom proučavanju književnosti, primjećuje kako se dotadašnje pisanje iscrpljuje u nizanju životopisnih i bibliografskih podataka, a nitko ne piše o tome koliko vrijedi ono što je tko napisao »i u kakvoj ono svezi stoji sa svojim vremenom i svojim narodom«, zaključujući da se »naša literarno-historijska radnja« još »neuzdiže do kritičkoga stadija; niti suvremeni pojavi književni, kako se pojedince ukazuju, ne nalaze dovoljno uvažanja, kamo li da bi tko čitav odsjek ili viek književnosti podvrgao kritičkomu razmatranju. A ipak neima druge, da se dođe do valjane historije naše književnosti, van da se prije izpitaju njezini pojedini dielovi«. ¹⁸ To ga je vjerojatno i ponukalo da sam sastavi takvo djelo, koje u svom prvom, objavljenom dijelu obuhvaća razdoblje od VII. do XV. stoljeća.

Priznavajući Jagića kao zrelog i osebjunoga znanstvenika upravo je njemu Jugoslavenska akademija na svojoj prvoj sjednici (28. srpnja 1867.) povjerila da jedno poglavlje iz svoje *Povijesti* održi kao prvo znanstveno predavanje na toj novoosnovanoj visokoj ustanovi, pa je tom prilikom prvi tajnik Akademije Đuro Daničić izrekao sud kako Jagić »podize našu književnost u svojoj struci na visinu europskih književnosti«. ¹⁹ Tek kasnije, bliže našem vremenu, dat

¹⁷ Vidi: V. Jagić, »Kratak pregled hrvatsko-srbske književnosti od posljednje dvie-tri godine«, *Književnik*, III.; Zagreb, 1866. Vidi: *Djela IV*, str. 172.

¹⁸ S. Ježić, »Oko »Književnika« i Akademije«, *Djela IV*, str. 8–9. I Rački je isticao kako je Jagić već u svom članku »Jihoslovanec« u *Slovníku naučnom* iz 1864. dao »prvi pokus povijesti književnosti jugoslavjanske po načelih novije znanosti te vrsti«. (*Književnik*, I., str. 434. Ovdje navedeno prema uvodnom članku M. Kombola u V. Jagić, *Izabrani kraći spisi*, str. 9).

¹⁹ Ježićev uvodni članak u Jagićeva *Djela IV*, str. 8.

će svoje ocjene Petar Skok (ističući Jagićev smisao za sinteze), Slavko Ježić (kako je to bila prva kritička povijest naše književnosti) i Mihovil Kombol (da je Jagić udario temelje našoj povijesti književnosti).²⁰

U predgovoru svojoj knjizi Jagić izlaže svoj temeljni pristup književnom djelu – on će pripovijedati o duševnom životu naroda hrvatskoga i srpskoga, »kako se je počamši od prvih vremena sve do danas poglavito u književnosti pokazivao, koja ako i nije jedina, ali je svakako najznamenitija strana narodnje ekzistencije. Ali kako se u jednoga čovjeka hoće mnogo pripreve, dok uzvrijedi pisati knjigu, tako se i čitavi narodi dugo pripravljuju do života književnoga; zato poviest književnosti negovori samo o pojedinih knjigah, već treba da uzme na um svekolike uvjete, o kojih visi razvitak, cvjetanje i propast književnosti, treba da iz cjelokupnoga života narodnjega crpe onaj plemeniti nagon duha ljudskoga, koji se očituje u radnji književnoj«. ²¹

Ipak ta visoka ocjena Jagićeve knjige, koju je izrekao P. Skok, to jest da je njegovo prikazivanje u svezi s kulturnom historijom kud i kamo interesantnije od onoga kako su pisali Gaston Paris i Carl Voretzsch²² ne oslobađa Jagićevu *Historiju* nekih opterećenja koja su danas zastarjela, pa i nekih nedosljednosti koje su bile izraz tadašnjega stanja u slavenskoj filologiji, a koju je nešto poslije upravo Jagić postavio na najvišu razinu. Tako se na neki način i hrvatska i srpska književnost srednjega vijeka utapaju ponajčešće u tada vladajuću koncepciju neke općeslavenske kulturne i književne povijesti.

Za Jagića je povijest književnosti prije svega dio sveobuhvatne i opće povijesti i razvoja kulture i duha jednog naroda pa će njegov neprikriveni osjećaj za stvarne književno-umjetničke kvalitete i zrelost njegovih vrijednosnih prosudbi doći u tom sintetičkom djelu do izražaja tek u nekim pojedinačnim i usputnim zapažanjima. A upravo takva će zapažanja nadživjeti i samog Jagića, naročito po njegovu pristupu tekstu kao književnoj umjetnini. On je svojim smislom za povezivanje pojava i činjenica znao primijetiti ili zapaziti i ono što je znanost tek kasnije argumentirano dokazala i usvojila. Tako je primjerice na temelju malog broja poznatih rukopisa Jagić zaključivao kako je prva slavenska verzija romana o Troji morala nastati negdje na slavenskom jugu (što će se u novije vrijeme potvrditi s nešto više znanstvenih argumenata). U latinskoj i u hrvatskoj verziji *Ljetopisa popa Dukljanina* zapaža Jagić odjeke narodnog pjesništva i kaže kako »zauzima kronika dukljanska važnije mjesto u historiji naše književnosti, imenito narodnoga pjesništva kao literarni spomenik, negoli kao dokumenat historijski. U njoj nam se sačuvalo najstarije izravno svjedočanstvo o davnašnjem pjevanju i pričanju našega naroda«.

²⁰ Op. cit., str. 9.

²¹ Op. cit., str. 8.

²² Op. cit., str. 9.

Insistirajući na estetskom pristupu on zaključuje: »Nu mi, kojima je osvietljen smisao za narodnu poeziju, koji rado prislušujemo tajnam pjesničke naravi svojega naroda te se naslađujemo njezinom divotom, naći ćemo bez velike muke i u tom porušenom današnjem obliku kronike dukljanske očitih tragova narodne poezije i narodnoga pričanja«. ²³

Jagić je znao razlikovati suhoparan prozni tekst od proze u kojoj se kriju stanovite poetske vrednote. Suvremene analize *Hrvatske kronike* potvrđuju Jagićeva zapažanja i otkrivaju u tom tekstu »ritmičku ustalasanost« i retoričko-ritmički strukturiranu, pjesničku prozu. To mišljenje, posebno ističe Eduard Hercigonja navodeći: »Neosporna je ljepota iskaza građena stilskom simetrijom, paralelizmima, anaforam, polisindetom, jezgrovitom biblijskom sentencioznošću i manirnom naše srednjovjekovne fabularne proze utemeljene na kontrastu i antitezi«. ²⁴

S tog stajališta ocjenjuje Jagić i hrvatske pravne spomenike, posebice statute, jer se iz tih listina »osvjetljuje davnašnje stanje naših obćina: razborit način pravnoga raspravljanja, krasno u narodnom duhu a opet juridičkom punoćom sastavljeno pripovijedanje stvari te obilat i razgovietan jezik«. ²⁵ Ne izostavlja Jagić čista literarna, odnosno estetska i stilska zapažanja pa govoreći o statutima ističe simboličke izričaje i lijepe prostonarodne slike, a u njihovu pripovijedanju nalazi dramatsku živost. Kao odliku »pravne stilistike slovjenskih zakona« on navodi individualizaciju, a osobito mu je vrijedna tautologija »koja se opaža u pravnoj prozi te dolikuje njezinoj svečanosti, gdje ima biti sve na puno izrečeno«. »Ako oduzmemo ova svojstva« kaže Jagić, »koja karakterišu stil juridički, u ostalome se odlikuju naši statuti mnogimi vrlinama zdrava, jezgrovita jezika, pak zato i jesu znatni u historiji naše književnosti kao riedak primjer prave narodne proze, što je imamo iz toga vremena, prije XV. vieka, uza glagolske i nekoje ćirilske listine«. ²⁶

Takvim je mjerilima Jagić pristupao i drugim starim tekstovima kojima se bavio, ali je ponekad znao upasti u kontradikciju, primjerice kad na pojedinim mjestima ističe zaostalost naših glagoljaša, njihovu nisku obrazovanost, a drugom prilikom opet rado govori o bogatstvu glagoljskih knjiga te o vještini hrvatskih crkvenih pisaca i prepisivača. Često je spominjao kako je hrvatski elemenat bio »istisnut iza svijeh obrazovanih krugova«, živeći samo kod prostoga naroda »i ne ulažase u knjigu van na onom stiješnjem prostoru, kud se je u prkos zabranam rimske stolice i protivljenju latinskoga sveštenstva održao glagolizam i slovjenska liturgija«. ²⁷ Naime, prema Jagiću hrvatski su

²³ V. Jagić, *Djela IV.*, str. 295.

²⁴ E. Hercigonja, op. cit., str. 409.

²⁵ V. Jagić, *Djela IV.*, str. 304.

²⁶ Op. cit., str. 309–310.

²⁷ Op. cit., str. 301.

popovi »isključeni od svake nauke, već sada po dosta zaostajali u znanju za svojom latinskom braćom«. ²⁸ A upravo je takvo mišljenje pogodovalo shvaćanju o duhovnom siromaštvu glagoljaša te o literarno manje vrijednim dosezima njihovih tekstova. S takvim je stajalištima u novije vrijeme hrvatska znanost raščistila. Dovoljno je spomenuti da su hrvatski glagoljaši, a poslije i latinaši, upotrebljavali tri pisma, nekoliko jezika (što dokazuju prijevodi crkvenih tekstova) te da je oprema njihovih knjiga bila na tada visokoj razini itd. To i sam Jagić potvrđuje kad kaže: »kako bismo se morali diviti »bogatstvu knjiga te vještini i strpljivosti »hrvatskih popova« te kako »gdjekoji spomenici nijesu samo velikim savršenstvom tehničkim pisani, već i liepimi slikami (miniaturami) ukrašeni koje na čast služe umjetnosti i umnomu daru našega naroda«. ²⁹

U radovima koje je objavio poslije prvog dijela svoje *Historije književnosti* Jagić često, iako ponajviše usput (*Prilozi k historiji književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga*, 1868., te *Ogledi stare hrvatske proze*, 1869. i 1871.) ³⁰ kao da upotpunjuje svoje spoznaje o pitanjima povijesnog pristupa literarnim vrijednostima. Tako već na početku svojih *Priloga* on primjećuje kako »žalibog slovinski literarni historici s riedkimi iznimkami ... ne shvatiše jošter naučne cienne svoga predmeta, nego se jednako zabavljaju oko puke biografije i bibliografije, što doista puno vriedi kao građa potrebita za literarnu historiju, ali to još nije prava literarna historija«. ³¹

Raspravljajući o tekstu »Cvijeta od kreposti« Jagić se po prvi put sreće s hrvatskim srednjovjekovnim stihovima pa, uspoređujući glagoljsku i ćirilsku verziju bratovštinske pjesme »Nu mislimo, bratjo, ča smo«, iz XV. stoljeća, zaključuje kako je tu riječ o »fratarskom načinu« stihovanja, tj. o osebjunostima anonimne crkvene poezije, a potom kako je tu riječ o prijepisu te zaključuje kako bi vrijedno bilo »da se na tu do sada još gotovo sa svijem nepoznatu našu duhovnu ili crkvenu poeziju što veća pažnja obrati«. ³² Nažalost, proći će koje desetljeće dok će se naša znanost ozbiljnije posvetiti proučavanju tog predmeta.

U »Zaglavku« svoga rada Jagić posebno ističe kako su to *Prilozi* »k prvom dielu« njegove *Historije književnosti* i kako će oni »znatno osvietliti peti odsjek prvoga diela« njegove »historije književnosti, za koji ne imadaše do sada naša literatura gotovo nikakovieh štampanieh izvora, premda su baš ova-

²⁸ Ibidem.

²⁹ Op. cit., str. 302.

³⁰ »Prilozi k historiji književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga«, *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku*, IX., Zagreb, 1868., str. 65–151. »Ogledi stare hrvatske proze«, *Starine*, I., 1869. i III., 1871.

³¹ »Prilozi k historiji književnosti« ... , str. 65–66.

³² Op. cit., str. 80.

ke stvari iz staroga doba naše književnosti najzanimljivije«. Za Jagića sve su to po ideji »plodovi staroga doba, plodovi duhovnoga djetinjstva«, koji »ako i jesu najveće literarnohistorijske vrijednosti, kao poetski surogati svoga vremena i ogledalo tadašnjeg zanimanja književnih ljudi, pružit će ipak i za historiju našega jezika mnogo zlatno zrnce«. ³³ Suvremena istraživanja hrvatskih srednjovjekovnih tekstova dala su nove rezultate s obzirom na njihove stilske i poetske vrijednosti, a u kojima se raspoznaje onaj Jagićev jedinstveni »duh naroda« koji je on, makar u skromnom opsegu, naslućivao i osjećao.

Svoje daljnje priloge iz proučavanja najstarije hrvatske književnosti Jagić je uglavnom posvećivao istraživanju hrvatskoga glagolizma, prihvaćajući tadašnje opće stajalište da se pitanje glagolizma i glagoljskih tekstova ne odnosi toliko na istraživanje literarnoumjetničkih vrijednosti koliko na filološki pristup u najširem smislu.

Takva je stajališta početkom XX. stoljeća imala većina hrvatskih književnih povjesnika smatrajući da prava hrvatska književnost, književnost kao umjetnički fenomen započinje tek od renesanse. Tim razdobljem započinje i Milorad Medini svoju *Povijest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* (Knjiga I. Šesnaesto stoljeće. Zagreb, 1902.). Pa i desetak godina poslije Medinija slijedi Branko Vodnik (*Povijest hrvatske književnosti*, knjiga I. U Zagrebu, 1913.). Držeći da sve ono što je u hrvatskoj književnosti pisano ranije nije vrijedno kao književna umjetnina Vodnik je obradu tog višestoljetnog razdoblja prepustio Vatroslavu Jagiću. Iako je bio najpozvaniji, posebno po širini svoga gledanja, ni Jagić u svom iscrpnom prikazu pod natpisom »Hrvatska glagolska književnost« (B. Vodnik: *Povijest ...*, str. 9–60), nije hrvatskim srednjovjekovnim glagoljskim spomenicima prilazio drugačije. Ali dok je u ranijoj fazi bavljenja tom građom često isticao kako i ti početci pisanja na narodnom jeziku pripadaju jednom jedinstvenom narodnom duhu, kako ni ti tekstovi nisu bez stanovitih pjesničkih i stilskih vrednota, ovdje kao da zaboravlja na svoje ranije ocjene i zapažanja.

Kao tada najpozvaniji znanstvenik, kako ga je ocijenio Vodnik, za obradu hrvatskoga glagolizma, Jagić pristupa tom fenomenu s kulturološke strane. On, doduše, daje nekakvu sintezu, ali tek jednog segmenta hrvatske književnosti, shvativši hrvatski glagolizam kao izdvojenu kulturnu i književnu pojavu. Pa se čini kao da je sve ono što je pisano u razdoblju prije XVI. stoljeća vrijedno zato što je pisano na glagoljici (obuhvaćajući, naravno, i ćirilske tekstove). Shvativši glagolizam kao specifikum hrvatske kulture, on ga obrađuje od početaka do kraja XIX. stoljeća. I što je u tom prikazu posebno vrijedno to je periodizacija glagoljskih tekstova podijeljenih u pet razvojnih faza, što općenito može prihvatiti i današnja književna znanost. Treba naglasiti da je

³³ Op. cit., str. 148.

u tom prikazu Jagić dao vrijedan prilog hrvatskoj filologiji, ali gledajući na njegove ranije radove iz povijesti hrvatske književnosti, posebice na njegovo isticanje o jedinstvenom »duhu naroda« ovdje pokazuje stanovit nazadak. On ne ističe vrijednosti hrvatske književne aktivnosti srednjega vijeka u kontinuitetu razvoja hrvatske književnosti kao cjeline, vrijednosti tih tekstova kao prvih obrazaca pisane kulture, na koje se oslanjaju radovi prvih hrvatskih renesansnih pjesnika – Marulića, Šiška, Džore, Vetranovića, Zoranića i drugih. Izostavlja i vrijednosti latiničkih tekstova, pogotovu njihova podudaranja s glagoljskim i ćirilskim pisanim spomenicima.

Doduše, neke od tih vrijednosti nije u njegovo doba još bila osvijetlila ni književna znanost, pogotovu s obzirom na manjak objavljenih i obrađenih tekstova. Zbog tih objektivnih ali i subjektivnih razloga, Jagićevu odnosu prema hrvatskom glagolizmu kao specifičnoj kulturološkoj pojavi, možemo reći da on spomenutim prikazom i nije ispunio u potpunosti svoj zadatak, iako taj Jagićev prilog, kao zasebna cjelina ima i danas nezaobilaznih vrijednosti. Taj će zadatak tek posije kojeg desetljeća (na temelju pojedinačnih istraživanja, primjerice Franje Fanceva i drugih) obaviti neki drugi povjesničari književnosti, kao Vinko Lozovina (*Dalmacija u hrvatskoj književnosti*, 1936.), a posebno Slavko Ježić (*Hrvatska književnost od početka do danas, 1100–1941*, 1944.) i Mihovil Kombol (*Poviest hrvatske književnosti do preporoda*, 1945.).

JAGIĆ KAO AUTOR POVIJESTI HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI

Sažetak

Ako izostavimo Šimu Ljubića, Vatroslav Jagić je zapravo prvi pisac povijesti hrvatske književnosti – i po metodologiji i po sintetičkom pristupu. Doduše, odnosi se to samo na najstariji dio hrvatske književnosti i to u sklopu istovremene srpske literature, ali je stjecajem okolnosti tu povijesnu preokupaciju nosio u sebi čitavih pedeset godina, od 1867. (*Historija književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga*, Staro doba) pa do 1913. (»Hrvatska glagolska književnost«, u Vodnikovoj *Povijesti hrvatske književnosti*).

Autor polazi od stajališta da je vrijedno istražiti koje mjesto u tada suvremenim književnopovijesnim obradama književnosti europskih naroda zauzima Jagić i po pristupu i po tada vladajućim teorijskim mjerilima. Poznata je Jagićeva filološka utemeljenost ali i kulturološka svestranost, što je urodilo nastojanjem da već u povelju hrvatske književne historiografije ocijeni hrvatsku književnost najstarijega doba sa stajališta europskih znanstvenih dometa. Posebno je pitanje kako u sklopu starije hrvatske književnosti ocijeniti njegov drugi sintetički prikaz tzv. »glagolske« književnosti, pisan pedeset godina poslije, pod utjecajem uskih mjerila hrvatskoga glagolizma, smatrajući rad hrvatskih glagoljaša više kao kulturološki nego književni fenomen.

JAGIĆ ALS AUTOR DER KROATISCHEN LITERATURGESCHICHTE

Zusammenfassung

Lassen wir Šime Ljubić aus, ist Vatroslav Jagić der Methodologie und seinen synthetischen Methoden nach, eigentlich der erste Autor der kroatischen Literaturgeschichte. Allerdings bezieht sich das nur auf den ältesten Teil der kroatischen Literatur und zwar im Rahmen der zeitgenössischen serbischen Literatur, aber er trug in sich diese geschichtliche Zuneigung fünfzig Jahre und zwar vom 1867 *Literaturgeschichte des kroatischen und serbischen Volkes*, das Altertum, bis zum 1913. *Kroatische glagolitische Literatur* in Vodniks *Kroatische Literaturgeschichte*. Der Autor geht davon aus, dass es wert ist, zu forschen, welchen Platz in damals zeitgenössischen literaturgeschichtlichen Bearbeitungen der Literatur europäischer Völker, seinen wissenschaftlichen Forschungen und den damals gültigen theoretischen Maßnahmen nach, Jagić einnimmt. Bekannt sind Jagićs philologische Grundlage und seine kulturologische Universalität, was dazu beigetragen hat, dass er schon am Anfang der kroatischen literarischen Historiographie, die kroatische Literatur der ältesten Zeit vom Standpunkt der europäischen wissenschaftlichen Leistungen schätzt. Eine besondere Frage ist wie im Rahmen der älteren kroatischen Literatur sein zweiter synthetischer Bericht über sg. glagolitische Literatur, beurteilt werden soll, der fünfzig Jahre später von engen Maßnahmen des kroatischen Glagolismus beeinflusst, geschrieben wurde, indem er dessen Autoren mehr als kulturologisches als literarisches Phänomen versteht.

DAS
LEBEN DER WURZEL DĚ

IN DEN
SLAVISCHEN SPRACHEN

VON

DR. V. JAGIĆ,

WIRKL. MITGLIED DER SÜDSLAVISCHEN AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN
IN AGRAM, CORRESP. MITGLIED DER KAIS. RUSS. AKADEMIE DER WISSEN-
SCHAFTEN IN ST. PETERSBURG, DER SERBISCHEN GELEHRTEN GESELLSCHAFT
IN BELGRAD.

W I E N

COMMISSIONSVERLAG VON CARL GEROLD'S SOHN.

1871.

Sl. 2.: Disertacija Vatroslava Jagića *Das Leben der Wurzel dě in den slavischen Sprachen* (Wien, 1871.)

Stjepan Damjanović

Kroatistika u Jagićevoj povijesti slavenske filologije

Izvorni znanstveni članak
UDK 811.163.42 (091)

Godine 1910. pojavilo se u Petrogradu jedno od najopsežnijih djela u Jagićevu znanstvenom opusu: *Istorija slavjanskoj filologii*. To djelo s blizu tisuću (VIII + 961) stranica velikoga formata ambiciozan je početak serije *Enciklopedija slavjanskoj filologii* za koju se Jagić nadao da će je prihvatiti najbolji slavenski filolozi i da će u njoj biti obrađena najvažnija slavistička pitanja njegova vremena. No, kasnije je razočarano ustvrdio da bi bolje bilo da su i to njegovo djelo i serija bili objavljeni na njemačkom:

Jer sam se za kratko vreme otkada je knjiga izdana mogao već više puta uveriti da se je moje razlaganje u historiji moglo s korišću i s dovoljnim pokom upotrebiti, a to bi se sigurno i dogodilo, kad delo ne bi bilo izdano na ruskom već na nemačkom jeziku. Žalosno, ali istinito! (Jagić, 1934., str. 273). Slaveni s juga, kaže Jagić, priviknuli su se, što milom, što silom, na njemački, kod Poljaka izbiše na videlo stare rusko – poljske razmirice, ... u Češkoj... držali su se vrlo hladno prema preduzeću zasnovanom od ruske Akademije... (Jagić, 1934., str. 272) dodajući da su se i mnogi ruski znanstvenici ponašali suzdržano zbog međusobnih odnosa. Sve to, isticao je Jagić, odrazilo se unekoliko i na reakcije na njegovu knjigu.¹ Ona je, bio je toga svjestan i njezin autor, velika kompilacija jer drugo i nije mogla biti. Naše je vrijeme donijelo smirenije i objektivnije ocjene koje možda najbolje ilustriraju ove misli ruske slavistice Irine Arbuzove: *Krug njegovih interesa uvijek je bio neobično širok, i na prijelazu XIX. u XX. stoljeće, kada se diferencijacija znanosti brzo razvija, teško bi se itko u slavenskom svijetu (i izvan njega) mogao s njime usporediti po sposobnosti da podjednako zahvati sve slavističke discipline. Pritom širina znanstvenih interesa nikada nije toga znanstvenika odvodila u površnost...* (Arbuzova, 1975., str. 101) Arbuzova s pravom zamjera Jagiću

¹ Zanimljiva su međusobna neslaganja ruskih znanstvenika o knjizi. A. L. Pogodin je optuživao Jagića da je lukav, da je u Rusiji Rus, a u Beču Austrijanac, da se u knjizi pokazao kao sitan austrijski političar koji »sije mržnju i nepovjerenje među slavenskim narodima«. Ruski konzervativni tisak uporno je Jagića tretirao kao »agenta austro – ugarske politike«. A. A. Šahmatov je mislio posve drukčije i savjetovao da se uopće ne reagira na takvo tendenciozno pisanje, da Pogodinova reakcija treba ostati neprimijećena. (Arbuzova, 1975., str. 126-130)

da je zbog demonstrativnoga izbacivanja povijesnih karakteristika čitatelju ponudio zapravo *po kronološkom redu raspoređeni rječnik biografija i karakteristika pojedinih poslanika kulture (»filologije«) slavenstva* (Arbuzova, 1975., str. 121). I ona, kao i mnogi prije nje, ipak se dive erudiciji koju je veliki slavist iskazao u ovom, kao, uostalom, i u drugim svojim djelima.

Kako su u toj velikoj kompilaciji prošli hrvatski autori i kako su prezentirani kroatistički problemi? Je li uopće primjereno uz djelo čovjeka koji je bio utemeljitelj poimanja slavistike kao cjelovite discipline i koji se čudio onima koji su upotrebljavali pojmove kao što je npr. bohemistika, upotrijebiti termin kroatistika? Odmah naglašavam da ovaj rad želi govoriti o tome kako je Jagić obrađivao autore i probleme kojima se bavi današnja kroatistika, koji su njezin objekt proučavanja. On se i u ovoj knjizi bavi i rusističkim, i polonističkim, i bohemističkim, i bugarističkim, i slovenističkim, i serbističkim, i kroatističkim problemima mada ne imenuje ponaosob niti jednu od tih disciplina. Možda bi primjereno bilo zamijeniti termin *kroatistika* terminom *croatica*, ali ovako ili onako riječ je o hrvatskim temama u Jagićevoj povijesti slavenske filologije.

Arbuzova je, kao što sam naveo, upozorila na činjenicu da su u knjizi u prvom planu životopisi značajnijih slavista. No kako je Jagić iznimno dobro poznao slavističke opuse, uspio je uz najvažnije podatke o životu istaknutijih slavista dati i kratku, najčešće vrlo točnu, karakteristiku njihova rada. Nije posve opravdan prigovor da Jagićeva knjiga nije povijest problema: istina ona nije usustavljena po problemima, ali i Jagićev kronološko – biografski pristup jasno pokazuje koji su problemi u koje vrijeme na dnevnom redu i kako se rješavaju. Da bismo kroatističku problematiku u knjizi mogli potpunije razumjeti, važno je uočiti još neke opće karakteristike te knjige. One izlaze iz Jagićeva shvaćanja opsega slavenske filologije: ona uključuje ukupan duhovni život slavenskih naroda kako se odražava u jeziku i pisanim spomenicima, u književnim ostvarenjima individualnim i kolektivnim, u vjerovanjima, predanjima i običajima. U izvedbi jezikoslovlje u najširem smislu riječi ima prednost pred poviješću književnosti mada ona nije nipošto isključena. Književnici se spominju usputno (kad se govori o filološkim poslovima koji su obavljani u vezi s njihovim djelima i, razumije se, onda kada su sami obavljali koji od takvih poslova, ili kad su imali važnu ulogu u oblikovanju gledišta o pojedinim procesima i pojavama (npr. Prešern o ilirizmu).

U Jagićevoj se knjizi spominje preko 140 osoba za koje nije sporno da pripadaju hrvatskoj znanosti i kulturi, a 42 među njima imaju povlašteni status, tj. autor ih, kraće ili opsežnije, portretira. To su: Franjo Marija Appendini, Vjekoslav Babukić, Ardelio della Bella, Ivan Berčić, Ignjat Brlić, Baltazar Bogišić, Ivan Broz, Ivan Črnčić, Sebastijan Slade Dolci, Juraj Drašković, Ignjat Đorđić, Ljudevit Gaj, Leopold Geitler, Bartolomej Georgijević, Klement Grubišić, Andrija Jambrešić, Ivan Franjo Jukić, Andrija Kačić – Miošić,

Bartol Kašić, Ivan August Kaznačić, Matija Petar Katančić, Ignac Kristijanović, Juraj Križanić, Fran Kurelac, Ivan Lucić, Šime Ljubić, Antun Mažuranić, Ivan Mažuranić, Jakov Mikalja, Mavro Orbini, Dragutin Parčić, Franjo Rački, Matej Sović, Joakim Stulli, Milivoj Šrepel, Bogoslav Šulek, Matija Valjavec, Adolfo Veber, Josip Voltić, Stanko Vraz, Andrija Zmajević, Luka Zore. Naravno, neke od nabrojanih autora kroatistika »dijeli« s kojom drugom slavistikom, npr. Vraza i Valjavca sa slovenistikom, Geitlera s bohemistikom.

Osim spomenutih spominje se još stotinjak Hrvata, neki samo jednom, neki i desetak puta (npr. Pero Budmani, Ivan Gundulić, Tomo Maretić, Antun Mihanović, Junije Palmotić, Matija Antun Relković, Marijan Lanosović). Posljednju bismo dvojicu mogli pripisati i u prvu skupinu jer se na str. 362–3. ne samo spominju njihove gramatike, nego se kaže i nešto više o njima. Gundulić i Palmotić spominju se najčešće uz filološke obrade ili izdanja njihovih djela, ali i uz legendarna shvaćanja slavenskoga (»slovinskoga«) podrijetla. Iz perspektive današnjega kroatističkoga pogleda, ali čini mi se i iz kriterija koje je sebi postavio Jagić, očekivali bismo nešto više riječi o Lanosoviću i Relkoviću te možda o Franji Glaviniću, Matiji Divkoviću, Anti Kuzmaniću, Ivanu Milčetiću i još pokojem našijencu. Ipak, valja naglasiti da su Hrvati, i što se broja tiče, uključeni vrlo dobro i da se tu Jagiću ne može staviti ozbiljnijih primjedbi.

Već na samom početku djela, nakon što je objasnio svoje shvaćanje slavenske filologije, Jagić se pozabavio starim teorijama o postanku slavenskih plemena, kao što je npr. ona o Jafetovu praunuku Janu i njegovim sinovima Čehu i Lehu, a također je pratio i latinskim jezikom pisanu srednjovjekovnu literaturu, od one u kojoj su samo zabilježeni *Očenaš* i(li) *Vjervanje* na kojem slavenskom idiomu do onih koji opsežnije govore o slavenskom jeziku, pismima, povijesti i dr. Tu su zanimljive obavijesti, kao npr. ona Francuza Postellusa (Postela) koji u svojoj poznatoj knjizi *Linguarum duodecim characteribus...* iz 1538. ima poglavlje pod naslovom *De lingua Hieronymiana seu Dalmatorum aut Illyriorum* u kome govori o općem uvjerenju svećenika u hrvatskim zemljama i onih u Veneciji koji su iz tih krajeva da je glagoljsko pismo izumio sv. Jeronim. Te su Postellusove obavijesti i gledišta postaju svojinom hrvatske filologije tek u najnovije vrijeme zahvaljujući Eduardu Hercigonji (Hercigonja, 2004., str. 19–28) jer je očito bilo malo onih koji su Jagićeve obavijesti uočili i iskoristili ili ih uopće nije bilo. Tu su i zanimljive i točne tvrdnje Konrada Gesnera Mithridatesa iz 1555. o jeziku stanovnika otoka Krka, tj. o starodalmatskomu, i druge slične. Danas malo hrvatskih filologa zna nešto o Bartolomeju Georgijeviću,² hrvatskom piscu iz XVI. st. koji je u

² U našoj se književnoj i općoj historiografiji taj autor spominje i kao pod prezimenima Đurđević i Jurjević.

(Dukić, 2004., str. 35–140). Vidi i bibliografiju izdanja Bartola Georgijevića-Đurđevića iz pera Jürgen Schwarzwolfa, *Croatia Bibliografije*, Zagreb, 1986.

svom djelu o Turcima, zapravo protiv njih (*De afflictione tam captivorum quam etiam sub Turca tributo viventium Christianorum*, Antwerpen 1544.¹, Worms 1545.², u sabranim djelima, Rim 1552.³) donio i mali razgovor na bosansko – dalmatinskoj štokavskoj ikavštini i mali rječnik toga jezika za koji tvrdi da se njime služe svi Slaveni i da se upotrebljava i na turskom carskom dvoru. On zna za glagoljicu i piše da se upotrebljava u Hrvata. Kaže da je to pismo »isto po zvukovima, ali različito po oblicima« od pisma kojim se služe Rusi i Srbi, a u njegovoj knjizi možda počinju one višestoljetne tužaljke kako je latinskim slovima teško bilježiti glasove slavenskoga jezika. Taj zanimljivi autor nije promakao ni starijoj hrvatskoj filologiji (u 44. knjizi Akademijina *Rada* pisao je o njemu Čedomir Mijatović 1878.), niti novijoj (Dukić, 2004.), ali zgusnutu i bogatu Jagićevu obavijest o njemu naša filologija nije djelotvorno primijetila jer očito da ono što je Jagić rekao o slabom prihvaćanju djela koja su pisana ruskim jezikom stoji za hrvatsku barem toliko koliko za druge slavenske filologije.

Ne bi imalo smisla ići od osobe do osobe i prepričavati što Jagić o njoj kaže. S jedne strane može se uočiti da je malo, ili da uopće nema, slučajeva kao što je Georgijevićev, tj. u Jagićevoj knjizi nema o hrvatskim autorima obavijesti koje današnja kroatistika ne pozna ili s njima ne računa, ali su tekstovi o njima pisani korektno i s današnje točke gledišta i od njih se i danas može početi proučavati udio neke osobe u proučavanju hrvatskoga jezika i književnosti; danas se, međutim, na onome što nam Jagić nudi ne može, razumije se, stati. Ta od njegove je knjige prošlo gotovo stoljeće i to najplodnije kroatističko stoljeće! Jagićeva solidnost i nesklonost euforijama bilo kojega usmjerenja dolaze do izražaja i u portretiranju osoba iz hrvatske kulture i znanosti pa držim da se i u tom pogledu malo što ozbiljnijega može prigovoriti. To ne znači da Jagić skriva svoje simpatije: u opsežnom tekstu o Stanku Vrazu on upotrebljava puno jakih riječi da bi u čitatelja izazvao divljenje prema slavnom ilircu, ali svoje odlične ocjene nastoji, i dobrim dijelom uspijeva, argumentirati. Ipak se jasno probija i njegova ideološka pozicija: precizna bi analiza pokazala da Slovenci koji su se zanosili ilirizmom kod njega puno bolje prolaze od onih koji su prema tom pokretu bili skeptični.³ Ta bi se ocjena mogla proširiti i na razdoblja starija i novija od ilirizma jer Jagić uvijek drži

³ Zanimljiva je u vezi s tim njegova procjena zašto Slovenci i Srbi nisu prihvatili ilirizam: *Hrvatski ilirizam, kao što je već rečeno, nije bio u stanju privući ni Slovence u zajednički posao oblikovanja književnoga jedinstva. Uzroka je bilo nekoliko, a glavni je taj što su slovenski krajevi bili politički izdvojeni, a neslavenska austrijska država, naravno, nije držala svojom zadaćom jačati Slavene u granicama svoje imperije. Jako je štetilo ilirizmu što su se po strani od njegovih ideja držali Srbi ne videći u njemu lijepe duhovne perspektive, nego političku silu koja ugrožava njihova stremjenja.* (Jagić, 1910., str. 437, preveo s ruskoga S. D.)

naprednim ono što vodi prema kulturnom ujedinjenju južnih Slavena. I u ovoj knjizi i inače dodatno obazriv prema Srbima, on će ne samo žaliti što su na slavensko – srpski prevodili Relkovića, Došena i druge i što su se ponašali (Trlajić, Mušicki i dr.) kao da ih se Lanosovićeve ili Relkovićeve gramatika uopće ne tiču (Jagić, 1910., str. 362-3), nego će na račun njihova pisanja izreći i cinički intonirane sudove, a strog je i prema srpskim oponentima Vuka Stefanovića Karadžića koji, po njemu, samo u pokojoj sitnici imaju pravo (Jagić, 1910., str. 399–400).

Poznato je da je Jagić držao da su Srbi i Hrvati jedan narod koji se već kod doseljenja na današnje prostore služio dvama imenima. Zanimljivo je stoga provjeriti drži li on pripadnicima hrvatske kulture i znanosti sve one koje mi danas držimo ili gleda na to drukčije. Ono što se na prvi pogled vidi jest da nikoga od njih ne uvrštava u koju drugu filologiju, ali njegove odrednice nisu takve da bi ondašnjem čitatelju, posebice ako je on stranac, jasno kazivale da je riječ o hrvatskim filozozima, najviše stoga što često upotrebljava pokrajinska imena (slavonsko, dalmatinsko, dubrovačko, istarsko). Ipak, postoji siguran način da utvrdimo što je mislio i kako je razvrstavao. Na kraju knjige nalazi se indeks imena u njihovu ruskom obliku, ali u zagradi i u izvornom obliku. To znači da je imena onih koji po njegovu mišljenju pripadaju srpskoj filologiji u zagradi napisao srpskom ćirilicom, a imena onih koje je uvrštavao u hrvatsku filologiju u zagradi su napisana hrvatskom latinicom. I tu nema nikakvih iznenađenja: nema nikoga koga mi danas uvrštavamo u hrvatsku filologiju, a da je tamo ne uvrštava i Jagić. Tome valja dodati veliku zanimljivost: imena kao što su Trlajić, Mrkalj ili čak vladika Stratimirović imaju samo rusku inačicu svojega prezimena, tj. nema zagrade i inačice koja bi ih opredijelila kao srpske filologe. Jasno je odakle taj problem: Jagić je nerado dijelio hrvatsko od srpskoga, ali kad je morao, kriteriji su bili zemlja, vjeroispovijest i pismo. Mrkalj i drugi hrvatski Srbi živjeli su u Hrvatskoj, a bili su pravoslavni pa se Jagić nije mogao odlučiti. Mada uz hrvatske filologe iz Dubrovnika u tekstu ne upotrebljava hrvatsko ime, sve ih je u indeksu imena odredio kao hrvatske. To je posve u skladu s onim što je svojedobno pisao svome zetu Milanu Rešetaru ističući da se oko Dubrovnika ne bi trebalo svađati, da bi on trebao spajati Srbe i Hrvate, ali da se nitko ne bi trebao ljutiti kada se Dubrovnik veže uz Hrvatsku jer ga s njom vežu dva važna činitelja – pismo i vjera (*Korespondencija* 1, 1955., str. 80).

Držao je i pisao da je jezik srpskoga i hrvatskoga naroda jedan. Vrlo dobro upućen u jezikoslovlje svojega vremena i nastojeći da u znanstvenim i stručnim problemima umjesto argumenata ne nudi rodoljublje ili kakve ideologeme, Jagić se ipak jako mučio s imenovanjem toga zajedničkoga jezika jer su ga pritiskale činjenice koje nije bilo lako usustaviti i koje su do danas predmet raznovrsnih nerazumijevanja. Kako s imenovanjima izgleda u Jagićevoj

povijesti slavenske filologije? Prije ikakvih komentara potrebno je u ovakvim prilikama pustiti samoga autora da progovori pa evo nekoliko navoda iz knjige (u mojem prijevodu s ruskoga):

1. Na str. 15. govori o Georgijeviću i kaže da je on znao *da se taj jezik (srpsko – hrvatski) upotrebljavao i na dvoru turskih sultana*. Termin je Jagićev, a ne Georgijevićev.

2. Na str. 33. piše o Križaniću i kaže da je svoja djela pisao na latinskom ili *na miješanom crkvenoslavensko – rusko – hrvatskom jeziku*.

3. Na str. 49. piše o Bartolu Kašiću i kaže da se u njegovu *Ritualu* »čuje glas iskusnoga starca koji je proputovao veći dio jugo – zapadnoga područja srpsko – hrvatskoga jezika«.

4. Na str. 50. piše o Mikalji i kaže da je on *leksikograf vrlo zaslužan za srpsko – hrvatski jezik*.

5. Na str. 56. piše: *Kod najbližih slovenskih susjeda na istoku, tzv. provincijalnih Hrvata, hrvatskih stanovnika između Mure, Drave, Save i Kupe, koji su i sada dio hrvatsko – slavonskoga kraljevstva ušao je u književnu uporabu u drugoj polovici XVI. st. mjesni govor, tzv. kaj- narječje... Na kajkavskom narječju izdavane su pretežito knjige poučnoga sadržaja, ali bilo je i stihova i djela...Prvi neveliki rječnik toga narječja sastavio je isusovac Juraj Habdelić...*

6. Na 179. str. piše: *Hrvati, tj. katolički dio srpsko – hrvatskoga plemena, u to su vrijeme po dijalekatskim osobinama još razjedinjeni na tri skupine*.

7. Na 181. str. govori o Josipu Voltiću i kaže da mu se u Beču *posrećilo davati satove iz rodnoga hrvatskoga ili, kako se tada govorilo, ilirskoga jezika...*

8. Na str. 318. piše o putovanjima ruskoga slavista Bodjanskoga i kaže da se 1839. u Pešti razbolio te da je tu nepriliku koristio *za učenje srpskoga jezika*.

9. Na str. 324. piše o putovanjima ruskoga slavista Sreznjevskoga i kaže *da mu je Vuk za vježbanje u srpskom (hrvatskom) jeziku preporučio mladoga Hrvata Kurelca...* a na 326. str. piše da je Sreznjevski u Dubrovniku posjetio poznatu obitelj Budmani *iz koje je potekao znameniti srpsko – hrvatski filolog*.

10. Na str. 405. i dalje govori o shvaćanjima Vuka Stefanovića Karadžića i kaže: *Gdje je po njegovim vlastitim opažanjima bila riječ o jednom te istom jeziku tu je on vidio Srbe, mada njegovoj pažnji nije izbjegla činjenica da se svi oni ne žele zvati Srbima, nego su to ime priznavali samo pravoslavni* (406). Po Jagićevu mišljenju Vuk je upao u pogrešku da odnos Srba i Hrvata promatra na istoj razini kao odnos Srba i Crnogoraca, Srba i Bosanaca, Srba i Dalmatinaca. *Zaboravlja je da ime Hrvat nije samo teritorijalno, nego i*

genetsko ime, iste razine kao Srbin (406). Vuk se kolebao kamo bi ubrojio štokavce – ikavce te se napokon odlučio da ih ubroji u Srbe.

11. Na str. 410. piše: *Čak ni kajkavski pisci nisu ilirski jezik, tj. štokavsko narječje, držali tuđim. Tomaš Mikloušić, hrvatski pisac kajkavskoga narječja koje je on zvao »horvatzkim jezikom« ...*

12. Na str. 431. govori o Šuleku i kaže da on ima *neprocjenjive zasluge za ilirski jezik ili, kako su ga kasnije zvali, hrvatski jezik. Naučivši usrdnim čitanjem najboljih primjera srpsko – hrvatski živi jezik... Njegov njemačko – hrvatski rječnik učinio je književnom jeziku u Hrvata usluge kao malo koje djelo...*

13. Na str. 627. kaže za Šrepela da je želio prijeći na *katedru srpsko – hrvatskoga jezika i književnosti*.

14. Na str. 703/4. komentira Miklošičev odnos prema Srbima i Hrvatima pa piše da se znameniti Slovenac u Beču intenzivno družio s Vukom i s Daničićem. *Zahvaljujući tom druženju on je radije pokazivao simpatije prema srpskoj književnosti, nego prema specijalno hrvatskoj, koju je s jedne strane podvodio pod zajednički naziv sa srpskom, a s druge strane nije htio izjednačavati srpski i hrvatski jezik pod nazivom srpsko – hrvatskim ili možda srpskim ili hrvatskim, nego je Hrvatima ostavljao pravo samo na čakavsku inačicu – to je proturječe ostalo kod njega nerazriješenim, slično kao i njegova staro – slovenska teorija, ali zle primisli kod njega, po mojem uvjerenju, nije bilo, o čemu svjedoči njegova spremnost da surađuje u izdanjima jugoslavenske akademije u Zagrebu. Ipak, mnogi mu Hrvati nisu mogli oprostiti tu nedosljednost u imenovanju jezika.*

15. Na str. 755. govori o radu Ivana Broza pa za njegov *Hrvatski pravopis* kaže: *Pojava te knjižice ima veliko načelno značenje: njezinim postavkama uvodilo se konačno poistovjećenje i ujedinjenje srpskoga i hrvatskoga jezika (сербскогo и хорватскогo языков)...*

16. Na str. 872/3. govori o prijevodu jednoga francuski napisanoga djela Baltazara (Valtazara) Bogišića pa kaže : *hrvatski prijevod izišao je 1880. u splitskom juridičkom časopisu »Pravo«, srpski prijevod J. Aćimovića u Beogradu 1879.*

To je samo izbor iz opsežne knjige, koji, mislim, ipak nešto pokazuje. Kada Jagić misli na jezik kao apstraktan sustav, on u ovoj knjizi uvijek upotrebljava termin srpsko – hrvatski. Taj dvočlani termin ipak izbjegava kada je riječ o konkretnom ostvarivanju jezika. U primjeru br. 8 normalno upotrebljava termin *srpski* jer je Bodjanski u Pešti bio kod Srba. Kada u primjeru br. 12 govori o Šuleku, jednom kaže srpsko – hrvatski (jer Šulek je učio jezik čitajući i hrvatske i srpske pisce), ali kada govori o njegovim zaslugama onda govori o ilirskom, hrvatskom i čak upotrebljava sintagmu *književni jezik u Hrvata*.

Zanimljiv je primjer broj 9: s obzirom na to da Vuk predlaže Sreznjevskom tko bi ga poučavao, logično bi jezik bilo nazvati srpskim, a s obzirom na to da je predložnik Kurelac, logično bi bilo jezik nazvati hrvatskim pa Jagić upotrebljava termin srpski (hrvatski). Kada je riječ o čakavcima i kajkavcima, ne upotrebljava termin srpsko – hrvatski (primjeri 5,7,11). Posljednji primjer je vrlo rječit: Jagić govori o dva prijevoda, hrvatskomu i srpskomu, a ne o dva prijevoda na srpsko – hrvatski jezik. Stanje tadašnje znanosti oblikuje i neka Jagićeva gledišta koja ne mogu izdržati današnje jezikoslovne kriterije; on nije mogao još govoriti o kajkavskom književnom jeziku, nego kaže da se knjige tiskaju na kajkavskom narječju, u primjeru br. 6 govori da su Hrvati **tada** imali još tri narječja kao da je kasnije bilo drukčije itd. Primjer br. 15 pokazuje kako nije nimalo lako biti dosljedan u opisu složenih pojava: iako je za njega postojao jedan srpsko – hrvatski jezik, u tom primjeru upotrebljava množinu i govori o ujedinjenju dvaju jezika. Njegove ocjene Vukovih i Miklošičevih gledišta (primjeri 10, 14) pokazuju da je on doista nastojao biti objektivan i kad se nije slagao s nekim, nije odmah kod njega tražio zlu volju.

Književna povijest kod Slavena, nije, po Jagićevu mišljenju, na razini nekih drugih sastavnica slavenske filologije jer joj nedostaje dovoljan broj kritičkih izdanja i dobrih bibliografija. To ne mogu nadoknaditi mnogobrojne književno – povijesne radnje razasute po slavenskim novinama i časopisima. Nigdje se sustavno ne prate nova književna izdanja u drugim slavenskim sredinama, ali počeli su to raditi unutar vlastitih književnosti. Dok piše o teškoćama i pomacima u odrađivanju književnopovijesnih zadaća, nabroja važnije časopise i novine iz pojedinih književnosti te kaže: *U hrvatskoj književnosti nekad su imali značenje »Danica ilirska« i »Kolo«, zatim »Neven«, »Jadranska vila«, »Dragoljub« i nedavno utrnuli »Vienac«, a sada postoje »Savremenik«, »Glas Matice hrvatske« i još nekoliko drugih časopisa, među njima »Nastavni Vjesnik«, u Zagrebu, »Školski vjesnik« u Sarajevu, »Prosvjeta« u Zagrebu, »Domaće ognjište« u Zagrebu i dr. (Jagić, 1910., str. 886).*

Jagić posebno ističe teškoće koje se javljaju u poredbenom proučavanju slavenskih književnosti i objašnjava zašto su one veće nego pri poredbenom proučavanju slavenskih jezika: *...jezik odaje njihovu blisku srodnost mada oni to ponekad i ne žele* (str. 886/7) i ta je nesumnjiva jezična srodnost važna potpora poredbenim jezikoslovnim istraživanjima.

Drukčije je s književnostima. Osim u srednjem vijeku, kada se dobro međusobno poznaju i utječu jedna na drugu pravoslavne književnosti slavenskoga istoka i slavenskoga juga, međusobni utjecaji slavenskih književnosti bili su slabi, povremeni i obično je bila riječ o susjednim slavenskim narodima. Na sve njih puno su jače utjecale zapadnoeuropske književnosti i kada je riječ o sadržaju i kada je riječ o oblicima. Pišući o tom problemu Jagić spominje talijanski utjecaj na *dalmatinsko – dubrovačku* književnost. Taj termin (du-

brovačko – dalmatinska) on upotrebljava uvijek kada je riječ o hrvatskoj književnosti iz Dalmacije i Dubrovnika. Žali što je malo osoba koje poznaju više od jedne slavenske književnosti pa se poredbeno proučavanje može popraviti samo osnivanjem novih katedara za povijest književnosti na slavenskim sveučilištima.

Puno bolje stoji stvar s proučavanjem posebnih slavenskih književnosti, kaže Jagić, i opisuje to stanje od književnosti do književnosti. Atribucije koje upotrebljava Jagić odavno su napuštene, a ni u njegovo vrijeme nisu bile posve prihvaćene. Kako to izgleda u ovoj njegovoj povijesti slavenske filologije, dobro će pokazati malo dulji navod: *Nije tako živahno (kao istraživanje češke književnosti, op. S. D.) istraživanje južnoslavenskih književnosti, mada se i tu u posljednje vrijeme pojavio niz dobrih radova: spominjemo Šurminovu povijest srpsko – hrvatske književnosti i njegova istraživanja o Gaju i ilirizmu koja su donijela mnogo novih činjenica... Medini je počeo pisati svoju povijest dubrovačke književnosti... P. Popović u Beogradu radi na izdavanju srednjovjekovnih izvora za dubrovačku književnost, prof. Murko je dosad otisnuo samo jedan dio južnoslav. književnosti, Andrić je proučio utjecaj njemačke na srpsko – hrvatsku i također na kajkavsku književnost. U novije vrijeme privlače na sebe pozornost Drexlerove i Prohaskine studije. Iz povijesti specijalno srpske književnosti poslije djela Stojana Novakovića i Jovana Boškovića i poslije kritičkih Nedićevih studija...najbolji istraživači nove srpske književnosti su T. Ostojić, J. Skerlić i M. Čurčin... (str. 889/90).*

Najkraće bi se moglo reći da u ovakvim situacijama Jagić upada u pogrešku koju je zamjerao Miklošiču kad je riječ o jeziku. Uz nešto pretjerivanja mogli bismo reći da srpsku književnost zove srpskom, a hrvatsku srpsko – hrvatskom. Hrvatske teme u Jagićevoj povijesti slavenske filologije ne iscrpljuju se u jezikoslovlju i znanosti o književnosti kao što to nije slučaj ni s njegovim opisima filologija u drugim slavenskim zemljama. Povjesničari koji su se iz pozicije svoje znanosti bavili pitanjima koja zanimaju slavistiku vrlo su zanimljivi Jagiću; među njima ugledno mjesto zauzima Franjo Rački: *Pitanjem o značenju Ćirila i Metoda bavilo ih se jako mnogo, ali jedva da je tko dostigao značenje djela koje je tom pitanju posvetio učeni hrvatski povjesničar Franjo Rački. Njegovo istraživanje »Viek i djelovanje sv. Cyrilla i Methoda slovjenskih apostolov«...razrađeno je s velikom povjesničarskom erudicijom (str. 721).*

Posebnu pažnju Jagić posvećuje i, tada još malobrojnim, radovima iz povijesti slavenskoga prava. Nitko iz hrvatskih krajeva nije dobio u ovoj knjizi toliko prostora koliko Baltazar (Baldo, Valtazar) Bogišić. S jedne strane Jagić je iznimno poštivao njegovu darovitost, a s druge na tretman Bogišićev u ovoj knjizi djelovalo je i osobno poznanstvo dvojice znanstvenika. No Jagićeva težnja za objektivnošću ni ovdje nije iznevjerila: priznaje veliku darovitost

poznatom pravniku iz Cavtata, visoko cijeni razinu pojedinih njegovih djela, ali i konstatira da mnoge nade koje su u nj polagali nije opravdao.

Ne bi bilo dobro da nas Jagićevi stavovi o jednom srpsko – hrvatskom narodu i slični dovedu u zabludu glede njegova hrvatskoga patriotizma. Navest ću s tim u vezi kako je u djelo o kojem govorimo sa zadovoljstvom unio ove riječi Sreznjevskoga: *Hrvati su divan narod, muškarci su visoki, žene ljepotice, odjeća predivna* (str. 327). Slične tvrdnje jedva da spadaju u slavističku problematiku, i slične tvrdnje o drugima nije navodio. To se može objasniti izrekom koju je i sam Jagić rado upotrebljavao: Krv nije voda!

* * *

Hrvatske teme u Jagićevoj povijesti slavenske filologije ovim radom nisu nipošto iscrpljene. Trebalo bi ih obraditi potpunije i preciznije te Jagićeva gledišta u ovoj usporediti s njegovim gledištima u drugim djelima (uključujući i korespondenciju). Nije riječ samo o tome, pa ni u prvom redu o tome, da obradimo dio svoje znanstvene povijesti. Dio problema, i to posve ozbiljnih, ostao je aktualan sve do u naše dane. U nadi da smo stigli do razine koja ne dopušta da se svađamo s davno pokojnima, nego da smireno raspravljamo o njihovim gledištima s ciljem da uspješnije rješavamo probleme koje pred nas stavlja naše vrijeme, držim da bi povremeni *Jagićevi dani* mogli biti izvršna institucija na kojoj bismo iznosili rezultate svojih istraživanja Jagićeva djela i ugrađivali ih u suvremeni nam trenutak. Opsežno i svakoj površnosti daleko Jagićevo djelo pruža nam izvršnu priliku.

Literatura:

- Mijatović, Čedomil, »Bartolomije Georgijević, Hrvat, pisac šesnaestoga vieka«, *Rad JAZU*, knj. 44, str. 108–121; Zagreb, 1878.
- Jagić, Vatroslav, *Istorija slavjanskoj filologii*, Sanktpeterburg, 1910.
- Jagić, Vatroslav, *Spomeni mojega života, I deo* (1838–1880), Beograd, 1930.
- Jagić, Vatroslav, *Spomeni mojega života, II deo* (1880–1923), Beograd, 1934.
- Jagić, Vatroslav, *Korespondencija Vatroslava Jagića 1*, Zagreb, 1953.
- Filić, Krešimir, *Lik Vatroslava Jagića*, Varaždin, 1963.
- Arbuzova, Irina, »Istorija slavjanskoj filologii« I. V. Jagića«, *Zbornik za slavistiku* 9, str. 100-133; Novi Sad, 1975.
- Dukić, Davor, *Sultanova djeca*, Predodžbe Turaka u hrvatskoj književnosti ranog novovjekovlja, Zadar, 2004.
- Hercigonja, Eduard, *Na temeljima hrvatske književne kulture*, Zagreb, 2004.

KROATISTIKA U JAGIĆEVOJ POVIJESTI SLAVENSKE FILOLOGIJE

Sažetak

Godine 1910. u Petrogradu je objavljeno jedno od najopsežnijih djela Vatroslava Jagića *История славянской филологии* (VIII+961 stranica velikoga formata). Sam je Jagić držao to djelo kompilacijom, ali se i ponosio trudom koji je u djelo ugrađen: morao je pročitati mnoštvo knjiga i drugih tekstova. Ti su se tekstovi najčešće bavili uskim krugom pitanja, ili samo jednim od njih, a Jagić je jedini bio u stanju sve te pojedinosti ugraditi u cjelinu. Nije doduše uspio opisati povijest slavističkih znanstvenih ideja, ali je ponudio nezamislivo mnoštvo slavističkih životopisa iz kojih se onda kadšto mogu očitati i važniji problemi pojedinoga doba.

Zadivljujućom erudicijom Jagić »šeta« po svim slavenskim prostorima. Slavistika je, zna se, za njega bila jedinstvena disciplina pa se o kroatistici u ovom njegovu djelu može govoriti samo ako je shvatimo kao zbroj životopisa hrvatskih filologa i književnika koji se u njoj spominju. A Jagić spominje više od 130 hrvatskih djelatnika. Blizu 40 ih ima povlašteni status, a to znači da im je u knjizi kratko opisan život i znanstvena djelatnost.

U opisima te znanstvene djelatnosti nalaze se kadšto i pravi kroatistički problemi. Neki hrvatski autori nemaju takav status, ali se spominju na brojnim stranicama pa se kadšto iz tih krhotina mogu složiti elementi životopisa, ali i uočiti znanstveni i stručni problemi kojima se osoba bavila. Ponekad i više od toga: hrvatsko ime uz imena slavista i(li) književnika iz drugih naroda omogućuje da uočimo svoju nazočnost i procijenimo svoju ulogu u zanimljivim i važnim događajima.

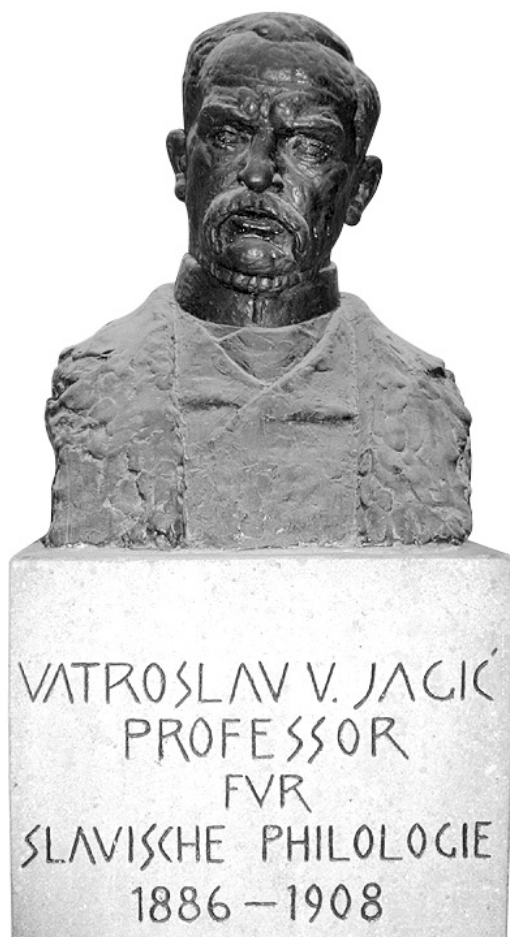
DIE KROATISTIK IN JAGIĆS GESCHICHTE DER SLAWISCHEN PHILOLOGIE

Zusammenfassung

Im Jahre 1910 wurde in Skt. Petersburg eines des umfangreichsten Werke von Vatroslav Jagić, ... *История славянской филологии*... (VIII+961 Seiten Großformat) veröffentlicht. Jagić selbst hielt dieses Werk für eine Kompilation, war aber auch stolz auf die Mühe, die es erforderte: Er musste viele Bücher und andere Texte lesen. Die Texte beschäftigten sich vorwiegend mit einem engen Themenkreis oder gar mit einer einzigen Frage, und nur Jagić war imstande, all diese Einzelheiten in ein Ganzes einzubauen. Es gelang ihm zwar nicht, die Geschichte der slawistischen wissenschaftlichen Ideen zu beschreiben, aber er stellte eine unvorstellbare Menge slawistischer Biographien vor, aus denen manchmal auch wichtigere Probleme der einzelnen Epoche sichtbar werden.

Mit erstaunlicher Gelehrsamkeit 'wandert' Jagić durch alle slawischen Gebiete. Für ihn war die Slawistik bekanntlich eine ganzheitliche Disziplin, so dass man bei diesem Werk nur dann von Kroatistik sprechen kann, wenn man sie als eine Summe der darin erwähnten Biographien kroatischer Philologen und Schriftsteller versteht. Und Jagić erwähnt über 130 kroatische Autoren.. Fast 40 davon nehmen eine be-

vorzugte Stelle ein, was heißt, dass im Buch ihr Leben und ihre wissenschaftliche Tätigkeit kurz beschrieben werden. In den Beschreibungen dieser wissenschaftlichen Tätigkeit stößt man gelegentlich auf wirkliche kroatische Probleme. Einige kroatische Autoren, denen dieser Stellenwert nicht eingeräumt wird, werden im Buch mehrmals erwähnt, so dass man aus diesen Scherben manchmal Elemente der Biographien zusammenstellen, aber auch wissenschaftliche und fachliche Probleme wahrnehmen kann, mit denen sich die jeweilige Person beschäftigt hat. Manchmal entnimmt man dem Werk auch mehr: Ein kroatischer Name neben dem Namen der Slawisten und/oder Schriftsteller aus anderen Völkern ermöglicht es, die kroatische Präsenz festzustellen und die Rolle von Kroaten in interessanten und wichtigen Ereignissen zu bestimmen.

Sl. 3.: Poprsje Vatroslava Jagića na Sveučilištu u Beču
(izradio Ivan Meštrović)

Josip Bratulić

Jagićeva izdanja staroslavenskih kanonskih tekstova

Izvorni znanstveni članak
UDK 811.163.42.09 Jagić, V.

Poznato je: staroslavenski kanonski tekstovi oni su temeljni jezični i književni spomenici iz kojih se očitava jezik prve slavenske, ćirilometodske pisane kulture. U taj povlašteni krug idu oni tekstovi koji se odlikuju i starinom u jeziku i pouzdanošću prijepisa sa starijih, ćirilometodskih matica, koje se nisu sačuvale. Dobro je i ovdje, i sada spomenuti taj jedinstveni korpus staroslavenskoga, općega i zajedničkoga razdoblja pismenosti, prije nacionalnih redakcija i recenzija. Ti su spomenici – glagoljski: *Zografsko*, *Marijinsko* i *Assemanijevo evanđelje*, *Kločev glagoljaš*, *Sinajski molitvenik* (euhologij), *Sinajski psaltir*, *Kijevski listići*. K ovima pribrajamo još i neke kraće tekstove: *Bojanski palimpsest*, *Makedonske listiće*. Ukupno devet spomenika. Ćiriličkim pismom pisani su: *Savina knjiga*, *Suprasaljski zbornik*, *Eninski apostol*. K tome još šest fragmenata.

Hrvatski su se znanstvenici istakli u poslu izdavanja staroslavenskih kanonskih tekstova. Dovoljno je spomenuti Franju Račkoga i Ivana Črnčića – obojica su izdali *Assemanijev evanđelistar*; Rački oblom glagoljicom, slovima posebice lijevanim za tu priliku, a Črnčić, po savjetu Miklošičevu, latinskim slovima. Ipak – najviše je kanonskih tekstova, i najbolje, izdao Vatroslav Jagić. Izdavao je samo glagoljičke tekstove. U tom je važnom poslu posredno bio vrlo rano prisutan, već kod izdavanja *Assemanija*, 1865. kad je još bio mlad profesor zagrebačke gimnazije. Već je tada bio filološki osposobljen bolje od svojih starijih kolega. Uostalom: već je u Zagrebu postavio temelje za znanstvenu slavistiku.¹ A imao je tada tek 27 godina! Do kraja XIX. stoljeća izdao je *Zografsko evanđelje* u Berlinu, *Marijinsko evanđelje* u Petrogradu, *Kijevske* i *Bečke listiće* u Beču. U Hrvatskoj je, k tome, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti – među prvim svojim knjigama, u *Djelima*, izdala – *Sinajski euhologij* i *Sinajski psaltir*, 1882. i 1883. Priređivač je bio Lavoslav Geitler, profesor slavenske filologije za novootvorenom

¹ J. Bratulić, »Jagićeve zagrebačke godine«, *Jagićev zbornik*, Zavod za znanost o književnosti, Zagreb, 1986., str. 41–48.

Sveučilištu. Među akademijinim izdanjima Jagić je izdao velik broj rasprava koje se odnose na stare hrvatske spomenike pismenosti, te je izdao Mihanoviće i Grškoviće fragment *Apostola, Oglede stare hrvatske proze, Vinodolski zakon, Poljički statut*, a prikazao je i razvitak slavenske filologije već 1871. u prikazu »Napredak slovinske filologije posljednjih godina« (*Rad*, XIV, str. 17). Prikazao je rad i izdanja Ismajla S. Sreznjevskoga, priredio je za tisak jednu vrijednu radnju Ivana Berčića, napisao pregled Miklošičevih radova do 1868. Lavoslav Geitler koji je u Zagrebu, kao profesor na Sveučilištu, predavao staroslavenski i litavski jezik od 1874.; u početku svoje profesorske djelatnosti borio se s nestašicom nužnih knjiga. Izvijestio je Račkoga da je u Zagrebu, u Sveučilišnoj knjižnici, pronašao samo dvije knjige za svoj predmet te molio da Hrvatski sabor u svome proračunu predvidi i nužan novac za nabavu slavističke literature.

Od Vatroslava Jagića se i očekivao s pravom da izda dragocjene tekstove kao kamene temeljce za studij staroslavenskoga jezika. Osim što je kao mladi profesor napisao odličnu raspravu o jeziku *Assemanijeva evanđelista*, on je već i ranije, 1862. napisao vrlo vrijednu raspravu »Evanđelje u slovjenkom prijevodu« u *Tisućnici slovjenkih apostola Cirila i Metoda* (1864.), a zatim i »Priměre starohrvatskoga jezika« iz glagoljskih, ćiriličkih i latiničkih rukopisa (i jedne tiskane knjige 1864., 1866.).

Uobičajeno je govoriti da je otac slavenske filologije Josip Dobrovsky, (1753.–1829.), eksjezuit, proučavatelj češkoga jezika i njegove povijesti, slavenskih etimologija, autor znamenitog djela – *Života i djelovanja Svete Braće, Ćirila i Metoda*, i autora prve staroslavenske gramatike dok je slavistika bila tek u povojima (1822.).² Doba u kojem je djelovao Josip Dobrovsky nije pogodovalo razvitku one vrsnoće koja se tražila za slavensku filologiju. Dok je klasična filologija imala jasan put i posve zacrtane ciljeve svoga rada, još od kasne antike, preko renesanse i baroka, i romanska i germanska filologija tek je trebala stati uz bok grčkoj i rimskoj filologiji. Romanska filologija svoj je uspješan put započela Dietzovim objavljivanjem historisko-komparativne gramatike romanskih jezika (*Grammatik der romanischen Sprachen*, 1836.–1843.) Germanska filologija započela je svoj uspješan put Herderovim proučavanjima srednjovjekovnih njemačkih tekstova, a čvrsto znanstveno utemeljenje postigla je izdanjem *Njemačke gramatike* (1819.) i *Njemačkoga rječnika* (1854.) Jakoba Grimma.

Nakon smrti Josipa Dobrovskoga zanimanje za slavenske jezike, književnost i tekstova življe je u carskoj Rusiji, te je postojala mogućnost da pravoslavljede dade pečat slavističkom proučavanju u tadašnjoj Europi, posebice nakon što je svoj životni put završio i Bartolomej Kopitar (1786.–1844.), izdavač

² J. Dobrowsky, *Cyrill und Method der Slawen Apostel*, Prag, 1823. Novo izdanje priredio J. Vajs, Prag, 1948. *Institutiones linguae slavice dialecti veteris*, Vindobonae, 1822.

Kločeva glagoljaša. Stanje se bitno promijenilo kad je Beč shvatio važnost da slavistička znanost bude upravo u Beču snažna, posebice stoga što je u tadašnjoj Monarhiji živjelo mnogo Slavena, različitih nacionalnih denominacija: Poljaci, Česi, Slovaci, Slovenci, Hrvati, Srbi, a kasnije i narodi u Bosni i Hercegovini. Franc Miklošič, Slovenac, prvi je profesor slavenske filologije u Beču. Po obrazovanju bio je filozof i pravnik, ali se istaknuo zadivljujućim poznavanjem jezične problematike ne samo o Slavenima u Monarhiji, nego i o drugim narodima: Rumunjima, Ciganima, Grcima, Cincarima i drugim narodima koji su zbog različitih poslova dolazili u Beč. Odlučan i sposoban u organizaciji, on je učinio sve ono potrebno da se postave temelji budućega studija slavenske filologije. Napisao je poredbenu gramatiku slavenskih jezika, sastavio rječnik riječi iz staroslavenskih spomenika koji je prerastao, u drugom izdanju u kapitalno djelo – rječnik iz staroslavenskih i kasnijih spomenika u kojemu su sve riječi protumačene grčkim i latinskim istoznačnicama.³ Izdao je dio *Suprasalskoga zbornika*. Bavio se etimologijom slavenskoga i staroslavenskoga jezika. To je radio i iz patriotskih razloga, smatrajući da je jezik Slavena u Panoniji, u Slovinju, Slavoniji, Sloveniji, Slovačkoj ušao u temelje staroslavenskoga jezika, onoga jezika koji je ostavio trajan trag u najstarijim slavenskim knjigama, glagoljičkim i ćirilkičkim. Dugo se još podržavalo u krugovima slovenskih filologa mišljenje o Panonskoj teoriji, kojoj su temelje postavili Kopitar i Miklošič, dok nije Vatroslav Jagić svojim strogim filološkim skalpelom ostranio to strano tijelo na mladom tijelu slavenske filologije, te joj otvorio vrata na široka prostranstva i mogućnost istraživanja svih problema koji su se postavili pred novu nacionalnu i internacionalnu znanost. Na takav način upravo je Vatroslav Jagić našoj znanosti otvorio onakve mogućnosti koje su si ranije, uz pomoć brojnih intelektualnih i političkih čimbenika, uspjele izboriti germanistika i romanistika. Već nekoliko plodnih godina, i pokazalo se koliko je slavistička znanost uznapredovala. O tome govori Jagićeva rasprava, objavljena u *Radu* XIV. i XVII. »Napredak slovinske filologije posljednjih godina« (1871.).

Za slavensku filologiju prva je i temeljna zadaća bila izdati najstarije slavenske tekstove. Prvo takvo izdanje priredio je Bartolomej Kopitar, koji je 1836. izdao *Kločev glagoljaš – Glagolita Clozianus*, glagoljski zbornik kako ga je izdavač nazvao.⁴ I njegova *Gramatika slavenskoga jezika u Kranjskoj, Koruškoj i Štajerskoj* (1808.) koja je treba biti samo opisna gramatika općega slavenskoga jezika, a postala je polazište i temelj za Panonsku teoriju i počecima slavenske pisane kulture.⁵

³ Fr. Miklosich, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum, emendatum auctum*, Vindobonae, 1862.–1865.

⁴ Bartholomaeus Kopitar, *Glagolita Clozianus*, Vindobonae, 1836.

⁵ Bartholomeus Kopitar, *Grammatik der slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark*, Ljubljana, 1808.

Jagić se već bio okušao u čitanju, izdavanju i analizi starih tekstova kad izdao svoje *Priměre iz starohèrvatskoga jezika* (1864., 1867.). Tim je knjigama želio i nastojao da staroslavenski jezik bude u hrvatskim klasičnim gimnazijama obavezni predmet, uz grčki i latinski jezik. Staroslavenski se – u Jagićevoj projekciji i u tim primjerima proučava od *Assemanijeva evanđelistara* do legende o Zvonimirovoj smrti, odnosno do prve latiničke tiskane knjige, *Lekcionara Bernardina Spliciánina*. U knjizi koja je tiskana u tiskari Ante Jakića u Zagrebu, osim raznih likova latiničkoga pisma, posjedovala oble i uglate oblike glagoljice, a i za ćirilicu je bilo nekoliko tipova slova: crkvenoslavenska (kakvu su koristili Šafařik i Miklošič), ćirilicu s nešto većim serifima, onu s posebnim znakovima (za »bosanćicu«, s posebnim znakovima za poluglasove, za jat, ja, 8), kao i građansku ćirilicu. Nju Jagić zove rusko-srpskom (»vulgaribus litteris russoserbicis«). Tekstovi objavljeni u *Priměrima starohèrvatskoga jezika* po postanku jesu staroslavenski, starohrvatski, starosrpski i starobugarski. Knjiga je bila namijenjena 7. i 8. razredu gimnazije. Književnost se u njegovoj knjizi naziva *glagoljska i ćirilska*.

Prva knjiga iz staroslavenskoga kanona na kojoj je Jagić pri kritičkom izdavanju bitno sudjelovao, bilo je izdanje *Assemanijeva evanđelistara* (1865.). Tekst je priredio za tisak Franjo Rački, tiskana je lijepim slovima oble glagoljice koja su se za tu priliku oblikovala i lijevala u Pragu, u slovolivnici Braće Haase.⁶ Jagić original nije tada imao u rukama, već samo Račkijev prijepis i nekoliko fotografija. Tada su i fotografije, posebice one dobre i čitljive, bile dragocjena rijetkost. Jagić je o jeziku spomenika napisao opsežnu radnju koja je ukazala na njegovo široko i duboko poznavanje jezika najstarijih spomenika. Nekoliko godina nakon Račkijeva izdanja, na obloj glagoljici, isti je spomenik, na latiničkom pismu, s posebnim latiničkim znakovim za znakove-slova stare glagoljice: poluglasove, jat, nazale i slične znakove izdao Ivan Črnčić. Zašto se opredijelio za latiničko pismo, i to na nagovor Franca Miklošića, Črnčić slikovito govori: »Jer, što je kresilo prama žigici, ili praća prama puški, ili brod na vesla prama brodu na paru, to su ona slova prama latinskim« (VI). Zatim nastavlja: »Zato ja odabrah, ter i po slavnoga Miklošića svētu, latinska slova. I ne bojim se sv. Kurila: nij' se ga Klimentat, učenik mu bojao kamo da ću se ga ja nakon tisuću lět! (E, ja držim za istinu, da je sv. Kuril izmislio ona slova, koja sada povu »glagolicom«, a koja »ćirilicom«, da je njegov učenik Klimentat. I toj istini ja, pišuć, ne prevrědim!). No latinskim slovom pridah, ter najveć po Miklošićevu nauku, Klimentovih i Poljskih, koliko biaše potřeba, i još nekoliko znakov...«⁷ To izdanje, tekstualno bolje od

⁶ Evangelie izbor'noe s' božiem' činom' v' sabotę i nedělję ot' veliję nedělę pash'i. S' mēšecēsloves'nikom' (oblom glagoljicom) / *Assemanov ili Vatikanski Evangelistar*. Iznese ga na svjetlo Dr. Franjo Rački, U Zagrebu, 1865. Sloví Antuna Jakića.

⁷ *Assemanovo izbornó evangjelje, na svetlo dao Ivan Črnčić*, U Rimu, 1878.

Račkijevo, nije prešlo granice Hrvatske (ili Vatikana), gdje je knjiga tiskana. Črnčić se tužio Jagiću da njegovu knjigu nisu naručivali ni oni koji su je trebali imati!

Već se tada jasno postavilo pitanje pisma kojim treba izdavati kanonske i uopće starije tekstove, pisane prvenstveno glagoljicom, ali i starom ćirilicom. Glagoljica, posebice ona tiskana, sve se manje čitala. Postojalo je i uvjerenje među stručnjacima da je lakše čitati rukopisnu, pisanu glagoljicu nego tiskanu. Prema tome – glagoljicom se kanonski tekstovi nisu trebali tiskati, ako se mislilo na širi krug slavista. Ali tada nije bila sazrela spoznaja da se glagoljički tekst lako i bez većih problema može prenijeti latiničkim pismom, onako kako je to dobro učinio Črnčić. Tradicija crkvene ćirilične grafije tada se pokazivala kao najbolje rješenje: ona se nije mogla povezati s crkvenim standardnim tekstovima, a upotrebljavala se i koristila isključivo u znanstvene svrhe. Jednako u Hrvatskoj, Austriji, Češkoj i Rusiji. Najviše su pridonijeli udomaćenju tih slova Šafařík, Miklošič a zatim i njihovi učenici i nasljednici. Takvim je pismom izdana i prva knjiga Jagićeva s kritičkim izdanjem kanonskoga teksta – *Zografsko evanđelje*. Puni naslov knjige: Na vrhu naslovne stranice glagoljicom, oblom: *Evan'gēlie ot " Mat "rēa Mar "ka Luky i Ioana*, ispod toga ćirilicom: *Zografskoe evangelie*. Ispod toga puni bibliotečni naslov: *Quattuor Evangeliorum Codex glagoliticus olim Zographensis nunc Petropolitanus. Characteribus cyrillicis transcriptum notis criticis prolegomenis appendicibus auctum*, Berolini, apud Weidmannos, 1879. U pretisku ove knjige, koja je izašla u Grazu 1954. nema toga naslova. Kao dodatak izdanju *Zografskom evanđelistaru* Jagić je na početku dodao osam stranica iz kodeksa koji naziva kodeksom Grigoroviča, iz XII. stoljeća. Grigorovič mu je, dok su obojica bili u Odesi, poklonio tri fotografska lista, te je bila prilika da se bar kao ogled objavi nešto iz toga kodeksa. Taj je kodeks zapravo *Marijinsko evanđelje*, koje je nakon Grigorovičeve smrti (1876.) otkupljeno za Moskovskij publičnij i Rumjancovskij muzej, a kodeks će Jagić objaviti u Petrogradu, 1883. Rasprava o tekstu *Zografskog evanđelistara*, rukopisu i njegovim pisarima i sudbini kodeksa napisana je na latinskom jeziku (V–XXX–I). Osim osnovnoga teksta, koji je tiskan crkvenom ćirilicom, raznočitanja i paralelni izrazi i riječi tiskane su građanskom ćirilicom.

Druga Jagićeva knjiga s područja kanonskih staroslavenskih tekstova jest *Marijinsko evanđelje*. Tiskano je također u Berlinu, 1883., ali za Rusku kraljevsku akademiju, te ima dva naslova: jedan je latinski, drugi ruski. *Quattuor Evangeliorum versionis palaeoslovenicae Codex Marianus glagoliticus, characteribus cyrillicis transcriptum*, odnosno na ruskom: *Pamjatnik glagoličeskoj pis'mennosti Marijinskoe Četveroevangelie, s primjećanjima i priloženjima. Trud I.V. Jagića*. Predgovor knjizi (Vvedenie) napisano je na ruskom i na latinskom jeziku. U njemu nema posebne rasprave o jeziku i paleografskim

osobinama spomenika, jer je o tome Jagić napisao posebnu raspravu u svom *Archivu*. Ali su zato primjedbe uz tekst i potpuni rječnik spomenika zapremili 200 stranica sitnoga tiska – to je cijela jedna opsežna knjiga – 407–607. stranica. Fototipsko izdanje (pretisak) ove knjige izašao je u Grazu 1960.

Treći kanonski tekst Jagić je izdao u Beču, 1890. pod naslovom *Glagolitica. Würdigung neuentdeckter Fragmente*. Riječ je o *Bečkim i Kijevskim listićima*, uz opsežnu raspravu o području glagoljice, o paleografskim osobinama glagoljskoga pisma u tim spomenicima. *Bečke listiće* objavio je Jagić oblom glagoljicom i crkvenom ćirilicom (10–14.), a zatim kao prvi prilog i napomenu o *Kijevskim listićima*, a to je opsežna rasprava o spomeniku i njegovu tekstu. Tekst je objavljen na crkvenoj ćirilici s odgovarajućim latinskim tekstom (45–54). Uz ovaj tekst na kraju su priložene vrlo dobre fotografije *Bečkih i Kijevskih listića*. Ovaj tekst (bez fotografija!), srećom, imamo i na hrvatskom jeziku, u prijevodu Mihovila Kombola.⁸ Pod naslovom »Glagolitica II« – izašla je studija o Grškoviću odlomku Apostola, u *Starinama*, 1893.

Jagićeva izdanja kanonskih tekstova nisu izgubila ništa od svoje vrijednosti, a te vrijednosti su pouzdanost i preciznost prijepisa, u raspravama uz izdanje kritičkoga teksta redovito je utvrđen odnos prema srodnim spomenicima i s obzirom na tekst, na pismo i na jezik. Te su rasprave bile temelj, zajedno s drugim izdanim tekstovima, za temeljit prikaz razvitka crkvenoslavenskoga jezika, i posebice njegovih makedonskih korijena (*Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache*, drugo izdanje, Berlin, 1913.) i glagoljske paleografije (*Glagoličeskoe pis'mo*, Sanktpeterburg, 1911.). Dok su drugi kanonski spomenici doživjeli nova kritička čitanja i izdanja (*Kločev glagoljaš, Assemanijev evanđelistar*), Jagićeva su se izdanja tiskala kao pretisci, tj. slavisti su u njegova izdanja imali puno povjerenje. Na temelju njegovih čitanja proširivali su svoja istraživanja ili izdavali ljepše snimke (*Kijevski listići*). Akribija, točnost i preciznost čitanja odlika su svih Jagićevih izdanja starih tekstova, jednako kanonskih kao i mlađih tekstova, jednako glagoljičkih, ćiriličkih kao i latiničkih. To također potvrđuje visok domet koji je slavistička tekstologija dostigla upravo Jagićevim izdanjima staroslavenskih tekstova.

⁸ V. Jagić, *Izabrani kraći spisi*, uredio i članke sa stranih jezika preveo Mihovil Kombol, Matica hrvatska, Zagreb, 1948., str. 266–278.

JAGIĆEVA IZDANJA STAROSLAVENSKIH KANONSKIH TEKSTOVA

Sažetak

Kad je Vatroslav Jagić, kao mladi profesor klasične filologije, došao u Zagreb 1860., pred njim se ukazalo prostrano polje rada i na domaćoj, hrvatskoj i na slavenskoj filologiji. Već je u Zagrebu izgradio svoju viziju slavenske filologije i njezinih zadaća, kako bi ona mogla stati uz bok klasičnoj (grčkoj i latinskoj), germanskoj i romanskoj filologiji. Prva zadaća bila je izdati najstarije tekstove jer se time ujedno rješavalo pitanje najstarijega jezika i prvotnoga slavenskoga pisma. Sudjelovao je u izdanju *Assemanijeva evanđelja*, koje je priredio Franjo Rački (Zagreb, 1865., oblom glagoljicom) napisavši opširnu raspravu o jeziku spomenika. Kad je otišao iz Zagreba imao je bolje mogućnosti za izdavanje kanonskih tekstova te je izdao *Zografsko evanđelje* (Berlin, 1879.), *Marijinsko evanđelje* (Petrograd, 1883.) i *Kijevske listiće* (Beč, 1890.). Svi su ti tekstovi bili izdani crkvenom ćirilicom. Jagićeva kritička izdanja kanonskih tekstova postala su uzor i drugim slavenskim filozozima za izdavanje kanonskih tekstova (Ščepkin, Severjanov).

JAGIĆS AUSGABEN DER ALTSLAWISCHEN KANONISCHEN TEXTE

Zusammenfassung

Als 1860 Vatroslav Jagić als junger Professor der klassischen Philologie nach Zagreb kam, öffnete sich vor ihm ein breites Forschungsfeld in der heimischen, kroatischen, wie auch in der slawischen Philologie. Schon in Zagreb baute er seine Vision der slawischen Philologie und ihrer Aufgaben aus, um sie der klassischen griechischen und lateinischen, germanischen und romanischen Philologie näherzubringen. Die erste Aufgabe war die ältesten Texte herauszugeben, weil das die Frage der ältesten Sprache und der ersten slawischen Schrift beantwortet. Mit einer ausführlicher Abhandlung über die Sprache der Denkmäler hat er an der Ausgabe des *Assemanischen Evangelium* teilgenommen, die Franjo Rački 1865 in Zagreb in der glagolitischen Schrift zubereitet hat. Nachdem er Zagreb verlassen hatte, hatte er bessere Möglichkeiten die kanonischen Texte herauszugeben, so gab er *Zografs Evangelium* (Berlin, 1879), *Marijas Evangelium* (Petrograd, 1883) und *Die Blätter aus Kijev* (Wien 1890) heraus. Alle diese Texte wurden in der kirchlichen kyrillischen Schrift herausgegeben. Die kritischen Ausgaben der kanonischen Texte gaben den anderen slawischen Philologen Anregung, die kanonischen Texte herauszugeben (Ščepkin, Severjanov).

KNJIŽEVNIK.

ČASOPIS

ZA

JEZIK I POVIEST HRVATSKU I SRBSKU,

I

PRIRODNE ZNANOSTI.

PODPOROM MATICE ILIRSKE

UREDJUJU I IZDAJU

Dr. FRANJO RAČKI, V. JAGIĆ, JOSIP TORBAR.

GODINA DRUGA.

U ZAGREBU.

Tiskom Dragutina Albrechta.

1865.

Sl. 4.: Vatroslav Jagić bio je od 1864. do 1866. jedan od urednika zagrebačkog časopisa *Književnik*.

Miroslav Šicel

Književno-povijesni doprinos Vatroslava Jagića u časopisu *Književnik*

Izvorni znanstveni članak
UDK 821.163.42 (091)
821.163.42.09 Jagić, V.

Jagićev doprinos hrvatskoj književnoj historiografiji koliko god mu se – kao i Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom – s pravom pridavalo značenje kao važnom začetniku književno-povijesne znanosti u nas, neznatan je ne samo naspram kasnijeg općeg razvitka hrvatske povijesti književnosti, nego i u odnosu prema njegovim mnogo poznatijim i priznatijim zaslugama na području slavenske filologije. Dovoljno je tek baciti pogled na njegovu bibliografiju, pa da se uvjerimo kako se kritikom, odnosno književno-povijesnim temama bavio praktički samo nekoliko godina intenzivnije, i to na samom početku svoje znanstvene karijere. Konkretnije, riječ je o desetgodišnjem razdoblju od 1860. do 1870. godine, vremenu koje provodi u Zagrebu kao srednjoškolski profesor, dakle prije bogate filološke, jezikoslovne karijere ostvarene nakon odlaska iz Zagreba u širokom rasponu životnog puta i stvaralačkog rada od Odese do Berlina, Petrograda i Beča u kojem je oživotvorio i svoja najzrelija djela nasljeđujući poznatog filologa Franca Miklošiča na tamošnjoj slavističkoj katedri. Tu, u Zagrebu je 1864. s Franjom Račkim i Josipom Torbarom pokrenuo *Književnik*, prvi znanstveni »časopis za jezik i povijest hrvatsku i srbsku i prirodne u znanosti«, u kojemu je tijekom njegova trogodišnjeg izlaza bio jedan od najrevnijih suradnika.

No, iako je najveći dio svog znanstvenog rada i najveće rezultate postigao na području lingvistike, Jagić je i poslije odlaska iz Zagreba bio prisutan povremeno i dalje i u domeni književne znanosti, ali prije svega kao kritički tekstolog: jedan je, kao što je poznato, od pokretača edicije *Stari pisci hrvatski* (1869.), u kojoj je i priredio (sam ili kao koator) djela Marka Marulića, Šiška Menčetića i Džore Držića, Mavra Vetranovića i drugih. Ostala je zapažena i njegova studija »Trubaduri i najstariji hrvatski lirici (*Rad JAZU*, 1869.), kao i »Ogledi stare hrvatske proze« (*Starine*, JAZU I. i III., Zagreb, 1869., 1871.). Njegovi »Prilozi k historiji književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga« tiskani su u Kukuljevićevom *Arhivu za pověšnicu jugoslavensku* (Zagreb, IX, 1868., i X, 1869.), a monografiju *Život i rad Jurja Križanića* objavio je u Zagrebu 1917. godine.

Potrebu za sintetski književno-povijesnim pregledom književnosti pokazao je – među prvima u nas¹ u svojoj *Historiji književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga. Knjiga prva. Staro doba* (Zagreb, 1867.)², u kojoj je opisao sred-njevjekovno razdoblje hrvatske književnosti od VII. do kraja XIV. stoljeća. Povijesnim pak pregledom *Ruska književnost u osamnaestom stoljeću* (Zagreb, 1895.), kao i u studiji »Hrvatska glagolska književnost«, objavljenoj u Vodnikovoj *Povijesti hrvatske književnosti* (Zagreb, 1913.). Samo je potvrdio svoj osjećaj za sintetski pristup književnoj građi.

Prvi znatniji Jagićevi radovi pripadaju području jezikoslovlja: problemima pravopisa i povijesti jezika.³ Ustvari, moglo bi se reći da se Jagić književnom kritikom, odnosno poviješću hrvatske književnosti počeo baviti posve slučajno, zahvaljujući tek jednoj »narudžbi«. Naime, češki urednik znanstvenog rječnika *Slovník naučný* (Praha, 1865.) – F. I. Rieger, uputio je Jagiću poziv sa zamolbom – koju je on i prihvatio da napiše, uz ostalo, i pregled cijele književnosti »od najstarijih vremena do prisutnosti«. Tekst je objavljen pod naslovom »Literatura Jihoslovaňuv v užsím smyslu« (tj. Chorvato-Srbuv) – u okviru opće natuknice »Jihoslované«.⁴

Piše o tome Jagić u svojim uspomena: – »(...) Još valja da pripovestim što sam uradio za češki Rigerov *Naučni Slovník*. Pod općim nazvanjem Jihoslované bude meni poverena zadaća, da napišem kratak pregled srpsko-hrvatske literature. Toga sam se posla rado latio, jer je odgovarao mojoj želji da se što bolje upoznam sa našom obostranom literaturom. Moj gimnazijski drug prof. Koržinek bio posrednikom između mene i redakcije, on je moj tekst odmah u Zagrebu prevodio (kadgod i prerađivao) na češki jezik. Iako taj moj posao nije imao naučnog značenja, ponajviše bio je tek bibliografska kompilacija, opet za ono doba to je bio prvi pokušaj kratkog pregleda čitave srpsko-hrvatske literature (...)«.⁵

¹ Prije Jagića prvi pokušaj sintetičkog prikaza hrvatske književnosti objavio je Antun Mažuranić pod naslovom »Kratak pregled stare literature hrvatske« (*Neven*, IV, br. 32, str. 501–505; Zagreb, 9. kolovoza 1855.). O hrvatskoj književnosti piše i Pavel Josef Šafařík na njemačkom jeziku u studiji »Geschichte der südslavischen Literatur (I. i II.)«, Prag, 1864.–1865., te Šime Ljubić u *Ogledalu književne povijesti jugoslavjanske na podučavanju mladeži* (I. i II); Rijeka, 1864.

² Knjiga je prevedena i na ruski jezik i objavljena u Kazanu 1871.

³ Godine 1864. objavio je u Zagrebu *Gramatiku jezika hrvatskoga osnovana na starobugarskoj slovenštini. Dio prvi. Glasovi*, a iste godine u prvom godištu *Književnika* piše članak »Iz prošlosti hrvatskoga jezika« (sv. 3, str. 332–358 i sv. 4, str. 448–485); zatim se upušta u polemiku sa Veberom Tkalčevićem o pitanjima pravopisa (»Naš pravopis«, sv. 1, str. 1–34; sv. 2, str. 283–291), te, konačno, najznatniji mu je rad u tom prvom godištu *Književnika* »Slavjansko jezikoslovlje« kratak historičko-filologički nacrt (sv. 1, str. 78–95; sv. 3, str. 348–379; sv. 4, str. 506–537).

⁴ Više o Jagićevoj suradnji u *Slovníku naučnom* vidi u radu Miroslava Kvapila »Vatroslav Jagić kao književni historičar«, U: *Jagićev zbornik*, izd. Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1986., str. 141–157.

⁵ *Spomeni mojega života I*, izd. Srpska kraljevska akademija, Beograd, 1930.

Mada ni sam Jagić nije smatrao da taj njegov prvi pregled hrvatske kao i srpske književnosti »nije imao naučnog značenja« i, uglavnom, se sastojao od bibliografskih podataka, pri čemu je Jagiću od velike koristi bila i Kukuljevićeva *Bibliografija*⁶ – ipak se dalo naslutiti da je znao izdvojiti pisce koji su, i u estetskom smislu (a po Jagićevu mišljenju prije svega i etičkom) – označili vrhove hrvatske književnosti, od dubrovačkih petrarkista, preko Gundulića do Ivana Mažuranića, Vraza i Preradovića.

Posve je prihvatljiva ocjena Miroslava Kvapila o tom prvom Jagićevom pokušaju, da napiše sintetički pregled i hrvatske i srpske književnosti: – »(...) Iako je dakle Vatroslav Jagić bio predstavnik onog vremenski uvjetovanog shvaćanja, koje je književnost u krajnoj liniji tretiralo kao dio nauke o jeziku, on je ipak svijesno u ovoj – po našem mišljenju prvoj cjelovitoj povijesti hrvatske i srpske književnosti nastojao koliko je znao i umio, književnost valorizirati ako ne kao umjetnost, a to barem kao podacima potkrijepljeni dokument svih kulturnih nastojanja politički i geografski razdijeljenog hrvatskog i srpskog naroda. Ne nalazimo li u ovom njegovom elaboratu određene umjetničke kriterije ili književna razdoblja prikazana u širem kulturalno-političkom i socijalnom evropskom kontekstu – to je samo žalosno svjedočanstvo svih onih idejnih i metodičkih traženja i lutanja, koja nisu uspjeli pozitivno prebroditi ni kasniji znanstvenici za koje je i on obavio onaj mukotrpan i nezahvalni bio-bibliografski posao, ugrađujući ga u svojevrsni mozaik, koji je po svom najdubljem iskrenom uvjerenju nazvao »Književnost Jugoslavena u užem smislu (tj. Hrvatko-Srba)«.⁷

Taj književno-povijesni prvijenac Jagićev objavljen unutar spomenute opće natuknice »Jihoslované«, u kojem je on predočio i svoj prijedlog periodizacije hrvatske književnosti,⁸ naročito je odmah po izlasku *Slovnika naučnog* – pohvalio, kao i cijelu natuknicu, Franjo Rački, jer »(...) piše se u tom djelu prošlost književna Hrvata, Srbalja i Slovenaca sustavnije, potpunije i točnije no igdje drugdje«, piše Rački. »Dosadanje bo poviesti književne nisu se mnogo razlikovale od knjigopisa umnožanih i povećanih sa životopisom dotičnih književnika. Članak »Jihoslované« prvi je prokrčio put savršenijoj poviesti knjige srpsko-hrvatske i slovenske prema zahtjevom sadanje znanosti te struke. (...)«.⁹

⁶ Ivan Kukuljević Sakcinski, *Bibliografija hrvatska, Dio prvi, Tiskane knjige*, Zagreb, 1860; *Bibliografija hrvatska. Dodatak k prvome dielu. Tiskane knjige*, Zagreb, 1863.

⁷ M. Kvapil, citirani rad.

⁸ Jagić svoj prijedlog periodizacije hrvatske književnosti dijeli na slijedeće odjeljke: a) *crkvena*, nabožna književnost od početaka do XV. stoljeća, b) *svjetovna* književnost (dalmatinsko-dubrovačka) do kraja XVIII. stoljeća, c) *preporod* hrvatske književnosti, »cviet ilirizma« do pedesetih godina XIX. stoljeća.

⁹ Dr. Fr[anjo] Rački, »Jihoslované, Obzor národopisno-literarni, V Praze 1864«, *Književnik*, god. 1, sv. 3, str. 431–435; Zagreb, 1864.

Rački posebno ukazuje i na način kako je Jagić ovu temu podijelio na tri »odsjeka«. U prvom je riječ o n a r o d o p i s u, to jest povijesno-društvenom pregledu južnoslavenskih, kako Jagić piše, »plemena«, drugi dio se sastoji od općih opaski o međusobnom odnosu jugoslavenskih j e z i k a, kao i o kratkoj povijesti jezika hrvatskog, srpskog i slovenskog, dok treći dio obuhvaća pregled p o v i j e s t i k n j i ž e v n o s t i tih zemalja. – »(...) Nam se ta razdioba čini posvema temeljita i znanstvena (...)«, nastavlja Rački »te se kroz nju povijest književna oprašta od okova bibliografskih. Jer prije svega treba čitaoca obavijestiti o domovini naroda i o sudbini njegova jezika, a zatim možeš mu nacrtati umno djelovanje toga naroda na polju književnom (...)«¹⁰ – završava Rački svoju recenziju.

Prije pojave prvog godišta *Književnika* Jagić se, osim spomenutog pregleda slovenske, srpske i hrvatske književnosti u *Slovníku naučnom* – nije bavio posebno problemima književnosti, osim što je objavljujući raspravicu »Pabirci po cvieću našega narodnoga pjesništva«¹¹ na samom početku svog znanstvenog puta – dao naslutiti da će posebno cijeliti narodno, usmeno stvaralaštvo, a o čemu svjedoči i činjenica da je narodnom pjesništvu i u natuknici »Jihoslované« u *Slovníku naučnom* pridao posebnu važnost i mjesto.

Konačno, i prva njegova literarna recenzija u *Književniku* vezana je i opet uz usmenu književnost: posebno će pohvaliti izdanje antologijskog izbora hrvatskih narodnih pjesama koje je objavio Luka Marjanović.¹² Interesantna je u tom tekstu Jagićeva primjedba: – »(...). Oni ljudi, od kojih je izdavatelj ove pjesme slušao i sakupio, nisu mu ih pjevali nego samo kazivali: to je već znak propasti, od koje strada kadšto i sama pjesma. Ja nalazim i ovdje više primjera, gdje slutim, da bi barem pojedini stihovi drugačije glasili iz ustiju valjana narodnoga pjevača. Tko umije pjesme samo kazivati, nespada više u onaj odabrani broj uzvišenim darom nadarenih vilinskih svećenika koji od svoje n a r a v i ćute pravo milozvučje narodnoga stiha (...)«. U ovoj primjedbi, očito, moguće je nazrijeti temeljno Jagićevo ishodište cijeloga njegova znanstvenog rada: autohtoni originalni i z v o r i mogu predstavljati jedinu naučnu građu za interpretaciju.

Koliko je Jagić držao do narodne književnosti i potrebe da se zbog njene umjetničke vrijednosti i direktnog izraza narodnog života interpolira u povijest općih tijekova nacionalne literature, najočitije govori i njegova misao iz kritičkog osvrta na *Ogledalo književne poviesti jugoslovjanske* Šime Lju-

¹⁰ Citirani tekst.

¹¹ »Pabirci po cvieću našega narodnog pjesništva«, *Program kraljevske gimnazije u Zagrebu koncem školske godine 1861.*, str. 3–21.

¹² *Hrvatske narodne pjesme*, Sabrao Luka Marjanović, Nakladom i tiskom A. Jakića. U Zagrebu, 1864.

bića¹³ – gdje ističe: »(...) Poviest književna, kako je pisac sam svoje djelo prozvao, negleda toliko na događaje iz života državnoga, koliko na napredak državni koji se najboljma upoznaje iz narodne književnosti (...)«.

Tu misao još će bolje razviti u i opet vrlo pohvalnoj recenziji zbirke narodnih pjesama, što ih je izdala Matica dalmatinska.¹⁴ Pozitivnu ocjenu ovog izdanja Jagić, međutim, započinje vrlo kritičkom opaskom: – »(...) što sav sviet slavi, što nam čitavi narodi zavide, to se doma, u nas, veoma slabo cieni, to se malo čita i malo poznaje«, da bi zatim oštricu svoje kritike usmjerio izravno na hrvatsku mladež: »Da nezavirnim u krugove obiteljske i društvene – strah bi me i bilo koprenu skidati – uzet ću našu nadu, školsku mladež, te se nebojim izreći da i ona osjekom više znade o Homeru i Vergiliju, o Šilleru i Goetheu, itd. nego li o domaćem narodnom stvaralaštvu. Žalosno, ali ipak istina (...) u nas neumije gdje koji mladić niti jedne narodne pjesme po sadržaju iskazati, a u konverzaciji utkane su nam – fraze njemačke! Lijepe li mi prisposdobe, krasna mi n a r o d n o g odgojivanja (...)« – završava svoju tužaljku razočarani Jagić.

U narodnom, prije svega pjevanom usmenom stvaralaštvu, Jagić je najbolje prepoznavao vlastiti nacionalni identitet u njegovoj sveukupnoj složenosti, unutarnjoj i vanjskoj, i zato mu je i pridavao toliku važnost. Potaknut ne samo sadržajem, nego i u dvjema egzistencijalnim bitnim odrednicama koje – po njegovu mišljenju – posebno taj identitet legitimiraju i iskazuju: pozitivnoj, visokoj moralnoj razini hrvatskog čovjeka i bogatom »duševnom« njegovom životu – vidio je Jagić utkane upravo u sve pore narodne književnosti.

Takvim shvaćanjem zaokružio je gotovo kao svojevrsnim manifestom u posljednjem godištu *Književnika* svoj osvrt na aktualnu književnu produkciju u nas: »(...) Ako želimo igda, da se u mudrosti proslavimo, izučimo ponajprije mudrost narodnu, ako hoćemo da prava ljepota sine iz djela naših, tražimo je na uzorih narodnih. Nebismo zavriedili van da nas sav ostali sviet žali, kad bismo se tako izrodili, da neosjećamo više krasnih svojstva našega narodnoga pjesništva i pripoviedaka, da neumijemo više shvatiti mudrost narodnih rieči i poslovice, a oštroumlje i domišljanstvo narodnih zagonetaka. Nećemo li dakle, da u nas obrazovanost uguši Slovjenina, to je samo tim načinom moguće, ako se nigda neotuđimo svojemu (...)«.¹⁵

Već i u prvim kraćim osvrtima na pojedina književna izdanja, kako na objavljene zbirke narodnih pjesama, tako i u recenzijama djela pojedinih pisa-

¹³ *Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske*, Na poučavanje mladeži nacrtao prof. Š. Ljubić, knj. I., Zagreb, 1865., – br. str.: 344.

¹⁴ *Narodne pjesme*, Izdala Matica dalmatinska, U Zadru, 1865. – br. str.: 176.

¹⁵ »Kratak priegled hrvatsko-srbske književnosti od posljednje dvie-tri godine«, *Književnik*, god. III, str. 552–585; Zagreb, 1866.

ca¹⁶, Jagić će, istina, nesustavno, ali ipak prilično jasno izreći i svoje mišljenje i stav o tradicionalnom hrvatskom književnom stvaralaštvu, ali i naročito o tome na što bi trebalo usmjeriti težište u znanstvenom književno-povijesnom istraživanju hrvatske književnosti.

Kao polazište za početak takvih ispitivanja, u nastojanju da odredi svoje stajalište o smislu i funkciji književnosti u nas, Jagiću je poslužila, neosporno, aktualna situacija hrvatske knjige kakvu je vidio na početku šezdesetih godina. Pitanje je bilo: koliko je ta knjiga u stanju uspješno pridobiti, odnosno stvoriti čitalačku publiku, posebice iz redova mladog građanskog društva koje se tek počelo konstituirati i razvijati na idejama Bachovim apsolutizmom prekinutog ilirskog pokreta. Već iz njegova skeptičnog zaključka kako narodno stvaralaštvo ne pronalazi put do aktualnog čitateljstva »radi moralnog poboljšanja našeg naroda«, još će gorča biti konstatacija o stvarnoj vrijednosti i dosezima naše beletristike iz razdoblja narodnog preporoda: – »(...). Mi smo, dakle, u ovih trideset godina već mnogo knjiga ponapisali i našampali, ali nam valja reći da su svakojake, a najviše neshodne (...)«¹⁷, piše Jagić. Dakako, izuzetak su Vraz i Preradović te – Jagiću posebno drag – Ivan Mažuranić, za kojega će ustvrditi: – »(...). Do koje se izvrsnosti može uzdići naše pjesništvo, kada se s narodnim sljubi i umjetno, pokazuje nam divna pjesma *Smrt Čengić-age*, prema kojoj je sve ostalo jedna nedostiž! (...)«¹⁸

Istodobno, Jagić će naročito istaći potrebu boljeg poznavanja naših starih pisaca, na što su ukazali i sami ilirci: – »(...). S osobitim priznanjem mora se reći« – hvali Jagić naše pisce ilirskog razdoblja – »da su nam narodni preporoditelji od g. 1835. upravo nov duševni život otkrili, čim su redomice stare pjesnike na vidjelo iznijeli (...)«¹⁹. Ovako visoko mišljenje o hrvatskim književnicima i njihovim djelima iz starijih razdoblja Jagić je ponajbolje potvrdio i već prije spomenutom studijom o dubrovačkim starim piscima, posebice pjesnicima¹⁹, a i kao jedan od pokretača akademijine edicije *Stari pisci hrvatski* (1869.), u kojoj je i sam vrlo aktivno sudjelovao.

Za Jagićevo poimanje zadaće lijepe knjige i njenog vrednovanja, kao i zacrtavanje puta kojim bi trebalo usmjeriti kritičko propitivanje beletrističkih ostvarenja presudna je bila društvena i politička situacija u Hrvatskoj odmah nakon ukidanja Bachova neapsolutizma. Naime, upravo u to vrijeme Jagić

¹⁶ Između ostaloga pisao je Jagić o Veberovu prijevodu »Iridiona« poljskog pisca Sygmunda Krasińskoga (*Književnik*, sv. 2; Zagreb, 1865.), o »Aždaji sedmoglavoj« Vida Došena (*Književnik*, sv. 4; Zagreb, 1865.), o »Adrianskoga mora sireni« (*Književnik*, sv. 3; Zagreb, 1866.), i drugo.

¹⁷ »Iridion«. Napisao Sigmund grof Krasiński. Iz poljskoga preveo Adolf Tkalčević, *Književnik*, sv. 2, str. 300–301; Zagreb, 1865.

¹⁸ »Kratak priegled hrvatsko-srbske književnosti od posljednje dvie-tri godine«, *Književnik*, god. 3, str. 552–585; Zagreb, 1866.

¹⁹ »Trubaduri i najstariji hrvatski lirici«, *Rad IX, JAZU*, Zagreb, 1869.

se vraća u domovinu sa svojih uspješnih bečkih studija, da bi se slijedećih deset godina, kao srednjoškolski profesor u Zagrebu, počeo aktivno baviti znanostima, u prvom redu problemima jezika.

Do 1871. – kada biva otpušten iz državne službe²⁰, i odlazi u inozemstvo gdje će blistavim usponom nastaviti svoje djelovanje na području slavenske filologije – Jagić se uspješno pozabavio i pitanjima književnosti: upravo to je razdoblje i najznatnije obilježeno njegovim doprinosom hrvatskoj književnoj historiografiji.

Kako je on sam doživljavao tih deset zagrebačkih godina, u kojima se već ozbiljno počeo afirmirati kao vrstan filolog, sam je sažeto opisao nimalo optimističkim viđenjem zbivanja u tadašnjem hrvatskom društvu i politici: »(...) Lakomo otimanje za dobitkom bez požrtvovanja, beznačajnost u javnom, nemoralnost u familijarnom životu i mnogi drugi griesi – to su vam užasni pojavi naše današnje civilizacije (...)« – jada se on nad etičkom stranom hrvatskog čovjeka i odmah otkriva i uzroke tome: »(...) bieda materijalnoga stanja, koju su nam skrivili drugi, i domaći razvrat politički, za koji si odgovaramo sami – sve se to kuha u vulkanskom kotlu, te truje i rastvara naše društvo (...)«²¹, zaključuje Jagić.

U takvim opstojnostima, potaknut činjenicom da u hrvatskom društvu unatoč vraćenom ustavnom životu, ali opterećenom nerijetkim moralnim negativnostima na svim područjima javnog djelovanja – Jagić je posegnuo za već u ilirizmu prokušanim receptom: pomoću knjige ne samo zadržati tijekom narodnog preporoda probuđeni osjećaj za vlastiti identitet, nego podržati i podignuti na višu razinu moralnu kakvoću hrvatskog društva kao temeljni zalag boljoj budućnosti Hrvatske.

Nije nimalo nevažno pri tome podsjetiti sa da je Jagić u postavljanju dijagnoze stanja u hrvatskom društvu, kao i našem književnom stvaralaštvu, imao važnog istomišljenika, svog suvremenika: velikog Augusta Šenou.²² Kao što je ovaj 1865. u poznatom svom programskom članku »Naša književnost« pleđirao da se pisci okrenu širokom krugu čitateljstva i pišu prije svega za puk, kako bi hrvatska knjiga konačno zamijenila drugorazrednu trivijalnu prijevodnu literaturu kojom se hranila većina građanske čitalačke publike, i Jagić je u svojim prvim recenzentskim pokušajima u *Književniku*, a posebno u posljednjem godištu tog časopisa prikazujući stanje u hrvatskoj književnosti²³, pisao o tom problemu.

²⁰ Jagić je bio otpušten iz državne profesorske službe zbog sukoba sa pravaškim političarem Davidom Starčevićem radi slavljenja bana Jelačića.

²¹ »Kratka priegled hrvatsko-srbske književnosti od posljednje dvie-tri godine«, *Književnik*, god. 3; Zagreb, 1866.

²² Vidi rad Divne Zečević, »Vatroslav Jagić i August Šenoa o našoj književnosti«, *Jagićev zbornik*, Izd. Zavoda za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb, 1986.

²³ Jagić je posebno o tome pisao u članku »Kratka priegled...«.

Posve »šenoinski« zvuče njegove riječi: – »(...) Liepa i razložita jest misao, koju držim da naši književnici imaju uvijek pred očima, da s l o ž n o m i p o r a z u m n o m radnjom s vremenom zbilja podmire sve prave, ako i umjerene, duševne potrebštine svoga naroda, da osnuju samostalnu i narodnu, za obični razum i izobraženost dostatnu hrvatsku književnost (...)«.²⁴

Još će jasniji ali i kritičniji biti Jagić u svom osvrtu na opće stanje u našem književnom stvaralaštvu: – »(...) uspjeh književne radnje nestoji samo u tome, da se znade ono, što će se pisati, već jako mnogo i o tom, da se od onoga, što se zna, izabere predmet priličan okolnostima, primjeren potrebam onih, za koje se piše. Ta i u našoj, makar malenoj književnosti, mogosmo već dovoljno opaziti, kako neke knjige, inače u sebi dobre, nenalaze mnogo odziva: jamačno zato, što nisu ili obćenito ili bar ov čas za naš narod shodne, što neodgovaraju današnjim potrebam i današnjemu stepenu našega duševnoga razvitka. U tome mi književnici jako mnogo griješimo, jer se neobaziremo dovoljno na one, kojima smo knjigu namienili, jer si nestavljamo pitanja, hoće li nas čitatelji razumjeti, te nepazimo jeda li nam je knjiga, koju upravo naučismo otisnuti u bieli sviet, u savezu s dosadašnjom imovinom naše književnosti. Jednom rječju u našoj književnoj radnji neima nikakova sistema, neima nikakova reda. Zato je duga zadaća domaće kritike, da svraća pozornost naših pisaca na onakva pitanja i djela, koja joj se čini da su nam zasada najpreča potreba«.²⁵

Jagić se, očigledno, ne odnosi nimalo sentimentalno u svom viđenju stvarnog stanja u hrvatskoj književnosti. Njegova je temeljna zamjerka piscima što ne pišu takva djela koja bi s jedne strane svojim pristupačnim sadržajima privukla i stvorila novo čitateljstvo, a s druge ispunila bitnu zadaću: bila u službi rješavanja društvenih problema, posebice sa etičkog stajališta.

Međutim, istodobno Jagić ne ispušta iz vida i drugu odrednicu književnoga djela: njegovu umjetničku vrijednost i razinu. Indikativno je njegovo razmatranje odnosa između njemu tako dragog i važnog narodnog usmenog stvaralaštva i pisane umjetnosti riječi. Podsjetiti se je, kako je samo ocijenio Mažuranićev ep *Smrt Smail-Čengića* kao vrhunsko djelo, jer je piscu uspjelo idealno uskladitito – kako reče – »kad se s narodnim sljubi umjetno«.

To pitanje umjetnosti još je jasnije obrazložio u svojem »Kratkom priegledu hrvatsko-srbske književnosti od posljednje dvie-tri godine«²⁶ – članku

²⁴ »Iridion«. Napisao Sigmund grof Krasiński. Iz poljskoga preveo Adolfo Tkalčević, *Književnik*, god. 2, sv. 2, str. 300–301; Zagreb, 1865.

²⁵ »Znanstvene radnje dosadašnjih gimnazijalnih programa u Hrvatskoj i Slavoniji«, *Književnik*, god. 3, str. 310–316; Zagreb, 1866.

²⁶ Taj je članak Jagić pisao pod utjecajem sličnih kritičkih napisa poznatog ruskog kritičara Visariona Grigorjeviča Bjelinskog, što je izrijeком i obznanio u svojim *Spomenima mojega života*, I. deo (1838–1880) objavljenim u Beogradu 1930. godine: – »A što se tiče prave istorije literature,

kojim je započeo svoje sintetske prikaze hrvatske književnosti.²⁷ U tom će članku do kraja razraditi misao izrečenu o Mažuranićevu spjevu: – »(...) Samo kad bi naši pjesnici umjeli tako pjevati duhom narodnim da pjesme svoje u sklad dovedu i sa zahtjevima umjetnosti, ali baš ovo drugo svojstvo obično našim pjesnikom nedostaje. Narodno uzima se u nas obično kao prosto, kao takovo koje se nemora pokoriti zakonom umjetnosti, kao da se narodno neda izgladiti, uljuditi i idealizovati! (...)«

Jednom riječi, Jagić ne samo da želi nego i zna razlikovati umjetnost od neumjetnosti, pravo literarno stvaralaštvo od diletantizma. Važno je, daka-ko, po njegovu zaključivanju, knjigu podrediti aktualnom društvenom životu, staviti je i u funkciju pomoćnog sredstva za rješavanje bitnih društvenih problema, ali tu tendenciju Jagić bezuvjetno uvjetuje – želi li književno djelo i efikasno u svojoj namjeri i djelovati – njegovom umjetničkom izvornošću i razinom: nije dovoljno tek htjeti, pa makar i u dobroj namjeri, ako pisac nema talenta: – » (...) Od onoga časa kada se i u nas prestane misliti da bi svatko svaku knjigu kadar bio napisati, prestat će se također necieniti književnost i književnici; od onoga časa bit će i u našoj domovini, kao što po ostalome obraženome svijetu, dično i časno ime narodnoga književnika (...)«.²⁸

Da prvenstveno traži kvalitetu literarne umješnosti za ostvarenje krajnjeg cilja: odgajanje književnog općinstva u najširem smislu tog značenja, lako se možemo uvjeriti provjerimo li Jagićevo promišljanje aktualnog stvaralaštva u nas. Generalna mu je spoznaja kako »(...) U našoj ljepoj književnosti, ako izuzmemo sitnije pjesništvo« – (a tu u prvom redu misli na »tankoumnog kriesničara« Ivana Trnskog, kojega je kao pjesnika izuzetno cijenio) – da bi nastavio kako » (...) osim pjevanja prostonarodna i ono nekoliko pojava izvorne dramatičke, neima skoro nikakva izvorna proizvođenja (...)«.²⁹ Nije zadovoljan Jagić ni sa repertoarom našeg kazališta, jer je puno prijevodne dramske književnosti, gotovo četiri petine, dok izvorne drame ima vrlo malo. Okrugićevoj *Saćurici i šubari*, smatra, manjka dramske tehnike, a Šenoinoj *Ljubici* zamjera – iako hvali vješto zapletenu radnju što nema znatnije etičke

ja tad još nisam poznao francuskih uzora ili engleskih, već samo nemačke i nada sve ruskog kritičara Bjelinskoga (...). Taj me je u svojim pregledima ruske literature za razne godine toliko zaneo, da sam pod utiscima ovog čitanja napisao u III. godini *Književnika* sličan pregled naše srbsko-hrvatske literature (...)«.

²⁷ Po utruću *Književnika* Jagić je, još za vrijeme boravka u Zagrebu, napisao nekoliko književnopovijesnih osvrti: *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga* Knj. prva, Staro doba, Zagreb, 1867.; »Prilozi k historiji književnosti naroda hrvatskoga i srpskog«, Kukuljevićev *Arhiv*, knj. IX. i X. 1868.; »Plodovi književnosti hrvatsko-srbske od posljednje dvie godine, *Vienac*, Zagreb, 1869.; »Ogledi stare hrvatske proze«, *Starine*, I, 1869. i III, 1871. i druge.

²⁸ »Znanstvene radnje dosadašnjih gimnazijalnih programa u Hrvatskoj i Slavoniji, *Književnik*, god. 3, str. 310–311; Zagreb, 1866.

²⁹ »Kratak pregled hrvatsko-srbske književnosti od posljednje dvie-tri godine«, *Književnik*, god. 3, str. 552–585; Zagreb, 1866.

vrijednosti. Mirka Bogovića zaobilazi, dok pozitivnu ocjenu daje Jurkoviću za »dosjetljivo i lijepo pripovijedanje«, kao što i Tkalčevića hvali kao dobrog putopisca.

Ocijenivši tako i poetsku, i proznu, i dramsku ponudu u hrvatskoj književnosti više nego slabašnom, i kvantitavno i kvalitativno, Jagiću se, logično, moralo nametnuti pitanje: a što je sa književnom kritikom koja bi trebala podsticati beletrističko stvaralaštvo, odnosno znati lučiti umjetnički vrijedno od diletantskog; i što je, nadalje, i s književno-povijesnim pristupom tradicionalnoj hrvatskoj književnosti, posebno dubrovačkoj i dalmatinskoj, za koje je ustvrdio kako nam je »(...) Naša i najstarija književnost mnogo bogatija, samo što naliči neotkrivenom skloništu i neiskopanu bogatstvu (...)«.

Krećući u razmatranje tog problema sa stajališta »(...) Kakova i kolika nam je literatura naučna, upravo onakva i onolika je i liepa književnost: to dvoje zajedno raste i zajedno opada (...)«³⁰ – Jagić, za pretpostaviti je, ni o stanju u našoj kritičkoj misli ne će imati bolje mišljenje od onog, kako je doživljavao beletristiku: »(...) Samo se neka nigda nezaboravi – piše on – »da je u nas zasada još jako teško kritike pisati, jer smo istom na prielazu s radljivošću diletanstke u radljivost podijeljeni po vrstah (...)«³¹ logična mu je pretpostavka.

Svjestan takvog stanja u kojem, na početku tih šezdesetih godina, poslije Mažuranića, Vraza i Preradovića, nemamo dovoljno posebice vrhunske literature, a i produkcija je minimalna³², o kritici da i ne govorimo – Jagić za tu »mlitavost« krivi podjednako pisce i društveno-političke prilike: »(...) Tomu pomanjkanju književničke radinosti niesu baš krivi sami književnici, nego ukupno naše današnje kulturno stanje, gledeć toli na državni koli na književni život (...)«³³ – bit će konačna spoznaja Jagićeva o općem stanju suvremene hrvatske književnosti.

O povijesti književnosti kao jednoj od najbitnijih sastavnica znanosti o književnosti Jagić je progovorio prvi put ozbiljnije recenzirajući Ljubićevo *Ogledalo književne povijesti jugoslavjanske*.³⁴ Uz niz primjedbi na teze i podatke Ljubićeve koje Jagić ili osporava ili nadopunjuje, jedan od najozbiljni-

³⁰ Citirani članak.

³¹ »Znanstvene radnje dosadašnjih gimnazijalnih programa u Hrvatskoj i Slavoniji, *Književnik*, god. 3, str. 310–311; Zagreb, 1866.

³² Od znatnijih ostvarenja između 1862. i 1866. može se izdvojiti tek nekoliko: pjesničke zbirke *Kriesnice* I. Trnskoga (1863.), *Vinjage* M. Bogovića (1864.), Tomičeve *Leljinke* (1865.), Kraljevićev roman *Požeški đak* (1863.), Šenoin *Turopoljski top* (1865.), od dramskih djela Okrugićeva *Sučurica i šubara* (1862.) i Šenoina *Ljubica* (1866.).

³³ »Obzor istorii slavjanskih literatur«, Napisao ga A. N. Pipin i (poljsku literaturu) V. D. Spasovič, S. Petersburg, 1865., *Književnik*, god. 3, str. 152–156; Zagreb, 1866.

³⁴ V. Jagić, »Ogledalo književne povijesti jugoslavjanske. Na poučavanje mladeži nacrtao prof. Šime Ljubić. Knjiga I., str. 344 u maloj osmini«, *Književnik*, II, br. 4, str. 566–572; Zagreb, 1865.

jih prigovora bio je da autor ove knjige nije u potpunosti poštovao temeljni smisao književne povijesti, to jest da se umjesto – kako piše Jagić – života »državnog« pokaže »napredak duševni koji se najboljma upoznaje iz narodne književnosti (...)«. Drugim riječima, Jagić se zalaže za takvu povijest hrvatske književnosti u kojoj će literarni povjesnik iznijeti, opisati na koji je način u pojedinom književnom djelu istaknuta narav, karakter, uopće mentalitet našeg hrvatskog čovjeka, ispisan perom nadarenog književnika: – »(...) Ja bih dakle želio, da je pisac u poviesti d u š e v n o g a života naših starih Hrvata najvećma istaknuo njihove osobne vrline i krieposti, na koliko ih njima prisvaja, jeda bi čitatelj mjesto obćenite i maglovite Slovjenske uočio, ali i manju, a ono izrazitiju sliku hrvatsku (...)« – jasna je poruka Jagićeva onima koji se bave ili će se baviti poslije Ljubića poviješću hrvatske književnosti.

Iako je svoj rad »Kratki priegled hrvatsko-srbske književnosti od posljednje dvie-tri godine« objavio gotovo doslovno na posljednjim stranicama *Književnika* prije prestanka njegova izlaženja i to u rubrici »Kratke književne viesti« – on niti je kratak, niti predstavlja tek skromnu književnu vijest: riječ je o članku od tridesetak stranica, a slobodno se može reći da se radi o prvom pokušaju u nas sažetog rezimiranja svega onoga što je u hrvatskoj književnosti događalo od samog početka šezdesetih godina do aktualne suvremenosti. Što više, to je rad u kojem Jagić iznosi svoje viđenje o tome što bi i kako bi trebalo pokrenuti na polju znanstvenog, književno-povijesnog pristupa literarnom stvaralaštvu, i to na osnovu detaljne dijagnoze stvarnog stanja na tom području, koje je više nego nezadovoljavajuće.

Glavni uzrok takvom stanju u kakvom se nalazi suvremena hrvatska književnost, a ono je, smatra, eto, Jagić, loše – on vidi prije svega u aktualnim socijalnim procesima u našem društvu i političkom životu svog vremena, koji nisu nimalo skloni podržavanju i promicanju »duševnog« života naroda. S jedne strane to je rezultat beskrupulozne težnje za bogaćenjem po uzoru na strani svijet, a s druge riječ je o padu morala kao logične posljedice života u suvremenom civilizacijskom okruženju.

Dijeleći stvaralaštvo u najširem značenju tog pojma na poučno-zabavnu, pučku, narodnu te pisanu književnost i jezik, zatim na prevodilaštvo, ali uzimajući u obzir i znanstvenu djelatnost na različitim područjima: prirodoznanstvenom, povijesnom, geografskom, juridičkom, i drugo – Jagić nas informira što je sve kroz tih nekoliko posljednjih godina objavljeno u nas, zadržavajući se, dakako, najviše na beletristici.

Naime, pomanjkanje dobrih pjesničkih, pripovjedačkih i dramskih izvornih djela potaklo je Jagića da u ovom članku ozbiljno raspravi dvije bitne stvari: u kojoj funkciji bi trebala u aktualnom trenutku društvenog i političkog života biti književnost, i drugo, na koji način pokrenuti znanost o književnosti, konkretno, povijest hrvatske književnosti kao one sile koja će potaknuti

pisce na stvaralaštvo i istodobno pobuditi interes kod čitatelja da upoznaju vlastitu kulturnu, književnu baštinu, njezinu stvarnu vrijednost i životnost.

A život književnosti ovisan je, piše Jagić, o tri bitne društvene kategorije: školi, kao prosvjetiteljsko-naučnoj ustanovi, žurnalisti, novinstvu, kojemu je zadaća biti »učiteljicom naroda«, te o narodnom kazalištu, kao važnom neposrednom okupljalištu gledališne publike, potencijalnih budućih čitatelja.

S tog stajališta Jagić postavlja i temeljno pitanje: što treba raditi da bi se taj usporeni duševni život kao baza narodnog identiteta probudio i pokrenuo: odgovor je više nego jasan: – » (...) Da bi se mogao danas sutra potanko proučiti duh našega naroda i način njegovog mišljenja, da bi mogao taj narodni duh proniknuti kroza svukoliku našu književnost – reći će Jagić »budi nam prva dužnost da sve kolike njegove pojave marljivo posakupimo i od navala sve zatirućeg vremena odbranimo (...)«.

Dvije su važne misli izrečene u ovim rečenicama: iz samog teksta jasno proizilazi da Jagić književnost doživljuje kao i zraz cjelokupnog duševnog ustrojstva narodnog, a da bi se do toga i došlo potrebno je prikupljanje građe kao bitne pretpostavke pisanje povijesti nacionalne književnosti.

Koja je to građa o kojoj Jagić govori, on je u više navrata pisao već i u prvim svojim književno-kritičkim napisima: narodna književnost, dakako, na prvom mjestu, a potom djela starijih hrvatskih pisaca: – (...) Hoćemo li da nam umjetno pjesništvo procvate, podgajimo ga što ovim blagom narodnim (...) što onom našom starijom knjigom, koja već pred nekoliko vieka življaše po južnih krajevih (...)« – zaključit će Jagić.

A povijest te književnosti koja bi trebala osmisliti i ocijeniti sveukupno literarno stvaralaštvo posebno je za Jagića bolno, ali i prevažno pitanje, jer »(...) literarno-historijski članci, koji najbolje dokazuju da li književnost živi, u nas su vrlo rietki, da skoro ih niti ne ima. Naše znanje i od najznatnijih hrvatsko-srbskih pjesnika neprekorači do sada granice podataka životopisnih i bibliografskih«, žali se Jagić i nastavlja: 'jedva što znamo, koliko i kada tko pisa, ali kako pisa, koliko li vriedi ono što napisa i u kakvoj ono svezi stoji sa svojim vremenom i svojim narodom – ovaka pitanja jesu doduše puno važnija, ali se na njih još ni pokušalo nije odgovoriti«, konstatacija je autorova, da bi završio direktnom »optužbom«: – »Naša literarno-historijska radnja još se ne uzdiže do kritičkoga stadija, niti su suvremeni pojavi književni, kako se pojedince ukazuju, nenalaze dovoljno uvažavanja kamo li da bi tko čitav odsjek ili viek književnosti podvrgao kritičkom razmotrenju (...)«.

Osvrćući se tako na rezultate i domete naših suvremenih književno-kritičkih propitivanja hrvatskog kako tradicionalnog tako i aktualnog literarnog stvaralaštva koje, nažalost, ne doseže dalje od biografija pisaca i njihovih bibliografija, Jagić će ponajprije zatražiti od književnih istraživača da provjere i činjenično utvrde građu i zvore, objavljivanjem kritičkih izdanja djela pojedinih pisaca. Tek potom slijedi ono bitno: objektivni kritički stav i

odnos ispitivača prema ponuđenoj građi: od svestranog ispitivanja jezičnih i stilskih karakteristika do – jedan je od bitnih kriterija Jagićevih – spoznavanja koliko je djelo izrazilo vrijeme u kojemu je nastalo, kao i kako je opisan, rekao bi Jagić, »duševni« život naroda.

Već godinu dana ranije, prije objave ovoga članka, recenzirajući Ljubićevo *Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske* Jagić je uz prigovor da sve činjenice u tom radu nisu uvijek provjerene, pa su i manjkave i netočne, najviše prigovorio autoru što se nije dostatno kritički postavio prema prezentiranoj građi, drugim riječima, da je nije znanstveno komentirao: – »(...) U k n j i ž e v n o j poviesti Ljubićevoj ima prilično mnogo svjedočanstva ovakove neodređivosti, i to je dosta loša strana njegova *Ogledala* (...)« smatra Jagić. Uz to, tvrdi nadalje, nije dovoljno predočiti točne podatke, jer samim tim još nije riješena zadaća književne povijesti kako je on zamišlja. Svjestan da su predradnje zbog svoje oskudnosti bile prepreka i Ljubiću da napiše bolji pregled hrvatske književnosti, priznaje na kraju Jagić kako se zbog svega toga i sam ne osjeća »dovoljno spremnim za takav posao«.

Ovim posljednjim člankom u *Književniku* koji je krajem te 1866. godine prestao izlaziti prepustivši mjesto Akademijinim znanstvenim edicijama,³⁵ Jagić je na neki način zaokružio prvu fazu svog bavljenja problemima hrvatske književnosti. Ukazujući na manjkavosti i nedostatke, odnosno više nego slabašne dosege na području književno-povijesnog istraživanja – on je dao nekoliko bitnih naznaka što bi i kako trebalo raditi da se povijesni pristup književnosti pomakne dalje od suhoparnih biobibliografskih podataka, ali i usko filoloških, jezičnih istraživanja. Najvažnije je bilo traženje objektivnog kritičkog odnosa prema literarnoj građi. Drugim riječima: Jagić je prvi postavio zahtjev da se od lažnih pohvala i podilaženja diletantizmu u hrvatskom beletrističkom stvaralaštvu, započne ozbiljno i sustavno tumačenje literarnih pojava u nas kritičko-književnim, a ne društveno-političkim kriterijima.

To je i sam pokušao u posljednje četiri godine svog boravka u Zagrebu, a najistaknutiji mu je rad iz tog razdoblja *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga*.³⁶

U tom je radu, kao i u onom o suvremenom mu književnom stvaralaštvu iz 1869. godine³⁷ Jagić sazeo sva svoja dotadašnja razmišljanja, ocjene i poruke, o izvornom stvaralaštvu i pisanju književne kritike, odnosno povijesti književnosti, objavljenima u *Književniku* od 1854. do 1866. godine.

³⁵ *Rad JAZU; Starine; Stari pisci hrvatski*, i drugo.

³⁶ *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga, Knjiga prva. Staro doba*, Zagreb, 1867.

³⁷ »Plodovi književnosti hrvatsko-srpske od posljednje dvie godine«, *Vienac*, Zagreb, 1869.

KNJIŽEVNO-POVIJESNI DOPRINOS VATROSLAVA JAGIĆA
U ČASOPISU *KNJIŽEVNIK*

Sažetak

U ovom se radu govori o Jagićevim promišljanjima hrvatskog književnog stvaralaštva i o dosezima književne kritike i povijesti književnosti iz prve faze njegova znanstvenog djelovanja u časopisu *Književnik* (1864.–1866.) dok se još nije u potpunosti posvetio jezikoslovlju na području slavenske filologije. Posebno ističući vrijednosti narodne književnosti i starih dubrovačko-dalmatinskih pisaca, Jagić izriče nezadovoljstvo i kvalitetom i kvantitetom hrvatske suvremene beletristike. Istodobno ukazuje na činjenicu kako se u književno-povijesnim istraživanjima nije pošlo dalje od biografija pisaca i njihovih bibliografija. Temeljna je poruka Jagićeva: književnim se djelima treba pristupiti kritički i s jasnim literarnim kriterijima, a ne društveno-političkim, te na osnovu dobro proučenih izvora i građe koja se interpretira.

JAGIĆS LITERARGESCHICHTLICHER BEITRAG
IN DER ZEITSCHRIFT *LITERAT*

Zusammenfassung

In dieser Arbeit geht es um Jagićs Überlegungen über das kroatische literarische Schaffen und Errungenschaften der Literaturkritik und Literaturgeschichte aus der ersten Phase seiner wissenschaftlichen Tätigkeit in der Zeitschrift *Literat* (1864–1866), bevor er sich vollständig der Sprachlehre und der slawischen Philologie widmete. Jagić betonte besonders die Werte der volkstümlicher Literatur und der alten Autoren aus Dubrovnik und Dalmatien, und war mit der Qualität und der Quantität der zeitgenössischen kroatischen Belletristik nicht zufrieden. Gleichzeitig weist er auf die Tatsache hin, dass man in der literargeschichtlichen Forschungen nicht weiter von der Biographien der Autoren und deren Bibliographien gekommen ist. Und das Wichtigste, worauf Jagić hingewiesen hat, sei, die literarischen Texte soll man kritisch, mit klaren literarischen Kriterien auf Grund der gut erforschten Quellen und Stoffe und nicht nach gesellschaftlich politischen Kriterien betrachten.

Tihomil Maštrović

Vatroslav Jagić i pjesnici hrvatskoga romantizma

Izvorni znanstveni članak
UDK 811.163.42. (091)
929 Jagić, V.

Za Jagića se može reći da je bio vrstan jezikoslovac, paleograf, tekstolog, ali i književni povjesničar, književni kritičar i esejist. »Krug njegovih interesa uvijek je bio neobično širok, i na prijelazu XIX. u XX. stoljeće, kada se diferencijacija znanosti brzo razvija, teško bi se itko u slavenskom svijetu (i izvan njega) mogao s njime usporediti po mogućnostima da podjednako zahvati sve slavističke discipline. Pritom širina znanstvenikova interesa nikada nije toga znanstvenika odvodila u površnost – u svakom svojem istraživanju, u svakom članku ili recenziji nastojao je proniknuti u dubinu pojave koju je proučavao: u pravilu to mu je uspijevalo.«¹

Vatroslav Jagić je cijeli svoj stvaralački vijek pratio sve važnije pojave u kulturnom životu slavenskih naroda, ne samo kao motritelj nego redovito kao potpuno objektivan prosuđivač, što mu nije bilo posve lako jer je predmet njegova interesa bio jezik, književnost i povijest, gdje se politički naglasci ni u znanosti ne mogu lako dovesti u sklad s potrebitom znanstvenom objektivnošću i kritičnošću.²

Za Jagića se može reći i to da stoji na samom početku moderne hrvatske književne historiografije. Jagić utemeljuje i jedan je, uz Franju Račkog i Josipa Torbara, od urednika časopisa *Književnik* (1864.–1866.) a ujedno i jedan od njegovih glavnih autora (od ukupno 1821 stranice koliko je otisnuto u tri godišta izlaženja časopisa Jagić je napisao 437 stranica). *Književnik* je prvi hrvatski znanstveni časopis iz područja književnosti i filologije, svojevrsni predšasnik *Rada HAZU*. U tom časopisu Jagić 1866. objavljuje i svoju vrijednu književnopovijesnu raspravu »Kratak priegled hrvatsko-srbske književnosti od posljednje dvie-tri godine«.³ Nakon prestanka izlaženja *Književnika*

¹ Irina Arbuzova o Jagićevoj »Povijesti slavenske filologije«. *Zbornik za slavistiku* 9, Novi Sad, 1975. (Preveo s ruskog Stjepan Damjanović.)

² Usp. Stjepan Bosanac, »Vatroslav Jagić kao recezent«, *Vijenac*, II, knj. III., br. 12, str. 361–368; Zagreb, 16. lipnja 1924.

³ Vatroslav Jagić, »Kratak priegled hrvatsko-srbske književnosti od posljednje dvie-tri godine«, *Književnik*, III, str. 552–585; Zagreb, 1866.

1866., na Jagićev prijedlog u Akademiji se godine 1867. osniva knjižni niz *Stari pisci hrvatski*, nezaobilazan u proučavanju hrvatske književne baštine.⁴

Jagić se nalazi i u skupini hrvatskih uglednih književnika i znanstvenika koji su godine 1868. pokrenuli izdavanje *Vienca*, središnjeg hrvatskog književnog časopisa druge polovice XIX. st. Nakana tog književnog časopisa bilo je stvaranja povoljnijih kulturnih prilika u Hrvatskoj, te odnosa prema književnoj riječi na kritičkim temeljima i uz komparativne prosudbene kriterije. *Vienac* je okupio nekoliko hrvatskih književnih generacija; one čija je književna poetika pripadala romantizmu, potom one koji su svojim književnim djelima navijestili i donijeli realizam u hrvatsku književnost a potkraj stoljeća u *Viencu* surađuju i pisci modernističke orijentacije. *Vienac* u hrvatsku književnost unosi drugačiji, sustavniji odnos prema književnoj građi, te se na njegovim stranicama zagovara takav kritički pristup književnosti u kojemu je estetski kontekst jedan od nezaobilaznih prosudbenih kriterija književnog djela. U prvom tečaju lista objavljen je Jagićev studiozan članak »Plodovi književnosti hrvatsko-srpske od posljednje dvie godine«,⁵ u kojem on, uz zagovor hrvatsko-srpske uzajamnosti, blizak ondašnjoj austrijskoj vanjskoj politici, iznosi i niz svojih konkretnih prosudbi hrvatskih književnih prilika. U članku »Živi li, napreduje li naša književnost?« objavljenom 1869. u prvom broju *Vienca*, Jagić ističe da je »... cilj, ka kojemu će se i *Vienac* bez prestanka razvijati, da podignemo *ugled* našoj domaćoj književnosti, da mogbude odoljeti svakoj stranoj...« I dalje, u svom gotovo programatskom članku novog časopisa, Jagić ističe: »Dok nismo kadri dokazati čitatelju da može i u naškoj knjizi naći isto onoliko mudrosti, isto onoliko nauke – ali više milinja i slasti, nego i u kojoj tudjinki, dotle nema književnost poštovanja u društvu, dotle nema realna fundamenta, na kojem ima biti osnovan svaki napredak.«⁶

Jagić je autor dvaju nezaobilaznih hrvatskih književnopovijesnih sinteza: prve napisane 1867., u kojoj se povijest hrvatske književnosti interpretira zajedno sa poviješću srpske književnosti: *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga, Knjiga prva, Staro doba*.⁷ Na prvoj javnoj sjednici

⁴ Rafo Bogišić, članak u: *Jagićev zbornik*, Zagreb, 1986. piše: »Posao koji je serijom *Stari pisci hrvatski* poduzeo Vatroslav Jagić bio je jedan od pionirskih koraka u razvoju moderne znanosti o književnosti. Starom ilirskom oduševljenju i rodoljubnom zanosu u odnosu prema vlastitoj književnoj baštini pridodan je sada značaj znanstvenoga duha i kritičnosti...«

⁵ Vatroslav Jagić, »Plodovi književnosti hrvatsko-srpske od posljednje dvie godine«, *Vienac*, I, br. 3, str. 66–69; Zagreb, 1869.

⁶ Vatroslav Jagić, »Živi li, napreduje li naša književnost?« *Vienac*, I, br. 1, str. 19–23; Zagreb, 1869.

⁷ Vatroslav Jagić, *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga. Knjiga prva. Staro doba*. U Zagrebu 1867. Na prvoj javnoj sjednici Jugoslavenske akademije Jagić je održao predavanje: »O paralelah i izvornih naših narodnih pjesama i pripoviedak«, koje je izvadak iz njegove *Historije književnosti*.

Jugoslavenske akademije Jagić je održao predavanje: »O paralelah i izvornih naših narodnih pjesama i pripoviedaka«, koje je izvadak iz njegove *Historije književnosti*.

Druga književnopovijesna sinteza »Hrvatska glagolska književnost« napisana je 1913., kao prvi dio u Vodnikove *Povijesti hrvatske književnosti*.⁸ Važan je i Jagićev prinos inicijalnim proučavanjima djela Š. Menčetića, Đ. Držića, M. Vetranovića i Nikole Dimitrovića, objavljenih u ediciji *Stari pisci hrvatski*, te njegovi komparatistički tekstovi »Trubaduri i najstariji hrvatski lirici«, »Dvanaesterac u starijim pjesmama slavenskih (srpskohrvatskih) pjesnika u Dalmaciji« i »Plautova Aulularia u južnoslavenskoj preradbi iz polovine XVI. stoljeća«. Poseban interes Vatroslava Jagića, koji je trajao gotovo pola stoljeća, usmjeren je ka životu i djelu Jurja Križanića. Naime već je u mladim danima godine 1872. ocjenom rada P. Bezsonova o Križaniću Jagić započeo svoje proučavanje života i djela Jurja Križanića,⁹ da bi kruna njegova proučavanja Križanićeva života i djela, i ujedno posljednje veliko njegovo djelo, bila monografija: *Život i rad Jurja Križanića. O tristogodišnjici njegova rođenja*, izašla u izdanju *Djela JAZU* u Zagrebu godine 1917.¹⁰

Jagićeva promišljanja hrvatskoga književnog stvaralaštva i dosega književne kritike i književne povijesti moguće je najpouzdanije detektirati u prvoj fazi njegova znanstvenog djelovanja dok se nije u potpunosti posvetio jezikoslovlju na području slavenske filologije, osobito kroz njegovu suradnju u časopisu *Književnik* od 1864. do 1866. kojemu je utemeljitelj i jedan od urednika. Komentirajući dotadanja dostignuća hrvatske književne historiografije Jagić ističe da su se ona dotada uglavnom orijentirala na životopise pisaca i njihove bibliografije. Nasuprot, Jagić se zalaže za kritički pristup književnim djelima s jasnim literarnim kriterijima i to na temelju dobro proučenih izvora i građe. Isto tako nije posao književne historiografije, smatra Jagić, da u književnim djelima traži isključivo političke ili pak prosvjetiteljske zadaće književnoga rada.

Po metodologiji prisupa može se reći da je Jagić hrvatsku književnost najstarijega doba nastojao ocijeniti sa stajališta onodobnih europskih znanstvenih dometa, pri čemu su osobito snažno došle do izražaja znanstvenikova filološka utemeljenost ali i kulturološka svestranost. Iako to nije bio njegov primarni interes, te se piscima starije hrvatske književnosti bavio relativno

⁸ Branko Vodnik, *Povijest hrvatske književnosti. Knjiga I. Od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća*. S uvodom V. Jagića o hrvatskoj glagolskoj književnosti. – Izdanje Matica dalmatinske. – Izdala Matica hrvatska, Zagreb, 1913.

⁹ Vatroslav Jagić, »Ocjena životopisa Križanićeva, koju pisa P. Bezsonov,« *Rad JAZU*, knj. XVIII, Zagreb, 1872.

¹⁰ Vatroslav Jagić, *Život i rad Jurja Križanića. O tristogodišnjici njegova rođenja, Djela JAZU*, knj. XXVIII; U Zagrebu, 1917.

kratko, Jagić je zasigurno aktualizirao temu najranije hrvatske umjetničke književnosti. Time je na samim počecima njezinoga sustavnoga i temeljitoga proučavanja uspostavio i vrlo bitan estetski kriterij.

Razdoblje hrvatskoga književnog romantizma nije u Jagiću našlo izravnog književnopovijesnog istraživača i sintetičara. Njegova važna književnopovijesna sinteza *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga* (1867.) obuhvatila je samo starija razdoblja hrvatske književnosti,¹¹ a hrvatskom književnošću XIX. stoljeća bavio se uglavnom fragmentalno.¹² Ipak, ovaj iznimno marljiv znanstvenik bogatoga stvaralačkog opusa, ostavio je i nekoliko zanimljivih književnopovijesnih ocjena o pjesnicima hrvatskog književnog romantizma, prikazujući književnopovijesna djela svojih suvremenika koji su pisali o tom razdoblju hrvatske književnosti. U tim je ocjenama moguće detektirati Jagićevu koncepciju književne historiografije, obzirom na tadašnje teorijske kriterije i književno-periodizacijske okvire.¹³

U češkom časopisu *Slovník naučný* 1864. izlazi Jagićev tekst »Jihoslované«¹⁴ kojeg književni povjesničari smatraju prvim cjelovitim prikazom hrvatske i srpske književnosti.¹⁵ Jedan je dio rasprave naslovljen: »Preporod književnosti hrvatske. Cvijet ilirizma«. Jagić piše o glavnim akterima ilirskog pokreta Lj. Gaju, P. Stoosu, I. Kukuljeviću, te o S. Vrazu, D. Rakovcu i Lj. Vukotinoviću, hvaleći njihov časopis *Kolo*, a posebnu pozornost poklanja književnim djelima Stanka Vraza, Petra Preradovića i Ivana Mažuranića. Preradovića, tog »najmarljivijeg suradnika *Zore dalmatinske*« drži »jednim od najboljih pjesnika hrvatskih«,¹⁶ a i Vrazu daje visoku ocjenu: »Prednost

¹¹ E. Hercigonja ovako ocjenjuje Jagićevu *Historiju...*: Riječ je o književnopovijesnom djelu u kojem je Jagić »metodološki izvorno, kreativno nadahnutom spontanošću, bez preduvjerenja i kompleksa – progovorio o autonomnim vrijednostima hrvatskog (i srpskog) književnog srednjovjekovlja«. I dalje, piše Hercigonja ocjenjujući Jagićev prinos: »Sintetizirajući Jagić propinje mostove između razdoblja, sučeljuje i povezuje pojave više književnosti«. (Eduard Hercigonja, *Nad iskonom hrvatske knjige*, Zagreb, 1983.)

¹² Vatroslav Jagić, *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga. Knjiga prva. Staro doba*, Zagreb, 1867. Knjiga je prevedena na ruski (M. Petrovski) i 1871. izašla u izdanjima Kazanjskog sveučilišta. Jagićeva povijest hrvatske književnosti starijih razdoblja može se po mnogo čemu smatrati pionirskom, osobito u interpretaciji hrvatskoglagoljske književne baštine, tim više jer je Jagićeva znanstvena interpretacija tog dijela hrvatske književne povijest u znanstvenoj literaturi ostala gotovo jedno stoljeće nenadmašena. (S. Damjanović, str. 127)

¹³ Jagić u svojoj *Historiji...* navodi da povijest književnosti »ako i nije jedina, ali je svakako najznamenitija strana narodne eksistencije..., zato povest književnosti ne govori samo o pojedinih knjigah, već treba da uzme na um svekolike uvjete, od kojih visi razvitak, cvjetanje i propast književnosti, treba da cjelokupnog života narodnjega crpe onaj plemeniti nagon duha ljudskoga koji se očituje u radnji književnoj«.

¹⁴ Vatroslav Jagić, »Jihoslované,« *Slovník naučný*, Praha, 1864. Književnosti je posvećen dio pod naslovom »Literatura Jihoslovanů v užším smyslu (t.j. Chorvato-Srbov)«, str. 284–380.

¹⁵ Stjepan Damjanović, *Opširnost bez površnosti. Podsjetnik na život i djelo Vatroslava Jagića*. Međunarodni slavistički centar SR Hrvatske, Zagreb, 1988., str. 23–24.

¹⁶ V. Jagić, isto, str. 376.

njegova pred svim ostalim pjesnicima zasniva se na tome, što je temeljito poznavanje zakona estetičkih nastojao po najboljim uzorima modernih literatura i s odličnim ukusom za sve odlike ilirskog pjesništva – u hrvatsku književnost uvesti«. ¹⁷ Zahvaljujući takvom odnosu prema vlastitom književnom stvaralaštvu, i književnim plodovima koji su tako nastali, zaključuje Jagić, Vraza bez sumnje možemo uvrstiti »među najbolje hrvatske pjesnike a pjesme njegove kojima je tako uspjelo svoj slavenski karakter izrazio, nailaze na sveopću popularnost, te je i danas Vraz hrvatskoj mladeži najomiljenijim pjesnikom«. ¹⁸ U ovom kao ni u drugim Jagićevim književnopovijesnim pregledima nije moguće pronaći sustavne kriterije njegova vrednovanja književnosti kao umjetnosti ili pak prepoznavanje i prikazivanje hrvatskih književnih razdoblja u europskom kontekstu, ali je ipak vidljiv njegov otklon u shvaćanju književnosti isključivo kao dijela jezikoslovlja, što ujedno možemo nazvati Jagićevom anticipacijom književnoznanstvenih odrednica što će u hrvatskim prilikama uslijediti u kasnija vremena. ¹⁹

Vatroslav Jagić 1875. u Berlinu pokreće časopis *Archiv für slawische Philologie* (*Arhiv za slavensku filologiju*), jedan od najznačajnijih časopisa u povijesti slavenske filologije u kojem je od početka njegova izlaženja (1875.) do posljednjeg sveska (1920.) kritički pratio sve važnije pojave u slavenskoj filologiji priopćujući recenzije pozvanih stručnjaka ili pišući sam kritičke prikaze pojedinih djela i rasprava, a potonjih je u 37 omašnih knjiga bilo 254, ne računajući manje kritičke bilješke.

Mnogi se Jagićevi prikazi odnose na djela hrvatskih književnika, bilo da o njima piše izravno, bilo da ocjenjuje što su drugi o njima pisali. Godine 1899. Jagić se osvrće na Šurminovu *Povijest književnosti hrvatske i srpske* (Zagreb, 1898.) napominjući da to književnopovijesno djelo ima previše suhog nabranjanja imena i natpisa djela, a premalo plastike i života u prikazivanju. Pisac je, smatra Jagić, premalo samostalan u sudovima, premda marljiv sabirač, nedostaje mu zreli estetski ukus. Šurminov ocjenitelj pri tom ne postavlja opreku između filologije i estetike, naprotiv, drži da je književna historiografija složena znanost te da ni navedene dvije metode ne iscrpljuju sve ono što se iz književnosti može sagledati. ²⁰

Njegova posljednja recenzija u *Arhivu* jest prikaz djela Petra Preradovića (1. knjiga, Zagreb, 1918.) što ih je priredio i komentarima popratio Branko Vodnik. »Za mene bješe u stare dane – piše Jagić u svojim poznim godinama

¹⁷ Isto, str. 375.

¹⁸ Isto, 373.

¹⁹ Usp. Miroslav Kvapil, »Vatroslav Jagić kao književni historičar«, *Jagićev zbornik*, ZZ-ZOK, Zagreb, 1986., str.156.

²⁰ Vatroslav Jagić, »Kritischer Anzeiger: Povjest književnosti hrvatske i srpske. Napisao Dr. Đuro Šurmin. U Zagrebu 1898.«, *Archiv für slavische Philologie*, XCXI, str. 245–251; Berlin, 1899.

– rijetko uživanje, da sam mogao listajući ovo izdanje [Preradovićeve *Djela*, – op. T. M.] nanovo probuditi stare uspomene na lijepe dane svoje mladosti. U mjesecu listopadu 1871. oprostio sam se u Beču s pjesnikom – za svagda«. ²¹ Drži da Preradovića kao pjesnika odlikuju duboke misli, što iznimno cijeni, premda nalazi da bi bolje bilo da nije u poeziji previše apstraktan, a premalo konkretan. Preradović ne pazi na potrebnu lakoću i glatkoću u riječima. Ne slaže se ni s njegovom tvorbom stihova po kvantiteti, nalazeći da je Preradovićeve intencija oponašanja starih klasičnih metara »posve nesretan« izbor. »Onako se ne brinuti u građenju stihova za naglaske, te poći tragom starih klasičnih jezika, onako kao što pođe Vaša duboko misaona pjesma na Boga – piše mu Jagić posve otvoreno – to je po mojem najdubljem uvjerenju *des guten zu viel*«. Jagiću je naprosto žao što nutarnju ljepotu Preradovićeve pjesama ne prati i odgovarajuća vanjska. Koliko je Jagiću imponirao značaj Preradovića kao čovjeka i pjesnika, jasno se razbire iz slijedećih riječi: »Preradović je kao čovjek, pjesnik i narodnjak u svakom obziru slavan, dika i ponos naš, kojega muza ne stupa ni u čiju službu za platu ili nagradu«. ²² Time, dakako, Jagić određuje i svoj stav prema književnosti, u ovom slučaju hrvatskoj, koja prema Jagićevu mišljenju, ne smije sebe podrediti politici ili nekim drugim društvenim zadaćama što se često u XIX. stoljeću od nje zahtjevalo.

Zagovorom i estetskog, uz filološki kriterij, u ocjenjivanju književnih djela, a ne dotad samo prevladavajućeg i često rigidno tumačenog filološkog kriterija, Jagić je ujedno anticipirao onu književnu periodizaciju koja se određuje prema stilskim karakteristikama književnih djela jednog razdoblja, dakle upravo prema onim označnicama što će implicite dijagnosticirati razdoblja romantizma i realizma, a ne književnost primarno određivati prema povijesno-političkim kriterijima koji su u periodizaciji književnosti XIX. st. stvorili takve neknjiževne podjele kao što su »književnost hrvatskog narodnog prepodroda«, »književnost apsolutizma« i sl., u čijem određenju estetska vrijednost književnog djela nije nipošto bila presudna i najvažnija.

Pišući o pjesnicima svoga doba, nasuprot Preradovića, Jagić kao vrsnog versifikatora izdvaja Ivana Trnskog, mada njegove pjesme nemaju onu misaonu dubinu kao Preradovićeve. Trnski suviše »izglađuje i cifra riječi«, a pod onom sjajnom korom nema često nikakove jezgre. Zove ga zbog toga »aleksandrincem«. Oznanjujući objelodanjivanje njegova prijevoda Puškinoва *Evgenija Onjegina* (Zagreb, 1881.), Jagić upozorava na nj kao na nešto izvanredno u hrvatskoj književnosti premda jezik prijevoda neće na suvremenike izvršiti dojam stvarne prirodnosti i plemenite jednostavnosti kao ruski

²¹ Vatroslav Jagić, »Dr. Branko Vodnik. Neue kritische Ausgabe der Dichtungen Petar Preradović. Djela Petra Preradovića. I. knj. Zagreb 1918.«, *Archiv für slavische Philologie*, XXXVII, str. 512–522; Berlin, 1920.

²² Isto.

original. Njegov purizam ide tako daleko, da pjeva idealno lijepim jezikom, koji je nepoznat u zbilji, čime idealizam u formi, naglašava Jagić, često dolazi u sukob s realnim sadržajem.²³

Za Stanka Vraza urednika *Kola*, prvoga hrvatskog književnog časopisa, Jagić veli da je pravi pjesnik, a uz to i vrlo simpatičan, predavši se posve estetičkim razmatranjima i etnografskom zanimanju.²⁴ Stanka Vraza je Jagić uvažavao i kao odličnog književnog kritika, nazvavši ga ocem književnoestetičke kritike i »svijetlom stranom ilirizma«.²⁵ Jagić je osobito cijenio njegovu nastojanje da se ocijenjivanju književnosti kao umjetnosti riječi da prednost pred njezinom društvenom zadaćom, nasuprot Gajevoj upornosti da se književnost prvenstveno tumači na političkom planu, u utilitarnom smislu. Za Ljudevita Gaja Vatroslav Jagić naime tvrdi da nije ništa osobito uradio niti kao pisac, niti kao znanstvenik, a još manje kao pjesnik. Ostat će zapamćen ponajprije kao rođeni vođa i vatreni agitator svojih političkih ideja. Bez njega ostale pristaše ilirskog pokreta malo bi svojih zamisli mogli ostvariti. U književnom pogledu, međutim, Jagić Gaju pripisuje literarni diletantizam i neta-lentiranost, pa ga i ne čude njegovi nazori o tome kako je zadaća književnosti isključivo u službi društvenih i političkih potreba.

Ocjenjujući Šurminov književnopovijesni pregled *Hrvatski preporod* (I. i II., 1903.) Jagić tako autoru u zaslugu upisuje to što nije napisao panegirik Gaju.²⁶ Za Ivana Mažuranića navodi da je dubok i uman pjesnik, ali uvelike težak (»schwerfällig«). Dimitrije Demeter je imao samo smisla za kazalište, Antun Mažuranić i Vjekoslav Babukić vjerno su, po njemu, vršili tuđe naloge.²⁷

Pokazujući interes za djela o hrvatskom narodnom preporodu Jagić je 1895. napisao i prikaz knjige *Ilirizam* ruskog slaviste Platona Andrejeviča Kulakovskoga, smatrajući da je njegova definicija ilirizma kao »povijesti hrvatske preporodne književnosti« odviše uska, te bi se po njegovu mišljenju moralo razlučiti barem tri aspekta ilirskog pokreta: kulturnopolitički; književno-pjesnički, te gramatičko-pravopisni.²⁸ Godine 1903. Jagić prikazuje i knjigu poljskog slaviste M. Zdziechowskog o hrvatskom narodnom preporodu²⁹

²³ S. Bosanac, isto, str. 362–363.

²⁴ O Vrazu je Jagić pisao u svojoj *Historiji slavenske filologije*, u posljednjem svesku slavenske enciklopedije na ruskom jeziku.

²⁵ Usp. Dragutin Prohaska, »O Stanku Vrazu«, *Savremenik*, V, br. 6, str. 450–451; Zagreb, lipanj 1910.

²⁶ Vatroslav Jagić, »Kritischer Anzeiger: Hrvatski preporod. Napisao Đuro Šurmin. I. II. U Zagrebu 1903.«, *Archiv für slavische Philologie*, XXVI, str. 133–138; Berlin, 1905.

²⁷ Isto.

²⁸ V[atroslav] J[agić], »Pl. Kulakovskij Ilirizm'. Izslédovanie po istorii korvatskoj literatury perioda vozroždenija. Varšava 1894.«, *Archiv für slavische Philologie*, XVII, str. 304–306; Berlin, 1895.

²⁹ M. Zdziechowski, *Odrodzenie Chorwacyi w wieku XIX.*, (*Illirizm. Stanko Vraz. Ivan Mažuranić. Piotr Preradović.*) W Krakowie 1902.

navodeći da nije objektivno pisana. Naime, Jagić smatra da autor, inače »na dobru glasu poradi niza eseja i opširne obradbe bajronizma u zapadnoeuropskim i slavenskim književnostima, na ilirizam gleda isključivo kroz poljske naočale pripisujući hrvatskim piscima nepostojeći mesijanski duh i misticismizam, ne bi li tako ukazao na što prisnije duhovno srodstvo između Poljaka i Hrvata.³⁰ Ne slažući se s poljskim znanstvenikom o ideji mesijanizma u Mažuranićevoj *Smrti Smail age Čengića* Jagić tako nalazi da je ideja Boga u Mažuranićevu spjevu iskaz pučke predanosti u volju Božju koju pjesnik iskazuje u jednostavnim oblicima i riječima bez ikakva mysticizma, a religiozna narodna čuvstva pjesnik iskazuje obožavanjem svemoći u prirodi, koja je i sama tvorevina Božja.³¹

Da je stihove hrvatskih romantičarskih pjesnika dobro poznao vidi se i iz pisma njegovu zetu Milanu Rešetaru kojem, polovicom 1923., pošto se loše zdravstveno osjećao, piše: »Vidi se, mrijeti mi se neće, a jest nešto što me naprijed kreće, tj. na groblje«. Citat iz Mažuranića ujedno je i posljednje što je napisala Jagićeva ruka.³² Umro je u Beču 5. kolovoza 1923.

Prvenstveno znanstvenik širokoga jezikoslovnog usmjerenja Jagić u svojim kritičkim ocjenama stručnih djela u pravilu ne zaboravlja percepciju umjetničke ekspresije jezika. Tako je npr. u svom *Archivu* najčešće donosio prikaze jezikoslovnih djela, no time nije odustao od potrebe da u obzoru jezikoslovnih ocjena redovito akceptira i književne vrijednosti jezika. Npr. pišući ocjenu prve knjige Iveković-Brozova *Rječnika hrvatskoga jezika* (Zagreb, 1901.) Jagić naglašava da su daroviti književnici i pjesnici svagda i svuda bili glavni nositelji i graditelji književnog jezika.³³ Gramatičari samo, kao obzirni vrtlari, gaje bilje i ovdje ondje plijeve korov. Svaki je daroviti književnik slobodan da jezik kao sredstvo književnosti obogaćuje iz bogatoga vrutka svoje stvaralačke snage, iz, kako Jagić kaže, samoga srca, iz dojmova mladosti, iz kućnog ognjišta, itd. Pjesnik neka se pusti da pjeva, a pripovjedač da piše, kako mu duša diše. Eventualne ekstravagancije i pogreške već će život i pro-

³⁰ Vatroslav Jagić, »M. Zdziechowski. Odrodzenie Chorwacyi w wieku XIX. W Krakowie 1902.«, *Archiv für slavische Philologie*, XXV, str. 317–320; Berlin, 1903.

³¹ V. Jagić, »Odgovor prof. Jagića M. Zdziechowskomu«, *Obzor*, XLIV, br. 108, str. 1; Zagreb, 12. svibnja 1903.

³² Isto, str. 368.

³³ Vatroslav Jagić, »Rječnik hrvatskoga jezika. Skupili i obradili Dr. Fr. Iveković i Dr. Ivan Broz. Sv. I. A-O. U Zagrebu, 1901.«, *Archiv für slavische Philologie*, XXIII, str. 521–529; Berlin, 1901.

čišćeni ukus izjednačiti i ukloniti. Dobro će prihvatiti, a neukusno, nespretno i pretjerano odbaciti, zaključuje Jagić.³⁴

I da zaključimo. U Jagićevu raznolikom znanstvenom opusu radovi iz povijesti hrvatske književnosti imaju zapaženo mjesto. Pri tom valja ustvrditi da se znanstvenikov interes prvenstveno protezao na tzv. stariju hrvatsku književnosti, kudikamo bližu njegovim filološkim nastojanjima negoli je to bio slučaj s književnim djelima ostvarenim u XIX. stoljeću, bilo u njegovoj prvoj polovici, bilo da se radilo o recentnim književnim ostvarenjima što su ih napisali njegovi suvremenici u posljednjih nekoliko decenija XIX. stoljeća. Dakako, bolji će poznavatelj Jagićeve bibliografije ipak ustvrditi da je moguće izvjestiti i o temi Vatroslav Jagić i pisci hrvatskoga književnog romantizma. Prije svega Jagića je odlikovao živ znanstveni interes za sva pitanja jezika i književnosti, pa tako unatoč svom dubokom poznavanju povijesti hrvatskoga jezika, ili možda upravo zato, nije mogao, a niti želio ostati po strani od prosuđivanja aktualnih književnih pojava, a kao rasni filolog te je svoje stavove iskazao u više književnokritičkih prikaza, ponajviše prikazujući i komentirajući recentna stručna i znanstvena književnopovijesna djela u kojima je bilo riječ i u tzv. novijoj hrvatskoj književnosti. Jagić je jasno naglašavao da se filološkim istraživanjima nikakako ne smiju završiti zadaće književnog povjesničara, te da povijest književnosti, osim kulturno-povijesnog ima i književno značenje što obuhvaća i estetsko vrednovanje i kritičke stavove.³⁵ Upravo se u tim prikazima Jagić pokazao kao zagovaratelj, uz onu filološku, i estetske metode, te kao lucidan književnoznanstveni anticipator čiji će sudovi, eto, u naše doba biti prepoznati kao ponajbolje književnopovijesne prosudbe posljednjih desetljeća XIX. i početka XX. stoljeća, u odnosu na tada prevladavajuću, isključivo filološki usmjerenu književnu historiografiju, što je ujedno i jedan od važnijih Jagićevih prinosa proučavanju povijesti hrvatske književnosti.

³⁴ Isto.

³⁵ Usp. Miroslav Šicel, *Hrvatska književnost XIX. i XX. stoljeća*. Zagreb 1997., str. 265–267.

VATROSLAV JAGIĆ I PJSNICI HRVATSKOGA ROMANTIZMA

Sažetak

Razdoblje hrvatskoga književnog romantizma nije u Jagiću našlo izravnog književnopovijesnog istraživača i sintetičara. Njegova važna književnopovijesna sinteza *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga* (Zagreb, 1867.) obuhvatila je samo starija razdoblja hrvatske književnosti, a hrvatskom književnošću XIX. stoljeća bavio se uglavnom fragmentalno. Ipak, ovaj iznimno marljiv znanstvenik bogatoga stvaralačkog opusa, ostavio je nekoliko zanimljivih književnopovijesnih ocjena o pjesnicima hrvatskog književnog romantizma prikazujući književnopovijesna djela svojih suvremenika koji su pisali o tom razdoblju hrvatske književnosti. U tim prikazima Jagić se pokazao kao lucidan književnoznanstveni anticipator te zagovaratelj, uz onu filološku, i estetske metode. U prilogu se detektira Jagićeva koncepcija književne historiografije, obzirom na tadašnje teorijske kriterije i književno-periodizacijske okvire.

VATROSLAV JAGIĆ UND DIE LITERATEN
DER KROATISCHEN ROMANTIK*Zusammenfassung*

Die Epoche des kroatischen literarischen Romantik fand in Jagić keinen unmittelbaren literaturgeschichtlichen Forscher und Sythetiker. Seine wichtige literargeschichtliche Synthese: *Literaturgeschichte des kroatischen und serbischen Volkes* Zagreb, 1867 umfasste nur die älteren Perioden der kroatischen Literatur. Mit der kroatischen Literatur des XIX Jahrhunderts beschäftigte er sich nur fragmentarisch. Trotzdem ließ dieser außergewöhnlich fleißiger Wissenschaftler mit einem reichem schöpferischen Opus einige interessante literargeschichtliche Bewertungen der Dichter des kroatischen literarischen Romantik, indem er über literargeschichtliche Werke seiner Zeitgenossen berichtete, die über diese Periode der kroatischen Literatur schrieben. In diesen Berichten zeigte sich Jagić als ein luzider literarwissenschaftlicher Vorgänger und Beführworter neben der philologischen auch der esthetischen Methode. Im Beitrag wird Jagićs Konzept der literarischen Historiographie hinsichtlich der damaligen theoretischen Kriterien und literarisch periodischen Rahmen aufgedeckt.

Reinhard Lauer

Jagić i ruska književnost XVIII. stoljeća

Prethodno priopćenje
UDK 821.161. (091)
821.163.42.09 Jagić, V.

I.

Povijest književne historiografije, srazmjerno novi ogranak opće političke i kulturne historiografije, pokazuje u svojim razvojnim fazama slične tendencije, odnosno metodološke promjene, kao istodobna znanost o književnosti. To se u smislu hermeneutike razumije, a isto tako je razumljivo da specifična vizura sa stanovišta jednog vremena na povijesni razvoj literature baca svjetlo i na one pojave, objašnjenja i interpretacije, koje su, po njoj, spoznajno nove, dok se »stare« spoznaje zapostavljaju ili često padaju u zaborav. Čak i odabir književno-povijesnih činjenica, počam od podataka o autoru i djelu do konkretnih političkih i ideoloških informacija, podliježe ogromnim promjenama. Napredak književne historiografije često se sastoji samo u tome da se, radi nekih, navodno ili zbilja novih epistemoloških ili inače zanimljivih spoznaja i činjenica, zaboravljaju mnoge stare, ili bolje rečeno: »staromodne« istine, koje su bile nekoć i te kako važne. Mi to, u principu, svi znamo, ali, možda prerijetko, provjeravamo, jer tko će već čitati stare, zastarjele povijesti književnosti?

Ja sam u svezi s ovim simpozijem o Vatroslavu Jagiću, pročitao ponovo njegovu knjigu *Rusku književnost u osamnaestom stoljeću*, koju je izdala Matica hrvatska godine 1895., kao treći svezak serije »Slike iz svjetske književnosti«. Ruska književnost XVIII. stoljeća spada u moja prva znanstvena, slavistička, težišta. Moj akademski učitelj, Alfred Rammelmeyer, šef slavističke katedre prvo u Marburgu na Lani, pa onda u Frankfurtu na Majni, bio je svojedobno vodeći njemački poznavalac i istraživač ruske književnosti XVIII. stoljeća; znatan broj njegovih članka obrađivao je u disertacijama, možda pomalo stereotipično, razne književne rodove te literature: tragediju, komediju, comédie larmoyante, elegiju, anakreontičku odu, idilu itd. Rammelmeyer je već godine 1938. promovirao kod Maxa Vasmera u Berlinu s disertacijom o ruskoj basni do Krilova.¹ A moja habilitacijska radnja bila je,

¹ A. Rammelmeyer, *Studien zur Geschichte der russischen Fabel das 18. Jahrhundert*, Leipzig, 1938.

u godini 1969., posvećena tzv. tvrdim oblicima u ruskom pjesništvu XVIII. stoljeća, tj. sonetu, rondou, trioletu, stansi, lirskoj baladi i madrigalu.² Alfred Rammelmeyer je već u svojoj disertaciji primjenjivao metodološke podsticaje ruskog formalizma, dakako, još dosta shematično. Njegovi su đaci u tome napredovali, osvajajući strukturalističko shvaćanje književnog teksta, što je u genološkim istraživanjima, tako reći, neminovno. Tu treba podsjetiti na aksiološki zanimljivu činjenicu: *Ruska književnost XVIII. stoljeća*, izuzev samo nekoliko djela npr. Fonvizina, Kapnista i Deržavina, potpala je, od vremena Puškina i Bjelinskoga na dalje, pod pejorativnu karakteristiku kao »pseudo-klasticizam« (Iže-klassicizm), s posljedicom da su se književni fenomeni, dođuše, sakupljali i klasificirali u akademskim ustanovama, dok je gotovo cijela književnost s Petrovskog vremena sve do, recimo, Karamzina i Žukovskoga važila kao epigonalna, neoriginalna, prijevodna, sekundarna – što je ona, donekle, i bila.

Tek razmatranje književnih fenomena ili fakata od 1910-ih godina na dalje vodilo je do preokreta u ocjenjivanju ruske književnosti XVIII. stoljeća. Pokazalo se sada da je ta književnost veoma zanimljiva, jer se u njoj procesi književne evolucije (po Juriju Tinjanovu) jasnije i evidentnije odigravaju, nego li u kasnijim fazama; da klasifikacija po književnim rodovima predstavlja važnu podlogu za funkcioniranje književnih tekstova; da stilski sustavi (s Aleksandrom Flakerom bismo danas rekli: stilske formacije), i pored raznih zakašnjenja i poremećenja, isto tako služe kao funkcionalne izražajne skupine. Rusko XVIII. stoljeće je postalo, već kod Tinjanova, a onda posebice kod Grigorija Gukovskoga i njegovih đaka, poprište formalističkog i strukturalističkog određivanja. Vrhuncem takvog formalno-strukturalnog gledanja na rusku književnost XVIII. stoljeća bila je knjiga Gukovskoga *Russkaja literatura XVIII veka* (1939.)³, danas vrlo rijetka knjiga. Ona je brzo povučena iz optičaja, jer je mjerodavna linija sovjetske znanosti o književnosti uskoro prihvatila i dogmatizirala Ljeningovu tezu, prema kojoj je rusko XVIII. stoljeće ispalo kao prva etapa ruskog prosvjećivanja odnosno prosvjetiteljstva. Pod takvom premisom bila je, počevši od 1930-ih sve do 70-ih/80-ih godina, proučena i ocijenjena i književnost XVIII. stoljeća. Pavel Berkov, inače ugledan znanstvenik, bio je glavni pobornik tog dominirajućeg pravca, koji je smanjivao strane »uplive«, nijekao baroknu (metafizičku, mističku) formaciju u ruskoj književnosti i sl. Sovjetski prosvjetiteljski dogmatizam (njegovi antipodi su bili Dmitrij Tšchižewskij na Zapadu i Aleksandr Morozov u Rusiji), ističući Lomonosova, Novikova i Radiščeva kao glavne ruske prosvje-

² R. Lauer, *Gedichtform zwischen Schema und Verfall. Sonett, Rondeau, Madrigal, Ballade, Stanze und Triolett in der russischen Literatur des 18. Jahrhunderts*, München, 1975.

³ G. Gukovskij, *Russkaja lietratura XVIII veka. Učebnik dlja vyššien učebnych zavedenij*, Moskva, 1939.

titelje, vodio je u istraživački ćor-sokak, iako prosvjećivanje, kao duhovni i ideološki impuls, bez ikakve sumnje prosljeđuje cijeli vijek. Svakako da vodeći književni rodovi, kao što su satira, basna, komedija, didaktična poema, služe, u širem smislu, rasprostranjenju »prosvjećenija«, znanja i ćudoređa. Ja sam u svom historijskom prikazu ruske književnosti XVIII. stoljeća u *Neuses Handbuch der Literaturwissenschaft* (1980.)⁴ ukazao na, kako onda rekoh, »globalnu recepciju« (zapadno)-europske literature tokom ćitavog stoljeća, i to literature, koja je bila nastala u vremenu od nekoliko stoljeća, od humanizma i renesanse sve do sentimentalizma. To, da takvom recepcijom, ili kako to naziva bugarski kulturolog Grigorij Gaćev, »ubrzanim razvojem«,⁵ nastaju ili ispadaju neobićne kontaminacije i kombinacije, izvan je svake sumnje.

II.

Sve to, što je tu ukratko spomenuto, nije bilo poznato Vatroslavu Jagiću, kada je pisao svoj prikaz ruske književnosti XVIII. stoljeća. Ali je zato znao i prikazao sijaset zanimljivih podataka o biografijama književnika, o politićkim i društvenim prilikama u kojima su pisci živjeli i pisali, a i o djelima i prijevodima, o kojima mi danas skoro ništa više ne znamo, ili zato jer mislimo da nisu više važne ili zato je smo ih, naprosto, zaboravili.

Evo, kako je Jagićeva povijest koncipirana: Svojoj knjizi – ona ima obim od 281 stranice – Jagić je postavio ovu zadaću: On u njoj hoće prikazati »u lakom pričanju« »novi pravac (Petrovski) ruske literature«. To je, uglavnom, književnost XVIII. stoljeća, »s nešto malo preteća novog vremena«, sve »do pred prag dobe Pućkinske« (5). Odmah daje slikovitu karakteristiku svoga predmeta: »Ruska literatura osamnaestog vijeka nalik je na zdrava momka, koji doveden sa sela u grad neko vrijeme tek zapanjen stoji te oko sebe gleda, ćudeći se svemu što oko njega biva, ali do mala zapanjenost prestaje, rađa se volja, da i sam prione za posao, probuđuje se vjera u svoju snagu i okretnost i poćinje podražavanjem. Evo vam kratko obilježje ruske literature osamnaestog stoljeća (6/7)«.

To je spretna parabola, koja štošta može objasniti – samo nije ono meta-jezićno određivanje znanstvenim pojmovima, na koje smo se mi već davno navikli. Nećemo kod Jagića naići ni na danas uobićajene nazive stilskih formacija (barok, klasicizam, sentimentalizam), ni na toćne poetološke termine ili pomno određivanje metrićkih i stilskih fenomena. (Uopće, metrićke pro-

⁴ R. Lauer, »Die russische Literatur im 18. Jahrhundert«, *Europäische Aufklärung*, III, hg. Von J. von Stackelberg, Wiesbaden, 1980. (= *Neues Handbuch der Literaturwissenschaft*, Bd. 13, S. 391–438.

⁵ G. Gaćev, *Uskorennoe razvitie literatury (Na materiale bolgarsko literatury pervoj poloviny XIX v.)*, Moskva, 1964.

bleme, vrlo interesantne baš u ruskom XVIII. stoljeću, Jagić kao da nije do kraja ni shvatio). Raspored njegove knjige sljedeći je: prvo poglavlje nosi naslov: »Iz dopetrovskog vremena«; tu govori o prvom moskovskom teatru, o protopopu Avvakumu, dosta opširno o ruskom raskolu, te o Križaniću. Drugo poglavlje – »Petrovsko vrijeme«, tj. literatura od Kantemira do Sumarokova. Treće – »Vrijeme carice Katarine«; to mu je velika epoha, koju uspoređuje s razdobljima Ivana Groznoga nakon osvajanja Kazanja ili Petra Velikoga nakon pobjede na Švedima. A četvrto – »Karamzinovo vrijeme«.

Citirano mjesto o ruskoj literaturi kao zdravom momku daje dojam o tome, kakvom izražajnom snagom Jagić umije predstavljati svoj predmet. Uz to on raspolaze s ogromnim specifičnim i detaljiranim znanjem, tako da može vrlo plastično, katkada i sočno, pričati o autorima, djelima i prilikama u ruskom osamnaestom vijeku. Knjiga se dobro čita, pogotovo, pošto se tu, kako već rekoh, nađu »zaboravljeni« fakti, koji danas dobivaju, moglo bi se reći status novog otkrića. Ali ima i podosta onih starih predrasuda prema »Ižeklassicizmu«, koje su nastale u razdoblju romantizma, odnosno Puškinskog vremena. Tu podsmjehuje, na primjer, po uhodanom načinu, Vasilija Tredjakovskog, dvorskog pjesnika i dvorsku budalu carice Ane Ivanovne, koji je poznat po svojim čudnovatim pjesničkim solucijama, ali Jagić također zna da je Puškin branio Tredjakovskoga, dok ga je Ševirev izložio ruglu. Isto tako je Lomonosov tretiran odnosno ocijenjen dosta kritički; čini se da je Jagić nije bio svjestan ogromne važnosti Lomonosovljeve reforme ruskog jezika, stila i metrike, bez koje nije ni zamisliva velika ruska književnost. Tu mu je književno-povijesni vidik vrlo uzak. On ne vidi, koje mogućnosti otvara Lomonosovljeva silabotonska metrika i učenje o tri stila za strukturiranje pjesničkih tekstova. Njemu su Kantemir, Tredjakovski, Lomonosov, Sumarokov i mnogi drugi naprosto podražavaoci, jer, kako on kaže, »podražavanje tuđim uzorima, to je početak svake literature«. I dalje argumentira: »Originalno mišljenje jednog pjesnika ili čak mišljenje čitavoga naroda počinje ogledati se u literaturi svagda istom dosta kasno, pošto je već znatno ojačala i stupila na snagu originalna produkcija« (64). Ovakve kategorije, kao što su »podražavanje« ili »originalnost«, danas, u doba postmoderne, vidimo drugim očima. Intertekstualnost, kao nužna kategorija osmišljenja književnog značaja, i kategoriziranje kontekstualnih uvjeta, daju danas sasvim nove mogućnosti određivanja kompleksnih književnih fenomena, kakve imamo pred sobom u ruskoj literaturi osamnaestog stoljeća. (Ja sam u jednom članku, objašnjavajući književne strukture pod uvjetima globalne recepcije, govorio o »sekundarnoj originalnosti«, to jest o originalnoj, jedinstvenoj konstelaciji, u kojoj pišu »podražavaoci« u ruskom osamnaestom vijeku⁶).

⁶ R. Lauer, »Recepcija kak transformacija. Osobnosti russkogo usvoenija zapadnyh literaturnykh form v XVIII stoletii«, *Slavische Kulturen in der Geschichte der europäischen Kulturen*

Kako Jagić slabo barata sa stilskim pojmovima, pokazuje dosta opširan pasus o prostonarodnim zbornicima pripovijedaka i bilina (90 i slijed.). On ih subsumira pod pojmom »ruska prostonarodna romantika« ili čak »ljubavna romantika« (96). Nije danas jasno, što podrazumijeva pod »romantikom« jesu li to romani, dakle pripovjedna literatura, ili književni tekstovi, koji izražavaju »romantične« osjećaje u općem smislu. No isključeno je da može imati na umu stilsku formaciju romantizma (na njemačkom: die Romantik). Slično je sa sentimentalizmom Karamzinovog vremena. Nema tog izraza kod Jagića u smislu vodeće stilske formacije 1790-ih god. u Rusiji, nego se zato susreću sintagme kao »sentimentalno pričanje« ili »sentimentalna ljubav«, itd., mahom s pejorativnom konotacijom. Jedanput čak piše o »bolesnom sentimentalizmu«, ali i tu se ne radi o pomno definiranom sustavu stilskih i jezičnih postupaka, književnih rodova i tema, vezanom uz određeni svjetonazor (Rusi kažu: miropoimanie) i vršeći izvjesne funkcije u književno-povijesnom procesu. (Sentimentalizam je, naime, korektiv forsiranom racionalizmu tzv. škole razuma, on lomi heroične rodove, kao oda, junački ep, ruši staleške norme u literaturi, miješa rodove itd.)

Veliku ulogu u Jagićevoj knjizi igra prepričavanje sadržaja pojedinih djela, bilo oda, basni, priča i romana. To nije šturo, sažeto ponavljanje sadržaja, nego vrlo spretno, slikovito i – ponavljam – sočno pripovijedanje. Jagićeva knjiga daje sliku ruske književnosti osamnaestog stoljeća, kako živahnija ne bi mogla biti. Moglo bi se reći da to nije samo prikaz, nego ujedno i hrestomatija književnosti. I to ne slučajno, nego s namjerom da čitalac dobije što konkretniju predodžbu o toj književnosti. Nema sumnje da je Jagić u tome sjajno uspio, i da je u tome glavna vrijednost njegove knjige.

III.

Ako sam govorio ili barem nagovijestio da ona ima i po koji nedostatak ili po koju manu, onda se tu radi, uglavnom, o problemima u vezi s »Forschungsstandom«. Jagić u pogovoru svoje knjige, *Bibliografija predmeta* (259 i slijed.) govori o svojim izvorima. To su, prije svega, tri ondašnje povijesti ruske književnosti Galahova (1862.), Profirjeva (1886. i slijed.) i von Reinholdta (na njemačkom, 1885./86.), osim toga sve važnije posebne studije o ruskoj književnosti iz druge polovice XIX. stoljeća. On priznaje da ima mnogo neriješenih izdavačkih i drugih problema, koji ne dozvoljavaju sastaviti zaokruženu povijest ruske književnosti onog doba. Nema, na primjer, zadovoljavajućeg izdanja djela Sumarokova (267) i drugih autora. (Možda zato i nije

shvatio Sumarokovljevu ulogu kao osnivača sustava klasicističkih pjesničkih žanrova u ruskoj književnosti). Bolje su prošli oni pisci, koji su već u XIX. stoljeću, nastojanjem Ruske akademije znanosti, dobili solidna izdanja svojih djela, a to su Denis Fonvizin i, pogotovo, Gavrila Deržavin, koji je kao prvi ruski pjesnik dobio tzv. akademijino izdanje, priređeno Jakovom Grotom.⁷ I biografija Deržavina bila je u ono vrijeme obrađena kao nijedna druga (276). Život i djela i Fonvizina i Deržavina zato su veoma izdašno izloženi.

Jagićeva *Ruska književnost u osamnaestom stoljeću* jest prikaz te književnosti na osnovi one metode koja se ograničava na faktološko opisivanje onoga, što se pozitivno zna: pozitivizma. Budući da ozbiljnije hermeneutično proučavanje ruske književnosti počinje istom u prvoj četvrtini XX. stoljeća – Jagićeva je knjiga, tako reći, do-znanstvena (verwissenschaftlich). Ona je sjajno, živahno napisana, sadrži veliku količinu važnih, zanimljivih podataka, ona sastavlja sliku jedne epohe pred apogejem ruske književnosti. No, s druge strane, ona je slijepa, nužno slijepa, za sve ono što je znanstveno bitno za rusku književnost osamnaestog stoljeća, gledanu iz kasnije perspektive. Ona ima, kao rad izuzetnoga erudita i savjesnog znanstvenika, još i danas čar jednog dobro i temperamentno napisanog djela. Inače, ona nas uvjerava da ipak postoji, i u humanističkim znanostima, ono, što se zove napredak znanosti (uključujući ono, što sam rekao o problemu zaboravljenja u napredovanju).

No evo, što mi je najvažnije u ovom trenutku: da ukažem na zanimljivu činjenicu da se je slavistički velikan Vatroslav Jagić, prvi univerzalni slavist svijeta, u ogromnom kozmosu svojih znanstvenih interesa bavio i ruskom književnošću osamnaestog stoljeća. Njegova knjiga je bila usmjerena na hrvatskog čitatelja. Njezina je recepcija u drugim krajevima bila neznatna. Nažalost. Mislim da bi bila kadra pobuditi jači interes za rusku književnost XVIII. stoljeća, prije nego što je ona bila ozbiljnije istraživana.

Bibliografija:

- P. N. Berkov, *Vvedenie v izučenie istorii ruskoj literatury XVIII veka*. Čast' I: Očerki literaturnoj istorigrafii XVIII veka, Leningrad, 1964.
- G. Gačev, *Uskorennoe razvitie literatury (Na materiale bolgarskoj literatury pervoj poloviny XIX v.)*, Moskva, 1964.
- G. Gukovskij, *Russkaja literatura XVIII veka*. Učebnik dlja vyssih učebnyh zavedenij, Moskva, 1939.
- G. Gukovskij, *Russkaja poezija XVIII veka*, Leningrad, 1927.
- V. Jagić, *Ruska književnost u osamnaestom stoljeću*, Zagreb 1895.

⁷ *Sočinenija Deržavina*, St. Peterburg, 1864. i slijed.

- R. Lauer, »Die russische Literatur im 18. Jahrhundert«, *Europäische Aufklärung III*, ur. J. von Stackelberg, Wiesbaden, 1980. (= *Neues Handbuch der Literaturwissenschaft*, sv. 13, str. 391–438.
- R. Lauer, *Gedichtform zwischen Schema und Verfall. Sonett, Rondeau, Madrigal, Ballade, Stanze und Triolett in der russischen Literatur des 18. Jahrhunderts*, München, 1975.
- R. Lauer, *Geschichte der russischen Literatur von 1700 bis zur Gegenwart*, München, 2000.
- R. Lauer, »Recepcija kak transformacija. Osobnosti ruskogo usvoenija zapadnykh literaturnykh form v XVIII stoletii«, *Slawische Kulturen in der Geschichte der europäischen Kulturen vom 18. bis zum 20. Jahrhundert*. Internationaler Studienband, hg. von G. Ziegengeist, Berlin, (Ost) 1982., S. 115–120.
- A. Rammelmeyer, *Studien zur Geschichte der russischen Fabel des 18. Jahrhunderts*, Leipzig, 1938.

VATROSLAV JAGIĆ I RUSKA KNJIŽEVNOST XVIII. STOLJEĆA

Sažetak

Vatroslav Jagić je godine 1895. u izdanju Matice hrvatske objavio knjigu *Ruska književnost u osamnaestom stoljeću*. Ta knjiga spada, ne samo u Hrvatskoj, u prve književno-povijesne kompendije, posvećene ruskoj književnosti. Koristeći se svojedobnim autorima (A. Galahov, I. Profirjev, A. Rajnhard i dr.) Jagić prikazuje četiri razdoblja ruske književnosti: Dopetrovsko vrijeme, Petrovsko vrijeme, Vrijeme carice Katarine i Karamzinovo vrijeme.

U priopćenju se postavlja pitanje, koju je koncepciju književne historiografije ostvario Vatroslav Jagić i kako se njegova slika razlikuje od sadašnjeg gledanja na rusku književnost XVIII. stoljeća.

VATROSLAV JAGIĆ UND DIE RUSSISCHE LITERATUR DES XVIII JAHRHUNDERTS

Zusammenfassung

Im Jahre 1895 veröffentlichte Vatroslav Jagić in der Ausgabe von Matica hrvatska das Buch *Russische Literatur im achtzehnten Jahrhundert*. Dieses Buch gehört nicht nur in Kroatien zu den ersten literargeschichtlichen Kompendien der russischen Literatur. Nach den damaligen Autoren (A. Galahov, I. Profirjev, A. Rajnhard u.a.) stellt auch Jagić vier Perioden der russischen Literatur dar: die Doptovs Zeit, die Petrovs Zeit, die Zeit der Kaiserin Katrina und die Karamzinovs Zeit.

Im Bericht wurde die Frage gestellt, welches Konzept der literarischen Historiographie brachte Vatroslav Jagić zustande und inwiefern sich sein Verständnis der russischen Literatur des XVIII Jahrhunderts von dem heutigen unterscheidet.

Sl. 5.: Jagićeva studija *Ruska književnost u osamnaestom stoljeću* objavljena je u Zagrebu 1895. u izdanju Matice hrvatske

Nina Aleksandrov-Pogačnik

Vatroslav Jagić između filologije i metodologije

Izvorni znanstveni članak
UDK 811.163.42. (091)
811.163.42.09 Jagić, V.

Prvak slavenske filologije i jedan od njezinih osnivača, Vatroslav Jagić (1838.–1923.), u svome utemeljiteljskom poslu osmišljavanja premisa i smjero- rova istraživanja imao je veoma slojevitu, odgovornu i izazovnu zadaću. Po naravi takvoga posla, osuđen na inicijalna filološko-jezikoslovna i arhivsko- tekstološka ispitivanja i rad na impostaciji korpusa, njegovog označavanja, ograničavanja područja te formulacije smjernica, morao je sve to razvijati na dvije razine: domaćoj i široj, europskoj, od Zagreba, Beča, Petrograda, Odese, kroz sjajnu sveučilišnu karijeru, izdavačko-uredničku djelatnost (*Književnik*, 1864., *Archiv für slavische Philologie*, 1875.), suradničku u akademijama (bečkoj, zagrebačkoj, petrogradskoj), na područjima enciklopedijskih i kritičkih izdanja.

U domaćem duhovnom okolišu, između diletanata i »mrziknjiga«, oslo- njen donekle tek na Kukuljevićev *Arhiv*, Jagić je (uz F. Račkoga) bio osnivač, urednik i suradnik časopisa *Književnik* (1864.) koji je trebao biti znanstveni argument, movens i podloga za osnivanje Akademije dvije godine kasnije (1866.), koja je znanstveno uozbiljenje i smjernice fundamentalnim filološ- kim istraživanjima učvršćivala kroz *Rad*, *Starine* i *Stare pisce hrvatske*, izda- njima kojima je Jagić, kao član Akademije, bio i inicijator i suradnik.

Na širokom europskom planu filološka su se istraživanja intenzivirala (klasična filologija, germanistika i romanistika), dok je slavistika, kao zaseb- no područje na tragu herderijanske misli o etničkom značenju i poslanstvu slavenskih naroda i jezika u prvim desetljećima XIX. st., nakon začetnika, Dobrovskog, Kopitara i Šafarika, još uvijek bila in statu nascendi. Novootvo- rena katedra u Beču (1849.) trebala je postati jedan od znanstvenih stožera slavenske filologije, kojoj je temelje i profil iscrtao prvi profesor slavenskih jezika i književnosti, F. Miklošič, a učvrstio njegov nasljednik kojeg je, kao najpozvanijeg, sam izabrao, Vatroslav Jagić. Uza nemale sveučilišne zadaće Jagić je, svjestan potrebe ozbiljenja i promjene percepcije slavenske filologije u situaciji kada *slavica non leguntur*, utemeljio na njemačkom jeziku *Archiv*

für slavische Philologie, koji postaje nezaobilazan časopis struke, otvoren za sva njezina relevantna pitanja. A tih je pitanja bio pozamašan broj, od definiranja i razgraničavanja korpusa, filološko-lingvističkih rasprava o poziciji staroslavenskoga jezika, genezi, odrednicama, atribuciji, redakcijama, od glagolizma do živih slavenskih jezika i njihovih veza i odnosa »povijesnih i narodoslovnih«.

Bilo je naravno da je Jagić, imajući mentorsku poziciju, većinu svojih istupa posvećivao gotovo svim ovim problemima. A oni su, kako jezički tako i književnosni, posebice kod južnoslavenskih naroda izuzetno zamršeni, s obzirom na kriterij pripadnosti, posebnosti i razgraničenja, ne samo stoga što je, načelno, pojam nacije mlađi od pojma nacionalne književnosti, pa kod starijeg nasljeđa državnopravno, teritorijalno-etnički ne postoje kompatibilnosti među njima, već se mora posegnuti za kulturološko-duhovnim silnicama. Stoga su bila otvorena, neriješena ili u fazi rješavanja i jezična pitanja, od nomenklature, veza i razgraničenja, u Hrvata posebice s obzirom na dijalekt koji je bio prihvaćen kao standard, što je dodatno usložnjavalo problem.

Našavši se usred svih tih problema, Jagić je pokušavao iznalaziti kompetentne odgovore, o čemu svjedoče njegovi tekstovi i korespondencija. Pri tome je bilo kako nedoumica tako i pogrešaka, ali daleko više relevantnih, hrabrih i dalekosežnih rješenja, kao što je, primjerice, odbacivanje tzv. panskog teorije J. Kopitara, uz koju je pristajao i Jagićev učitelj Miklošič, koji je nakon bečkog susreta s Kopitarom (1838.), pod njegovim utjecajem posve otklonio sveslavenske i ilirske ideje J. Kollara i Lj. Gaja kojima je u početku bio sklon, pa su ga i privukle slavistici, pristajući posve uz ideju slovenske jezične samobitnosti i individualnosti.¹

Jagić se, isto tako, distancirao od Kopitarova karantanzima koji je više od jezično-povijesne bila politička koncepcija, opasna za hrvatski nacionalni korpus, jer je kajkavske Hrvate nastojala priključiti Slovincima u jedno narodno tijelo, budući da su »po svoji slovnici in zgodovini« zapravo Slovenci.² Od toga stava Kopitar nije odustajao do konca svojega života. Jagić se o tome eksplicite izjasnio godine 1860., naizgled uzgredno, u tekstu o Franu Kurelcu, nazvavši Kopitara i Miklošiča apostolima koji nam »domovinu prikrojiše«.³

Jagić je svakako bio svjestan složene kulturološke i jezične situacije potencijalno opasne za opstanak hrvatskog jezika, stiješnjenog između kopitarijanskih aspiracija i karadžićevskih ekspanzionizama, zapisavši u istom tekstu

¹ Usp. Jože Pogačnik, »Miklošič in ilirizem«, *Prevrednotenje*, Ljubljana, 2001., str. 54–68.

² Usp. Kopitarova korespondencija s Dobrovskim, u Jože Pogačnik, *Bartholomäus Kopitar*, München, 1978. Također Kopitarova pisma Zoisu iz 1811. u: *Zoisova korespondenca I*, Ljubljana, 1939.

³ Vatroslav Jagić, »Recimo koju. Progovorio Frane Kurelec«, *Narodne novine*, 1860., prema PSHK, knj. 43, Zagreb, 1963., str. 33.

»da smo nasuprot Nijemcem, a i samim Slavenom još uvijek kano među vatrom i vodom«. ⁴

Zaključno se uistinu može ustvrditi da je Jagić, znanstveno stasao u ozračju u kome se na lingvističkom planu u južnoslavenskoj filologiji svašta događalo i moglo dogoditi, s obzirom na razvojnu liniju Dobrovsky, Kopitar, Miklošič, Karadžić. On je u taj »kaos zemljopisnih, državnih, narodoslavnih imena«⁵ unosi red i uglavnom bi, s kroatističkoga aspekta, anticipirao ili odabirao pravi smjer; tu svakako valja pribrojiti i njegovo ukazivanje na čakavski supstrat u jeziku dubrovačkih pjesnika, čime je Jagić, za razliku od Milana Rešetara, uvelike pomogao u književnopovijesnoj i nacionalnoj atribuciji tzv. dubrovačke književnosti.

Radoznao, svestran, radin, učen i uman, taj je homo (slavisticus) universalis usporedno s opsežnim i razgranatim filološko-lingvističkim radom razvijao, teorijski i metodološki, književnopovijesnu misao koja je određenim svojim premisama pomagala uspostavljanju pozitivističke paradigme, ali isto tako anticipirala metodološka rješenja posve na crti opreke i otpora pozitivizmu, koja se mogu, iako se na prvi pogled zaključak čini ishitrenim, smatrati antipozitivističkim metodološkim stanovištem.

Vatroslav Jagić, naime, nije na književnost gledao u skladu s uobičajenom filološkom pozitivističkom normom kao na jezički dokument i spomenik koji je jedino podložan iscrpnoj deskripciji. On je ne samo intuitivno već i osviješteno znao da su jezik i književnost usko povezani, interaktivni, ali da su ipak dvije stvari koje imaju svoje zakonitosti i da se metodologije njihova proučavanja ne mogu izjednačavati i prepisivati. Zadivljuje zapravo Jagićeva otvorenost i metodološki pluralizam, posebice ukoliko se ima na umu povijesni trenutak u kojemu se slavenska filologija tek formulirala, a hrvatska bila u povojima, te da, osuđen na filologiju, taj rasni filolog, nije skliznuo u filologizam.

O svim tim pitanjima on se izravno i neizravno metodološki očitovao u glavnim svojim tekstovima koji se referiraju na područje povijesti književnosti.⁶ U *Historiji književnosti naroda hrvatskog i srpskog* (1867.), prvom hrvatskom znanstvenom radu prevedenom na ruski jezik (1871.), Jagić je u književnopovijesnoj kontekstualizaciji, analizama i ocjenama bio posve razgovi-

⁴ Isto, str. 33

⁵ V. Jagić, »Iz prošlosti hrvatskoga jezika«, PSHK, knj. 43, Zagreb, 1963., str. 139.

⁶ To su sljedeća Jagićeva djela: *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga*, Zagreb, 1867.; »Kratak pregled hrvatsko-srpske književnosti od posljednje dvije-tri godine«, *Književnik*, III; Zagreb, 1866.; »Plodovi književnosti hrvatsko-srpske od posljednje dvije godine«, *Vienac*, Zagreb, 1869.; »Prilozi k historiji književnosti naroda hrvatskoga i srpskog«, *Arkiv*, knj. IX i X; Zagreb, 1868.; »Trubaduri i najstariji hrvatski lirici«, *Rad*, IX; Zagreb, 1869.; »Istorija srpske književnosti Stojana Novakovića 1867. u Beogradu«, *Rad JAZU*, I; Zagreb, 1867., str. 239.; Recenzija *Ogledala poviesti jugoslavjanske Šime Ljubića*, Knj. I, Rijeka 1864., *Književnik*, II; Zagreb, 1865.

jetan, razlikujući mehaničko pisanje od »prave književne radnje« (govoreći o liturgijskim tekstovima), kao i historijske dokumente od literarnih spomenika. Postavljao je razliku između povijesnog dokumentarizma i estetičnosti, svjestan i izražajne, ekspresivne dimenzije tekstova o kojima piše, izdvajajući »obilat i razgovjetan jezik«,⁷ figure riječi, stilske odlike, posebice u starohrvatskim juridičkim spisima i povijesnim tekstovima; u *Ljetopisu popa Dukljanina* on ukazuje na stilske poveznice s usmenim narodnim stvaralaštvom, a nije pretjerano ustvrditi da je bio estetički i stilistički senzibiliziran i da se u određenim dijelovima Jagićeve *Historije* mogu nazrijeti i obrisi interpretacije.

O tome je iscrpno i nadahnuto na više mjesta pisao Eduard Hercigonja, analitički izdvajajući potvrde za Jagićevu »pravnu stilistiku«. ⁸ I u *Kratkom pregledu* Jagić se na više mjesta zalaže za podudarna gledišta, kada kao najvažniji izdvaja estetski kriterij pri ocjeni odabira prijevodne književnosti, ili kada, govoreći o dramskom stvaralaštvu, suvereno i suvremeno razlikuje »dramatski umotvor« od »dramatizirane i na dijaloge raskomadane historije«. Tim stavom Jagić upozorava na činjenicu koju mnogi književni povjesničari nakon njega nisu respektirali, da književnost nije opis povijesnog događaja i istine već su oni samo građa koja se transformira prema pravilima »pjesničke istine« i uvjetima dramske strukture.⁹

Kada je, međutim, načelno riječ o povijesti književnosti kako ju je zamišljao Vatroslav Jagić, treba razlikovati širi konceptijski okvir i uže metodološki izvedbeni sloj, na koji se referiraju svi gore navedeni primjeri.

Jagićeva koncepcija povijesti zapravo je korespondentna vremenu u kojem je nastajala; temeljno, riječ je o pozitivističkoj paradigmi nacionalne povijesti književnosti, primarno utemeljenoj na fluidnom romantičarskom pojmu narodnog duha kome je kasnije (pozitivistički) korektiv povijesnog i društvenog, u širokom opsegu pojma, pokušavao osigurati privid znanstvene respektabilnosti. Povijest književnosti »pripovijeda o duševnom životu naroda«, kao »dio njegova života«, ona je »faktor narodne egzistencije«, ali društveni su »svokoliki« uvjeti ti koji reguliraju »razvitak, cvjetanje i propast književnosti«, zapisuje Jagić. Stoga ih povjesničar književnosti u svojim razmatranjima valja uzimati u obzir, prateći uzročno-posljedičnu sukcesiju književnih pojava kroz prostor i vrijeme, jer on »ne govori samo o pojedinih knjigah«. ¹⁰

Iako ta koncepcija u filološkoj praksi, ne samo u nas, najčešće umjesto povijesti nudi kronološki niz i opis povijesnih događanja isprepletenih urednim spiskovima biografskih i bibliografskih činjenica, to nije bilo ono što je

⁷ V Jagić, *Historija*, str. 218, 295, 310.

⁸ Eduard Hercigonja, *Nad iskonom hrvatske knjige*, Zagreb, 1983.; Isti, *Tropismena i trojezična kultura hrvatskoga srednjovjekovlja*, Zagreb, 1994., str. 68, 217, 218.

⁹ V. Jagić, »Kratki pregled«, PSHK, knj. 43, posebice str. 180–81, 184, 188; Zagreb, 1963.

¹⁰ V. Jagić, *Historija*, uvod, str. 2–3, *Sabrana djela V. Jagića*, sv. IV, Zagreb, 1953., str. 208.

pod poviješću razumijevao V. Jagić. U svojim tekstovima, posebno u recenzijama književnopovijesnih uradaka (S. Novakovića, Š. Ljubića) on se zalaže da u književnopovijesnim radovima bude čitka određena ideja povijesti kao koheziona nit, »jedinствена misao«, koja književne pojave vezuje u određeni korpus, metodološki utemeljen sustav, koji nije puka kronologija niti bio-bibliografski dokumentarizam, već razvidan princip na osnovu kojega se »okupe česti«. ¹¹ Dakle, da bi se »okupile česti« mora postojati misao vodilja, ideja povijesti, naroda, društva, lijepog, kao okvir njihove interakcije, inače, kako na više mjesta u svojim kritičkim osvrtima upozorava Jagić, napor oko »puke biografije i bibliografije« tipa život i djelo ostaje tek na razini inicijalnoga prikupljanja građe »potrebite za literarnu historiju, ali to nije prava literarna historija«. ¹²

Naime, Vatroslav Jagić, izgrađujući pozitivističku paradigmu hrvatske književne historiografije na temeljnom povijesno-genetičkom principu, istodobno izražava određene spoznaje koje tu paradigmu dovode u pitanje, osvješćuju njene manjkavosti i ograničenja, tvoreći moguće polazište njezine dekompozicije.

Na metodološkoj makrorazini, naime, Jagić je konceptualnu ideju povijesti nadredio uobičajenom obrascu kronologije tipa život, djelo, dok je na mikroplanovima upozoravao na poetička načela i svojstva kao i na estetske, formalne i vrijednosne parametre (»kako tko pisa, koliko li vrijedi ono što napisao«). ¹³ Govoreći o Jagićevom shvaćanju hrvatskoga književnog srednjovjekovlja Eduard Hercigonja, nakon analitičkog uvida u Jagićev rad na tome području, zaključuje kako je on to najstarije razdoblje razumijevao kao stilsku formaciju.

Zaključno je moguće ponoviti da je Jagić svojim gdjegod intuitivnim, gdjegod osvještenim i načelnim antipozitivizmom koji se u znanosti javlja desetljećima kasnije, anticipirao i usmjeravao kasnija traganja za »oblikom« u hrvatskoj znanosti o književnosti. Stoga nije nimalo čudno da je Branko Vodnik upravo Vatroslava Jagića, kao »pero u učenom svijetu najpozvanije«, ¹⁴ zadužio da napiše uvodno poglavlje o glagoljizmu u njegovoj *Povijesti*.

U tom metodološkom kontekstu svakako valja upozoriti na rečenicu koju je Jagić zapisao recenzirajući *Istoriju srpske književnosti* S. Novakovića. Začudna za svoje vrijeme, metodološki izazovna i anticipatorna ona glasi: »Odgovorio bih mu da ja ne smatram za grijeh ako se događaje davne prošlosti izjašnjuje prema pojmovom sadašnjosti i zato se ja take plemenite subjek-

¹¹ Jagićeva recenzija Šime Ljubića, prema E. Hercigonja, *Nad iskonom hrvatske knjige*, Zagreb, 1983., str. 13.

¹² V. Jagić, *Prilozi*, prema E. Hercigonja, *Nad iskonom hrvatske knjige*, Zagreb, 1983., str. 27.

¹³ V. Jagić, »Kratak pregled«, PSHK, knj. 43, Zagreb, 1963., str. 172.

¹⁴ B. Vodnik, *Povijest hrvatske književnosti*, Zagreb, 1913., str. 5.

tivnosti nimalo ne plašim«. ¹⁵ Ta »metodološka ispovijest« Jagićeva opire se pozitivističkoj zamisli povijesti književnosti, uvodeći pozitivizmu inkompatibilne pojmove kreativnosti, subjektivne prosudbe, ali prije svega suvremenog očista kao polazišta za svaku kritičku i književnopovijesnu prosudbu. Jagić je nazirao da kronološko nizanje nije povijest te da je relevantna rekonstrukcija književne prošlosti nemoguća ukoliko književnost ne percipiramo kao dokument već vrijednost, koju razumijevamo prema mjerilima svoje suvremenosti, jer jedino tako ona može (i ne mora) biti i naša vrijednost, da bismo s njom mogli komunicirati, razumjeti je i objašnjavati. Tom svojom misli Vatroslav Jagić dovodi u pitanje sam temelj pozitivizma kao metodološkog obrasca, a to je historizam. Da je Jagić tzv. stanovište sadašnjosti smiono i suvremeno držao naravnim književnopovijesnim polazištem razvidno je iz nekolicine njegovih radova. Spominjem, primjerice, njegov kraći tekst o *Gartlicu* Frana Krste Frankopana (1871.) »o dvjestogodišnjem spomenu nesretne katastrofe«, u prigodu izdanja zbirke Frankopanovih pjesama I. Kostrenčića. ¹⁶ To je ujedno i jedina godina koju Jagić navodi u svome tekstu. Riječ je zapravo o književnokritičkome zapisu u kojemu se, umjesto biografskih činjenica i povijesne rekonstrukcije, nudi posve subjektivan uvid u Frankopanovu zbirku, njegove moguće osjećaje, misli, karakterološke osobitosti pjesnika i posve minoran pjesnički uzor; najposlije, Jagić izriče i negativan vrijednosni sud o Frankopanovom pjesništvu. Dakle, nasuprot filološkoj faktografiji i historizmu Jagić pruža osoban, suvremen uvid koji se temelji na osobnom ukusu i prosudbenim parametrima različitim od pozitivističkih.

Da je bio distanciran od skućene filološko-pozitivističke norme svjedoče i njegovi književnokritički tekstovi, posebice recenzije i ocjene važnijih radova o slavenskoj filologiji, objavljene od *Književnika* do *Archiva*, gdje je Jagić taj posao razvio »do dotle neviđenih razmjera«. ¹⁷ Jagić je pratio i recentna kulturna i književna događanja, i za razliku od većine povjesničara i znanstvenika koji još i danas zaziru od književne suvremenosti, nije čekao famoznu povijesnu distancu, već je u skladu sa svojim mogućnostima, znanjem, ukusom, pa i kreativnošću, razmatrao i prosuđivao mnoge suvremene pojave.

To uz ostalo iskazuje i njegov »Kratak pregled hrvatsko-srpske književnosti od posljednje dvije-tri godine« (*Književnik*, 1866.), književnokritički kronikalni zapis na tragu metodološke suvremenosti, u kome autor izražava čitav raspon gledišta kulturno-političkih, teatroloških, jezičnih i estetskih. Na taj način ugrađuje djelić u ostvarivanje »kritičkog stadija« koji nedostaje u »našoj literarno-historijskoj radnji«. ¹⁸

¹⁵ V. Jagić, »Istorija srpske književnosti. Napisao Stojan Novaković 1867. u Beogradu«, *Rad JAZU*, I, Zagreb, 1867., str. 239.

¹⁶ V. Jagić, *Frankopanov vrtić*, *Vienac*, 1871., u PSHK, knj. 43, Zagreb, 1963., str. 192–197.

¹⁷ Ocjena je M. Kombola iz predgovora o V. Jagiću, PSHK, knj. 43, Zagreb, 1963., str. 18.

¹⁸ Sintagme Jagićeve iz »Kratkog pregleda«, PSHK, knj. 43, Zagreb, 1963., str. 172.

Zaključno svakako treba izdvojiti jednu Jagićevu značajku kojoj bi trebalo posvetiti više prostora, što ga ne omogućuje zadatost ovog sumarnog razmatranja. Riječ je o Jagićevu komparativizmu, kojim je implicite i eksplicite prožet sav njegov rad i koji ga postavlja na čelo niza hrvatskih slavista-komparatista, promotora i sljedbenika komparatističke književnoznanstvene orijentacije. Uistinu je značajno da je već u početnoj fazi hrvatske književne historiografije, sukladno s europskim kretanjima, sazrijevala spoznaja da je veoma teško i zapravo nevjerodostojno kontekstualizirati književne pojave u književnopovijesni niz, bez obzira na kriterije kontekstualizacije, ukoliko se ostaje unutar granica nacionalne književnosti. Ta je spoznaja stasala usporedno s naporima osmišljavanja pozitivističke paradigme nacionalne književnosti, dovodeći zapravo u pitanje neke njene važne premise. Viziju nacionalne književnosti kao vrhunarnog, samodostatnog i samorazvijajućeg entiteta komparativna zamisao širih duhovnih prostora, veza i podudarnosti ne dovodi samo u pitanje već je i niječe.

Naravno da se u svojim početcima, unutar pozitivizma, klasična komparatistika s metodološkog aspekta nužno temeljila na obrascima utjecaja, veza, prosudbi, na razini tzv. sadržaja, tema, motiva, likova i sličnih interakcija između dviju nacionalnih književnosti, kao njihovo, kako je netko duhovito i točno primjetio, ministarstvo trgovine. Vatroslav Jagić je od samih svojih početaka u svome radu iskazivao svijest o značenju šireg kulturno-književnog i duhovnog prostora, kao korektivnog parametra za prosudbu same književnosti, ali i znanosti o književnosti.

Jedan od prvih Jagićevih opsežnijih radova o genezi najstarijega hrvatskog pjesništva traži referencije u trubadurskoj lirici;¹⁹ nije zapravo riječ o tome da je njegovo stanovište o pjesničkim vezama s trubadurima znanost kasnije djelimice revidirala, već je važno da Jagić niti ovdje nije suhoparno nabrajao imena i podatke već je tražio uzore, utjecaje, poticaje i veze, naravno u skladu s dostupnom metodologijom, na razini sadržaja. Jagić je i kasnije, gdje god je to bilo moguće, razmicao nacionalne granice, ukazujući na šire sklopove i zajedništvo, europsko, slavensko i južnoslavensko, i ta mu je misao bila jedna od temeljnih i u lingvističkim i književnoznanstvenim tekstovima. U svojim *Prilozima* on eksplicite govori o potrebi stvaranja »komparativne historije europskih literatura«.²⁰

Nadalje, u recenzijama književnopovijesnih radova suvremenika kao i u *Pregledu*, Jagić ne samo da promiče komparativni pristup, već i potrebu da se pojave razmatraju na širem planu i da se valja ugledati i učiti od onih

¹⁹ V. Jagić, »Trubaduri i najstariji hrvatski lirici«, *Rad JAZU*, IX; Zagreb, 1869. O komparativnim istraživanjima opsežnije u: Breda Kogoj-Kapetanić, »Komparativna istraživanja u hrvatskoj književnosti«, *Rad JAZU*, 350; Zagreb, 1968.

²⁰ V. Jagić, *Prilozi*, str. 65–66.

koji su u Europi prije i valjanije promišljali metodološka pitanja, te njihove spoznaje uzimati u obzir, respektirati ih i uključiti u vlastita rješenja, da ne bismo zaostajali u »duhovnom razvitku«. Govoreći o osobnom znanstvenom sazrijevanju, posebice u *Spomenima*, on se gotovo ispričava što nije poznao francuske i engleske već samo njemačke uzore, što sam ocjenjuje svojom stručnom manjkavošću.

Zbog namjene ovog sintetičkog rada svi su ovi elementi, od kojih bi svaki zasluživao širu obradbu, analizirani ukratko ali dovoljno da se može zaključiti kako je Vatroslav Jagić, s metodološkog aspekta gledano, bio izvrstan filolog koji je zazirao od filologizma, znanstvenik koji je prosudbu stavljao ispred deskripcije, povijesnost ispred historizma, književnopovijesnu misao ispred bio-bibliografskih križaljki i zagušenosti ispraznim kronološkim nizovima.

VATROSLAV JAGIĆ IZMEĐU FILOLOGIJE I METODOLOGIJE

Sažetak

Vatroslav Jagić, jedan od osnivača i prvaka slavenske filologije, kojoj je osmislio ne samo temeljne filološke, već i šire kulturnopovijesne zadaće, bio je isuviše svestrano znatiželjan da ne bi pokušao progovoriti koju o problemima književnosti i njezine povijesti. U članku se nastojati pokazati da je Jagić bio više anticipator negoli ostvaritelj, djelujući u procijepu između svoga znanja, znanstvenih spoznaja i mogućnosti, te povijesnog i duhovnog konteksta u kojem je to mogao razvijati, posredno ili neposredno, kao i to da je načelno dotaknuo, konceptijski i teorijski, mnoga književnopovijesna pitanja ali i određene metodološke dimenzije književnog fenomena.

VATROSLAV JAGIĆ ZWISCHEN DER PHILOLOGIE UND DER METHODOLOGIE

Zusammenfassung

Vatroslav Jagić einer der Gründer und der Hauptpersonen der slawischen Philologie, der er nicht nur die grundlegenden philologischen sondern auch weitere kulturgeschichtliche Aufgaben gab, war zu universal um nicht auch über die Probleme der Literaturgeschichte zu sprechen. Im Artikel versucht man zu zeigen, dass Jagić eher ein Vorgänger auf diesem Gebiet war. Er wirkte in der Kluft zwischen seines Wissens, wissenschaftlicher Erkenntnisse und Möglichkeiten in einem geschichtlichen und geistigem Kontext in dem er sich mittelbar oder unmittelbar entwickeln konnte. Er berührte konzeptuell und theoretisch viele literargeschichtliche Fragen und bestimmte methodologische Dimensionen des literarischen Phänomens.

Srećko Lipovčan

Vatroslav Jagić između ideje južnoslavenskog jedinstva i vlastitih znanstvenih uvida

Izvorni znanstveni članak
UDK 811.163.42.09 Jagić, V.

Napetost koja je istaknuta u naslovu pripada onom tipu situacija kakvih je bilo uvijek. Želim pokazati da je dionikom tih napetosti bio i Vatroslav Jagić. Precizirajmo: ideja *južnoslavenskog jedinstva* postulira da su svi »Južni Slaveni« – *jedan narod* (ili: da se nalaze u procesu da postanu *jednom nacijom*), pa stoga imaju (ili: trebaju imati) *jedan jezik i jednu književnost*. U sadržajnom smislu ta je ideja bila produkt ranoga devetnaestoga stoljeća, spekulativne protofaze srednjoeuropskih nacionalnih pokreta, a danas bismo s pravom mogli kazati: doba Herderovih i Kollarovih metaforâ... No, ta je ideja s vremenom zadobila ne samo snagu *uvjerenja* nego i *vjerovanja*. U mojoj je temi osnovno gradivo dijalog izabranih segmenata Jagićevih tekstova, nastajalih u dugom razdoblju:¹ želim pokazati kako svoju ideju-premisu nije uspijevaio uskladiti niti s vlastitim uvidima u jezikoslovnu i književnu građu, pa u njegovim tekstovima nailazimo na nekonzistentnosti koje, koliko mi je poznato, nisu u dostatnoj mjeri zaokupile pozornost »jagićologa«. Osnovna motivacija ovakva pristupa dakle nije u kritici ideologema južnoslavenskoga jedinstva »kao takvoga«, nego u prinosu istraživanju Jagićeva života i djela. Naime, da se ta ideja u Jagićevu životu bila pojavila »jednokratno«, da je bila kratkotrajni »mladenački« zanos, zacijelo je – u sjeni velikoga Jagićeva Djela – ne bismo ni spominjali. No, bilo je posve drugačije: ostat će joj vjeran čitava života,² a već je u svojim radovima nakon godine 1864. – ističe i u naslovu.³

¹ U razumnom opsegu moguće je iznijeti tek fragmente iz svekolike relevantne građe. Srećom, ona je stručnjacima dobro poznata: iz njegovih »pregleda« hrvatske i srpske literature, iz recenzija koje je objavljivao u svom *Archivu*, iz memoara napose.

² Tako nakon godine 1920. piše u svojim *Spomenima* o jednom, kako kaže, »velikom sporu« iz svojih mladih dana (krajem 50-ih godina XIX. stoljeća), o sporu »(...) koji se tada vodio o pitanju tko su Srbi a tko su Hrvati. Evo pod kraj mojega života, još jednako u ujedinjenoj SHS-državi traje taj spor, samo u drugojačijem obliku. Onog pravog bratskog jedinstva u srecu i duši nema još ni sada, ali nadajmo se doći će i to, ma ja i ne dočekao te velike radosti« (Jagić, 1930., str. 44).

³ Prvi put će tako postupiti u tekstu objavljenom samo na češkom jeziku, u svom prvom opsežnijem književno-povijesnom pregledu s naslovom »Književnost Jugoslavena u užem smislu (t. j. Hrvato-Srba)« – u izvorniku: »Literatura Jihoslovanův v užším smyslu (t. j. Chorvato-Srbův)«,

S obzirom na to da ćemo se, analizirajući Jagićeve tekstove, češće služiti njegovim *Spomenima*,⁴ neophodno je najprije podsjetiti na zanimljivu genezu tog važnog i nezaobilaznog izvora; neophodno je stoga, što su mnogi *Spomene* citirali, ali je analitičkih studija malen broj.⁵

1. O dva rukopisa i jedinoj objavi Jagićevih *Spomena*

Navedeno, jedino izdanje memoara, priredio je Milan Rešetar, ali je već godine 1924. izvijestio kako postoje *dvije* rukopisne verzije. Kaže da je prvu verziju Jagić započeo pisati njemačkim jezikom godine 1897., radio je na njoj s velikim prekidima, a vratio joj se 1917. – na opetovane zahtjeve Akademije znanosti u Beču – kako bi je završio. To mu je i uspjelo g. 1918. Tako nastade, piše Rešetar, tekst pod naslovom *Erinnerungen aus meinem Leben*. Međutim, Jagić je taj »završeni tekst« i nadalje nadopisivao, tako-reći do smrti: posljednji je datum u njima 18. travnja 1923., a umro je 5. kolovoza iste godine. Drugu verziju Rešetar jednom zove »hrvatsko-srpskom« a na drugom mjestu »srpsko-hrvatskom.⁶ No, te dvije jezične verzije nisu sadržajno identične. Opet prema Rešetaru: drugu je verziju Jagić odlučio napisati 16. listopada 1920. godine, nakon nagovora nekih članova Srpske kraljevske akademije, pa kaže i sljedeće: »Taj drugi tekst nije naprosto prijevod nego je iznova sastavljen i mnogo opširniji od prvoga, ali zato ide samo nekako do god. 1895., pa se iz Jagićeva rukopisa ne može konstatovati do kada je na njemu radio,

tiskanom u Riegerovu izdanju *Slovník naučný*, Prag, 1865., kao posljednji i najopsežniji dio velike natuknice »Jihoslované« (str. 318–380). Ne ulazeći u svekoliku detaljniju analizu, taj je tekst iscrpno opisao, neke segmente prepričao a i veće ulomke u hrvatskom prijevodu objavio Miroslav Kvapil u *Jagićevu zborniku* (»Vatroslav Jagić kao književni historičar – *Slovník naučný*, Praha 1865«, str. 141–156, Zagreb, 1986.). U ovom smo se radu služili tim prijevodom.

⁴ *Spomeni mojega života*, napisao V. Jagić, I deo (1838–1880), Srpska kraljevska akademija, Posebna izdanja, knjiga LXXV, Društveni i istoriski spisi, knjiga 30, Beograd, 1930. Drugi dio »(1880 – 1923)« objavljen je kod istog nakladnika 1934. Osnovni tekst tiskan je ćirilicom, a interpolirana korespondencija pak jezikom i pismom izvornikâ, mahom hrvatskih, njemačkih i ruskih, dakle latinicom odnosno ruskom ćirilicom (dalje: Jagić, 1930. odnosno 1934.)

⁵ U razdoblju od objave prvoga sveska *Spomena* to su – prema Živančevićevoj »Literaturi o V. Jagiću« u *Jagićevu zborniku* – tekstovi Milana Preloga (1931.), Nikolaja V. Korableva (1933.), Pavla Popovića (1936.) i Davida Bogdanovića (1939.); nakon 1945. ih zapravo više i – nema. Osnovne obavijesti o nastanku *Spomena* dao je u tri teksta Milan Rešetar: »Jagićevi spomeni«, *Vijenac*, god. II., knjiga III./12, str. 391–392 (Rešetar, 1924.); »Predgovor«, *Spomeni I* (nepaginirano; Rešetar, 1925./1930.); 3. »Jagićevi posljednji dani i smrt«, *Spomeni II*, str. 317–320. (Rešetar, 1934.)

⁶ Mi bismo danas, poštujući činjenice, kazali da je to verzija na srpskom jeziku jer je, kako opet Rešetar svjedoči, pisana – citiram – »ćirilskim slovima a ekavskim izgovorom«; on je, kaže, »kao prevodilac posljednjih poglavlja«, nastojao vjerno slijediti autora.

samo se jasno vidi da je i ovaj drugi tekst u više navrata popunjavan a donekle i dotjerivan, premda baš većih ispravaka nema. Sva je prilika dakle da je pokojnik u isto vrijeme i nastavljao njemački tekst i izrađivao srpsko-hrvatski (...)«. Rešetar zaključuje ovako: »(...) prema izričitoj želji pokojnikovoj, kad bi se njegovi *Spomeni* imali izdati na svijet, ono što u njima fali (od god. 1895. – 1923.) prevelo bi se iz njemačkog teksta njegovih *Erinnerungen*«. ⁷ Tako je i uradio.

Koliko nam je poznato, do sada nitko nije usporedio rukopise objiju verzija. ⁸ Nije riječ o tome da bi trebalo »provjeravati« Rešetarov posao, ⁹ ali postoje bar dva dobra razloga za uvid u oba rukopisa. Prvi je načelne naravi: ako je to moguće – uvijek treba poznavati izvornik. Uz to, posljednjih pet poglavlja u objavljenoj, srpskoj verziji zapravo i nisu »izvornik«, jer su Rešetarov prijevod Jagićeva njemačkog rukopisa. ¹⁰ Drugi razlog proizlazi iz potrebe odgovora na pitanje: zašto je Jagić zamislio drugačiju srpsku verziju? Tek je dio odgovora poznat: na nagovor prijatelja iz Srpske kraljevske akademije. Još nešto: njemački tekst je imao posve drugu namjenu: pisan je za Bečku akademiju znanosti, i to kao interni, »radni materijal«. Ovaj drugi pak bio je – u tada već uspostavljenoj Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca – namijenjen Akademiji u Beogradu: za objavu. Budući da iz Rešetarove formulacije zaključujemo da su razlike između verzija znatne, bilo bi važno vidjeti u čemu se one zapravo sastoje. ¹¹ Sve dok se ne obavi uvid u rukopise – a to prvenstveno znači u njemački tekst – potrebna je razborita doza opreza u izricanju kategoričkih sudova, osobito u osjetljivim pitanjima, a tih je u Jagićevim uspomenama, kakve poznajemo iz tiskanog izdanja – lijep broj.

⁷ Rešetar, 1924., str. 391.

⁸ Iz jedne novinske vijesti koju nismo dospjeli konzultirati *de visu*, rukopisi *Spomena* su darovani Varaždinskom muzeju (Anonim, »Varaždinski muzej dobio na poklon rukopis V. Jagića 'Spomeni mojega života', *Jadranski dnevnik*, II, br. 19, str. 3; Split, 23. januara 1935. – Živančević, 1986., str. 307), ali se tu kaže »rukopis« a ne »rukopisi«.

⁹ Tekst ovoga priopćenja bio je završen prije nego li je izašao *Zbornik o Milanu Rešetaru*, 2005., deveti po redu u istoj ovoj seriji. Pripremajući ovo priopćenje za tisak, mogao sam konstatirati da se niti jedan tekst u *Zborniku* ne odnosi na ovaj Rešetarov (prevoditeljski i urednički) posao. U primjerno izrađenu, novu »Bibliografiju M. Rešetara« iz pera Martine Čavar (*Zbornik o Milanu Rešetaru*, str. 428–475) valja dodati i već navedeni treći Rešetarov tekst o Jagiću iz g. 1934. (»Jagićeve posljednji dani i smrt«, *Spomeni* II, str. 317–320).

¹⁰ U *Spomenima* II na str. 221stoji: »[odavde do kraja je preveo s Jagićeva nemačkog teksta M. R.]«.

¹¹ Na primjer, može li se ustanoviti je li do razlika došlo zbog različitih adresata i namjena, ili zbog toga jer su, bar djelomice, pisane u – politički – drugo doba, odnosno: je li u pitanju možda nešto treće? Naime, budući je Jagić drugu verziju počeo pisati krajem godine 1920., mogao je – ne samo svoja sjećanja nego i formulacije – slobodnije prilagoditi »novoj situaciji«: iako se nije vratio u domovinu nego ostao u Beču, više nije morao voditi računa o tome da je, iako umirovljenik, ipak nosilac austrijskog plemstva i dvorski savjetnik velike Monarhije koje više nije bilo...

2. Prispodoba o »jednom jeziku« kao »krovu« za »dva brata«

K našoj temi. U *Spomenima* će Jagić ovako opisati svoja idejna uvjerenja u doba kada je radio na spomenutom, »češkom« pregledu: »(...) za ono doba to je bio prvi pokušaj kratkog pregleda čitave srpsko-hrvatske literature, u kojem ja nisam rastavljao srpsko od hrvatskoga, držeći već u onim mladim godinama, da je to kao Janus s dva lica, rad od dva brata, koji naporedo rade ne pitajući mnogo jedan za drugoga, ali se već tada moglo slutiti, da će se pre ili posle naći pod istim krovom, a taj im je izgradio jedan jezik.«¹² Indikativan je drugi dio rečenice, u kojem su »ključne« ove sintagme: nisam rastavljao, slutnja, isti krov, jedan jezik.¹³

Na prvi se pogled čini da se poslužio neobičnom formulacijom napisavši »nisam rastavljao srpsko od hrvatskog«. Budući je sâm konstatirao – ostajem u duhu njegove prispodobe – da je svaki brat radio svoje, ne zanimajući se za drugoga, očekivali bismo da će to izreći afirmativno: da je »sastavljao« (srpsko s hrvatskim). Reći će netko: to je cjepidlačarenje, i jedna i druga formulacija, zapravo, znače isto. Doista: znače isto, ali samo ako ih izvučemo iz konteksta. A upravo je kontekst odlučujući, i mislim da je Jagić točno znao zašto se izrazio negacijom.

Pokušajmo ocrtati taj pred-postavljeni ideologijski kontekst: negativnom formulacijom Jagić iznimno snažno naglašava da, držeći se svoje ideje – ne želi »rastavljati« ono, za što sâm zna i kaže, da je kroz povijest – bilo rastavljeno (»svaki je brat radio svoje«). Zašto? Zato jer je za uspjeh ideje/projekta – zamišljenog u XIX. a ne ostvarenog IX. stoljeću! – daleko važnije bilo polazište, da su u nekom pra-početku (opet u duhu njegove prispodobe) – braća radila zajedno. Riječ je, dakako, o zamišljenoj slici »najdavnije prošlosti«, o pra-početku. Ako se baš taj pra-početak ne bi uvijek iznova afirmiralo, moglo bi se zaboraviti na sâm temelj ideje »južnoslavenskog jedinstva«, na uvjerenje naima, da su svi »nekada davno« bili *jedno* i da ih je iznimno im nesklona povijest – razdvojila.¹⁴

Pobornici ideologije »južnoslavenskog jedinstva« nisu, doduše, u prilog takvoj nekoj »najdavnijoj prošlosti« mogli pružiti niti jednu pouzdanu povijesnu činjenicu. Ali, to ih nije posebno zabrinjavalo; kako ćemo vidjeti, projekt je bio važniji. Kako to? Iako spekulacija – projekt je bio dijete nasušnih potreba. Doista je tada postojala zbiljska potreba hrvatskoga društva za uvjer-

¹² Jagić, 1930., str. 57.

¹³ Koliko je, u duhu onoga što je želio kazati, »rad od dva brata« baš sretno poistovijetio s »Janusom s dva lica«, neka ostane bez komentara.

¹⁴ Riječ je, dakako, prvenstveno o crkvenom raskolu, o čemu će još biti riječi kada budemo analizirali neke Jagićeve tvrdnje o bosanskim franjevcima.

ljivom projekcijom budućnosti.¹⁵ Sa svim iskustvima nakon Jagićeve smrti, iz današnje je perspektive vrlo lako »ratovati« protiv ideje »južnoslavenskoga jedinstva«, jer ju je evidentno demantirao sâm povijesni razvitak, a i neko »ratovanje« nije zadaća znanosti.¹⁶ Veći je problem razumjeti i uvjerljivo objasniti složenu genezu te ideje. Da bi to postigao, mislim da svatko mora ponajprije imati na umu snažnu frustraciju Jagićeva naraštaja: živio je u povijesnom okruženju koje je »bacilo preko palube« staro staleško društvo, velika je bila dubina razočaranja koje je sa sobom donio slom četrdesetosmaških ideala, nemilosrdna je bila »modernizacija odozgo« a bolan, uvredljiv pokušaj nasilne germanizacije u vrijeme neoapsolutizma. A baš je u tom razdoblju Jagić završavao gimnaziju u Zagrebu i studirao u Beču.¹⁷ Također moramo imati na umu činjenicu, da je tada znanstvena historiografija u nas bila na početku.¹⁸

Stoga: budući nije bilo pouzdanih činjenica da je »južnoslavensko jedinstvo« doista jednoč bilo i zbiljsko – valjalo je naći »teren« na kojem bi cijela priča ipak mogla biti dovoljno uvjerljiva,¹⁹ a taj je »teren« bio, u suglasju s širim onodobnim shvaćanjima – jezikoslovlje. Zato Jagić i govori o »krovu«, jer jedini je »krov« koji je bilo moguće konstruirati za »jedinstvo« – bio »jedan jezik«.²⁰ Dakle, kada Jagić kaže da »nije rastavljao«, onda misli na kamen-temeljac ideje »jedinstva«, jer jedino na taj način može zaobići, tj. »prevladati«²¹ i za njega samog neospornu povijesnu činjenicu da – sve do XIX. stoljeća braća – kako i sâm piše – »naporedo rade«, a to znači da rade (žive) jedan pored drugoga i neovisno jedan o drugome, a nikako »kao jedan«, a još manje znači da »rade isto«.

¹⁵ Ona je posve razumljiva u doba procesa konstituiranja srednjoeuropskih nacija. U politički rascjepkanoj i nesamostalnoj Hrvatskoj prevladavala su vrlo svježa ali uglavnom negativna politička iskustva sa susjednim, u pravilu jačim nacionalnim pokretima i njihovim moćnim središtima, a to se nije odnosilo na »južnoslavenske« susjede. Očajnički se tražila agitacijski dostatno potentna »formula« za rješavanje aktualnih problema. Jedan dio hrvatske elite našao ju je u ideji »jedinstva«: mora da su u sebi osjećali strašnu snagu kada su se – u svojim budućnosnim projekcijama – mogli »osloniti« na potencijal »prapočetka«, jedinstva, na vjerovanje da su već jednom, iako davno, bili »jedno«, a to je značilo nešto vrlo konkretno, opipljivo: daleko brojniji, moćniji, snažniji...

¹⁶ Unatoč dojmljivoj naslovu što ga je Đ. Daničić dao svojoj knjizi *Rat za srpski jezik*.

¹⁷ Usp. Mirjana Gross, »O društvenoj pozadini mladoga Vatroslava Jagića«, *Jagićev zbornik*, str. 15–40; Zagreb, 1986. (Gross, 1986).

¹⁸ Iako se Ivan Lučić-Lucius s pravom smatra utemeljiteljem hrvatske historiografije, državopravni diskontinuitet i druge poznate okolnosti povećali su i tako veliki vremenski raspon od amsterdamskog izdanja njegova *De Regno Dalmatiae et Croatiae* – u godini 1666. – do prvih Kukuljevićevih radova koji je, zapravo, morao početi iznova, gotovo dva stoljeća kasnije.

¹⁹ Konstrukcija s »ilirizmom« nije prihvaćena izvan Hrvatske, a nije izdržala ni provjeru pred-četrdesetosmaških dana.

²⁰ Valja također imati na umu: dominantnost kriterija »jezika« u tumačenju općedruštvenog razvitka je od ranog XIX. stoljeća bilo toliko uvjerljivo i prihvatljivo »opće dobro«, da bi bilo čudno da se njemu nisu utekli i u Hrvatskoj.

²¹ U hegelovskom duhu: *aufheben!*

3. »Jedinstvo«: »Hrvato-Srbi«, Bugari i Slovenci

Jagićeva »dva brata« su, kako izričito kaže, »Jugoslaveni« u »užem smislu«, tj. Hrvati i Srbi. No, u »južnoslavenski okvir« se, prema Kollaru, još ubrajalo Slovence, te se nastojalo uvrstiti i Bugare – doduše samo s hrvatske strane, i bez nekog uspjeha, navlastito zbog srpsko-bugarskih antagonizama.

a) Bugarska sastavnica

Za ubrajanje Bugara bilo je s hrvatskoga gledišta nekoliko razloga. Prvi je bio načelan: obuhvatiti sve Južne Slavene. Drugi je razlog bio geopolitički: u projektiranoj zajednici s pravom se mislilo na balans sa Srbijom koja je napredovala prema potpunoj samostalnosti i ubrzo stekla međunarodno priznanje (što je bio i slučaj s Bugarskom). Pri tom se na umu imalo ono najvažnije: izgledna potpora Rusije njenoj slavenskoj, navlastito pravoslavnoj »braći«. Treći bismo razlog mogli nazvati crkveno-političkim interesom: to je ponovno ujedinjenje kršćanskih crkava. Naposljetku, četvrti je razlog bio civilizacijski: kulturološki obzor.²² S hrvatske strane omiljena, »čvrsta« pretpostavka o Zagrebu kao najizglednijem kulturnom središtu svekolikoga »južnog slavenstva« – parola »Prosvjetom k slobodi!« – nije bila puka arogancija, ali njeni pobornici nisu vodili računa o tome, da će u to doba, doba »nastajanja nacija« (što znači i nastojanja za ostvarivanje nacionalnih država) – svaka takva kulturološka zamisao nužno izazvati duboke sumnje na drugoj strani, koje će implicirati poteškoće i na političkoj razini.²³

Sva su navedena četiri razloga – bili (i) – Strossmayerovi razlozi, dakako i razlozi njegova prvog pouzdanika Franje Račkoga, a Jagić je – od 1860., kad je obnovljen politički život u Hrvatskoj – bio pristaša te politike.²⁴

b) »Hrvato-Srbi«

Kad je godine 1862. Jagić zamolio Račkoga za sud o njegovu nacrtu čitanke »starohrvatskog jezika«, ovaj mu je odgovorio vrlo zanimljivim pi-

²² Latinsko ime naše Akademije bilo je preciznije od hrvatskog naziva: *Jugoslavenska* nije isto što i »genitivna« *Južnih Slavena* (Slavorum meridionalium)!

²³ Nerazumijevanje motiva hrvatskih predodžbi o »jugoslovenstvu« – kako bi rekao Miroslav Krleža – izvan Hrvatske – osobito među Srbima – traje sve do danas i u znanosti: općenito bi se moglo reći da srbijanska historiografija od druge polovice XX. stoljeća vrlo rado barata tezom da je hrvatsko »jugoslovenstvo« Strossmayerova tipa zapravo bila smišljena obmana s ciljem unijačenja (usp. npr. brojne radove povjesničara Vasilija Đ. Krestića, a posebno njegovo djelo *Srpsko-hrvatski odnosi i jugoslovenska ideja 1860 – 1873*. Studije i članci, Narodna knjiga, Beograd, 1983.).

²⁴ Kad se u *Spomenima* s velikim poštovanjem sjeća Kukuljevićeve susretljivosti i pomoći, napisat će i ovo: »Toga mu nigda nisam zaboravio, ni onda kada kao pristalica Štrosmajer-Mrazovićeve politike nisam odobravao njegova mišljenja« (Jagić, 1930., str. 57).

smom u kojem kaže i sljedeće: »U tu čitanku ja bih uvrstio ne samo srbske, no i bugarske stare spomenike. Što se srbskih tiče, smiešno je dokazivati razliku između jezika srbskoga i hrvatskoga, pa hoćemo li isto razriečje krstiti jezikom, to bi se, *kako i sami velite* [ist. a.], mnogi srbski t.j. u državi srbskoj pisani spomenici mogli prije našim nego li njihovim pridružiti. Ovdje Vas samo upozorujem na one spomenike kod Miklošiča, a osobito kod Pucića, koji su pisani u Humu, Bosni i Zeti. Ovdje jim je jezik (izim riečce ča) malne čakavski. (...) Ovdje bi se moglo uvrstiti i Kožičićevo djelo.²⁵ Dalje ne bi išô, imenito ne bih zasegnuo u pjesnike ma i najstarije. (...) Uslied toga ne bi li se toj čitanki mogô staviti i takav nadpis *Čitanka iz starinah jugoslovenskih?* ili pako *Čitanka iz književnih starinah hrvatskih, srbskih i bugarskih?*«²⁶

Nakon analize ovoga ulomka valja konstatirati nekoliko stvari.

Prvo, i Rački polazi od iste ideje kao i Jagić, niti njemu nije potreban nikakav dokaz o tome da nema razlika između, kako piše, »jezika srbskoga i hrvatskoga«: štoviše, dokazivati razlike – bilo bi »smiešno«, reći će. No, »smiešno« još nije nikakav argument, još manje znanstveno valjan dokaz... Pravi problem otvara se opreznom tvrdnjom – u kojoj se obojica slažu – da bi se neke od spomenika prije moglo atribuirati »našim« (tj. hrvatskim) nego »njihovim« (tj. srpskim), i to u kontekstu pitanja da li »isto narječje« (štokavštinu) nazvati »jezikom«. Naime, ideološki projekt »jedinstva« je još u fazi oblikovanja, preciziranja, pa se Rački ne može odlučiti koji bi naslov za Jagićevu čitanku bio bolji: da li onaj s jednim zajedničkim »prezimenom« ili pak onaj kojim se taksativno nabrajaju sva tri narodna imena.²⁷

Drugo, povjesničar i političar Rački upleo je ovamo i formulaciju koja filologu ne bi pala na pamet, ali će ubrzo postati (i ostati) »rodnim mjestom« hrvatsko-srpskih političkih sporova. On kaže: »Mnogi srbski t. j. u državi srbskoj pisani spomenici«. Bitno je ovo »t. j.«, jer time želi reći da spomenike zove »srbskim« zato, jer su pisani u »državi srbskoj«. A ipak bi baš ti spomenici, misle obojica, prije mogli biti »naši« nego »njihovi«... Zašto? Zato, precizira Rački, jer su u osnovi *čakavski*, dakle – neprijeporno hrvatski.²⁸

Iz konteksta proizlazi da Rački misli na spomenike iz zemalja koje će nabrojiti u rečenici koja slijedi – Hum, Bosna, Zeta – i to bi onda bila »država srbska«. Locirana je središnja točka hrvatsko-srpskog spora: narodnosna i državna pripadnost bosansko-hercegovačkog teritorija (Hum je staro ime za

²⁵ Možda je mislio na njegov *Misal harvacki?*

²⁶ Jagić, 1930., str. 54–55.

²⁷ U toj dilemi očit je – unatoč i usuprot negativnim iskustvima – kontinuitet od *ilirizma* do *jugoslavizma*.

²⁸ Kako znamo – a i Rački je to znao – čakavštinu kao hrvatsko narodnosno obilježje nije negirao čak niti Vuk Stefanović-Karadžić.

Hercegovinu).²⁹ No, čini se da im činjenice oko kojih su se složili – nisu bile toliko važne. Važnija je bila »sloga«, nastojanje oko propagiranja ideje u koju nimalo ne sumnjaju.

c) Slovenci

Poseban je problem za hrvatsku stranu bio status Slovenaca u »južnoslavenskom jedinstvu«, ali iz posve drugog razloga. Stigao je iz tvrdnje Vuka Stefanovića-Karadžića da su svi štokavci – Srbi, da su Hrvati – *samo čakavci*, a da su hrvatski kajkavci – Slovenci. Jagić se s tim problemom konfrontirao još dok je studirao u Beču, jer mu je o protestima mladih hrvatskih klerika protiv takve »raspodjele« pisao brat Ivan. Jagić se u *Spomenima* sjeća – citiram: »U drugom pismu, posle uskrsa iste godine 1857-e, dolazi čitava rasprava o pitanju, koje je tada bilo na dnevnom redu, tko su Srbi a tko su Hrvati. Sa negodovanjem podizahu mladi klerici protest protiv teorije Vukove (zapravo Kopitarove i Miklošičeve), da su samo čakavci Hrvati, zaklinjahu mene, da ne pristanem uz tu teoriju. U prilozi od 27–30 maja iste godine k bratovu pismu ima opširna sa patriotskim žarom napisana rasprava o tome pitanju mojeg saučenika, tada klerika Pernara (...) Razume se, da i to pismo htjede da mene odvрати od krivog puta teorije Vuk-Miklošičeve.«³⁰

No, Jagićevim *Spomenima* dugujemo i još jednu, važniju spoznaju: nije bila riječ samo o uskom krugu mladih klerika – citiram: »Za mojega boravka na naukama u Beču imao sam prepisku sa još nekim mlađim ljudima iz Hrvatske, ali pisama njihovih nemam, samo jedno mi je ostalo bez godine i bez potpisa, čak ne znam, tko ga je pisao; umećem ga ovamo za karakteristiku *tadašnjih misli jedinstvenoga patriotskoga kruga mladih ljudi* [ist. a.].« Evo i ulomka iz tog pisma: »(...) Mi mislimo da je jedino hrvatsko ime, koje nas iz ovoga mrtvila uzбудit može – ilirsko je mrtvo, š njim bi i naš napredak umro: (...) A srbsko?... mislite pa si sâm odgovorite; ja bih možda mojimi iskrenimi riečmi opet zabrazdio u svoju ne samo bludnju (sic) te bih se možda izkalio na onih, koje Vi odviš cjenite i ljubite, kojih ni ja osobno ne mrzim nego sebičnost njihovu. Tim bih uvriedio ako ne Vas jer Vas poznam kao solidna čvrsta Hrvata – nego bi uvriedio one koji drže s neprijatelji Hrvatstva, kao da nam jedino u srbstvu cvate bolja budućnost. – Čitao mi je prije god. danah g. Kukulj. list što mu ga je Čeh – ne Srbin – Šafařík pisao, u kom mu savjetovaše da stane uvagjati po malo srbsko ime (...) Samo koliko ćemo sami do sebe držati, toliko će nas drugi cieniti, poništaviti se na svoje nikakvo dobro rad

²⁹ Problem Zete (Duklje) bit će u tom sporu drugorazredan, ali na ovom mjestu ne možemo se baviti tom problematikom.

³⁰ Jagić, 1930., str. 28–29.

tugje tvrdoglavosti nije ni sloga ni slava ni kriepost. A ići će i kod nas – što još nejde kako bi trebalo, ima raznih uzroka – ali bog je dobar, a bog je jači od svih preponah... (...) Ako ničim riečmi bi se koliko toliko okoristio i Vi i Vaš ljubimac, koj je muž koga ja u istinu više cienim, nego što Vi i mislite – naš Miklošič, te bi se on osvjedočio da osim okončakah i znatna je razlika megju slovenštinom i kajkavštinom (...) To da znate da nisam proti filologiji, a što joj u ovo naše vrieme historiju predpostavljam (...) držim se najboljeg živuće našeg pjesnika Preradovića ovako pjevajućeg: narod bez svoje povjestnice putnik je putnog bez lista, Zapriekah nalazi svud, daleko ne može poč. (...)»

Jagić ga, više od pola stoljeća kasnije ovako komentira: »(...) Smisao ova ga pisma bolje bi se razumeo, da su se sačuvali moji dopisi iz Beča bratu i preko njega njegovim drugovima, u kojima se ogleda moje stanovište spram velikog spora, koji se tada vodio o pitanju tko su Srbi a tko su Hrvati.«³¹ Potom odmah slijedi rečenica koju smo uvodno citirali (u bilješci 2). Zanimljivo je: Jagić se ne upušta u opovrgavanje niti jednoga navoda iz citiranog pisma, a donosi ga zato, jer ga smatra reprezentativnim za mišljenje, kako izričito kaže, »jedinštenoga patriotskoga kruga mladih ljudi«.³² Zanimljiv je i već citiran Jagićev iskaz o »velikom sporu« koji »traje« i nakon osnivanja zajedničke države. Nevjerojatan je njegov optimizam i pokraj »otvorenih očiju«, i smatram da ove riječi dodatno potkrepljuju ovdje već iznesenu tezu o ogromnoj, gotovo fascinantnoj snazi te ideje za naše »Ilirce« i za neke ljude Jagićeva naraštaja.

4. Jagićevi »mladi« korespondenti: jugoslavizam ili kroatizam?

Međutim, sve to nas ne oslobađa potrebe da pokušamo ocrtati što se doista dogodilo.

Znamo kako se Jagić o tim spornim tvrdnjama »Trojice« u javnosti oglašio vrlo, vrlo oprezno. Mirjana Gross u navedenoj studiji naglašuje da se »našao između dvije vatre«, i smatra da razlog njegovu oportunističkomu prvenstveno valja potražiti u tome što se – misleći već tada na karijeru – Jagić nikako nije smio suprotstaviti Miklošiču. To je sigurno točno, ali važnije bi bilo znati što je o tim »tezama« tada doista mislio, s obzirom da ih je upoznao »na izvoru«. Mislim da se stanovitom dozom opreza može kazati da je već u svoje prvo bečko doba, svakako pod utjecajem Miklošiča, prihvatio, bar u osnovi, nje-

³¹ Isto, str. 44.

³² Uvrštavanje i ovog dokumenta u *Spomene* potvrđuje već stečeno uvjerenje da Jagiću ni podkraj života nije bilo stalo do prikriivanja problema, ali i to, da nema razloga sumnjama da je Rešetar »retuširao« izvornik. Obojica su do kraja svojih života (1923. odnosno 1942.) ostali vjerni ideji »jedinstva jezika«, ali su se razlikovali u nacionalnoj samoidentifikaciji (Rešetar se smatrao Srbinom-katolikom). Spoznaja o osobnoj čestitosti oba znanstvenika tim je važnija.

gove jezično-političke poglede. Zato i nije *pozitivno* (i jasno) odgovorio na bratovu zamolbu da ne pristane »uz tu teoriju«. Uostalom, vrlo oprezan Jagićev članak »Quomodo scribamus nos?«³³ – jedina je njegova javna reakcija na tada sve učestalije tvrdnje iz inozemstva, kojima se negiralo hrvatsko ime. Kako pokazuje M. Gross – koja među hrvatskim povjesničarima najbolje poznaje razdoblje neoapsolutizma – od »starijih« (»Iliraca«) najodlučnije se tim tezama suprotstavljao Ivan Kukuljević. Evo što ona piše: »Očigledno je taj nekadašnji pobornik 'ilirske narodnosti' bio već prije 1848. na putu prema spoznaji o zasebnoj hrvatskoj naciji sa slavenskom 'dušom', koja je povezana s ostalim južnoslavenskim nacijama. U svom predgovoru za *Stare pjesnike hèrvatske* iz 1858. (tj. u času kada se iz pisama Ivana Jagića vidi snažna artikulacija hrvatskoga nacionalnog osjećaja), Kukuljević je tvrdio da u raskomadanom hrvatskom narodu postoji jedan duh u njegovoj književnosti, i odlučno je afirmirao hrvatstvo naroda i jezika stare Hrvatske u širem smislu (Dubrovnika, Dalmacije, zapadne Bosne, Istre) i tadašnje Hrvatske u užem smislu. Više puta se žalio na slavenske i strane jezikoslovce, koji niječu i 'historičko' ime hrvatskoga naroda i dijele ga među srodne Srbe i Slovence«.

Kako sama ističe, Kukuljevićeve brojne izjave »nisu nikada prelazile okvire jugoslavizma«, pa oprezno izražava mogućnost da je među mladima u Hrvatskoj Kukuljevićeva »konceptija hrvatstva imala najveći odjek«.³⁴ Da li je bilo baš tako? Iz citiranog pisma nepoznatog mladog autora snažno izbija upravo ton Starčevićeve argumentacije: nema ni traga frazeologiji »jedinstva«, »okviru jugoslavizma« ili »slavenskoj duši zasebne hrvatske nacije« (to je bio Kukuljevićev termin), pa ta činjenica otvara i neka druga pitanja. Evo o čemu se radi. Grossova najprije daje jednu važnu ocjenu: »U posljednjim godinama apsolutizma naziv 'hrvatski' kao ime jezika hrvatske nacije sve više izbija na prvo mjesto među različitim drugim imenima«, a dvije stranice dalje piše: »Kako čitalac ne bi dobio krivi dojam da potkraj apsolutizma počinje dominacija hrvatskog ekskluzivnog nacionalizma, valja upozoriti da su svi nosioci nacionalnih institucija skloni jugoslavizmu i da se u tisku javljaju brojne obavijesti o srpskoj kulturi i Srbiji te o Slovincima, koje izražavaju duh jugoslavizma«.³⁵

Svakako je točno da se »potkraj apsolutizma« ne može govoriti o dominaciji pravaške ideje. Sve do kraja šezdesetih godina pristalica je Starčevićevih relativno malo, a i oni su rastjerani nakon Rakovičke bune: obnova pravaškog pokreta počinje 1878. To, što su nosioci svih nacionalnih institucija tada bili

³³ Smatramo indikativnim da g. 1948. nije uvršten u izdanje Jagićevih *Izabranih kraćih spisa*.

³⁴ Gross, isto, str. 36.

³⁵ Isto, str. 35 i 37. Smatramo da termin »hrvatski ekskluzivni nacionalizam« – kolikogod je jasno da pripada terminologiji kompatibilnoj u doba jugoslavenske države – u ovome kontekstu ni tada nije bio opravdan.

»stari Ilirci«, svakako je jamstvo da nisu mislili kao Starčević ili Kvaternik, ali to još ništa ne govori o drugim slojevima u društvu, pogotovu ne o mladima i njihovu predstavniku kojega smo netom upoznali u korespondenciji s Jagićem, a on – kako smo pokazali – ni jednom riječju ne izražava »duh jugoslavizma«, dapače. On će odlučno ali pristojno reagirati na presizanja »Trojice« kad će napisati da su to oni »...koje Vi odviše cjenite i ljubite, kojih ni ja osobno ne mrzim nego sebičnost njihovu«.

Naposljetku, to što onodobni hrvatski tisak javlja (i) o srpskoj kulturi, Srbiji i Slovincima – samo po sebi ne bi bilo nikakav dokaz za »duh jugoslavizma«, nego za otvorenost tadašnje hrvatske štampe. Ipak: ona nije bila samo »otvorena«: mladi su ogorčeno reagirali i zato, jer su bili nezadovoljni argumentacijom »starijih« (osim, možda, Kukuljevićem); na primjer, Dimitrija Demeter je tada, kao urednik *Narodnih novina*, doista objavljivao različita gledišta o tom pitanju, ali je sâm bio na – Karadžićevoj strani, što je baš Mirjana Gross temeljito istražila: »Demeter je sustavno objavljivao članke iz srpskog tiska u njihovom 'izvornom slogu', kako bi se čitaoci na nj privikli. Riječ je o gramatičkim oblicima Karadžićeve reforme. Kada bi 'isključivi Hèrvati' prodrli svojim prijedlozima, pisao je, Srbi ne bi razumjeli hrvatske spise, i razdor bi bio gotova stvar«. ³⁶ Dakle, taktička je pozicija Demetrova – ista kao i Jagićeva i Račkoga: stvarati »jedinstvo« pod svaku cijenu, nipošto ne dopustiti »razdor«.

5. Jagićeva primjena ideje jezičnog, književnog i narodnog »jedinstva« u sjenci Kopitar-Miklošič-Vukovih teza

Vratimo se tekstu »Književnost Jugoslavena«, jer u primjere Jagićevih »muka po jedinstvu« ponajprije (i kronološki) možemo ubrojiti i neke njegove segmente. Već smo vidjeli da Jagić, u prisposobi o dva brata ne niječe činjenicu o stoljetnom »naporednom« životu Hrvata i Srba, ali mu je daleko važnija ideološka premisa o »jedinstvu«. No, stvari se na taj način nisu dale logično objasniti. Interpretirajući uvod u spomenuti Jagićev tekst, Miroslav Kvapil kaže da je tu on u njemu obrazložio »(...) svoje shvaćanje hrvatske i srpske književnosti kao jedne književnosti, jugoslavenske« ali da je dopustio »opravdanost podjele u povijesnom razvoju na povijest Hrvata i Srba« te, prepričavajući tekst, oprezno ističe kako »češke čitaoce uvjerava da je i 'prva prava književnost', koja je cvjetala u Dubrovniku u XV. i XVI. st. 'isto tako hrvatska kao i srpska, tj. iako su najstariji autori pisali narječjem čakavsko-hrvatskim, ipak su brzo prihvatili narječje štokavsko-srpsko, kao mekše i milozvučnije'«. ³⁷

³⁶ Isto, str. 37.

³⁷ Kvapil, isto, str. 318.

Iz ovih je riječi jasno što je ono, što je od samog početka generiralo poteškoće i time dodatno opterećivalo hrvatsku premisu o »jedinstvu«: upravo Kopitar-Miklošič-Vukova tvrdnja da je štokavština, izvorno, obilježje samo srpskoga jezika. U ovom, konkretnom slučaju: hrvatski pisci Dubrovnika su, tobože, prihvatili srpsko narječje. No, Jagić nije mogao dati zadovoljavajući odgovor na pitanje: koji je to bio zbiljski jezični supstrat toga, jednoć, »jedinstvenog naroda«? Možda »narječje štokavsko-srpsko«? Ako bi bilo tako, kojim se onda pravom djela »najstarijih autora« u Dubrovniku, koji su – citiram Jagića – pisali »narječjem čakavsko-hrvatskim« zovu i srpskim, kada nema primjera da su Srbi ikada pisali čakavskim narječjem?

Jagić ne može razriješiti tu zavrzlamu, zaobilazi problem, ali zato afirmira drugi dio »Vukove« tvrdnje – onaj o slovenštini hrvatskih kajkavaca. Pronašavši spasonosno rješenje za nerazjašnjene dileme – jugoslavensko ime za »književnost Hrvato-Srba« – piše: » (...) a to se ime prikladno proširiti može i na skromnu književnost provincijalnih³⁸ Hrvata – kajkavsku, koja ne pripada ni književnosti Srba ni Hrvata, već predstavlja nekakav prijelaz od pismenosti Slovenaca prema književnosti Hrvato-Srba' (str. 319)«. ³⁹

Sada je jasno zašto se Jagić tako neangažirano »angažirao« u hrvatskom tisku kada je, iz Beča, morao nešto reći o tezama »Trojice«. Nije ih mogao osporavati, i to ne samo zbog rizika da ne izgubi Miklošičevu potporu, nego i zato jer je »u biti« bio spreman bar segmente tih teza prihvatiti i, kao što se vidi, kasnije i propagirati – izvan Hrvatske. Kako smatra Mirjana Gross, Jagić je bio »...s tisuću niti vezan sa sredinom hrvatske intelektualne mladeži, koja je pri kraju apsolutizma otvoreno iskazivala svoje hrvatstvo i nužno bila sumnjičava prema Miklošičevu učeniku...«. ⁴⁰ Čini se da su mladi doista imali dovoljno razloga za sumnjičavost. Za volju i potrebe agitacije Jagić će u ovom tekstu šutke prijeći preko činjenice da je i sâm, u roditeljskoj kući, odgojen na cijeloj biblioteci »kajkavske literature«, i da je baš ona stajala na samom početku duhovnog formiranja njegova hrvatstva. No, znamo da Jagić nije uvijek – šutio: vrlo je dobro uviđao tuđe zablude ili jasno afirmirao tuđa, dobra rješenja. Odličan primjer za to je – u istom tekstu! – njegova ocjena o »kvarenju« jezika do kojega je došlo u Propagandinim izdanjima glagoljskih knjiga u XVII. i XVIII. stoljeću te, u istom kontekstu – o ispravnom postupku hrvatskih protestanata: »Kako mnogo u takvim okolnostima pokvariti može jedan čovjek, vidi se najbolje u katolika na Levakoviću i Karamanu, koji su

³⁸ U sustavu »Trojedne kraljevine« Provincijalom je nazivan dio Hrvatske pod banskom vlašću, za razliku od dijela koji je, izuzet od banske vlasti i nadležnosti Sabora, pripadao Vojnoj granici (do 1881.).

³⁹ Kvapil, 1986., str. 143.

⁴⁰ Gross, 1986., str. 38.

– smatrajući jezik Ruske crkve za pravi staroslavenski – pokvarili i napunili glagoljske knjige rusizmima’ (str. 321)«. ⁴¹

Tako su, kaže Jagić, radili katolici, a »(...) ‘sljedbenici reformacije’« su odbacili ne samo »‘mrtvi latinski jezik’« nego »‘i staroslavenski, koji je također bio mrtav s obzirom na govor narodni; zato već na naslovnim stranicama primjećuju da su knjige ‘stumačene u sadašnji obćeni i razumni hrvatski jazik’,⁴² čime su htjeli naznačiti dijalekt čakavski, kojim su tada kao što i danas govore, govorili u sjevernoj Dalmaciji, po Hrvatskom primorju, na otocima a djelimično i u Istri’ (str. 323)«. ⁴³

Na koji način te tvrdnje uskladiti s koncepcijom i sadržajem »horvato-srbske« odnosno »jugoslavenske« književnosti?

5. Pokušaj »prevladavanja« kontradikcijâ

U prvom primjeru izričite kontradikcije riječ je o srpskoj i – kako je Jagić sâm zove – »hrvatsko-bosanskoj« ćirilici. Najprije je konstatirao: »Naime, abeceda kojom su pisane i štampane bosanske knjige u mnogome se razlikuju od poznate ćirilice srpske, ne samo po obliku pojedinih litera, već i po pravopisu i jeziku; zove se onda ‘bukvica’ ili hrvatsko-bosanska ćirilica«. ⁴⁴

Tvrđnja se doima kao rezultat znanstveno utemeljenog uvida u građu, jer – iako ne daje konkretnih primjera – Jagić izričito navodi tri razine na kojoj se razlike očituju. U rečenici koja slijedi, naoko ostaje na »terenu« struke i retorički se pita: »Postavlja se pitanje, odakle ta osebjnost i novina?« I, očekivano, sâm na njega odgovara, ali: njegov je odgovor posve neočekivan, jer njime opovrgava ono, što je netom sâm ustvrdio: »U biti, međutim, nema razlike između srpske i ćirilice bosanske, niti svjedoči bilo kakav karakter (tj. slovo! – op. a.) tako zvane bukvice da je zbog nekakovoga efekta unaprijed izmišljena«. ⁴⁵ A sada ponovno ka kontradikciji: to, što »u biti« – ipak! – nema razlika, Jagić će ponajprije poduprijeti Šafaříkovom tvrdnjom da »‘bukvica ništa drugo nije do kurentno pismo čije je tragove slavni taj znanstvenik na-

⁴¹ Kvapil, 1986., str. 144.

⁴² Dakle »napisane u sadašnjem općem i razumljivom hrvatskom jeziku«.

⁴³ Kvapil, 1986., isto.

⁴⁴ Istaknuo autor. Usp. Kvapil, isto. U knjizi *Slovník naučný* citirani se tekst nalazi na str. 325.

⁴⁵ Isto. Problem je i u nejasnoći iskaza. Glagol »svjedoči« je u rečenici predikat kojemu uzaludno tražimo subjekt. Tko ili što »svjedoči«? Jedino što bi dolazilo u obzir – ukoliko koncediramo nespretnost u izričaju – jest imenica »razlika«, ali kakvog to onda smisla ima? Još je nejasniji završetak rečenice. Zbog kojeg to »efekta« »bukvica« nije »unaprijed izmišljena«? Mogu li se te nejasnoće objasniti eventualnim pogreškama do kojih je došlo u prenošenju misli iz jezika u jezik na relaciji Jagićev hrvatski original – Koržinekov prijevod i »preradba« – Kvapilov prijevod s češkog na hrvatski? Teško je objasniti i to, što – koliko znam – nakon objave *Jagićeva zbornika* nitko nije »zapeo« na ovoj kontradikciji. Uostalom – očito je promakla je i urednicima.

šao već u XV stoljeću'«, a onda osnažiti tvrdnjom Stojačkovićevom, koji je »bukvicu« »isto našao i u pravim [ist. a.] srpskim rukopisnim knjigama, tu i tamo'«.

Jagićevo je povjerenje u tvrdnje »slavnog znanstvenika« Šafařika s jedne i Stojačkovića (»tu i tamo«!) s druge strane – apsolutno, iako ne može navesti ni jedan konkretan primjer o kojim se rukopisima radi! Glavno je da su pravi. Koji bi to bili krivi srpski rukopisi – nismo saznali. Možda oni o kojima je riječ u pismu F. Račkoga, o Kožičićevu *Hrvatskom misalu*?

Nakon što nije naveo niti jednoga uvjerljiva dokaza, Jagić je morao biti kategoričan: »'Uopće nije istina da bi bukviica isključivo samo u Bosni rabljena bila: nalazi se i u Srbiji i u Hercegovini'«. Pa, kad već nema argumenata, onda preostaje »domišljanje«: »'Ostatak ćemo lasno domisliti: katolicizam uvidjevši da ne može ćirilicu odstraniti, prihvatio se takvoga karaktera pisanja, koji se bar u nečem razlikuje od pisanja pravoslavnog – ćirilice. Zato su i mogli bosanski franjevci – stojeći uvijek u tijesnim vezama s Rimom – lako postići da se tim slovima i knjige štampaju, čime su u stvari namjeru postigli svoju: razdijelili su, unatoč jednog pisanja, rodnu braću *na dvoje* [ist. a.]' (str. 325)«. ⁴⁶ Doista nije moguće otkriti odakle Jagić »znade« kakve su bile namjere bosanskih fratara, ali je jasno da je takvo »domišljanje« ostalo izvan znanstvenog diskursa i da se odlično uklopilo u ideologijski koncept, kao bit političke teze o crkvenom raskolu. ⁴⁷

Ono što cijelo vrijeme zbunjuje i u ovom tekstu jest njegova unutarnja struktura: »red« obrazloženih uvida – »red« apriornih, ideologijski zasnovanih tvrdnji/zaključaka. Tako, u daljnjem slijedu pregleda literature »Horvato-Srba« Jagić govori o svjetovnoj književnosti i otpočinje ga pregledom srpske literature. Nakon što je dao zanimljiv »opći okvir«, čudi se kako je bilo moguće, da je tadašnja srpska književnost, unatoč političkom vrhuncu koji je bila dostigla srpska država, bila takva, da joj nikako ne može dati prolaznu ocjenu: »Pa ipak, unatoč postignutom zenitu sredinom XIV st., srpska je književnost ostala sputana bizantskim misticizmom i religioznim razmircama. 'Tako se desilo', nastavlja Jagić, 'da onaj veliki politički pokret koji je obogatio evropski zapad novim svjetonazorom i inspirirao ga novim životom, kao i križarski ratovi – da sve to nije ni dotaknulo tako velike države kakovom je bila Srbija'« (str. 330). ⁴⁸ I, kategorična njegova tvrdnja: »Do konca XVIII st. nije dakle moguće o nacionalnoj srpskoj književnosti govoriti«.

⁴⁶ Kvapil, isto.

⁴⁷ Valja podsjetiti da je u nekih zastupnika ideologije »južnoslavenskog jedinstva« postojalo i čvrsto uvjerenje u to, da je pravoslavlje »izvorno« – »narodno«, a katolicizam, budući »opći« – »nenarodan« i, po potrebi, *protunarodan*.

⁴⁸ Kvapil, isto.

M. Kvpil komentira: »Duh je te književnosti po Jagiću bio stran i neprihvatljiv narodu«,⁴⁹ jer u njoj ne nalazi »narodnog duha«. Potrudit će se Jagić, potom, analizirati sadržaj tih »... životopisa, ljetopisa, kronika, zakonika i sličnih elaborata«, a ocjenjuje ih – negativno: »Sadržaj je ili golo nabranje godina i događaja praćeno rijetko kada obzirom na ono o čemu se pripovijeda – ili se vidi takva nadmenost puna golih fraza koje se neprijatno čitatelja dotiču«. Kvpil prepričava: kritičko prosuđivanje, samostalni nazori – to sve nije po Jagiću prisutno, dok se najobičniji događaji ne umiju ispričati bez biblijskih fraza a pojedina imena navode se sa glupim pretjerivanjem ranovrsnih titula: 'Nama je gnusna', kaže Jagić, 'ona podlost koju nalazimo u pričanju i opširnom opisivanju onih najbijeđenijih zločina: u njihovim očima nije mrsko to, kad sin oca progoni, osljepljuje, ubija – kad se brat diže na brata itd. A to se priča na način, kako bogoljubivi sin svoga bogougodnog i ljubljenog oca ubija itd.' (str. 331).⁵⁰

Nikako se Jagiću nije svidio ni stil te literature: »Kakva je tu razlika između slavnih pjesnika dalmatinskih: između divne dikcije bosanskih fratara i isprepletene i zamršene stilistike srpskih pisaca, koji su živjeli s njima u isto vrijeme«. Zaključak će biti na »čistom« terenu jezikoslovlja: »Njihov jezik nije ni crkveni, ni narodni, pa niti ruski – mješavina je svih triju' (str. 331).⁵¹

Budući predmet ovoga rada nije kritička valorizacija Jagićevih književno-povijesnih uvida kao takvih, neću se ni upuštati u interpretaciju ovih ocjena. Zanimaju nas ipak stoga, jer svi navedeni argumenti – pa i analize hrvatske književnosti renesanse i baroka te ocjene literatura u XIX. stoljeću, sve do njegova vremena, u daljnjem dijelu ovoga teksta⁵² – nedvojbeno upućuju na sraz znanstvenih uvida i pred-postavljene ideje o »jedinstvu«. Upravo je nevjerojatno kako Jagić nije vidio nikakva protuslovlja između, na primjer, ovih dviju vlastitih tvrdnji: prve, da je »prva prava književnost«, koja je cvjetala u Dubrovniku u XV. i XVI. st. »isto tako hrvatska kao i srpska...«, i ove, da sve do Dositeja – »nije moguće o nacionalnoj srpskoj književnosti govoriti«, jer je pisana »mješavinom« crkvenoga, narodnog i ruskog jezika.⁵³

7. O kriteriju »oportuniteta« i – posljedicama

U okvirima znanstvenih paradigmi svojega razdoblja Jagić se, očito, iz zamršenog odnosa ideologije i znanstvenih uvjerenja nije mogao »spasiti«

⁴⁹ Kvpil, isto.

⁵⁰ Isto.

⁵¹ Isto.

⁵² Isto, str. 146–156.

⁵³ Upravo je na tom protuslovlju zasnovana desetljećima provedena »akcija« svih onih koji su, poglavito u XX. stoljeću, književno stvaralaštvo u Dubrovniku i »Primorju« atribuirali u srpsku književnost.

impostiranjem kriterija »kulturnih krugova«. Ne bi to uradio ni da mu je instrumentarij bio više pri ruci nego što je bio, također i zato, jer je posve drugačije poimao povijesne i aktualne odnose europskoga zapada i istoka. Ideja je nalagala vjeru u izmišljen »narod«, i to onaj »narodskiji«, a činjenica je i to, da je sâm – pišući drugu verziju memoara u dubokoj starosti – prihvatio jezični izraz koji je već više od stotinupedeset godina – legitimni srpski standard.

Nadmoć ideologijskog koncepta, međutim, nije značajka samo ovoga teksta, a niti samo razdoblja »mladog Jagića«. Iz sljedećeg će primjera – gotovo četvrt stoljeća kasnije – biti jasno kako ideologijska premisa nužno iskazuje i potrebu (nuždu) pragmatičke političke argumentacije: došlo je vrijeme da se »ideja« »prizemlji« i počne davati političke rezultate.

U često citiranoj i više nego dobro poznatoj recenziji Maretićeve *Istorije hrvatskoga pravopisa*,⁵⁴ zažalio je Jagić da ju je autor »(...) shvatio i obradio (...) nehistorijski«, »sa tako malo historijskog smisla.«⁵⁵ Ali, »vremena« su se promijenila, pa Jagić nadalje spočitava Maretiću da »(...) ni u svojem predgovoru ne umije pričati ni o čemu drugom nego o starom sporu između etimološkoga i fonetičkoga pravopisnog načela, koji se neprestano iznova započinje, a nikad ne rješava«... A onda – iznenada prekida niz prigovora, i tako-reći »usred teksta«, bez prelaska »u novi red« – iskazuje svoje gledište o problemu »koji se nikad ne rješava«. Taj iskaz, koji se našao na neočekivanu mjestu, ima samo dvije rečenice. Prva glasi: »Poštujem njegovo [tj. Maretićevo, op. a.] oduševljenje za fonetički⁵⁶ pravopis, koji i sam zagovaram za volju jedinstvenosti u književnom jeziku kod Srba i Hrvata, koja mi je iznad svega; sed nunc non erat hic locus.«, a druga: »Ja sam za fonetički pravopis u našem jeziku iz razloga oportuniteta, kao što se uopće ovom pitanju ne može prići znanstveno, već samo s razlozima oportuniteta.«⁵⁷

Prva je rečenica njegov idejni credo, njegova volja za »jedinstvenošću«, zbog koje zagovara fonetički pravopis. U drugoj rečenici, da ne bude zabune, precizira da ista ta volja nije utemeljena ni u kakvoj znanstvenoj spoznaji; dapače, odlučan je Jagić, odluka o etimološkom ili fonetičkom pravopisanju i načelno je – pitanje izvanznanstveno. Zloguko proročanstvo iz godine 1890., gledamo li na njega iz perspektive dosadašnje povijesti hrvatskoga pravopisanja.

⁵⁴ Tomo Maretić, *Istorija hrvatskoga pravopisa latinskim slovima*, Zagreb, 1889.

⁵⁵ U tom prigovoru kao da, iz daleke prošlosti, odzvanja pismo anonimnog Jagićeva korespondenta iz godine 1859.: »To da znate da nisam proti filologiji, a što joj u *ovo naše* vrieme historiju predpostavljam (...)«.

⁵⁶ Današnji termin: fonološki.

⁵⁷ V. Jagić, *Archiv*, XII., 1890., cit. prema Jagić, 1948., str. 485 i 486.

Ali, Jagić je u nečemu imao pravo: jezici se, doduše, razvijaju,⁵⁸ ali se »razlozi oportuniteta« – mijenjaju. A razlozi pak i karakter (bilo kojih) »oportunitetâ« ovisе o posve drugoj, političkoj sferi – za nju jezikoslovlje nije »zaduženo«. »Prednost« je te sfere njezina nadmoć: u stanju je, dakako svojim instrumentarijem, silom – intervenirati u sferu drugoga (tuđeg) sustava. Na sreću, ipak samo do određene granice, nikako apsolutno i – vječno.

To zacijelo sluti i Jagić, iako ne želi i ne može izričito kazati da su njegovi učenici, oni koji se na njega pozivaju, otišli predaleko: u istom broju svojega *Archiva* recenzirat će i Maretićevu *Gramatiku*. I taj je tekst više nego poznat u stručnim krugovima, pa dostaje podsjetiti na često spominjanu rečenicu, da bi se »...moglo iz Maretićeve gramatike lako skovati oružje za bestemeljnu tvrdnju, koju su već često ponavljali čak i razboriti ljudi, da su Hrvati uzeli Sr-bima jezik«.⁵⁹ Jagić je ogorčen, jer – iako vrhunski znanstveni autoritet – ne može promijeniti kurs kojim se krenulo. U datom kontekstu, koji mu je dobro poznat, njegova konstatacija o nadmoći »oportuniteta« i njegove izvan-znanstvene (zapravo: protuznanstvene) naravi, danas zvuči kao slabo prikriveni sarkazam starca kojega nitko ne želi poslušati, ali ga zato »dižu u nebo«. Jagić znade: su-vremeni mu »hrvatski vukovci« koje recenzira – izašli su (i) iz njegovih idejnih premisa, a sada su, pod Khuenom, »pri vlasti«, u poziciji u kakvoj on nikada nije bio. Marko Samardžija piše: »Franjo Iveković bio je Khuenov kandidat za zagrebačkog nadbiskupa, Tomo Maretić bio je u dva mandata saborski zastupnik (od 1892. za gospićki, a od 1900. za slunjski kotar),⁶⁰ Armin Pavić bio je saborski zastupnik i predstojnik vladina Odjela za bogoštovje i nastavu i s tog je mjesta naručio fonološki koncipiran *Hrvatski pravopis* Ivana Broza«.⁶¹

8. Umjesto zaključka

Temeljni je razlog pokazanim neusklađenostima danas jasan: ideologem »južnoslavenskog jedinstva« za dio Jagićeva naraštaja – i ne samo njegova naraštaja – nije bio samo projekt, bilo je to uvjerenje koje nije trebalo dokazivati i u koje se nije sumnjalo, čak niti onda kada je – zapravo nužno i zakonito – uvijek iznova generiralo probleme. Istodobno valja naglasiti: problemi koje je zbog toga imao (i) Jagić, razumljivi su i objašnjivi okolnostima razdoblja u kojem je živio i radio: one su te, koje su uvjetovale nadmoć ideologije nad

⁵⁸ Činjenice koje govore o *razvoju* trebale bi u prvom redu biti unutar *sustava* nekoga (bilo kojega) jezika – daljnje izvode stoga prepuštamo jezikoslovcima.

⁵⁹ V. Jagić, isto, str. 535.

⁶⁰ Dakako, na listi Khuenove Narodne stranke.

⁶¹ Usp. M. Samardžija, *Iz triju stoljeća hrvatskoga standardnog jezika* (drugo, prošireno izdanje), Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2004., str. 117.

razboritošću (vlastita) znanstvenog uvida. Zato je dolazilo do nejasnoća i kontradikcija.

U toj slici nedostaje još odgovor na neka pitanja o kojima se također nije vodilo dovoljno računa, a nisu, u strogom smislu riječi, bila (samo) stručni problem jezikoslovlja, pa niti moje teme. Na primjer, usuprot zaključku Hrvatskoga sabora da se jezik zove »jugoslavenski«, kancelar Ivan Mažuranić – sudionik tobože »povijesnog« tzv. »Bečkog dogovora« – nazvao ga je »hrvatski«. U Hrvatsko-ugarskoj nagodbi iz g. 1868., svojevrsnom »najvišem« zakonu u Hrvatskoj-Slavoniji sve do godine 1918. – jezik nosi *hrvatsko ime*, a posvećeno mu je čak pet zakonskih članaka. Nagodbu su donijeli Rauchovi »mađaroni«, ali je ne poštuju – također ni u pitanju naziva jezika, kako smo upravo vidjeli – Khuenovi »mađaroni« (Narodna stranka)! Zašto se o o »mađaronima« obično govori kao o »takvima«, kao da je riječ o kroz prostor i vrijeme istoj, konzistentnoj skupini? To ni na prvi pogled nije ispravno: ni generacijski ni personalno nemaju Rauchovi »mađaroni« gotovo nikakve veze s Khuenovim »mađaronima«: većina u Khuenovoj stranci su konvertiti – članovi bivše, *Mažuranićeve* Narodne stranke koja se, nakon revizije Nagodbe godine 1873. polako pretvarala u *mixtum compositum*! Budući da su treća generacija »hrvatskih vukovaca« – maloprije kod Samardžije spomenuta imena – vjerni Khuenovi poslušnici, kakvu to zapravo »unionističku« politiku provodi ban Héderváry koji je »čovjek Bečkog dvora«? Naposljetku, nije neumjesno postaviti pitanje – naoko paradoksalnog – kontinuiteta: ono što je politička vlast u novoj, južnoslavenskoj državi nakon 1918. bez ostatka preuzela iz dezintegrirane Monarhije: bio je upravo »jezični paket« spomenute »treće generacije« »hrvatskih vukovaca«, a A. Belić ga je, u doba diktature – samo usavršio. Očito, u potpunosti je bio »podoban« za državnu politiku s velikosrpskim predznakom.

Izvori i literatura:

- Brozović, Dalibor, »Hrvatski jezik, njegovo mjesto unutar južnoslavenskih i drugih slavenskih jezika, njegove povijesne mijene kao jezika hrvatske književnosti«, *Hrvatska književnost u evropskom kontekstu*, Zagreb, 1978., str. 9–83.
- Gross, Mirjana, »O društvenoj pozadini mladoga Jagića«, *Jagićev zbornik*, Zagreb, 1986., str. 15–40.
- Jagić, Vatroslav, *Spomeni mojega života*. I deo (1838–1880), Srpska kraljevska akademija, Posebna izdanja, knjiga LXXV, Društveni i istoriski spisi, knjiga 30, Beograd, 1930.
- Jagić, Vatroslav, *Spomeni mojega života*. II deo (1880–1923), Srpska kraljevska akademija, Posebna izdanja, knjiga CIV, Društveni i istoriski spisi, knjiga 45, Beograd, 1934.

- Jagić, Vatroslav, *Izabrani kraći spisi*. Uredio i članke sa stranih jezika preveo Mihovil Kombol, Matica hrvatska, izvanredno izdanje, Zagreb, 1948.
- Katičić, Radoslav, »Lingvistički argumenti u Jagićevoj polemici s Veberom«, *Jagićev zbornik*, Zagreb 1986., str. 93–126.
- Krestić, Vasilije Đ., *Srpsko-hrvatski odnosi i jugoslavenska ideja 1860 – 1873*. Studije i članci. Narodna knjiga, Beograd, 1983.
- Rešetar, M., »Jagićevi spomeni«, *Vijenac*, god. II, knj. III, 12, Zagreb, 16. lipnja 1924., str. 391–392.
- Rešetar, Milan, »Predgovor«, *Spomeni mojega života*, I deo, nepaginirano, Beograd 1930.
- Rešetar, Milan, »Jagićevi poslednji dani i smrt«, *Spomeni mojega života*, II deo, Beograd, 1934., str. 317–320.
- Samardžija, Marko, *Iz triju stoljeća hrvatskoga standardnog jezika* (drugo, prošireno izdanje). Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2004.
- Šarinić, Josip, *Nagodbena Hrvatska. Postanak i razvoj ustavne organizacije*, Zagreb, 1972. [Tekst: str. 272–293]
- Zbornik o Milanu Rešetaru*, ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski književni povjesničari, sv. 9, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2005.
- Živančević, Milorad, »Literatura o Vatroslavu Jagiću«, *Jagićev zbornik*, Zagreb, 1986., str. 281–314.

VATROSLAV JAGIĆ IZMEĐU IDEJE JUŽNOSLAVENSKOG JEDINSTVA I ZNANSTVENIH UVIDA

Sažetak

Ideji jezičnog i književnog »južnoslavenskog jedinstva« (koje se u praksi svodilo na hrvatskosrpsko jedinstvo), Vatroslav Jagić je ostao vjeran do kraja života. U prilogu se ukazuje na najzornije primjere iz različitih Jagićevih tekstova (pregledi, recenzije, uspomene), pisanih u različitim prigodama i u velikom vremenskom rasponu, u kojima je razvidno da su i njegovi vlastiti uvidi, kao rezultati znanstvenih pretraga, na nekoliko različitih razina bili s tom ideologijskom pozicijom u neskladu, u protimbi, katkada čak i u izričitoj kontradikciji. Ta se ideologijska projekcija o »jedinstvu« – objašnjava dakako i okolnostima prostora i vremena u kojima je živio – u nekim važnim primjerima znala »spustiti« i na razinu svakodnevne političke pragme, pri čemu je voljno često bilo snažnije i važnije od razbora naučenjaka i – jezičnih, književnih i povijesnih činjenica koje je sam utvrdio. O tome sklopu – susretu i sukobu općih ideja sa znanstvenim uvidima jagićologija još nije rekla »posljednju riječ«, smatra autor. U prilogu se, osim toga, autor zalaže za obavljanje još jedne zadaće: usporedbe rukopisa dviju različitih verzija njegovih *Spomena*, te iznosi argumente koji opravdavaju smisao takva prijedloga.

VATROSLAV JAGIĆ ZWISCHEN DER IDEE DER SÜDSLAWISCHEN EINHEIT UND DER WISSENSCHAFTLICHEN EINBLICKE

Zusammenfassung

Der Idee der sprachlichen und literarischen „südslawischen Einheit“, die eigentlich kroatisch-serbische Einheit bedeutete, blieb Vatroslav Jagić das ganze Leben treu. Im Beitrag wird auf die anschaulichsten Beispiele aus verschiedenen Texten von Jagić auf seine Beiträge, Rezensionen und Erinnerungen hingewiesen, die zu verschiedenen Gelegenheiten und in einer langen Zeitperiode geschrieben wurden, und in denen klar ist, dass seine eigene Einsichten wie auch die Ergebnisse der wissenschaftlichen Untersuchungen auf verschiedenen Ebenen mit dieser ideologischen Stellungnahme in Uneinigkeit, manchmal sogar in ausgesprochener Kontradiktion waren. Diese ideologische Projektion über die „Einheit“ wurde natürlich auch mit Umständen des Raumes und der Zeit in der er lebte, erklärt. In einigen wichtigen Beispielen ging diese Projektion auf die Ebene der alltäglichen politischen Paradigma zurück und das Wille war oft kräftiger und wichtiger als das Verständnis des Wissenschaftlers und seiner sprachlichen, literarischen und geschichtlichen Tatsachen, die er selbst feststellte. Über dieses Gefüge von Übereinstimmung und Konflikte der allgemeinen Ideen mit den wissenschaftlichen Betrachtungen, sagte die Wissenschaft über Jagić, so der Autor, noch nicht das letzte Wort. Im Beitrag setzt sich der Autor für noch eine Aufgabe, die Handschriften der verschiedenen Versionen seiner Gedenken zu vergleichen und bringt die Argumente, die den Sinn dieses Vorschlags gerechtfertigen.

Mateo Žagar

Struktura Jagićeve glagoljske paleografije

Izvorni znanstveni članak
UDK 811.163.42 (091)

Premda je Jagićev doprinos paleoslavističkim istraživanjima i proučavanju početaka hrvatske i uopće slavenske pismenosti, svakako jedan od temeljnih segmenata njegova opusa, lako je zapaziti da je taj udio na ovom znanstvenom okupljanju, koji smo uostalom kao sveučilišna i kulturna javnost podugo čekali, ostao zamalo postrani. Ipak, važan je zadatak skupova ovakva tipa, usmjerenih na stožerne filologe, nastojati kroz optiku vlastita vremena procijeniti težinu fokusirana korpusa, postavljajući brojne, i inače korisne, sekundarne interpretacije s kojima se često susrećemo – u drugi plan. Sve to – dakako – imajući u vidu različitosti sadašnjega i ondašnjega društvenoga i znanstvenog okružja, metoda i mogućnosti – s obzirom na raspoloživ književni odnosno pismovni materijal. Zašto je tomu tako? Odgovora za to mogu biti barem dva: ili je u svojevrsnoj krizi akademska zajednica pa se odgovarajuće institucije ili pojedinci koji bi, s pozicija vlastita znanstvenog interesa i kompetencije, trebali moći nešto kazati u ovakvim prigodama ne javljaju, ili je moguće mišljenje da je u tim segmentima rad Vatroslava Jagića kroz XX. st. posve procijenjen i vrednovan – opravdano.

Ponešto istine zacijelo ima u obje spomenute mogućnosti. Za razradu prve ovo nije prilika, no o drugoj vrijedi napisati nešto. Kad je posrijedi Jagićev udio u proučavanju hrvatskoga glagoljaštva, prije 20-ak godina Eduard je Hercigonja napisao važnu raspravu »Vatroslav Jagić – povjesnik hrvatske glagoljske književnosti« (1983.), kao što i naslov kaže – s posebnim obzirom na književnu historiografiju. Njome je posve precizno artikulirao do koje se mjere filologija s kraja XX. stoljeća naslanjala na Jagićeve prosudbe, a u kojima je od njih odstupila. Iako su paleografske teme ondje procijenjene samo usput, onoliko koliko su prožimale Jagićeva književnopovijesna izdanja, pronašao sam nekoliko važnih zamjedbi koje se tiču i samog pismovnog udjela. Najzanimljiva mi je pritom bila procjena o karakterističnoj Jagićevoj »sintetičnosti« u pogledu nadopunjavanja književnosti i kulturne povijesti, odnosno o »metodološkom pluralitetu« kojim je u književnu povijest uključivao osim kulturološkog okružja, i paleografske i jezične teme (rijetko i vodeći računa o njihovu razdvajanju). Hercigonja je ustvrdio kako se njegovi radovi takva

tipa postupno sve više tematski usitnjavaju, specijaliziraju, pa mu i zamjera što u svojoj »Hrvatskoj glagoljskoj književnosti« kao prvom dijelu Vodnikove *Povijesti hrvatske književnosti* (1913.), uz potanko nizanje književnih djela pisanih glagoljicom ne izdvaja ni jedan tekst »kao predmet posebnog književnopovijesno (-kritičkog) bavljenja«, a »izostala su i te kako važna razmatranja o književnojezičnoj evoluciji i značajkama stilskog rekvizitarija glagoljaških pisaca« (1983.: str. 382–383). U odnosu na svestrano hvaljenu gotovo 50 godina stariju *Historiju književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga – staro doba od sedmoga do konca četrnaestoga vieka* (1865.), neprijeporno je dakle znatno bogatije autorovo iskustvo, slojevita filološka znanja na svim razinama, te znatno veći broj raspoloživih glagoljskih tekstova na kojima je mogao odmjeravati i dopunjavati svoja znanja. Ipak, intenzitet i širina zahvata nisu više mogli biti isti, to više što se filologija kroz XX. st. raslojila (i u grafijskoj domeni: prvo na ćirilickome polju, zatim i na glagoljičkome). Nakon prevladavanja paleoslavističke i sveslavističke optike, već od kraja XIX. st. sve se više polagalo pozornosti na podskupove toga slavističkog jedinstva – pojedine nacionalne filologije, a unutar njih jasno se razdijelilo opisivanje – jezika, književnosti, i – pisma, s time da se posljednja (nama u ovom radu najzanimljivija) kategorija jezičnog izražavanja najviše opirala nacionalnom ograničavanju (odatle uglavnom cjelovite, nadnacionalne, latinske i ćirilicke paleografije npr.).

Dvije godine prije spomenute Vodnikove *Povijesti* s Jagićevim prvim poglavljem, u Petrogradu je, kao dio trećeg sveska *Enciklopedije slavenske filologije* posvećenoga glagoljskom pismu (četvrti će uslijediti o ćirilici¹), objavljena znamenita Jagićeva rasprava monografskoga karaktera: »Glagoličeskoe pišmo« (1911.) u kojoj autor, jednim dijelom po vlastitom proklamiranom kompilacijskom načelu,² sabire i prestrukturira svoja starija zapažanja o kanonskim glagoljskim spomenicima koje je sam objavljivao (*Zografsko evanđelje, Marijinsko*), ili proučavao, te popunjava nakupljene praznine stvarajući vrlo obuhvatno i cjelovito djelo. Očekivano je prema tomu da i novi pregled hrvatske glagoljske književnosti bude pročišćen, rasterećen pismovnih informacija.

Premda su glagoljička slova intrigirala povjesničare i filologe još od početka novoga vijeka (usp. iz XVI. st. npr. G. Postela, G. Palatina), i premda su

¹ Lavrov, P. A., »Палеографическое обозрение кирилловского исьма« *ESF IV*, Sankt Petersburg, 1914., str. 1–342; U posebnom je sveščiću: Kalužnjackij, E., »Кирилловское письмо у Румын«, *ESF IV.2*, Petrograd, 1915., str. 1–22. Za razliku od Jagićeve glagoljske paleografije koja broji dvjestotinjak stranica, Lavrovljeva je znatno veća, odnosno zauzima cijeli svezak.

² To je načelo istaknuo pišući svoj općeslavistički priručnik »История славянской филологии« (Sankt Petersburg: »Dugo i marljivo sam radio oko te kompilacije – radovi ovakve vrste i ne mogu drugo biti negoli kompilacija«. (Jagić, 1934.: str. 273). I Stjepan je Damjanović istaknuo: »U njemu je (*Glagoljskome pismu*, naša op.) skupio zapravo sve što se dotad o glagoljici znalo (...)« (1988.: str. 67).

se pokušaji tumačenja njihova podrijetla pojavili gotovo usporedo, do cjelovita opisa ovog slavenskog pisma odnosno do osamostaljenja paleografskog pristupa unutar kompleksa »glagoljske literature« trebalo je proći podosta vremena.

Jedini rad za koji se prije navedenog Jagićevog može reći da pretendira nazvati se paleografijom bila je knjiga Leopolda Geitlera »Die albanesischen und slawischen Schriften« (Beč, 1883.): iscrpna, s bogatim prikazom slova i njihova pretpostavljenog razvoja, no s jednom velikom manom koja joj ipak odriče status prve glagoljske paleografije: čitav je sadržaj knjige, kojoj inače i sam Jagić pronalazi vrline – ponajviše u preciznosti i preglednosti, podređen ideji – nikad i ni od koga više prihvaćenoj – da se dokaže podrijetlo glagoljice u protoalbanskom pismu.

Iako se i Jagićeva glagoljska paleografija (koju – doduše – tako sam i nije nazvao) temelji na tvrdnji kako je glagoljica izvedena prema grčkome minuskulnome pismu, takva autorska pretpostavka (iako i ona danas prevladana) ne poništava njezinu potpunu upotrebljivost, jer nije nadmetnuta osnovnoj ideji – korektnom pregledu mogućnosti podrijetla ovoga pisma, prepoznavanju njegovih tipova s obzirom na funkcionalnu razvedenost prepisivačke i autorske produkcije, te prikazu morfoloških mijena slova s obzirom na vrijeme (djelimice i na prostor), uz kratke osvrtne (sukladno vremenu) o nekim načelima vizualne organizacije tekstone na kamenom, pergamentnom ili papirnom predlošku. Skloni smo stoga i tvrditi, uvažavajući kontinuitet znanstvenog istraživanja, kako je ovo Jagićevo djelo, pisano na ruskome, doista prva glagoljska paleografija (i premda nije objavljena kao samostalan svezak), i to u nizu od sveukupno četiri, među kojima je jedina pisana na hrvatskome (ona Štefanićeva) ostala – nezavršena i neotisnuta.³

Uzak naslov ovog priloga koji u središte zanimanja postavlja strukturu paleografije zapravo sugerira procjenu: od kojih se dijelova (odnosno tema) ova zapravo prva glagoljska paleografija sastoji, koja je – na temelju europske tradicije – koncepcija odabrana (historiografska ili filološka) odnosno koliko je u tom smislu zadovoljen tadašnji žanr »paleografije«, kako se uspostavlja ravnoteža između nadnacionalnih okvira i osebujne uporabe u pojedinim nacionalnim kulturama, u kolikom je to raskoraku sa stanjem u ostalim srodnim djelima, itd.

³ Osim Jagićeve ovom nizu pripadaju: Vajs, J., *Rukovět' hlaholské paleografie*, Prag, 1932., Eckhardt, Th., *Azbuka. Versuch einer Einführung in da Studium der slavischen Paläographie*, Beč, 1989. (posrijedi je pregled osnovnih osobina obaju slavenskih pisama, s vrijednim opažanjima o razvoju pisma s osloncem u međusobnoj koordinaciji slova u retku). Uvrštavamo ovdje i nedovršenu monografiju o glagoljskom pismu Vj. Štefanića koju je sastavljao 60-ih godina XX. stoljeća, za istraživanje ipak dostupnu u knjižnici Staroslavenskoga instituta u Zagrebu.

Za razliku od glavnine tadašnjih latinskih paleografija koje su tradicionalno pisali povjesničari ponajviše iz praktičnih razloga (kako bi se omogućilo čitanje brojnih povijesnih izvora) – smatrajući je »sluškinjom historiografije, odnosno »pomoćnom povijesnom znanosti« (a tako se, naposljetku, i danas nerijetko nazivlje – pogotovu u latiničkoj sferi), na njemačkim se sveučilištima kroz XIX. st. sve češće osamostaljivala kao samostalna znanost (pričem zasigurno najveću zaslugu možemo pripisati Wilhelmu Wattenbachu, 1819.–1897.),⁴ da bi se početkom XX. stoljeća u radovima Ludwiga Traubea (1861.–1907.) te njegovih učenika, osobito Paula Lehmana, izrazito oslonila na filologiju. U povijesti paleografije Traube je osobito poznat po svojim posthumno izdanim knjigama *Nomina sacra* i *Vorlesungen und Abhandlungen*.⁵ Filološki se temelj prepoznaje u neprestanu promišljanju pismovnih znakova s obzirom na njihov izgovor i uopće ulogu u tekstu kao vizualno predloženoj jezičnoj poruci. To posebice dolazi do izražaja u prepoznavanju kontinuiteta kontrakcija (karakterističnoga kraćenja riječi izbacivanje slova iz njihove sredine, zasvjedočenog u svim pismima europske tradicije) sve od starožidovskog pisma.

Koliko je poznavanje latinske paleografije odredilo filološku koncepciju Jagićeve glagoljske paleografije? Izravno zasigurno nije, premda je neporecivo da neka podudaranja nose znak vremena. To se najbolje ogleda u činjenici da u poglavlju gdje obrađuje kraćenja riječi – uopće ne spominje Traubeovu revolucionarnu teoriju o motivima kontrahiranja, toliko proširenom načinu skraćivanja (i) u glagoljičkim tekstovima. S druge pak strane, broj stranica posvećen tim posebnim, »neslovnim«, sredstvima jezične prezentacije posvećuje razmjerno mnogo pozornosti, osobito ligaturama (str. 215–226).

Odluka da jezik uvijek ima na pameti pišući o pismu proizlazi iz samog njegovog filološkog poziva odnosno cilja da se pismovna istraživanja nadopunjuju s književnima, jezikoslovnima i kulturološkim, čineći jedinstven slavistički korpus. Stoga usporedbe najprije možemo tražiti na istoku, u Rusiji – gdje su tako osmišljena istraživanja bratskoga slavenskog pisma – ćirilice, i bila najplodonosnija.

Oba pisma, naposljetku, vezuje slično podrijetlo (pogotovu u Jagićevoj interpretaciji) – vrijeme i mjesto nastanka, osobe koje su u stvaranju sudjelovale, isti kulturni krug, namjena. Razlika se, osim u slovnim oblicima, svodi na konačni prostor i vremenski proteg primjene, na razliku u količini ispisa-

⁴ U tom je smislu najzanimljivija njegova knjiga: *Das Schriftwesen im Mittelalter* (Leipzig, 1871., 1896. i dr.).

⁵ Oba su naslova objavljena nakon Traubeove smrti. *Nomina sacra* 1907. u Münchenu; drugi se naslov sastoji od tri knjige: I. *Zur Paläographie und Handschriftenkunde* (ur. P. Lehmann), München, 1909.; II. *Einleitung in die lateinische Philologie des Mittelalters* (ur. P. Lehmann); III. *Kleine Schriften* (ur. S. Brandt), München, 1920.

noga korpusa, na povijesne okolnosti, pogotovu u mlađim razdobljima primjene itd. Nije zanemariva ni razlika u potpori istraživanjima: dok je ćirilčko pismo stoljećima uživalo državni ugled i potporu, gotovo zaboravljeno glagoljičko zanimalo je samo stručnjake, izvrsne slaviste i domaće (hrvatske) entuzijaste. Sam Jagić, štoviše, izvrsno dokumentira s kolikom su se distancom (politikantskih motiva) ruski filolozi odnosili prema glagoljici.⁶ Njezino zanemarivanje, u »rusocentričnoj« slavistici, podudaralo se sa skepsom koju su, da pojednostavljeno napomenemo, imali prema njemačkome odnosno zapadnoeuropskom poimanju slavističke znanosti.

Sa svim time je u vezi njegova odluka, potaknuta zaključkom berlinskoga Prvoga kongresa ruskih slavista održanoga 1903. u Petrogradu, da *Enciklopediju*, time i glagoljsku paleografiju, izdaje upravo u Rusiji, na jeziku svojih najžešćih osporavatelja, ali i na jeziku sa slavističkom perspektivom.⁷ S jedne je strane poticaje dobio u »paralelnim ‘grundrisima’ za druge filologije« koji su već postojali u to doba (*Spomeni* II, str. 152), a s druge je htio afirmirati jedinstvenu slavistiku s većim nego što je bio – osloncem u ruskoj, istočnoslavenskoj filologiji. U tom je smislu zanimljivo njegovo staračko razočaranje, gdje se – sjećajući se zacrtavanja te edicije – zapravo kaje zbog spomenute odluke: »O tome smo, lepo se opominjem, jedne godine u Opatiji (1898. i 1899., op. a.) u lovorovom gaju kod vile Andžoline nas nekoliko (»šest-se-dam« – doznajemo kasnije, op. a.) imali sastanke i razgovore, prema kojima je bio izrađen nacrt te već tada podijeljene uloge ko će što napisati. Kamo sreće da je kod onoga nacrt a plana ostalo (da se izda na njemačkome, op. a.). Bilo bi lepo u kraćem obimu i na nemačkom jeziku pre doterano do kraja, no što će ova beskonačna ruska Enciklopedija; i što je još puno važnije na nemačkom jeziku čitali bi knjigu svi Sloveni i Nesloveni, dok danas rusko izdanje nije ni malo rasprostranjeno van Rusije, a i u Rusiji vrlo malo« (*Spomeni* II, str. 152, 268–274).⁸

Nije dakle potrebno ni podsjećati da je Jagić, kao vrhunski slavist svoga vremena, dobro poznao tradiciju ćirilčke paleografije koja se razvijala kroz

⁶ Upravo u svojoj glagoljskoj paleografiji Jagić predočuje koliko su sumnji i opreza u ruskoj slavistici izazivala XIX-stoljetna istraživanja, vezivana za zapadnoeuropska slavistička središta, kojima se glagoljičko pismo sve više iskazivalo kao prvotno slavensko pismo i u tom smislu djelo Konstantina Ćirila (1911.: str. 59–71).

⁷ »Ta (osim mene) učestvovali su u kongresu sami Rusi (ruski profesori), pa zbog njih nije trebalo da se ministarstvo uznemiruje, pozivlje itd. Jedini vidni rezultat većanja bejaše zaključak da se pod pokroviteljstvom i na troškove Akademije Nauka izdaje *Enciklopedija slavenske nauke*« (*Spomeni*, II, str. 268).

⁸ »Nekad se govorilo ‘Slavica non leguntur’, a sad bih ja po stečenom iskustvu tu rečenicu mogao ovako ispraviti: »Rossica ne apud Slavos quidem leguntur«. Jer sam se za kratko vreme otkada je knjiga izdana mogao već više puta uveriti da se je moje razlaganje u historiji (slavenske filologije, op. a.) moglo s korišću i s dovoljnom poukom upotrebiti, a to bi se sigurno i dogodilo, kad delo ne bi bilo izdano na ruskom, nego na nemačkom jeziku. Žaloso, ali istinito«. (*Spomeni* II: str. 273).

XIX. st. i to – kako sam već spomenuo – na filološkim temeljima i u filološkim okvirima. Struktura ove glagoljske paleografije očigledno je usporedna strukturama ćirilčkih (npr. razmatra se – redom – podrijetlo pisma; razvojne faze, pismovni tipovi, slijede opisi pojedinih spomenika koji gotovo ukorak prate njihova pronalaženja, opaske o izgovornim vrijednostima pojedinih slova, o nekim pravopisnim rješenjima), no vrlo je teško govoriti o izravnim utjecajima bilo koje od njih, pa ni brojnih paleografskih radova Sreznjevskoga, s kojim je njegov nasljednik na Petrogradskom sveučilištu i u Imperatorskoj akademiji – Jagić – kako je dobro poznato – intenzivno komunicirao.⁹ Od njega je, između ostaloga, mogao usvojiti načelo da se paleografija može pisati samo na temelju duboka iskustva u prikupljanju i obradi poznatih i novopronađenih tekstova ili fragmenata, te uvjerenje da su paleografske činjenice od najvećeg značenja za pouzdanije datiranje i ubiciranje spomenika te za tumačenje općeg odnosa glagoljičkoga i ćirilčkoga pisma. S obzirom na to da piše ruskim jezikom, naravno je da će se služiti i tamošnjom paleografskom terminologijom, doduše ponekad (danas to znamo) i bez opravdanja (npr. kada često ligaturno vezivanje nazivlje »vjazom«, za koji danas znamo da ima posve druge razvojne motive). Nema sumnje da je i dotadašnja ćirilčkopaleografska tradicija mogla Jagiću poslužiti kao uzor, ali ostaje neporecivo da su sve posebnosti glagoljičkog pisma zahtijevale samosvojan pristup. Polemički su tonovi naprimjer pri pisanju povijesti glagoljičkog pisma znatno prisutniji nego kod bilo kojeg prikaza povijesti ćirilice, kao i problematiziranje podrijetla slova, eventualnoga kontakta s latiničkom praksom, itd.

Kako je, naposljetku, Jagić strukturirao svoje »Glagoličeskoe pišmo«? koje je kao urednik uvrstio u III. svezak *Enciklopedije slavenske filologije*, i to uz dva priloga također paleografske naravi – vlastitoga o runama kod Slavena, te Gardthausenova o grčkom pismu IX.–X. st, koji je i trebao poslužiti kao potkrepa Jagićevim promišljanjima podrijetla glagoljice?

Na samom početku stoji veliko poglavlje »Povijest istraživanja glagoljaštva« (67 od ukupno 180 stranica teksta). Premda i sam naziv »glagolizam« (kako i stoji u izvorniku) sugerira znatno širi tematski krug od samog pisma, cijeli je rad posvećen ponajprije grafijskoj problematici. Započinje s najstarijom – takozvanom svetojeronimskom teorijom. Kroz XX. stoljeće, naime, često se u našoj filologiji isticalo kako su naši glagoljaši rado navodili Jeronimovo autorstvo, da bi dokazali Rimu svoju pravovjernost. A u nekim se novijim radovima htjelo, kao posve svježja, iznositi tvrdnja kako u pozadini zapravo stoji namjera i samoga Rima da to istakne, tj. da glagoljaše upozori

⁹ U Petrogradu su potkraj XIX. st. i na početku XX. st. paleografska istraživanja ćirilčkih tekstova bila iznimno zastupljena, npr. u radovima A. I. Sobolevskija, I. A. Šljapkina, P. A. Lavrova, N. S. Tihonravova, V. N. Ščepkina... N. P. Lihačova, itd. (Karski, 1928. /1979./: str. 63–88).

na njihove izvorne veze sa središtem zapadnoga kršćanstva. Pozornim čitanjem jasno se vidi da je to još Jagić u svom djelu nedvosmisleno istaknuo (str. 51–52).¹⁰ Nadalje, doznajemo kako se sve do kraja XVIII. st. tumačio odnos između dva slavenska pisma, odnosno kako je ćirilici bilo dodjeljivano prvenstvo, upravo stoga što su dotad bili poznavani samo hrvatski glagoljski tekstovi. Jagić nadalje podastire pregled kako su se postupno otkrivali stariji spomenici (*Abecedarium bulgaricum*, *Assemanijevo evanđelje*, *Kločev glagoljaš...*), i kako se to odrazilo na vremensko ujednačavanje podrijetla obaju pisma, ili čak na sve češće isticanje u tom smislu prvenstva glagoljice. Pritom vrlo selektivno navodi i konkretnu argumentaciju pri razmatranju podrijetla pojedinih glagoljskih slova. Iz suvremene grafolingvističke perspektive zanimljive su nam tu i neke Jagićeve usporedbe hrvatske glagoljice s gotičkim latiničkim slovima. Navodi da je na to načelno još upozorio Kopitar, a sam je (pri raščlambi pojedinih spomenika) upozoravao na neke konkretne sličnosti (npr. kod tzv. »novoga m«). Premda ne doznajemo na čemu se takva usporedba temelji (osim pukoga vizualnog dojma kod pojedinih slova), valja reći da suvremena istraživanja bliskost tzv. ustavne glagoljice i gotičkog pisma mogu potvrditi samo posve općenito (s obzirom na uporabu zašiljenog pera, izduženih slova, pravih kutova, zasićenosti okomitih linija itd), pri čemu se namjera i ne mora prepoznati (*Žagar, u tisku*).

Nadalje, posve u srž problema Jagić dotiče problematiku glagoljice kao mogućeg tajnopisa (za heretike ili od Rima poticanog), čime su, osobito ruski filolozi, a i Kopitar (poslovično sklon Rusima), htjeli odbaciti ovo pismo kao nešto tuđe, nasilno dodijeljeno Slavenima. U tom je smislu ova njegova paleografija trebala, i na početku XX. st., pridonijeti afirmaciji istraživanja i u ruskim i u sveslavističkim krugovima. Zanimljiv je također njegov osvrt na Šafaříkov opis glagoljskoga pisma. Zamjera mu, na primjer, kako pri opisima slovnih oblika nema ni sustava ni povezanosti, kako svako slovo tumači izolirano, te kako po slučajnim sličnostima uspostavlja veze s runama, istočnim ili zapadnim alfabetima. Iz tih kritika iščitavamo zapravo njegov vlastiti program opisivanja pisma: tražiti cjelovito tumačenje, sustav, nadređeni princip. Jagić je prvi jasno izrazio da pri razmatranju podrijetla toga pisma treba imati na umu njegova – autora, i to vrsnoga filologa koji je poznao mnoge alfabete, te da treba uvijek uzimati u obzir da je autor morao imati smišljeno načelo po kojemu će sastavljati alfabet. Dobro je poznato da je Jagić, suprotno današnjem prevladavajućem mišljenju, smatrao kako se Konstantin oslonjao na – grčko minuskulno pismo.

Među ruskim filolozima prvi je uvjerenje da je glagoljicu sastavio Konstantin izrazio V. I. Grigorovič (uz to što je prvi upozorio kako se glagoljica

¹⁰ To je zasvjedočeno, piše Jagić, i kod čeških glagoljaša u XIV. st. i kod G. Postela u XVI. st.

koristila na vrlo široku prostoru, zacijelo širem nego ćirilica), no bez velikog traga u ruskoj filologiji (str. 64–65). Glagoljsko je pitanje ondje i dalje ostajalo po strani (osobito do prvog predstavljanja *Kijevskih listića* u Kijevu 1874. g.). Od svih se Rusa Sreznjevski (»...koji se nije računao među ruske »slavjanofile«, ali je zato srdačno i iskreno voleo slovensku nauku«. *Spomeni I*: str. 71) najviše zanimao za glagoljicu, ali – kako piše Jagić – »ni jednom se nije odlučno oglasio«. Unatoč pretpostavkama kako je Sreznjevski zapravo između redaka htio sugerirati da Konstantin nije autor ćirilice nego glagoljice, Jagić smatra da su to ipak prejake riječi. Sreznjevski je, tvrdi, bio svjestan problema, ali izjasniti se, pa ni sugerirati – nije želio.

Znatan dio ovog poglavlja posvećen je razmatranju glagoljice kao pisma također utemeljenog na grčkome, i to na njegovoj kurzivnoj inačici. To je, uostalom, teorija po kojoj je Jagić, usporedo s I. Taylorom, i inače ostao poznat. Iz ovog je djela jasno da je poticaj za takav stav dobio još od svojeg učitelja F. Miklošiča, premda on nije bio smatrao da je glagoljicu stvorila jedna osoba. Očigledno je da Jagića okupira i odnos glagoljice prema ćirilici, i to upravo zbog toga što se oba pisma (u njegovoj interpretaciji) izvode poglavito iz grčkoga, doduše iz dvije njegove inačice. Doličnu pozornost posvećuje i Geitlerovoj monografiji (*Die albanesischen und slavischen Schriften*, 1883.), gdje odlučno opovrgava njegove dokazne postupke u korist veza spomenutih dvaju pisama, iako je očigledno da u osnovi poštuje njegovu metodologiju slovnih usporedbi i traženje uzora u jednome pismu. Geitler se, naime, nije zadovoljavao slučajnom sličnosti slova. Bio je svjestan da je važno podrijetlo pripisati jednom uzoru, ali ipak – kako piše Jagić – nije vodio računa o vjerojatnosti povijesnih dodira kulturnih sredina. Upravo je to, naime, Jagiću bio jedan od glavnih argumenata za izvođenje ovisnog odnosa glagoljice o grčkome. Zamjera mu i velik stupanj apstrakcije pri uvjeravanju da postoji oblikovna sličnost među slovima, a vjerojatno mu je najjača primjedba metodološke naravi: Geitlerova teorija da preuzeti znak može promijeniti glas koji označuje otvara vrata najproizvoljnijim tumačenjima.

Posljednjih desetak stranica toga prvog poglavlja Jagić posvećuje razlaganju svoje teorije navodeći i neke slutnje starijih autora u tom smislu, tako i Gardthausenovo opovrgavanje Geitlerove pretpostavke, i isticanje upravo grčkoga kurzivnoga pisma kao predložka za sastavljanje glagoljičkog alfabeta, te ruskog arhimandrita Amfilohija koji je – gledajući slova *Marijinskog evanđelja* – došao do istog zaključka. Najviše je pozornosti posvetio teoriji Isaaca Taylora koji je podrijetlo dijela glagoljičkih slova vidio u – ligaturama grčkih slova. Iako i sam uzima grčko kurzivno pismo kao podlogu glagoljice, najveća je Jagićeva zamjerka opet filološkopaleografske naravi: zamjećuje da pritom često nema glasovnog opravdanja za konkretne slovne veze, odnosno da se bez velikog natezanja ne može iz tih veza prepoznati glagoljsko slovo.

U okviru svoje teorije o podrijetlu glagoljičkih slova, tešku prepoznatljivost grčkog kurzivnog nacрта u njima ne tumači namjernim nastojanjem za »maskiranjem« toga podrijetla, nego tek pukim – stilističkim razlozima koji su proizašli iz oble inačice toga pisma.

Katkad se i u naše doba polemički hoće istaknuti kako napuštanje glagoljice a širenje ćirilice nije značilo nikakav neprijateljski odnos prema prvom slavenskom pismu, te kako je ona bar još dva stoljeća plodno živjela i na bugarskom prostoru, Jagić je to ovdje također nedvosmisleno istaknuo.

Nije mi ovdje bila namjera potanje predočiti ni problematizirati Jagićevu teoriju o podrijetlu glagoljice koja je među filozofima bila vrlo živa sve do prije kojeg desetljeća. O tome je, uostalom, već mnogo toga napisano. Važno je napomenuti da Jagić svoje pretresanje najvažnijih paleografskih pitanja nije potpuno stavio u službu vlastitog uvjerenja. Ono se, naime, snažnije pojavljuje tek na tih desetak posljednjih uvodnih stranica, no nikad ne sa snažnom samouvjerenosti.

Drugi dio rada »Pregled sačuvanih spomenika glagoljskoga pisma« sadržava iscrpan pregled tada još monografijom obuhvatljiva korpusa, razdijeljen kroz poglavlja prema razvojnim fazama. Već i po njihovim imenima (a) *Stariji, ne posve obli tip pisma*; b) *Prijelazni uglato-obli tip*; c) *Posve oblik* d) *Stari, ne sasvim obli tip (mak-bug. podrijetla)*; e) *stariji hrvatski tip oble ili poluoble glagoljice*; f) *uglati karakter hrvatske glagoljice (najstariji sačuvani fragmenti, spomenici XIV. st, spomenici XV. st./;* g) *pojava kurzivnoga glagoljskog pisma*) očigledno je da je Jagićev glavni kriterij bio odnos obli i uglatih formi. Takav njegov stav posljednjih je desetljeća uglavnom napušten; u podlozi tih oblika traže se sada motivi, odnosno takve se forme tumače tek odrazom drugih pismovnih zbivanja: ili se pretpostavlja različit Konstantinov praoblik (gdje bi osnovni element bio isječak kruga, nalik na trokut), ili se razvoj oblikih formi tumači snažnijim regionalnim kontaktima s grčkim minuskulnim pisanjem, ili rezultatom prilagođavanja slovnih linija gornjoj i donjoj redačkoj liniji, postupnom koordinacijom (minuskulizacijom) slova, itd. Uostalom, i sam je Jagić bio zamijetio kako uglatost u tekstovima XI. st. nije ista kao i uglatost hrvatskih glagoljskih tekstova od XIII. st. Uglati karakter hrvatske glagoljice bio je – smatra – rezultatom individualne inicijative, no sa sporim unutarnjim razvojem, proveden svjesno, planski, unutar kakve pisarske škole (!). Takve će se njegove ideje o reformi glagoljičkog pisanja na hrvatskom tlu, i u pogledu oblika i u pogledu inventara, bogato dograđivati kroz cijelo XX. st.

U zadnje vrijeme čujemo i isticanja kako je glagoljicom sve do XIII. stoljeća zacijelo bio prekriven gotovo sav južnoslavenski prostor, pri čemu se s pravom polemizira s onima koji su glagoljicu u ovom dijelu jugoistočne Euro-

pe vidjeli gotovo isključivo na hrvatskom sjeverozapadu te Humu i njegovoj blizini. No, i to je Jagić u ovom poglavlju – spominjući tragove glagoljice i u Bosni – rekao prilično precizno rečenicom, kako uistinu »još i ne znamo za sve tipove južnoslavenske glagoljice koji su se koristili u razno vrijeme« (str. 120).

U posljednjem poglavlju – sažetku paleografskog razvitka glagoljice – Jagić ide od slova do slova, navodi karakteristične oblike, uz oznaku na koji se spomenik odnose, a sa željom da uspostavi razvojni niz, ne samo kako bi se mogao zadovoljiti praktični paleografski cilj: na temelju prepoznanih osobina datirati pojedini pisani spomenik, nego i radi opisa samog, što je ponovno odlika filološki utemeljene paleografije. Na uspostavljanje veza s grčkim uzorom više ne obraća pozornost. Jagićevo prepoznavanje promjena još ne odlikuju pokušaji da se prepoznaju neke nadređene zakonitosti (vezane uz koordinaciju slova, odnos prema redačkim linijama, promjenu orijentacije). Takvo će promišljanje zaživjeti tek u drugoj polovici XX. stoljeća, ponajviše u radovima Granstremove (1953.) i Eckhardtove (1955.).

Kao što sam već istaknuo, razmjerno velik broj stranica posvećen je kracenjima, najviše – ligaturama (možda i najkarakterističnijim grafetičkim glagoljičkim sredstvom): vrlo precizno podastrt je njihov popis s obzirom na to koja slova sudjeluju u vezivanju, također s preciznim oznakama u kojim se spomenicima nalaze, i uz prikaz izvornog oblika.

Posljednje stranice rada, o glagolskim natpisima, zapravo su tek poziv na proučavanje, sve brojnijih, novootkrivenih primjeraka, te zauzimanje da se uz to objavljuju i snimci kako bi se omogućila daljnja istraživanja.

Možda se prikaz sadržaja u ovoj prigodi čini nepotrebnim, no nije mi se jednom pokazalo (ponajprije u vlastitu radu) kako dosege filologije XIX. stoljeća upoznajemo iz sekundarne literature, ili tek fragmentarno, ovisno o problemu koji fokusiramo. Isto tako, imao je Jagić pravo kada je pred smrt sastavljao svoje *Spomene*: literatura pisana ruskim, pa i drugim slavenskim jezicima, i današnjim je čitateljima (pogotovu ako nisu stručnjaci najuže specijalizacije) i teško dostupna pa i teško čitljiva. To više, što se koncepcija slavistike u međuvremenu bitno promijenila. Ma što mi mislili o tome, prošla su vremena kada kroatisti tečno čitaju ruski i druge slavenske jezike. A kada je posrijedi za nacionalnu filologiju tako važna publikacija (»prva paleografija glagoljskoga pisma«), uvjeren sam da bi bilo vrlo korisno da se napokon, nakon gotovo 100 godina, objavi i njezin prijevod na hrvatski jezik, dakako s pomnom kritičkom obradom. Bilo bi to priznavanje stanja kojim se možda ne smijemo hvaliti, ali ponajprije – vrlo koristan posao.

Literatura:

- Damjanović, S., *Opširnost bez površnosti; podsjetnik na život i djelo Vatroslava Jagića*, Zagreb 1988.
- Eckhardt, Th., »Napomene o grafičkoj strukturi glagoljice«, *Radovi Staroslavenskog instituta* 2, str. 59–91; Zagreb, 1955.
- Eckhardt, Th., *Azbuka. Versuch einer Einführung in da Studium der slavischen Paläographie*, Beč, 1989.
- Enciklopedija slavjanskoj filologiji I-XII*, (ur. V. Jagić), Sankt Petersburg, 1910.
- Geitler, L., *Die albanesischen und slawischen Schriften*, Beč, 1883.
- Granstrem, E. E., »K voprosu o proizhoždenii glagoličeskoj azbuki«, *Trudy otdela drevnerusskoj literatury Instituta russkoj literatury* IX, Moskva-Leningrad, 1953., str. 427–442.
- Hercigonja, E., »Vatroslav Jagić – povjesnik hrvatske glagoljske književnosti«, *Varaždinski zbornik 1181–1981*, Varaždin, 1983, str. 381–389 (u nadopunjenoj inačici pretisnuto pod naslovom »Jagić i počeci hrvatske književne historiografije«, Hercigonja, E., *Na temeljima hrvatske književne kulture*, Zagreb, 2004., str. 701–719).
- Jagić, V., *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga – staro doba od sedmoga do konca četrnaestoga vieka*, Zagreb, 1865.
- Jagić, V., *Istorija slavjanskoj filologiji*, ESF, I, Sankt Petersburg, 1908.
- Jagić, V., *Glagoličeskoe pišmo*, ESF, III, Petrograd, 1911., str. 51–262.
- Jagić, V., »Hrvatska glagolska književnost«, *Vodnik*, 1913., str. 9–64.
- Jagić, V., *Spomeni mojega života*, Srpska kraljevska akademija, Posebna izdanja, knjiga CIV, sv I, II, Beograd, 1930., 1934.
- Kalužnjackij, E., *Кирилловское письмо у Румын*, u: ESF IV.2, Petrograd, 1915., str. 1–22.
- Karski, E. F., *Slavjanskaja kirillovskaja paleografija*, Moskva, 1928. (ponovljeno izdanje 1979.).
- Lavrov, P. A., *Paleografičeskoe obozrenie kirillovskogo pišma*, ESF IV, Sankt Petersburg, 1914.
- Štefanić, V., *Pregled glagoljske paleografije* (u strojopisu)
- Traube, L., *Nomina sacra*, München, 1907.
- Traube, L., *Zur Paläographie und Handschriftenkunde*, München, 1909.
- Traube, L., *Einleitung in die lateinische Philologie des Mittelalters*, München, 1920.
- Traube, L., *Kleine Schriften*, München, 1920.
- Vajs, J., *Rukovět' hlaholské paleografie*, Prag, 1932.
- Vodnik, B., *Povijest hrvatske književnosti*, Zagreb, 1913.
- Wattenbach, W., *Das Schriftwesen im Mittelalter*, Leipzig, 1871., 1896. i dr.
- Žagar, M., »Die Reform der glagolitischen Verschriftung im 13. Jahrhundert im Kontext der Lateinschriftreformen«, *Zbornik radova sa znanstvenoga skupa »Dalmatien als Raum europäischer Kultursynthese«* održanog u Bonnu 6.–10. X. 2003. (u tisku)

STRUKTURA JAGIĆEVE GLAGOLJSKE PALEOGRAFIJE

Sažetak

Osnovna je zadaća ovog rada procijeniti koliko se Jagić u svojoj glagoljskoj paleografiji oslanjao na tada suvremene latinske i ćiriličke paleografije (s osloncem u filologiji a ne u historiografiji), koliko je uveo novina (novih podataka i interpretacija) u dotad formirana slavistička znanja o glagoljičkome pismu, i kolika je vrijednost te paleografije u današnjim istraživanjima. Zbog vrlo ograničene dostupnosti ovog Jagićeva djela, autor se zauzima za njegovo ponovno tiskanje i prijevod na hrvatski jezik.

THE STRUCTURE OF JAGIĆ'S WERB PALEOGRAPHY

Summary

The main aim of this paper is to assess to what extent Vatroslav Jagić in his Glagolitic paleography based his work on then contemporary Latin and Cyrillic paleography (based on philology, and not historiography), how many novelties (new data and interpretations) he introduced in Slavic knowledge of Glagolitic alphabet, and what is the value of that paleography in today's research. Since the accessibility to this Jagić's work is limited, the author strives to stimulate reprinting and translation into Croatian language.

Milorad Nikčević

Jagićevo izdanje *Marijinskog evanđelja* (Berlin, 1883.)

Izvorni znanstveni članak

UDK 226

821.163.42.09 Jagić, V.

Među brojnim filološkim radovima Vatroslava Jagića (1838.–1923.) ističe se njegovo ćirilično izdanje *Marijinskog glagoljičkog evanđelja* (*Quattuor evangeliorum versionis paleoslovenicae codex Marianus glagoliticus*) koje je tiskano u Berlinu / Berolini.¹ Iste godine ono je objavljeno i u Petrogradu s istim predgovorom V. Jagića na ruskom jeziku.² Posljednji put ovo Jagićevo izdanje je ponovljeno fototipski u Grazu 1960. godine.³ Sva ta izdanja jednoga od najstarijih spomenika omogućila su radoznoj filološkoj javnosti uvid u cjelovito djelo. Od tada započinje sustavno proučavanje ovoga četvoroevanđelja. Ponajviše su se u spomeniku znanstvenici–paleolozi zadržavali na jezikoslovnim i grafijskim problemima, koje je veoma iscrpno i ponajbolje gramatički protumačio upravo Vatroslav Jagić u studiji izdanoj s integralnim tekstom tog spomenika. Ipak je u vezi s njim, sve do danas, ostao neriješen problem njegove lokacije i datiranja, što će biti i glavni predmet našega rada.

Ime *Marijinsko jevanđelje* dobilo je po manastiru, zapravo skitu, Rođenje Sv. Bogorodice Marije u Svetoj Gori (Atosu). Taj samostan poznat je, kako ističe profesor Damjanović, i pod imenom Bogorodica, ranije Ksilurg, pa neki proučavatelji misle da bi *Marijinsko evanđelje* bilo bolje zvati *Bogorodičino* ili *Ksilurško evanđelje*.⁴ Pronašao ga je, kako je to napisao Vatroslav Jagić u predgovoru svoga prvog izdanja, znameniti putopisac Viktor Grigorovič koji je na svom putu po Balkanskom poluotoku (1884.–1885.) posjetio i navedeni manastir. O tome Jagić piše:

Знаменитое путешествие Виктора Григоровича на Аеонъ и въ славянскія земли Балканскаго полуострова, въ 1844–1845 годахъ, дало ему возмож-

¹ Usp. Univeränderter Abdruck der 1883 bei Weidmann in Berlin erschienenen Ausgabe.

² Usp. knjigu Stjepana Damjanovića *Slovo iskona* (Staroslavenska / starohrvatska čitanka), Matica hrvatska, Zagreb, MMII., str. 77.

³ Akademischen Druck – und. Verlagsanstalt. A na stranici 3. tog fototipskog izdanja decidirano se navodi: »Unveränderter Abdruck der 1883 bei Weidmann in Berlin erschienenen Ausgabe«.

⁴ Stjepan Damjanović, cit. djelo, str. 77.

ность между прочимъ приобрѣсти одинъ изъ самыхъ важныхъ памятниковъ старинной глаголической письменности, такъ называемое Мариинское четвероевангелие, то самое, которое вотъ наконецъ, чутъ-ли не сорок лѣтъ послѣ того, как оно вывезено из Аеона, выходить въ свѣтъ въ полномъ своемъ составѣ.⁵

Sa sobom ga je Grigorovič prenio u Rusiju, a poslije njegove smrti spomenik je pripao biblioteci Rumjancevskoga muzeja. *Marijinsko evanđelje* je opsežan spomenik. Ima 172 pergamentska lista (po drugima 171), koliko ih je Grigorovič i našao, a od kojih se dva čuvaju (koje je poslao A. Mihanović F. Miklošiču) u Narodnoj biblioteci u Beču, a ostali dio rukopisa prešao je iz Rumjancevskog muzeja u bivšu Lenjinovu biblioteku u Moskvi. Spomenik je četvoroevanđelje, nepotpuno jer mu ipak nedostaje početak (Matej I–V, 23⁶).

Marijinsko evanđelje je ranije svrstano u uži kanon staroslavenskoga jezika i datiran na konac X. ili na početak XI. stoljeća. Sâm ga je Vatroslav Jagić, po jeziku i nekim specifičnim osobinama, kako smo to i naveli, iscrpno prikazao još na početku prvog otisnuća 1883., locirao ga je na hrvatsko ili srpsko područje. On u svezi s tim u predgovoru eksplicite navodi:

Частое смѣшеніе буквы Ж съ оу глаголю (.. СЪ ..), передача буквы иногда черезъ и (хотя писецъ въ такомъ случаѣ обыкновенно забечаль свою описку и лъ и нада строкою приписиваль ъ) и употребленіе слова КОКОТ вм. КОУРЪ – все это указываетъ довольно ясно на родину издаваемаго здѣсь памятника; онъ должно быть написанъ гдѣ нибудь въ предѣлахъ странъ, гдѣ въ XI вѣкѣ жили Хорваты и Сербы, по всей вѣроятности гдѣ нибудь въ Босніи или южнѣе (...).⁷

Međutim, vokalizacija poluglasova Ъ > Ѡ i Ы > Ѣ (СОТЬ мј. СЪТЪ, ДѢА НЪ мј. ДЪНЪ i slično) odaje, prema Josipu Hammu, »руку која је споменути текст могла prepisati na makedonskom području«,⁸ dakle na području bližem hrvatskim i srpskim zemljama (na sjever od Makedonije). I profesor Stjepan Damjanović u citiranom *Slovu iskona* eksplicite ističe da je »prepisivač ovoga četvoroevanđelja bio sa štokavskog područja i to onoga dijela gdje je vladao istočni obred«. ⁹ Mnogo ranije su se i drugi proučavatelji, pretežito srpske provenijencije, pozabavili datiranjem i lokacijom *Marijinskog evanđelja*. Petar Đorđić u knjizi *Staroslovenski jezik*¹⁰ govori bez ustezanja i dileme o »srpsko-

⁵ Usp. *Marijinsko jevanđelje*, Graz, 1960., str. VII. Jagić je u svom predgovoru, prema još tada važećoj ruskoj grafiji, pisao u određenim pozicijama staro Ъ, pa ga u tom obliku i navodimo.

⁶ Usp. Svetozar Nikolić, *Staroslovenski jezik*, II, Primeri s rečnikom, IV. izdanje, Naučna knjiga, Beograd, 1980., str. 21.

⁷ Usp. V. Jagić, cit. djelo, str. 410.

⁸ Usp. Josip Hamm, *Staroslavenska čitanka*, Školska knjiga, Zagreb, 1971. (drugo izdanje), str. 12.

⁹ Stjepan Damjanović, cit. djelo, str. 77.

¹⁰ Matica srpska, Novi Sad, 1975., str. 220–221.

hrvatskim« jezičnim osobinama u tom spomeniku, tj. o sporadičnoj zamjeni nosnoga samoglasnika *o* vokalom *u* i obratno, i prijelazu suglasnika *v* s poluglasom u samoglasnik *u* na početku riječi, po čemu pa i »po svojoj nameni i sudbini«, *Marijinsko evanđelje*, kao spomenik priređen po istočnom (pravoslavnom) obredu, pripada »srpskoj kulturnoj historiji«. ¹¹ Bio je u uporabi, kaže on, još u XIV. stoljeću kod Srba, pa stoga predstavlja srpski spomenik. Slično njemu i Svetozar Nikolić ga je u udžbeniku koji smo citirali ubrajao u korpus ćirilčkih (srpskih) spomenika. ¹² Na tragu tih proučavanja su i kasniji nalazi srpskih jezikoslovca, a napose Pavla Ivića, koji je za *Marijinsko evanđelje* i *Kločev glagoljaš* ustvrdio da su to crkveni spomenici iz X. ili prve polovice XI. stoljeća, pa samim tim pripadaju najstarijoj slavenskoj pismenosti. Za njih se pretpostavlja da su »nastali na tlu našeg (čitaj: srpskog! – M. N.) jezika«. Riječ je, dakle, o tekstovima koji su iz hrvatskog čakavskog područja, ali su prepisivani često i na mnogim drugim stranama, a samo izvjesne jezične pojedinosti ukazuju na to da su pred nama prijepisi izvršeni na našem (srpskom!) području – zaključio je Pavle Ivić. ¹³

Najcjelovitije se ipak spomenikom *Marijinskog evanđelja*, kao i *Kločevim glagoljašem* iz istoga vremena, znanstveno pozabavio Josip Vrana u studiji *Najstariji hrvatski glagoljski evanđelistar*. ¹⁴ Prvo je sproveo minucioznu jezičnu i grafijsku analizu u oba spomenika, a potom je bez dvojenja i u potpunosti prihvatio Jagićevo mišljenje da oni zaista pripadaju najstarijim spomenicima staroslavenske književnosti. Međutim, on se na osnovi detaljnijih izučavanja nekih grafijskih, i jezičnih osobina, vidno suprotstavlja Jagićevu i Vondrakovu lociranju *Marijinskog četvoroevanđelja* na hrvatskom glagoljskom području. Poblježe, Vrana potanko govori da su dvojica uglednih proučavatelja takvu tezu uglavnom postavili na osnovi miješanja grafema *o* – *u* i *y* – *i* koja su se, prema Jagiću i Vondraku, dogodila na hrvatskom jezičnom području kao posljedice glasovne zamjene *o* > *u* i *y* > *i*, a to su u biti specifikumi i osobine jezičnih »hrvatizama«. No, on ipak utvrđuje i to da za spomenuto miješanje grafema treba tražiti drugo tumačenje, grafijsko prije svega, a nipošto lingvističko, pa skreće pozornost filološkoj javnosti i na one grafijske, paleografske i jezične osobine koje upućuju na pretpostavku da su oba spomenika mogla nastati i na bugarsko-makedonskom području. Njihovo je pismo, kaže Vrana, obla, tzv. bugarsko-makedonska glagoljica, a od pisma *Kijevskih listića* razlikuju se u tome što se u njemu pod utjecajem grčke uncijale, gotovo sasvim zatrla jedna od glavnih osobina najstarijega Konstatinova pisma, a to je razlikovanje slova po njihovoj jednostepenosti, dvostepenosti

¹¹ Isto. str. 221.

¹² Usp. *Staroslovenski jezik*, str. 21.

¹³ Usp. Pavle Ivić, *Srpski književni jezik*, SKZ, kolo LXIV, knjga 439, Beograd, 1975., str. 11.

¹⁴ Srpska akademija nauka i umetnosti. Posebno izdanje, knjiga CDLXXXIV, Odeljenje jezika i književnosti, knj. 24, Beograd, 1975.

i trostepenosti. U *Kločevu glagoljašu* se doduše slova pišu ispod linije, kao u *Kijeuskim listićima*, ali su ipak iste veličine. Vondrak je u pismu ovog spomenika vidio zametak kasnijeg uglastog duktusa hrvatske glagoljice, ali to podsjećanje na uglatost može isto tako biti ostatak najstarijega Konstantinova pisma. Na tu pretpostavku upućuje i jedna važna grafijska osobina, po kojoj je *Kločev glagoljaš* među staroslavenskim spomenicima također najbliži *Kijeuskim listićima*, a to je najbolje čuvanje slova *i* kao jednočlanoga grafema *i* u dvočlanim nazivima vokal + *ib*.

U želji da približi *Marijinsko evanđelje* makedonsko-bugarskom području, Josip Vrana ističe samo dvije jezične osobine, koje su ujedno zajedničke i *Kločevu glagoljašu* i ostalim staroslavenskim spomenicima s bugarsko-makedonskog područja. Prva osobina je glasovna promjena, a sastoji se u tome da su poslije ispadanja reduciranih vokala **Ѣ** i **ѣ** stvorene nove kosekantske grupe u kojima su pojedini konsonanti izgubili svoju palatalnost ili dobili novu, pa je čitava grupa postala nepalatalna ili palatalna, prema tome kakav je bio posljednji konsonant. Prof. Vrana naglašava i to da je ova promjena inicirala depalatalizaciju konsonanata ispred većine prednjih vokala, koja je sprovedena u svim južnoslavenskim jezicima, a djelomično i u čakavskom jeziku. Druga jezična promjena jest tzv. vokalizacija jerova u jakom položaju, to jest zamjena **Ѣ** > *o* i **ѣ** > *e*. Do takve zamjene reduciranih vokala dolazi samo na makedonskom (i ruskom – M. N.) jezičnom području, pa nema nikakve sumnje da su oba spomenika nastala u tom arealu. Spomenuti proučavatelji i ne poriču njihovo makedonsko podrijetlo, nego samo na bazi navedenih »hrvatizama« tvrde da je njihov posljednji prijepis načinjen na hrvatskom jezičnom području. Akademik Vojislav P. Nikčević razlučuje koje su jezične osobine u tom spomeniku naslijeđene iz njegova predloška, a koje su redakcijske. To je vrlo važno znati za datiranje i lokaciju toga spomenika. Prof. Josip Vrana misli da spomenuto mijesanje grafema *ϕ* – *u*, *y* – *i* ne uključuje i glasovnu promjenu *ϕ* > *u* i *y* > *i*, već se može protumačiti grafijski.

Josip Vrana s pravom upozorava i na to da ne postoji mogućnost da se druga glasovna promjena, to jest zamjena vokala *y* vokalom *i* na hrvatskom glagoljskom području izvrši u vrijeme kada su *Marijinsko evanđelje* i *Kločev glagoljaš* prepisani, to jest na prijelazu X. u XI. stoljeće. U ovo nas uvjerava ponajviše činjenica što se u ćiriličkim i glagoljskim spomenicima, za koje sa sigurnošću tvrdimo da su nastali potkraj XII. stoljeća (*Miroslavljevo*¹⁵ i *Vukanovo evanđelje*,

¹⁵ U studiji *Miroslavljevo evanđelje – znameniti spomenik kulture* Vojislava Nikčevića, Crnogorska književna raskršća, Matica crnogorska, Cetinje, 1996., str. 71–144, na osnovi je brojnih podataka i provjerenih činjenica, koje su proizašle iz kompleksno sprovedene analize veoma složenih pitanja što se tiču autorstva, datiranja, lokalizacije i nacionalne atribucije rukopisa *Miroslavova evanđelja*, s pravom utvrdio da je ono »jamačno jedino moglo biti prepisano kada se Kotor nalazio u sastavu srpske države, u periodu od godine 1186. do 1190.« Ove znanstvene nalaze do danas nitko nije osporio.

Kulinova isprava iz godine 1189. i *Grškovićevo odlomak*) još se uvijek dobro čuva fonem *y*, jer se gotovo isključivo piše grafemom ЪI (u *Grškovićevo odlomku* ЪI). Međutim, već u dubrovačkim prijepisima *Kulinove isprave* s početka XIII. stoljeća doći će do miješanja grafema *y* i *i*. Posljednji slučaj upućuje, doduše, na pretpostavku da je u spomenutim krajevima, u kojima je hrvatsko pučanstvo bilo izmiješano s romanskim (koje nije poznavalo fonem *y*), do glasovne zamjene *y* > *i* došlo ranije nego u unutrašnjosti, ali malo je vjerojatno da se to dogodilo već pod konac X. ili na početku XI. stoljeća, a u unutrašnjosti pedeset do sto godina kasnije. Prva promjena, tj. zamjena nazala *o* vokalom *u*, vjerojatno je izvršena pedeset godina prije prve, to jest u primorskim krajevima još u prvoj polovici XI. stoljeća, a u unutrašnjosti najranije u drugoj polovici XI. ili tek u prvoj polovici XII. stoljeća. Na takvu pretpostavku upućuje činjenica da u spomenutim ćiriličkim i glagoljskim spomenicima dolaze grafemi za vokale *o* i *e*, ali više nemaju prvobitne fonemske vrijednosti, nego se njima označavaju vokali *u* i *e*.

No, ipak, prema mišljenju Vrane, za spomenutu zamjenu grafema *o* – *u* i *y* – *i* u *Marijinskom evanđelju* i *Kločevu glagoljašu* i ne treba tražiti jezične razloge, jer se veoma lijepo može sve to objasniti grafijski. Poznato je da su u glagoljici oba grafema *o* i *u* dvočlani, a njihova druga polovica jednaka je grafemi *i* (ili *u*), pa nije dakle ništa neobično, ističe filolog Vrana, ako je pisar u brzini ili zbog nesmotrenosti kod spomenutih grafema, kojih je u predlošcima dva spomenika bilo na tisuće, pročitao samo jednu polovicu, a drugu dodao ili izostavio prema osobnom nahođenju. Da se tako uistinu dogodilo, možemo se uvjeriti analizom čitavoga materijala, koji nam u tu svrhu pružaju *Marijinsko evanđelje* i *Kločev glagoljaš*.

Razmotrivši primjere koji se nalaze u *Marijinskome evanđelju*, dr. Josip Vrana upozorava da je u *Kločevu glagoljašu* kod zamjene grafema *o* – *i* i *y* – *i* situacija malo drugačija nego u prvome spomeniku, ali se može protumačiti na isti način. U drugome spomeniku nalazi se samo jedan primjer u kojemu se piše *o* mjesto *u*, a deset primjera u kojima se piše *u* umjesto *o*. To bi samo po sebi, zaključuje Vrana, bio dovoljan razlog za fonetsku zamjenu *o* > *u* kad pored toga ne bi bilo sedam primjera s *i* umjesto *y*, četiri primjera s *y* umjesto *i*, pet primjera s *ь* umjesto *ьI*, deset primjera s *o* umjesto *ou*, dva primjera s *ou* umjesto *o* i još nekih drugih zamjena grafema. I ovdje se očito radi, ističe J. Vrana, o zabuni pisara, koji je u brzini ili možda zbog nečitljivosti predložka krivo pročitao naznačene primjere. I u nastavku svoje analitičke i vrijedne in-struktivne studije vema zaslužni paleolog Josip Vrana decidirano zaključuje:

Iz svega, što je u ovoj glavi izneseno, jasno je, da strsl. spomenici Mar i Klok nisu prepisani na hrv. glag. području. Njihovo pismo i grafija nisu ni u kakvoj direktnoj vezi s postankom i kasnijim razvitkom pisama i grafije spomenika, čije je hrv. glag. podrijetlo nesumnjivo, a njihovi su hrvatizmi prividni. U to će nas

uvjeriti paleografska, grafijska i jezična analiza najstarijih hrvat. glag. spomenika«. ¹⁶

U prilog ovakva Vraninog zaključka treba navesti i činjenicu da je hrvatska glagoljska pismenost pretežito locirana na čakavskom katoličkom području, a *Marijinsko evanđelje* je štokavski spomenik koji sadrži pravoslavne termine: архниереи (478), бладыка (485), крститель i крстъ (528), пасха (550), плаштаница (551).¹⁷ Upravo zbog toga takav spomenik, dakle, nije mogao nastati u »latinskoj hrvatskoj dvorskoj kancelariji narodnijeh vladara počevši od oko sredine IX. vijeka« – kako piše u novijem radu *Štokavski književni jezici i njihova unifikacija* Vojislav P. Nikčević.¹⁸ I dodaje da se »pored latinskijeh, u toj kancelariji pišu i čakavski spisi«.

Svoju tezu da *Marijinsko evanđelje* nije moglo nastati ni na srpskome ekavskom jezičnom području u ranom srednjem vijeku, Vojislav P. Nikčević je uvjerljivo dokazao u više svojih studija, a ponajbolje u radu *Južnoslovenska srednjovjekovna pismenost*.¹⁹ Baveći se etnogenezom južnoslovenskih naroda i njihovom ranom pismošću, on decidirano tvrdi kako:

(...) Rašani sve do kraja XII. vijeka nijesu imali vlastite države, nijesu posedovali ni javnu dvorsku kancelariju prijeko potrebnu za nastavak i razvoj njihove pismenosti. Zato se sve do kraja XII. stoljeća u Raškoj nije sačuvao nikakav trag pismenosti.²⁰

A u nastavku utvrđuje i to da su se Stefan Nemanja i zahumski knez Miroslav kao nepismeni ljudi na dokumentima potpisivali križevima. Takav križ kneza Miroslava nalazi se na prednoj korici knjige *Istorije srpske ćirilice* Petra Đorđića koju smo ranije citirali. *A za to vrijeme njezina episkopija bogoslužbene knjige ćirilometodskog tipa je dobijala iz Ohrske arhiepiskopije. Izvanj crkve Rašani su bili nepismeni* – tvrdi Vojislav P. Nikčević.²¹

Filolog Radoslav Rotković pozabavio se pitanjem glagoljice i ćirilice i njezinog prostiranja, i to u dva svoja rada. Obrazlažući naširoko razdoblje dukljanske književnosti, on je u prvom članku ustvrdio da je glagoljica poslije smrti Ćirila i Metodija doprla u Duklju najkraćim putem koji je vodio od Ohrida, uz Vergo Skampinus (Vojušu) ka Draču i Skadru, do Bara i odatle preko Crnogorskog primorja na sjeverozapad do Bara i Kotora. U tim je

¹⁶ Josip Vrana, cit. djelo, str. 13–16.

¹⁷ Osim posljednjeg svi ostali pravoslavni termini posve su uobičajeni i u hrvatskim glagoljčnim liturgijskim kodeksima što uopće nužno ne znači da je *Marijinsko evanđelje* nastalo na hrvatskom tlu.

¹⁸ Usp. *Štokavski književni jezici u porodici slovenskih standardnih jezika*. Zbornik saopštenja s Međunarodnog naučnog skupa, PEN Centar – DANU, Podgorica, 2004., str. 40.

¹⁹ U *Crnogorska književna raskršća*.

²⁰ *Crnogorska književna raskršća*.

²¹ Isto, str. 221.

gradovima uhvatila čvrste korijene (po Vojislavu P. Nikčeviću tek od kraja XII. stoljeća) jer su oni posjedovali episkopije i skriptorije, pa se preko njih glagoljska pismenost prenijela na sjeverozapad sve do granica jadranske obale i trajala je nekoliko stoljeća.²² Svakako, na tom pismu nikla je pismenost na bogatijemu, municipalnom jugu, a tek kasnije u rustičnom gorskom zaleđu, pa potom u Raškoj »jer je u njoj država formirana sa zakašnjenjem«. Na okomici ovih istraživanja nalazi se i Rotkovićeve posebno uobličena studija »O nekim »prazninama« u crnogorskom nasljeđu srednjega vijeka, Balkanska strujanja i književni tragovi – Marijinsko evanđelje i glagoljica u Zeti«. ²³ Ona je direktno u svezi s problemom datiranja i lokacije *Marijinskog jevanđelja*. Oslanjajući se na ranije Hammove tvrdnje da tzv. zetsko-humska redakcija u »mногоčemu nastavlja staru glagoljsku pravopisnu tradiciju«, Rotković sam sebi postavlja sljedeće pitanje:

Zar je logično da najstarija ćirilaska redakcija nema korijen u sopstvenoj glagoljskoj redakciji? Nije. Može li se (...) zetska glagoljska redakcija dokumentovati? Može. To je 'Marijinsko jevanđelje' koje su, ignorišući zetsku glagoljsku tradiciju, locirali na 'ničijoj zemlji'.

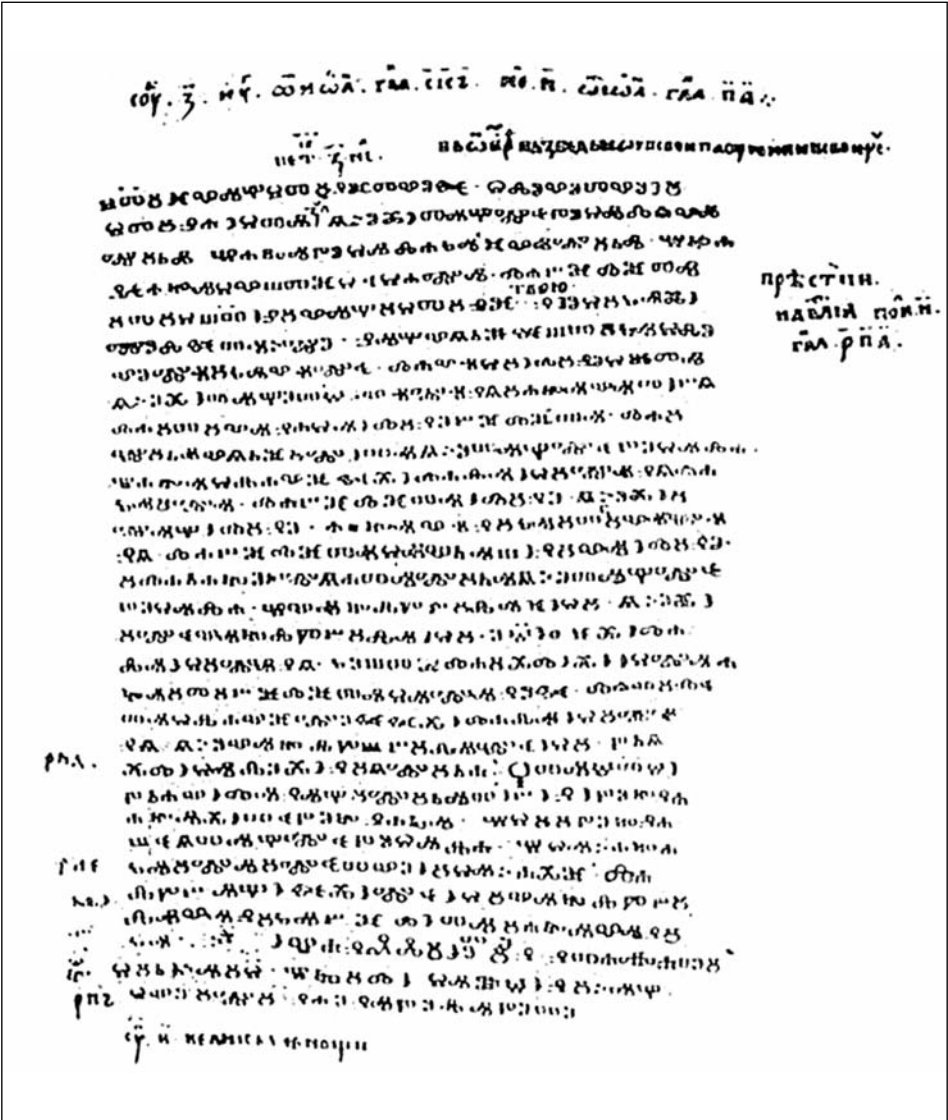
Za dokaz ove teze Rotković u pomoć priziva ne samo Josipa Hama i Blaža Koneskog »koji se za njim (Hammom – M. N.) poveo«, već i samog Vatroslava Jagića, pa kaže:

A on je pisao da je spomenuto jevanđelje nastalo južno od Bosne (ali ne u Dalmaciji), u svakom slučaju u štokavskom kraju, jer se ѡ čita kao u (ou), dok je u čakavskome narječju dalo va u dijalektima, ali u pisanim tekstovima ne. I tako smo sjeverno od Makedonije, ali bliže srpskim i hrvatskim krajevima, južno od Bosne, ali ne u Dalmaciji, smjestili jedan rukopis, ne primjećujući da se između tih granica Makedonije, Srbije, Bosne i Dalmacije nalazi upravo stara Zeta.²⁴

²² Usp. Radoslav Rotković, *Crnogorsko književno nasljeđe*, I, Pobjeda, Titograd, 1976., str. 20–24. U istom radu Rotković upozorava da je vremenom glagoljica, zbog specifičnih uvjeta i usljed svog geografskog rasporeda naseljavanja, poprimila karakter katoličkog pisma, nasuprot ćirilici koju je prihvatilo pravoslavlje.

²³ Usp. *Zbornik Popa Dragolja*, bogumilski apokrifi, *Stvaranje*, br. 3, str. 343–362; Titograd / Podgorica, 1978.

²⁴ Isti, str. 349–350.

Faksimil jedne glagoljske stranice *Marijinskog evanđelja* iz knjige *Crnogorska književna raskršća*, str. 172.

Žestoki oponent Rotkovićevim znanstvenim tezama bio je Svetozar Stijović u polemičkom članku *Povodom pretpostavke Radoslava Rotkovića o porijeklu »Marijinskog jevanđelja«*.²⁵ On je zamjerio Rotkoviću što je *Marijinsko evanđelje* smjestio u Zetu. Međutim, ničim ne dokazujući svoju deklarativnu raspravu, Stijović u isto vrijeme ne opovrgava i tezu sovjetske slavistkinje

²⁵ Usp. *Savremenik*, br. 12, str. 559–562; Beograd, 1978.

Relje Mihailovne Cejtlin koja je opet ovaj drevni spomenik, na temelju jezika, vezala eksplicite za bugarski areal, dakle smatrala ga je »древнеболгарским памятником«. ²⁶

Kao što se vidi, problemi datiranja i lokacije *Marijinskog evanđelja* kod većine autora nisu u suglasju, proturječni pa čak u pojedinim segmentima i dijametralno suprotni. Stoga je potrebno izvršiti detaljniju tekstološku analizu i iz Jagićeva *Marijinskog evanđelja* donijeti karakteristični jezični materijal, prije svega specifične riječi i sintagme koje zaista mogu rasvijetliti ovaj sporni problem. Taj materijal svojim podrijetlom i osobenim leksikom može pouzdano ukazati na to da je spomenik vezan uz lokaciju zetskog, to jest kotorskog areala. U prilog tome donosimo na ovome mjestu neke specifične riječi iz *Marijinskog evanđelja*: сѢБЕ (575), ТѢБЕ – ТѢБѢ (dat. 590), mjesto *sebi, tebi, ni* umjesto *nam*: »речи ни« (539).

U prilog ovih istraživanja mogli bismo navesti i riječi Dagoljuba Majića koji u radu *Starinske crte u govoru našega kraja*²⁷ kaže:

Kod ličnih zamenica imamo stare oblike u dativu i akuzativu množine. Dativ množine u prvom i drugom licu glasio je ni, vi, akuzativ ne, ve. U našem lokalnom govoru potpuno su se zadržali ovi stari oblici: Imamo: 'Rekli smo vi da ne zovete', ili 'Rekli ste ni da ve zovemo'. Ovo nije samo govorna osobina našega kraja: to postoji u svim crnogorskim govorima...»²⁸

I akademik Mihailo Stevanović u knjizi *Savremeni srpskohrvatski jezik* veli da se tzv. stariji novoštokavski govori ijekavskog izgovora u Crnoj Gori odlikuju »... enklitičkim oblicima zamenica *ni* i *vi* (mesto *nam* i *vam*) za dat. mn., *ne* i *ve* (m. *nas* i *vas*) za ak. mn.; zameničkim oblicima dativa i lokativa jed. na *e*: *mene, tebe, sebe*...²⁹

Tezu da je *Marijinsko četvoroevanđelje* moglo biti prepisano u Zeti najuvjerljivije potkrepljuju jezične osobine koje je donio Vojislav P. Nikčević u opsežnoj studiji »Crnogorsko – makedonske književne veze u srednjem vije-

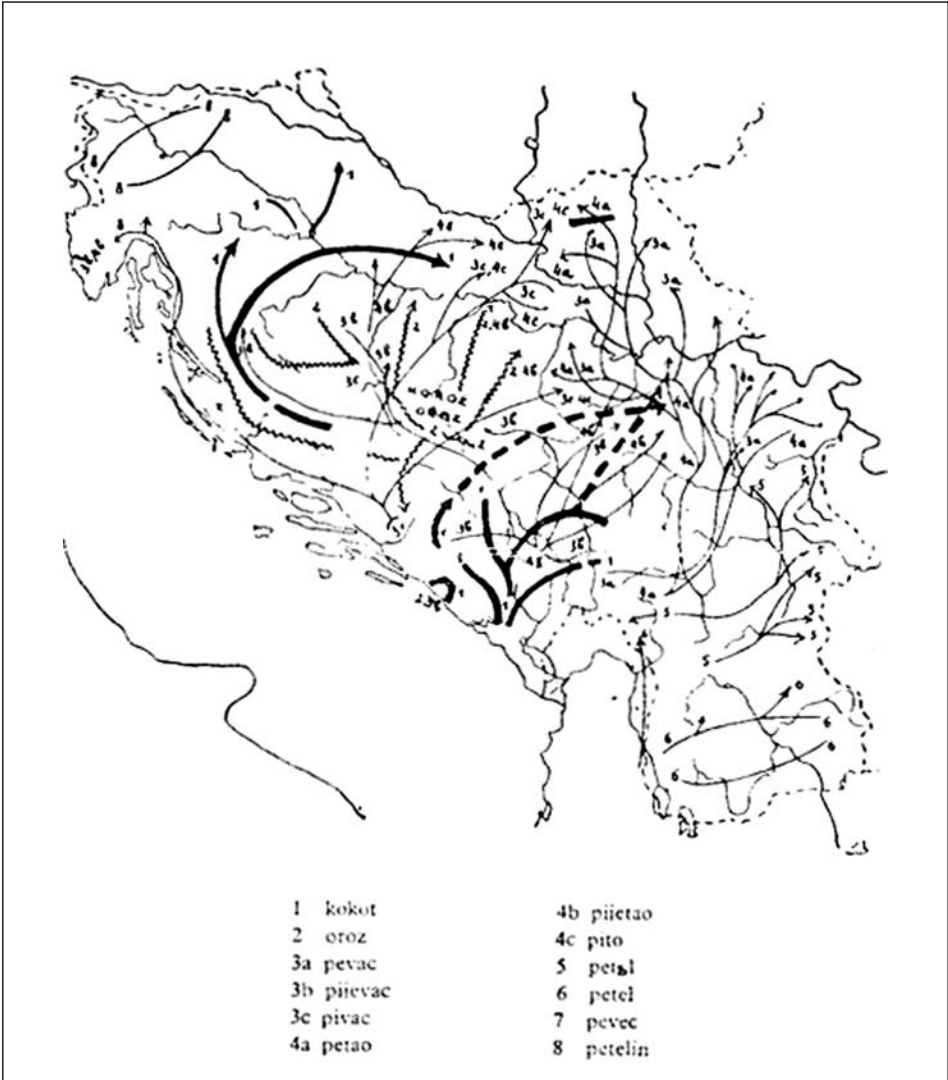
²⁶ Godine 1975. autor ovog rada našao se kao slavist na specijalizaciji ruskoga jezika i književnosti na МГУ »Ломоносов« u Moskvi. Jezik i kulturu drevne ruske književnosti predavali su mi E. M. Vereščagin i V. G. Kostomarov, autori brojnih studija, koji su mi s posvetom i darovali njihovu zajedničku knjigu: *Язык и культура* (лингвострановедение русского языка как иностранного), Московский университет, Москва, 1973. Između ostalih južnoslavenskih spomenika, prof. Kostomarov je u svojim predavanjima spominjao *Marijansko evanđelje* predočio aspirantima fototipsko izdanje iz Petrograda. U jednom trenutku, analizirajući jezik tog spomenika, obratio se posebno meni, ukazujući mi da je, po svoj prilici, taj spomenik nastao u mojoj domovini »Черной Горы, в древном городе в Которе«. Pri tom valja naglasiti da je danas Kotor u Crnoj Gori, ali za ranija razdoblja takvu eksplicitnu odrednicu teško je postaviti.

²⁷ *Godišnjak nastavnika Podgoričke gimnazije*, br. 4, Podgorica, 1933.

²⁸ Isto, 19. Hrvatski glagoljski tekstovi također poznaju dativno *tebe, sebe*.

²⁹ Usp. *Savremeni srpskohrvatski jezik*, knj. I (Gramatički sistem i književnojezička norma). Uvod. Fonetika. Morfologija, Treće izdanje, Naučna knjiga, Beograd, 1975., str. 15.

ku«. ³⁰ Osim imenice *kokot* (spominje je i Jagić), o kojoj je srpski akademik Milivoj Pavlović objavio skicu rasprostiranja s izoglosama koje presijecaju Crnu Goru i koja je na crnogorskom tlu široko zastupljena u nizu osobnih imena i prezimena te toponima tipa *Donji* i *Gornji Kokoti* (blizu Podgorice). ³¹

Skica rasprostranjenosti leksema *k o k o t* – načinio Milivoj Pavlović

³⁰ Usp. Dr. Vojislav Nikčević, *Crnogorska književna raskršća*, Matica crnogorska, Cetinje, 1996., str. 145-216.

³¹ Prisustvo imenice *kokot* je očito i u Njegoševu *Gorskom vijencu* (Usp. *Rečnik jezika Petra II Petrovića Njegoša*, knjiga prva, A-O. Izradili Mihailo Stevanović i saradnici Milica Vujanjić, Milan Odavić i Milosav Tešić, Beograd-Titograd – Cetinje, 1983., str. 357.

V. P. Nikčević je od dvadeset četiri leksema koje je R. M. Cejtin donijela u svojoj knjizi, što se ne javljaju u drugim jevanđeljima, ispisao dvadeset tri riječi koje predstavljaju osobenost *Marijinskog evanđelja* – to jest lekseme »koji su po svojem obliku ili pak značenju i danas frekventni i vrlo bliski Crnogorcima«, poput: КОКОТОГЛАШЕНИЕ (kukurijekanje³²), БЪЗГЛАВНИЦА (*uzglavnica* – i danas *uzglavnica*³³); б'к'с'тн (*ukisjeti* > *ukišeti*, *uskiseti* > *uskišeti* – kao *kisjeo* > *kišeo*, *kisjelina* > *kišelina*, *ukisjeliti* > *ukišeliti*), вибі4ти (*življati* < *živjeti* – kao *vljera*, *pljesma*, *Plješivci*, *Plješivica*; prema Josipu Hammu – *živiti* – влж – *viši* // *živlati*, – вл4у u značenju *oživljavati*³⁴); ЗАКЛЕНЖТИ (*zakljeniti*, *zaklenuti*, odnosno dijalekatski *zakleniti* u značenju *zatvoriti*), ЗАСЪДЪИЖЪ (*zasjednik* > *zašednik* – kao *zasjedjeti* > *zašedjeti*, *sjednik* > *šednik*, *sjednica* > *šednica*³⁵), ПОМРЪКНЖТИ (*pomrknuti* u značenju *smračiti*, *smrknuti se* – i danas *mrknuti*), ПРОЪСТИ (*prosjesti* > *prošesti*, prema J. Hammu: u značenju *probiti*, *provaliti*, *prosjesti se*³⁶ – kao *sjesti* > *šesti*, *sjever* > *šever*, *sjenovit* > *šenovit*), ТОКЪ (u značenju *tok*, *trka*, *trčanje* – u Njegoša: *pōtōč*, što znači *počera*³⁷, ЧРЪБИИ [i danas *crevlje* u značenju *obuća*, *cipele* – kao Črni Vrh (oko 1220) i sada selo *Crni Vrh*, sjeverno od Peći, ЧРНЧА (opet oko 1120) i danas selo *Crnča* u Zatonu, istočno od Bijelog Polja³⁸]. U suvremenom jeziku Crnogoraca, ukazuje V. P. Nikčević, obične su i sljedeće riječi: ДЪЛЧТЕЉ (još i danas *djelitelj*), ЖАЉ (žal, što znači *grob* – sada *žal-*

³² Isto, str. 357.

³³ Usp. u Njegoševu jeziku *žuglaavlje* u cit. *Rječniku jezika Petra II Petrovića Njegoša*, II, P-Š, str. 427.

³⁴ Usp. Josip Hamm, *Staroslavenska čitanka*, Školska knjiga, Zagreb, 1960., str. 105. U Njegoševu jeziku takođe *živiti*, -im. *živjenje* s dij. v. *živjenje*, *živjeti*, -im. (nav. djelo, I, A-O, str. 214–215).

³⁵ U Njegoša: *zāsjesti* > *zašesti*, *zāsjednēm* > *zašednem* (cit. djelo, I, A-O, str. 242). Za razliku od isključivo crnogorskoga *kisjeo* > *kišeo*, *kisjela* > *kišela*, *kisjelkast* > *kišelkast*, *kisjelost* > *kišelost*, *kisjelōca* > *kišeloća*, *kisjeljak* > *kišeljak*, *kisjeljača* > *kišeljača*, *kisjeljački* > *kišeljački*, prema *Pravopisnom rječniku Pravopisa srpskohrvatskoga književnog jezika*, Izradila Pravopisna komisija, Matica srpska – Matica hrvatska, Novi Sad – Zagreb 1960., str. 372, imamo kao i standardne (književne) oblike općerasprostranjene likove: *kiseline* nego *kišeo*, *kišelkast*, *kišelōst*, -*osti*, instr. -*osti* i *ošču*, *kišelōca*, *Kišeljāk* -*āka*; *kiseljāk*, -*āka*. mn- -*āci mineralna voda*), *kiseljāca*, *kiseljāčki* – (prema *Kišeljāk*). Ovo potvrđuje i Nevenka Novaković-Stefanović u studiji »Ijekavske varijantne forme u savremenoj crnogorskoj jezičkoj praksi (na dijalekatskoj osnovi)«, *Radovi IX*, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik, Sarajevo, 1982., str. 64: »Međutim, crnogorski ijekavizam ima i svoje specifičnosti koje ga odvajaju od druga dva tipa ijekavštine: *nijesam*, *sio*, *srio*, *zrio*, *sjedjeti*, *vrijedjeti*, *mrzjeti*, *kisjeo*, *prvjenstvo*, *sjekirati se*«. To je po tradicionalističkoj karašičevsko-beličevskoj ortografskoj normi.

³⁶ Usp. Josip Hamm, *Staroslavenska čitanka*, str. 132.

³⁷ *Rječnik jezika Petra II Petrovića Njegoša*, II, P-Š, str. 108.

³⁸ Usp. *Imenik geografskih naziva srednjovjekovne Zete*. Napisao dr. Gavro A. Škrivanić, Istorijski institut NR Crne Gore, Titograd, 1959., str. 110.

ba u značenju pokajanje, sahrana, žalovati, tj. tugovati), *ПРОПАДЪ* (*propad* u značenju ponor, ždrijelo, provalija), *ПРИПЛОДНТИ* (*priploditi* u značenju roditi, donijeti plod – i sada priplod), *СКАНЪДАЛИСАТИ* (skandalisati sa značenjem *sablazniti* – i danas *skandal*). I u nastavku rada Vojislav P. Nikčević zaključuje da se ovim riječima mogu pribrojiti i one koje je Radoslav Rotković donio iz *Marijinskog evanđelja* u svom članku, ali je sigurno i to »da se pojedine od navedenih riječi osim u crnogorskom jeziku pojavljuju i u drugim (...) nacionalnim jezicima – srpskome pa i hrvatskom, kao sistemima utemeljenim na crnogorskoj, srpskoj, hrvatskoj i muslimanskoj dijalekatskoj (štokavskoj – M. N.) zajednici«. ³⁹

Ovome svakako treba dodati da se u *Marijinskom evanđelju* nalazi i jedan primjer latinskog slova *R* umjesto glagoljskog *ь*. Ono se upotrebljavalo još u XIV. stoljeću, kada je i njegov jedan nestali list popunjen ćirilicom i jezikom kakav je bio u Istočnoj crkvi u to doba. Ujedno to evanđelje sadrži mnoge marginalne dopune pisane također ćirilicom i jezikom koji se upotrebljavao u toj istoj crkvi za vrijeme vladavine Nemanjića. Sve to upućuje, prema tvrdnji Vojislava P. Nikčevića, na to da je spomenik prepisan u nekom primorskom skriptoriju, po svojoj prilici u dvorskoj kancelariji Stefana Nemanje, to jest Dvorskoj kancelariji Vojislavljevića u Kotoru ili u Bokokotorskoj pisarskoj školi. O značaju tih kancelarija Vojislav P. Nikčević je pisao sintetički i u svojoj najnovijoj knjizi *Jezikoslovne studije*. ⁴⁰ Tako se o Dvorskoj kancelariji Vojislavljevića kaže da je njezin nastanak vezan uz postanak srednjovjekovne države Duklje, za njezine upravno-administrativne potrebe. A nastanak dukljanske države datira se negdje u sredinu IX. stoljeća. Do toga se došlo putem nalaza i ostataka materijalne kulture, to jest olovnog pečata ⁴¹ na kojemu je s jedne strane grčkim jezikom i pismom zabilježeno ime arhonta (kneza) Petra (Pétrou arhonts Dióklías) s početka vladavine bizantskog cara Vasilija I. (867.–886.), a s druge strane tog istog pečata piše »amin«, što zanači da su dukljanski Slaveni bili već tada pokršteni. Toj dukljanskoj državi je 1043. »prvoj od južnoslovenskih kneževina, Vizantija priznala državni suverenitet« (P. Mijović). To je bilo, u stvari, prvo njezino međunarodno priznanje nezavisnosti i samostalnosti od Bizantinaca kao mjerodavnog faktora. A prema S. Antoljaku, u toj dvorskoj kancelariji nastala je prva javna isprava, koja nije sačuvana, na latinskom jeziku koju je 1077. tamošnji vladar Mihailo Vojislavljević uputio papi Grguru VII. U njoj su potom nastali lokrumski falsifikati, među kojima se nalazi nedatirana »listina dukljanskog kralja Radoslava (Mihailova brata), *Bodinova isprava* od 1100. i povelja njegova sina Đura od 1115., koje su sačuvane na latinskom jeziku i pismu iz XVIII. stoljeća«.

³⁹ *Crnogorska književna raskršća*, str. 201.

⁴⁰ Centralna narodna biblioteka Republike Crne Gore, »Đurđe Crnojević«, Cetinje, 2004., str. 500–504.

⁴¹ Njegov otisak napravio je Nijemac L. Dardelas 1884., prije nego što je taj pečat istrunuo.

Sve ovo mnogo uvjerljivije i znanstveno čvršće potvrđuje povjesničar Dragoje Živković.⁴² Prema njemu, spomen nastalih dokumenata na tlu Crne Gore seže u daleku prošlost. Istina, nije moguće utvrditi kad je i kako nastao prvi dokument domaće provenijencije, ali se zasigurno zna da je u Duklji u vrijeme vladavine Vojislavljevića djelovala javna kancelarija. A to dalje znači da je Mihailo Vojislavljević (1047.–1082.) kao uspjeli vladar svoje organizirane države imao i svoju dvorsku kancelariju: prvi zanačajniji akt, za koji se zna da je postojao iz njegove kancelarije, jest poznato pismo kojim je od pape Grgura VII. (1077.) tražio kraljevsku krunu iz Rima koju je tada dobio, a to je bilo drugo međunarodno priznanje neovisnosti i samostalnosti srednjovjekovne Duklje. Ističući navedene dokumente, Živković nadalje tvrdi da i ti podatci pokazuju da je na dvoru Vojislavljevića, svakako, bila organizirana javna kancelarija, iz koje su proizlazili prvi domaći historijski spisi. Uz to su javne isprave Vojislavljevića odista pisali katolički opati na latinskom jeziku. Budući da je Duklja još od 850. postojala samo kao od bizantske vrhovne vlasti nominalno vazalna država, ona je i prije 1077. morala posjedovati javnu dvorsku kancelariju. Poznato je još i to da se Dukljansko-barska nadbiskupija i mitropolija (od 1089.) u prepisci s Rimskom kurijom služila skripturom beneventanom (s određenim narodnim morfološkim karakteristikama), papskom minuskulom, karolinom i goticom. A stari natpisi u Duklji, tvrdi Vojislav P. Nikčević, pisani su »svijem oblicima latinske majuskule i minuskule. Skriptura beneventana je bila opšte pismo«. ⁴³ U ovom istom gradu Kotoru još od početka 1186. godine smještena je i javna »slovenska kancelarija«. S obzirom na to da je Zeta / Duklja u potonjim desetljećima XII. stoljeća posjedovala pisarnice i u njima brojne skriptore iz kruga »katoličkih redovnika«, koji su prema Vojislavu P. Nikčeviću »tada pisali slovenske tekstove mjesnijem (starocrnogorskim) jezikom i latinicom, prirodno je što su oni u toj kancelariji u novonastalijem društveno-političkim okolnostima kao jedini pismeni i obrazovani ljudi postali glavni nosioci i starocrkvenoslovenske glagoljske i ćiriličke pismenosti koja se u Zeti / Duklji širi zajedno s prodorom bogoslužbenijeh knjiga ćirilometodske provenijencije iz Makedonije i Bugarske poradi prevođenja Zećana / Dukljana iz rimokatoličke u pravoslavnu vjeru od osnivanja nekanonske Žičke arhiepiskopije (1219.)«. ⁴⁴

Budući da je Stefan Nemanja još od početka 1186. u bivšoj kancelariji dinastije Vojislavljevića u Kotoru, kao tada najrazvijenijem prijestolnom gradu, smjestio i svoju dvorsku slavensku kancelariju, zetski skriptori od tada u

⁴² Usp. Dr. Dragoje Živković, *Kancelarijsko poslovanje i arhivska služba u Crnoj Gori*. Elementarni podatci do knjaza Danila, *Glasnik Cetinjskih muzeja*, V. knjiga, Tom V, Cetinje, 1972., str. 241.

⁴³ Vojislav Nikčević, *Jezikoslovne studije*, str. 501.

⁴⁴ Vojislav Nikčević, *Jezikoslovne studije*, str. 502.

njoj pišu isprave i sve druge dokumenta za njegove upravno-administrativne potrebe, a prepisuju i crkveno-vjerske knjige za bogoslužbene svrhe. U stvari, Nemanjina javna kancelarija predstavljala je središnje mjesto tadašnje ukupne štokavske pismenosti, iz čije prepisivačke radionice nastaju duhovni i crkveni spisi za sve okolne zemlje i oblasti: ne samo za Rašku – Srbiju nego i za Bosnu, Hum i Dubrovnik. U njihovoj službi obuku za pisara obavljao je i dijak Radoje koji je prošao kroz kancelariju u Kotoru. Na čelu Nemanjine dvorske kancelarije sasvim je sigurno bio glavni zetski pisar, katolik Varsameleo, koji je radio kao logotet (logofet) ili gramatik, za čije se ime veže prepisivanje čuvenog *Miroslavljeva evanđelja*, a kroz nju je prošao i njegov suvremenik, đak (dijak) Grigor(ije) ili Gligorije u svojstvu njegova pomagača u prepisivanju spomenutog evanđelja. Upravo su se preko tih pisara »u rečene zemlje i oblasti širili staroslovenski književni jezik crn. (zetske) redakcije, glagoljica i ćirilica«. S takvim duhovnim i pisarskim okolišom prof. je Vojislav P. Nikčević doveo u vezu prijepis i lokaciju *Marijinskog evanđelja*. U to svoje uvjerenje učvršćuju ga i nalazi Josipa Vrane koji je nastanak ćirilčke pismenosti s kraja XII. i prve polovice XIII. stoljeća locirao u Travuniji, što po njemu (V. P. Nikčeviću) znači u Kotoru.⁴⁵ Stoga nije bez razloga da je isti autor Vojislav P. Nikčević na potkorici *Crnogorskog jezika I*⁴⁶ donio *Napomenu* u kojoj piše:

Na prednjoj korici je tip slova iz Miroslavljevog jevanđelja. Na njoj su i njegova dva slova e (jest) i Ћ u zetskoj izgovorno-pravopisnoj redakcijskoj glasovnoj vrijednosti (i)je i j, a, ja, je, ije, i, e. Isti autor tu sinonimnost e i Ћ je kasnije potvrdio i u izdanjima Crnojevića knjigopečatnje.

A na zadnjoj potkorici iste knjige *Napomena* glasi:

Na zadnjoj korici je slovo Ħ (đerv) takođe iz Miroslavljeva jevanđelja u zetskoj izgovorno-pravopisnoj redakcijskoj glasovnoj vrijednosti đ i ć.

A u citiranoj knjizi *Jezikoslovne studije*⁴⁷ piše: »U toj Ćirilici staroslovenskog jezika zetske redakcije nalaze se četiri vrlo važna grafema koja bitno određuju tu redakciju: e, Ћ, Δ3 i 3. Nju je sačinio A. Belić pod neadekvatnim »zetsko-humskim« nazivom, koju je Vojislav P. Nikčević nazvao pravim – zetskim imenom, zbog njezine važnosti ovdje je donosimo kao dokaz.

⁴⁵ U istom diskursu članka kaže se i to da je *Marijinsko evanđelje* bilo u upotrebi još u XIV. stoljeću, kada je i jedan njegov nestali list popunjen ćirilicom i jezikom kakav je bio u Istočnoj crkvi u to doba i da to evanđelje pored R sadrži mnoge marginalne dopune pisane također ćirilicom i jezikom koji se uporabljivao u toj Istočnoj crkvi za vrijeme Nemanjića.

⁴⁶ Usp. Dr. Vojislav Nikčević, *Crnogorski jezik. Geneza, tipologija, razvoj, strukturne odlike, funkcije*. Tom I. (Od artikulacije govora do 1360. godine), Matica crnogorska, Cetinje, 1993.

⁴⁷ Str. 119.

Гласовна вредност	Цирилски знак	Бројна вредност	Гласовна вредност	Цирилски знак	Бројна вредност
а, ја	А, ЈА	1 = А	у	У	400
б	Б		џ	Ѣ	500
в	В	2	ѣ	Ѥ	9
г	Г	3	х	Х	600
д	Д	4	о	О	800
е, је	Е, ЈЕ	Е = 5	шт	Ш	
ж	Ж		и	И	900
з	З, Ѕ, Џ	6	ч	Ч, Ў	90
џ	Џ	7		Џ	
и	И	8		Ѓ	
џ	Ѓ, Ђ, Ћ, Ќ		(јат)	Ѓ	
	і	10	(јери)	ЃІ, ЃИ	
к	К	20		ЃІ, ЃИ	
л	Л	30	ју	ЈУ	
м	М	40	си	СІ, СІ, СІ	
н	Н	50	ои	ОИ	
о	О	70	јен	ЈЕН	
п	П	80	јон	ЈОН	
р	Р	100	кк	КК	60
с	С	200	тк	ТК	700
т	Т	300		У	400

Цирлица staroslovenskog jezika zetske redakcije

Sve to ima potvrde i u *Marijinskom evanđelju*, naročito u njegovu brojnom leksiku koji ćemo djelomično na ovome mjestu donijeti kao ilustrativni materijal da pripada zetskoj redakciji:

za Ѓ: БЕСЃДА (479), БЕСЃДОБАТИ (479), БЃДА (482),
 за е: БОЕБОДА (485), НСКОРЕНИТИ (520), ОБЪДЕ (544),
 за с, odnosno latiničko з (dz): ДБИСАТН i pod slovom с ЗБЃЗДА (511),
 СЃЛО (512), КНЃСЬ (526),
 за slovo (*đerv*) ѣ: ЃЕЕНА / ЃЕОНА, ЃЕНИСАРЕТЬСКЪ, ЃЕРЪЃЕСИНСЬСКЪ /
 ЃЕРЪЃЕСИНСЬСКЪ, ЃЕСТНМАНИ (522).

Veliko je prisustvo i danas u *Marijinskom evanđelju* običnih narodnih riječi, poput:

ДАЃЬ, ДАЃИ (502), ДИЃЃ = *dinja* (503), ДРЃБО = *drijevo* (505), *crkveno ime* ЕЛИСЕИ (509), ИНОПЛЕМЕНЬИЃКЪ (518), МАЃИ (530), ОСТРИЕ = *oštrije* (555), ОСТРОГЪ, ОСТРЪ (546), ПИШТА = *hrana* (551), ПОМОРИЕ = *pomorje* (555), СБЃШТЬНИКЪ = *svještenik* (574), ЧЕСО(Б) = *kakvo, kakov* (602) *itd.* Сви ti leksemi i sada postoje u crnogorskom jeziku.

U cijelom sadržajnom korpusu *Marijinskog evanđelja* susrećemo i rimske (latinske) termine, što odaje primorsku katoličku sredinu u kojoj je spomenik i prepisan: ЛАТИЃСЬКЪИ (527), РИМАЃНИЃЪ, РИМЬСЬКЪ (571). Takvu sredinu predstavljao je katolički Kotor.

I u sintezi ovog rada možemo reći da najnovija istraživanja Josipa Vrane, Radoslava Rotkovića i Vojislava P. Nikčevića uvjerljivo dokazuju da je *Marijinsko evanđelje* zaista prepisano u Duklji, dakle zetskom redakcijom, po svoj prilici u dvorskoj slavenskoj kancelariji Stefana Nemanje u Kotoru na razmeđi XII. i XIII. stoljeća. Stoga je bilo potrebno u svjetlosti Jagićevih postavki i najnovijih istraživanja ponovno pretresti lokaciju i datiranje toga iznimnog kulturnog spomenika kako bi se došlo do pouzdanih sinteza i istina. Zetska redakcija u njemu ima potvrdu svih svojih strukturalnih i tipoloških osobina koje je Vojislav P. Nikčević utvrdio u *Istoriji crnogorskog jezika* pod glavnim naslovom »Crnogorski ezik«. Uz to je na temelju analize, grafijskih, paleografskih i jezičnih osobina *Marijinskog jevanđelja*, koje su izvršili Jagić i kasnije proučavatelji razabrao dva glavna sloja strukture njegovih elemenata. Prvi, stariji sloj, predstavljaju osobine koje potječu iz staroslavenske podloge njegova glagoljskog predloška, nastalom, kako se najčešće uzima, u nekom od makedonskih centara stare slavenske pismenosti ćirilometodskog karaktera – primarno prisustvo praslavenskih, općeslavenskih i novijih makedonskih likova. Drugi sloj čini niz posebnih elemenata kao redakcijskih crta kojima se prijepis *Marijinskog evanđelja* vezuje za Zetu/Duklju prije nego za ma koje drugo južnoslavensko područje.⁴⁸ A na razmeđi XII. i XIII. stoljeća, kada je to evanđelje prepisano. Kotor je bio kulturno najrazvijeniji grad na štokavskom području. Nastalo je za potrebe prevođenja Zećana / Dukljana iz katoličanstva u pravoslavlje.

⁴⁸ Dr. Vojislav Nikčević, *Crnogorska književna raskršća*, str. 209–212.

μάχη μάχαιρα gladius: μάχη 38: 1, μάχη 295: 7,
 сλ μάχη 301. 2-2
 ΜΗΑΕΡΕΛΔΙΑ Γλαος misericordia: ΜΗΑΕΡΕΛΔΙΑ
 195. 30-31.
 ΜΗΑΕΡΕΛΔΕΒΑΤΗ σπλαγγνίζομαι misereor: ΜΗ-
 ΑΕΡΕΛΔΕΒΑ 54: 2, ΜΗΑΕΡΕΛΔΕΒΑ 29: 1, 49: 10, 221:
 26-29, 244: 15, ΜΗΑΕΡΕΛΔΕΒΑΚΑ 64: 11, 73: 6-7,
 119: 16, ΜΗΑΕΡΕΛΔΕΒΑ 150: 22.
 ΜΗΑΕΡΕΛΔΑ οϊκτιρμών misericors 218: 21-22;
 ΜΗΑΕΡΕΛΔ ΤΗ ΓΛΕΩΣ σσι absit a te 57: 2.
 ΜΗΑΕΡΤΗΝΑ οϊκτιρμών misericors: ΜΗΑΕΡΤΗΝΑ
 218 20-21; ΜΗΑΕΡΤΗΝΑ ΕΒΔΗ ΙΛΧΟΥΤΗ: propitius
 esto 280: 11-12.
 ΜΗΑΕΡΤΗΝΗ ΙΛΑΥΜΟΣΥΝΗ elemosyna 14: 25, ΜΗ-
 ΑΕΡΤΗΝΗ 14: 17, 23-23, 250: 20, 255: 25, ΜΗ-
 ΑΕΡΤΗΝΑ 14: 13-13; dat. ΜΗΑΕΡΤΗΝΗ, ΓΕΣΤΕ ΜΗΑΕ-
 ΡΤΗ, Γλαος 26: 16-17.
 ΜΗΑΕΡΤΑ Γλαος misericordia: ΜΗΑΕΡΤΑ 84: 27,
 193: 28, 194: 7, 15, 195: 17, 245: 2, ΜΗΑΕΡΤΗ
 87: 18.
 ΜΗΑΥ ΜΗ ΕΣΤΑ σπλαγγνίζομαι 144: 7, 269: 12,
 ΜΗΑΥ 138: 5.
 ΜΗΜΟ coniungitur cum verbo κερντι: παρέρω
 72: 24, 180: 21, παρερρούομαι 108: 14, 122: 24,
 161: 7, 181: 12, παρέρρομαι 250: 24, 283: 1-2,
 διαπρρούομαι 282: 26; ΜΗΜΟ ΨΑΔΑΝ dat. sing.
 διακτίσθης 301: 17; cum verbo κτι: παρέρρομαι
 90: 10-11, 12-12, 13, 100: 26-27, 101: 8, 175: 7,
 206: 4, 2, αντιπρέρλαθειν 244: 11, 13, παρέρω 352:
 22; cum verbo γρΑΔΑ παρέρω 121: 17; cum verbo
 κστι διαρέρω 160: 22, παρέρω 179: 9, 300: 4.
 ΜΗΝΑΤΗ παρέρρομαι: transeo, praetereo 24: 12,
 189: 18, διαβήκει 274: 9, διαίρεσθαι 283: 22;
 ΜΗΝΑ παρέρλαθεν 49: 14, 138: 11; ΜΗΝΑΝ ΙΔΘΩΝ
 256: 12, παρέρλαθών 275: 15, ΜΗΝΑΝΗΝ ΔΙΧΥΝΟ-
 ΜΕΝΟΥ 183: 7-8, ΜΗΝΑΚΑΨΗΥ ΓΥΝΟΜΕΝΗΣ: 183: 9.
 ΜΗΡΑ ΜΥΡΡΟΝ unguentum: ΜΗΡΑΚ 225: 15, vide sub
 ΜΗΡΟ.
 ΜΗΡΑ εϊρήνη παх: ΜΗΡΑ 30: 16-17, 18, 197: 20,
 225: 24, 232: 15, 241: 2, 4, 287: 8, 311: 10, 377:
 10, 11, 12, 398: 22, 25, 399: 15; ΜΗΡΑ 82: 24, 83: 1,
 241: 2, 257: 22, 384: 12; ΜΗΡΟΥ 287: 17, ΜΗΡΟΝ
 133: 22, 199: 11-12, ΜΗΡΕ 248: 12, 216: 26; -adj.
 ΜΗΡΗΝΑ εϊρήνης 196: 4.
 ΜΗΡΑ ΧΟΣΜΟΣ mundus: ΜΗΡΑ 46: 2, 57: 13, 147: 22,
 153: 27, 184: 22, 236: 2, 315: 1, 2 bis, 323: 14, 15,
 19, 336: 22, 342: 18, 356: 15, 360: 3-4, 362: 23,
 368: 4, 370: 14, 18, 19, 376: 10, 15, 21, 379: 27,
 380: 2, 2, 6, 382: 26, 383: 6, 7, 384: 1, 385: 4,
 386: 4, 13, 20, 22, 387: 7, 391: 20, ΜΗΡΑ 383: 27;

ΜΗΡΑ 8: 17, 45: 24, 88: 25-26, 95: 22, 251: 2, 255:
 18-19, 316: 21, 323: 10, 326: 4, 340: 11, 349: 7, 8,
 361: 16, 369: 2, 371: 27, 377: 22, 380: 2, 2, 4, 5,
 381: 19, 22, 384: 14, 385: 4, 386: 4, 8, 9, 10, 387:
 4, 391: 12, 13; ΜΗΡΟΥ 61: 20, 823: 14, 338: 23,
 342: 14, 347: 28, 353: 9, 369: 2, 370: 18, 376: 27,
 389: 18, 403: 17; ΜΗΡΗ 11: 2; ΜΗΡΕ 98: 9, 172: 20,
 315: 1, 349: 17, 353: 8, 368: 19, 371: 4, 384: 12,
 385: 18-19, 19, 386: 2.
 ΜΗΣΑ ΠΙΝΑΧΪ discus: ΜΗ ΜΗΚΕ 48: 25, 49: 2, 137: 19,
 250: 15, cf. ΕΑΠΔΟ.
 ΜΑΑΔΑ ΑΠΛΟΧ τοετ: ΜΑΑΔΑ 90: 2, ΜΑΑΔΟ 170: 29.
 ΜΑΑΔΑΝΑΧΑ ΥΠΙΟΣ parvulus: ΜΑΑΔΑΝΑΧΑ 36:
 14, 242: 24; βρέφος infans: ΜΑΑΔΑΝΑΧΑ 197: 15,
 198: 1, 19-20, ΜΑΑΔΑΝΑΧΑ 193: 19, ΜΑΑΔΑΝΑΧΑ
 193: 10, ΜΑΑΔΑΝΑΧΑ 280: 18; adj. ΜΑΑΔΑΝΑΧΑ ΥΠ-
 ΠΙΩΝ 75: 4-5.
 ΜΑΛΑΒΑ Θόρυβος tumultus: ΜΑΛΑΒΑ 107: 4, 171:
 21-22, ΜΑΛΑΒΑ 97: 13-14, ΜΑΛΑΒΑ 134: 3-6.
 ΜΑΛΑΒΗΤΗ Θόρυβίζομαι tumultuo: ΜΑΛΑΒΗΤΗ 134: 4,
 ΜΑΛΑΒΑΨΑ 27: 20; περισπάζομαι vilago ΜΑΛΑΒΑΤΗ-
 ΜΗ 245: 9; τυρβάζομαι turbor ΜΑΛΑΒΗΤΗΜ 245: 15.
 ΜΑΛΑΒΗΝΗ Ιστραηή fulgur: ΜΑΛΑΒΗΝΗ 111-112, 277:
 15, ΜΑΛΑΒΗ 89: 13, ΜΑΛΑΒΗΝΑ 242: 12.
 ΜΑΛΑΒΑΤΗ ΣΙΩΠΙΩΣ tacco: ΜΑΛΑΒΑΤΗΜ 103: 16-17,
 177: 15, ΜΑΛΑΒΑΨΑ 124: 2, 152: 3, ΜΑΛΑΒΗ 190: 13,
 ΜΑΛΑΒΑ 191: 9.
 ΜΑΝΑΣΑ ΜΥΧΪ, acc. plur. ΜΥΧΪ, unde slavicum де-
 сать МАНАСА 284: 22, десать МАНАСА 285: 7,
 forma vocabuli manet etiam in nominativo:
 МАНАСА τεετ 285: 11, 15 (cf. ΜΑΝΑ τεετ 285:
 6-7), et genetivo: Δ. ΜΑΝΑΣΑ 285: 12, Γ. ΜΑΝΑΣΑ
 286: 2, 3, десать МАНАСА 188: 16, sed 286: 1 le-
 gitur accusativus МАНАСА.
 ΜΟΓΔ — ΜΟΨΤΗ Δύναμις possum: 1 pers. praes.
 ΜΟΓΔ 28: 9, 102: 12, 103: 11, 246: 21, 333: 15,
 374: 13, 3 pers. pl. aor. 59: 15, 265: 13; ΜΟΓΩΜΗ
 13: 10, 21, 20, 119: 15, 150: 21-22, 23-24, 211:
 21-22, 219: 8-9, 374: 11; ΜΟΓΩΤΑ 6: 25, 11: 2,
 17: 6, 21, 20, 9, 89: 20, 68: 18, 108: 22, 120: 22,
 125: 23, 25, 27, 30, 31-32, 141: 20, 142: 8, 144: 13,
 151: 18, 156: 12-13, 181: 22, 203: 3, 212: 22,
 218: 21, 255: 4, 266: 8, 10, 16, 267: 2, 272: 14,
 281: 23, 318: 18, 322: 1, 3-6, 7, 9, 13, 324: 14,
 332: 9, 339: 20, 341: 6, 18, 342: 18, 353: 7, 354:
 11, 358: 27, 359: 16, 376: 11, 378: 4, ΜΟΓΩΤΕΑ
 340: 13; ΜΟΓΩΜΑ 375: 7; ΜΟΓΩΤΗ 17: 11, 40: 12,
 55: 6, 172: 13-14, 214: 4, 255: 6, 272: 18, 334:
 24, 345: 7, 13, 349: 2, 5, 351: 4, 374: 2, 378: 14,
 381: 24; ΜΟΓΩΤΑ 26: 24, 122: 11, 291: 15, 322:

Izvori i literatura:

- Dagoljub Majjić, »Starinske crte u govoru našega kraja«, *Godišnjak nastavnika Podgoričke gimnazije*, br. 4; Podgorica, 1933.
- Dr. Gavro A. Škrivanić, *Imenik geografskih naziva srednjovjekovne Zete*, Istorijski institut NR Crne Gore, Titograd, 1959.
- V. Jagić, *Marijinsko evanđelje*, Graz, 1960.
- Josip Hamm, *Staroslavenska čitanka*, Školska knjiga, Zagreb, 1960., 1971.
- Dr. Dragoje Živković, *Kancelarijsko poslovanje i arhivska služba u Crnoj Gori*. Elementarni podatci o knjizi Danila, *Glasnik Cetinjskih muzeja*, V. knjiga – tom V, Cetinje, 1972.
- E. M. Veršagin i V. G. Kostomarov, *Язык и культура* (лигвострановедение русского языка как иностранного), Московский университет, Москва, 1973.
- Josip Vrana, *Najstariji hrvatski glagoljski evanđelistar*, Srpska akademija nauka i umetnosti. Posebno izdanje, knjiga CDLXXXIV, Odeljenje jezika i književnosti, knj. 24, Beograd, 1975.
- Mihailo Stevanović, *Savremeni srpskohrvatski jezik*, knj. I (Gramatički sistem i književnojezička norma). Uvod. Fonetika. Morfologija, Treće izdanje, Naučna knjiga, Beograd, 1975.
- Petar Đorđić, *Staroslovenski jezik*, Matica srpska, Novi Sad, 1975.
- Pavle Ivić, *Srpski književni jezik*, SKZ, kolo LXIV, knjiga 439, Beograd, 1975.
- Radoslav Rotković, *Crnogorsko književno nasljeđe*, I, Pobjeda, Titograd, 1976.
- Radoslav Rotković, »O nekim »prazninama« u crnogorskom nasljeđu srednjega vijeka, Balkanska strujanja i književni tragovi – Marijinsko jevanđelje i glagoljica u Zeti, *Zbornik Popa Dragolja*, bogumilski apokrifi, Stvaranje, br. 3, Titograd/Podgorica, 1978., str. 343–362.
- Svetozar Stijević, »Povodom pretpostavke Radoslava Rotkovića o porijeklu 'Marijinskog jevanđelja'«, *Savremenik*, br. 12, str. 559–562; Beograd, 1978.
- Svetozar Nikolić, *Staroslovenaki jezik*, II, Primeri s rečnikom, IV izdanje, Naučna knjiga, Beograd, 1980.
- Nevenka Novaković – Stefanović, »Ijekavske varijantne forme u savremenoj crnogorskoj jezičkoj praksi (na dijalekatskoj osnovi)«, *Radovi IX*, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odeljenje za jezik, Sarajevo, 1982.
- Rečnik jezika Petra II Petrovića Njegoša*, knjiga prva, A- O, P – Š. Izradili Mihailo Stevanović i saradnici Milica Vujančić, Milan Odavić i Milosav Tešić, Beograd – Titograd – Cetinje, 1983.
- Vojislav P. Nikčević, »Književne starine Boke i mogućnost njihova valoriziranja«, *Boka*, br. 18; Herceg Novi, 1986.
- Dr. Vojislav Nikčević, *Crnogorski jezik. Geneza, tipologija, razvoj, strukturne odlike, funkcije*. Tom I. (Od artikulacije govora do 1360. godine), Matica crnogorska, Cetinje, 1993.

- Stjepan Damjanović, *Slovo iskona* (Staroslavenska / starohrvatska čitanka), Matica hrvatska, Zagreb, MMII.
- Vojislav Nikčević, »Miroslavljevo jevanđelje – znameniti spomenik kulture«, *Crnogorska književna raskršća*, Matica crnogorska, Cetinje, 1996., str. 71–144.
- Vojislav P. Nikčević, »Južnoslavenska srednjovjekovna pismenost«, *Crnogorska književna raskršća*, Matica crnogorska, Cetinje, 1996.
- Dr. Vojislav Nikčević, »Crnogorsko – makedonske književne veze u srednjem vijeku«, *Crnogorska književna raskršća*, Matica crnogorska, Cetinje, 1996.
- Vojislav P. Nikčević, »Južnoslavenska srednjovjekovna pismenost«, Štokavski književni jezici u porodici slovenskih standardnih jezika. *Zbornik saopštenja s Međunarodnog naučnog skupa*, PEN Centar – DANU, Podgorica, 2004.
- Vojislav P. Nikčević, *Jezikoslovne studije*, Centralana narodna biblioteke Republike Crne Gore, »Đurđe Crnojević«, Cetinje, 2004.

JAGIĆEVO IZDANJE MARIJINSKOG EVANĐELJA
(Berlin, 1883.)

Sažetak

Među brojnim filološkim radovima Vatroslava Jagića (1838.–1923.) ističe se njegovo ćirilično izdanje *Marijinskog jevanđelja* (*Quattuor evangeliorum versionis paleoslovenicae codex Marianus glagoliticus*) koje je izdao u Berlinu / Berollini. Iste godine ono je objavljeno i u Petrogradu s istim predgovorom V. Jagića na ruskom jeziku. Posljednji put ovo je Jagićevo izdanje ponovljeno fototipski u Grazu 1960. godine. Sva ta izdanja jednoga od najstarijih spomenika omogućila su radoznoj filološkoj javnosti uvid u cjelovito djelo. Od tada započinje sustavno proučavanje ovoga četvoroevanđelja. Ponajviše su se u spomeniku znanstvenici–paleolozi zadržavali na jezikoslovnim problemima, koje je veoma iscrpno i ponajbolje protumačio upravo Vatroslav Jagić u studiji izdanoj s tekstom toga spomenika. Ipak je u vezi s njim, sve do danas, ostao sporan problem njegove lokacije i datiranja, što je bio i glavni predmet našega rada.

JAGIC'S EDITION OF »MARIJINSKO JEVANĐELJE«
(Berlin, 1883)

Summary

Vatroslav Jagić's (1838 – 1923) Cyrillic edition of *Marijinsko jevanđelje* (*Quattuor evangeliorum versionis paleoslovenicae codex Marianus glagoliticus*) published in Berlin / Berollini stands out among his numerous philological works. It was published in St Petersburg the same year with the same introduction by V. Jagić in Russian. Jagić's edition was reprinted for the last time and in the same photo type in Graz

in 1960. These editions of one of the oldest ancient monuments enabled the curious philological public to get insight into the complete work. Ever since, a systematic research of these four Gospels had started. The paleologists mainly dwelled on the linguistic issues, which have been best interpreted by Vatroslav Jagić himself in his study published along with the text of the monument. However, the location and the date of origin of the monument have remained disputable until today, which was the main subject of our research.

Milomu pokojniku

dra Vatroslavu Jagiću,

hrvatsko-slavenskom velikom književniku.

Glas tužni leti slavenskijem svijetom:

Oj umre dika hrvatskoga roda,

Oj umre žće puno divnog ploda,

Što racvalo se ponajljepšim cvijetom . . .

I d·hće mi·ô — srce nam se steže

Od elê boh što ga smrt uze.

O: zald tuga, zald gorke suze —

Tak spomen vječna duše naše veže

Počivaj mirno trdheniče vrli,

Sav rod slavenski tebe časti, grli

I u srcu te t·ô amanet krije,

Iz duše mu se gromki poklik vije:

Oj slava tebi vječna slava budi,

Ti miljeniče slavenskijeh ljudi!

Lujo Varjačić.

Sl. 6.: Pjesmu *Milomu pokojniku dru Vatroslavu Jagiću* u listu *Narodno jedinstvo* (III, br. 32, str. 3; Varaždin, 11. kolovoza 1923.) objavio je Lujo Varjačić

Vatroslav Jagić o starim dubrovačkim piscima

Izvorni znanstveni članak
UDK 821.163.42. (091)

Zanimanje Vatroslava Jagića za proučavanje hrvatske književnosti vezuju se uz stariju hrvatsku književnost, posebice uz dubrovačke pisce i obuhvaćaju nekoliko radova. Iako nisu brojni, oni su svojim značenjem utrljali put proučavateljima nakon Jagića i postali ishodišni za pisce koje prezentiraju. U tom je smislu značajno Jagićevo iniciranje i sudjelovanje u pokretanju edicije *Stari pisci hrvatski*, edicije koja je temeljna za stariju hrvatsku književnost i koja je još uvijek za neke pisce jedini danas dostupni tiskani izvor zbog čega ju nije dostignula niti jedna kasnija edicija hrvatske književnosti. O Jagićevim su prinosima starijoj hrvatskoj književnosti opširno pisali J. Bratulić¹, F. Švelec² i R. Bogišić³ te u *Jagićevu zborniku* 1986. Tako Bogišić naglašava (...) *mladi, oduševljeni i izuzetno marljivi istraživač imao je u vidu složeni plan o izdavanju većeg niza »starih« i »najstarijih« pisaca. Jagić nije bio istraživač koji bi bio zauzet samo nekim stanovitim autorima, nego je u prvom redu bio inicijator i pokretač cijele serije, vizionar jednog velikog, složenog i dugotrajnog posla neposredno povezanog i zamišljenog kao uvjet za pisanje povijesti nacionalne književnosti.*⁴

Iz Jagićevih je tekstova u predgovorima knjiga koje je priredio za *Stare pisce hrvatske*⁵ razvidna dosljedna filološka metoda, želja da prezentira

¹ Josip Bratulić, »Jagićeve zagrebačke godine«, *Jagićev zbornik*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1986., str. 41–48.

² Franjo Švelec, »Vatroslav Jagić o problematici hrvatske renesansne književnosti«, u istome zborniku, str. 49–57.

³ Rafo Bogišić, »Vatroslav Jagić kao priređivač u seriji 'Stari pisci hrvatski'«, u istome zborniku, str. 77–91.

⁴ Isto, str. 82.

⁵ *Pjesme Marka Marulića*, skupio Ivan Kukuljević Sakcinski, *Stari pisci hrvatski*, Knjiga prva, JAZU, Predgovor Vatroslava Jagića, Zagreb, 1869., str. 1–12.

Pjesme Šiška Menčetića Vlahovića i Džore Držića, skupio Vatroslav Jagić, *Stari pisci hrvatski*, Knjiga druga, JAZU, Uvod Vatroslava Jagića, Zagreb, 1870., str. I.–XVI.

Pjesme Mavra Vetranića Čavčića, skupili V. Jagić i A. Kaznačić, *Stari pisci hrvatski*, Knjiga treća, dio I., JAZU, Predgovor, Zagreb, 1871., str. I.–IV.

Pjesme Mavra Vetranića Čavčića, skupili V. Jagić, A. Kaznačić i Dj. Daničić, *Stari pisci hrvatski*, Knjiga četvrta, dio II., JAZU, Zagreb, 1872.

radove pisaca na način kako je to zacrtano kada je za Akademiju pokretao tu ediciju⁶ – bitni su rukopisi prema kojima objavljuje djela, njihova uspoředba, traganje za najstarijim. Prepuštao je pritom da o samim piscima pišu drugi autori, a sam bi već krenuo u neki drugi istraživački poduhvat. Sav je Jagićev rad na *Starim piscima hrvatskim* sveden na nekoliko godina između 1868. i 1870./71. kada zbog znanih okolnosti odlazi iz Zagreba u Odesu. No pokretanje edicije i njegov udio u priređivanju naslova za *Stare pisce hrvatske* bili su nužna predradnja za pisanje povijesti književnosti što je bila njegova vrlo ozbiljna namjera. Iako sam nije uspio napisati cjelovitu povijest hrvatske književnosti, ta je edicija bila temeljem kasnijim istraživačima koji su se prihvaćali toga posla. Bogišić će naglasiti *Posao koji je serijom Stari pisci hrvatski poduzeo Vatroslav Jagić bio je i jedan od pionirskih koraka u razvoju moderne znanosti o hrvatskoj književnosti. Starom ilirskom oduševljenju i rodoljubnom zanosu u odnosu prema vlastitoj književnoj baštini pridodan je sada značaj znanstvenog duha i kritičnosti.*⁷

Jagić, kao što je rečeno, ne piše kritičke uvodne studije, već u skladu s filološkom metodom koja je bila nužna u vrijeme kada o većini starijih pisaca i njihovih opusa nedostaju osnovni podatci, donosi životopis, izvore i rukopise koji su mu bili dostupni, otvara pitanja oko pojedinih djela koja mu nisu dostupna ili koja ne može datirati, ukazuje na netočnosti i nelogičnosti u prethodnim istraživanjima, pogrešne atribucije pojedinih djela i uvijek navodi dileme kao i pitanja na koja ne zna odgovoriti.

Nalazimo u tim tekstovima tek pokoju rečenicu sumarne ocjene ukupnoga pjesničkoga rada, kao npr. za Dimitrovića⁸ – *Naš je pjesnik više no i koji do njega realan; bez mnogieh oh i jaoh pjeva svoju stvar dosta prosto i razgovietno; njegove, ako i nevisoke, a ono bar razumne i razumljive misli sliede posve prirodno jedna za drugom, u njega nema onoliko hiperbola, onoliko preuveličavanja kao obično u naših starih pjesnika.* O Vetranovićevim djelima⁹ nema ni takvoga suda, zadržava se samo na filološkim problemima, a o Vetranoviću piše Kaznačić.

U predgovoru *Pjesme Šiška Menčetića Vlahovića i Gjore Držića* (SPH, Knjiga druga, 1870.) poziva se na svoju raspravu »Trubaduri i najstariji hrvatski lirici« gdje je obrazložio *kako dodje do tog razvoja umjetne lirike u Dubrovniku,*

Pjesme Nikole Dimitrovića i Nikole Nalješkovića, skupili V. Jagić i Dj. Daničić, *Stari pisci hrvatski*, Knjiga peta, JAZU, »Uvod Nikola Jera Dimitrović« Vatroslava Jagića Zagreb, 1873., str. I–IV.

⁶ Usporedi: »Predgovor«, *Pjesme Marka Marulića*, *Stari pisci hrvatski*, Knjiga prva, Zagreb, 1869., str. 1–3 gdje Jagić u 9 točaka iznosi *nacrt* prema kojem će djelovati *Odbor za izdavanje starih hrvatskih pisaca*.

⁷ Bogišić, str. 91.

⁸ *Stari pisci hrvatski*, Knjiga peta, str. III.

⁹ *Stari pisci hrvatski*, Knjiga treća, str. I–IV.

koji joj bijehu uzori i izvori¹⁰, a u samoj knjizi nešto se uopćenije zadržava na odnosima među dvama pjesnicima nalazeći nelogičnosti u njihovim biografijama, ali i među bibliografijama kojima se služi – Cerva, Dolci, Đurđević, Appendini. Zaključuje da se ne mogu životopisi rekonstruirati iz nepouzdanoga pjesničkoga tkiva: *Tko umije shvatiti osobitost tadašnje umjetne ilirke, njezin misteriozni, da gotovo metafizički odnošaj naspram realnosti običnog života, lako će i na to pristati, da su možda sve kombinacije, koje mi izvodimo iz pjesama Menčetićevih o njegovu životu, sasvim neistinite, puka fikcija.*¹¹

Jagićeva studija »Trubaduri i najstariji hrvatski lirici«¹² kojom uspostavlja temelje komparativističkog proučavanja u hrvatskoj književnosti¹³ pripada vrlo često citiranim tekstovima i gotovo da nema istraživača koji se bavio našim prvim petrarkističkim pjesnicima, a da se nije na neki način odredio prema toj studiji. Hvaljena, ali i osporavana pobuđivala je interes zbog metode, ali i smjelosti u pristupu. Sam si Jagić postavlja pitanje o početcima naše novovjekovne autorske književnosti, primarno *koliko istom vrijedi znat, rodi li se to mladnjahno čedo iz samoga naroda i za narod, ili dodje na svijet poticajem tuđim, koji je sa strane dopro? prema tomu, koliko ima u njihovih poezijah izvornosti narodne, koliko li se stranog zajma ogleda?* (str. 205, istaknula I. S. K.) Označeni tekst upućuje na vrijeme u kojem ta studija nastaje, kada su preporodne ideje još izrazito prisutne i kada je visoko mjesto u percipiranju književnih tekstova imala narodna književnost. Razumljivo je da poimana iz te perspektive poezija naših ranih petrarkista ne može biti visoko rangirana.

Istražujući poticaje nastanku ljubavne poezije u Dubrovniku pred kraj XV. stoljeća zaključuje da latinsko pjesništvo koje je Dubrovčanima bilo poznato i dostupno¹⁴ nije utjecalo na Š. Menčetića i Dž. Držića, ali da je siguran utjecaj talijanske lirike – *Dantea, Petrarke i čitave legije tako zvanieh Petrarkista.*

¹⁰ *Stari pisci hrvatski*, Knjiga druga, str. I.

¹¹ Isto, str. VI.

¹² Vatroslav Jagić, »Trubaduri i najstariji hrvatski lirici«, *Rad JAZU*, Knjiga IX, Zagreb, 1869., str. 202–233. Dalje se u tekstu uz citate navodi samo broj stranice iz te rasprave.

¹³ Breda Kogoj-Kapetanić upućuje u značenje te studije, ali odmah naglašava i primjedbu *U velike datume naše mlade poredbene književnosti ubraja se i Jagićeva, po svojim naučnim rezultatima donekle promašena, rasprava »Trubaduri«... (...) U toj je svojoj raspravi dao poredbenoteoretsku dimenziju citirajući, u našim tadašnjim relacijama dragocjeno i novo, mišljenje francuskog komparatista Philarète Chasalesa o fizionomiji i zadacima komparativnog studija literature(...) »Komparativna istraživanja u hrvatskoj književnosti«, *Rad JAZU*, br. 350, Zagreb, 1968., str. 328.*

¹⁴ Na nekoliko stranica (str. 205–211) opisuje kulturnu i obrazovnu situaciju u zavisnosti od ekonomske u Dubrovniku krajem XIV. i u XV. stoljeća kao preduvjete za razvoj književnosti, te konstatira *Gdje se ovako znatno sav ostali kulturni život razbudio, ondje ne mogaše ni književnost dulje spavati* (str. 210) te nastavlja o postojanju poezije na latinskome jeziku koja je nastajala pod utjecajem talijanskoga humanizma, ali koja još uglavnom nije primjereno valorizirana. Širenju književnosti na latinskome jeziku posebno su pridonosili učitelji, kancelari, liječnici, uglavnom intelektualci koji su dolazili raditi i živjeti u Dubrovnik.

Poziva se pri tome na *historijsko genetička istraživanja romanskih literatura svijetu poznate(a)*; (...) jer *dokazuju, i to u najnovije vrijeme, da tko hoće potpunoma razumjeti staru talijansku liriku do Petrarke a i samoga Petrarku, ne smije nikako mimoći poezije provencalske iliti poezije tako zvanieh trubadura* (str. 216). Razjašnjavajući rasprostranjenost trubadurske poezije i nakon kraja XIII. stoljeća, ali ne više u Provansi, već u Italiji i na Pirinejskom poluotoku, slijedi članke Mussafie koji nalazi kodekse pisane sredinom XV. stoljeća na španjolskom jeziku s prijevodom na talijanski jezik, što je Jagiću dokaz *o potpunomu cvjetanju kastilsko-talijanske lirike dvorske, koja nije ništa drugo van baštinica lirike trubadurske, kao neki njezin paljetak*; (str. 219).

Razložno i utemeljeno Jagić slijedi odjeke trubadurske provansalske lirike u Italiji posebice u Napuljskome Kraljevstvu i krugu kralja Alfonsa V., te pretpostavlja da su Dubrovčani tijekom stoljetnih veza s Apeninskim poluotokom sigurno mogli doći u doticaj s takvim tipom pjesništva. Ako i nisu on konstatira: *naša lirika za to ne prestaje biti gradjena po tuđjih idealih* (str. 219). Kao da je intuirao moguće suženo i jednostrano interpretiranje vlastite studije izričito napominje da, kao što i ostale europske književnosti u kojima je bilo trubadurskoga utjecaja, imaju zajednička ali i sasvim odjelita vlastita obilježja, tako je i sa starom hrvatskom književnošću. Danas bismo njegove riječi odredili kao zajedničku pripadnost srednjovjekovnome europskome književnom krugu. *Osobine naše stare lirike lako će se i poslije razabrati, kada se samo jednom srodnost, pače istovetnost u glavnih pojavih konstatira; kad se dokaže, da baš ono u našoj staroj lirici, što nam kao strano i neobično najvećma u oči udara, sačinjava bitnu sastavinu ne jedne samo talijanske, već sviju sredovječnih romanskih poezija, najpače i trubadurske* (str. 219).

Poveznicu između srednjovjekovne trubadurske lirike i našega pjesničkoga dvojca Jagić nalazi na više planova: prvi je tematski – opjevanje ljubavi; drugi se očituje *vanjskim načinom*, odnosno skupljanjem pjesama određenoga kruga ili škole u *jedan zbornik iliti cancionero* (str. 220), a treći u oponašanju duha te lirike. Pozivajući se na mišljenja stranih autora Jagić navodi da se trubadurska lirika *ima veće smatrati poezijom razuma, negoli čuvstava, a to će se u njezinom pošljednjem, dosta nejasnom odzivu, kakoviem ja konačno smatram staru hrvatsku liriku, sigurno još jače isticati refleksija mjesto čuvstava, hladna dielaktika mjesto rieči, koje idu od srca. Pa kako i ne bi? Ta nijesu više vremena onog idealnog viteštva i galanterije, prozaizam preotima mah; – razum je radniji od fantazije* (str. 221, istaknula I. S. K.). Iako je u prethodnim dijelovima rasprave navodio i druge utjecaje, ovdje obilježenim tekstom jasno izriče svoj stav koji je dugoročno izazivao reakcije proučavatelja starije hrvatske književnosti. U interpretaciji odnosa između naših pjesnika i trubadurske poezije sustavno se poziva na njemačkoga romanistu F. C. Dietza¹⁵

¹⁵ Friedrich Christian Diez (1794. – 1876.) *Poesie der Troubadoure* (1826.) – petnaestak se puta Jagić poziva na to djelo, a spominje i njegov tekst o staroportugalskoj lirici.

i njegovu knjigu o trubadurskoj poeziji – pritom obilježja koja pronalazi u naših pjesnika nisu isključivo obilježja trubadurske lirike,¹⁶ već se ona protežu kroz stoljeća u kojima je mimetičnost bila sastavni dio poetike. Ono što navodi na jednostranost pri određivanju Jagićeva stava, svakako je činjenica da uz svaku osobinu trubadurske poezije koju preuzima iz Dietza, donosi niz primjera iz pjesama *Ranjinina zbornika*, čime želi potvrditi svoju hipotezu. Rjeđe upućuje na utjecanje Pretraki, a u zaključku ga više i ne spominje.

Sam zaključak dodatno podcrtava mogućnost da se cjelina studije jednostrano interpretira. Naime, taj je tekst čitan na svečanoj sjednici Akademije i zadržava pomalo emfatičke osobine govora, pa zaključna rečenica djeluje kao ona kojoj se nema što prigovoriti *I zato ja kažem: Menčetić i Držić to su naši trubaduri, od njih su naučili svi potonji dalmatinsko-dubrovački pjesnici pjevati sladkim glasom o ljubavi: kao što je od provencalskih trubadura naučila ljuvenu dvorbu sva sredovječna romansko-germanska lirika* (str. 233), a upravo je taj zaključak izazvao, i zabune, i kriva čitanja Jagića. Iz cijele je studije razvidno da Jagić Š. Menčetiću i Dž. Držiću daje u našoj književnosti primat i istu ulogu kakvu su trubaduri imali za početke europske svjetovne, posebice ljubavne poezije u srednjemu vijeku.¹⁷ No od svoga objavljivanja studija je izazivala različite reakcije – od potpunoga prihvatanja¹⁸, zatim negiranja Jagićeva mišljenja, pa sve do najnovijih proučavanja naše petrarkističke poezije koja također upućuju na Jagića, ali s pristupom koji više nije isključiv. Nedvojbeno je da je Jagićeva studija o Š. Menčetiću i Dž. Držiću dugoročno i izrazito obilježila sva proučavanja koja su se na nju nastavila. Uvriježilo se i mišljenje da Jagić nije volio tip pjesništva naših ranih petrarkista.¹⁹ Takav

¹⁶ Možemo navesti Jagićeve primjere: pjesnici osjećaju ponos u odnosu na vlastitu umjetninu, pa slave vlastite pjesme; želja da odnos između pjesnika i njegove izabranice ostane u tajnosti; skrivati svoju zaljubljenost, a istovremeno o njoj puno govoriti; pjesnik je rob svoje izabranice – takve i slične osobine navodi slijedeći Dietzovu studiju.

¹⁷ Sličnog je mišljenja i T. Bogdan koji navodi da je Jagić (...) *pojam trubadurstva uglavnom upotrebljavao figurativno, kao svojevrsnu metonimiju za svaki oblik onodobna ljubavnog pjesništva (...) Petraku očigledno nije doživljavao kao prijelomnu pojavu u razvitku evropske ljubavne lirike. Za njega je, na crti kontinuiteta, biti ljubavni pjesnik značilo biti trubadur, pa su i Petrarca i petrarkisti postali »trubaduri«*. Tomislav Bogdan, *Lica ljubavi*, Biblioteka Enciklopedija hrvatske književnosti Zavoda za znanost o književnosti Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2003., str. 18.

¹⁸ Usporedi: Matija Murko, »Nekoliko riječi o prvim dubrovačkim pjesnicima«, *Rešetarov zbornik*, »Dubrovnik«, knjiga II., Dubrovnik, 1931., str. 233–243 gdje ponovo pokušava dokazati potpunu ispravnost Jagićevih postavki o trubadurima, pa odbacuje mogućnost da bi se prve dubrovačke pjesnike uopće moglo nazvati petrarkistima. Konstatira *Jagićeva rasprava vrijedi dakle i danas, mogla bi se samo malo ispraviti i dopuniti* (str. 235).

¹⁹ Josip Hamm u »Osvrtu« na *Pjesni ljuvene* Džore Držića eksplicitno navodi *Jagić nije imao mnogo shvaćanja za poeziju*, i to u kontekstu osvrta na Jagićeve »Trubadure«... Posebno naglašava Jagićevo traganje za stranim utjecajima na naše prve pjesnike što smatra pogrešnim jer (...) *valja imati u vidu da i strani elementi mogu da se apsorbiraju tako da prestaju biti tuđi, ako im osnova ostaje svoja ili ako im izvor nije jedan* (str. 101).

stav spominje I. Pederin.²⁰ Sam će Jagić kasnije donekle ublažiti svoj stav te u *Spomenima* zapisati *A kad sam ova dva najstarija dubrovačka pjesnika prozvaao našim trubadurima, nisam imao na umu samu trubadursku instituciju, koje u Dubrovniku nije bilo, već samo karakter njihove lirike koji se kretao u smeru trubadurskom prema uzorima talijanskim, ne provansalskim.*²¹

Petar Kreković je autor rasprave²² koja je nastavak komparatističkih proučavanja našega ranoga petrarkizma na Jagićevu tragu, ali bez isključivosti. Autor među prvima uvažava utjecaje trubadura na Petraku, a posebice na napuljsku školu. On će i dalje naše pjesnike zvati trubadurima, a svoje će istraživanje usmjeriti prvenstveno na stilsku komponentu pjesništva Dž. Držića i Š. Menčetića i na osnovi toga pokazati njihovu pripadnost pjesničkoj školi, a već pri početku konstatira *Da poezija M. [Menčetića] i Dr. [Držića] pripada carstvu provencalsko-petrarkine poezije, o tom ne može biti nikakve sumnje* (str. 243). Upozorava na zanimljivu pojavu koja se u našoj kritičkoj literaturi aktualizira tek zadnjih desetljeća,²³ a to je povezivanje osobina napuljske pjesničke škole (tu podrazumijeva španjolski utjecaj preko Caritea) i sečentizma. Odnosno prati protežitost obilježja kasnosrednjovjekovnoga pjesništva (*čitava dvorska poezije, nije ništa drugo, nego jedna velika hiperbola, jer joj je jedini cilj uzvisivanje žene i ljubavi*, str. 244) preko napuljske škole u kasnoj renesansi i baroku.²⁴

²⁰ Mišljenje je to koje eksplicitno nalazimo i u literaturi, npr. Ivan Pederin navodi: *Štoviše, Jagić, koji nije volio »začinjavaca«, spominjao je uvijek i svuda naše pjesničke dioskure kao Menčetić-Držića poričući im time uopće pjesničku individualnost.* Autor tu navodi sumarne stavove povjesničara književnosti M. Rešetara, B. Vodnika, S. Ježića i M. Kombola o Š. Menčetiću i Dž. Držiću uz konstataciju: *U nečemu se Jagićeva negativna prosudba »začinjavaca« ipak osjeća u svim tim radovima – većina naših umnih i učenih muževa kao da drži da se »začinjavcima« i ne vrijedi mnogo baviti.* U: *»Začinjavci«, štioći i pregaoci*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1977., str. 20. Ovdje ne ulazimo u razjašnjavaње Pederinova stava da su Jagićevi trubaduri isto što i začinjavci. Na ovome skupu posvećenome V. Jagiću, na sesiji u Varaždinu, akademik Radoslav Katičić je u diskusiji upravo napomenuo da Jagić nije volio pjesništvo tih naših najranijih pjesnika.

²¹ Vatroslav Jagić, *Spomeni mojega života*, str. 87; citat preuzet prema R. Bogišić, »Vatroslav Jagić kao priređivač u seriji 'Stari pisci hrvatski'«, *Jagićev zbornik*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1986., str. 87, bilješka 28.

²² Petar Kreković, »Najstarija hrvatska lirika«, *Nastavni vjesnik*, knjiga XVI, str. 241–259, 329–339, 401–411, 481–489; Zagreb, 1908.

²³ Kod nas je Zoran Kravar razradio taj stav, usporedi: »Stil i genius hrvatske lirike 17. stoljeća«, *Nakon godine MDC. Studije o književnom baroku i dodirnim temama*, Matica hrvatska, Dubrovnik, 1993., posebice stranice 90–103., te »Najstarija hrvatska lirika«, *Dubrovnik*, Nova serija, VI., br. 4, str. 171–180; Dubrovnik, 1995.

²⁴ *Taj slikoviti stil, najvažnije obilježje dvorske poezije, pratio ju je kroz sve zemlje, kroz koje se raširila. Svaka njezina grana odlikuje se kićenim govorom, ali stil je ipak prilično skroman i najveći među dvorskim umjetnim pjesnicima, Petrarca, poznaje malo poredaba, a i te su, što treba osobito napomenuti, većinom hapax eiremena i to na rijetko posijane. S napuljskom školom sve se*

Donosimo još neka mišljenja i relacije u odnosu na Jagićevu studiju relevantnih povjesničara književnosti. Milorad Medini²⁵ cijelo IX. poglavlje svoje *Povijesti* naslovljuje »Ljubavna trubadurska lirika« i u potpunosti se oslanja na Jagića.²⁶ Govoreći o *Zborniku Nikše Ranjine* pita se *kakva je bila ta talijanska poezija, koju su naši pjesnici, a na čelu im Menčetić i Gj. Držić, kao svoju prigrlili?* Navodi opširan citat iz Jagićevih »Trubadura« objašnjavajući vezu provansalske lirike s cjelokupnom onodobnom europskom ljubavnom lirikom i modom koja se uspostavlja (str. 128). Također Medini preuzima Jagićevo objašnjenje o strukturi kanconijera kroz stupnjevanje ljubavi (str. 131), služi se njegovim postavkama i u pristupu drugim renesansnim ljubavnim pjesnicima pa o Luciću npr. kaže da ga možemo nazvati *najvećim našim trubadurom* (str. 134). Možemo konstatirati da Medini u potpunosti preuzima Jagićeva stajališta o Š. Menčetiću i Dž. Držiću podcrtavajući negativni pristup toj poeziji.

Branko Vodnik u svojoj *Povijesti*²⁷ jednostavno konstatira *Najstariji oblik hrvatske umjetne poezije jest trubadurska lirika (...)* ali tu našu liriku izvodi iz *nastavljača Petrarkinih t. zv. petrarkista koji su nastavljali trubadursku erotiku* posebice u Napulju te se *Pod utjecajem napuljske škole javio najstariji hrvatski petrarkista u Dubrovniku, Šiško Menčetić*. Ono što razlikuje Vodnika od povjesničara koji su mu prethodili svakako je uočavanje triju distinktivnih obilježja (...) *njene samostalnosti već u prvih dubrovačkih pjesnika: nastojanje oko čistoće narodnoga jezika, utjecaj narodne ženske poezije, i stih dva-*

mijenja. Pomiješavši se sa španjolskom galanterijom dobiva petrarkina poezija poseban značaj, a stil postaje preutanjen i naduven. Osebjunosti, što napuljsku školu od ostale dvorske poezije oštro luče, za naše su pitanje od velike važnosti. (...) Dva najvažnija obilježja, što poeziji zadnjih decenija daju XV. v. daju njezin oštro istaknuti značaj, jesu t. zv. sečentizam i pučki pravac većine njezinih pjesnika (Kreković, str. 244).

²⁵ Milorad Medini, *Povijest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku. Knjiga I.*, Naklada »Matica hrvatske«, Zagreb, 1902.

²⁶ (...) *nijesu prvi naši pjesnici hotimice pozajmljivali iz narodne poezije, nego im se ona sama nametala svojim bogatim pjesničkim jezikom, kao što su se nametali i Talijanci svojom naprednom i podobro razvijenom umjetnom pjesmom. Borba među domaćim i tuđim uzorima potraja dosta dugo. Prvi »začinjavci«, kako Marulić nazivlje svoje predšasnike u uvodu »Judite«, nijesu bili narodni pjevači, ali njima jako blizu i po mišljenju i po shvaćanju, i po odgoju; no kako je kultura rasla, rasla je i prijevlast talijanskih uzora, dok napokon sasvim ne prevladaše. (...) Mi sada drukčije sudimo: za nas više vrijede tragovi narodne poezije, koje nadjemo tamo i amo razasute po pjesmama naših trubadura, nego svi njihovi umjetni uzdisaji, kojima su kušali zadobiti milost svoje drage (str. 127). Medini također citira pjesme koje donosi i Jagić te sasvim preuzima njegove stavove. Jagić postavlja retoričko pitanje *Za što dakle ne htjedoše pjevati na narodnu i prema narodnoj lirici? Ja odgovoram: jer im to ne dopuštaše pravac tadašnjega vremena, tomu se protivljahu ideje, on čas moderne o ljubavi, naročito o ljubavi, kako se smije u poeziji prikazivati (...) kad su, velju, znali što i kako narod pjeva o ljubavi a opet nisu htjeli k njemu u školu poći, da gdje su naučili ono svoje drugačije, nenarodno pjevanje o ljubavi? u čijoj li su školi sebi onaj drugi pravac pribavili?* (str. 215). I kasniji će povjesničari književnosti ukazivati upravo na vrijednost pjesama koje su u *Ranjinom zborniku* sastavljene na narodnu.*

²⁷ Branko Vodnik, *Povijest hrvatske književnosti, knjiga I. Od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća*, Matica hrvatska, Zagreb, 1913.

naesterac sa dvostrukom rimom, na sredini i na kraju, nepoznat u talijanskih petrarkista (str. 84–87). U tekstu se Vodnik ne poziva na Jagića, ali njegovu raspravu donosi u popisu literature, a svojim je stajalištima bliži suvremenijim interpretacijama pjesnika *Ranjinina zbornika*.

Josip Torbarina u doktorskoj disertaciji²⁸ korigira Jagićeve stavove govoreći o posrednom utjecaju trubadura i kaže: *Naravno, provansalskog elementa nalazi se u dubrovačkoj književnosti isto toliko kao u bilo kojoj drugoj europskoj književnosti toga doba; on je došao u Dubrovnik preko Italije, uglavnom kroz Petrarčin »Canzonere«.*²⁹

Vinko Lozovina u svome povijesnome pregledu za Š. Menčetića kaže da je *zgoljni trubadur*, da *Njegova trubadurština nosi prema tome glavna obilježja one lirike, koju Marulić naziva rabotom »poetskih tašćin« i koju zreliji Hektorović također osuđuje.*³⁰ Iako se nigdje izrijeком ne poziva na Jagićev rad o trubadurima u prikazu Š. Menčetića, u cjelini preuzima njegove stavove,³¹ a dodaje još *strambotto* i *rispetto* kao forme pučke talijanske pjesme za koje smatra da su utjecale na Menčetića.³² Za Dž. Držića primjećuje da je *njegova trubadurština sasvim produhovljena, ona je spiritualizirana, produhovljena ljubav*, a na formalnome planu smatra da je učinio korak dalje u odnosu na Menčetića te podcrtava utjecaj narodne pjesme.

I Mihovil Kombol tako hvali pjesme Dž. Držića nastale u duhu narodne poezije: *To je skupina, u kojoj je Držić tražio nadahnuće ondje, gdje su ga tražili i talijanski pjesnici strambotta, samo što je Držić pošao korak dalje od Menčetića, približivši se još više od njega našem narodnom pjesništvu i stvorivši tako nekoliko pjesama, koje idu u najljupkije primjere ove naše najstarije ljubavne lirike.*³³ Razvidno je da niti Kombol nema visoko mišljenje o pjesnicima *Ranjinina zbornika*, jer konstatira: (...) *ovo nešto stihova bliskih pučkomu tonu uglavnom je sva nagrada onomu, tko lista po velikoj zbirci naše najsta-*

²⁸ Josip Torbarina, »Talijanski utjecaji na pjesnike Dubrovačke Republike«, *Kroatističke rasprave*, Matica hrvatska, Zagreb, 1997., str. 406. (disertacija je izvorno napisana i objavljena na engleskom jeziku 1931. u Londonu; s engleskog preveo Miroslav Beker).

²⁹ Torbarinin tekst otvara mogućnost različitih rasprava, već je M. Kombol (1932.) reagirao na neke njegove postavke o D. Ranjini, ali to više nema neposredne veze s Jagićevim stavovima. Također upućujemo na nedostatke koje T. Bogdan zamjećuje u Torbarininu tekstu kada se radi o pjesmama Š. Menčetića i Dž. Držića. Usporedi, Bogdan (2003.), str. 19–21.

³⁰ Vinko Lozovina, u poglavlju »Prvi dubrovački 'spjevaoci'«, *Dalmacija u hrvatskoj književnosti. Povijesni pregled regionalne književnosti u Dalmaciji, Hrvatskom primorju i Istri (880–1890)*, Redovito izdanje Matice Hrvatske, Zagreb, 1936., str. 109.

³¹ V. Lozovina u popisu literature navodi samo povijesti književnosti kojima se služio, pa iako ne navodi Jagićevu raspravu o *Trubadurima*, za pretpostaviti je da se njome služio. Mogao preuzeti Jagićeve stavove preuzeti i preko Medinijeve *Povijesti*.

³² Usporedi: V. Lozovina, str. 110.

³³ Mihovil Kombol, *Povijest hrvatske književnosti do preporoda*, Matica hrvatska, Zagreb, ²1961., str. 100.

rije ljubavne lirike.³⁴ No on uopće ni u kom kontekstu vezanom uz *Ranjinin zbornik* ne spominje trubadure.³⁵ Razvojnu liniju našega prvoga ljubavnoga pjesništva³⁶ izvodi iz talijanske ljubavne lirike XV. stoljeća s udaljavanjem od Petrarke, utjecajem pučkoga strambotta te talijanskih pjesnika S. Ciminelija i A. Tebaldea³⁷ čije su pjesme nastajale u *salonskoj atmosferi* i *senzualnim raspoloženjima*; *carpe diem* jedno je od *glavnih gesla tih pjesnika*.³⁸ Reakcija na takvo pjesništvo uslijedila je reformom Pietra Bemba i njegova zahtjeva da se pjesništvo »vratí» izvornome Petrarki pa Kombol naglašava *Tako je Bembo, za kojim se poveló mnoštvo drugih pjesnika, stvorio istom u šesnaestom stoljeću pravi petrarkizam (koji bi se mogao nazvati i »bembizmom«)*.³⁹ Kombolov je jednostrani stav o Dž. Držiću Š. Menčetiću posebno apostrofirao J. Hamm smatrajući da je upravo Kombol kao glas službene povijesti književnosti za dvadesetak godina odredio način pristupa tim pjesnicima.⁴⁰

Razjašnjenju dvojbi oko naše najranije ljubavne lirike pridonio je I. Slamnig, jer on pomiruje krajnje stavove između trubadura i petrarkista uvodeći naziv trubadurski petrarkizam ili *kariteanski petrarkizam* potaknut upravo značenjem Caritea koji je došavši u Napulj u drugoj polovici XV. stoljeća donio duh provansalske lirike koja je još živjela u njegovoj domovini. *Petrarkistički motivi uočljivi kod njih* (kod Caritea, Aquilana i Tebaldea, op. I. S. K.) *obilježeni su igrom riječi i misli, ali su povezani s poezijom »na narodnu«, koja je živjela i na kneževskim dvorovima. U toku romanske lirike, međutim, Petrarca se osjeća kao jasan međaš, pa bi bilo nategnuto u ovoj poeziji na ta-*

³⁴ Isto, str. 102.

³⁵ Čak ni u popisu literature uz imena Dž. Držića i Š. Menčetića ne navodi Jagićevu studiju. Izvoditi pretpostavke izostavljanju nije svrhovito, jer je poznato da je Kombol izuzetno cijenio Jagićev rad. U »Predgovoru« *Izabranim kraćim spisima* (1948.) Kombol zapisuje *On je kod nas prvi upozoravao na uspjehe komparativne književnosti (...) nastojeći njezinim metodama objasniti naše prve ljubavne pjesnike* (»Trubaduri«...) *iako nije bio na sigurnu tragu* (...). Citirano prema: Vatroslav Jagić, *Rasprave, članci i sjećanja*, priredio Marin Franičević, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knjiga 43, Matica hrvatska i Zora, Zagreb, 1963., str. 13.

³⁶ M. Kombol u jednoj ranijoj studiji kaže da je Š. Menčetić *imitator talijanskog kvatroćenizma*. Usporedi: »Dinko Ranjina i talijanski petrarkisti«, *Grada za povijest hrvatske književnosti*, knjiga XI., JAZU, Zagreb, 1932., str. 90.

³⁷ Kombol kaže za te pjesnike da *su zbog svoje preciznosti u književnoj povijesti često označavani kao rani prethodnici marinizma*, str. 95. U našoj literaturi tu tezu razrađuje Z. Kravar. Usporedi bilješku 23.

³⁸ Isto, str. 95.

³⁹ Isto.

⁴⁰ U već spominjanom »Osvrtu« (usporedi bilješku 19) J. Hamm zamjera službenoj književnoj povijesti što ni na koji način nije obilježila 1961. godinu kao petstotu godišnjicu rođenja i četrinsto šezdesetu godišnjicu smrti Džore Držića. Smatra neopravdanim zanemarivanje naših najranijih pjesnika čemu je na samom početku pridonio i Jagić, kako svojom studijom, tako i predgovorom u *Starim piscima hrvatskim*. Također smatra pogrešnim hvaljenje pjesama na narodnu što zamjera i Kombolu. Usporedi str. 99–103.

lijanskom jeziku vidjeti samo fazu trubadurstva, premda je ono u njoj ponešto obnovljeno.⁴¹ Slamnig na Kombolovu tragu razgraničava rani petrarkizam, od petrarkizma u užem smislu ili *bembizma*.

Na Slamnigovu se interpretaciju petrarkizma neposredno nastavlja F. Čale izričući mišljenje i o Jagićevoj raspravi: *Većina onoga što je karakteristično za evropski petrarkizam vrijedi i za hrvatsko petrarkističko pjesništvo, jedno od najranijih i svakako najbogatije nego u bilo kojoj drugoj književnosti slavenskih naroda. O njegovoj genezi i o tematskim i formalnim značajkama pisao je (...) Vatroslav Jagić, a njegove opaske, koje su poslije drugi dopunili novim istraživanjima, još su i danas temeljne, ne samo kada je riječ o Šišku Menčetiću i Džori Držiću, prvim hrvatskim trubadurskim pjesnicima, kako ih je nazvao, nego i za hrvatski petrarkizam uopće (...).*⁴²

Za ovu su temu nezaobilazni radovi Mirka Tomasovića koji se u nizu tekstova doticao našega petrarkizma. U skladu s novijim pristupima Torbarine, Kombola i Slamniga on definitivno prihvaća Slamnigovu sintagmu *kariteanski petrarkizam*⁴³ koja je konačno i sasvim prihvaćena u kritičkoj literaturi. Činjenica na koju Tomasović kontinuirano upozorava je rana pojava petrarkističke ljubavne poezije u našoj književnosti *pa se može utemeljeno tvrditi da nikada hrvatska poezija nije bila toliko sinkronizirana s Europom kao tada.*⁴⁴

U svojim komparatističkim studijama o petrarkizmu ono što starija književna kritika i povijest interpretira najčešće kao preuzimanje (to smo uočili i u Jagića), Tomasović vidi kao najranije odjeke pjesničke škole izvan Italije,

⁴¹ Ivan Slamnig, »Žilavi problemi naše komparatistike – Trubaduri ili petrarkisti«, *Republika*, XXIV., br. 1–2, str. 119; Zagreb, 1968. Navedeni će članak proširiti i svoja stajališta o toj temi i detaljnije razraditi u: »Hrvatska književnost prije preporoda kao organski dio evropskog književnog kretanja«, *Hrvatska književnost prema evropskim književnostima* (Ur. A. Flaker i K. Pranjčić), Liber, Zagreb, 1970., str. 19–49. Iste stavove iznosi i u knjizi *Svjetska književnost zapadnoga kruga*, Školska knjiga, Zagreb, 1999., str. 54–57.

⁴² Frano Čale, *Petrarca i petrarkizam*, Školska knjiga, Zagreb, 1971., str. 103.

⁴³ Mirko Tomasović, »Hrvatska renesansna književnost u evropskom kontekstu«, *Hrvatska književnost u evropskom kontekstu*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu i Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1978., str. 170. Usporediti još: *Mihovil Kombol*, Zavod za znanost o književnosti i Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1978., str. 71–72.; u nekim je dijelovima za našu temu relevantno i poglavlje »Povijesti hrvatske književnosti prije Kombola« u toj knjizi (str. 34–53); »Hergešićeva uloga u razvoju hrvatske komparatistike«, *Komparatističke i romanističke teme*, Književni krug, Split, 1993., str. 60–61.; »Milan Rešetar o pjesnicima Ranjinina zbornika«, *Zbornik o Milanu Rešetaru*, Hrvatski književni povjesničari, Znanstveni zbornici, sv. 9., ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2005., str. 91–100.

⁴⁴ Mirko Tomasović, »Predgovor (glose o hrvatskom petrarkizmu)«, *Vila Lovorka. Studije o hrvatskom petrarkizmu*, Književni krug, Split, 2004., str. 6. Usporedi također u istoj knjizi »Pjesnici Ranjinina zbornika (intervent prof. Slamniga)«, str. 19–25, a taj je članak objavljen u *Umjetnosti riječi* pod naslovom »Prof. Ivan Slamnig o ranom hrvatskom petrarkizmu«, XLVII, br. 1–2, str. 59–66, Zagreb, siječanj–lipanj 2003.

kao književnu modu koju su preuzeli naši pjesnici i dali uratke koji ne zaostaju za petrarkističkim pjesništvom u ostalim europskim zemljama koje su imale renesansu.⁴⁵ Kao i Torbarina, Tomasović također podcrtava bitnu činjenicu da se: (...) *fenomen trubadurizma u pjesmama Šiška i Džore ne povezuje s jednostavnom petrarkološkom činjenicom, da je Francesco Petrarca izvrsno poznao provansalsku liriku, te u Kanconijeru citirao pojedine stihove, parafrazirao ih i preuzimao opća mjesta iz te lirike, što je u krajnjem ishodu proizvelo da su trubadurski supstrati (retorički, motivski) dio Petrarkina, a preko njega i petrarkističkoga, pjesničkog postupka.*⁴⁶

Nakon pregleda najrelevantnijih povjesničara hrvatske književnosti koji su pisali o pjesnicima *Ranjinina zbornika* možemo izvući nekoliko zaključaka o Jagićevoj studiji. Nametnula se ona svojom inovativnošću u pristupu kao prvi sustavni kritički tekst o našem najranijem ljubavnom pjesništvu. Shvaćana doslovno, izazvala je prilično oprečnih mišljenja u našoj književnoj povijesti. Sam odjek studije je izuzetan – malo je koja rasprava o književnosti kroz gotovo 130 godina bila na taj način poticajna – sve do najsuvremenijih proučavatelja, što je razvidno u brojnih autora koji se na nju pozivaju i prema njoj određuju. Ono što dosad nije isticano, a čini nam se relevantnim – Jagić je temeljne postavke za tu studiju crpio iz njemačke književnoteorijske literature i time odredio vlastitu interpretaciju. Budući je ona među prvim komparatističkim pristupima u našoj kritici, njegova su stajališta uglavnom prihvaćana bez propitivanja sve do Kombolove *Povijesti*. Ono što niti Jagić, niti njegovi neposredni nasljedovatelji, a niti kročeanški orijentirani Kombol nisu isticali, a svakako je ukorijenjenost našega najranijega petrarkizma u onodobna europska književna strujanja i afirmacija hrvatskoga jezika kao jezika umjetničke poezije. Od Slamniga prestaju polemička određenja spram Jagićeve studije, a ističe se njezina važnost u inicijalnim komparatističkim

⁴⁵ Pridodajemo i slično mišljenje Slobodana Prosperova Novaka: *Izravno ili u izvodima, kadkad na osnovi prepričavanja, petrarkisti su taj neoplatonistički doživljaj žene i ljubavi, mitologije i Boga ugradili u same temelje svojih pjesničkih svjetova. Kad su se još tom kontaminacijskom fondu, u kojemu je bilo iskustava klasične rimske i grčke lirike, izvornog Petrarke i Dantea, neoplatonističkih filozofskih spisa, narodne i pučke pjesme, pridodali i suvremeni poticaji iz kruga južnoitalskih strambotista, kakvi su bili Cariteo, Tebaldeo i Serafino, onda je potpuno jasno zbog čega je imitativni okvir ranoga petrarkizma bio jedna od najintegrativnijih pojava onoga vremena i zbog čega je porodio pravu erupciju emocija koje su presudno odredile jezik i duh ljubavne poezije svih europskih naroda kroz buduća stoljeća. Petrarkizam ovih pjesnika nije značio da je Petrarca bio i rodonačelnikom njihova pjesničkog iskustva, jer su ovi pjesnici bili duboko svjesni da Petrarca ne stoji na početku nego na kraju velike srednjovjekovne trubadurske škole. Zato, dok su se određivali prema baštini, nisu oni u njoj izdvojali Petrarku, nego su imali osjećaj da u svojim pjesmama obnavljaju cijelo trubadurstvo. U: *Povijest hrvatske književnosti. Od humanističkih početaka do Kašićeve ilirske gramatike 1604.*, knjiga II., Antibarbarus, Zagreb, 1997., str. 145.*

⁴⁶ Mirko Tomasović, »Milan Rešetar o pjesnicima *Ranjinina zbornika*«, *Zbornik o Milanu Rešetaru*, Hrvatski književni povjesničari, Znanstveni zbornici, sv. 9, ur. Tihomil Maštrović, Zagreb, 2005., str. 94.

istraživanjima temeljnima za našu književnu povijest. Ta je studija skrenula pozornost na naše prve ljubavne pjesnike, potaknula istraživanja, ali i odredila mjesto i važnu ulogu te petrarkističke poezije u hrvatskoj književnosti. Zajedno s *Pjesmama Šiška Menčetića Vlahovića i Gjore Držića u Starim piscima hrvatskim* i Jagićevim ogromnim trudom uložnim u pripremu te knjige, bez obzira na opravdane prigovore, Jagić je postavio temelje istraživanju našega umjetničkoga pjesništva.

Jagić otvara još jednu izuzetno važnu temu za pjesništvo, a to je tema stiha koja, kada se govori o počecima umjetničke književnosti također predstavlja osnovicu za daljnja proučavanja. Tako u raspravi »Dvanaesterac u starijim pjesmama slavenskih (srpskohrvatskih) pjesnika u Dalmaciji«⁴⁷ Jagić uvodno objašnjava poticaje buđenju pjesništva na narodnom jeziku u Dalmaciji u talijanskoj književnosti: *naročito u blistavoj lirici Petrarke i njegovih podražavalaca – petrarkista, i u pjesništvu kanconijera provansalskoga, trubadurskoga smjera. Srednjovjekovna kršćanska poezija, s nekom primjesom humanizma, našla je na slavenskom tlu Dalmacije svojega predstavnika u gradu Splitu, u ličnosti Marka Marulića. Slavenski odjek trubadurske lirike pojavio se u gradu Dubrovniku, u pjesmama Šiška (Sigismunda) Menčetića i Džora Držića* (str. 303). U nastavku upućuje na potpunu tematsku različitost Marulićeva opusa u odnosu na dubrovačke pjesnike te će konstatirati da među njima nema *gotovo* ništa zajedničko, ali da ih osim jedinstva jezika povezuje: *mjerilo njihovih stihova njihova verzifikacija (...) svi oni upotrebljavaju, bez obzira na ogromnu razliku u općem sadržaju njihove poezije, jedno i isto pjesničko mjerilo, takozvani dvanaesterac* (str. 304). Smatra taj stih tipičnim i dominantnim pa zaključuje da: *istovetnost verzifikacije uspostavlja među tim pjesnicima i njihovim proizvodima jedinstvo i jednoobraznost koje nema ni u duhu ni u sadržaju njihovih pjesama* (str. 306).

Budući da *samo u distihu izlaze na vidjelo svi uvjeti te verzifikacije* (str. 307), znači metrička jedinica nije jedan dvanaesterac već dvanaesterački distih jer samo u njemu može doći do izražaja dvostruka rima. Pita se odakle Maruliću, Hvaranima ali i kasnijim nasljedovateljima taj stih i zašto su svi ostali pri njemu? Mišljenje da su svi nasljedovali Marulića, smatra zastarjelim, a skloniji je tezi da je taj tip slavenskoga stihotvorstva postojao u gradskim sredinama prije Marulića i dubrovačkih pjesnika te da je slavenskoga podrijetla. Jagić ne dijeli mišljenje s D. Kovačevićem da je Marulić preuzeo dvostruku

⁴⁷ Taj je Jagićev članak prvi put objavljen u Petrogradu 1896., a prijevod je objavljen u: Vatroslav Jagić, *Izabrani kraći spisi*, Matica hrvatska, Zagreb, 1948. (uredio i članke sa stranih jezika preveo M. Kombol). Isti je članak kasnije objavljen u: Vatroslav Jagić, *Rasprave članci i sjećanja*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knjiga 43, Matica hrvatska i Zora, Zagreb, 1963., str. 302–324. Priredio Marin Franičević. Citate preuzimamo iz toga izdanja, a brojeve stranica navodimo u zagradama uz tekst.

rimu iz latinskih himni niti da je moguće da su Dubrovčani preuzeli dvostrukorimovani dvanaesterac od Marulića. Opravdava to primarno kronologijom, jer smatra da su pjesnički opusi Š. Menčetića i Dž. Držića bili završeni oko godine 1500., a da je Marulić oko te godine tek počeo pisati hrvatske stihove. Ne slaže se ni sa suprotnim stavom P. Krekovića da su Dubrovčani utjecali svojim stihom na Marulića, jer smatra da pjesme naših prvih pjesnika ljubavne poezije nisu bile toliko raširene kako pretpostavlja Kreković – tome bi u prilog moralo svjedočiti više rukopisa. Također smatra da se duboko religiozni Marulić ne bi povodio za stihovima koji nisu mogli odgovarati njegovu ukusu.

U gradskim je sredinama još prije pojave autorske umjetničke književnosti prema Jagiću, došlo do križanja dvaju dominantnih utjecaja – slavenskoj tradiciji⁴⁸ pridodan je romanski utjecaj (dvojezičnost gradskoga stanovništva) koji mu je *udahnua muzikalnu potrebu sroka*. Prvi naši poznati pjesnici podigli su tako nastali dvostrukorimovani dvanaesterac do značaja književne djelatnosti. Najmanje raznolikosti u uporabi stiha nalazi u Menčetića zbog dominacije dvostrukorimovanoga dvanaesterca, a pjesme se razlikuju samo brojem stihova. Zanimljivo je da Jagić upozorava na vrlo česte pjesme od osam stihova (njih čak 229) po uzoru na talijanski *strambotto*.⁴⁹ U Držića uočava veću stihovnu raznolikost, pa osim i dalje dominantnoga dvanaesterca nalazi osmerce, sedmerce, ali i jedanaesterce.

Zadržava se Jagić još i na Marulićevom dvostrukorimovanom dvanaesteru ističući njegovu složenost i raznolikost u odnosu na Dubrovčane⁵⁰ te ponavlja da je želio samo pokazati odakle dvanaesterac u *starijih slavenskih pjesnika sa jadranske obale*. U dodatku navodi podatak da je prof. Jireček otkrio

⁴⁸ Jagić kaže: *Mora se pretpostaviti da su gradski pjesnici (...) već davno, tj. i prije Marulića u Splitu i prije Menčetića-Držića u Dubrovniku gradili stihove, nevelike pjesme, s primjenom dvanaesterackog (ili ako hoćete računati po članovima, šesterackog) mjerila, ali dodavajući srok što na kraju stihova što u svakom šestom slogu* (str. 311–312). Dalje nastoji pokazati preko narodnih pjesama koje su objavljivane u zbirka pred kraj XIX. stoljeća da su strofe od po četiri šesteracka stiha gdje je obično 2. i 4. stih povezan srokom, isto što i dvanaesteracki stih sa srokom na kraju, a tiskaju se bez pravila ili kao šesteri ili kao dvanaesteri (str. 312–316). Potvrdu za pripadnost šesterca / dvanaesterca hrvatskoj narodnoj tradiciji nalazi i u pjesmama Hrvata u Mađarskoj (u zbirci koju je sakupio F. Kurelac), dok je u srpskoj narodnoj poeziji taj stih mnogo rjeđi. Jagić zaključuje: (...) *šesterac, ili od dva šesterca složeni dvanaesterac, prevladuje samo u zapadnom dijelu, kod Hrvata, dok je na istoku, kod Srba, taj stih kako mi se čini, istisnut od običajnog epskog mjerila, tj. deseterca. Ostali su od njega samo neznatni ostaci, naročito u obrednim pjesmama* (str. 318–319).

⁴⁹ Uočili smo da u studiji »Trubaduri«..., Jagić ne povezuje tu formu talijanskoga pjesništva sa Š. Menčetićem i Dž. Držićem.

⁵⁰ (...) *Marulić ne povezuje samo dva i dva stiha u jednu cjelinu (distih) dvostrukim srokom, već još prenosi srok s kraja prvoga para stihova u prvu polovinu (prvi polustih) daljega para stihova* (str. 323).

zapisane dvanaesterce u dubrovačkoj carinskoj knjizi, a datira ih u drugo ili treće desetljeće XV. stoljeća, što Jagić smatra za potvrdu vlastitoj tezi da je taj stih prisutan u dalmatinskim gradskim sredinama i prije nama poznatih prvih pjesnika.

Ova studija iako temom vrlo značajna za proučavanje književnosti, posebice dvanaesterca kao posebnosti našega starijega pjesništva nije izazvala znatnoga odjeka. Primarno stoga što je objavljena u Petrogradu, a prevedena je tek godine 1949. Ipak ostaje zapažena kao poredbeno pručavanje stiha,⁵¹ a tek će se u novije doba pitanje stiha temeljitije aktualizirati.⁵²

*Plautova Aulularia u južnoslavenskoj preradbi iz polovine XVI. stoljeća*⁵³, treća je Jagićeva studija koja tematizira značajne pojave u dubrovačkoj književnosti, a slično kao i prethodno spominjana studija nije imala većega odjeka u vrijeme nastanka u hrvatskoj literaturi. Na taj su se rad osvrtni samo kasniji proučavatelji Jagića i razvoja komparativnih proučavanja u hrvatskoj književnosti. Tako B. Kogoj-Kapetanić iznosi mišljenje: *U osnovi polemična, ta Jagićeva rasprava, napisana na već uobičajen deskriptivnoanalitički način, s metodološkog je gledišta zanimljiva zbog toga što se u njoj nije zaustavio na ispitivanjima odnosa prerade i originala, nego su mu rezultati tog ispitivanja pomogli u pobijanju teze o postojanju posrednika između Plauta i Držića (teze Šrepela i Jagićeva učenika A. Fabrisa u studentskoj radnji). A kako je konfrontirao više djela s istim motivom (Plaut, Gelli, Lorenzo Medici, Držić), ta je njegova rasprava uvelike prerasla okvire koje su do tada koda nas obično imali radovi o književnim preradama.*⁵⁴

Jagić studijom želi upotpuniti prazninu koja postoji u proučavanjima europskih odjeka Plauta, jer se postojeće studije fokusiraju samo na romanske i germanske književnosti dok se zanemaruju slavenske književnosti, a također ukazuje ne potrebu da se u budućnosti istraži: (...) *sklad u kulturnom razvoju, koji je nekoć postojao između Italije i dalmatinskih primorskih gradova na području književnosti i umjetnosti, pa čak i na području čitavog duhovnog života* (str. 338). Kada je riječ o Marinu Držiću otvara se tu implicitno tema recepcije njegovih djela izvan Hrvatske, prijevoda njegovih tekstova te

⁵¹ Usporedi: B. Kogoj-Kapetanić, str. 359.

⁵² Za tu se temu značajni radovi: Svetozar Petrović, »Problem soneta u starijoj hrvatskoj književnosti (oblik i smisao)«, *Rad JAZU*, Knjiga 10., str. 5–303; Zagreb, 1968. Marin Franičević, »Ritmička osnova u stihu hrvatskih pjesnika XV i XVI stoljeća«, *Čakavski pjesnici renesanse*, Matica hrvatska, Zagreb, 1969., str. 467–509.; Ivan Slamnig, *Hrvatska versifikacija – narav, povijest, veze*, Liber, Zagreb, 1981.

⁵³ Rad je objavljen u zborniku u čast J. Vahlenu – *Festschrift Johannes Vahlen* – Berlin 1900., a preveo ga je na hrvatski i objavio M. Kombol u: Vatroslav Jagić, *Izabrani kraći spisi*, Matica hrvatska, Zagreb, 1948., str. 338–355.

⁵⁴ B. Kogoj-Kapetanić, str. 360.

komparativnih proučavanja njegova opusa u cjelini europskoga renesansnoga konteksta – Jagić je svemu tome dao početni impuls. Također uočava važnost i atipičnost Držićevih prologa o čemu će tek recentni proučavatelji⁵⁵ dati znatnije priloge.

Usporedbom od čina do čina slijedeći prizore Držićeva *Skupa* te navodeći podudarna mjesta iz Plautove *Aulularije*, Jagić pokazuje da je Držićeva preradba učinjena prema duhu onoga vremena i publike kojoj je namijenjena, da je odstupanje od Plauta znatno pa se može govoriti o sasvim samostalnoj drami u kojoj se samo neki likovi i prizori oslanjaju na *Aululariju*. Posebno ističe da *Držić ondje, gdje odstupa od Aulularije, ide svojim putem, i da je Plautovu temu, tvrdicu, obradio sasvim nezavisno od Medicija i Gellija, uzimajući u obzir realne životne prilike svoga rodnoga grada* (str. 352). Upravo lociranje radnje u Dubrovnik, prepoznatljivost likova koji karakteriziraju dubrovački život, kritika mladeži, odsutnost kritike samostanskoga života (čega ima u talijanskim dramama) činjenice su koje uočava Jagić i koje Držićevu djelu daju dovoljno autohtonosti te može zaključiti da je Držićevo djelo nastalo potpuno neovisno od talijanskih drama, te da se »*Skup*« dubrovačkog pjesnika Marina Držića smije ubrojiti među najuspjelije imitacije i preradbe *Aulularije* u XVI. stoljeću i da kao takav zaslužuje mjesto u poredbenoj književnoj povijesti (str. 335).

* * *

Kao utemeljitelj historijsko-filološkoga pristupa Jagić je dao značajan doprinos književnoj historiografiji i postavio temelje daljnjim izučavanjima hrvatske književnosti, posebice kao utemeljitelj edicije *Stari pisci hrvatski*. Promjene u metodologiji proučavanja književnosti već 20-ih godina XX. stoljeća ne umanjuju vrijednost Jagićevih radova – njegovo bavljenje književnošću treba sagledavati u kontekstu vremena, a ukupna procjena prinosa starijoj hrvatskoj književnosti mora uzeti u obzir njegove komparativne članke koji su i danas poticajni. Značajna je činjenica da Jagić u vremenu kada se ponovo otkrivala starija hrvatska književnost otvara izuzetno važne teme kao što su izvori našega petrarkizma, stih toga pjesništva, te problem *preuzimanja / presađivanja*. Bez obzira slažu li se autori s njegovim stajalištima ili ih negiraju, ona su za te teme postala polazišna.

⁵⁵ Usporedi npr. Pavao Pavličić, »Držićevi prolozi«, *Poetika manirizma*, August Cesarec, Zagreb, 1988., str. 149–179; Franjo Švelec, *Komički teatar Marina Držića*, Matica hrvatska, Zagreb, 1968.; Čale, Frano, »O životu i djelu Marina Držića«, u: Marin Držić, *Djela*, Zagreb, 1979., str. 7–173.

Literatura:

- Bogdan, Tomislav, *Lica ljubavi*, Biblioteka Enciklopedija hrvatske književnosti Zavoda za znanost o književnosti Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2003.
- Bogišić, Rafo, »Vatroslav Jagić kao priređivač u seriji 'Stari pisci hrvatski'«, *Jagićev zbornik*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1986., str. 77–91.
- Bogišić, Rafo, »Petrarkizam – prva hrvatska pjesnička škola«, *Forum*, XXXX, knjiga LXXIV, broj 7–9, str. 1201–1239; Zagreb, srpanj–rujan 2001.
- Bratulić, Josip, »Jagićeve zagrebačke godine«, *Jagićev zbornik*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1986. str. 41–48.
- Čale, Frano, *Petrarca i petrarkizam*, Školska knjiga, Zagreb, 1971.
- Čale, Frano, »O životu i djelu Marina Držića«, u: Marin Držić, *Djela*, Zagreb, 1979., str. 7–173.
- Držić, Džore, *Pjesni ljuvene*, Priredio i osvrtno napisao Josip Hamm, *Stari pisci hrvatski*, knjiga 33, JAZU, Zagreb, 1965. »Osvrt« Josipa Hama, str. 99–141.
- Franičević, Marin »Ritmička osnova u stihu hrvatskih pjesnika XV i XVI stoljeća«, *Čakavski pjesnici renesanse*, Matica hrvatska, Zagreb, 1969., str. 467–509.
- Franičević, Marin, *Povijest hrvatske renesansne književnosti, I., II.* u: *Izabrana djela*, knjiga 4. i 5., Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1986.
- Jagić, Vatroslav, »Trubaduri i najstariji hrvatski lirici«, *Rad JAZU*, knjiga IX, str. 202–233; Zagreb, 1869.
- Jagić, Vatroslav, »Dvanaesterac u starijim pjesmama slavenskih (srpskohrvatskih) pjesnika u Dalmaciji«, *Rasprave, članci i sjećanja*, priredio Marin Franičević, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knjiga 43, Matica hrvatska i Zora, Zagreb, 1963., str. 302–324.
- Jagić, Vatroslav, »Plautova Aulularia u južnoslavenskoj preradbi iz polovine XVI. stoljeća«, *Izabrani kraći spisi*, uredio i članke sa stranih jezika preveo Mihovil Kombol, Matica hrvatska, Zagreb, 1948., str. 338–355.
- Jagić, Vatroslav, *Rasprave, članci i sjećanja*, priredio Marin Franičević, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knjiga 43, Matica hrvatska i Zora, Zagreb, 1963.
- Kravar, Zoran, »Stil i genius hrvatske lirike 17. stoljeća«, *Nakon godine MDC. Studije o književnom baroku i dodirnim temama*, Matica hrvatska, Dubrovnik, 1993.; »Najstarija hrvatska lirika«, *Dubrovnik*, Nova serija, godište VI., br. 4, str. 171–180; Dubrovnik, 1995.
- Kogoj-Kapetanić, Breda, »Komparativna istraživanja u hrvatskoj književnosti«, *Rad JAZU*, br. 350, str. 305–404; Zagreb, 1968.
- Kombol, Mihovil, »Dinko Ranjina i talijanski petrarkisti«, *Građa za povijest hrvatske književnosti*, knjiga XI., JAZU, Zagreb, 1932.
- Kombol, Mihovil, *Povijest hrvatske književnosti do preporoda*, Matica hrvatska, Zagreb, 1961.

- Kreković, Petar, »Najstarija hrvatska lirika«, *Nastavni vjesnik*, knjiga XVI, str. 241–259, 329–339, 401–411, 481–489; Zagreb, 1908.
- Lozovina, Vinko, *Dalmacija u hrvatskoj književnosti. Povijesni pregled regionalne književnosti u Dalmaciji, Hrvatskom primorju i Istri (880–1890)*, Redovito izdanje Matice hrvatske, Zagreb, 1936.
- Murko, Matija, »Nekoliko riječi o prvim dubrovačkim pjesnicima«, *Rešetarov zbornik, »Dubrovnik«*, knjiga II., str. 233–243; Dubrovnik, 1931.
- Novak, Slobodan Prosperov, *Povijest hrvatske književnosti. Od humanističkih početaka do Kašičeve ilirske gramatike 1604.*, knjiga II., Antibarbarus, Zagreb, 1997.
- Pavličić, Pavao, »Držićevi prolozi«, *Poetika manirizma*, August Cesarec, Zagreb, 1988., str. 149–179.
- Pederin, Ivan, »Začinjavci«, *štioći i pregaoci*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1977.
- Petrović, Svetozar, »Problem soneta u starijoj hrvatskoj književnosti (oblik i smisao)«, *Rad JAZU*, knjiga 10., str. 5–303; Zagreb, 1968.
- Pjesme Marka Marulića*, skupio Ivan Kukuljević Sakcinski, *Stari pisci hrvatski*, knjiga prva, JAZU, Predgovor Vatroslava Jagića, str. 1–12, Zagreb, 1869.
- Pjesme Šiška Menčetića Vlahovića i Džore Držića*, skupio Vatroslav Jagić, *Stari pisci hrvatski*, knjiga druga, JAZU, Uvod Vatroslava Jagića, str. I.–XVI, Zagreb, 1870.
- Pjesme Mavra Vetranića Čavčića*, skupili V. Jagić i A. Kaznačić, *Stari pisci hrvatski*, knjiga treća, dio I., JAZU, Predgovor, str. I.–IV, Zagreb, 1871.
- Pjesme Mavra Vetranića Čavčića*, skupili V. Jagić, A. Kaznačić i Dj. Daničić, *Stari pisci hrvatski*, Knjiga četvrta, dio II., JAZU, Zagreb, 1872.
- Pjesme Nikole Dimitrovića i Nikole Nalješkovića*, skupili V. Jagić i Dj. Daničić, *Stari pisci hrvatski*, knjiga peta, JAZU, Uvod Nikola Jera Dimitrović Vatroslava Jagića str. I.–IV, Zagreb, 1873.
- Pjesme Šiška Menčetića i Džore Držića i ostale pjesme Ranjinina Zbornika*, priredio Milan Rešetar; *Stari pisci hrvatski*, Knjiga druga, drugo sasvim preuđešeno izdanje, JAZU, Zagreb, 1937. Uvod Milana Rešetara, str. IX.–XCV.
- Medini, Milorad, *Povijest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku. Knjiga I.*, Naklada Matice hrvatske, Zagreb, 1902.
- Skok, Petar, »Jagić u Hrvatskoj«, *Rad JAZU*, knjiga 278, Zagreb, 1949., str. 5–76.
- Slamnig, Ivan »Žilavi problemi naše komparatistike – Trubaduri ili petrarkisti«, *Republika*, XXIV., 1–2, str. 118–119; Zagreb, 1968.
- Slamnig, Ivan, »Hrvatska književnost prije preporoda kao organski dio evropskog književnog kretanja«, *Hrvatska književnost prema evropskim književnostima*, uredili: Aleksandar Flaker i Krunoslav Pranjić, Liber, Zagreb, 1970., str. 19–49.
- Slamnig, Ivan, *Hrvatska versifikacija – narav, povijest, veze*, Liber, Zagreb, 1981.
- Slamnig, Ivan, *Svjetska književnost zapadnoga kruga*, Školska knjiga, Zagreb, 1999., str. 54–57.
- Švelec, Franjo, »Vatroslav Jagić o problematici hrvatske renesansne književnosti«, *Jagićev zbornik*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1986., str. 49–57.

- Tomasović, Mirko, »Hrvatska renesansna književnost u evropskom kontekstu«, *Hrvatska književnost u evropskom kontekstu*, uredili: Aleksandar Flaker i Krunoslav Pranjić, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu i Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1978., str. 167–192.
- Tomasović, Mirko, *Komparatističke i romanističke teme*, Književni krug, Split, 1993.
- Tomasović, Mirko, *Mihovil Kombatol*, Zavod za znanost o književnosti i Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1978.
- Tomasović, Mirko, »Prof. Ivan Slamnig o ranom hrvatskom petrarkizmu«, *Umjetnosti riječi* XLVII, br. 1–2, str. 59–66, Zagreb, siječanj–lipanj 2003.
- Tomasović, Mirko »Milan Rešetar o pjesnicima *Ranjinina zbornika*«, *Zbornik o Milanu Rešetaru*, uredio Tihomil Maštrović, Hrvatski književni povjesničari, Znanstveni zbornici, sv. 9, Zagreb, 2005., str. 93–100.
- Tomasović, Mirko, »Predgovor (glose o hrvatskom petrarkizmu)«, str. 5–7; »Pjesnici *Ranjinina zbornika* (intervent prof. Slamniga)«, str. 19–25; *Vila Lovorka, Studije o hrvatskom petrarkizmu*, Književni krug, Split, 2004.
- Torbarina, Josip, »Talijanski utjecaji na pjesnike Dubrovačke Republike«, *Kroatističke rasprave*, Matica hrvatska, Zagreb, 1997., str. 329–488.
- Vodnik, Branko, *Povijest hrvatske književnosti, knjiga I. Od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća*, Matica hrvatska, Zagreb, 1913.
- Vončina, Josip, »Problemi 'Ranjinina zbornika'«, *Analize starih hrvatskih pisaca*, Čakavski sabor, Split, 1977., str. 27–58.

VATROSLAV JAGIĆ O STARIM DUBROVAČKIM PISCIMA

Sažetak

Upućuje se na važnost Vatroslava Jagića u inicijalnim proučavanjima Š. Menčetića, Dž. Držića, M. Vetranovića i N. Dimitrovića u ediciji *Stari pisci hrvatski*. Analiziraju se Jagićevi komparatistički tekstovi »Trubaduri i najstariji hrvatski lirici«, »Dvanaesterac u starijim pjesmama slavenskih (srpskohrvatskih) pjesnika u Dalmaciji« i »Plautova Aulularia u južnoslavenskoj preradbi iz polovine XVI. stoljeća« te prati odjek tih Jagićevih radova u novijoj književnopovijesnoj i književnokritičkoj literaturi. Iako se temama i piscima starije hrvatske književnosti bavio kratko i to nije bio njegov primarni interes, Jagić je aktualizirao temu najranije hrvatske umjetničke književnosti čime je na samim počecima temeljitijih proučavanja te književnosti uspostavio jedan od vrlo bitnih, a to je estetski kriterij.

VATROSLAV JAGIĆ ÜBER DIE ALTEN SCHRIFTSTELLERN AUS DUBROVNIK

Zusammenfassung

Es wird auf die Wichtigkeit von Vatroslav Jagić und seine Untersuchungen von Š. Menčetić, Dž. Držić, M. Vetranović und N. Dimitrović in der Edition *Die alten kroatischen Schriftsteller* hingewiesen. Es wurden die alten vergleichenden Texte von Jagić »Trubaduri und die ältesten kroatischen Lyriker«, »Zwölfsiber in älteren Gedichten der slawischen serbokroatischen Dichter in Dalmatien« und »Plauts Aulularia in südslawischer Bearbeitung aus der Hälfte des XVI Jahrhunderts« und der Wiederhall dieser Arbeiten in der neueren literargeschichtlichen und literarkritischer Literatur analysiert. Obwohl er sich mit den Themen und den Schriftstellern der älteren kroatischen Literatur kurz beschäftigte und obwohl das nicht sein primäres Interesse war, aktualisierte Jagić das Thema der frühesten künstlichen Literatur, womit er am Anfang der gründlicheren Untersuchungen dieser Literatur ein sehr wichtiges Kriterium setzte, das Ästhetische.

Sl. 7.: Arkade Bečkog sveučilišta u kojima se nalazi i poprsje
Vatroslava Jagića

PJESME

ŠIŠKA MENČETIĆA VLAHOVIĆA

I

GJORE DRŽIĆA.

SKUPIO

VATROSLAV JAGIĆ.

NA SVIET IZDALA

JUGOSLAVENSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI.

U ZAGREBU 1870.

U KNJIŽARNICI FR. ŽUPANA (ALBRECHTA I FIDLERA) NA PRODAJU.

Sl. 8.: Pjesme hrvatskih pjesnika Šiška Menčetića Vlahovića i Gjore Držića za ediciju *Stari pisci hrvatski* priredio je Vatroslav Jagić a izdala JAZU u Zagrebu 1870.

Radoslav Katičić

Vatroslav Jagić und die Balkan-Kommission der Wiener Akademie der Wissenschaften

Izvorni znanstveni članak
UDK 929 Jagić, V.

Am 3. Februar 1897 hat die philosophisch-historische Klasse der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien eine »Kommission für die historisch-archäologische und philologisch-ethnographische Durchforschung der Balkanhalbinsel« eingesetzt. Von Anbeginn an wurde sie im nicht-protokollarischen Umgang Balkan-Kommission genannt, ist aber sehr viel später, erst im Jahr 1940, auch offiziell so benannt worden. Mitglieder dieser Kommission waren prominente Vertreter der Archäologie und Altertumskunde als auch der philologischen Fächer unter den Mitgliedern der Akademie. Zum Obmann wurde der Archäologe Benndorf bestellt.¹ Das lässt vermuten, dass die unmittelbare Initiative für die Gründung der Kommission von dieser Seite gekommen ist. Vatroslav Jagić hat jedoch schon von Anfang an daran maßgeblich mitgewirkt.²

Die Wiener Slawistik wies von ihren ersten Anfängen an eine stark ausgeprägte balkanistische Ausrichtung auf. Ihr Begründer, der Krainer Slowene Bartholomäus Kopitar, war zugleich Begründer der Balkanistik. Sein Interesse war in hohem Maß auf das Südslawische konzentriert, dieses betrachtete er jedoch im weiteren Rahmen der Balkansprachen, bei deren Erforschung er grundlegende Pionierarbeit leistete.³ Dies hat sein Schüler Miklosich, der erste Ordinarius für Slawische Philologie an der Universität Wien, fortgesetzt, obwohl mit abgeschwächter Intensität und dementsprechend weniger bedeutenden Resultaten. Dessen Nachfolger Jagić hat als Träger und Verwalter dieser Tradition seine Aufgabe in der Kommission sehr ernst genommen. Gleich nach ihrer Einsetzung hat er das Organisieren ihrer philologischen Tätigkeit in Angriff genommen. Dabei war er zunächst Obmannstellvertreter, ab 1907,

¹ Vgl. Meister, 1947, 117–118.

² Für das Leben, das Wirken und das wissenschaftliche Werk von Jagić in kurzgefasster aber dokumentierter Übersicht vgl. Hafner, 1985, 54–63 und Katičić, 2005.

³ Vgl. Katičić, 1995.

nachdem die Kommission in eine antiquarische und eine linguistische Abteilung aufgeteilt worden war, Obmann der letzteren.⁴

Im Vorwort zum ersten Band der Schriften der Linguistischen Abteilung der Balkan-Kommission, der 1900 erschienen ist, wird eine Aussage zur grundlegenden Konzeption und den Aufgaben der philologischen Arbeit in der Balkan-Kommission gemacht. Dieses Vorwort ist mit 'die Commission' gezeichnet, man kann aber ohne Bedenken davon ausgehen, dass es von Jagić selbst verfasst worden ist. Dort steht zu lesen:

»Seitdem durch die Treitl-Stiftung eine Erweiterung der wissenschaftlichen Unternehmungen der kaiser. Akademie der Wissenschaften ermöglicht wurde, sahen sich einige Mitglieder der philosophisch-historischen Classe veranlasst, am 16. November 1896 eine Eingabe an die Akademie zu richten, folgenden Inhaltes:

'Die historisch-archäologische und philologisch-ethnographische Erforschung einzelner Gebiete der Balkanhalbinsel mit Einschluss des geographisch dazugehörenden Dalmaziens mit den Inseln scheint uns ein der Akademie der Wissenschaften in Wien würdiges, an sich naheliegendes, in dem Bereich unserer nächsten Culturaufgaben sich haltendes Unternehmen, das durch mehrere Jahre eine Reihe inländischer und ausländischer Gelehrten beschäftigen und, unter der Leitung und Controle der dazu berufenen Kräfte, über welche unser Institut verfügt, mit Erfolg betrieben, das Ansehen unserer Akademie nur heben könnte.'

Der nächste Erfolg dieser Eingabe war die Bildung einer Commission, kurzweg Balkan-Commission genannt, die in zwei Abtheilungen, eine antiquarische und eine linguistische zerfällt. In der letzteren Abtheilung, die hie mit die erste Nummer ihrer Mittheilungen vor die Oeffentlichkeit bringt, soll die Behandlung verschiedener für die Sprachwissenschaft und Ethnographie der Balkanländer und ihrer Grenzgebiete wichtiger Fragen eine Hauptaufgabe bilden. Neben den einzelnen slavischen Sprachen, deren genaue dialektische Erforschung erwünscht ist, kommen noch das Griechische, das Rumänische, Spanische und Italienische, ferner das Albanesische und Türkische in ihrer lokalen dialektischen Entfaltung in Betracht. Infolge der Berührungen der diese Sprachen redenden Bevölkerung vollzogen sich Beeinflussungen und Entlehnungen, deren Studium nicht bloss die Einsicht in das Wesen der betreffenden Sprachen erschliessen, sondern auch für die allgemeinen Probleme der Dialektbildung und Sprachmischung wichtige Aufklärungen zu bieten verspricht.

Vom hohen wissenschaftlichen Interesse ihrer Aufgabe überzeugt, schritt die Commission ohne Verzug an die Ausführung ihres Planes nach Massgabe

⁴ Vgl. Meister, 1947, 118.

der vorhandenen wissenschaftlichen Kräfte und der materiellen Mittel. Sie war gleich anfangs bestrebt, für die Durchführung ihrer Arbeiten die besten vorhandenen Kräfte zu gewinnen, wobei sie auf die wohlwollende Unterstützung seitens der Regierungen, in deren Bereich die betreffenden Forschungen stattfinden sollten, sowie seitens der einheimischen Gelehrten rechnete, deren Mitwirkung ebenfalls als im hohen Grade wünschenswert in Aussicht genommen wurde. Denn das Unternehmen unserer Commission will nicht nur den Forderungen der Wissenschaft, sondern auch den Vortheilen der entsprechenden Länder entgegenkommen. Beide Voraussetzungen trafen während der kurzen Zeit der bisherigen Wirksamkeit der Commission in erfreulicher Weise zu.⁵

Die Balkanlinguistik bildete keinen Schwerpunkt in der persönlichen wissenschaftlichen Arbeit von Vatroslav Jagić. Die Leitung der philologischen Tätigkeit in der Balkan-Kommission empfand er jedoch offensichtlich als Aufgabe, die ihn unbedingt verpflichtete. Er hat sie sofort in Angriff genommen und bis an sein Lebensende nicht von ihr abgesehen. Obwohl er als dritter Begründer der Wiener Slawistik gelten kann, der sie in der Ära des Positivismus gestaltet hat, war er von den drei Großen, die an ihrem Anfang stehen, obwohl am weitesten im Südosten geboren und aufgewachsen, am wenigsten ein Balkanologe. Dennoch ist es gerade ihm zugefallen, die Balkanforschung in Wien zu institutionalisieren.

Mit dieser Arbeit hat Jagić im eigenen wissenschaftlichen Bereich angesetzt, in der Slawistik. Er veranlasste dialektologische Feldforschung, von der er sich eine eindeutige Klärung der Verhältnisse in der südslawischen Mundartenlandschaft erhoffte. Diese waren zu jener Zeit nämlich in näheren Einzelheiten noch weitgehend unbekannt. Jagić gelang es auch, Mitarbeiter für dieses Forschungsvorhaben zu finden. Die Arbeiten wurden sofort aufgenommen.

Darüber berichtet Jagić 1898 in der Akademie: »Schon im abgelaufenen Jahre (d.h. 1897) wurden die Herren Professoren Dr. L. Miletić in Sofia mit der Durchforschung des ostbulgarischen Dialektes, Dr. M. v. Rešetar in Wien mit der Erforschung der dialektischen Eigenthümlichkeiten, zumal den Betonungsverhältnissen des Serbischen Montenegro's und Dr. J. Aranza in Spalato mit der Erforschung der Eigenthümlichkeiten des Kroatischen auf den Inseln des Adriatischen Meeres zwischen Zara und Spalato betraut.«⁶ Noch 1897 hat Jagić die Berichte über die Ergebnisse der Feldforschung dieser drei Mitarbeiter der Klasse unterbreitet.⁷

⁵ I. Band der Schriften der Linguistischen Abteilung, M. Rešetar, Die serbokroatische Betonung südwestlicher Mundarten, Wien, 1900, I–VI.

⁶ A 48 (1898), 304. Spalato und Zara sind die italienischen Namen für Split und Zadar.

⁷ An 34 (1897), 141–164.

Im darauffolgenden Jahr 1898 haben Miletić und Rešetar ihre Feldforschung fortgesetzt. Aranza hat die seine auf der Insel Dugi otok (Isola grossa) begonnen, »um die Charakterzüge der dort gesprochenen kroatischen Sprache zu bestimmen«. Ein weiterer Mitarbeiter, H. Hirt aus Leipzig, der als Indogermanist berühmt werden sollte, bereiste Ljubovija und Krupanj in Westserbien, »um den Spuren des dort gesprochenen westlichen (ikavischen) Dialectes nachzugehen«. ⁸ Ihre Berichte hat Jagić 1899 der Klasse unterbreitet. ⁹

Über die philologische Tätigkeit der Kommission im Jahr 1899 erfährt man, dass die fürs Vorjahr (1898) geplante »Forschungsreise des Herrn Dr. Bartoli nach Dalmatien und auf die Quarnero-Inseln, um dem Altromanischen, das der genannte Gelehrte schon früher aus dem Munde des letzten Individuums dieser Sprache auf der Insel Veglia aufgezeichnet hatte, durch archivalische Studien tieferen historischen Hintergrund zu geben«, auf das nachfolgende Jahr verschoben und nun auch durchgeführt wurde. ¹⁰ Ein neuer Mitarbeiter, der Slawist Olaf Broch aus Christiania (Oslo), hat eine Forschungsreise nach Vranje im Süden Serbiens unternommen, um die Mundart dieser Gegend zu erforschen. Jagić hat in diesem Jahr (1899) der Klasse die Berichte von Miletić, Rešetar, Hirt und Aranza vorgelegt. ¹¹

Im darauffolgenden Jahr 1900 wurde der Klasse der Bericht von Broch über seine Feldforschung im Süden Serbiens vorgelegt und daneben noch der von Josef Karásek über eine »Studienreise zur Erforschung des kroatischen Dialekts in Lussin piccolo und der Literaturdenkmäler von Ragusa«. Der Sekretär legte ebenfalls 1900 der Klasse das soeben erschienene 1. Heft der Schriften der Balkan-Kommission über die serbo-kroatische Betonung südwestlicher Mundarten von Milan Rešetar vor. ¹²

Im Jahr 1901 wurde der Klasse der Bericht von Rešetar über seine Reise zur Erforschung der Dialektgrenzen in Kroatien und Slavonien vorgelegt. ¹³ Eine bedeutende Erweiterung der Tätigkeit der Kommission bedeutet der Bericht von Derd Pekmezi über das Studium des albanischen Dialektes von Elbasan. ¹⁴ Damit hat Jagić auch das Albanische in die Forschungstätigkeit der Kommission einbezogen.

Im darauffolgenden Jahr 1902 ist noch das Neugriechische dazugekommen. Ein neuer Mitarbeiter, der berühmte Indogermanist Paul Kretschmer aus

⁸ A 49 (1899), 342–343.

⁹ An 36 (1899), 7–46.

¹⁰ A 50 (1900), 377. Veglia ist der italienische Name der Insel Krk.

¹¹ An 36 (1899), 7–46.

¹² An 37 (1900), 166. Lussin piccolo und Ragusa sind die italienischen Namen von Mali Lošinj und Dubrovnik.

¹³ An 38 (1901), 178–195.

¹⁴ An 38 (1901), 39–64.

Wien, hat mundartenkundliche Feldforschung auf der Insel Lesbos betrieben, Miletić seine in Ostbulgarien fortgesetzt. Die Abhandlung von Hirt über die Ergebnisse seiner Feldforschung in Westserbien wurde im nachfolgenden Jahr in den Sitzungsberichten veröffentlicht.¹⁵

Ebenfalls im Jahr 1902 hat Jagić der Klasse einen Bericht über die bisherige Tätigkeit der Balkan-Kommission erstattet, in dem zu lesen steht: »Bekanntlich hat die linguistische Abtheilung der Balkan-Commission, die sich die sprachlich-ethnographische Erforschung der Balkanhalbinsel und der damit zusammenhängenden Nachbargebiete unserer Monarchie zur Aufgabe macht, schon bisher eine Reihe von wissenschaftlichen Unternehmungen in dieser Richtung unterstützt. Nicht éiner, sondern allen im Bereich jener Gebiete herrschenden Sprachen sollen die linguistischen und ethnographischen Forschungen unserer Commission zugute kommen. Wenn auch in den wenigen Jahren seit dem Bestand der Commission nicht alles in vollem Umfang erreichbar war, so kann man auf das bisher Geleistete mit einiger Befriedigung zurückblicken. Das Altdalmatisch-Romanische, das Serbokroatische, das Bulgarische, das Neugriechische und Albanesische bildeten bereits (und zwar zum Theil zu wiederholten Malen) den Gegenstand sorgfältiger und eingehender wissenschaftlicher Erforschung, die alle durch die Unterstützung, zum Theil selbst Initiative unserer Commission zu Stande kamen. Davon liegt bis jetzt ein Heft (im Umfang von 15 Bogen) gedruckt vor, zwei weitere (im Umfange von je 20 Bogen) gehen im Druck ihrer Vollendung entgegen, ein vierter, noch viel umfangreicherer Beitrag gelangt dieser Tage in den Druck. Ausserdem ist ein ethnographisch-linguistischer Beitrag ausserhalb der Serie dieser Publicationen vor kurzem in den Sitzungsberichten erschienen. Drei weitere Beiträge dürften im Laufe der nächsten Jahre an die Reihe kommen«.¹⁶ Jagićs eigene Worte lassen hier deutlich erkennen und auch nachempfinden, wie Jagić seine Arbeit in der Kommission gesehen und erlebt hat, wie er sie der Akademie darstellen wollte.

Im Jahr 1903 hat Karl Dieterich aus Berlin die südlichen Sporaden bereist und die dort gesprochenen neugriechischen Dialekte intensiv studiert. Das war eine bedeutende Ergänzung der Feldforschung auf Lesbos. Sein Bericht über die Ergebnisse wurde der Klasse vorgelegt.¹⁷ Die Ergebnisse der Feldforschung von Miletić in Ostbulgarien und von Broch im südöstlichen Serbien wurden veröffentlicht.¹⁸ Außerdem wurden in diesem Jahr die ersten Vorbereitungen zur Herausgabe eines kunstgeschichtlich wichtigen Denkmals, in

¹⁵ A 52 (1902), 283; An 39 (1902), 18–33.

¹⁶ An 39 (1902), 152.

¹⁷ A 53 (1903), 335–336; An 40 (1903), 88–104.

¹⁸ A 53 (1903), 335–336; An 40 (1903), 32 und 113.

welchem sich die Entfaltung der byzantinischen Handschriftenillustrationen auf slawischem Boden des Mittelalters studieren lässt, getroffen.¹⁹

Aus dem Jahr 1904 konnten keine Angaben über eine Fortführung der Tätigkeit der Kommission gefunden werden. Eine Reduktion der verfügbaren Geldmittel scheint die Ursache gewesen zu sein, denn zum nachfolgenden Jahr wird berichtet, dass wegen der beschränkten Mittel an neue Expeditionen (1904–1905) nicht zu denken war. Publikationen über das Altdalmatische und Lesbos waren in Vorbereitung. Weiter wird berichtet: »Im Druck befindlich die Herausgabe des Münchener illustrierten Psalteriums aus dem Ende des 14. Jahrhunderts, dessen kunstgeschichtliche Analyse Prof. Strzygowski und die sprachliche Charakteristik das w. M. Hofrat Jagić liefert.«²⁰ Es wurden auch die Publikationen Jagić – Strzygowski, Münchener Psalter und Kretschmer, Lesbischer Dialekt vorgelegt.²¹

Erst im darauffolgenden Jahr 1906 berichtet dann auch der Almanach, dass Kretschmer seine Forschungsergebnisse über den heutigen lesbischen Dialekt verglichen mit den übrigen nordgiechischen Mundarten veröffentlicht hat und der 52. Band der Denkschriften mit Unterstützung der Linguistischen Abteilung der Balkan-Kommission erschienen ist und einen illustrierten Psalter der Münchner Königlichen Hof- und Staatsbibliothek mit einer kunstgeschichtlichen Studie von Hofrat Josef Strzygowski, »Die Miniaturen des serbischen Psalters in München, nach einer Belgrader Kopie ergänzt und im Zusammenhang mit der syrischen Bilderredaktion des Psalters untersucht mit einer ausführlichen Einleitung von V. Jagić, die den literargeschichtlichen und philologischen Zusammenhang des Denkmals klarlegt«, zum Gegenstand hat, erschienen ist.²²

Im Jahr 1906 wurde dann das Manuskript von Karl Dieterich, »Zur Sprach- und Volkskunde der Inseln des Ägäischen Meeres mit besonderer Rücksicht auf die südöstlichen Sporaden« und um dessen Aufnahme in die Denkschriften ersucht. Auch die Monographie von Matteo Giulio Bartoli, »Das Dalmatische« ist in zwei Bänden erschienen. Jagić hat neben dieser Publikation auch das Manuskript der Monographie von Rešetar über den štokavischen Dialekt der Klasse überreicht, das für die Fortsetzung der Schriften der Balkan-Kommission bestimmt war.²³

Im darauffolgenden Jahr 1907 erschien dann die grundlegende Monographie von Milan Rešetar über den »Štokavischen Dialekt des Serbokroati-

¹⁹ A 53 (1903), 336

²⁰ A 55 (1905), 334–335. Die Abkürzung w. M. bedeutet wirkliches Mitglied (der Akademie).

²¹ An 42 (1905), 12 und 111.

²² A 56 (1906), 365–366.

²³ An 43 (1906), 43, 102 und 101.

schen«. ²⁴ Bei der Vorlage dieser Publikation bemerkte Jagić dazu folgendes: »Diese sprachwissenschaftliche Studie ist aus der Erforschung der Grenzlinien zwischen den Dialekten der serbokroatischen Sprache, die der Verfasser im Jahre 1901 mit Unterstützung der Balkankommission unternahm, hervorgegangen. Sie enthält reichen grammatisch-lexikalischen Beitrag zur Erforschung des heute als serbokroatische Schriftsprache geltenden Dialektes, wobei auch die noch immer kontroverse Frage über die wissenschaftliche Würdigung der innerhalb des Dialektes zu Tage tretenden Erscheinungen zur Sprache kommt.

Die linguistische Abteilung der Balkankommission hat bisher vier Hefte ihrer Schriften nebst einer in den Sitzungsberichten erschienenen Abhandlung den slawischen Sprachen der Balkanhalbinsel, zwei Hefte den Neugriechischen Dialekten und zwei der romanischen Sprachgruppe gewidmet. Einheimische und ausländische Gelehrte traten bereitwillig in den Dienst der Kommission, um ihre Zwecke zu fördern: Bartoli in Straßburg, Broch in Christiania, Dietrich in Leipzig, Hirt in Leipzig, Kretschmer in Wien, Miletić in Sofia, Rešetar in Wien. Die Kommission hat außerdem noch Reisen in das Gebiet der Pomaken, nach Albanien und auf die Inseln des Adriatischen Meeres unterstützt, deren Resultate allerdings nur in vorläufigen Reiseberichten niedergelegt sind. Ferner besteht die Absicht, in nächster Zukunft auch das Spanische und Türkische in den Kreis der linguistischen Balkanforschung hineinzuziehen. Endlich sei es bemerkt, daß auf Kosten derselben Kommission erst vor kurzem ein kunstgeschichtlich hervorragendes Denkmal, der Münchener illustrierte serbische Psalter, in den Denkschriften der Akademie herausgegeben worden ist, in welchem nach der Forschung des Fachmannes (Strzygowski in Graz) die Beziehungen der byzantinisch-slawischen Kunst zu dem orientalischen Hintergrund zur Anschauung kommt«. ²⁵

Der wichtigsten dialektologischen Schrift von Rešetar folgte 1908 die ebenfalls bedeutende Schrift von Karl Dieterich aus Leipzig über Sprache und Volksüberlieferungen der südlichen Sporaden im Vergleich mit denen der übrigen Inseln des Ägäischen Meeres. ²⁶ Im gleichen Jahr hat Jagić einen vorläufigen Bericht von Rešetar über dessen Feldforschung in den »serbo-kroatischen Kolonien Süditaliens« der Klasse vorgelegt. ²⁷ Weiter wird berichtet, dass ein »österreichischer Gelehrter« unterstützt wird, der das in vielen Städten der Balkanhalbinsel von der jüdischen Bevölkerung gesprochene Spanisch genau erforschen wird, mit besonderer Berücksichtigung der Einflüsse der anderssprachigen Umgebung. ²⁸

²⁴ A 57 (1907) 365–367; An 44 (1907), 116.

²⁵ An 44 (1907), 114–115.

²⁶ An 44 (1907), 166.

²⁷ An 45 (1908), 3–17.

²⁸ A 58 (1908), §§§.

Im darauffolgenden Jahr 1909 hat es keine Vorlagen in der Klasse gegeben. Es wird berichtet, dass Julius Subak aus Triest, offensichtlich der im Bericht des Vorjahres erwähnte »österreichische Gelehrte«, der das auf der Balkanhalbinsel von Juden gesprochene Spanisch untersuchen soll, eine Forschungsreise durchgeführt hat. Es wird auch angekündigt, dass nun die Erforschung des Albanischen mit neuer Intensität fortgesetzt und die des Türkischen in die Wege geleitet werden sollen.²⁹ Im nachfolgenden Jahr 1910 hat dann Jagić den Bericht von Julius Subak über seine Erforschung des Judenspanischen der Klasse vorgelegt.³⁰

Im Jahr 1911 wird berichtet, dass der in Konstantinopel angestellte Max Leopold Wagner unterstützt wird, um das Jüdisch-Spanische in dieser Stadt zu erforschen und Städte in Kleinasien zum gleichen Zweck zu bereisen. Eine drohende Cholera-Epidemie hat das aber verhindert. Mit dem Albanischen ist man aus »den in Zeitverhältnissen liegenden Ursachen« – gemeint ist die gespannte Lage vor den Balkan-Kriegen – nicht weitergekommen. Für das Türkische ist die Mitarbeit von D. G. Gadžanov aus Sofia gewonnen worden. Er hat die türkischen dialektalen Eigentümlichkeiten in Bulgarien im Verhältnis zur Schriftsprache erforscht und einen Bericht vorgelegt. Eine Fortsetzung dieser Forschung soll unterstützt werden. Jagić hat schließlich die neuerschienene Monographie von Rešetar über die »serbokroatischen Kolonien Unteritaliens« der Klasse vorgelegt.³¹

Im Jahr 1912 hat Gadžanov seine turkologischen mundartenkundlichen Forschungen erfolgreich fortgesetzt und einen Bericht darüber der Klasse vorgelegt. Außerdem wird berichtet, dass die Kommission einem »inländischen Gelehrten« für die Erforschung der folkloristischen Schätze der bosnischen Mohammedaner, zumal ihrer epischen Dichtung, eine Subvention gewährt. Bei dieser Feldforschung sollten phonographische Aufnahmen gemacht werden. L. Miletićs Manuskript, »Die Rhodope-Mundarten der bulgarischen Sprache«, wurde von Jagić der Klasse als neueste Publikation der Balkan-Kommission vorgelegt.³²

Im darauffolgenden Jahr 1913 hat Matthias Murko, offenbar der »inländische Gelehrte«, von dem im Bericht des Vorjahres die Rede war, seine Forschung in Bosnien erfolgreich durchgeführt und den Bericht darüber der Klasse vorgelegt. Dieser sollte in den Sitzungsberichten erscheinen. Eine Subvention zur Fortsetzung dieser Arbeiten sollte gewährt werden. Des Weiteren wurde »einem südslawischen Gelehrten, der slawisch-romanische

²⁹ A 59 (1909), 337.

³⁰ An 47 (1910), 33–39.

³¹ A 61 (1911), 424–425; 62 (1912), 383–385; An 48 (1911), 28–42 und 256–257.

³² A 62 (1912), 383–385; An 49 (1912), 13–20 und 38–39.

Studien betrieb, zum Zweck der Ortsnamenforschung im Bereiche Kroatien–Dalmatiens« ebenfalls eine Reisesubvention gewährt.³³

Im Jahr 1914 hat M. L. Wagner seine Forschungsergebnisse über das Jüdisch-Spanische in Konstantinopel und Kleinasien erfolgreich durchgeführt und darüber der Klasse Bericht erstattet. Bei J. Subak hingegen hat sich die wissenschaftliche Bearbeitung der bereits vorgelegten Resultate, über die ein 1911 erstatteter Bericht vorliegt, verzögert. Murko hat seine Forschung in Bosnien fortgesetzt und einen Bericht darüber der Klasse vorgelegt, der wiederum in den Sitzungsberichten erscheinen sollte. Petar Skok, offensichtlich der im Bericht des Vorjahres erwähnte »südslawische Gelehrte«, hat ebenfalls seine ortsnamenkundliche Forschung begonnen und der Klasse darüber einen Bericht vorgelegt.³⁴ Dass in diesem Jahr der erste Weltkrieg begonnen hatte, ist seinem Ertrag noch nicht anzusehen.

Im darauffolgenden Jahr 1915 ist noch eine Publikation der Balkan-Kommission erschienen: M. L. Wagner, »Beiträge zur Kenntnis des Judenspanischen von Konstantinopel«. Subak hingegen hatte noch kein Manuskript vorgelegt. Murko konnte seine für 1914 geplante dritte Forschungsreise wegen des Kriegs nicht verwirklichen. Aus dem gleichen Grund konnte die geplante Forschungsreise »eines bekannten norwegischen Gelehrten« in die an Griechenland gekommenen slawischsprachigen Gebiete Mazedoniens nicht zu Stande kommen. Auch Gadžanov konnte nichts über die türkischen Mundarten Bulgariens einsenden. Nur Norbert Jokl aus Wien hat in seiner Heimatstadt eine ostalbanische Mundart zu erforschen begonnen. Er hat auch eine mundartenkundliche Forschungsreise in Albanien erfolgreich durchgeführt und der Klasse darüber einen Bericht vorgelegt.³⁵

Im Jahr 1916 überreichte das Kommissionsmitglied Paul Kretschmer der Klasse einen vorläufigen Bericht von Max Lambertz aus Wien über seine linguistischen Studienreisen in Albanien, die er im Sommer desselben Jahres durchgeführt hat. Bei dieser Feldforschung war sein Augenmerk hauptsächlich auf die Mundarten der Mirditen im Nordwesten des albanischen Sprachgebiets gerichtet.³⁶ Damit hat eine Phase intensiver albanologischer Arbeit in der Kommission begonnen.

Für die Zeit 1917/1918 wird von der hemmenden Auswirkung der vom Krieg verursachten Umstände auf die Forschungstätigkeit der Kommission berichtet. So heißt es: »Auch die von der Kommission schon vor mehreren Jahren geleisteten Subventionen erzielten noch nicht die erwarteten Resultate, weil die mit der Erforschung betrauten Gelehrten nicht in der Lage waren, ih-

³³ A 63 (1913), 438–440; An (1913), 30.

³⁴ A 64 (1914), 126–128; An (1914), 13–32, 220 und 232–238.

³⁵ A 65 (1915), 418–420; An 52 (1915), 8–74.

³⁶ A 67 (1917), 440–441; An 53 (1916), Wien, 1917, 122–146.

re Beobachtungen und Sammlungen wissenschaftlich zu verarbeiten und für die Publikation vorzulegen. Noch weniger war es der Kommission möglich, an neue Aufgaben zu denken oder sich neue Ziele zu stecken«. Durch die Verhältnisse bedingt, wurde der Schwerpunkt der Forschung auf das damals von Österreich-Ungarn besetzte Gebiet Albaniens verlegt, wo es dank der Unterstützung durch das Kriegsministerium möglich war, Feldforschung zu betreiben. Außerdem hat M. Lambertz, von der Kommission unterstützt, eine Sammlung albanischer Volksmärchen angelegt. Etwa 250 dieser Märchen hat er zur Veröffentlichung ausgewählt. Sie stammen aus Skodra, der nordalbanischen Malesija, aus Mirdita, Mati, Tirana, Elbasan, dem Stamm Çermenika nordöstlich von Elbasan, aus dem Shpat-Gebirge südlich von Elbasan, aus Berat und aus Dibra, einiges aus Monastir (Bitola). Diese Sammlung war dazu bestimmt, mit Übersetzungen, Glossen, Kommentaren und einer Begleitstudie publiziert zu werden.³⁷

Im Bericht über 1918/1919 heißt es, dass die Arbeitsverhältnisse überaus schlecht geworden seien. Angesichts des militärischen und politischen Zusammenbruchs Österreich-Ungarns kann das nicht Wunder nehmen. Dennoch hat Ernst Gamillscheg aus Innsbruck unter erschwerten Bedingungen und mit erheblicher Verzögerung eine Forschungsreise in Rumänien durchgeführt. Die Ergebnisse sollen als »Oltenische Mundarten« demnächst im Druck erscheinen. Jokl hat die Resultate seiner Forschungsreise zu bearbeiten begonnen, ist aber durch Einberufung zum Militärdienst darin schwer behindert worden. M. Murko konnte die von der Kommission unterstützte Forschungsreise nach Ostbosnien und in den Sandžak nicht durchführen; ohne eine solche konnte er jedoch das geplante Werk über die Volksepik in Bosnien und der Herzegowina nicht in Angriff nehmen.³⁸

Im Jahr 1920 konnte die Balkan-Kommission nur noch Unterstützungen gewähren, um die Vollendung und Drucklegung zweier wissenschaftlicher Arbeiten, die sich beide auf Albanien beziehen, zu ermöglichen.³⁹

Schließlich hat Lambertz im Jahr 1921 das Manuskript seiner »Albanischen Märchen« der Akademie übersandt.⁴⁰ Dieses Manuskript ist dann, wenn auch in umstandsbedingt sehr gekürzter Form, 1922 von der Kommission publiziert worden. Damit war das von Vatroslav Jagić geleitete, angeregte und den gegebenen Möglichkeiten entsprechend in immer neuen Anläufen ausgeweitete große philologische Werk der Balkan-Kommission der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften wie mit einem mächtigen Akkord beendet.

³⁷ A 68 (1918), 341–342.

³⁸ A 69 (1919), 242–244.

³⁹ A 70 (1920), 205.

⁴⁰ An 58 (1921), 1.

Es mutet wie eine Zugabe an, wenn im darauffolgenden Jahr 1922 berichtet wird, dass die Ergebnisse der von der österreichisch-ungarischen Militärverwaltung im besetzten Gebiet Albaniens 1916 und 1918 durchgeführten Volkszählungen vom liquidierten Kriegsministerium der Akademie überlassen wurden. Sie sollten von Franz Seiner aus Graz verarbeitet und mit einer finanziellen Zuwendung der albanischen Regierung in Druck gegeben werden. Dieses Werk ist auch 1922 von der Balkan-Kommission herausgegeben worden. Das alles ist noch zu Jagićs Lebzeiten geschehen. Auch die Ergebnisse von Jokls Feldforschung waren unter dem Titel »Linguistisch-kulturhistorische Untersuchungen aus dem Bereiche des Albanischen« inzwischen ausgearbeitet und für den Druck vorbereitet und sollten in den »Untersuchungen zur indogermanischen Sprach- und Kulturwissenschaft« gedruckt werden.⁴¹

Gestorben ist Jagić, der in den allerletzten Jahren nicht mehr mit voller Kraft in der Kommission wirken konnte, am 5. August 1929. Blickt man auf das, was er in ihr geleistet hat, bleibt man von der gewaltigen Wucht dieser Arbeit tief beeindruckt. Um so mehr, als das nicht ein Schwerpunkt seiner wissenschaftlichen Tätigkeit war. Er hat allerdings außer der umfangreichen Einleitung zur Edition des Münchner Psalters nichts eigens für die Kommission geschrieben und sie hat auch sonst nichts nichts von ihm veröffentlicht. Aber die Kommission zu leiten, ihre Arbeitsgebiete zu bestimmen, ihre Forschungsvorhaben zu entwerfen, alles zu überblicken und aufmerksam zu verfolgen, die Berichte und Vorlagen in der Klasse zu besorgen, ist schon allein für sich ein recht beachtliches Werk. Dabei darf man nicht unbeachtet lassen, was Jagić alles an eigentlich eigener Arbeit in diesen Jahren erfolgreich durchgeführt hat. Da sieht man, dass er die Geschäfte der Balkan-Kommission nur nebenbei besorgt hat. Daran ist deutlich zu erkennen, welches Format er als Gelehrter und als Mensch hatte.

Durch die Leitung der philologischen Arbeit der Balkan-Kommission der Wiener Akademie hat Jagić einen recht bedeutenden Beitrag zur Entfaltung der Balkanforschung geleistet. Er hat sich damit auch um die Bedeutung und das Ansehen der Wiener Akademie in nicht unwesentlichem Ausmaß verdient gemacht. Und obwohl dies in der Gesamtheit seiner allgemein anerkannten wissenschaftlichen Arbeit, wenn diese im Ganzen betrachtet wird, meistens im Schatten anderer Leistungen, mit denen er ein neues Zeitalter in der Slawistik begründet hat, geblieben ist, kann kein vollständiges Bild seiner wissenschaftlichen Persönlichkeit entworfen werden, wenn seine Tätigkeit in der Balkan-Kommission der Akademie außer Acht gelassen wird.

⁴¹ A 72 (1922), 210–211.

Chronologische Übersicht der Erforschung einzelner Sprachen und der dafür eingesetzten Mitarbeiter

Bulgarisch:	1897 Miletić
Serbisch:	1897 Rešetar, 1899 Hirt, Broch
Kroatisch:	1897 Aranza, 1900 Karásek, 1901 Rešetar, 1913 Skok
Dalmatisch:	1899 Bartoli
Albanisch:	1900 Pekmezi, 1915 Jokl, 1916 Lambertz
Neugriechisch:	1901 Kretschmer, 1902 Dietrich
Judenspanisch:	1909 Sublak, 1910 Wagner
Bosnisch:	1912 Murko
Türkisch:	1912 Gadžanov
Makedonisch:	1914 »ein bekannter norwegischer Gelehrter«

Die von Jagić besorgten Veröffentlichungen der in der Balkan-Kommission erbrachten Forschungsergebnisse

*Schriften der Balkan-kommission, Linguistische Abteilung*⁴²

1. Band: Milan Rešetar, *Die serbokroatische Betonung südwestlicher Mundarten*, Wien, 1900.
2. Band: Ljubomir Miletić, *Das Ostbulgarische*, Wien, 1903.
3. Band: Olaf Broch, *Die Dialekte des südlichsten Serbiens*, Wien, 1903.
4. und 5. Band: Matteo Giulio Bartoli, *Das Dalmatische: Altromanische Sprachreste von Veglia bis Ragusa und ihre Stellung in der Appenino-Balkanischen Romania*, Wien, 1906.
6. Band: Paul Kretschmer, *Der heutige lesbische Dialekt verglichen mit den übrigen nordgriechischen Mundarten*, Wien, 1905.
7. Band: Karl Dieterich, *Sprache und Volksüberlieferungen der südlichen Sporaden im Vergleich mit denen der übrigen Inseln des Ägäischen Meeres*, Wien, 1908.
8. Band: Milan Rešetar, *Der štokavische Dialekt*, Wien, 1907.
9. Band: Milan Rešetar, *Die serbokroatischen Kolonien Südtaliens*, Wien, 1911.
10. Band: Ljubomir Miletić, *Die Rhodopemundarten der bulgarischen Sprache*, Wien, 1912.
11. Band: Max Leopold Wagner, *Beiträge zur Kenntnis des Judenspanischen von Konstantinopel*, Wien, 1914.
12. Band: Maximilian Lambertz, *Albanische Märchen (und andere Texte zur albanischen Volkskunde)*, Wien, 1922.
13. Band: Franz Seiner, *Ergebnisse der Volkszählung in Albanien in den von den österreichisch-ungarischen Truppen 1916–1918 besetzten Gebieten*, Wien, 1922.

⁴² Vgl. die Aufstellung bei Meister, 1947, 319.

Denkschriften der Akademie

Josef Strzygowski, »Die Miniaturen des serbischen Psalters in München, nach einer Belgrader Kopie ergänzt und im Zusammenhang mit der syrischen Bilderredaktion des Psalters untersucht, mit einer ausführlichen Einleitung von Hofrat V. von Jagić, die den literargeschichtlichen und philologischen Zusammenhang des Denkmals klarlegt«, *Denkschriften der philosophisch-historischen Classe der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften* 52, Wien, 1905.

Sitzungsberichte der Akademie

Hermann Hirt, »Der ikavische Dialekt im Königreich Serbien«, *Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Classe der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften* 146, 5, Wien, 1903, 1–56.

Matthias Murko, »Bericht über eine Bereisung von Nordwestbosnien und der angrenzenden Gebiete von Kroatien und Dalmatien behufs Erforschung der Volksepik der bosnischen Mohammedaner«, *Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Klasse der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften* 173, 3, Wien, 1913, 1–52.

Matthias Murko, »Bericht über eine Reise zum Studium der Volksepik in Bosnien und der Herzegowina im Sommer 1913«, *Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Klasse der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften* 176, 2, Wien, 1915, 1–50.

Ergänzung

Norbert Jokl, Linguistisch-kulturhistorische Untersuchungen aus dem Bereich des Albanischen, Untersuchungen zur indogermanischen Sprach- und Kulturwissenschaft 8, Gedruckt mit Unterstützung der Akademie der Wissenschaften in Wien, der Emergency Society for German and Austrian Science and Art in New York sowie der Pan-Albanian Federation of America »Vatra« in Boston, Berlin und Leipzig, 1923.

Abkürzungen und Literatur

- A Almanach der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Wien, 1851 –
- An Anzeiger der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, philosophisch-historische Klasse, Wien, 1864 –
- Hafner, Stanislavus, Geschichte der österreichischen Slawistik, Beiträge zur Geschichte der Slawistik in nichtslawischen Ländern, Wien, 1985, 11–88. Jagić 54–63.
- Katičić, Radoslav, »Bartholomäus Kopitar als Balkanologe«. *Wiener Slavistisches Jahrbuch*, 41 (1995) 245–254.
- Katičić, Radoslav, »Jagić, Vatroslav«, *Hrvatski biografski leksikon* 6, Zagreb, 2005, str. 229–234 (a).
- Katičić, Radoslav, »Milan Rešetar und die Balkan-Kommission der Wiener Akademie«, *Zbornik o Milanu Rešetaru*, književnom kritičaru i filologu. Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa, Beč, 25. rujna 2004, Dubrovnik 1.–2. listopada 2004, sv. 9, ur. T. Maštrović, Zagreb, 2005, str. 159–167 (b).
- Meister, Richard, Geschichte der Akademie der Wissenschaften in Wien 1847 – 1947, Wien, 1947.

VATROSLAV JAGIĆ UND DIE BALKAN-KOMMISSION DER WIENER AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN

Zusammenfassung

Die heutige Balkan-Kommission der Österreichischen Akademie der Wissenschaften wurde 1897 unter dem Namen »Kommission für die historisch-archäologische und philologisch-ethnographische Durchforschung der Balkanhalbinsel« eingesetzt und erst 1948 offiziell in Balkan-Kommission umbenannt, obwohl sie im weniger offiziellen Gebrauch von Anfang an so genannt wurde. Vatroslav Jagić, der an der Initiative für dieses langatmig benannte wissenschaftliche Unternehmen maßgeblich beteiligt war, ist vom ersten Anbeginn an ihr Mitglied gewesen und hat bis 1922 – also praktisch bis zu seinem Tod 1923 – als Obmannstellvertreter und als Obmann ihre philologische Arbeit geleitet und auch ihre ethnographische betreut. Nachdem die Kommission 1907 auch offiziell in eine antiquarische und eine linguistische Abteilung eingeteilt wurde, blieb er ständig Obmann der letzteren.

Der Begründer der Wiener Slawistik Kopitar und auch sein Schüler Miklosich, der erste Professor für Slawische Philologie an der Universität, waren ausgesprochen balkanistisch orientiert. Obwohl Balkanforschung und Balkanlinguistik nicht zum eigentlichen Arbeitsgebiet von Jagić gehörten, hat er dem großen Erbe seiner Vorgänger getreu diese Aufgabe sehr ernst genommen und eine weit angelegte Forschungsarbeit in Gang gebracht, deren Ergebnisse in den Schriften der Balkan-Kommission der wissenschaftlichen Öffentlichkeit vorgelegt wurden.

Um das zu erreichen, musste Jagić geeignete Mitarbeiter finden, und das hat auch die Reihenfolge der einzelnen in Angriff genommenen Forschungsunternehmungen bestimmt. Das Hauptgewicht hat Jagić auf mundartkundliche Feldforschung gelegt, angereichert mit historischen und völkerkundlichen Vermerken und Kommentaren. Damit wurde zu jener Zeit Neuland betreten. Angesetzt hat Jagić dort, wo er sich zunächst am besten auskannte, nämlich bei den slawischen Sprachen des europäischen Südostens, und hat eine eingehende Erforschung bulgarischer sowie serbischer, kroatischer und auch bosnischer Mundarten und Folklore-Texte in die Wege geleitet. Eine wichtige Ergänzung dazu bildete das eben ausgestorbene Dalmatische, die autochthone romanische Sprache am Ostufer der Adria. Das hat er dann mit entsprechender Feldforschung auf albanischem und neugriechischem Gebiet ausgeweitet. Dazu kamen in den folgenden Jahren das Judenspanische, das Türkische und das Rumänische. Diese Tätigkeit, die in Jagićs hühnenhaften Lebenswerk nur ein weniger bedeutendes Detail darstellt, hat die betreffenden Disziplinen ihrem heutigen Stand um eine beachtliche Stufe nähergebracht.

VATROSLAV JAGIĆ I BALKANSKA KOMISIJA
BEČKE AKADEMIJE ZNANOSTI*Sažetak*

Današnja Balkanska komisija Austrijske Akademije znanosti osnovana je 1897. pod imenom »Komisija za povijesno-arheološko i filološko-etnografsko istraživanje Balkanskoga poluotoka«. Tek je 1940. službeno preimenovana u Balkanska komisija, iako su je u manje službenoj uporabi tako nazivali od početka. Vatroslav Jagić, koji je mjerodavno sudjelovao u inicijativi za njezino osnivanje, bio joj je od početka članom i sve do 1922. – dakle praktički do svoje smrti 1923. – vodio je kao zamjenik pročelnika i kao pročelnik za filološki rad u njoj, a brinuo se i za etnografski. Pošto je Komisija 1907. i službeno razdijeljena u Starinarski i Lingvistički odio, ostao je stalno pročelnik Lingvističkoga.

Utemeljitelj bečke slavistike Kopitar i njegov učenik Miklošič, prvi profesor slavenske filologije na Sveučilištu, bili su izrazito orijentirani prema balkanologiji i osobito prema balkanskoj lingvistici. Premda balkanologija i balkanska lingvistika nisu pripadale pravom području Jagićeva znanstvenog rada, on je, vjeran velikoj baštini svojih prethodnika, shvatio tu zadaću vrlo ozbiljno i pokrenuo je široko zasnovan istraživački rad, kojega su se rezultati objavljivali znanstvenoj javnosti u Spisima Balkanske komisije, poznatima na daleko.

Da bi to postigao, morao je Jagić pronaći prikladne suradnike, pa je to određivalo redosljed kojim se pristupalo pojedinačnim istraživačkim pothvatima. Težište je Jagić položio na terenska dijalektološka istraživanja, nadopunjena povijesnim i etnološkim komentarima. Time se tada kretalo neutrim stazama. Pristupio je poslu na području na kojem se najbolje snalazio, od slavenskih jezika europskoga jugoistoka, i pokrenuo je potanko istraživanje bugarskih, te srpskih, hrvatskih, pa i bošnjačkih govora i folklornih tekstova. Važna nadopuna tomu bio je tada upravo izumrli dalmatski, starosjedilački romanski jezik na istočnoj jadranskoj obali. Proširio je to terenskim istraživanjima na područje albanskog i novogrčkoga. K tomu je slijedećih godina došao sefardski španjolski, turski i rumunjski. Taj rad koji u cjelini divovskoga Jagićeva znanstvenog djela predstavlja tek manje znatan detalj, približio je svaku od tih disciplina za dobar komad onoj razini koju su dosegnule danas.

JAGIĆ-FESTSCHRIFT

ZBORNİK

U SLAVU

VATROSLAVA JAGIĆA

BERLIN

WEIDMANNSCHE BUCHHANDLUNG

1908

Ljiljana Kolenić

Leksik Jagićevih članaka

Izvorni znanstveni članak
UDK 811.163.42 (091)

Leksik Jagićevih članaka proučavala sam prema knjizi *Vatroslav Jagić, Rasprave, članci i sjećanja u Pet stoljeća hrvatske književnosti*, knjiga 43, Matica hrvatska i Zora, Zagreb, 1963., Prvi dio. Priredio Marin Franičević. Leksik sam proučavala prema člancima u navedenoj knjizi: »Recimo koju. Progovorio Frane Kurelac, Karlovac 1860« (*Narodne novine*, 1860.), »Fluminensia ili koječega na Rēci. Po Franu Kurelcu« (*Pozor*, 1862.), »Iz prošlosti hrvatskog jezika« (*Književnik*, 1864.), »Kratak pregled hrvatsko-srpske književnosti u posljednje dvije godine« (*Književnik*, 1866.), »Frankopanov Vrtić« (*Vijenac*, 1871.), »Dositejeva rječitost« (*Brankovo kolo*, 1911.), »Život i rad Jurja Križanića« (*Život i rad Jurja Križanića*, 1917.), »Uspomene i sjećanja« (*Savremenik*, 1917.). Kao što je razvidno, članci su napisani u rasponu od 1860. do 1917. godine, dakle u razdoblju od 57 godina. To je dugo vrijeme i očekivati je da je pisac kroz tako dugi period nešto mijenjao ne samo u jeziku, nego i u stilu. Prvi članak koji sam proučavala objelodanjen je kad je Vatroslavu Jagiću bilo 22 godine, a posljednji u ovom nizu kada mu je bilo 79 godina. Ono što se prvo uočava u navedenim tekstovima jest razlika u gramatici, upravo morfologiji. Tekstovi objelodanjeni u XIX. stoljeću imaju stare nastavke za dativ, lokativ i instrumental množine. Posljednji tekst u knjizi *Pet stoljeća hrvatske književnosti* (prvi dio), koji ima stare nastavke u navedenim padežima (tj. neizjednačene) jest iz *Vijenca* 1871. godine pod naslovom »Frankopanov Vrtić«. Članci datirani od 1911. godine na dalje, »Dositejeva rječitost«, »Život i rad Jurja Križanića« i »Uspomene i sjećanja« imaju izjednačene nastavke za dativ, lokativ i instrumental množine. Dakle, tekstovi koji su datirani u *Pet stoljeća hrvatske književnosti* od 1860. do 1917. imaju ove oblike za dativ, lokativ i instrumental množine imenica:

Imenice a-vrste

Dmn. ima nastavak -om/-em: nasuprot *Nijemcem*, a i samim *Slavenom*, glagoljica pripada *Hrvatom* (katolikom), a ćirilica *Srbom* (pravoslavnim)

Lmn. ima nastavak -ih: o *Hrbatih*, *Srbih* i *Slovenih*, na naših učilištih, po *slovih*, po ugarskih *Hrvatih*

Imn. ima nastavak -i: njihovo mnijenje jačimi *prigovori* pobiti, s razgovijetnima *prijelazi*, s njihovimi stalnim *zakoni*, s našimi *Hrvati*

Imenice e-vrste

Dmn. ima nastavak -am: komentar njegovim *pjesmam*, proti *krivicam*

Lmn. ima nastavak -ah: u *županijah*, u drugih *zemljah*,

Imn. ima nastavak -ami: gore naznačenimi *izmjenami*, s prevelikimi i neslućenim *teškoćami*

Imenice i-vrste

Dmn. ima nastavak -em i -ima: takovim *ljudem*, bliže *očima* i *ušima*,

Lmn. ima nastavak -ih: o najvažnijih za nas *stvarih*, u gdje kojih *riječih*

Imn. ima nastavak -mi i -imi: drugim *riječmi*, nikakovim *krepostmi*, ovim *riječmi*, drugim *riječmi*

Članci u *Pet stoljeća hrvatske književnosti s nadnevcima* od 1911. do 1917. godine, »Dositejeva rječitost« (1911.), »Život i rad Jurja Križanića« (1917.) i »Uspomene i sjećanja« (1917.) imaju izjednačene nastavke za D, L i I množine: prema raznim *figurama*, Bogu i *ljudima*, muškarci u *tamnicama*, po *državama*, spoljašnjim *pojavama*, u mnogim *pojavima*, svojim dalekim *pogledima*, sa *Rimljanima*; s *Turcima*, *Arbanasima* i *Bošnjacima*.

Isto tako zamjenice, pridjeve i pridjevne zamjenice Vatroslav Jagić sklanja različito do 1871. (prema navedenom korpusu), a različito od 1911. Primjerice, do 1871. piše: *nam* poznata (Dmn. zamjenice *mi*), *takovim* ljudem, *njegovim* pjesmam, (Dmn. na -im), o *najvažnijih* za nas stvari, po *ugarskih* Hrvatih (Lmn. na -ih), njihovo mnijenje jačimi *prigovori* pobiti, među živim, s *razgovijetnimi* *prijelazi*, jedne zovu *srpskimi*, druge *hrvatskimi* (tj. slova, op. Lj. K.), s *našimi* Hrvatih, sa *svimi* (Imn. na -imi). Posljednja tri teksta, koja su ušla dobro u prvu polovicu XX. stoljeća, jedan iz godine 1911., a druga dva iz godine 1917., imaju ovakve oblike: nalazio izraza *svojim* mislima, k *njegovim* uglednim doglavicima, o *raznim* predmetima, u *njegovim* djelima, u *tim* epizodama, u skladu sa *njegovim* izjavama, o *slovenskim* narodima, sa *nježinskim* poslanicima. Razvidno je da je nastavak -im u dativu, lokativu i instrumentalu množine pridjeva i pridjevnih zamjenica u tekstovima od 1911.

Iz navedenoga možemo zaključiti da do pobjede hrvatskih vukovaca Vatroslav Jagić poštuje načela zagrebačke filološke škole što se posebno vidi u razlikovanju triju množinskih padeža. Gramatičari zagrebačke filološke škole razlikuju tri broja: jedninu, množinu i dvojину. U skladu s tim u »mladoga« Jagića čitamo u *svačijih rukuh*. Imenica ruka u genitivu duala prema pravilima zagrebačke filološke škole glasi rukuh. Predvodnik zagrebačke filološke škole, Adolfo Tkalčević u *Slovnici hervatskoj za srednja učilišta* iz 1871. piše: »Genitiv i prepozicional duala imaju samo dvě; reči: *ruka* i *noga: rukuh*

i *noguh*«. Može se reći da se u radovima koji su datirani u drugoj polovici XIX. stoljeća Jagić dosljedno držao propisa što ih je dala zagrebačka filološka škola.

Dok se gramatika mijenjala u Jagićevim člancima zavisno od književne norme i Jagićevih zaokreta u prihvaćanju te norme, možemo reći da Jagićev stil, ono što bi književni kritičari toga vremena, poput Valentina Vodnika, zvali *duh* Jagićevih rečenica (v. Kolenić, 2001., str. 201), nije tako podložan promjeni. Članci u 43. knjizi *Pet stoljeća hrvatske književnosti* nemaju isti pristup kada pišu prigodne svečarske tekstove poput »Recimo koju« i znanstvene rasprave poput »Iz prošlosti hrvatskog jezika«. Prigodni tekstovi imaju opušteniji stil, frzeologija nije toliko knjiška, a znanstveni tekstovi izbjegavaju razgovornu frazeologiju.

Svakom će jezikoslovcu najprije upasti u oči Jagićevo jezikoslovno nazivlje. Ono se javlja u člancima s jezikoslovnom tematikom. To je nazivlje neizmijenjeno do danas, a važno je istaknuti i to da autor uglavnom rabi domaće nazivlje, a rijetko i međunarodnice. Jagić rabi ovo nazivlje u navedenim člancima:

Hrvatski jezik, hrvatski govor, hrvaština, povijest hrvatskog jezika, starohrvatski jezik, najranije pismene pojave, jezična novština, jezična starina, prosti narodni govor

Čakavština (čakavsko narječje), štokavština (štokavsko narječje), ikavština, jekavština

Općeslavjenski jezik, crkvenoslavjenski (ili starobugarski), starobugarsko iliti pravo crkvenoslavjansko (narječje), mrtav jezik, upliv (ili recenzija), hrvatska recenzija, tj. upliv hrvaštine na crkvenu slovenštinu u njihovih novijih knjigah nabožnih, poluglas

Jezikoslovlje, jezikoslovac, znanost jezikoslovna, jezikoslovno istraživanje, jezikoslovno djelovanje

Slovnica, imena samostavna, imena pridavna, zaimena, glagoli, tvor i pregib riječi (sklonidba i sprega), skladnja, dvojina, osobe, spol, akuzativ ži-vućih, prirastak (= proširena osnova u množini ov/ev), tvorenje riječi, rječnik, pravopis, slova, glasovni zakoni, jednoslovčanice (= jednosložne riječi), samoglasni, suglasni zubni, suglasni nebni, nosni glasi (nazali)

Navela sam hrvatsko nazivlje bez međunarodnica. Jagić rabi i međunarodnice, no mnogo manje nego ih mi rabimo danas, i te su međunarodnice opće poznate kao *gramatika* (uz *slovnica*), *deklinacija* (uz *sklonidba*, *tvor*), *konjugacija* (uz *sprega*, *pregib*), *dativ*, *instrumental*, *lokal* (= lokativ). Možemo reći da je Vatroslav Jagić jezični purist. Jedino nisam u navedenim člancima našla hrvatska imena padeža, a ostalo je nazivlje uglavnom hrvatsko. Zanimljivo je da neki njegovi domaći nazivi nisu danas zaživjeli nego su zamije-

njeni međunarodnicama poput *korjenodubac* za etimolog. Neke jezikoslovne nazive nalazimo u starim jezikoslovnim priručnicima, gramatikama, rječnicima, poput *imena samostavna* za imenice, a većina je Jagićevih hrvatskih naziva poznata do danas.

Jagić često tvori nazive jezika, narječja ili govora tvorbenim dočetakom –ština (*hrvaština, štokavština, čakavština, ikavština, slovenština* i sl.), vjerojatno i zato da izbjegne nazivlje sastavljeno od dviju ili više riječi. Naime, on poznaje i naziv *čakavsko narječje*, upravo *narječje čakavsko*, ali rabi i *čakavština*, ima *hrvatski jezik*, ali rabi i naziv *hrvaština*. Stjepan Babić zapisuje sufiks –ština u svojoj *Tvorbi* s upozorenjem da je takva tvorba danas »praktički neplodna« ili »stilski obilježena« (Babić, 1986., str. 815).¹ *Imena samostavna* i *imena pridavna* te *zaimena* danas ne rabimo kao nazivlje nego razlikujemo u skupini riječi što ih zovemo *imena (imenske riječi)* imenice, pridjeve i zamjenica. Nazivlje što ga rabi V. Jagić do njegova je vremena dobro udomaćeno. *Imenima* i danas zovemo imenske riječi, *imena pridavna, samostavna* i *zaimena* imaju kao nazive neki naši stariji gramatičari. Primjericice, ime *samostavno* za imenicu ima Matija Antun Reljković, Ignac Kristijanović, dok Adolfo Tkalčević imenicu zove samostavnikom. Adolfo Tkalčević pridjev zove *pridavnikom*, a Vatroslav Jagić *pridavnim imenom*. *Zaimenom* zamjenice imenuje i Adolfo Tkalčević pa možemo uočiti podudarnost gramatičkoga nazivlja u predvodnika zagrebačke filološke škole Adolfa Tkalčevića i Vatroslava Jagića u njegovu članku o povijesti hrvatskoga jezika objelodanjenu u *Književniku* 1864. Dakle, u vrijeme procvata zagrebačke filološke škole možemo tvrditi da je Vatroslav Jagić bio pripadnikom te škole što se vidi u sklonidbi i hrvatskom jezikoslovnom nazivlju. O Jagićevoj pripadnosti zagrebačkoj filološkoj školi dosta se pisalo. (V. o Jagićevoj ulozi u zagrebačkoj filološkoj školi u Moguš, 1995.)²

Za Vatroslava Jagića aorist i imperfekt vrlo su živa vremena koja vrlo često rabi:

O dvjestagodišnjem spomenu nesretne katastrofe kojom dokončaše slavu zemaljsku obje glasovite porodice hrvatske: zrinjska i frankopanska, – kadno se živahnije razbudilo čuvstvo žalosti i negodovanja u svih svjesnih Hrvata, iznese potraživanje gradiva historičkoga za objašnjenje onog nesmiljenog događa-

¹ Stjepan Babić kaže: »Ta je tvorba praktički neplodna, a izvedenice u skupini (a) osjećaju se kao blago stilski obilježene, arhaizmi, pa se u novije vrijeme rijetko upotrebljavaju, a u najnovije vrijeme i izvedenice iz skupine (b) počinju se osjećati kao stilski obilježene jer se mjesto njih katkada upotrebljavaju izvedenice sa -ica: *čakavica, ekavica, kajkavica, štokavica*...«

² Milan Moguš tvrdi: »U tom je kolu zagrebačke filološke škole bio u početku i mladi Vatroslav Jagić koji 1864. objavljuje *Gramatiku jezika hervatskoga* koje se »u viših razredih hervatskih gimnazijah« uči »uz *povjest književnu*«, dok su drugi pobornici (npr. Ivan Mažuranić i Ivan Kukuljević Sakcinski) zauzimali važne društvene položaje«. (Moguš, 1995., str. 178.)

ja jednoga novoga, do sada nepoznatoga hrvatskoga pjesnika na vidjelo. To ne bijaše nitko manji nego upravo sam nesretni Franjo Krsto Frankopan. ... Franjo Frankopan bijaše takova labud-ptica loze svoje, i on jadnik pjevaše sebi samrtne pjesme, a do nas doprije glas od toga njegova pjevanja istom nakon dvije stotine godina.

Nas će ovdje ipak više zanimati Jagićeva frazeologija u njegovim člancima, ponajprije zato što izbor frazeologije u širem smislu najviše govori o stilu pojedinoga autora. Znanstvenici imaju prepoznatljiv stil koji se očituje u izboru frazema, izboru navoda, načina pisanja navoda, tipovima rečenica i sl. Govoreći o stilu pisanja Frana Kurelca, Vatroslav Jagić piše:

U nas imade, da kažem, dandanas dobrano ispravna pisanja: zategla lijepa navada da pazimo ne samo što pišemo, već i kako; sreća po jezik ako tako ostane. Ne bi doduše valjalo da se s prevelikog štovanja, dapače straha od pravilnosti zataji sasvim svaka individualnost, pišuć bez obilježja; ali je ipak bolje i to da u većine vlada trijeznost i umjerenost kakovoj se klanjamo u Ksenofonta i Cezara – negoli da nastojeć oko originalnosti zabašemo i preko nje.

Dakle, Vatroslav Jagić u znanstvenim tekstovima traži individualnost, tj. pisanje »s obilježjem«, ali i »trijeznost i umjerenost«. Držimo da je to obilježje upravo Jagićeva stila.

Vatroslav Jagić često u svojim tekstovima navodi narodne izrjeke i poslovice, narodnu mudrost:

Frane Kurelac napisao knjigu; – al kod tog »piše, pisao, napisao« ne ima knjizi ni traga; novom tome čudu što mu se još i o porodu sumnjalo, nisam dakako znao nit imena a još manje poznao mu čudi. Pobjah se da tu ne bude mnogo zbora, a nikakva stovora: al tko čeka, dočeka.

Nije siromah onaj koji nikad ništa nije imao, nego onaj koji je imao pa izgubio, *veli mudro naša riječ: nu ako smo spali bili s mjesta na koje nas prije dvjesta godina naši stari namjestiše, to se ipak već i preporodismo.*

Al je tako vavijek na svijetu; štogod valjana teško si put krči; premda nisam ni ja željan kritika, a osobito onakih ne o kojih se daje reći: lasno je govoriti, ma je teško tvoriti.

Ovako otprilike bijaše donekle, ali je sada posvema drugačije otkada sve to bolje uviđamo da je istinita naša narodna poslovice: teško tome ko za tuđom pameti ide.

Međutim, meni se vidi, Kurelac se više šali, ma u svakoj šali ima polovica zbilje.

Razvidno je da Vatroslav Jagić poštuje narodnu mudrost. Narodne poslovice i izrjeke nisu novost u hrvatskim tekstovima, osobito književnim. Jagić ih uvodi rečenicama poput: *veli se riječ, veli mudro naša riječ, daje se reći,*

uviđamo da je istinita naša narodna poslovice i sl. Slične rečenice javljaju se i u narodnu govoru kada se želi što potkrijepiti narodnom poslovice ili mudrom izrjekom, pa Jagićeva rečenica djeluje prirodno. Valja reći da Vatroslav Jagić i inače osobito poštuje ono što pripada narodu, a što je očekivano u vrijeme njegova rada. Stoga je pridjev narodni jedan od najčešćih pridjeva njegovih članaka:

narodna sloboda, narodna učilišta, narodni učitelji, narodno učiteljstvo, narodne škole, narodno obrazovanje, narodno obrazovano građanstvo, prosvjeta narodna, narodna nastava, obrazovanje i uljudživanje narodnog jezika, narodno razvijanje

narodn(j)i jezik, čisti narodni jezik, prosti narodni govor, narodni izraz volja narodna, narodna svetinja, duh narodnji, narodna stvar, bistrroumlje narodno, mudrost narodna, mudrost narodnih riječi i poslovice, oštroumnost i domišljanstvo narodnih zagonetaka, narodne pjesme, narodna lirika, narodne pripovijetke, riječi i izreke narodne, prstonarodne pripovijetke, blago narodno, narodno pjevanje, narodne šale, narodne riječi, narodna komedija, narodni život

narodna imovina

Osim kao pridjev *narodni*, javlja se, doduše rjeđe, i imenica *narod* u Jagićevim člancima: *dobročudan i zapušten narod, nevini narod, jadni narod, prosvijećeni narodi, kolo kulturnih naroda, umne sile naroda, prorok naroda svoga, zvijezda prethodnica naroda svoga* (tj. »genijalni lirik«, op. Lj. K.), *učiteljica naroda* (tj. trebala bi biti žurnalistika, op. Lj. K.).

Uz pridjev *narodni*, javlja se u Jagićevim tekstovima i pridjev *pučki* u sličnu značenju: *pučke škole, pučka knjiga, pučka knjižica, pučki spisi, pučka književnost*. Česta uporaba pridjeva *narodni* i *pučki* te imenice *narod* govori o tome da je Vatroslav Jagić poštovao ne samo narodnu književnost i jezik, nego i držao da treba narod prosvjećivati. Zanimljivo je koliko često se pridjev *narodni* rabi u svezi riječi vezanih uz prosvjetu, škole, knjigu. On čak govori da je njegovo doba prosvjete, a tu ponajprije misli o narodnoj prosvjeti.

Rečeno je kako autor često rabi u svojim tekstovima narodnu mudrost, poslovice i izreke koje uvodi rečenicama kojima se i inače uvode narodne poslovice (*veli se riječ*). Imenica riječ i mnogo rjeđe glagol istoga korijena, *reći*, česti su u Jagićevoj frazeologiji. To su sastavnice frazema koji su česti u govorništvu. Tako u Jagićevim člancima nalazimo frazeme sa sastavnicom *riječ* (*reći*): *biti riječ* (= govoriti o čemu), *drugim riječima* (= što znači), *jednom riječi* (= ukratko), *ne progovoriti ni riječi* (= ništa ne kazati), *održati riječ* (= održati obećanje), *povesti se riječ* (= započeti razgovor o nekoj temi), *puke riječi* (= prazne riječi, fraze), *riječ po riječ* (= doslovce), *u dvije-tri riječi/u nekoliko riječi* (= ukratko), *trošiti riječi* (= uzalud govoriti), *živa riječ* (= pri-

rodan govor, izvorni govor), *reći (po)koju* (= progovoriti o čemu). Jagićeva živa riječ ilustrirat će neke od navedenih primjera:

*jednom riječi da kažem, u nas bi se imala sva skrb na to obratiti da bude što valjanije i svestranije uređivan podlistak političkih novina
ne progovori tada još ni riječi o piscu toga djela
da se je u toj knjižici povelu riječ o najvažnijih za nas stvarih
nisu to tek puke riječi, već evo vam dokaza
trebao bih čitavu skoro knjigu riječ po riječ prepisati
te recimo najprije pokoju o prvoj polovici / valja nam koju reći kako se donle razvijao i preinačivao srpski pravopis*

Prepoznatljivost Jagićevu stilu donose i brojni navodi na stranom jeziku u izvornu obliku, ali s pomnim prijevodom u bilješkama. Vidi se u tome Jagićeva velika naobrazba i dobro poznavanje stranih jezika, osobito latinskoga. Na latinskom jeziku V. Jagić citira cijele rečenice, ali ih i vjerno prevodi u bilješkama, ne ostavljajući čitatelja u prijevodnim mukama. Navesti je nekoliko primjera toga Jagićeva načina pisanja:

Dakle, po onome što Latinac kaže: qui bene distinguit, bene cogitat, razlikujemo dva dijela... (Jagićeva bilješka): *Tko dobro razlikuje, dobro misli.*

A mi ne zaboravimo što Latinac kaže: prudentior cedit.

(Jagićeva bilješka): *Pametniji popušta.*

Njemu se zbude ono što Horacij veli: in vitium ducit culpae fuga, si caret arte, a to je pogreška za koju Kvintilijan veli da je omnium in eloquentia vitiorum pessimum.

(Jagićeve bilješke): Strah od pogreške vodi u zabludu ako je neumješan. Najgora od svih pogrešaka u govorništvu.

Jagić najviše voli navode iz latinskih izvora (koje obično uvodi rečenicom *što Latinac/Horacij/Kvintilijan... kaže/veli*), ali javljaju se i oni iz drugih jezika, primjerice njemačkoga. U originalu citira latinske poslovice, latinske pjesnike, njemačke pjesnike, pisce i znanstvenike. Svaki je njegov navod opravdan i ne djeluje kao usiljena učenost, ne djeluje neprirodno i izvještačeno.

Rjeđe Jagić daje već prevedene mudre izrjeke, kao u rečenici: »Tko umije dohvatiti značenje velike riječi Bakonove: ‘*znanje je moć*’, tko zna kolik je u današnjem razvitku naroda zadatak književnosti, kolik je ona faktor narodne egzistencije, taj će...«

Vatroslav Jagić u člancima uglavnom nema suhoparan znanstveni stil premda je njegov rad »na najvišoj razini znanstvene misli svojega vremena« (Katičić, 1998., str. 61). On nastoji narodnim poslovicama, mudrostima, na-

vodima mudrih izrjeka i velikih mislilaca osvježiti rečenicu i privući što šire čitateljstvo. Tome pridonosi i vrlo živa frazeologija. Budući da je riječ o vršnom znanstveniku, valja reći da nije mogao pisati ne rabeći uopće uobičajene frazeme tipične za znanstvene tekstove. U takve bih frazeme uvrstila *uzeti u obzir, samo se sobom razumije, rekao bih, ako se ne varam, s jedne strane ... i s druge, sva je prilika, ne ima sumnje* i sl.

Ako naime i uzmemo u obzir sve moguće slučajnosti i uplive na jezik kod sastavljanja pomenutih spomenika, mora se napokon ipak priznati ...

Samo se sobom razumije da smo u one prve godine, a nadam se da je tako uvijek bilo, svi mi bili oduševljeni

propadanju glasovnom s jedne i preporađanju narječnom s druge strane

Sva je dakle prilika da ponovimo jošte jedanput, da je Križanić i poslije pomenutih godina imao jednako u pameti svoje veliko djelo

Ne ima sumnje da to što se danas posve pravo drži da je neznatno ili barem manje važnosti, zaonda bijaše glavni povod onim nečasnim izrazom o »svinjarskom i govedarskom« jeziku

Pored ovih frazema koji više služe kao konektori³, iz znanstvenoga bismo stila mogli još navesti frazeme što se odnose na tekst kao *glavna crta* (= kratak opis), *ići dalje* (= nastaviti, razvijati misao), *latiti se pera* (= započeti pisati), *izdati na svijet* (= objelodaniti), *biti u skladu sa* (= podudarati se), *biti prijeka potreba* (= biti neophodan):

Našim je narodnim školam osobito prijeka potreba valjane knjižice u kojoj bi se pripovijedale glavne crte iz domaće povijesti

Dapače Vuk ide i dalje te priznaje da se sasvim bez slavenskih riječi niti ne može biti nego naš aristokratski pisac lati se pera i pjesništva samo onako »za čas kratiti« rijetko koja knjiga izlazi u nas na svijet što ne bi očito izricala da je mladeži namijenjena/ ne ima sumnje da bi pjesnik sam bio izdao na svijet plodove svojih »kratkih«, ili da istinitije rečem, svojih »dugih« i »žalosnih« časova
Mislim da se to ne može tvrditi jer ne bi bilo u skladu sa njegovim izjavama pri dolasku u Moskvu

Vatroslav Jagić voli osobito poredbene frazeme, bilo one što se tumače glagolom, bilo one što se tumače prilogom. Primjerice, glagolski su poredbeni frazemi u njegovim člancima *rasti kao gljiva* (= brzo rasti), *osjećati se kao*

³ V. o konektorima, primjerice, Velčić, 1987., Stolac, Tibljaš, 1994. Navodimo jednu od mogućih definicija konektora: »Konektore možemo odrediti funkcionalnosintaktički. Tada ih smatramo jednočlanim ili višečlanim jedinicama u funkciji povezivanja susjednih struktura. Konektor povezuje strukturu kojoj formalno pripada sa strukturom koja joj prethodi ili koja slijedi. Svaku bi takvu jedinicu trebalo definirati s obzirom na pripadnost pojedinoj kategoriji«. (Velčić, 1987., str. 30.)

kod kuće (= osjećati se ugodno i opušteno), *kuhati se kao u kotlu* (= živjeti u teškim vremenima), *zamrsiti se kano pile u kućine* (= zapetljati se u što), *sjati kao zlato* (= jako sjati):

*učene glave ne rastu kao gljive preko noći
tako da sam se u najbližem susjedstvu osjećao kao kod kuće
dok se u tu nepodobu zamrsismo kano pile u kućine*

Priložni frazemi bili bi, primjerice *kao mačka i miš* (= neprijateljski), *kao bijela vrana* (= neobično), *poput radinih pčelica* (= radino), *kano među vatrom i vodom* (= u teškom položaju):

a paze se, reć bi, kao mačka i miš
vrijedan je jer vas pohvali, što je kod njega rijetko kao bijela vrana
to smo nasuprot Nijemcem, a i samim Slavenom, još uvijek kano među vatrom i vodom
nauka željna Dalmatinčad razlazila bi se po cijeloj Italiji sjedajući poput radinih pčelica *sad ovamo sad onamo da ubere cvijeće raznih znanosti i umjetnosti*

U poredbenim frazemima Vatroslav Jagić varira veznik. Jednom je to *kao*, pa *kano*, *poput*.

Jagić često rabi frazemske polusloženice tipa *danas-sutra*, *kad-tad*, *kako-tako*, *malo-pomalo*, *ovdje-ondje* i sl. Obično te frazemske polusloženice tumačimo priložima i imaju neodređeno, približno značenje. Tako *danas-sutra* znači jednom, *kad-tad* znači nekad, *kako-tako* možemo protumačiti kao nekako, *ovdje-ondje* kao ponegdje.

ima u njemu mnogo povijesnoga gradiva koje će danas-sutra lijepo osvijetliti tamnilo naše prošlosti
tako je mogao, pošto se negdje kako-tako smjestio, mirno tjerati svoj posao i trebat će kad-tad sastaviti sistematičnu zbirku sviju poznatih narodnih pjesama

Već smo naglasili da je jedan od pridjeva što se ponajčešće rabe narodni, i da se taj pridjev često javlja u svezama riječi koje govore o potrebi za narodnom prosvjetom i njegovanjem narodnoga izričaja. Ima u njegovim člancima i nešto frazema što su mogli nastati kao plod proučavanja usmene književnosti, ali njih ima vrlo malo (*bojak biti*, *vito kolo*, *sinje more*, *čisto zlato*). Navedeni članci Vatroslava Jagića nisu svi strogo znanstveni, ima i prigodničarskih, ali ipak valja reći da su oni namijenjeni *učenim glavama*, a ne neukom narodu. U Jagićevim člancima nalazimo, kao što smo vidjeli, navode iz stranih jezika slavni imena i *ljudi na glasu*. Naše narodne poslovice prožimlju se s navedenim navodima te se može vidjeti da je Jagić *vještak na peru* koji piše kao *umna sila naroda*. Njegova je frazeologija ili iz znanstvenoga stila ili blago razgovorna, a frazemi iz narodne književnosti rjeđi su i od onih iz biblijskih

tekstova. U hrvatskim tekstovima baš svih vremena nezamislivo je da nema biblijske frazeologije, pa tako i u Jagićevim člancima dolaze *glas kričeća iz pustinje, krivi put, pravi put, zači s puta, za sve vjekove, krv proljevati* itd.

al mi sad nitko ne opsova jezika, već to bješe glas kričeća iz pustinje te koreća nehajstvo naše, što si toliko jezik zapuštamo

ima grana znanosti i vještina gdje ćemo, da ne rekнем za sve vjekove, ali za dugo vremena, ostati tuđi učenici

al prijatelj čovjek, pa sve to čini ne bi li te s kriva i naopaka na pravi put doveo

Najčešće punoznačnice u Jagićevim frazemima jesu imenica *riječ*, a potom *svijet, ruka*.

Vatroslav Jagić svjesno rabi frazeme izbjegavajući rečenice teško čitljiva znanstvenoga stila. Možemo to ilustrirati usporednim navođenjem Jagićevih rečenica s frazemima te rečenica s riječima kojima te frazeme tumačimo da bismo vidjeli da je rečenica s frazemima životnija i lakše »čitljiva«:

učene glave ne rastu kao gljive preko noći

(Učenjaci se ne stvaraju brzo)

pisac ne sipa badava riječi, već mu je svaka na svom mjestu

(pisac ne troši mnogo riječi već samo onoliko koliko je potrebno)

pa ipak sve dan na dan uzalud čekam da nam se tkogod vješt na peru, a mudar na divanu oglasi (pa ipak stalno uzalud čekam da nam se dobar pisac i mudar čovjek oglasi)

Nekoliko sam puta utvrdila da u člancima iz *Pet stoljeća* Jagićev stil nije strogo znanstveni. Vidi se to i po nekim atributima. U opisima hrvatskoga jezika zna izražavati i vrijednosne sudove, a ne uvijek strogo znanstvene. Za njega jezik može biti *napredniji i okretniji*, hrvatski jezik u drugoj polovici XVI. i početkom XVII. stoljeća dostiže *najviši stupanj krasote, nježnosti i milinja u djela pjesničkih* (tj. I. Gundulića, I. Bunića i J. Palmotića), dalje *isti jezik koji sada upravo pretječe od same mekanosti spojen je i združen s onim starodavnim Držićevim tako razgovijetnima prijelazi..., istodobnici bosanski Divković i Bandulović imaju jezik pun doista krasote i pravilnosti, a od izraza sve samo čisto zlato*, za njega je kao i za Bartola Kašića *bosanski izgovor najljepši, najpravniji i najplemenitiji*. Kada govori o *pravilnosti* jezika, onda uglavnom misli na štokavštinu (zato je *bosanski izgovor najljepši*). Za hrvatski jezik još kaže: »za Hrvata se znade samo kad se o hrabrosti i junaštvu divani, dobrim dijelom i o okrutništvu; govori li se pako o milini i bogatstvu našeg jezika«. Vrijednosni sudovi koji opisuju hrvatski jezik jesu: *krasota, nježnost, milinja/milina, bogatstvo, mekan*, a za hrvatsko štokavsko narječje vežu se i superlativi *najljepši, najpravniji, najplemenitiji* – ukratko, u hrvatskom je

jeziku – *sve samo čisto zlato*. Kada znamo da je to pisao »strogi znanstvenik«, moramo utvrditi da je prema hrvatskom jeziku imao poseban osjećajni odnos. Ipak u Jagićevo dobro poznavanje kroatistike kao struke ne smijemo sumnjati. Poznato je kako je Vatroslav Jagić poštivao Vukove zasluge, ali u prosudbi Vukova rada imao je vrijedna i točna kritična zapažanja. Tako, komentirajući kako Vuk drži da je neke riječi sam »načinio«, piše:

Ovako je Vuk u svojoj zreloj dobi o »slavenštini« mislio, ovako je i radio: eno nam dokaza u prijevodu Sv. pisma... gdje u predgovoru daje točan račun o svih riječih kojih misli da nije slušao u narodu a opet jih primio u prijevod u svoju knjigu; među njimi ima po njegovu razlikovanju i »slavenskih« i »načinjenih«, za koje želi da bi se pomiješale među naše narodne riječi. Na one »slavenske« i »načinjene« riječi dobro su mu drugi primijetili (npr. u Glasniku Dr. srp. slov. dr. Steić) da s jedne strane ima i preko ondje izbrojenih jošte nekih izraza koji se rijetko ili nikada ne čuju u narodu, s druge strane pak da su jamačno mnoge riječi već odavna i u narodu i u knjigah za koje on misli da bi jih istom prvi učinio bio. Nije velike muke dokazati da je to zbilja istina: evo samo nekoliko primjera iz onih riječi kojih »nije čuo Vuk nego sam načinio«: karač (Mikalja), rukač (Stulli), sijač (Mik.), izbranik (Mik. St.), osvjetnik (St. Palmotić), vrtar (Habdelić), vratarica (Mik.), neznažak (Stulli), djevojaštvo (Habd.), smjernost (Stulli), svetost (Vrančić), izbavljenje, izvršenje, očišćenje, poznanje, pokajanje, pomirenje itd. (Mik., Stulli). Dapače, nekoje riječi bio bi Vuk u ljepšem obliku našao negoli su njegove »načinjene«, kanoti: gudač (u Vrančića i Stullija), ljepše nego gudač, slušalac (Mik.) ljepše od slušač, šaptavac (St.) ljepše od šaptač itd. Isto tako od »slavenskih« riječi udomaćile su se mnoge već davno prije Vuka: spasitelj ima u Vranč., Mik. Habd., St., proročica, jedinstvo, bližnji, duhovni itd. svu su same takve riječi koje hrvatski narod i knjiga dobro poznaje. Kako ćemo si dakle protumačiti Vukov strah od ovakih riječi? Ne doista kao strah od riječi, nego kao strah od one protivnosti u koju dolazi ovdje prvi put samo njegovo postupanje s njegovimi načeli. Jer ako se i smije punim pravom kazati da je jedan čovjek Vuk više dobra uradio za naš jezik nego čitava društva, opet mu ne doteče niti vremena niti snage da bi proučio život jezika ne samo kako je sada u ustiju naroda, nego također kako bijaše u prošlosti, iz bogate književnosti hrvatske 15. – 18. vijeka, te da bi svojim tanahnim čuvstvom za pravilnost jezika odabrao dobro od zloga, valjano od nevaljanoga, narodno od nenarodnoga.

Ovim riječima ne treba komentar. Karadžić ne može kao sam čovjek imati snage proučiti sve što je u narodnom govoru njegova vremena, a stari hrvatski jezik koji se čuva u hrvatskoj književnosti zapravo ne poznaje dobro, zaključuje Vatroslav Jagić.

Kada već govorimo o popularnijem i ne strogo znanstvenom stilu, zabilježiti je i kako opisuje pojedine narode. Kada govori o Hrvatima, često se

u njegovim rečenicama vidi da želi naglasiti svoju pripadnost tomu narodu uglavnom osobnom zamjenicom *mi* u odgovarajućem padežu ili pak posvojnomo zamjenicom *naš*:

A kako mi Hrvati?, s našimi Hrvati, rijetka imena kraljevskih hrvatskih časti pobuđuju u nas čuvstvo ponosa, naš hrvatski Zagorac

Za Frana Kurelca ističe da je *čestit Hrvat i vještak na peru*, za Luku Teržića kaže da je *Bišćanin*, dakle *korjeniti Hrvat*

Za Slovence kaže: *bratu si Slovencu ne možeš prehvaliti postojane marljivosti i blage čudi*. Za Srbe tvrdi da u njih *takovijeh bezglavica i oholica imade koji ne poznaju čovjeka nad Srbina premda jih sve polako nestaje*. Slovaci su za Jagića kao i Slovenci *blage čudi, ali ne vide dalje od nosa*.

Česta imenica u člancima slična sadržaja Jagićevih suvremenika jest imenica *duh* koja se veže u različitim svezama i ima mnogo značenja: ozračje, nastojanje, utjecaj, stil, pogled, razmišljanje (v. Kolenić, 2001., 2003.). Vatroslav Jagić ne rabi toliko navedenu imenicu, ali ipak čitamo: *duh poniznosti i pobožnosti, novo čedo hrvatskoga duha, drugim duhom pisan, neumrli duh, duh narodnji*, a nalazimo i frazem *duhovna pića* (= duševna hrana).

Jagićevi su članci što ih je objelodanila edicija *Pet stoljeća hrvatske književnosti* nastali različitim povodima i imaju različitu svrhu. Stoga je u nekom stil »opušteniji«, a u nekom »stroži«, »znanstveniji«. U njima svima uglavnom Jagić govori o jeziku, a kao zajedničku bismo osobinu mogli istaknuti poseban emocionalan odnos prema hrvatskome jeziku (*milinja, nježnost, bogatstvo, krasota*), preciznost u navođenju podataka, obilje poslovice i izrijeka, najviše hrvatskih i latinskih, koji unose živost u njegovu rečenicu, te uporaba frazema iz znanstvenoga stila i »umjereno« razgovornoga. Vješta uporaba frazema i poslovice, prepletanje frazema znanstvenoga stila s onim razgovornijim – otkrivaju nam Vatroslava Jagića ne samo kao ozbiljnoga znanstvenika nego i kao vrsnoga stilista.

D o d a t a k

POPIS FRAZEMA:

BOG: *hvala Bogu* (hvala Bogu, dobro da je tako)

Nismo više, *hvala Bogu*, daleko od onog doba gdje će i u puk prodrijeti narodna knjiga

od Boga dano (darovano, nadareno)

Neka se takmače oko toga oni kojima su te oblasti dane od Boga: Rimljani i Grci

poživio Bog (živio, dobra želja)

Poživio ga Bog još koju godinicu – što mu ja od srca želim

s pomoći Božjom (s Božjom pomoći, sa srećom, ako bude sreće)

sam Križanić naviješta istom da će *s pomoći Božjom* u kratko vrijeme pustiti u svijet gramatiku

BOJAK: *bojak biti* (boriti se)

u nas mora škola težak *bojak biti* s domaćim kućnim životom

BROJ: *ni broja se ne zna* (mnogo)

a među Savom, Dravom i Dunavom zabavljaju nas skitnice njemačke kojim *se ni broja ne zna*

CRTA: *glavna crta* (kratak opis, bitne značajke)

Našim je narodnim školam osobito prijeka potreba valjane knjižice u kojoj bi se pripovijedale *glavne crte* iz domaće povijesti

ČAST: *čast i poštenje* (ugled)

... to jih ide zbilja *čast i poštenje*.

služiti na čast (dati ugled)

da je taj prijevod upravo divan te da će našoj književnosti, kad izađe, *na veliku čast služiti*

ČINITI: *činiti krivo* (nanositi štetu)

nismo li zaslužili, ili nam *krivo čine*?

ČOVJEK: *čovjek na glasu* (ugledan čovjek)

neki Nijemac, *čovjek na glasu* a i poštena duša

ČUDO: *čudom se čuditi* (čuditi se)

čudom nam se je čuditi što opet poznati, već opisani zvuci starodavnoga govora, da ukratko rekнем, čakavskoga narječja, dopiru do naših ušiju.

ĆUD: *biti po ćudi* (svidjeti se)

Dositiju nisu *bili po ćudi* ljudi »velike nauke i čestnoga života...«

blaga ćud (doprohottnost)

bratu si Slovcu ne možeš prehvaliti postojane marljivosti i *blage ćudi*

nagla ćud (promjenjivo raspoloženje)

Frankopan bijaše *nagle ćudi* čovjek, laka prijelaza sa najvećega pozdanja u najveće očajanje

DAN: *dan današnji* (do danas)

zato i imamo *dan današnji* barem nekoliko preostalih nabožnih spomenika

dan za danom/ dan na dan (danomice, svakodnevno)

u te je jezik *dan za danom* našem bližji/ pa ipak sve *dan na dan* uzalud čekam da nam je tkogod vješ na peru, a mudar na divanu oglasi

DANAS: *danas-sutra* (uskoro)

ima u njemu mnogo povijesnoga gradiva koje će danas-sutra lijepo osvijetliti tamnilo naše prošlosti

DOBA: *gluho doba* (noć)

zavlada upravo mrtva tišina kao u *gluho doba* noći te se knjiga zatvori

DOĆI: *dobro doći* (poslužiti)

a ako htjedneš dati svoju djecu na nauke, i njima će ove knjige *dobro doći*

DUH: *klonuti duhom* (posustati, odustati od nastojanja)

ovo revno nastojanje držalo bi ga da ne *klone duhom* i onda kada se imao boriti s prevelikimi i neslućenimi teškoćami

DUŠA: *biti pri duši /srcu* (osjećati se)

al da pravo kažem kako mi je pri duši i srcu, tako ljupka štogod kako priča o popu Jovi

čista duša (neiskvarenost)

da mu pomogne knjigom, knjigom takovom koja će se kosnuti njegova srca i saći duboko u njegovu *čistu dušu*

duša boli (žaliti zbog čega)

iz svake strane i svakog retka vidi se kako ga *duša boli* sa zle sudbine koja naš jezik stiže

duše mi (doista, istina)

Gle, *duše mi*, recite mu hvala

GLAS: *doprijeti glas* (čuti za što)

a do nas *doprije glas* od toga njegova pjevanja istom nakon dvije stotine godina *glas kričeća iz pustinje* (glas vapijućega u pustinji, očaj)

al mi sad nitko ne opsova jezika, već to bješe *glas kričeća iz pustinje* te koreća nehajstvo naše, što si toliko jezik zapuštamo

GLAVA: *ići u glavu* (vjerovati, prihvatiti kakvo mišljenje)

Još mi nanje *ide u glavu* to da bi Morozov bio izdao njegovu tajnu

učena glava (učen čovjek)

učene glave ne rastu kao gljive preko noći

utuviti u glavu (zapamtiti)

da svojemu narodu *utuve u glavu* razlike među vjerom i narodnosti

GLJIVA: *rasti kao gljiva* (brzo rasti, naglo se razvijati)

učene glave ne *rastu kao gljive* preko noći

GNIJEZDO: *sršenovo gnijezdo* (opasnost)

Od toga doba ne pecnu više u *sršenovo gnijezdo* nego osta vjeran takozvanomu »historičkomu« (!) pravopisu

GOVOR: *ne ima ni govora* (uopće nema čega)

Kod nas *ne ima* za sada još *ni govora* o tom da bismo u kolu ostalih kulturnih naroda današnjega svijeta potpunoma aktivni bili

GROM: *grom i pakao* (kletva)

ali sada će *grom i pakao* na Zagrepčane i njihov genitiv

HVALA: *hvale vrijedan* (pohvalan, vrijedan)

a ono drugo su članci kojih je zadatak *hvale vrijedan* da se što bolje upoznaju svi dijelovi domovine

ÍĆI: *ići na to* (nastojati)

griješe u tom nadanju te mjesto veće pomnje idu na to kako će napokon i od nje odbiti volju naroda

ići i dalje (nastaviti u istom smjeru)

Dapače Vuk *ide i dalje* te priznaje da se sasvim bez slavenskih riječi niti ne može biti

IMATI: *imati pred sobom* (raspolagati, suočiti se)

Mi se dakle smijemo pouzdati da *imamo pred sobom* jezik iz početka 18. vijeka kojim govorahu na otoku Braču

IME: *slavno ime* (ugled)

Njihova nam *slavna imena* jamče da će ova sveta knjiga u nas zbilja narodnom svetinjom postati

ISTINA: *živa istina* (točno, istina)

ali je *živa istina* da za sada još ni ostali Slovjeni nijesu u nauci što drugo van puki prevoditelji tuđih, i to najviše upravo njemačkih knjiga

JEDAN: *jedan te isti* (isti, jednak)

jedne te iste riječi kod različitih naroda, a zatim i plemena, kojoj punim pravom komparativno jezikoslovlje toliku važnost pripisuje da su mu ovi glasovni zakoni osnovani na marljivu opažanju

jedan za drugim (u pravilnim razmacima, često, redovito, neprekidno)

izlaze jednako na svijet neprekinutim redom *jedan za drugim*

svi do jednoga (svi)

bolje shvaća koje se zadaće valja latiti i kako negoli njegovi protivnici
svi do jednoga

JEDNO: *jedno s drugim* (uzajamno, u odnosu)

Vuk kaza da uzevši *jedno s drugim*, moglo bi se reći da je jezik Divkovićev...

KAD: *kad-tad* (nekad, jednom)

i trebat će *kad-tad* sastaviti sistematičnu zbirku sviju poznatih narodnih
pjesama

KAKO: *kako-tako* (nekako)

tako je mogao, pošto se negdje *kako-tako* smjestio, mirno tjerati svoj posao

KAZATI: *kazati otvoreno* (kazati iskreno)

Mislio sam, da *kažem otvoreno*, da će se tom prilikom netko sjetiti i mene
da pravo kažem (iskreno rečeno)

al *da pravo kažem* kako mi je pri duši i srcu, tako ljupka što god kako priča
o popu Jovi

KORAČAJ: *poći nekoliko koračaja dalje* (napredovati)

on je ipak *pošao nekoliko koračaja dalje*, nije zazirao ni od vjerskog ni od
jezičkog jedinstva

KOLO: *vito kolo* (kolo)

a oko njih se uhvatilo *vito kolo* drugih glasovitih imena u koji se svojim
ugledom...

KOTAO: *kuha se kao u kotlu* (nemirno je vrijeme puno loših događanja)

bijeda materijalnoga stanja koju su nam skrivili drugi, i domaći razvrat
politički za koji si odgovaramo sami – sve se to kuha kao u vulkanskom
kotlu te truje i rastvara naše društvo

KRAJ: *ni kraja ni konca* (beskonačnost)

nisu ipak prosti od iste mane, što im ne ima *ni kraja ni konca*

KRIVO: *biti krivo* (zamjeriti)

Ipak mu je *krivo bilo* uza sve veliko poštovanje prema caru...

KUĆA: *osjećati se kao kod kuće* (osjećati se opušteno i ugodno)

tako da sam se u najbližem susjedstvu *osjećao kao kod kuće*

KRV: *krv prolijevati* (žrtvovati život u borbi)

ono bijaše sila navalnika kojim se trebalo boriti te *krv prolijevajući* hra-
brošću si izvojevati svaku stopu zemlje

krv u žilah stinuti (uplašiti se, odbijati)

što će jedne najvećim oduševljenjem nadahnuti, kod toga će drugim *krv u žilah stinuti*, čime se jedni ponose, tim se drugi nište

LEĐA: *okrenuti leđa* (ostaviti, iznevjeriti)

kako su svi gotovo inostranci željeli da se što skorije obogate te Rusiji *okrenu leđa*, dok je Križanić...

LISICA: *tjerati lisicu, istjerati kurjaka* (stvoriti još veću poteškoću nego što je bila na početku)

nisam mu jošte pristaša, *tjerajući lisicu veću*, da *istjeram kurjaka*, kako se njemu dogodi

MAČKA: *kao mačka i miš* (loše, neprijateljski)

a paze se, reć bi, *kao mačka i miš*

MAK: *mak na konac* (upornost)

To se jedanput polakomio na starine, taj će i *mak na konac*

MALO: *malo-pomalo* (pomalo)

i tako *malo-pomalo* ne samo zaboravi svoj pravi crkveni jezik, nego i omrzne na nj prema ovomu novomu

MIR: *ostaviti na miru* (pustiti, ne uznemiravati)

bit će Križanić dobivao određenu mu carskim ukazom platu, a inače ostaviše ga valjda *na miru*

MISLITI: *moći si misliti* (moći pretpostaviti)

Možete si misliti da je ovakovo neslućeno umovanje Svetičevo mnogim za veliko čudo bilo

MJERA: *mjeriti istom mjerom* (objektivno ocijeniti)

A kako mi Hrvati? *Mjeri li nam istom mjerom?*

MJESTO: *biti svaka na mjestu* (razborito govoriti)

pisac ne sipa badava riječi, već mu *je svaka na svom mjestu*

MORE: *sinje more* (more, Jadransko more)

dužnost nam je izraziti da između naroda s ovu i onu stranu *sinjega mora* nije nikada prekinut bio duševni savez

NAROD: *prosti narod* (obični ljudi)

kako naš *prosti narod* govori

NEBO: *nebu pod oblake* (u maštu)

U trećoj glavizni uzlijeće pisac kao na orlovih krilih *nebu pod oblake*

NEMILOST: *pasti u nemilost* (biti u nemilosti, biti pod kaznom)

Pravoga uzroka toj *nemilosti* u koju je iznenada *pao* ne kazuje ni on sam jasno i razgovijetno

NIŠTA: *ništa zato* (nije bitno, ne zamjeram)

Ništa zato. Meni knjiga pomože i bez novaca.

NOS: *ne vidjeti dalje od nosa* (ne biti u mogućnosti predvidjeti događanja)

El, luda braćo, *ne vidite dalje od nosa!*

OKO: *biti/imati pred očima* (zamišljati što, težiti čemu)

pa ta je vijest valjda i Danici *pred očima bila* / Narodi trgovački, *imajući* uvijek svoju korist pred očima, prilagođivahu se rado željam druge stranke *upasti u oči* (primijetiti)

a mnoga mjesta koja su mu s kojega god razloga *upadala u oči*, podvlačio bi to crnim to crvenim

OBZIR: *uzeti u obzir* (razmotriti)

Ako naime i *uzmemo u obzir* sve moguće slučajnosti i uplive na jezik kod sastavljanja pomenutih spomenika, mora se napokon ipak priznati ...

OVDJE: *ovdje-ondje* (ponegdje)

Priznajem da je *ovdje-ondje* govor snjetljiv

OSUDA: *smrtna osuda* (uništenje, teška presuda)

ta spomenici presudiše mu već u XII. vijeku smrtnu osudu

PAMET: *biti na pameti* (sjetiti se)

Te mi riječi Đorđićeve *bijahu na pameti* kad

naučiti pameti (urazumjeti)

Riječi Kurelčeve *naučit će jih pameti*.

PARA: *ni prebijene pare* (ništa novaca)

Bijaše prvo djelo naštampano o trošku Akademije, a tako da osta svojinom piščevom koji ne dobi od prodaje *ni prebijene pare*

PČELICA: *poput radinih pčelica* (radino, marljivo)

nauka željna Dalmatinčad razlazila bi se po cijeloj Italiji sjedajući *poput radinih pčelica* sad ovamo sad onamo da ubere cvijeće raznih znanosti i umjetnosti

PERO: *latiti se pera* (pisati knjige, započeti pisati knjige)

nego naš aristokratksi pisac *lati se pera* i pjesništva samo onako »za čas kratiti«
vješt(ak) na peru (dobar stilist)

pa ipak sve dan na dan uzalud čekam da nam je tkogod vješt na peru, a mudar na divanu oglasi / prepozna u vrijednu piscu *vještaka na peru*

PAŽNJA: *svraćati pažnju* (obraćati pažnju, upozoravati)

Svrćam pažnju braće Srbalja na tu knjigu

PILE: *zamrsiti se kano pile u kućine* (zapetljati se u što)

dok se u tu nepodobu zamrsismo kano pile u kućine

POMISLITI: *ne moći ni pomisliti* (ne moći što zaobići)

Nama nestaje glavni preduvjet bez kojega se cvjetanje narodne književnosti *ni pomisliti ne može*

PONOS: *ponos i dika* (vrijedno velikoga poštovanja i ponosa)

Drugačije su listine dubrovačke; taj *ponos i dika* našega naroda zaslužuje i u ovom obziru prvenstvo.

POSAO: *okaniti se jalova posla* (ostaviti posao koji ne dovodi do rezultata)

okanit će se doskora i u nas jalova posla da s krivo razumijevane sadašnjosti izvodi smiješne zaključke o prošlosti

POTREBA: *prijeka potreba* (velika potreba)

spominjuć u svakoj skoro knjizi *prijeku potrebu* ovih djela

PRAVI: *pravi pravcati* (pravi)

jer ne izrazuju ništa drugo negoli *pravi pravcati* narodni izrazi

PRAVO: *ne biti pravo* (ne odgovarati, ne svidjeti se)

i u tome što mu *nije bilo pravo* da se prostiji ljudi odijevaju gotovo isto onako kao gospoda i boljari

PRIJE: *ni prije ni poslije* (nikada)

podize ga u nekoliko godina do onakve valjanosti kakovom se ne može podičiti *ni prije ni poslije*: toli u izvornih koli u prevedenih člancih vidi se sada dobar izbor

PRILIKA: *sva je prilika* (vjerojatno je)

Sva je dakle *prilika* da ponovimo jošte jedanput, da je Križanić i poslije pomenutih godina imao jednako u pameti svoje veliko djelo

PŠENICA: *u svakoj pšenici snijeti imade* (u svakoj dobroj skupini čega javlja se i pokoji loš primjerak)

nu kao što *u svakoj pšenici snijeti imade*, tako je bilo i Kurelcu

PUSTINJA: *glas kričeca iz pustinje* (glas vapijućega u pustinji, vapaj)

al mi sad nitko ne opsova jezika, već to bješe *glas kričeca iz pustinje* te koreća nehajstvo naše

PUT: (*pro*)*krčiti put* (omogućiti napredak)

štogod valjana teško si *put krči* / Dok su oba kata takozvanog poljskog pisma svakako bila proračunata na to da prokrče Križaniću put u Moskvi do nekog položaja

krivi put (loš izbor)

Prva posljedica *krivoga* puta na koji ovako književnost zađe bijaše ta nevolja *pravi put* (pošten život, dobar izbor)

al prijatelj čovjek, pa sve to čini ne bi li te s kriva i naopaka na *pravi put* doveo *zaći s puta* (udaljiti se)

Braneć se proti krivicam, kako sam mislio, Kurelčevim, *zađoh s puta* te sнесoh drugimi riječimi iste grijehe na vidik

RAZUMIJE SE: *samo se sobom razumije* (razumljivo je)

Samo se sobom razumije da smo u one prve godine, a nadam se da je tako uvijek bilo, svi mi bili oduševljeni

REĆI: *reć bi/rekao bih* (čini se)

a paze se, *reć bi*, kao mačka i miš / ja *bih rekao* čak negoli kod običnih misionara *reći još koju* (još o čemu govoriti)

Treba li napokon da *još koju rečem* o samoj pjesničkoj vrijednosti Frankopanova »cvijeća«?

reći (po)koju (progovoriti o čemu)

te *recimo* najprije *pokoju* o prvoj polovici/ valja nam *koju reći* kako se donekle razvijao i preinačivao srpski pravopis

za pravo reći (iskreno govoreći),

Jer *za pravo reći*, vrlo je smiješno kako nam se mozak uzvrtio oko toga kukavnoga pismena

RIJEČ: *biti riječ* (govoriti se o, raditi se o)

ne može doista *biti riječi* ni o kakovu napretku u narodnom jeziku

drugimi riječimi / riječmi (u značenju, što znači)

Braneć se proti krivicam, kako sam mislio, Kurelčevim, *zađoh s puta* te sнесoh *drugimi riječimi* iste grijehe na vidik

jednom riječi (ukratko)

Jednom riječi da kažem, u nas bi se imala sva skrb na to obratiti da bude što valjanije i svestranije uređivan podlistak političkih novina

ne progovoriti ni riječi (ništa ne kazati, ne obazirati se)

ne progovori tada još *ni riječi* o piscu toga djela

održati riječ (održati obećanje)

Održao je riječ!

povesti se riječ (započeti razgovor o čemu)

da se je u toj knjižici *povela riječ* o najvažnijih za nas stvarih

puke riječi (prazne riječi, fraze)

Nisu to tek *puke riječi*, već evo vam dokaza.

riječ po riječ (doslovno, sav tekst)

trebao bih čitavu skoro knjigu *riječ po riječ* prepisati

sa/u dvije-tri/nekoliko riječi (ukratko)

a da *sa dvije-tri riječi* rečem / Već sam sprijeda s *nekoliko riječi* označio
zapreke / Napomenut ću ipak *u dvije-tri riječi* što je gdje štampano

trošiti riječi (uzalud govoriti)

Al k čemu meni *riječi trošiti?*

živa riječ (prirodan govor)

ROG: *u isti rog trubiti* (biti na istoj strani)

– učenost njihova namami mnoge da *u isti rog trube*

RUKA: *biti na svoju ruku* (raditi po svojoj volji)

te još uvijek misle da sami za se i *na svoju ruku* biti mogu

doći *u ruke* (prihvatiti)

Vrlo smo sretni što u nas *dođe* taj posao *u ruke* toli vrsnih književnika i
prvih znalaca našega jezika

dopasti ruku (doći u posjed)

ja bih to želio da učini onaj komu će *dopasti ruku* i ostala bogata književna
ostavština Vukova *na brzu ruku* (na brzinu)

Jer se pako Kurelčevoj knjižici krivo godi što o njoj svi šute do onoga
dopisnika karlovačkog koji ju *na brzu ruku* osudi veleć

ostaviti slobodne ruke (pustiti na volju)

Odatle zaključuje, čini se s razlogom, da je poglavarstvo tobolsko valjda
ostavilo Križaniću slobodne ruke da radi što ga volja na svojim književ-
nim planovima

otići praznih ruku (otići bez ičega)

a sljedbenik katolištva ode praznih ruku, jer mu ne ostade, bolje rekuć, jer
mu se ne podade ništa

poći za rukom (uspjeti)

savkolik jezikoslovni posao veoma nesretno za *rukom pođe*

SAN: *prenuti se iza sna* (trgnuti se, osvijestiti se)

opominjuć nas opet i opet da se *prenemo* već jedanput *iza sna* te se stane-
mo učiti staromu jeziku

SKLAD: *biti u skladu sa* (podudarati se)

Mislim da se to ne može tvrditi jer ne *bi bilo u skladu sa* njegovim izja-
vama pri dolasku u Moskvu

SLAVA: *stara slava* (slavna prošlost)

koji bi *staru slavu* svojih otaca nastavili i unaprijedili

SPOMEN: *biti spomena vrijedno* (biti vrijedno pozornosti)

Znamenito je te *spomena vrijedno* još i to što se kod Hektorovića i kod
Barakovića jezik jezik

SRCE: *cijepati srce* (mučiti)

a bezbrižnost naša *cijepa mu srce*

kosnuti srca (pobuditi osjećaje)

da mu pomogne knjigom, knjigom takovom koja će se kosnuti njegova
srca i saći duboko u njegovu čistu dušu

željeti od srca (iskreno željeti)

Poživio ga Bog još koju godinicu – što mu ja *od srca želim*

STARO: *staro i mlado* (svi ljudi)

onu knjigu koju treba da poštuje i ljubi *staro i mlado*, bogato i siromašno,
odlično i proprsto

STRANA: *slaba strana* (nedostatak)

Ali iako su ondje istaknute mnoge *slabe strane* Dositijeva jezika ...

(*s jedne, a*) / *s druge strane* (a usuprot tomu)

a *s druge strane*, kamo sreće da se i danas hrvatsko-srpska mladež.../
propadanju glasovnom *s jedne* i preporađanju narječnom *s druge strane*

STRPLJEN: *strpljen spasen* (strpljenje omogućuje napredak)

al šta nije, bit će: *strpljen spasen*.

SUMNJA: *ne(i)ma sumnje* (nesumnjivo je, istinito je)

Nema sumnje da u toj njegovoj vještini leži tajna neuvelog uspjeha nje-
govih djela. / *Ne ima sumnje* da to što se danas posve pravo drži da je
neznatno ili barem manje važnosti, zaonda bijaše glavni povod onim ne-
časnim izrazom o »svinjarskom i govedarskom« jeziku

SVATKO: *svakomu svoje* (pravedno)

nego samo pravedno načelo – *svakomu svoje*

SVIJET: *cijeli svijet* (svi ljudi, javnost)

koji su po njegovu mišljenju pred *cijelim svijetom* oklevetali nutarnje ropsko stanje *izlaziti/izdati na svijet* (objelodanjivati, objelodaniti)

rijetko koja knjiga *izlazi* u nas *na svijet* što ne bi očito izricala da je mladeži namijenjena / ne ima sumnje da bi pjesnik sam bio *izdao na svijet* plodove svojih »kratkih«, ili da istinitije rečem, svojih »dugih« i »žaloslanih« časova *ovaj svijet* (život na zemlji)

Za pticu labuda priča se da pred smrt propjeva te se pjevajući prašta s *ovijem svijetom*

široki svijet (daljina, tuđina)

nutarnji nagon koji mu ne daje mirovati da ne teži sve dalje i dalje u *široki svijet*, da upozna ljude i njihove običaje

ugledati bijeli svijet (život, stvarnost)

željeli bismo da što češće *ugleda bijeli svijet*

u/na svijet donijeti (stvoriti)

kako bismo čim skorije sebi usvojili sve ono dobro i korisno koje je tuđa muka *u svijet donijela* / Za primjer ću kazati kakono je sudbina prerano *na svijet donijela* našega neumrloga Katančića

ŠALA: *paprena šala* (izrugivanje)

Tko bi imao i vremena i mjesta da ispiše sve ovake pokoji put vrlo *paprene šale* kojima je Dositije začinjavao svoje pripovijedanje

u svakoj šali ima polovica zbilje (narodna mudrost, u šali uvijek ima istine)

Međutim, meni se vidi, Kurelac se više šali, *ma u svakoj šali ima polovica zbilje*

TIŠINA: *mrtva tišina* (muk, tišina)

nije se nimalo čuditi što zatim kada je tursko kopito pogazilo zemlju srpsku, a narod u svojoj krvi ogreznuo, zavlada upravo *mrtva tišina* kao u gluho doba noći te se knjiga zatvori

TRAG: *ne biti/imati (ni) traga (ni glasa)* (nestati, izgubiti se)

Da je domaća nesloga – *ne bilo joj više traga ni glasa* – vatru potpirivala, to je lako smisliti.

ne ima knjizi *ni traga* / takovim ljudem *ne ima više ni traga ni glasa* / *ne ima ni traga* pravu životu književnomu

ući u trag (otkriti)

historiku pak zadavaju nakon dvije-tri godine velikih jada dok sve to razabere i istini *u trag uđe*

UHO: *dopirati do ušiju* (čuti)

već opisani zvuci starodavnoga govora, da ukratko rekнем, čakavskoga narječja, *dopiru do naših ušiju*.

UM: *imati na umu* (pamtiti, shvaćati)

opet se zaboravilo *imati na umu* da se za originalnost u stilu jednoga pisca hoće još nešto više negoli pravilnost u oblicima i valjan izbor narodnih riječi *pasti/padati na um* (sjetiti se)

Nešto kašnje, i meni opet *pade Đorđić na um smetnuti s uma* (zaboraviti)

ne smijemo *smetnuti s uma* da je on sam odgovor na pitanje još jače zamrsio

USTA: *iz ustiju do ustiju* (od usta do usta, usmenom predajom)

Da, u isto vrijeme kada su se po narodu *iz ustiju do ustiju* orile divne pjesme kosovopoljske, spominjuu domaći ljetopisci

metati u usta (govoriti u tuđe ime)

Na jednome mjestu *meće* Bošnjaku *u usta* onu poznatu pitalicu

VARATI SE: *ako se ne varam* (koliko mi je poznato, koliko znam)

Ako se ne varam, jer mi nije dovoljno poznata čitava dojakošnja literatura o Dositiju

VATRA: *kano među vatrom i vodom* (u teškom položaju)

to smo nasuprot Nijemcem, a i samim Slavenom, još uvijek *kano među vatrom i vodom*

VIDJELO: *izaći na vidjelo* (objelodaniti, izaći)

kojemu velika zasluga pripada što su ove pjesme *na vidjelo izašle*

VIJEK: *za sve vjekove* (zauvijek, stalno)

ima grana znanosti i vještina gdje ćemo, da ne rekнем *za sve vjekove*, ali za dugo vremena, ostati tuđi učenici

VINKO: *Vinko Lozić* (alkohol)

Narodnost ne budi ti na jeziku samo kad si nuz *Vinka Lozića* dobre volje i pune glave

VODA: *plivati uz/niz vodu* (lako/teško doći do cilja)

ta on *pliva uz vodu*, a mi *niz vodu*; komu je dakle laglje, ne treba mi ni kazati

VOLJA: *dobra volja* (dobrohotnost)

htjelo se nešto više negoli *dobra volja* ili čak entuzijizam *drage volje* (rado)

već joj je *drage volje* ustupio za štampu svojega Marulića

VRANA: *kao bijela vrana* (neobično, rijetko)

vrijedan je jer vas pohvali, što je kod njega rijetko *kao bijela vrana*

VRATA: *vrata zatvorena ispred nosa* (zatvoren ulaz, nepristupačnost čemu)

neka se pobrinu da na naših učilištih ne budu više azbuki *vrata ispred nosa zatvorena*, kako je to dosad bivalo

VRIJEME: *nastupiti bolja vremena* (nastati bolje prilike)

Nadasmo se doduše poslije godine 1860. da će nam odlanuti, da će *nastupiti bolja vremena*, zgodnija našem narodnomu razvijanju

ta su vremena prošla (to je prošlo/st/)

ne bi li mi tkogod odgovorio, al istinito odgovorio, da su ta *vremena prošla* i da takovim ljudem ne ima više ni traga ni glasa

ZID: *kineski zid* (velika prepreka)

Opetujem dakle i ovdje svoje osvjedočenje da ča prema što ne smatram nikakvim *kineskimi zidinami* šta bi rastavljale dva plemena jednoga naroda

ZLATO: *čisto zlato* (zlato, velika vrijednost)

njihov jezik, pun doista krasote i pravilnosti, a od izraza sve samo *čisto zlato*, sačuva jošte nekoliko starina

sjati kao zlato (imati veliku vrijednost, sjati, blistati)

Oba pjesnika umiju svu krasotu originala tako prenijeti da se i u našem jeziku *sja kao čisto zlato*;

ZLO: *uzeti za zlo* (zamjeriti)

koju mu je ono nepoznato nama lice *uzelo za zlo*

ZNAK: *biti dobar znak* (dobar smjer, uputa)

pa kad već nalazimo toliko volje do prijevoda, što je s neke strane *dobar znak*, naime da se knjige rado čitaju

ZNATI: *tko zna* (nitko ne zna, ne zna se)

Tko zna nije li o njemu ili glede njega Križanić bio štogod upitan i štogod rekao

ŽIVOT: *javni život/društveni život* (društveni život)

Trojako se dotiče naš *javni život* književnosti: u školi i naučnih zavodih, u žurnalistici kao odsjevu počitičkoga života i u narodnih kazalištih. / već se kore i osuđuju Nijemci također radi njihovih običaja u *društvenom životu životom platiti* (poginuti)

pri opsadi grada Beča, 1683. g. *životom platiti*

Navedena literatura:

- Babić, Stjepan, »*Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*«, *Nacrt za gramatiku*, HAZU, Globus, Zagreb, 1986.
- Katičić, Radoslav, »Život i djelo Vatroslava Jagića«, *Encyclopaedia moderna*, god. XVI-II., br. 48, str. 60–62; Zagreb, 1998.
- Kolenić, Ljiljana, »Leksik i frazeologija u Vodnikovoj Slavonskoj književnosti«, *Zbornik o Branku Vodniku*, ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski književni povjesničari, sv. 6, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2001., str. 197–205.
- Kolenić, Ljiljana, »Frazeologija u Prohaskinu Ilirizmu u Osijeku«, *Zbornik o Dragutinu Prohaski*, ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski književni povjesničari, sv. 8, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2003., str. 197–215.
- Kombol, Mihovil, »Vatroslav Jagić«, U knjizi: *Vatroslav Jagić, Rasprave, članci i sjećanja*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, Matica hrvatska i Zora, Zagreb, 1963.
- Kristijanović, Ignac, *Grammatik der kroatischen Mundart*, Zagreb, 1837.
- Moguš, Milan, *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1995.
- Reljković, Matija Antun, *Nova slavonska i nimačka gramatika*, Zagreb, 1767.
- Stolac, Diana, Tibljaš, Verena, *Konektori u znanstvenome stilu*, Fluminensia, Rijeka, 1994., str. 55–71.
- Vatroslav Jagić, Rasprave, članci i sjećanja*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, Matica hrvatska i Zora, Zagreb, 1963.
- Veber, Adolfo, *Slovnica hervatska za srednja učilišta*, Zagreb, 1871.
- Velčić, Mirna, *Uvod u lingvistiku teksta*, Školska knjiga, Zagreb, 1987.

FRAZEOLOGIJA JAGIĆEVIH ČLANAKA

Sažetak

Članak govori o jeziku Jagićevih članaka na temelju ograničenoga korpusa, ali velikoga vremenskoga raspona od šezdesetak godina. U tom dugom razdoblju gramatički su oblici u Jagićevim člancima doživjeli promjenu. Primjerice, do pred kraj XIX. stoljeća Jagićevi nastavci za dativ, lokativ i instrumental množine nisu izjednačeni, dok su u početku XX. stoljeća izjednačeni (*s našimi Hrvati* – prema *slovenskim narodima*).

Vatroslav Jagić rabi hrvatsko jezikoslovno nazivlje u svojim člancima (*jezikoslovlje, jezikoslovac, povijest hrvatskog jezika, starohrvatski jezik, slovnica, skladnja, osoba*). Njegove rečenice često su prožete navodima iz latinskoga jezika što ih on prevodi u bilješkama, ali i narodnim izrjekama pa to unosi živost u njegov stil. Mnogi frazemi, i to ne samo knjiški (oni što ih očekujemo u znanstvenom stilu), nego i razgovorni, obilježje su njegova stila u člancima. Autor voli rabiti sraslice u frazeologiji, ali i usporedne frazeme. U sažetku navodimo neke frazeme iz Jagićeve

bogate frazeologije: *kao mačka i miš, osjećati se kao kod kuće, kad-tad, danas-sutra, uzeti u obzir, vraćati pažnju*. I frazeologija u člancima Vatroslava Jagića govori o velikom znanstvenom potencijalu autorovu. Poznavanje stranih jezika (citati na latinskom, njemačkom), vješta uporaba frazema znanstvenoga stila i razgovornih te njihovo preplitanje, otkrivaju Jagića i kao vrsnoga stilista.

DIE PHRASEOLOGIE DER JAGIĆS ARTIKEL

Zusammenfassung

Im Artikel geht es um die Sprache der Jagićs Artikel auf Grund des beschränkten Korpus aber auch einer großen Zeitperiode von sechzig Jahren. In dieser langen Periode erlebten die grammatischen Formen in Jagićs Artikel Veränderungen. Zum Beispiel bis zum Ende des XIX Jahrhunderts waren die Endungen für Dativ, Lokativ und Instrumental Plural bei Jagić nicht ausgeglichen, während am Anfang des XX Jahrhunderts sie ausgeglichen waren.

Vatroslav Jagić benutzte in seinen Artikeln die kroatische sprachwissenschaftliche Terminologie. Seine Sätze sind oft mit Anwendungen aus dem Lateinischen durchwoben, die er in seinen Notizen übersetzt, wie auch mit den völkischen Ausdrücken, was sein Stil lebendiger macht. Viele Phraseme und zwar nicht nur geschriebene, was auch vom wissenschaftlichen Stil erwartet wird sondern auch mündliche sind Stilmerkmale seiner Artikel. Der Autor benutzt gern die Zusammensetzungen und vergleichende Phraseme. In der Zusammenfassung führen wir einige Phraseme aus der reichen Jagić Phraseologie: wie Katze und Maus; sich wie zu Hause fühlen; früher oder später, in Kauf nehmen; die Aufmerksamkeit lenken. Jagićs Phraseologie in den Artikeln spricht vom großen wissenschaftlichen Potential des Autors. Seine Sprachkenntnisse (Zitate auf Lateinisch und Deutsch) ein geschickter Gebrauch der Phraseme, die seinen wissenschaftlichen Stil charakterisieren entdecken Jagić als einen ausgezeichneten Stilist.

VATROSLAV JAGIĆ

RASPRAVE, ČLANCI I SJEĆANJA

**MATICA HRVATSKA
ZORA**

Sl. 10.: Rasprave, članci i sjećanja Vatroslava Jagića objavljeni su u 43. knjizi edicije *Pet stoljeća hrvatske književnosti* i popraćeni Kombolovom studijom o Jagiću

Einige syntaktische Anschauungen V. Jagićs

Izvorni znanstveni članak
UDK 811.163.42.09 Jagić, V.
811.163.42 (091)

0. In der sehr breit angelegten und differenzierten Tätigkeit Vatroslav Jagićs nehmen die grammatikalischen Untersuchungen einen bedeutenden Platz ein. Er ist der Autor dreier Publikationen – Deklinacija imenica samostalnoga kako se razvi u staroslovenskom-srbskom-hrvatskom jeziku (1862), Nješto o našem glagolu (1862), Gramatika jezika hrvatskoga, osnovana na starobugarskoj slovenštini (1864) und 23 Besprechung und Bemerkungen (s. Literaturverzeichnis). Jagić analysierte verschiedene grammatikalische Probleme: das Imperfekt in den slawischen Sprachen, die polnische Wortbildung, die Klassifikation der slawischen Verben, das Futur des Stammes *бѣ*, die Form *kužan* als Partizip, die Reduplizierung der Präposition, die Präposition *sa*, die Formen *naj* – *нека* – *немој* usw.

1. Vatroslav Jagić befasste sich auch mit der slawischen Syntax und veröffentlichte zwei Publikationen über syntaktische Fragen (Primjedbe k našoj sintaksi, 1865; Beiträge zur slawischen Syntax, 1899), eine Besprechung (Jagić 1890/91) und eine Bemerkung (1865). Außerdem wurde von ihm in zahlreichen Besprechungen die syntaktische Problematik berührt. Z.B. in der Besprechung von Maretićs Grammatik konstatiert er, dass die Syntax der wertvollste Teil dieses Buches ist, aber gleichzeitig bemerkt er auch die Mängel¹ (Jagić, 1900: 547). »Wenn man sich nun aus dieser Perspektive heraus fragt, warum Jagić bei seinen vielseitigen sprachlichen und literarisch-stilistischen Interessen gerade auf dem Gebiet der slawischen Syntax einen quantita-

¹ Jagić schreibt: »I ovdje je doduše strogo provedeno ograničavanje na Vuka i Daničića, ali nas to ovdje najmanje smeta. Građa je za ovaj dio gramatike kod Vuka i Daničića tako obilata, da je sve bitno već na ovom temelju moralo svakako doći do riječi. Na žalost mi nije moguće da se tim dijelom pobliže zabavim.« (Jagić, 1900: 547). »Angesichts seiner eigenen Beschäftigung mit Problemen der Syntax gerade zu jener Zeit ist diese letzte Bemerkung immerhin ein wenig befremdend. So bleiben die beiden längeren frühen Besprechungen Jagićs, der slawischen Syntax seines im ganzen noch vorjung-grammatischen Lehrers Miklošič und der linguistisches Neuland erschließenden, vor allem eben auf die Syntax ausgerichteten Aufzeichnungen zur russischen Grammatik von Potebnja, vom wissenschaftlichen Standpunkt aus, wenn nicht als regelrechte Vorstudien so doch als Bestimmungen des eigenen Standortes, die wichtigsten syntaktischen Schriften des großen kroatischen Slavisten neben seiner einschlägigen Abhandlung selbst.« (Birbaum, 1986: 229).

tiv – gewiss nicht qualitativ, wie gleich noch zu zeigen sein wird – relativ nur geringen Beitrag geleistet hat, so wird man dafür wohl in erster Reihe seine eigene philologische Schulung und das allgemeine wissenschaftliche Klima seiner Zeit, besonders was das Studium alter und neuerer Sprachen betrifft, verantwortlich Jagić sonst etwa beisteuerte, und zwar meist erst gegen Ende seiner wissenschaftlichen Laufbahn, wie etwa die knappe »kleine Mitteilung« mit der Überschrift Weitere Beispiele für den Gebrauch der Präposition *sa* im Serbokroatischen oder '*Naj – neka – nemoj*', sind kaum der Rede wert und stellen ausserdem, näher besehen, nicht einmal eigentlich syntaktische Beobachtungen dar, sondern sind vielmehr eher etymologischer und wortgeschichtlicher bzw. stilistischer Art. Auch in seinen zahlreichen, kritisch kommentierten Ausgaben altkirchenslavischer und sonstiger altslawischer Sprachdenkmäler bzw. in Spezialuntersuchungen über solche Texte, vom Codex Zographensis (1879) und Zakon Vinodolski (1880) bis zum altkirchenslavischen Apostolus (1919/20), finden sich kaum irgend welche wesentlichen, über rein philologische Erläuterungen hinausgehenden Bemerkungen zur Syntax. Ähnliches gilt ferner etwa auch von Jagićs mit Recht berühmter Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache (1900, ²913).« (Birnbäum, 1986: 227–228).

2. Aus seinen Arbeiten ist ersichtlich, dass er das Geschehen im slawischen Raum genau beobachtete. Dies gab ihm eine feste Grundlage für theoretische Überlegungen, für die Wahrnehmung, für die Differenzierung der Forschungsrichtungen und für die praktische Analyse.

3. Als Material für diese Analyse haben wir das berühmte Werk Jagićs »Beiträge zur slawischen Syntax« gewählt, das 88 Seiten umfasst und im Jahr 1899² veröffentlicht wurde. In dieser Analyse wird der Versuch unternommen, die grundlegenden Anschauungen V. Jagićs im Hinblick auf die syntaktische Problematik zu erfassen, die Innovationen in den damaligen Forschungen herauszufinden und auf seinen Beitrag zur slawischen Syntax zu verweisen.

4. Die syntaktischen Anschauungen Vatroslav Jagićs resultieren aus der Analyse konkreten Materials aus verschiedenen slawischen Sprachen sowie aus der Untersuchung der damaligen theoretischen Ansichten. Die »Beiträge zur slawischen Syntax« zeigen, dass Vatroslav Jagić alle wichtigen slawischen syntaktischen Ereignisse im 19. Jh. beobachtete. Die Liste der Publikationen (Monographien, Artikeln usw.), die V. Jagić auf den ersten 10 Seiten analysiert, ist beeindruckend: Es sind mehr als 70, geschrieben in fast allen slawischen Sprachen sowie auf Deutsch.

² In diesem Jahr wurden noch zwei Publikationen veröffentlicht, die für dieses Thema interessant sind: 1. Tomo Maretić »Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika«, 2. Josip Pasarić »Jagić prema hrvatstvu i srbstvu«.

5. Die theoretischen Anschauungen Vatroslav Jagićs berühren fünf Probleme: 1. den Entwicklungsgang der slawischen syntaktischen Forschung, 2. die Hauptrichtungen der slawischen syntaktischen Forschung, und konkret 3. den Gegenstand der Syntax, 4. den einfachen Satz, besonders den subjektlosen und 5. die Hauptsatzglieder, Subjekt und Prädikat.

Zuerst bemerkt V. Jagić, dass in den slawischen grammatikalischen Untersuchungen eine zunehmende Berücksichtigung der Syntax zu beobachten ist: »Anzeichen einer Wendung zum Besseren, zur stärkeren Rücksicht auf die Syntax, sind allerdings bereits vorhanden.« (Jagić, 1899: 1). Als positiv schätzt er auch insgesamt das Wiederaufleben einer wissenschaftlichen Behandlung der slawischen Sprachen ein: »Das Wiederaufleben der wissenschaftlichen Behandlung der slawischen Sprachen fällt entschieden in die Zeit der Vorherrschaft der Lehre von den Lauten und Formen.« (Jagić, 1899: 1).

6. V. Jagić unterscheidet in der slawischen syntaktischen Forschung fünf Richtungen: eine von Dobrovský begründete, eine zweite von Delbrück und eine dritte von Miklosich. Eine isolierte vierte Gruppe bilden Hatalla und Buslajev. Zur fünften Richtung zählen die syntaktischen Anschauungen A. A. Potebnjas.

7. Über Dobrovskýs Richtung macht Jagić nicht viele Komplimente: »Von den 720 Seiten des Gesamtumfangs seiner Institutiones umfasst die Syntax nur 90 Seiten, also nur den achten Teil des Ganzen. Sie zerfällt in die *Syntaxis convenientiae* (also die Konkordanz der einzelnen Teile im Satz in Bezug auf Genus und Numerus), in die *Syntaxis regiminis* (also die Casuslehre) und in die *Syntaxis ordinis* (kaum vier Seiten). Das Verbum blieb gänzlich unberücksichtigt.« (Jagić, 1899: 2). Der Richtung Dobrovskýs folgten die Grammatiker durch zwei Generationen: »[...] sie alle pflegten die Wortbildungs- und die Formenlehre, vernachlässigten dagegen die Syntax. Z. B. die polnische Grammatik von Bandtke, die im Jahre 1824 erschien und Dobrovský gewidmet war, behandelte die ganze Syntax der polnischen Sprache auf 63 Seiten, als *Syntaxis convenientiae*, *Syntaxis regiminis* und *Syntaxis ordinis*. In der Grammatik der *convenientiae*, *Syntaxis regiminis* und *Syntaxis ordinis*. In der Grammatik der illyrischen Sprache von Ignaz Berlich vom Jahre 1833 umfasste die Syntax 60 Seiten (den fünften Teil des Ganzen) in drei Abschnitten: Die Wortfügung der Übereinstimmung, der Abhängigkeit und der Ordnung – also abermals die bekannte Dobrovský'sche Dreiteilung.« (Jagić, 1899: 2). Zu dieser Richtung rechnet Jagić auch die Grammatik der illyrischen Sprache von Věkoslav Babukić (1854): »[...] die Grammatik der illyrischen Sprache von Věkoslav Babukić (1854) war in den übrigen Teilen ganz nach Dobrovský (also noch nicht einmal nach Miklosich) ausgearbeitet, die Syntax dagegen oder die Satzlehre befolgte das damals in österreichischen Gymnasien viel verbreitete 'Verwurstete' System Becker's.« (Jagić, 1899: 2).

8. Eine andere slawische Grammatik hat eine ebensolche Orientierung – die polnische Grammatik von A. Małecki, welche im Jahre 1863 erschien: Sie war eine der bedeutenderen Erscheinungen auf dem Gebiet der Syntax. »Auch diese Syntax legte das alte Schema zu Grunde: *składnia zgody* ist *Syntaxis concordantiae*, *składnia rządu* ist *Syntaxis rectionis* oder *regiminis* und *składnia szyku* ist *Syntaxis ordinis*«. (Jagić, 1899: 3). In dieser Grammatik bemerkt Jagić eine Kombination zweier Systeme: des alten Dobrovsky'schen und des neuen Becker-Wurst'schen und äußert sich metaphorisch: »Das alte Gebäude war verfehlt durch Anbringung neuer Etagen«. (Jagić, 1899: 3).

9. Nach Meinung V. Jagićs nahm eine ganz abgesonderte Stellung allen diesen Werken gegenüber die Grammatik der böhmischen Sprache von M. Hattala ein. »Seine *Srovnávací mluvnice jazyka českého a slovenského*, erschienen im Jahr 1856, versuchte den Satz nicht etwa bloß für die Syntax, sondern überhaupt für die ganze grammatische Behandlung der böhmischen Sprache an die Spitze zu stellen und dieser Idee alles unterzuordnen«. (Jagić, 1899: 4–5). Zu dieser Gruppe gehört auch der russische Philologe Buslajev, Ebenso isoliert wie Hattala's Syntax blieb in der grammatischen Literatur der Slaven die Syntax Buslajev's, die in der dritten im Jahre 1869 erschienenen Auflage nicht weniger als 377 Seiten umfasst (Jagić, 1899: 4). Die Besonderheit der Syntax Buslajev's findet V. Jagić auch im Einfluss von Jakob Grimm. »Nach dem allgemeinen Charakter der sonstigen Forschungen Buslajev's, in denen sich vielfache Anklänge an die vom warmen poetischen Hauch getragene Richtung Jacob Grimm's wiederfinden lassen, war zu erwarten, dass auch seine Syntax, so weit das möglich ist, in die Fußstapfen J. Grimm's treten werde. In der Tat erinnert so manches bei Buslajev an die Syntax Grimm's. [...] An J. Grimm erinnert dabei die Hervorhebung des Verbums im einfachen Satz, welchem das Nomen nachfolgt, doch ist bei Buslajev die syntaktische Analyse des einfachen und zusammengesetzten Satzes dem III. Kapitel vorbehalten« (235–377). Jagić konstatiert, dass die Syntax Buslajevs an der Sprödigkeit des Stoffes leidet. »Doch verdient das Werk Buslajevs noch stärker ausgebeutet zu werden, als es in der Syntax Miklosich's geschah. Ein prinzipieller Vorzug des Werkes Buslajev's, welchen es mit dem großen Werke Miklosich's teilt, besteht immerhin, darin, dass es keinen utilitären Standpunkt einnimmt, sondern ohne Rücksicht auf die Literatursprache alles, was in früheren Jahrhunderten oder in modernen Dialekten – großrussisch – Bemerkenswertes zu finden war, gleichmäßig berücksichtigt« (Jagić, 1899: 4–5).

10. Beindruckend waren für V. Jagić die stark theoretischen Anschauungen des russischen Sprachwissenschaftlers A. A. Potebnja: »Nach dem großen Werke Miklosich's ist das bedeutendste und tiefsinnigste, was in die slawische Syntax verschlägt, in den Forschungen A. Potebnja's zu finden, dessen Werke Delbrück merkwürdiger Weise nicht einmal dem Namen nach nennt! Das

Werk betitelt sich etwas zu wenig bezeichnend: 'Изъ записокъ по русской грамматикѣ' in zwei Heften erschienen. I. Heft: Введение. Воронежъ 1874. 8°. 157, II. Heft: Составные члены предложения и ихъ замены въ русско-мъ языкѣ. Харьковъ 1874. 8. 538. [...] Eine tiefe Kenntnis der syntaktischen Erscheinungen der russischen Sprache bis in die ältesten Denkmäler und der dialektischen Eigentümlichkeiten ist gepaart mit logischer Schärfe und feinstem Sprachgefühl« (Jagić, 1899: 6). Was dem Werk noch einen besonderen Reiz verleiht, ist laut Jagić sein ausgesprochener Gegensatz zur Auffassung der Syntax durch Miklosich. »Hier wird der Satz an die Spitze gestellt und die Betrachtung geht von den einzelnen grammatisch möglichen Bestandtheilen desselben, vom Subject und Prädicat aus. Da ich von der Richtigkeit dieser Betrachtung und der Möglichkeit grösserer Resultate bei dieser Betrachtung der syntaktischen Erscheinungen zu erzielen überzeugt bin, so gebe ich in der Anordnung des Stoffes dem System Potebnja's vor jenem Miklosich's den Vorzug« (Jagić, 1899: 6). In einigen Teilen von Jagić's Analyse ist der starke Einfluss Potebnjas sichtbar³, sehr oft wieder gegen Miklosich's Meinung.⁴ »Als wichtiges Verdienst der Arbeit Potebnjas erwähnt Jagić zu Recht die breite Heranziehung baltischen (litauischen und lettischen) Sprachmaterials, was eine zu einem tieferen Verständnis führende Vergleichung und Gegenüberstellung gleicher bzw. ähnlicher, aber auch unterschiedlicher Ausdrucksweisen ermöglicht. Jagić betont ferner (unter ausdrücklichem Hinweis auf Miklošičs abweichenden Standpunkt), dass Potebnja bei seinen syntaktischen Forschungen immer vom Satz als der ins Auge zu fassenden Grundeinheit ausgeht, warum natürlich sein Interesse auch so stark auf das den Satz als solchen konstituierende Prädikat gerichtet ist« (Birnbäum, 1986: 235).

11. Die Richtung Miklosichs wird von Jagić deutlich positiver beurteilt. Er schreibt: »Dass die slawische Sprache ein herrlicher Zweig der Sprachwissenschaft ist, kann durch den einfachen Hinweis auf den Teil der vergleichenden Grammatik Miklosich's, der die Syntax enthält, beleuchtet werden. Bekanntlich überragt dieser Teil alle übrigen nicht bloß durch den äußeren Umfang, sondern auch durch die innere Reichhaltigkeit, die so groß ist, dass

³ »Wohl den interessantesten, geistreichsten, aber auch am meisten kontroversen Abschnitt von Jagićs syntaktischer Studie bildet das Kapitel über das 'Particip als Prädicat' (S. 58–72), wo zwar überall sichtbar wird, gleichzeitig Jagić aber seine mit dem ukrainischen Sprachforscher übereinstimmende, öfter wieder gegen Miklošič polemische Auffassung durch eigene feine und genaue Beobachtungen zu unterbauen verstand. Dennoch können wir ihm hier nur in einigem, aber nicht allem zustimmen« (Birnbäum, 1986: 248).

⁴ »Einleuchtend ist in diesem Zusammenhang immerhin eine solche (wieder gegen Miklošič gerichtete) Beobachtung, wie die (S. 66), dass der präsentische Ausdruck *bog je stari davalac* sich im Grunde von der präteritalen Phrase *bog je svagda davao* ableiten lässt (was schon wiederum einen nahezu generativen Zugang zu den sprachlichen Gegebenheiten vorwegnimmt)« (Birnbäum, 1986: 248).

es noch eine Zeit andauern, wird, bis der gewaltige Stoff dieses Werkes vollständig verarbeitet sein wird« (Jagić, 1899: 1). Jagić hat sich vor allem auf Miklosich als seinen Lehrer orientiert und seine Arbeiten und Meinungen sehr oft unterstützt. Diese Jagić'sche Positionierung zeigt sich besonders deutlich im Vergleich Miklosich – Delbrück. Für Jagić ist mit »[...] Miklosich's Vergleichende[r] Grammatik, die den Fortschritt der modernen vergleichenden Sprachwissenschaft auf den slawischen Boden verpflanzt hatte, eine neue Aera für die grammatische Behandlung [angebrochen] anbrach [...]« – (Jagić, 1899: 2). Dann folgt die noch positivere Bewertung: »Im Jahre 1868 fing an zu erscheinen und im Jahre 1874 war beendet das große Werk Miklosich's: 'Vergleichende Syntax der slawischen Sprachen', dessen beinahe unveränderter Wiederabdruck im Jahre 1883 nötig wurde. Das Werk überragt Alles, was bis dahin auf dem Gebiet der syntaktischen Forschung geleistet wurde, nicht nur in der slawischen Philologie, sondern auch in der gesamten Sprachwissenschaft«. Bei Delbrück und Miklosich, so konstatiert Jagić, handelt es sich eigentlich um zwei verschiedene, gegensätzliche Ansätze: Während Miklosich den Satz gänzlich ignoriert, ist Delbrück damit nicht einverstanden. Dazu nimmt Jagić einen eigenen Standpunkt ein. »In dem Bewusstsein des Sprechenden ist mehr enthalten, als die Satzteile und ihre Konstruktionen. So ist z. B. nicht zu leugnen, dass auch eine Vorstellung von dem, was wir Prädikat nennen, eine treibende Kraft bei der Satzgestaltung ist, was man unter Anderem daraus sieht, dass das Adjectivum, wenn es in dem prädikativen Satzabschnitt steht, in mehreren Sprachen eine andere Gestalt zeigt, als wenn es attributiv ist, was sich doch nur aus einer in der Seele vorhandenen Vorstellung vom prädikativen Ausdruck erklären lässt« (Jagić, 1899: 10).

In dieser Hinsicht wird, nach seiner Meinung, das Buch von Ries 'Was ist Syntax?' dem Werke Miklosichs in ganz anderer und verdienter Weise gerecht. Jagić potenziert, dass Miklosich ganz klar sagt, dass er unter der Syntax nichts weiter verstehe als die Darlegung der Bedeutung, welche den Wortklassen und Wortformen zukommt. »Er ignoriert also den Satz gänzlich, aber nicht aus Angst vor dem zu starken Hervortreten der Subjektivität des Forschers, sondern aus Princip, welches nicht gebilligt zu werden braucht, aber für ihn als maßgebend galt und als solches auch von uns anerkannt werden muss. Noch deutlicher spricht er darüber auf S. 769. Er sagt: 'Von einer wissenschaftlichen Syntax scheint man vorauszusetzen, dass sie den zusammengesetzten Satz in einem eigenen Hauptteile behandle. Dass und warum in diesem Buche dies nicht geschieht, ergibt sich aus der S. 1 ausgesprochenen Ansicht von der Aufgabe der Syntax, nach welcher dasjenige, worauf es beim zusammengesetzten Satz ankommt, in verschiedenen Teilen des Werkes darzulegen ist'« (Jagić, 1899: 5–6). Jagić kommt zum Schluss: »Also die Beispiele, das ganze herrliche Material, auf welchem das Gebäude Miklosichs aufgebaut ist, lehnt

sich gegen die gänzliche Ignorierung des Satzes auf« (Jagić, 1899: 12). In der Besprechung aus dem Jahr 1875 ist seine Stellungnahme noch verstärkt: »Ich glaube aber nicht, dass man daraus für die wissenschaftliche Behandlung der Syntax notwendig dieselben Folgerungen ziehen müsste, welche hier gezogen worden sind. Denn wenn Miklosich die Syntax so definiert, dass sie die Bedeutung der Wortklassen und Wortformen darzulegen hat [...], so wird ja mindestens für den größten Teil der das Gebiet der Syntax ausfüllenden Lehren dabei stillschweigend vorausgesetzt, dass diese Bedeutung erst durch die Betrachtung der Beziehung dieser Wortklassen und Wortformen zu dem sie umgebenden sprachlichen Ausdruck gewonnen werden kann. Nur unter dieser Voraussetzung hat ja überhaupt die Benennung Syntax einen Sinn« (Jagić, 1900: 419).

In einigen Punkten ist Jagić mit Miklosich nicht einverstanden. **(1)** Er konstatiert folgende Tatsache: »Wenn Miklosich sagt, dass der Satz 'der subjektlose Gebrauch von Verben werde im Laufe der Zeit immer häufiger' unbeweisbar sei, so darf man an der Richtigkeit dieser Behauptung so lange zweifeln, bis nicht genauere Untersuchungen ein bestimmtes Resultat liefern werden. Die slawischen Sprachen scheinen eher für als gegen die von Miklosich bezweifelte Behauptung zu sprechen. Ja ich möchte aus der Beweisführung Miklosich's selbst den Schluss ziehen, dass die Zahl der subjektlosen Wendungen in den slawischen Sprachen dennoch zunimmt.« (Jagić 1899: 15). **(2)** Jagić weiter: »Während Miklošič für seinen Standpunkt das stark »europäisierte« Tschechisch verglichen mit dem in seiner Syntax vom Westen angeblich weniger beeinflussten Russisch ins Feld geführt hatte, wendet Jagić dagegen ein, dass das Russische in der Anwendung subjektloser Sätze bedeutend weiter gehe als beispielsweise das Serbische, welches letzteres in seiner Syntax dem 'Europäismus' aber auch ziemlich fernab geblieben sei, und dass etwa das Polnische, das sich stark unter dem modernen französischen Einfluss entwickelt habe, dennoch unpersönliche Konstruktionen (besonders vom Typ *przyjęto go*) häufig gebrauche« (Birnbäum, 1986: 241). **(3)** Er widerspricht Miklošičs Annahme, dass die Verbreitung des prädikativen Instrumentals im dem westlichen (lateinischen, deutschen, französischen) Einfluss mehr ausgesetzten Polnisch bedeutend weiter fortgeschritten sei als etwa im Serbischen, das vom Westen her sprachlich weniger beeinflusst worden ist. »Dieser Argumentation Jagićs seinem ehemaligen Lehrer gegenüber wird man sich nur anschließen können. Auch was die Entstehung des prädikativen Instrumentals im Slawischen betrifft, glaubt Jagić die Erklärung Miklošičs, der vor allem an den Instrumental der Verwandlung als Ausgangspunkt der weiteren Entwicklung dachte, nicht akzeptieren zu können und neigt eher der Deutung Potebnjas zu, welcher an den Instrumental des Vergleichs anknüpfend bei der Konstruktion

mit diesem Kasus in prädikativer Verwendung der verbalen Aussage grösseres Gewicht als beim Nominativ beimass. Wörtlich heißt es bei Jagić (S. 56) abschliessend dazu: »Da glaube ich nun mit Potebnja den prädicativen Instrumental am nächsten an die modale Bedeutung dieses Casus anlehnen zu dürfen und nicht mit Miklosich in der ideellen Bewegung die Grundbedeutung zu suchen« (Birnbäum, 1986: 247). (4) Er setzt sich dann ziemlich eingehend mit Miklošičs Auffassung betreffend das Auftreten des prädikativen Instrumentals im Slawischen auseinander (Birnbäum, 1986: 246).

12. Vatroslav Jagić findet in der Lehre von Delbrück eine Reihe von Schwächen. 1. Delbrück hat seinen ganzen früheren Plan gründlich zerstört und steht ganz in den Fußstapfen Miklosich's, nur weniger konsequent und kühn (Jagić, 1899: 10)⁵; 2. Delbrück komme manchmal in Widerspruch mit sich selbst⁶; 3. Die Begründung von Delbrück, dass die Syntax vom Satze auszugehen hat, sei nicht schwer zu geben⁷; 4. Einige Anschauungen Miklosichs

⁵ »Ich glaube aber aus der ganzen Darstellung Delbrück's auf Schritt und Tritt den Widerspruch herauszuhören, den er begeht, indem er von den Satzteilen früher als vom Satze spricht. Delbrück behandelt im ersten Band seiner Syntax nicht etwa bloß die Redeteile an und für sich, wie das Miklosich im ersten Teil seines Werkes tut, er spricht nicht bloß vom Substantiv und seinen Kategorien: Genus, Numerus, sondern auch von den Casus in ihrer syntaktischen Anwendung« (Jagić, 1899: 11).

⁶ »Er bekämpft Miklosich, der den Satz ignoriert, und verfällt, glaub' ich, in denselben Fehler. Denn dass er uns hinterher etwas vom Satze sagen wird, das befriedigt uns nicht. Delbrück unterscheidet sich oder wird sich von Miklosich nur darin unterscheiden, dass er, nachdem er zunächst beinahe ganz im Sinne Miklosich's den Satz außer Acht gelassen, zuletzt doch etwas vom Satze sprechen wird. Miklosich war konsequenter und verhartete bis zum Ende bei seinem Princip, nur von den Wortklassen und Wertformen zu reden, nicht aber von dem Satze. Vergebens entschuldigt Delbrück seinen Abfall von dem Princip, die Syntax als Lehre vom Satze und seinen Bestandteilen behandeln zu wollen, durch die Besorgnisse dadurch eine mangelhafte Übersichtlichkeit zu erzielen. Es kam ja auf den Versuch an, der vielleicht keineswegs so unerträglich ausgefallen wäre, wie Delbrück besorgt« (Jagić, 1899: 11).

⁷ »Jeder Akt des denkenden Geistes ist seinem subjektiven Inhalte nach ein ganzer Gedanke: jede Sprachäußerung ist der Absicht des Sprechenden nach ein ganzer Satz. Die einzelnen Ausdrücke des Kindes haben nicht bloß benennende Kraft, sondern, indem es ein Wort ausspricht, welches die Hauptvorstellung, das Objekt seiner Wahrnehmung oder seines Begehrens enthält, lässt es durch dieses eine Wort die ganze Aussage vertreten sein. Es wäre allerdings unrichtig, wenn man voraussetzte, dass gerade die älteste Ausdruckweise aus Sätzen, in Subjekt und Prädikat zerlegbar, bestand. Ein wahrgenommener äußerer Vorgang erregte den inneren Sinn des Menschen, er drückte die dadurch gewonnene Anschauung durch ein entsprechendes Lautgebilde aus: damit war zunächst weder bloß die Tätigkeit – also Verbum – noch das tätige Subjekt – also Nomen – bezeichnet, sondern der ganze konkrete Vorgang, wie er sich dem Bewusstsein darstellte. Auch in der heutigen vollständig entwickelten, ausgebildeten Sprache finden wir Illustrationen dieses Entwicklungsganges. In Ausdrücken, wie serb. *hvala*, in Ausrufen wie *пожаръ*, in Äußerungen wie *спаси́бо* (ich danke), in Interjektionen wie *пст*, *hop*, *би́да* u. s. w. liegt immer der Inhalt eines ganzen Satzes, unbekümmert darum, ob das betreffende Wort eine indeklinable Interjektion wie *пст*, *hop*, ein Substantiv wie *би́да*, *hvala*, *пожаръ*, oder Substantiv und Adjektiv wie *добра́ спеша*, *добра́ коб*, *бо́жја помоћ*, oder einen ganzen Satz wie *спаси́бо*, *акобогда* (in der Bedeutung: wohin?) darstellt« (Jagić, 1899: 11–12).

würden falsch interpretiert: »Man schlage wo immer in der Syntax Miklosichs nach, der vom Satz nichts wissen will, was zeigen die von ihm so zahllos zitierten Beispiele? Mag es sich um Genus, Numerus oder Casus des Nomens oder um Tempus oder Modus des Verbums handeln, regelmässig zitiert er ganze Sätze und doch gehört Miklosich nicht zu den Gelehrten, die überflüssige Worte anwenden. Seine Belege also beweisen am besten, dass man jede Bestimmung, jede Definition oder Distinktion betreffs der Bedeutung einer Wortform immer in Beziehung auf den ganzen Satz oder zum mindesten einen Teil desselben trifft. In der Tat, wie soll man z. B. die Bedeutung des Imperfekts oder die Bedeutung des Lokals ohne Präposition (z. B. *кошму с ризахъ*) verstehen, wenn man nicht die wesentlichen Bestandteile des Satzes zitiert? Wie soll man den Instrumentalis des Prädikats seiner Bedeutung nach erfassen, wenn man ihn nicht in voller Beziehung sich vergegenwärtigt. Also die Beispiele, das ganze herrliche Material, auf welchem das Gebäude Miklosichs aufgebaut ist, lehnt sich gegen die gänzliche Ignorierung des Satzes auf« (Jagić, 1899: 12). 5. Miklosichs Syntax sei nur »Wortbedeutungslehre«, also das, was man zuweilen mit dem Ausdruck Semasiologie bezeichnet. Die Motivierung des Verfahrens Miklosich's, wie sie bei Delbrück zu lesen ist, kann Jagić nicht gutheißen. Dann zitiert er Delbrück. »Er sagt: 'Miklosich hatte, wie man aus allen seinen Schriften sieht, die Ansicht, dass ein wissenschaftlicher Mann sich vor allen Dingen dem Stoff gegenüber bescheiden zu verhalten habe. Er wollte in erster Linie den Stoff in einem Umfang sammeln, wie es vor ihm nicht geschehen war, und ihn geordnet darstellen, war aber stets in Besorgnisse, dass demselben zu viel von der Subjektivität des Forschers aufgedrängt werde. So mochte er denn glauben, dass mit den Teilen des Satzes, die ja den Satz bilden, auch der Satz selbst behandelt sei u. s. w.'« (Jagić, 1899: 12). Jagić findet, dass eine solche Charakteristik die wissenschaftliche Bedeutung Miklosich's ganz verkennt. »Er war mehr als ein schüchternen Stoffsammler. Gerade die Syntax Miklosichs zeigt bei einer Fülle von feinsten Bemerkungen, dass er den Stoff nicht nur mit beispiellosem Fleiß zu sammeln verstand, sondern auch wissenschaftlich zu verwerten den Muth hatte. Nicht also eine Ratlosigkeit gegenüber dem angehäuften Stoff spiegelt sich in der Syntax Miklosich's wider, sondern ein fester Entschluss, diesen Stoff mit der schärfsten Konsequenz so zu behandeln, wie das seiner Auffassung von der Syntax entsprach« (Jagić, 1899: 12). Aber Henrik Birnbaum konstatiert Folgendes: »Jagićs Bewertung dieser beiden bedeutenden Beiträge zur slavischen Syntax allgemein veranschlagend, kann jedenfalls kaum ein Zweifel daran bestehen, dass seine eigene, daraus bereits einigermaßen klar erkennbare Grundkonzeption bei aller Anerkennung der großen Verdienste der Leistung seines Wiener Lehrers auch auf dem Gebiet der Syntax doch der Potebnjas viel näher stand (und von ihr wohl auch wesentlich beeinflusst wor-

den ist) als der damals bereits ein wenig antiquierten Miklošičs« (Birnbaum, 1986: 236).

13. In der syntaktischen Untersuchungen begibt sich Jagić auch in die Logik und analysiert die Beziehung logische Einheiten – syntaktische Einheiten, genauer: das logische Urteil und den grammatische Satz. »Man pflegt zu sagen: Lautes Denken sei Sprechen. Das ist auch richtig, nur darf man daraus nicht schließen, dass Denken und Sprechen identisch sei. Ein logisches Urteil und ein grammatischer Satz brauchen sich nicht zu decken. Das logische Urteil entspringt aus der Zerlegung eines Begriffes, und die Verbindung von Subjekt und Prädikat ist darin eine wesentliche, notwendige. Ich kann aber einen Satz bilden, wo logisch noch kein Urteil vorliegt, z. B. *Der Baum, der im Walde steht* bezeichnet grammatisch einen vom Substantiv *Baum* abhängigen Relativsatz und logisch ist das noch kein Urteil« (Jagić, 1899: 12). Aber manchmal ist es umgekehrt: »[...] ein Satz kann einen Zustand aussagen, eine Handlung oder auch etwas bloß Zufälliges, nicht Notwendiges, etwas, was gar nicht wahr sein muss« (Jagić, 1899: 12). Konkret bedeutet das, dass der Satz auch ohne Subjekt existieren kann (subjektlose Sätze), wo der ganze Satz im Prädikat enthalten ist. »Ja streng genommen grammatisch sind selbst Wortformen wie *хочу* – *хoћу*, *могу* subjektlose Sätze, da sprachlich das Subjekt nicht ausdrücklich ausgesprochen ist und doch während *хoћу* logisch nicht Urteil genannt werden kann, ist es grammatisch ein Satz, denn es besteht aus einem solchen Redeteil (Verbum), welcher allein einen Satz darstellen kann, weil es eine die Person bezeichnende Form und eine Tätigkeit oder einen Zustand ausdrückende Bedeutung hat, d. h. es ist ein Verbum finitum« (Jagić, 1899: 12). Jagić verwendet für subjektlose Sätze einen besonderen Terminus – embryonale Sätze: »Russisch *ну тебя*, serbo-kroat. *eto ga* sind Sätze ohne Subjekt (Nominativ) und ohne Prädikat (Verbum). Das sind eben solche Phrasen, die sich in jeder Sprache als prägnanter Ausdruck vorfinden, der einen grammatisch nicht voll zum Durchbruch gekommenen Satz ersetzt. Wer wird in einem im schnellen, befehlenden Ton von weitem ausgesprochenen *чаю* oder *vina* den Sinn des vollen Satzes vermissen? Doch ist das offenbar nur eine kurze Redeweise, ein summarisches Verfahren, während eines Ausnahmezustandes« (Jagić, 1899: 12). Er postuliert, dass in der indoeuropäischen Syntax die geringste Einheit des Satzes ein Verbum finitum (ganz selten auch der Infinitiv) bildet (Jagić, 1899: 12). Weiter, analysiert Jagić die Wechselwirkung zwischen subjektlosem Satz und subjektlosem Urteil und nimmt eine neutrale Stellung ein. Auf die große Streitfrage der Philosophen in dieser Zeit, ob es subjektlose Urteile gebe, wollte er nicht eingehen (Jagić, 1899: 1). Er erklärt diese Position: »Mögen die Philosophen über die Frage, was ein Urteil sei, streiten, so viel sie wollen, grammatisch unterliegt es keinem Zweifel, dass der aus bloßem Prädikat, d. h. aus einem Verbum in der 3. Person sing.

bestehende Satz ein vollständiger Satz ist. Dem Ausdruck *гремитъ* – *grzmi* – *grmi* hat noch Niemand den Wert eines vollständigen Satzes abgesprochen, trotzdem man sich poetisch, namentlich in alten Sprachen, auch ein Subjekt hinzudenken kann. Z. B. neben dem subjektlosen *гремитъ* kann man sagen *громъ гремитъ*, *громъ загремль*, bulg. neben *вали* kann man auch sagen *ситен дъжд вали*, čech. *velicí hrotové hřímali*, oder neben *тамъ водитъ* (dort spukt es) kann man sagen *домовой водится*« (Jagić, 1899: 14).

14. Auf dem Gebiet der Kasussyntax sind Jagićs Anschauungen zum Vokativ und die Beziehung Nominativ – Vokativ interessant. Die Streitfrage, ob der Vokativ ein alter Casus sei, dürfte, nach Meinung von Jagić, in der Syntax zu Gunsten der letzteren Ansicht ausfallen. »Jedenfalls gehört er unter die Casus recti zum Unterschied von den übrigen Casus obliqui, und zwar steht er unzweifelhaft mit der zweiten Person als der angeredeten im innigsten Zusammenhang. Den nahen Zusammenhang des Vocativs mit dem Nominativ illustriert schon der Umstand, dass im Plural oder Dual die beiden Casus zusammenfallen. Der Unterschied beschränkt sich auf den Singular. Übrigens beobachtet man in sehr vielen Sprachen das Bestreben, die besondere Form des Vokativs als etwas Entbehrliches aufzugeben. Von den slavischen Sprachen haben das Großrussische und zum allergrößten Teil das Slowenische den Vokativ aufgegeben« (Jagić, 1899: 31).⁸

15. In der Analyse des Prädikats unterscheidet Jagić die Prädikation (die Prädikativität) und die Verbalität nicht (Jagić, 1899: 33–49).

⁸ »Den häufigen Ersatz des Vokativs durch den Nominativ sowie, außerhalb des Singulars, den Zusammenfall beider Kasusformen nur kurz erwähnend, erörtert er dann eine andere, weniger gewöhnliche Erscheinung, deren Deutung immerhin einige Schwierigkeiten bereitet. Es handelt sich um den Ersatz des Nominativs als Subjektskasus durch den Vokativ (und also nicht umgekehrt), wie er besonders aus der slavischen Volksdichtung bekannt ist. Während der kroatische Forscher dafür früher rein metrische Gründe, also die Silbenzahl, verantwortlich machen zu können glaubte, setzt er sich nun mit Miklošičs Einwänden dagegen sowie der vermittelnden Einstellung Potebnjas auseinander. So räumt er diesmal ein, dass metrische Faktoren dabei allein wohl kaum ausschlaggebend gewesen sein können, da, wie Potebnja gezeigt hatte, auch in der ukrainischen Volkspoese ein derartiger Gebrauch gut belegt sei und das Ukrainische in seiner Dichtung bekanntlich nicht (mehr) das silbenzählende Prinzip befolgt (sondern, wie im Russischen, die Betonung für den Versbau entscheidend ist). Mit Recht hebt Jagić aber gegenüber Miklošič hervor, dass die nominativische Verwendung des Vokativs auf Maskulina beschränkt ist, da bei Feminina ein entsprechender Kasuswechsel eben keinen metrischen Gewinn mit sich brächte. Und wenn Miklošič auf die Möglichkeit hinweist, dass auch andere – also abhängige – Kasus zuweilen die Subjektsfunktion erfüllen (was aber nur unter ganz besonderen Umständen der Fall sein kann), so betont Jagić die funktionale Verwandtschaft des Vokativs mit dem Nominativ, die jenen daher zum natürlichen Ersatzkasus geradezu prädestiniere. Aber auch zu Potebnjas gewiss allzu weit gehender psychologischer Deutung dieses Kasusgebrauchs, den an sich unerwarteten, aber doch häufig bezeugten Vokativ des Subjekts als Ausdruck der Sympathie der Volksdichtung dem – männlichen – Helden (aber auch dem Ross, ukr. *kin'*) gegenüber erklärend, ist Jagić mit guten Gründen skeptisch eingestellt, schon allein weil dieser Gebrauch des Vokativs in Wirklichkeit die ganze Spannweite der Sym- und Antipathie umfasst« (Birbaum, 1986: 243–244).

16. Aufgrund der durchgeführten Analyse kommen wir zu folgenden Schlüssen.⁹ **1.** Die syntaktischen Anschauungen V. Jagićs resultieren aus der Kenntnis einer Vielzahl slawischer Sprachen, aus der Analyse eines breiten Materials sowie aus der außergewöhnlichen Informiertheit über das linguistische Geschehen in der slawischen Welt. **2.** Jagić konnte die syntaktischen Fragen nicht losgelöst von seiner Zeit betrachten. Er lehnte sich logischerweise an bestehende Erklärungen und Lösungen an, in erster Linie an jene seines Lehrers Miklosich. Die syntaktischen Anschauungen von V. Jagić darf man nicht mit dem Maß der modernen syntaktischen Theorie messen. **3.** Den größten Beitrag sehen wir darin, dass er auf das Wesen der wichtigsten Probleme hingewiesen hat. **4.** Die Beschränkungen, wie es die Analyse nur des einfachen Satzes und die deutliche Konzentration auf die Syntax der Formen sind, sind nicht das Resultat eines von Jagić gepflegten engen Ansatzes, sondern spiegeln eher das Niveau der Erforschung der Syntax der slawischen Sprachen zu seiner Zeit wider.

⁹ Henrik Birnbaum zog ebenso seine Schlüsse: »Abschließend und zusammenfassend darf wohl über Vatroslav Jagićs Beitrag zur slavischen Syntax gesagt werden, dass, obzwar dieser – gemessen an seiner übrigen wissenschaftlichen Produktion – quantitativ nicht sonderlich ins Gewicht fällt, er dennoch qualitativ von der feinen Beobachtungsgabe und dem großen sprachlichen Einfühlungsvermögen des kroatischen Gelehrten zeugt, und zwar sowohl was verschiedene lebende slawische Sprachen als auch den z. T. erstarrten, aber deshalb viel Altertümliches erhaltenden Sprachgebrauch der Volksdichtung sowie das nur durch eine gewaltige Belesenheit und philologischen Scharfblick mögliche Verständnis älterer Sprachstufen anbelangt. Indem er sich in seiner allgemeinen Ausrichtung von der ihm einst so vertrauten und methodologisch weiter gute Dienste leistenden Tradition seines bedeutenden Lehrers Miklošič immer mehr ab- und der damals zweifellos originelleren, scharfsinnigen (in manchem aber auch in neuen Vorurteilen, wie etwa der übermäßigen Betonung des psychologischen Moments, befangenen) syntaktischen Sehweise Potebnjas zuwandte, dabei jedoch stets mit den einmal gewonnenen Errungenschaften seines Forschungsfeldes und verwandter Disziplinen kritisch-würdigend verbunden blieb, wurde Jagić auch auf dem Gebiet der slavischen Syntax zu einem wahren Erneuerer, dessen Leistung wir nicht hoch genug veranschlagen können, selbst dann nicht wenn wir ihm in der einen oder anderen Überlegung oder einzelnen Überzeugung – besonders etwa was seinen Glauben an die mächtige Durchschlagkraft eigenständiger slavischer Ausdrucksweisen betrifft – nicht immer folgen können. So mag es kaum unangebracht erscheinen, wenn wir seinen Beitrag zur Erforschung der slavischen Syntax vor allem in historischer Sicht vielleicht am ehesten mit der Leistung eines Jacob Wackernagel in bezug auf die klassischen Sprachen und das Deutsche vergleichen zu dürfen glauben« (Birnbaum, 1986: 250–251).

Literatur:

- Henrik Birnbaum, »Vatroslav Jagićs Beitrag zur slavischen Syntax«, *Jagićev zbornik*, Zavod za znanost o književnosti, Zagreb, 1986, s. 225–251.
- Vatroslav Jagić, »Deklinacija imenica samostalnoga kako se razvi u staroslovenskom-srbskom-hrvatskom jeziku«, *Izveštaj Zagrebačke gimnazije za 1861/62*, Zagreb, 1862., str. 3–15.
- Vatroslav Jagić, »Nješto o našem glagolu«. Pisa Vinko Pacel. Na Rieci, 1862; *Pozor*, br. 255 i 256; 6. i 7. XI. 1862.
- Vatroslav Jagić, »Gramatika jezika hrvatskoga. Osnovana na starobugarskoj slovenštini. Deo prvi: Glasovi«, Zagreb, 1864, Brzotisk A. Jakića, 89 s.
- Vatroslav Jagić, »Primjedbe k našoj sintaksi«, In: *Književnik*, Zagreb, 1865.
- Vatroslav Jagić, »Das Imperfekt in der slawischen Sprachen (1874)«, *Archiv für slavische Philologie*, I, sv. 3, S. 439–453; Berlin, 1876.
- Vatroslav Jagić, »Miklosichs Vergleichende Grammatik der slawischen Sprachen. Bd. II i IV«, *Archiv für slavische Philologie*, I, sv. 3, S. 412–438; Berlin, 1876.
- Vatroslav Jagić, »Историја облика српскога и хрватског језика до свршетка XVII. вијека Ђ. Даничића (Београд 1974)«, *Archiv für slavische Philologie*, II, S. 156–163; Berlin, 1877.
- Vatroslav Jagić, »Потебня А. А. Из записокъ по русской грамматикѣ. I: Введение«, *Archiv für slavische Philologie*, II, S. 164–168; Berlin, 1877.
- Vatroslav Jagić, »F. Miklosich. Vergleichende Grammatik der slawischen Sprachen. Erster Band: Lautlehre (zweite Ausgabe, Wien, 1879)«, *Archiv für slavische Philologie*, IV, S. 482–496; Berlin, 1880.
- Vatroslav Jagić, »Altböhmische Alexanderfragmente und grammatische Streitfragen«, *Archiv für slavische Philologie*, V, S. 669–674; Berlin, 1881.
- Vatroslav Jagić, »Das slavische Präsens бѡ – бадѡ«, *Archiv für slavische Philologie*, VI, S. 287–289; Berlin, 1882.
- Vatroslav Jagić, »Фр. Миклошич. Сравнительная морфология славянских языков«, *Archiv für slavische Philologie*, X, S. 196–200; Berlin, 1887.
- Vatroslav Jagić, »Богородицкий. Курс грамматики русского языка: Фонетика (1887)«, *Archiv für slavische Philologie*, XI, S. 270–288; Berlin, 1888.
- Vatroslav Jagić, »Dr. Oskar Asbóth. Kurze russische Grammatik (1889)«, *Archiv für slavische Philologie*, XII, S. 289; Berlin, 1890.
- Vatroslav Jagić, »Пера Ђорђевић. Прилози за синтаксу српскога језика I: О падежима без предлога (Београд 1889)«, *Archiv für slavische Philologie*, XIII, S. 145–146; Berlin, 1891.
- Vatroslav Jagić, »Burgmann/Delbrück. Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen (1898)«, *Archiv für slavische Philologie*, XX, S. 367–374; Berlin, 1898.
- Vatroslav Jagić, »Beiträge zur slavischen Syntax« gewählt«, *Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften*, Bd XLVI, 88 S; Berlin, 1899.

- Vatroslav Jagić, »Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika. Napisao Dr. T. Maretić (1899)«, *Archiv für slavische Philologie*, XXII, S. 263–278; Berlin, 1900.
- Vatroslav Jagić, »Beiträge zur polnischen Wortbildung von Titus Benni«, *Archiv für slavische Philologie*, XXVII, S. 460; Berlin, 1905.
- Vatroslav Jagić, »Das Futurum des Stammes **бы**«, *Archiv für slavische Philologie*, XXVIII, S. 35–36; Berlin, 1906.
- Vatroslav Jagić, »Einige Streitfragen: 7. Klassifikation der slawischen Verbums«, *Archiv für slavische Philologie*, XXVIII, S. 17–36; Berlin, 1906.
- Vatroslav Jagić, »Johannes Užarević, ein Grammatiker des XVII. Jahrhunderts«, *Archiv für slavische Philologie*, XXIX, S. 154–160; Berlin, 1907.
- Vatroslav Jagić, »A. Meillet. Einführung in die vergleichende Grammatik der indogermanischen Sprachen (Berlin 1902)«, *Archiv für slavische Philologie*, XXXI, S. 218–223; Berlin, 1909.
- Vatroslav Jagić, »Karl Burgmann, Berthold Delbrück. Grundriss der vergleichender Grammatik der indogermanischen Sprachen. Erster Band: (2. Bearb. Strassburg 1898)«, *Archiv für slavische Philologie*, XXXI, S. 223–237; Berlin, 1909.
- Vatroslav Jagić, »Was bedeutet *kužan* als Partizip? (Jagić's Bemerkung)«, *Archiv für slavische Philologie*, XXXI, S. 316; Berlin, 1910.
- Vatroslav Jagić, »Rezensija Hrvatske ili srpske gramatike za srednje škole od kr. univerz. prof. dra T. Maretića«, *Archiv für slavische Philologie*, XXXI, S. 459–462; Berlin, 1910.
- Vatroslav Jagić, »Reduplizierung der Präposition *съ* im slavischen Donautale von I. Rengjeo«, *Archiv für slavische Philologie*, XXXII, S. 621; Berlin, 1911.
- Vatroslav Jagić, »Reduplizierung der Präposition *съ* im Ugroruthenischen«, *Archiv für slavische Philologie*, XXXII, S. 622; Berlin, 1911.
- Vatroslav Jagić, »Weitere Beispiele für den Gebrauch der Präposition *sas* im Serbokroatischen«, *Archiv für slavische Philologie*, XXXIII, S. 611; Berlin, 1912.
- Vatroslav Jagić, »J. J. Mikkola. Urslawische Grammatik: Einführung in das vergleichende Studium der slavischen Sprachen (Heidelberg 1913)«, *Archiv für slavische Philologie*, XXXVII, S. 199–203; Berlin, 1920.
- Vatroslav Jagić, »Grammatik der ruthenischen (ukrainischen) Sprache (Wien, 1913)«, *Archiv für slavische Philologie*, XXXVII, S. 204–211; Berlin, 1920.
- Vatroslav Jagić, »*Naj – neka – nemoj*«, *Јужнословенски филолог*, C. 115–116; Beograd, 1921.
- Josip Pasarić, »Jagić prema hrvatstvu i srbstvu«, Tiskom Dioničke tiskare, Zagreb, 1899, 42 s.

EINIGE SYNTAKTISCHE ANSCHAUUNGEN V. JAGIĆS

Zusammenfassung

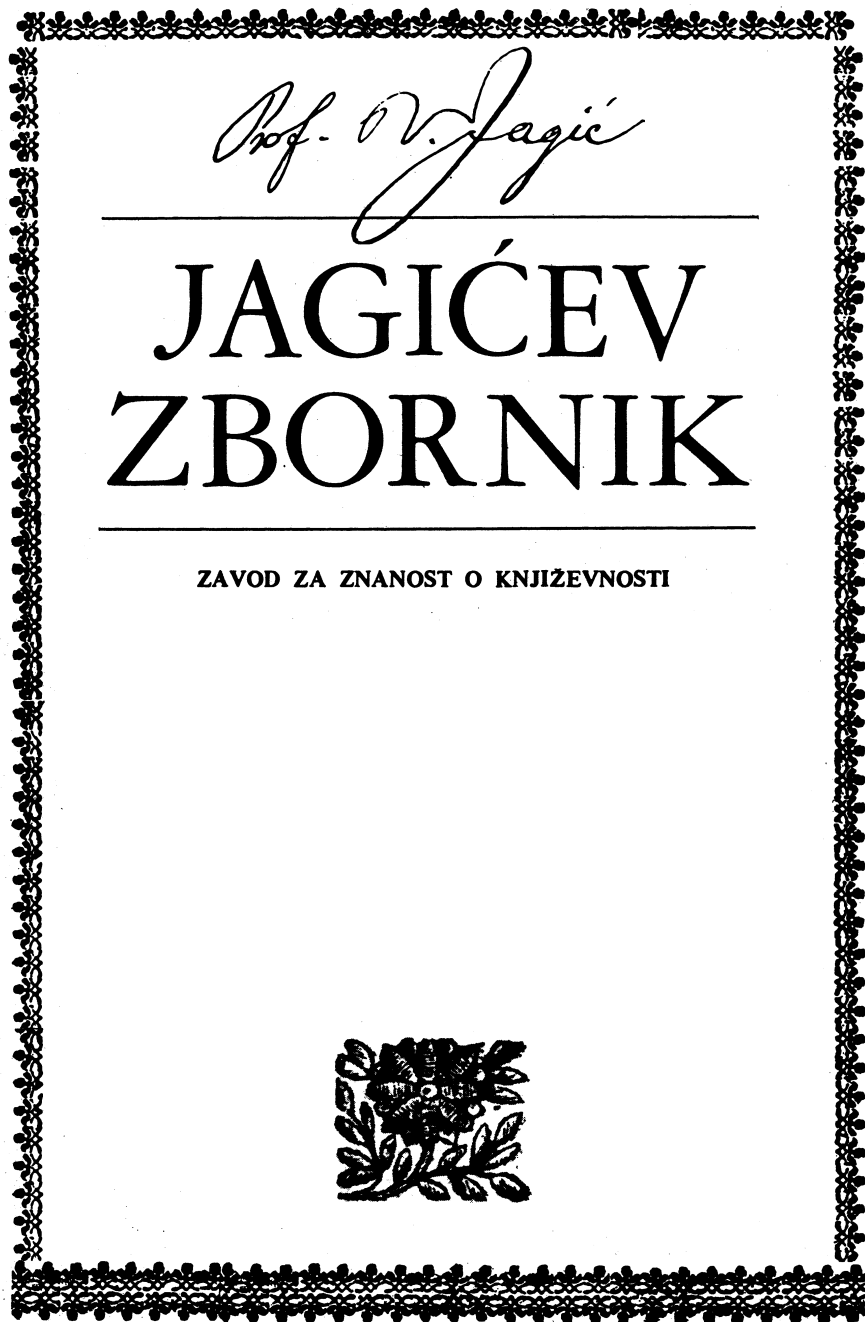
In der sehr breit angelegten und differenzierten Tätigkeit Vatroslav Jagićs nehmen die grammatikalischen Untersuchungen einen bedeutenden Platz ein. Vatroslav Jagić hat sich besonders für die slawische Syntax interessiert. Aus seinen Arbeiten ist ersichtlich, dass er das Geschehen im slawischen Raum genau beobachtet hat. Dies gab ihm eine breite Grundlage für die theoretischen Überlegungen, für die Wahrnehmung, für die Differenzierung der Forschungsrichtungen und für die praktische Analyse.

Im Vortrag wird der Versuch unternommen, die grundlegenden Anschauungen V. Jagićs im Hinblick auf die syntaktische Problematik zu erfassen, die Innovationen in der damaligen Forschung herauszufinden und auf seinem Beitrag zur slawischen Syntax zu verweisen. Besondere Aufmerksamkeit wird auf die Kasussyntax und die Syntax des Verbs gerichtet.

NEKI SINTAKTIČKI POGLEDI VATROSLAVA JAGIĆA

Sažetak

U veoma širokoj i raznorodnoj aktivnosti Vatroslava Jagića gramatičke rasprave zauzimaju vidno mjesto. Vatroslav Jagić se posebno interesirao za slavensku sintaksu. Iz njegovih radova vidi se da je događanja na slavenskom prostoru veoma pažljivo promatrao. To mu je davalo dobru osnovu za teoretska razmišljanja, uočavanje i diferenciranje istraživačkih pravaca te za praktičnu analizu. U radu je učinjen pokušaj da se osmisle osnovni Jagićevi pogledi na sintaktičku problematiku, da se razmotre inovacije do kojih je došao u istraživanjima i da se ukaže na njegov doprinos slavenskoj sintaksi.

Sl. 11.: *Jagićev zbornik*, objavljen 1986. u izdanju Zavoda za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu uredili su Ivo Frangeš, Aleksandar Flaker, Riccardo Picchio i Nullo Minissi

Diana Stolac

Vatroslav Jagić i riječki filološki krug

Izvorni znanstveni članak
UDK 811.163.42 (091)

Impozantna bibliografija radova s više od dvadeset tisuća ispisanih stranica velikoga hrvatskog slavista Vatroslava Jagića (Varaždin, 1838. – Beč, 1923.) započinje člankom »Recimo koju, Progovorio Frane Kurelac«, objavljenim u *Narodnim novinama* 1860. godine.¹ Dvije godine kasnije, 1862., Jagić u *Pozoru* objavljuje tekst »Fluminensia ili koječega na Rěci, Po Franu Kurelcu«. U oba je, dakle, rada dao svoje osvrte na djelo profesora riječke gimnazije Frana Kurelca.

I priređivači njegovih izabranih radova u naše vrijeme pridaju tim ranim tekstovima posebnu pozornost, pa tako upravo njima započinju i *Rasprave, članci i sjećanja* u 43. knjizi Matičine edicije *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, što ih je 1963. godine priredio Marin Franičević (usp. Jagić, 1963.).

U popisu, pak, radova objavljenih o Jagiću, i opet je na prvome mjestu rad jednoga profesora riječke gimnazije – godine 1862. objavljuje u *Pozoru* Vinko Pacel svoj *Odgovor na kritiku Vatroslava Jagića* (usp. *Jagićev zbornik*, 1986.: str. 281).

Jagićev se filološki rad najčešće promatra kao primarno slavistički, dok se kroatistički manje analizira. To ima svojih opravdanih razloga – velike su Jagićeve zasluge za povijesnu gramatiku, za predstavljanje, filološke ocjene i izdavanje kanonskih tekstova i ostale starije građe, posebice rukopisa, za uređivanje vrsnoga časopisa *Archiv für slavische Philologie*, te za položaj moderne slavistike u neslavenskome svijetu – od vremena kada je bio prvi profesor na tek osnovanoj katedri za slavensku filologiju 1874. godine u Berlinu do vođenja slavistike, kao Mikošičev nasljednik, na Bečkome sveučilištu od 1886. godine. U sjeni ovih velikih postignuća ostali su mu radovi drugih tematskih područja.

¹ Ovdje se pozivam na bibliografiju »glavnih radova« (u: Jagić, 1963.: str. 23). Prije toga članka Jagić je u *Narodnim novinama* objavio nekoliko kraćih napisa, počevši 1857. vezano uz časopis *Neven*, odnosno 1859. uz obranu zagrebačke filološke škole (usp. Damjanović, 1988.: str. 13).

Ali, kao što pokazuju navedeni prvi, ali i neki kasniji bibliografski podaci, Jagić je ostavio dubokoga traga u jezikoslovnoj kroatistici druge polovice XIX. stoljeća. U prvome redu ovdje mislim na vrijeme do odlaska iz Zagreba 1871. godine, konkretno na njegovo sudjelovanje u standardološkim raspravama, odnosno oblikovanju hrvatskoga književnog jezika, premda ne valja smetnuti s uma da i Jagićev rad na povijesti hrvatske književnosti pripada kroatistici u širem smislu.

U tome je kontekstu Jagićevo djelovanje u mladim danima uz zagrebačku filološku školu, ali ubrzo i odvajanje od nje. Poslije povratka sa studija u Beču uključio se u glavne tokove hrvatske filološke misli. Tada, početkom šezdesetih godina, objavljuje svoje komentare uz radove Frana Kurelca (1811. – 1874.) i Kurelčevu književnojezičnu koncepciju s jednih polazišta, a brzo stručno sazrijevanje dovodi ga do uobličavanja teksta »Naš pravopis«, objavljenoga u *Književniku* 1864. godine. Uostalom, *Književnik* je i pokrenut prema novim pravopisnim i gramatičkim načelima, koja odstupaju od Veberovih dotadašnjih općeprihvaćenih načela.²

A upravo je pokretanje časopisa *Književnik* vezano uz drugo veliko ime s riječkoga podneblja, velikoga i iskrenoga Jagićeva prijatelja – Franju Račkoga (1828. – 1894.). Naime, s Račkim i Torbarom postaje 1864. godine mladi 26-godišnji Jagić članom uredništva novoga časopisa, pokrenutoga s ciljem da se često nedosljedne, emocionalne pa i diletantske filološke rasprave zamijene ozbiljnim i stručnim znanstvenom radovima. Obojicu nalazimo i među prvim članovima novoosnovane Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti godine 1866. (Jagiću je nepunih 28, Račkome tek 38 godina!), a njihov je *Književnik* preteča kasnijih brojnih Akademijinih izdanja, u prvome redu Akademijina *Rada*.

U podupiranje znanstvenoga pristupa časopisa *Književnik* uključit će se i treći pripadnik riječkoga kruga, već spomenuti polemizator s Jagićem – Vinko Pacel (1825. – 1869.).

Dodamo li ovome uvodu i jedan navod iz Jagićevih *Spomena mojega života* (usp. Jagić, 1930.: str. 109), vezan uz Akademijin rječnik, a kojim se podupire stav četvrtoga Riječanina – Jagićeva vršnjaka Frana Pilepića (1838. – 1890.), ima razloga predstavljajući Jagićeva kroatističkoga rada usmjeriti prema njegovu odnosu prema riječkome filološkome krugu.

A u tome je odnosu naglasak na različitim standardološkim postavkama Jagića i nekih pripadnika riječkoga filološkoga kruga, prvenstveno predvodnika riječke filološke škole Frana Kurelca.

² Taj podatak valja promatrati u odnosu na jezičnu praksu, a ne valja zanemariti ni činjenicu da je ilirski pravopis bio pravopisom hrvatskih škola, ali da je službeno uveden tek dekretom kancelara Ivana Mažuranića od 29. listopada 1862.

Jagićeva i Kurelčeva, te Jagićeva i Pacelova polemika detaljno su u stručnoj literaturi analizirane,³ pa se ovdje na njih samo upućuje kratkim naznakama.

Polemika između Jagića i Kurelca odnosila se na intrigantnu temu onodobne hrvatske filologije – na nastavak genitiva množine. Kurelac je u *Školskoj izvesti za godinu 1851 – 1852.* objavio tekst »Kako da sklanjamo imena? ili greške hrvatskih pisac glede sklonjovanja osobito 2-a padeža množine«. ⁴ Tekst je značajan za osvjetljavanje početaka oblikovanja Kurelčeve književnojezične misli. Članak je i s današnjega stanovišta metodološki dobro oblikovan: uvodno poglavlje koje navješta opću jezičnu temu, pregled češćih pogrješaka u uporabi pojedinih padeža u jednini, zatim prijelaz na pogrješke u uporabi oblika u množini, što sve vodi prema temi članka, genitivu množine, kojemu je posvećena glavnina teksta i za koji navodi najviše primjera – sustavno vremenski i prostorno određene. Znamo li iz daljnjih njegovih radova da će problem nastavka genitiva množine biti jedno od središnjih pitanja oko kojih će se voditi polemike sljedeće desetljeće, jasno je da je već ovim prvim riječkim radom Kurelac otvorio raspravu, koja počinje naličiti na rat, kako je najavljeno u motu ispod naslova članka: *Bolji rat nego mir – ako treba.* (Kurelac, 1862.: str. 155). Može se dodati i navod sa samoga kraja ove rasprave: »Ako sam bio žestok, imao sam zašto: srdce me boli kdě gledam, kako se jezik krše i razmeće: jezik dostojan drugieh duhov i drugieh radilac oko njega nego li smo mi. Nu onakvi kakvi smo, živo se ga primimo, popravimo i uzradimo! S toga rada korist, s njega slava naša; s toga (te ne samo glede knjige i nauka) s toga, reku, da b u d e m o ili n e b u d e m o, da o s v a n e m o ili o m r k n e m o« (Kurelac, 1862.: str. 180).⁵

Jagić se nekoliko puta osvrtao i na jezikoslovni rad Vinka Pacela, a na početku stoji sustavna Jagićeva kritika Pacelove rasprave »Nješto o našem glagolu« iz 1862. godine. Jagić, između ostalih zamjerki, iznosi i neke temeljne – nerazlikovanje razina: tvorbu glagola, konjugaciju i *porabu (skladnju)*.⁶ Dvije godine kasnije imali su još jedan polemični kontakt. Vinko Pacel je 1864. godine objavio u *Književniku* u dva nastavka rad »Naglas u rieči hrvatskoga jezika«. Kao i svojevremeno uz prijevod Humboldtove pripovijetke Kurelčevim jezikom,⁷ i uz ovaj je njegov rad uredništvo pozvalo stručnjake

³ Valja ipak primijetiti da je više pozornosti stručnjaka privukla Jagićeva polemika s Veberom (usp. Katičićevu analizu lingvističkih argumenata u toj polemici: *Jagićev zbornik*, 1986.: str. 93–126; zatim Pranjković, 1993).

⁴ Tekst je pretisnut, kao i većina Kurelčevih tekstova nastalih u Rijeci, u knjizi *Fluminensia* 1862. (str. 155–180), te u naše vrijeme u ediciji *Stoljeća hrvatske književnosti* (Pranjković, 1999.: str. 70–87).

⁵ Isticanja su autorova.

⁶ Ranije objavljenim analizama ove polemike možemo dodati i jednu recentnu analizu: Pranjković, 2006.: str. 29–40.

⁷ Vinko Pacel je 1855. godine preveo Humboldtovu pripovijest *Životna sila ili rhodski genij* iz zbirke *Pogledi na prirodu*, a prijevod je objavljen u zagrebačkom časopisu *Neven*, na čijim je

na komentiranje Pacelovih akcentoloških stavova. Jedan od urednika bio je Vatroslav Jagić, koji je odmah, nakon članka, smjestio svoj kraći ogled. Prvo pohvaljuje Pacelove napore u preoblikovanju složenoga akcenatskog opisa na jednostavniji, ali donosi i opet nekoliko temeljnih zamjerki, proizašlih iz nesuglasnosti Pacelova akcenatskoga opisa (*pravila o naglasu u sklanjanju*) s opisima drugih akcentologa.

Ovome možemo dodati i treću polemiku, koja se, istina vodila između Vinka Pacela i Josipa Kostića, vezano uz Pacelovu knjigu *Oblici književne hrvastine* 1865. godine, ali je uz Pacelov odgovor na Kostićevu reakciju u *Književniku* svoje napomene dao i urednik Vatroslav Jagić. Između tih je napomena posebno zanimljiva ona u kojoj kaže da je »ovdje g. Pacel kruto zabrazdio«.

Posredne se informacije mogu dobiti i iz korespondencije između Frana Kurelca i njegova učenika Bude Budisavljevića, u kojoj se između 1860. i 1864. godine spominju i ove polemike (usp. Drechsler, 1915.: str. 91–113). Neke od navoda u ovoj korespondenciji valja prosuđivati i iz perspektive tadašnjega Kurelčeva i Pacelova razlaza, kao što je npr. Budisavljevićevo pitanje: »Čitaste li Pacelovo mudrovanje u *Pozoru*...? ha, ha!!! ha! baš (po njegovu) rieč u svoje vrieme na svom mjestu!!!« (Drechsler, 1915.: str. 99). U njihovoj se korespondenciji nalaze i inače zanimljivi komentari, kao ovaj Budisavljevićev iz 1862. godine: »Čitao sam Jagićeve opazke i Veberov »brus jezika«. Njemu, mislimo, ne ide odgovarati. A s Veberom bi se valjalo nagodit. Vrijeme će pokazati da nije trebalo podsmješljivo komentirati ni Jagićeve ni Veberove filološke stavove.

Namjera je ovoga članka dodati dosad obavljenim analizama Jagićevih polemika s Riječanima širi kontekst. Naime, da bi se Jagićev, Kurelčev i Pacelov odnos mogao bolje razumjeti, valja se podsjetiti stanja u hrvatskoj filologiji sredinom XIX. stoljeća, ali i vremenu koje je prethodilo. Nužnost rješavanja standardoloških pitanja bez sumnje je morala pokrenuti i filologe klasičnoga i slavističkoga usmjerenja, kao što je to bio Jagić, na kroatistički angažman. A Jagićeve su zagrebačke godine bile upravo time obilježene.

Od rječnika Fausta Vrančića iz godine 1595. i gramatike Bartola Kašića iz 1604. godine⁸ – prvih hrvatskih tiskanih normativnih priručnika – mogu se pratiti standardizacijski procesi koji pokušavaju oblikovati hrvatski književni jezik. U početku to čine na temelju postojećega renesansnoga književnojezičnog ostvaraja, a kasnije usporedo s izvornim i prijevodnim, književnim, liturgijskim, administrativnim i drugim tekstovima. Jezikoslovce u tome vodi svijest o jezičnome jedinstvu razjedinjenoga nacionalnog teritorija. O streljenju tome istome cilju svjedoče tisuće stranica gramatičkih opisa, rječ-

stranicama ubrzo reagirao Vladislav Vežić tekstem »Dvie rieči o vilastiem i okrnjeniem genitivima« (za detaljnu analizu usp. Stolac, 2006.: str. 31–33).

⁸ Faust Vrančić, *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmaticae et Ungaricae*, Venezia, 1595. i Bartol Kašić, *Institutionum linguae Illyriacae libri duo*, Rim, 1604.

nika, grafijskih ogleda, pravopisnih uputa i sličnih jezikoslovnih tekstova, i onda kada su realizacije bile lokalno obilježene i sa stanovišta povijesti književnoga jezika nazivane različitim književnojezičnim tipovima (usp. Vince, 1978.; Vončina, 1992.–1993.; Moguš, 1993.; Katičić, 1999. ...).

Ti višestoljetni standardizacijski procesi rezultiraju u burnome XIX. stoljeću nizom riješenih normativnih dvojbi, ali s još više otvorenih gramatičkih, leksičkih i pravopisnih pitanja. Možemo to utvrditi bacimo li samo pogled na jezikoslovnu literaturu objavljivanu početkom XIX. stoljeća:

1. tiskaju se, nakon nekoliko djelomičnih, prve sustavne kajkavske gramatike⁹;
2. bilježimo uzlet objavljivanja štokavskih gramatika različitih osnovica¹⁰ (jedne osnovice dubrovačke jekavske,¹¹ ali i dviju ikavskih osnovica – slavonske¹² i ličke¹³);
3. objelodanjuju se rječnici različitih leksikoloških koncepcija,¹⁴ a između njih je i najopsežniji rječnik hrvatskoga dopreporodnog razdoblja – Stullijev rječnik¹⁵;

⁹ Gramatički opisi kajkavskoga književnog jezika u XVIII. stoljeću nude necjelovite jezične opise (kao npr. unos kajkavskih gramatičkih sadržaja u *De originibus slavicus* J. Ch. Jordana iz 1745. godine), većim su dijelom nedostupne (kao npr. rukopisna gramatika Ivana Vitkovića *Gründe der kroatischen Sprache*, datirana 1779. godinom) te slaboga utjecaja na standardizaciju kajkavštine (kao npr. *Kroatische Sprachlehre oder Anweisung für Deutsche* Franza Korniga iz 1795. godine). U XIX. stoljeću nastaju cjeloviti gramatički opisi, npr. Josip Matijević, *Horvatzka Grammatika oder kroatische Sprachlehre*, Zagreb, 1810.; Josip Đurkovečki, *Jezičnica horvatsko-slavinska za hasen slavincev i potreboču ostaleh stranskoga jezika narodov*, Pešta, 1826.; Ignac Kristijanović, *Grammatik der Kroatischen Mundart*, Zagreb, 1837.

¹⁰ Premda su sve štokavske gramatike opisivale isto temeljno gramatičko ustrojstvo (štokavštinu), izbor kontinuantne morfonema »jata« (jekavski – ikavski) te određenih gramatičkih morfema (konzervativni – revolucionarni, stariji – noviji) rezultirao je različitostima u opisima – jekavske i ikavske novoštokavštine te ikavske staroštokavštine (što se vidi iz djela navedenih u bilješkama br. 11, 12 i 13.) Osim toga, razlike su bile i u gramatikološkome pristupu opisu građe i očekivanju normativnih dosegata tih gramatičkih knjiga.

¹¹ Francesco Marija Appendini, *Grammatica della lingua Illirica*, Dubrovnik, 1808.¹ Bit će objavljena četiri izdanja, ali u njima nema značajnih razlika, dapače, Appendini nije popravio ni one očite pogreške na koje ga je u svojoj gramatici upozorio Šime Starčević godine 1812.

¹² Ignjat Alojzije Brlić, *Grammatik der illyrischen Sprache*, Budim, 1833.¹

¹³ Šime Starčević, *Nova ričoslovica ilirička*, Trst, 1812. Osim ove poznate *ričoslovice* – prve gramatike hrvatskoga jezika na hrvatskom jeziku – Starčević je te 1812. godine u Trstu objavio i svoju manje poznatu gramatiku francuskoga jezika – *Novu ričoslovicu iliričko-francesku*.

¹⁴ Raspon je od manjih rječnika s pratećim gramatikama (kao što je npr. *Ričoslovnik iliričkoga, italianskoga i nimačkoga jezika s jednom pridpostavljenom gramatikom ili pismenstvom* Josipa Voltića, objavljen u Beču, 1803.) do velikih višesveščanih višejezičnih rječnika, u kojima svaki od jezika može biti i jezik natuknice (kao što je to u Stullijevu rječniku).

¹⁵ Joakim Stulli, *Dictionarium*, Budim, 1801.; *Rječosložje*, Dubrovnik, 1806.; *Vocabolario*, Dubrovnik, 1810.

4. na planu pisma još uvijek se ne nalazi općeprihvaćeni latinički grafijski model, premda se ne može zanijekati pokušaje raznih pravopisnih povjerenstava u pronalaženju najboljega modela i njegovu standardiziranju.¹⁶

Kako je bilo s ostvarajem tih opisanih jezičnih modela, najbolje pokazuje raznovrsnost od najviših dosega kajkavske komedije preko pučkih kalendara i štokavskih predilirskih djela do prvoga objavljenoga cjelovita prijevoda *Biblije* iz Katančićeva pera 1831. godine.¹⁷

Hrvatski narodni preporod, te ilirski pokret kao narodni kulturni pokret unutar njega, obilježio je tridesete i četrdesete godine XIX. stoljeća u Hrvatskoj.¹⁸ Cilj je hrvatskoga narodnog preporoda bio opća integracija hrvatskih prostora, odnosno sjedinjenje Dalmacije s Banskom Hrvatskom, te posebno borba protiv mađarskoga hegemonizma koji su izvrsno percipirali kao realnu prijetnju Hrvatskoj na svim razinama – od namjere da se mađarski jezik uvede u hrvatske škole do onih širih, gospodarskih. Ciljevi su, pak, ilirskoga pokreta kao kulturnoga stremljenja boljoj budućnosti nacije bili uži, pa bi se mogli svesti na uvođenje hrvatskoga jezika u opću javnu uporabu te uređivanje i prihvaćanje jedinstvenoga pravopisa/slovopisa, a što je sve vodilo temeljnome cilju – ujedinjenju svih Hrvata u hrvatskome jeziku.

Ujedinjenje u jeziku moglo se čitati, a tako se i čitalo, i kao ujedinjenje hrvatskoga naroda. Izjednačivanje jezika i naroda nije novina toga vremena.¹⁹ Dapače, u jednome od prvih hrvatskih povijesnih izvješća, u zapisu popa Martinca nakon teškoga hrvatskog poraza u bitci na Krbavskome polju godine 1493., izrijeком se kaže da Turci *nalegoše na jazik hrvatski*. Ilirsko, pak, izjednačivanje jezika i nacije valja promatrati u okviru XIX. stoljeća i sličnih nacionalnih pokreta diljem Europe te ga se ne bi smjelo strogo propitivati i ocjenjivati sa stanovišta suvremenih teorijskojezičnih spoznaja, koje jezičnu bit ne definiraju iz nacije nego je definiraju iz jezika sama.

To su značajke početka XIX. stoljeća, a nakon toga zaista izuzetno burnoga vremena hrvatskoga narodnog preporoda. Sredinu i drugu polovicu XIX. stoljeća obilježava naoko mirnije razdoblje u izgradnji hrvatskoga jezičnog standarda.

Ipak, to je samo naoko mirnije razdoblje, jer je hrvatski narodni preporod, kako se vidi, ostavio nedovršenima odgovore na brojna, ne baš beznačajna

¹⁶ Od tih je povjerenstava najpoznatije povjerenstvo osnovano u Zadru godine 1820.

¹⁷ Za svaki je narod prijevod, a posebice objavljivanje prijevoda *Svetoga pisma* kulturni događaj najviše razine. Kašićev je prijevod iz godine 1625. ostao nažalost do godine 1999. u rukopisu. Tako je Katančićev prijevod, premda mlađi puna dva stoljeća, naš prvotisak *Biblije*. Usp. recentnu jezičnu analizu Katančićeva prijevoda u Despot, 2006.

¹⁸ Povijesni su podatci prema Šišić, 1975.

¹⁹ O izjednačavanju naziva za jezik i naziva za narod usp. Zelić-Bučan, 1971.: str. 1–18, 38–48; Katičić, 1989.: str. 97–109; Stolac, 1996.: str. 107–121.

pitanja vezana uz književni jezik. Uza sva nastojanja u rješavanju bitnih književnojezičnih pitanja, ilirci nisu mogli u kratkome i za mnogošto nepovoljnome vremenu svojega djelovanja postići svoj konačni cilj na jezičnome planu: jedinstvo zajedničkoga književnog jezika hrvatskoga naroda. Taj proces traži postupnost, pa se neriješeni problemi do pojedinosti analiziraju unutar djelatnosti triju tada uspostavljenih filologijskih krugova poznatih pod nazivom filološke škole. To su zagrebačka škola i njezini najznačajniji predstavnici gramatičari Adolfo Veber Tkalčević i Antun Mažuranić te leksikograf Bogoslav Šulek, riječka škola čije je postavke iznosio i branio Fran Kurelac te zadarska filološka škola kojoj je obilježje dao Ante Kuzmanić, temeljeći svoje stavove na uspješnom opisu štokavske ikavice gramatičara Šime Starčevića.²⁰

Na ovome mjestu valja zastati na činjenici da su filološke škole djelovale u Rijeci, Zadru i Zagrebu, koja jasno govori o položaju tih gradova na kulturnoj karti tadašnje Hrvatske. Potpuno je razumljivo da je u Zagrebu, mjestu isijavanja ilirske misli, bila najjača filološka škola, što znači filološka misao s najviše sljedbenika i najširim opsegom djelovanja. Zagreb je i tada bio, a i danas jest metropola, hrvatsko saborsko sjedište i središte hrvatskoga kulturnog i znanstvenog života. Upravo je to vrijeme osnivanja značajnih nacionalnih institucija kao što su Matica hrvatska, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Hrvatsko zemaljsko narodno kazalište i Hrvatski glazbeni zavod. Druga, pak, dva grada – Rijeka i Zadar – danas su značajna županijska središta, ali su često (neopravdano) poimani kao provincijski. U XIX. su stoljeću, naprotiv, i Rijeka i Zadar središta hrvatskih kulturnih zbivanja, unatoč sustavnim pokušajima odnarođivanja. Potvrđuje to, na primjer, rad značajnih tiskara u tim gradovima: Zadar nimalo ne zaostaje za Zagrebom brojem i kvalitetom knjiga (naročito recentnim literarnim prijevodima), dok iz riječkih tiskara izlazi manji broj tiskovina na hrvatskome jeziku (u odnosu na broj naslova na talijanskom jeziku), ali je među njima nekoliko izuzetno vrijednih za hrvatsku kulturnu povijest.

Već je spomenuto da je upravo u Zadru zasjedala godine 1820. poznata Pravopisna komisija, na čijem je čelu bio cijenjeni jezikoslovac Franjo Marija Appendini, a kojoj je zadatak bilo reformiranje latiničkoga pravopisa za potrebe administracije na narodnom jeziku.

Ipak, u sveukupnosti kulturnoga života toga vremena Rijeku i Zadar naročito obilježava filološka djelatnost – filološke škole. Njihovi predvodnici Fran Kurelac i Ante Kuzmanić neprijeporno pripadaju najznačajnijim kulturnim djelatnicima XIX. stoljeća koji su svojim doprinosom utrljali put suvremenome hrvatskom jeziku. Osim njih u tim su gradovima djelovali i mnogi manje poznati filolozi, slijedeći njihovu, ali počesto i zagrebačku književnojezičnu koncepciju.

²⁰ Detaljnu analizu jezikoslovnih problema druge polovice XIX. stoljeća usp. u: Vince, 1987.

To otvara načelno pitanje o opravdanosti naziva filološke škole za sva tri pravca filološkoga djelovanja – riječki, zadarski i zagrebački. Naime, samo ovaj posljednji zaista ima sve značajke jedne filološke škole:

1. koncepciju;
2. standardološku literaturu;
3. predvodnike i sljedbenike iz svojega, ali i iz drugih područja.

Preostala dva pravca to nemaju. Naime, i riječki i zadarski pravac ima jake filološke osobnosti za predvodnike, koji su uobličili samo neke dijelove svoje književnojezične koncepcije, dok su njihovi sljedbenici samo iz njihova užega kruga. Tu se dijelom i one razlikuju, jer je bilo više podupiratelja zadarske filološke koncepcije zbog čuvanja hrvatske ikavice – i u širem dalmatinskom prostoru (naročito u djelovanju hrvatskih franjevac), ali i u drugim hrvatskim krajevima (kao što se npr. Zadranima približio Slavonac Ignjat Alojzije Brlić). Riječka je jezična arhaizacija ipak bila većini neprihvatljiva, pa uz Kurelca nalazimo mahom njegove učenike, a i oni tijekom života polako napuštaju svoga učitelja.

Iz ovoga proizlazi da bi se samo zagrebačka filološka škola s potpunim opravdanjem mogla i trebala zvati filološkom školom, dok bi za riječke i zadarske filološke napore više odgovarao naziv riječki i zadarski filološki krug.

Sredinu XIX. stoljeća obilježavaju rasprave koje su ovim trima filološkim sredinama omogućavale da, polazeći od jezične koncepcije iliraca, ili suprotstavljajući joj se u cijelosti ili u pojedinostima, olakšaju definiranje hrvatskoga jezičnog standarda. Te su se filološke rasprave doticale gotovo svih jezičnih problema. Dio je tih problema pripadao teoriji jezika, pa su se njihovim rješavanjem pospješili opći standardizacijski procesi. Drugi su pak pripadali jezičnoj praksi, pa su time odmah dani izravni odgovori na suvremene jezične dvojbe.

Iz sveukupnosti raspravljenih problema mogu se izdvojiti najčešće doticana pitanja: osnovica hrvatskoga književnog jezika, grafijska rješenja za hrvatske palatale, refleks glasa »jata«, gramatički morfemi u množini imenica, dok su posebno zanimljive polemike bile vezane uz leksikološka pitanja.

Jagićevi kroatistički radovi dotiču se svih tih otvorenih jezičnih pitanja. On nimalo ne dvoji u vezi sa štokavskom osnovicom hrvatskoga književnog jezika. S druge strane, u vezi s grafijskim pitanjima ima dvojbi, u čemu je značajnu ulogu imao njegov već spomenuti članak »Naš pravopis« iz 1864. godine, uvodni tekst novopokrenutoga časopisa *Književnik*. Premda je u to vrijeme Jagić jedan od pobornika zagrebačke filološke škole, pa je i pisao jezikom koji slijedi tu koncepciju, Jagić njime pokazuje prve znakove samostalnih jezikoslovnih procjena i otklona od matice. Jagić ovim tekstom

započinje polemiku otvarajući niz temeljnih pitanja i navodeći razloge protiv slovopisnih/pravopisnih rješenja tadašnje prakse. Neka od tih pitanja pripadaju grafijskoj razini (kao što je pravopisno rješenje: *tj* umjesto *ć*: *kratji*), ali neka pripadaju ne samo pravopisu nego i morfologiji, kao što je pisanje *h* iza gramatičkoga morfema *-a* u genitivu množine imenica. Jagić je bio upravo žučnim protivnikom pisanju neetimološkoga dočetnoga *h* u genitivu množine, a te se svoje tadašnje žestine kasnije u svojim *Spomenima* s podsmijehom podsjećao.

Od rasprava na fonološkoj i morfološkoj razini očekivala su se konkretna rješenja, pa su i polemike bile tako koncipirane. Krajem stoljeća sva su se otvorena pitanja ovih jezičnih razina riješila, premda ne uvijek onako kako su polemičari Kurelac, Veber, Kuzmanić ili Jagić predlagali, jer su smjenom generacija na zagrebačkoj filološkoj sceni u prvi plan izbili hrvatski vukovci predvođeni Tomom Maretićem.

S druge je, pak, strane, otvorenost leksičke razine te izrazita potreba za uspostavljanjem hrvatskoga nazivlja pokrenula posebno zanimljive i dugotrajne rasprave, ali bez sveobuhvatnih, pa čak i bez nekih sustavnih rješenja. Tu će boljku hrvatski jezik bolovati i u XX., pa i u nastupajućem XXI. stoljeću.

Nas na ovome mjestu više zanima sama praksa polemiziranja u Jagićevu vremenu. Činjenica da su razni filolozi prihvaćali različite poglede na književni jezik nije umanjila poštovanje među njima. To nam je i danas razumljivo za one koji nisu bili ni u kakvome javnome sukobu, kao što su pripadnici riječkoga filološkoga kruga koji nisu prihvaćali Kurelcovu književnojezičnu koncepciju (npr. pomorski leksikografi koji su pristajali uz Šuleka). Ali, i oni koji su bili u javnim sukobima, pa i stalnim, a najizrazitiji su predstavnici takvih polemičnih tonova predvodnici riječke, odnosno zagrebačke filološke misli Fran Kurelac i Adolfo Veber Tkalčević (a žestinom ne zaostaju ni mladi zagrebački profesor Vatroslav Jagić i njegov gimnazijski direktor Adolfo Veber Tkalčević u svojim raspravama o pravopisu od 1864. nadalje), nisu nikada izgubili intelektualni duhovni postav. U tim je svojim tekstovima Kurelac pripadnicima zagrebačke škole uputio sintagme kao »nestašna deriščad ahavska«, »osalske glave«, oni su za njega bili ljudi »čudi osalske« i »laži-Hrvati«... Vatroslav Jagić je, pak, Kurelcu u svom odgovoru na »Fluminensiju« poručio da je jednostavno »sitničar«, »dosadan« i »nesnosan«. Uza svu tu ekspesiju možemo ustvrditi da je polemičnost bila usmjerena protiv načela, protiv stvari (*ad rem*), a ne protiv autora, čovjeka (*ad hominem*). Vidi se to i iz tekstova polemika, gdje npr. Veber, nakon iznošenja niza zamjerki, Kurelcu poručuje da će mu »zahvalni narod splest vienac neumrle slave«, ali i iz nekih drugih situacija. Tako je upravo Fran Kurelac održao ljudski topao posmrtni govor velikome ilircu Ljudevitu Gaju, »Viekopis Franje Kurelca« napisao je, pak, godine 1874. nitko drugi nego – Adolfo Veber Tkalčević, koji je i zborio nad Kurelcovim grobom!

Bitna značajka polemika XIX. stoljeća, koja nažalost danas ne obilježava uvijek ovu vrstu intelektualnoga komuniciranja.²¹

Vratimo se sada Jagiću i Kurelcu – upravo u ovome osobnome okviru polemika oni nisu »laži-Hrvat« nasuprot »nesnosnome sitničaru«, nego i ljudi koje povezuju zajednički prijatelji i zajednički poslovi.

Možemo izdvojiti jednoga zajedničkoga prijatelja, vrlo značajnoga, a slobodno možemo reći malo zapostavljenoga u povijesti hrvatskoga jezikoslovlja – poznatoga ruskog profesora slavistike Ismaila Ivanoviča Sreznjevskoga (1812.–1880.). Njemu je u svojim bečkim godinama Kurelac davao pouke iz hrvatskoga jezika, a Sreznjevski je bio upravo onaj ugledni profesor koji je Jagića, nakon što mu je ravnatelj Josip Kostić uručio otkaz u zagrebačkoj gimnaziji, pozvao u Odesu i cijeloga života bio velika Jagićeva potpora.

U knjizi *Recimo koju* Kurelac donosi jedno zanimljivo sjećanje na svojega tadašnjega »učenika« Sreznjevskoga, koje mu je poslužilo kao polazište za jezikoslovnu analizu, odnosno pokazivanje modela hrvatskoga jezika kao ga on vidi: »Čim je on naš jezik ne samo iz knjige naučio, nu si ga takodjer putovanjem po naših stranah posve privlastio: ima on, učen Rus, neko pravo, mišlju, o našem jeziku suditi. Kad ga ja zapitao, što mu se o njem vidi, odreče mi bistrić: 'Prekrasan jezik, nu odveć propleten jezikom turskim, i vsaki čas ću, ću, da, da.' Čto je turskih besēd: to vsi uvidjamo, vsi priznajemo; nu što je onoga drugoga: to ja u prvi mah nisam dokučio, koliko je rēsnote u toj šali. Čto sam veće o tom mislio, vse to bolje sam se uvēravao, da je taj naš moskovski brat najdublju ranu našega jezika odkrio. /.../ To ćukanje i dakanje spojeno je viticom nerazpojivom: doklē god u našem jeziku bude ćukanja, dotlē bude i dakanja: er jedno prema drugom stoji kao uzrok i posljedica« (Kurelac, 1860.: str. 103–104). Vrijeme će pokazati da će »ćukanje« ostati neutralni model za izricanje buduće radnje. Više se ne rabi struktura koju Kurelac napada *on će da putuje*, nego *on će putovati*, ali ni Kurelčev prijedlog *on bude putovati*, temeljen na čakavskome futuru, koji je još Ardelio Della Bella u svojoj gramatici nazvao »elegantnim«, nije postao dio standarda. A »dakanje« će se kao normativni problem spominjati u preskriptivnoj literaturi i danas.

U Jagićevim, pak, *Spomenima*, Sreznjevskome su posvećene samo lijepe riječi i draga sjećanja.

Nalazili su se Kurelac i Jagić i na zajedničkim poslovima, na kojima se nisu sukobljavali ili polemizirali. Obojica su bili profesori na zagrebačkoj javnoj gimnaziji, obojica su se zaposlila kad je ravnateljem bio Adolfo Veber

²¹ Ovu korektnu sliku polako mijenja nadolazeće XX. stoljeće, pa se već u naslovima nekih članaka s (nepotpisanim) kritikama Jagićevih stavova o »makedonskom pitanju« javljaju godine 1903. i sintagme: »nesavestan naučnik«, »naučnik u livreji« i »naučnik izmećar« (usp. *Jagićev zbornik*, 1986.: str. 292–293).

Tkalčević, obojica su na toj gimnaziji dobila otkaz za istoga bana, unionista, mađarona Levina Raucha,²² a obojica su bili i članovi novoosnovane Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. U Akadmeiji su se, pak, nalazili na nizu zajedničkih poslova, od kojih ih je jedan formalno posebno povezivao, premda ne i stvarno. Naime, na Jagićev je prijedlog pokrenuta edicija *Stari pisci hrvatski*, pa su u odbor za taj važni posao izabrani uvaženi filolozi: »Gj. Daničić, V. Jagić, J. Jurković, F. Kurelac i A. Veber« (Vončina, 1990.–1991.: str. 65). Kurelac u tome poslu, ipak nije ostavio »nikakva traga« (Vončina, 1990.–1991.: str. 65), za razliku od Jagića, čija su načela istraživanja i predstavljanja stare pisane građe u temeljima edicije.

Privatna veza Kurelčeva i Jagićeva bili su i ručkovi koje bi pripremala Jagićeva supruga, čija se kajkavština Kurelcu jako sviđala, te ugodna druženja u domu Jagićevih. A kada je Jagićeve zadesila tragedija, kada im je sudbina otela kćer Jelku, u Odesu stiže nježno pismo gospođi Sidoniji Jagić:

»U Zagrebu dne 3 Sečnja 1873. Mnogopoštovana Gospoje! Prekjučer odpravim se k gospodinu Ševcu da se obradujemo novoj godini. Ne zatečem ga doma ter očekujuć ga koji časak, jer mi rekoše da skoro dojde, stanem pregledati novoljetne biljete njegovih prihodnikov. Nu mi je prisělo to ogledanje! Najdem biljetu Vaše majke, a kad ju okrenem, žalostni glas o Jelkici. Vi znate, draga gospe, koliko sam ja ono dēte milovao te si možete misliti da mi je ono čitanje bilo kao grom iz vedra neba. Ja sam se za »mojega Jelkiča« još ovdě u Zagrebu plašio, nu kad ne dočuh nikakva glasa o bolovanju kakvom za onog vrěmena, dok ste u Petersburgu boravila, pomislih da se nije zdravlje u dētetu pokrěpilo. Samo sam si ju kděkad pomišljao, kdě se na majku stisnula te govori: majko meni je zima (a to je er je Vaš gospodin bratu si javio da je skupoća za drva). Čim ja tako umovao i snivao o pokrěpi njezina zdravlja, izgubio sam se kděkad u pameti te si pomislio Jelkicu (a nisam ni sumnjao da nije štogod i ruskoga jezika primila) da nam se sretno u Zagreb povrnula te da se ja s njom u ruskom jeziku prěgovaram i da mi dēte govori: ne tako nego ovako se to izgovara. Uzmite k tomu sad, premila gospe i nesretna majko, uzmite k tim mojim poveselim mislim i očekivanjem taj crni biljet! Mogu reći ja na prvu noć ni o čem drugom nego o toj smrti, ni o kom drugom nego o tom dragom dētetu mislio nisam, a mislio kako ne i na Vas, na koju se toliko brěme sleglo: teško bolestan suprug a zatim smrt onoga, što je materi najmilije, dēteta svoga. A ne znam ni toga pravo, je li se Ignac posve izkopao iz teške bolesti svoje ili je još... Malo mi što dokazuju a znam da on ako može nije lēn pisati. Pozdravite ga s moje i dobro mu zdravlje prigledajte. Oprostite da sam to i rekao, er se to o takvoj gospoји, kakova ste Vi i po sebi razumě. Primite, draga gospe, ovo moje žalovanje onim srcem, kojim sam ga oćutio i napisao. Vaš uvěk zahvalni prijatelj Fran Kurelac. NB. Pozdrav Ignacu i da mi je znati, kako je sestrici Jelkinoj«.

²² Kurelcu je godine 1867. otkaz morao uručiti ravnatelj Veber, dok je Jagiću dvije godine kasnije, 1870., to rado učinio novi ravnatelj, Rauchov »čovjek« Josip Kostić.

Ovo tužno pismo otkriva meko srce ispod grube vanjštine Frana Kurelca – polemičara oštra jezika, ovoga *starinom Ogulinca, a rodom iz Bruvna u Krbavi*, kako se potpisivao i mnogima zbog toga potpisa djelovao neosjećajno. Ali, njegov eros za domovinu i za hrvatski jezik, vidljiv u polemikama, očito je bio i dio njegove osobnosti, samo ga teže nalazimo – u korespondenciji, kako u pismima predragim učenicima Budi (Budisavljeviću) i Ivanišu (Ivanu Dežmanu), tako i u ovome suosjećajnome pismu Jagićevoj supruzi.

Vratimo se Jagićevu odnosu prema riječkome filološkome krugu. Rekli smo da je ostvario i jedan neizravan kontakt, vezan uz Akademijin rječnik.

Nakon što je Đuro Daničić u Zagrebu na Vidovdan godine 1878. objavio svoj »Ogled«, u kojemu iznosi temeljna načela za uređivanje *Rječnika*, pristigle su reakcije velikoga broja hrvatskih i slavenskih intelektualaca.²³ Bilo je pohvala i pokuda, ali su i oni koji su podržali projekt dali brojne primjedbe na Daničićevu leksikografsku koncepciju. Primjedbe su bile raznorodne, od problematiziranja udjela kajkavskoga narječja do negodovanja zbog neuključivanja izvora mlađih od 1800. godine. Većina je predlagala upravo proširivanje izvora na suvremena djela, čime rječnik ne bi bio samo povijesni nego i suvremeni, u skladu s tadašnjim potrebama.²⁴

Daničić je, naravno, prihvatio podršku i pohvale, ali ne i primjedbe i prijedloge za reorganiziranjem svojega leksikografskog rada. Kada je godine 1880. objavljen prvi svezak, pokazao se raskorak između prijedloga koje su na Daničićev »Ogled« poslali ugledni filolozi i realizacije u *Rječniku*. Stoga pomalo čudi da se po objavljivanju toga prvog sveska nije mnogo pisalo u tadašnjoj periodici, »pretežno su to bili hvalospjevi osim recenzije odvjetnika Franje Pilepića u sušačkoj *Slobodi* 1880., kako konstatira Ljudevit Jonke u Daničićevoj biografiji »Đuro Daničić – prvi urednik *Rječnika*« (usp. Jonke, 1975./6.: str. 83–95). A spomenuti opširni tekst Tome Maretića »Crtice o rječniku naše Akademije« iz godine 1916. završava upravo prikazom primjedaba koje je na prvi svezak dao »advokat Franjo Pilepić«, uz komentar da je Daničić trebao pažljivije proučiti Pilepićeve primjedbe i primijeniti ih u daljnjem uređivanju *Rječnika*.

²³ Tekst »Ogleda«, odgovori pozvanih stručnjaka i drugi komentari objavljeni su u 23. knjizi *Akademijina rječnika 1975./6.* Vrlo detaljni prikaz primjedaba na »Ogled« vidi u: Maretić, 1916. (pretisnuto 1975./6.).

²⁴ Zastanimo na nekim primjedbama. Adolfo Veber Tkalčević piše da treba proširiti izvore na autore iz XIX. st. (poimenice navodi i djela dvojice predstavnika riječkoga filološkoga kruga – Dežmanov *Rječnik lěčničkoga nazivlja* iz 1868. i Kurelčev rukopisni rječnik...), o proširenju izvora govori i Stojan Novaković iz Beograda, zatim Vatroslav Jagić u svojem odgovoru iz Berlina konstatira da je to povijesni rječnik (s ekscerpiranim tekstovima od XII. do XIX. st.), ali ne i suvremeni rječnik, kakav bi nam trebao, a u ovome članku već spomenuti slavist Izmail Sreznjevski iz Petrograda se pita zbog čega nisu uključeni kajkavski izvori. Čak i Fran Miklošič iz Beča, koji je Daničića najizravnije podupirao, ima primjedaba u vezi s proširenjem izvora.

O čemu je riječ?

Pilepić je odmah po izlasku prvoga sveska objavio vrlo detaljnu analizu, kasnije pretisnutu u knjižicu *Kakav je rječnik hrvatskoga jezika kojega izdaje Hrvatska akademija? Njekoliko rieči*. Između ostalih primjedaba navodimo dvije.

Prva se odnosi na nužnost sastavljanja rječnika suvremenoga jezika, zbog čega je ovaj povijesni rječnik rasipanje stručnih snaga i državnoga novca. U ovoj Pilepićevoj primjedbi jasno vidimo podržavanje komentara Vatroslava Jagića, koji je još u svojem odgovoru na »Ogled« konstatirao da je suvremeni rječnik hrvatska kulturna potreba, a ne povijesni rječnik s ekscerpiranim tekstovima od XII. do XIX. st.²⁵

Iz ove proizlazi i druga Pilepićeva primjedba – popis izvora za rječnik je preopširan, pa će stoga rječnik biti prevelik i samim time nepraktičan za uporabu i potpuno nefunkcionalan. To se, nažalost, pokazalo točnim. Točno je i predvidio da će to biti vrlo skupo i luksuzno izdanje, koje će malotko moći imati, a zadivljuje i gotovo točno predviđanje cijelostoljetnoga trajanja rada na rječniku. Dapače, dok je za Pilepića sto godina bila vjerojatno metafora za dugotrajan posao, ali koji u njegovoj svijesti ipak nije trebao trajati upravo 100 godina, pa ta metafora ima u sebi i dio preuveličavanja, pokazalo se da je rekao premalo – posljednji je svezak objavljen nakon 100 godina, ali nužne (najavljene) dopune nisu dane ni danas!

A upravo je to Pilepićevo predviđanje dužine rada na rječniku poveznica s Jagićem. Kada je Đuro Daničić umro godine 1882., piše Vatroslav Jagić prijatelju Franji Račkome: »Po mojem računu trebat će rječnik, da se izvede na kraj, još kakvih 12–15 godina!« Tako piše, dakle, godine 1882. Četrdeset godina kasnije, kada godine 1922. priprema svoje *Spomene mojega života*, dodaje ovome navodu sljedeće: »Silno sam se prevario u računu, do danas, 31/3. 1922, nije još ni *N* dovršeno!«²⁶ Da je poživio i daljnjih četrdeset godina, još uvijek ne bi dočekaio kraja abecede!

U zaključku možemo samo reći da, premda je Vatroslav Jagić rodom bio vezan uz Varaždin, a radom najviše uz Zagreb, Odesu, Berlin i Beč, te kolikogod se tema činila bočnom, ipak je značajno mjesto u njegovu jezikoslovnome oblikovanju imao i njegov odnos prema standardološkim postavkama nekih pripadnika riječkoga filološkoga kruga.

Da je Jagić ostao u Hrvatskoj i dalje se bavio standardizacijskim problemima, bilo bi veza s riječkim filološkim krugom zasigurno i više.

A još značajnije – Jagić bi u svojim zrelim godinama više doprinomio kroatističkoj znanosti.

²⁵ Ne zaboravimo da je iz ranijega razdoblja isključena kajkavska baština, a iz XIX. stoljeća sve ono što Daničićевой književnojezičnoj koncepciji nije odgovaralo, pa je to bio i početak krivotvorenja jezika hrvatskih tekstova XIX. stoljeća.

²⁶ Jagić, 1930.: str. 109.

Literatura:

1. Budisavljević, 1904.: Bude Budisavljević, »Recimo koju o Franu Kurelcu – O 30. obljetnici smrti njegove«, *Građa za povijest hrvatske književnosti*, JAZU, Zagreb, 1904., str. 1–68.
2. Časopis *Neven* 2004.: Časopis »Neven« i »Jadranske vile«, priredio Vinko Brešić, HAZU, Zagreb, 2004.
3. Damjanović, 1988.: Stjepan Damjanović, *Opširnost bez površnosti, Podsjetnik na život i djelo Vatroslava Jagića*, Međunarodni slavistički centar SR Hrvatske, Zagreb, 1988.
4. Daničić, 1878.: Đuro Daničić, »Ogled«, JAZU, Zagreb, 1878. (preuzeto u: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1975.–1976., knj. 23., str. 5–9.).
5. Despot, 2006.: Loretana Despot, *Jezik hrvatskoga biblijskog prvotiska (poveznice)*, Filozofski fakultet u Osijeku, Osijek, 2006. (u tisku)
6. Drechsler (Vodnik), 1915.: Branko Drechsler (Vodnik), *Iz Ostavštine Frana Kurelca*, JAZU, Zagreb, 1915.
7. Ham, 1997.: Sanda Ham, *Jezik zagrebačke filološke škole*, Matica hrvatska, Osijek, 1998.
8. Jagić, 1930.: Vatroslav Jagić, *Spomen mojega života*, I. deo (1838–1880), Akademija, Beograd, 1930.
9. Jagić, 1963.: Vatroslav Jagić, *Rasprave, članci i sjećanja*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 43., Matica hrvatska – Zora, Zagreb, 1963.
10. Jagićev zbornik, 1986.: *Jagićev zbornik*, Zagreb, 1986.
11. Jonke, 1975./6.: Ljudevit Jonke, »Đuro Daničić – prvi urednik Rječnika«, *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1975.–1976., knj. 23., str. 83–95.
12. Katičić, 1989.: Radoslav Katičić, »Slovenski« i »hrvatski« kao zamjenjivi nazivi jezika hrvatske književnosti«, *Jezik*, 36, str. 97–109; Zagreb, 1989.
13. Katičić, 1999.: Radoslav Katičić, *Na kroatističkim raskrižjima*, Hrvatski studiji, Zagreb, 1999.
14. Kombol, 1948.: Mihovil Kombol, »Vatroslav Jagić«, *Izabrani kraći spisi*, Zagreb, 1948.
15. Kurelac, 1852.: Fran Kurelac, »Kako da sklanjamo imena? ili greške hrvatskih pisac glede sklonjovanja osobito 2-a padeža množine«, *Školska izvjest za godinu 1851.–1852.*, Štamparija bratje Karlekyh, Rijeka, 1852. (pretisnuto s dopunama u: *Fluminensia ili koječega na Rěci izgovorena, prevedena i nasnovana*, Zagreb, 1862.).
16. Kurelac, 1860.: Fran Kurelac, *Recimo koju*, Slova Pretnerova, Karlovac, 1860.
17. Kurelac, 1862.: Fran Kurelac, *Fluminensia ili koječega na Rěci izgovorena, prevedena i nasnovana*, Slovi Antuna Jakića, Zagreb, 1862.
18. Kurelac i dr., 1999.: »Fran Kurelac, Bogoslav Šulek, Vinko Pacel, Adolfo Veber Tkalčević«, *Jezikoslovne rasprave i članci*, priredio Ivo Pranjković, Matica hrvatska, Zagreb, 1999.
19. Maretić, 1916.: Tomo Maretić, »Crtice o rječniku naše Akademije«, *Ljetopis JAZU*, knj. 31/1, Zagreb, 1916. (preuzeto u: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1975.–1976., knj. 23., str. 15–54.).
20. Moguš, 1993.: Milan Moguš, *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*, Globus, Zagreb, ¹1993., ²1995.

21. Pacel, 1862.: Vinko Pacel, *Nješto o našem glagolu*, Tiskom Erkule Rezze, Rijeka, 1862.
22. Pacel, 1864.: Vinko Pacel, »Naglas u rieči hrvatskoga jezika«, *Književnik*, Zagreb, 1864., str. 108–119, 187–198.
23. Pacel, 1865.: Vinko Pacel, *Oblici književne hrvaštine*, Tiskara Abela Lukšića, Karlovac, 1865.
24. Pilepić, 1880.: Fran Pilepić, *Kakav je riečnik hrvatskoga jezika kojega izdaje Hrvatska akademija? Njekoliko rieči*, Primorska tiskara, Sušak, 1880.
25. Pranjković, 1993.: Ivo Pranjković, *Adolfo Veber Tkalčević*, Kritički portreti hrvatskih slavista, Zavod za znanost o književnosti, Zagreb, 1993.
26. Pranjković, 2006.: Ivo Pranjković, »Pacelova polemiziranja«, *Riječki filološki dani*, Zbornik radova, knj. 6., str. 29–40; Rijeka, 2006.
27. Skok, 1949.: Petar Skok, »Jagić u Hrvatskoj«, *Rad JAZU*, knj. 278., str. 5–76; Zagreb, 1949.
28. Stolac, 1995.: Diana Stolac, »Odnos riječke, zadarske i zagrebačke filološke škole«, Prva sušačka hrvatska gimnazija u Rijeci – *Izvješće za školsku godinu 1994./95.*, Rijeka, 1995., str. 21–25.
29. Stolac, 1996.: Diana Stolac, »Nazivi hrvatskoga jezika od prvih zapisa do danas« *Filologija*, knj. 27, str. 107–121; Zagreb, 1996.
30. Stolac, 2006.: Diana Stolac, *Riječki filološki portreti*, Biblioteka časopisa Fluminensia, Filozofski fakultet u Rijeci, Rijeka, 2006.
31. Šišić, 1975.: Ferdo Šišić, *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*, Nakladni zavod MH, Zagreb, 1975.
32. Tafra, 1995.: Branka Tafra, »Obilježja hrvatske gramatičke norme do kraja 19. stoljeća«, *Filologija*, br. 24–25., str. 349–354; Zagreb, 1995.
33. Turk, 1993.: Marija Turk, »Književnojezična koncepcija Riječke filološke škole«, *Croatica*, sv. 37/38/39, str. 377–386; Zagreb, 1993.
34. Turk, 1996.: Marija Turk, »Fran Kurelac i Riječka filološka škola«, *Riječki filološki dani*, knj. 1., str. 7–16; Rijeka, 1996.
35. Vežić, 1855.: Vladislav Vežić, »Dvie rieči o vilastiem i okrnjeniem genitivima«, *Neven*, br. 12; Zagreb, 1855.
36. Vince, 1978.: Zlatko Vince, *Putovima hrvatskoga književnog jezika*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, ¹1978., ²1990., ³2002.
37. Vince, 1998.: Zlatko Vince, *Ikavica u hrvatskoj jezičnoj povijesti*, Matica hrvatska, Zagreb, 1998.
38. Vončina, 1990.–1991.: Josip Vončina, »Vatroslav Jagić i književnost »srednje dobe«, *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU* Varaždin, knj. 4–5., str. 53–81; Varaždin, 1990.–1991.
39. Vončina, 1992.–1993.: Josip Vončina, »O povijesti hrvatske književnojezične norme«, *Filologija*, knj. 20–21, str. 529–538; Zagreb, 1992.–1993.
40. Vončina, 1993.: Josip Vončina, *Preporodni jezični temelji*, Matica hrvatska, Zagreb, 1993.
41. Zelić-Bučan, 1971.: Benedikta Zelić-Bučan, »Narodni naziv hrvatskog jezika tijekom hrvatske povijesti«, *Jezik*, 19, str. 1–18, 38–48; Zagreb, 1971.

VATROSLAV JAGIĆ I RIJEČKI FILOLOŠKI KRUG

Sažetak

Premda je Vatroslav Jagić rodom bio vezan uz Varaždin, a radom najviše uz Zagreb, Odesu, Berlin i Beč, značajno je mjesto u njegovu jezikoslovnome oblikovanju imao i njegov odnos prema standardološkim postavkama nekih pripadnika riječkoga filološkoga kruga.

U radu se pokušava rasvijetliti Jagićevo djelovanje u odnosu na vrsnoga filološkog polemizatora Frana Kurelca te članove riječkoga filološkoga kruga, prvenstveno Vinka Pacela, a rubno Franju Račkoga i Frana Pilepića.

Da je Jagić ostao u Hrvatskoj i dalje se bavio standardizacijskim problemima, bilo bi veza s riječkim filološkim krugom zasigurno i više.

VATROSLAV JAGIĆ UND DER PHILOLOGISCHE KREIS AUS RIJEKA

Zusammenfassung

Obwohl Vatroslav Jagić in Varaždin geboren wurde, in Zagreb, Odesa, Berlin und Wien arbeitete, hatte in seiner wissenschaftlicher Tätigkeit die Beziehung zu den standardisierten Postulaten einiger Angehörigen des philologischen Kreises aus Rijeka einen wichtigen Platz. In der Arbeit versucht man Jagićs Tätigkeit und sein Verhältnis zum ausgezeichneten philologischen Polemiker Fran Kurelac und Mitglieder des philologischen Kreises aus Rijeka, vor allem Vinko Pacel und nebenbei auch Franjo Rački und Fran Pilepić zu erleuchten.

Wäre Jagić in Zagreb geblieben und hätte er sich weiter mit den standardisierten Problemen beschäftigt, hätte es sicher mehrere Verbindungen zu den philologischen Kreis aus Rijeka gegeben.

Vojislav P. Nikčević

Vatroslav Jagić o Vuku Stefanoviću-Karadžiću*¹

Pregledni članak
UDK 811.163.42 (091)

Vatroslav Jagić je već u samoj godini smrti Vuka Stefanovića-Karadžića u velikoj raspravi »Iz prošlosti hrvatskog jezika«, koja je objavljena u zagrebačkom časopisu *Književnik* (1864.), posebno poglavlje posvetio Karadžiću u studiji pod naslovom *Zasluge Vuka Štefanovića Karadžića za naš narodni jezik*. To je bio uvod u mnogo opširniji prijedlog – *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga* (Zagreb, 1867.). Pečatana je i kao posebna studija obima od 40 strana formata 25 × 17 cm. Iako je nastala u prvome, zagrebačkom periodu Jagićeva života i rada, kada je bio profesor gimnazije (1860.–1870.), smatra se da je Jagić najbolje stranice istorije slovenske filologije, pored Dobrovskome, Kopitaru i Šafariku, posvetio i Karadžiću, čijim se vremenom najviše bavio.¹ Dakle, radi se o jednome od najboljih njegovih radova kojemu mora biti posvećena posebna pažnja. To kako zbog Jagića, tako i Vuka.

Jagićeva radnja *Zasluge Vuka Štefanovića Karadžića za naš narodni jezik* napisana je *Pravopisom ilirskog jezika* Josipa Partaša iz 1850. godišta. To je bio umjereni etimologijski (korijenski) ili morfonološki pravopis štokavskoga jezika iekavskog izgovora, uveden u škole i zvaničnu administraciju, čiju je službenost 1862. godišta ozakonio Ivan Mažuranić kao voditelj Dvorskog ureda u Beču i ponovo ga potvrdio 1864. godišta. Zanimljivo je da se pojavio pod ilirskim imenom poslije 1843. godine, kada je Austrija bila zabranila to ime. No, već 1867. godišta u Hrvatskom saboru većinom glasova prihvaćen je naziv *jugoslavenski jezik*, koji je prema svojijem ovlašćenjima opet Ivan Mažuranić, u duhu i u skladu s vlastitim poimanjem jezika,² kao tadašnji kancelar (docnije hrvatski ban) ispravio u *hrvatski jezik*. Od značaja je da se to zna jer će se i sam Vatroslav Jagić kao rođeni kajkavac u to vrijeme baviti imenom jezika u studiji o Vuku Karadžiću.

* Rad je napisan prema *Pravopisu crnogorskog jezika* dr. sci. Vojislava Nikčevića, prvo izdanje. Izdavač Crnogorski PEN centar, Cetinje, 1997.

¹ A. Belić, *Jagić Vatroslav dr.*, Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka prof. St. Stanojevića, II knjiga, Bibliografski zavod, Zagreb, b. g., str. 100.

² Vojislav Nikčević, *Jezikoslovni pogledi Ivana Mažuranića* (Uz 150. godišnjicu hrvatskoga narodnog preporoda), Forum, br. 1–2, str. 114–144; Zagreb, siječanj-veljača 1986., i u knjizi *Kroatističke studije*, Erasmus Naklada, Zagreb, 2002., str. 263–296.

Jagićeva studija je tipično filološkog karaktera: opisuje jezik tekstova i ocjenjuje vrijednost i značaj Vukova jezikoslovnoga i književnog rada nastalog od 1814. godišta do kraja njegova života. Podnaslov joj je »Iz prošlosti Hrvatskoga jezika« su dva poglavlja: 1. Preporod na srbskom istoku; borba i pobjeda narodnoga govora prema crkvenoj slovjenštini. Dositej Obradović. Vuk Karadžić³ i 2. Vuk Štefanović Karadžić.⁴ Prvi dio rada prikazuje srpsku jezičku situaciju predvukovskog prioda, a drugi dio Karadžićevu borbu za uvođenje narodnog jezika, reformisane ćirilice (vukovice) i novog pravopisa u srpsku književnost i pobjedu njegove kulturne revolucije u toj književnosti. Po studioznosti i analitičnosti, tačnosti i argumentovanosti interpretirane materije, Jagićeva radnja *Zasluge Vuka Štefanovića Karadžića za naš narodni jezik* stvarno predstavlja ne samo jedan od najtemeljnijih nego i prvijeh naučnih radova za upoznavanje i razumijevanje jezičkoga i književnog opusa Vuka Štefanovića-Karadžića kao srpskog reformatora, s nekim manjkavostima.

Kad je zbor o predvukovskom periodu, Vatroslav Jagić konstatuje da narod srpski u svijetu poznovjekovnoga državnog života (nemanjičkoga doba) nije pošedovao nikakve književnosti (stvorene na svojem, srpskome narodnom jeziku). Tako je ostalo u XIV. i XV. te pogotovo za turske vladavine, u XVII. i sve do polovine XVIII. stoljeća. Književna produkcija nastala u to vrijeme stvorena je na srpskoslovljenskome kao narodu srpskome tuđemu i nerazumljivom jeziku. Međutijem, u životu srpskoga naroda dogodile su se dvije velike promjene, čije se posljedice vide u osvitu prave književnosti. Jedna je seoba Srba s juga na sever, s Kosova u Ugarsku, Banat i Bačku, đe u XVIII. vijeku nalazimo srpsku književnost. Druga je promjena jezika, koji od Save Nemanjića do Domentijana naprijed, ako u pismu i nije nikada bio srpski, opet je samo dvoje narječja miješao, naime »starobugarsko« ili pravo crkvenoslovljensko i srpsko. To bi se s pravom nazivao »srpsko-slovljenski« jezik. Tijem jezikom pečatano je u XV. i XVI. vijeku mnogo crkvnijeh knjiga u Crnoj Gori, Hercegovini i Mlecima. Potom Rusi počese štampati crkvene knjige na preinačenome ruskoslovljenskom jeziku, koje narod naš, nemajući svojijeh, stane kupovati i učiti se novome crkvnom jeziku. I tako malo po malo ne samo da zaboravi svoj pravi crkveni jezik već i omrznu na nj prema ovome novom. Tako nova književnost prisvoji taj mješoviti »srpsko-ruskoslovljenski« jezik kao viši i literarni naspram prostačkoga pučkog za sve književne proizvode, bili oni pobožnoga ili pak svjetovnoga sadržaja, bili namijenjeni crkvenoj službi ili opštoj potrebi naroda. Postao je službeni jezik.

Vatroslav Jagić se bavi i nastojanjima Dositeja Obradovića da se piše narodnijem jezikom, ali ga nije dovoljno znao da bi njime mogao pisati. Smatra

³ *Zasluge Vuka Štefanovića Karadžića za naš narodni jezik*. Napisao V. Jagić. U Zagrebu, 1864., str. 1–9.

⁴ Isto, str. 9–40.

da u njegovome jeziku prije nije nego što jeste sasvim narodni izraz. Dositej se nije zanimao filologijom niti pak historijom; nije ispitivao razmjere nabožne niti narodnoslovne našega naroda: *njemu bješe najmiliji na vlastitom iskustvu osnovani dokaz, da je svuda po jugu, kud je proputovao našao jedan narod. Ko nezna – piše na jednom mjestu – da žitelji crnogorski, dalmatinski, hercegovački, bosanski, srbski, horvatski, slavonski, sremski, bački i banatski osim Vlaha jednim istim jezikom govore?* Dositej Obradović je držao da se zakon i vjera mogu promijeniti, a rod i jezik nikada – navodi Vatroslav Jagić.

Prije svega, u vezi s maloprije Jagićevijem izlaganjem, treba kazati da jezik makedonskijeh Slovjena Ćirila i Metodija iz okoline Soluna nije starobugarski, već staroslovenski ili opšti slovenski književni jezik. Isto tako, nužno je reći i da pečatane knjige u Crnoj Gori i Mlecima iz Crnojevića knjigopečatnje te Božidara Vukovića Podgoričanina i sina mu Vićenca, Jeronima Zagurija Kotoranina i Stefana Marinovića Skadranina iz Venecije nijesu pečatane »srpsko-slovenskijem«, nego staroslovenskim književnijem jezikom zetske (crnogorske) redakcije⁵ ili zetskoslvenskijem (crnogorskoslvenskim) jezikom.⁶ Netačno je i Dositejevo naukovanje da na jugu postoji samo jedan narod – Srbi, koji zbori i piše srpskijem i hrvatskim kao slučajnijem i suvišnim jezikom.⁷ Međutijem, danas se zna da na srednjojužnoslovenskom jugu osim Srba i srpskog jezika postoje Hrvati i hrvatski te Crnogorci i crnogorski i Bošnjaci, odnosno Muslimani i bosanski/bošnjački jezik, koji sačinjavaju lingvistički savez.⁸

Jagić svoje izlaganje o Vuku započinje tvrdnjom da stvarne ocjene njegova književnog rada ne nalazi još nigđe. A sopstveno pisanje kvalifikuje kao *pokus* da se dublje uđe u njegove zasluge za naš jezik. Sudeći po filološkoj vrijednosti samijeh Karadžićevih djela, izjavljuje da je pisao savjesno, što je znao i mogao, nemajući nikakvog razloga ili uzroka da laska pokojniku niti pak da vrijeđa žive: *istina, koliko sam je mogao dokučiti, bijaše mi nada sve* – podvlači Vatroslav Jagić u svojem traktatu o Vuku.

⁵ Dr. Vojislav Nikčević, *Zetska redakcija staroslovenskog jezika u istoriji (monografiji) Crnogorski jezik*. Geneza, tipologija, razvoj, strukturne odlike, funkcije. Tom I (Od artikulacije govora do 1360. godine), Matica crnogorska, Cetinje, 1993., str. 273–342.

⁶ Vojislav P. Nikčević, »Crnogorska i srpska redakcijska pismenost«, *Lučindan*, br. 8, str. 82–89; Cetinje, na Petrovdan 2003., i u knjizi *Jezikoslovne studije*, Centralna narodna biblioteka Republike Crne Gore »Đurđe Crnojević«, Posebna izdanja. Knjiga 43, Cetinje, 2004., str. 105–122.

⁷ Mate Šimundić, »Dositej Obradović« u knjizi: *Hrvatski smrtni put* (Prilog novijoj hrvatskoj povijesti), Matica hrvatska, Split, 2001., str. 56.

⁸ Vojislav P. Nikčević, *Jedan ili četiri srednjojužnoslovenska jezika* (s osvrtom na ustavno-pravna rješenja), Okrugli sto *Crnogorski jezik u novom Ustavu Crne Gore*. Zbornik saopštenja, Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje i Građanska partija Crne Gore, Cetinje-Podgorica, 2004., str. 9–15, i Vojislav P. Nikčević, *Štokavski dijasistem*. Norma i kodifikacija (Poseban otisak proširenog referata s Međunarodnoga naučnog skupa Norma i kodifikacija crnogorskog jezika, Podgorica, 28–29. X. 2004.), Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje, Cetinje, 2004., str. 11–15.

Jagić apologiju Vuka temelji na saznanju da, ako čovjek danas, pošto su se smirile strasti ljudske, a tihi grob zaklopio lične zavisti i neprijateljstva, razmotri i uvaži svekoliko književno djelovanje ovoga do nedavno Nestora u našoj knjizi, usadiće se čvrsto ošedočenje u njegovo srce da je rijedak slučaj i osobita milošta providnosti što je zbilja jedan čovjek, makar ga Bog i dugijem životom nadario, toliko dobra uzmogao tvoriti i toliko koristi iznijeti na svijet za svoj narod koliko Vuk St. Karadžić. Prostu sinu prirode, mlađahne hitre pameti i bistra uma, ali bez nikakvih viših priprava, zapade sudbina da ako i drugim⁹ podstaknut i opomenut, ošeti krasotu te upozna dragocjenost onoga blaga koje iz pastirskih dana nosijaše te da preko toga sredstva dođe do zdravijih misli i pogleda o narodnom jeziku, da nađe pravi put, koji premda je toliko blizu, ipak rijetko namjera ljude na nj namjeri, to jest da narodu jezikom narodnijem pisati ne možeš ako se nijesi s narodom dobro i upoznao. Tako je putujući raznijem krajevima *našega hrvatskoga i srbskoga roda* sakupio i čitavu Evropu zapanjio divotom narodnoga pjesništva. Uz to je, poznavajući temeljito jezik, napisao prvu slovnice – *Pismenicu serbskoga jezika* (1814.) – i izdao prvi rječnik toga jezika – *Srpski rječnik istumačen njemačkim i latinskijem riječima* (Beč, ¹1818., ²1852.), djelo toliko uzorito da će još zadugo na ugled i primjer služiti ne samo nama Hrvatima i Srbima već i ostalijem Slovjenima – po mnijenju Jagića kao povjesničara.

Vatroslav Jagić osim na gramatiku i rječnik tršićkoga kao Vukova rodnog govora ukazuje i na zasluge Vuka Stefanovića-Karadžića na sakupljanju i objavljivanju tvorevina usmene narodne književnosti. Tako izdaje *Malu protonarodnu slaveno serbsku pjesnaricu* (1814.), *Narodnu serbsku pjesnaricu* (1815.), *Srpske narodne pjesme* (I–IV, Lajpcig, 1823.–1833.; I–IV, Beč, 1841.–1862.), *Srpske narodne poslovice i druge različne kao one u običaj uzete riječi* (1834.) itd. Bavi se sakupljanjem i objavljivanjem usmenoga narodnog stvaralaštva da bi njihov jezik poslužio kao uzor piscima kako valja pisati čistijem narodnim jezikom, jerbo drugih literarnih tvorevina srpskih iz prošlosti nije bilo na čiji bi jezik mogao upućivati književnike. Po Jagićevu sudu, Vuk Karadžić je mnogo zaslužan ne samo za to nego i zbog afirmacije usmenog stvaralaštva u tadašnjoj Evropi, koja je za nj pokazivala veliko interesovanje. Ono ga je i približilo Geteu, Grimu i drugim evropskim književnijem velikanima njegova vremena.

⁹ Jagić mnije na Jerneja Kopitara, rodom Kranjca (Slovenca), tadašnjega cenzora slovjenjskih knjiga u Beču, s kojim se mladi Vuk sprijateljio i od njega mnogu zdravu misao prisvojio o literarnijem potrebama svojega naroda. O njihovijem odnosima namjeran je da piše jer su ih kasnije Karadžićevi protivnici izvrnuli i izopačili. Jagić ne ulazi u političku bit njihovih odnosa.

Prema V. Jagiću, narodne pjesme, slovnica i rječnik predstavljaju stožer oko kojega se okreće vas ostali Vukov rad, ali i neoborivi temelj njegovijeh zasluga i slave. Narodne pjesme su poslužile kao uzorni obrazac jezika, a slovnica i rječnik kao jezikoslovna djela kojijema u književnost uvodi čist narodni jezik, fonetski pravopis i reformisanu ćirilicu, tako da svaki glas ima svoj znak, ili pak po današnjemu fonološki pravopis, tako da svaki fonem posjeduje vlastiti grafem. Za osnovu uzima dotadašnju, od strane Sava Mrkalja (1810.) već djelimično reformisanu ćirilicu, izbačuje nepotrebne znakove i uvodi nove: *ħ* po savjetu Lukijana Mušickog, *лб* i *нб* stapa u *л* i *н*, *μ* uzima iz starijih rumunsko-slovenskih rukopisa, *j* iz latinice i *ħ*, koje je već ranije pisao Dositej Obradović. To je uradio u *Srpskom rječniku* (1818.).

V. Jagić ističe da se Vuk opredijelio za izbor *južnoga ili hercegovačkoga izgovora za porabu književnu*, podrazumijevajući pri tom pod atributom *hercegovački* po već ustaljenoj praksi ijekavski izgovor. To je naziv kojijem je Vuk Karadžić u *Pismenici serbskoga jezika* bio označio ijekavski izgovor štokavskog narječja (uz srijemski = ekavski i slavonski = ikavski). Taj su naziv u tom značenju upotrebljavali i drugi, ali on nije pogodan, jer se »hercegovački« (ijekavski), osim u Hercegovini, govori u istočnoj i središnjoj Bosni, u velikom dijelu Slavonije i uže Hrvatske, u severozapadnoj Srbiji, u Crnoj Gori i u Dubrovniku, a u samoj se Hercegovini uz ijekavski (istočno od Neretve) govori i ikavski (zapadno od Neretve).¹⁰ Vuk se opredijelio za ijekavski izgovor kao književni, kojijem je i sam pisao, jer je to bio njegov maternji jezik što ga je njegov đed iz Petnjice u Drobnoj Gori (severozapadna Crna Gora) prenio u Tršić između 1730. i 1740. godišta. Mnio je da taj preseljenički govor treba da bude književnijem jezikom jerbo tako uz Crnogorce zборе i Srbi, jer su njime ispjevane gotovo sve narodne pjesme, on je i jezik dubrovačke književnosti, a tako bismo se najlakše ujedinili s našom braćom rimskoga zakona (tj. Hrvatima). Protivnici su Vuka najviše napadali zbog latinske jote i crnogorske ijekavice kao njima stranih.

Po ocjeni Vatroslava Jagića, Vuk je svojijem pisanjem, sakupljanjem te objavljivanjem narodnih umotvorina, prijevodom *Svetog pisma* (1847.), a ponajviše *Srpskijem rječnikom* dokazao da je narodni jezik po svijem svojim osobinama sposoban da zamijeni tadašnji »slavenosrbski« kao hibridni i ruskoslovenski kao tuđi jezik. S tijem jezicima nije htio nikakvog kompromisa, pa je bio oštar protivnik preuzimanja staroslovenskih i ruskoslovenskih riječi. Prema ostalijem tuđicama je bio nešto blaži. Držao je da ih treba zamijeniti tek kad se za njih nađu dobre narodne riječi ili pak kada se naprave nove potpuno u narodnom duhu. Primjenom u praksi sopstvenog pravopisa

¹⁰ Rikard Simeon, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, I, A-O, Matica hrvatska, Zagreb, 1969., str. 466.

pokazao je prednosti svoje ortografske, grafijske i uopšte jezičke reforme. To i Jagić podržava.

Vatroslav Jagić je posebnu pažnju posvetio i odbrani Vuka Stefanovića-Karadžića od njegovijeh protivnika. Citirajući sporne Vukove postavke sučeljene sa stavovima protivnika iz polemika koje je Karadžić s njima vodio, na konkretnijem primjerima je pokazao i dokazao da su očevidne prednosti Vukove reforme neopravdano naišle na odlučan otpor srpske crkvene hijerarhije i tadašnjijeh srpskih književnika. Vuk se protivu svojijeh protivnika žestoko borio ne da bi ih uvjerio u ispravnost vlastitijeh pogleda, jerbo je dobro shvatao da se od protivnika na taj način ne mogu stvoriti pristalice, već da ih argumentovano pobijedi, pa i još više da pripremi mladi naraštaj koji će prekinuti s predrasudama starijeh te prihvatiti i sprovesti u djelo njegovu reformu. I u tome će uspjjeti.

O Vukovom rodoljublju rječito govore Jagićeve riječi kojijema kazuje da se Karadžić kao »neuk« odlikovaše od »učenijeh« protivnika time što je mario za korist svojega naroda. To revno nastojanje držalo bi ga da ne klone duhom i onda kada se imao boriti s prevelikijem i neslućenim teškoćama. Kaže da, kada se naš poslanik predstavio u vječnost, a nama samo njegov posao ostaje, mogu se kao natpis Vukove radinosti uzeti riječi što ih je izrekao u *Pismenici* (str. VIII): »*Mene je istinita revnost k rodu mome obodрила, i prinudila me, da zažmurim i da jedanput tumarim glavom kroz ovo trnje, makar na onu stranu sav poderan i krvav izišao!*«

Vatroslav Jagić jezikoslovni i književni rad Vuka Karadžića proučava kako kao obrazovani filolog, tako i kao istoričar književnosti. U tom poslu uvijek nastoji da istakne njegove najvažnije, suštinske postavke i da ih potkrijepi čvrstijem argumentima. Pri tom ukazuje i na metodološke postupke njihove naučne obrade. Prilikom istraživanja i vrjednovanja srpskoga jezičkog i književnoga preporoda koji je donijela Vukova reforma prevashodno se rukovodi narodnosnijem načelima, duhovnim i kulturnijem potrebama naroda vremena kad se ta reforma pojavila. Srpski narod je tada bio jezički i književno otuđen od samog sebe pa ga je trebalo vratiti na pravi put, samom sebi. Naravno, pošto je i sam Jagić djelimično bio naučnik toga i takvog vremena, pođekad je njim i on bio ograničen. U interpretiranju Karadžićeva stvaralačkog opusa polazio je sa stanovišta njegove istoričnosti i objektivnosti, ispoljavajući pokatkad istoricizam i naročito pozitivizam, tj. isticanje u prvi plan njegova povijesnog značaja. Tako po Jagiću prve Vukove knjige pođeduju *historičku znamenitost, a važne su također iz drugih razloga*. I Vatroslav Jagić morao je plaćati dug svojem vremenu.

Nakon što je u pokazanim pravcima filološki i književno-istorijski izanalizirao Vuka Stefanovića-Karadžića kao jezikoslovca i književnika, Vatroslav Jagić na kraju studije u zaključku rezultata proučavanja u vidu sinteze sa-

žima u deset tačaka sljedećijem riječima: *To su plodovi, i doista obilni plodovi zrele dobe Vukove; sve do godine 74 svoga vjekovanja, dok ga višnji otac uze iz sredine naše i k sebi pozva, bijaše neumorno radin na korist našega naroda; a ja ću iz tih plodova da sakupim kitu cvijeća, u koje će upletene biti njegove glavne misli o našem jeziku i književnosti.* Treba istaći činjenicu da u svijem obrađenim pitanjima tih dviju oblasti između Jagića i Karadžića, izuzev u desetoj tački, postoji apsolutna podudarnost, u cjelini i pojedinostima potpuno koncepcijsko slaganje, bez ikakvoga kritičkog odnosa prvoga naspram drugog. A to sigurno ne može biti slučajno, bez njihove dublje međusobne veze kao dvaju velikana koji su trajno obilježili svoje vrijeme i potomstvu prenijeli u našljeđe plodove svojega velikog djela, bez obzira na neke njihove nedostatke i ograničenja, koje moraju poštedovati čak i najveći stvaraoci.

Vatroslav Jagić u desetoj tački doslovno tvrdi: *Nesmijem napokon da nespomenem i neprotumačim jednu pogrešku ili da kažem krivo načelo, koje nepolazi upravo od Vuka, ali se njegovim posredovanjem najvećma razišlo po slovjenkom i neslovjenkom svijetu; to je mnogo mu nesretno (a stranom možebiti i nespretno) raspravljano pitanje o jeziku a potom i o narodu hrvatskom prema srbskomu. Ja sam što mislim kazao već sprieda na str. 322–358 Književnika, niti sam naumio ovdje ono isto opetovati, tim manje, pošto znam, da onako misle svi razumni sinovi hrvatskoga i srbskoga naroda; zato mi je puno ugodnije, što mogu Vuka s toga gledišta ako ne baš sasvim opravdati, to ipak izpričati. Pokuđeni članak »Srbi svi i svuda«, koji je štampan istom g. 1849 u »Kovčezicu«, pisa on već godine 1836, dakle u ono doba, kada se o prošlosti našega naroda veoma malo znalo, a o prošlosti njegova jezika devet puta manje – podvlači Jagić u svojem izvinjenju Karadžiću.*

V. Jagić u produžetku upućuje na to kako se prvi slovjenki uglednik u tom pitanju Šafarik sam sobom borio, viđesmo iz izreke na str. 346–347 (*Književnika*), a dokazom su i njegove *Starožitnosti* (sr. *Književnik*, str. 164 pod zvjezdicom). A i ja sam rekao već nekoliko puta¹¹ – dodaje Jagić – da je pravome poznanju istine najviše na putu bila nova, koncem XVIII. i početkom XIX. stoljeća osobitom revnošću podignuta hrvaština u Varaždinu-Zagrebu, koja se od prije s etnografskoga i filološkog gledišta mnogo razložnije slovenštinom nazivala. Zato je Dobrovski u *Slovanki* pod imenom »horvatski« uvijek samo današnje kajkavce razumijevao, a što su pravi »Horvati«, tome nije znao drugačijega naziva nego li »ilirsko-dalmatinski« itd. Protiv toga miješanja imena i pojmova podiže svoj glas prvi Kopitar u presudi Dobrovskove *Slovanke* godišta 1814., odgovarajući mu ovako: *U ostalom primjećuje recenzent, da mu se ime Hrvat (razumieva se u smislu Dobrovskoga) ne čini pravim genetičkim: genetički Hrvati bijahu još za Trubera na jugu Kupe, gdje*

¹¹ Sr. Jihoslované, str. 364; *Književnik*, str. 334.

*se – srbski ili hrvatski govori. I na drugome mjestu Jagić veli otprilike to isto: Ali recenzent prosvjeduje opet proti imena hrvatski i to će dotle činiti dok mu se nedokaže, da su zbilja slovenski stanovnici županijâ Varaždin-Križevci-Zagreb, a ne oni u hrvatskoj Krajini i turskoj Hrvatskoj – pravi Hrvati: jerbo je jezik ovih dvojih Hrvata po narječju različit; samo jedno narječje može biti pravo hrvatsko, a svi dokazi potvrđuju ovo drugo naspram onomu prvomu za pravo i istinito.*¹²

Vatroslav Jagić tome pridaje još i Šafarikove *Serb. Lesenkörner* (str. 7), što dokazuje da je početkom XIX. vijeka ime hrvatsko, s jedne strane, poznato po čitavoj Evropi, a s druge pak strane, i to upravo od najznamenitijih slovjenskih učenih ljudi, u toliko nezavidnom položaju da se onijem koji ga prisvajaju odriče, a onim koji ga se već odrekoše, ne prisvaja: ovako oni isti što su s jedne strane obarali, ne imadahu odvažnosti da barem na drugoj strani novu zgradu uzgrade – nastavlja V. Jagić.

Prema Jagiću, to se dakako razumijeva samo za književnost, koja je koncem prošloga (XVIII.) stoljeća iznemogla i otuđila se na zapadu, a uskrsnula na istoku; sam pak narod ne presta i na zapadu jednako svoje najveće svetinje zvati onako jezikom hrvatskijem kao oni na istoku jezikom srpskim. *Pomislite si dakle u taj »chaos« zemljopisnih, državnih i narodnoslovnih imena stavljena Vuka, koji je svoje mnijenje o ovom pitanju osnovao sasvim na ugledu tuđem, a razlike pojedinih narječja samo, kako su sada, poznavao, o prošlosti neimajući nauke – može li biti štogod u svijetu naravnije, nego da će takav čovjek sve i svuda, kad čuje da se jednim jezikom govori, – i svoj narod naći i svoje mu ime nametnuti? Neučini li to isto i Dositej? ili ako se vratimo u još starija vremena, Mauro Orbini i mnogi drugi pojedinci misle također, da svi Slovjeni – »ilirski« govore! itd. – završava Vatroslav Jagić svoje izvinjenje Vuku Stefanoviću-Karadžiću.*

Na bazi uvida u izlaganje Jagića kojijem pokušava da oslobodi Vuka od zablude o štokavcima kao »Srbima/Srbohrvatima«, kajkavcima kao »Slovencima« i samo čakavcima kao »Hrvatima« iz njegovog članka *Srbi svi i svuda* primjećuje se da cilja na polemiku između Bogoslava Šuleka i Vuka Karadžića koju su vodili u zagrebačkom *Nevenu* (1856.) i u *Vidovdanu* (1861.), kao gođ i na trvenje između Srba i Hrvata s pozivom Srba na članak »Srbi svi i svuda« poslije 1849. godišta da su Hrvati samo čakavci, a da je jezik kojijem pišu srpski a ne hrvatski.¹³ Velika bliskost i podudarnost stavova o narodu i jeziku između Jagića i Karadžića ogleda se u njihovome nenaučnom shvatanju da jezik određuje nacionalnu pripadnost – tamo će postojati posebit jezik,

¹² Sr. Kopitar's kl. Schripton I, str. 286 i 294.

¹³ Ljub[omir] Stojanović, *Život i rad Vuka Stef. Karadžića*, Beograd, 1924., str. 690.

tamo postoji i posebna nacija.¹⁴ Međutijem, na današnjemu nivou naučnog saznanja, postalo je izvjesno kako *nauka zna da o nacionalnom identitetu ne odlučuje ni jezik ni vera, nego, prevashodno, svest o zajedničkoj nacionalnoj pripadnosti*,¹⁵ a o narodu država, crkva i jezik.

Dakako, ne može se poreći Jagićevo pokazano šedočenje da su njegove i Karadžićeve postavke o odnosu naroda i nacije, s jedne, i jezika kao njihova glavnoga, odlučujućeg činioaca, s druge strane, bile opšta zabluda, stanje filološke nauke njihova doba,¹⁶ koja se nalazila tek u početnoj fazi nastajanja. Tačno je i Jagićevo naukovanje o tome da se o prošlosti Srba i Hrvata u Karadžićevo vrijeme vrlo malo znalo, a o njihovijem jezicima da se i ne zbori, jerbo o svemu tome još uvijek nije bilo kritički zasnovane nauke. Kod Jagića je istinito još i to da se Vuk Karadžić formirao pod stranijem uticajem, ponajviše Jerneja Kopitara.

Ovđe je potrebno kazati da danas u Karadžićevu traktatu »Srbi svi i svuda«, Šulekovu odzivu na nj i Vukovu odgovoru na Šulekov članak nema nijedne nepoznanice koju nije raščistila nauka i razriješio život kao, kako reče Njegoš, »majstorsko rešeto«. Najveća zabluda i prvoga i drugog jezikoslovca

¹⁴ Rajka Glušica, »Okolo jezika i povodom njega«, *Vaspitanje i obrazovanje*, br. 1, str. 16–17; Podgorica, 2004., piše da je na našem južnoslovenskom prostoru dugo bila aktualna jezička teorija po kojoj je jezik bio skoro jedini njezin konstitutivni faktor. Po toj teoriji tamo će nema zasebnog jezika, ne može biti ni posebne nacije. Svođenje nacije na jezik imali smo kod austromarksista i takvo shvatanje nacije bilo je od velikog uticaja dočnije na radnički pokret. Ovu teoriju su prigrlili Vuk Karadžić, ilirci i svi filozofi toga doba, a ona je prihvaćena i u Kraljevini Jugoslaviji jer se na njoj mogla graditi jugoslovenska nacija na osnovu »tri plemena istog naroda« (Srba, Hrvata, Slovenaca). Polazeći od ideje da ako je jedan jezik, onda je jedan narod, Vuk iznosi tezu da su svi štokavci Srbi. Zapostavljanje svih drugih etničkih obilježja, različite istorijske sudbine, narodne tradicije i njihovo svođenje na jezik kao jedini narodnosni znak, dovelo je i Vuka do pogrešnog zaključka. Saznanje da Srbi i Hrvati govore istijem jezikom prouzrokovalo je zabludu da su oni jedan narod – završava Rajka Glušica. Tome ne treba nikakvi komentar.

¹⁵ *U odbranu dostojanstva srpske nauke*. Saopštenje naučnih komisija, Odbora za standardizaciju srpskog jezika (autor Pavle Ivić), *Politika*, Beograd, 15. avgust 1998., b. p.

¹⁶ Akademik M. Stevanović, »Stanje jedinstva književnog jezika Srba i Hrvata i današnje stanje tog jedinstva«, *Naš jezik*, Nova serija, Knjiga XVIII, sv. 1–2, str. 43; Beograd, 1970. izričito tvrdi: *Potpuno nam je razumljivo što su Vukov članak »Srbi svi i svuda«, iz Kovčežica od 1849. i njegovo ubravanje svih štokavaca u Srbe s pravom stvorili podozrenje kod Hrvata, i što je to kod njih izazvalo reakciju i otpore protivnika Vukove koncepcije književnog jezika, koja je ipak pobijedila. Ali tome nije kriv Vuk, nego stanje nauke Vukova vremena*. I akademik Pavle Ivić, *Pregled istorije srpskog jezika*, Celokupna dela Pavla Ivića, VIII. Priredio Aleksandar Mladenović, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci – Novi Sad, 1998., str. 230–231, polazi od toga da je Vukovo stanovište o štokavcima kao Srbima počivalo pre svega na romantičarskom poimanju jezika kao temelja narodnosti i na Vukovom odbijanju, sa pozicija obrazovanog Evropljanina i antiklerikalca, da se pomiri sa presudnom ulogom religije pri nacionalnom opredeljenju. Uz to se među Vukovim pobudama svakako nalazila i želja da se rašire granice srpstva. Danas je jasno da je Vuk bio u zabludi tražeći u jeziku merilo za razlikovanje Srba i Hrvata – konstatuje Pavle Ivić.

ogleda se u njihovoj filološkoj i monogenetskoj teoriji,¹⁷ Vukovoj postavci kako *vrlo lasno može biti da su Srbi i Hrvati kad su amo doselili, bili jedan narod pod dva različna imena*, odnosno u Šulekovoju tvrdnji da su takođe *jedan narod, jednoga roda i koljena*, da su *braća po krvi i mlijeku*, sinonimi, jedno te isto. Iako su bili nesaglasni u tome da su svi štokavci Srbi, kako je Vuk mnio, obojica su uglavili nauk o »srpskome/srpskohrvatskom«, »hrvat-skome ili srpskom« kao jedinstvenome jeziku i svijem drugim dvočlano složenijem, polusloženim i alternativno sročelijem nazivima kao sinonimima na podlozi kojijeh gotovo svi južnoslovenski štokavci opstojie samo kao jedan i jedinstven narod i nacija – »Srbi/Srbohrvati«. Time su i na srpskoj i hrvatskoj strani za potonjijeh stoljeće i po uglavili opštevladajućii svesrpski etnički i jezički monocentrizam,¹⁸ od kojega se ni do dana današnjega mnोजना još nijesu odrekli, niti se pak lasno mogu odreći. To najviše važi za lingviste u Srbiji i Crnoj Gori.

I Vuk i Šulek su svesrpski etnički i jezički monocentrizam pogriješno zasnovali s osloncem na spis *O upravljanju carstvom (De administrando imperio)* Konstantina Porfirogeneta. Taj vizantijski car i pisac u tome spisu nigđe ne govori o Srbima i Hrvatima kao dvama plemenima niti pak o njima kao jedinstvenom narodu, nego pod tijem dvama imenima podrazumijeva samo nazive socijalno-statusnog postojanja i značenja. Tako srpsko ime doslovno tumači riječima: *Srbi na jeziku Romeja (Vizantinaca – V. P. N.) znači robovi (...), pa se stoga i ropska obuća obično naziva serbula (...), a cerbulijani (...) oni koji jevtinu i siromašnu obuću nose. Ovo ime dobiše Srbi jer postadoše robovi cara Romeja.*¹⁹ A ime *Hrvati* tumači izrijekom: *Ime Hrvati na jeziku Slovena znači one koji imaju mnogo zemlje.*²⁰ Srbi i Hrvati su tu sklavinije (savezi slovenskijeh plemena),²¹ na predržavnom nivou razvoja.

¹⁷ Viđi: Dr. Vojislav Nikčević, »Karadžičevo filološko i monogenetsko štokavsko »srpstvo« u monografiji (istoriji) *Crnogorski jezik*. Geneza, tipologija, razvoj, strukturne osobine, funkcije. Tom II (Od 1360. do 1995. godine), Matica crnogorska, Cetinje, 1997., str. 372–396.

¹⁸ Vojislav P. Nikčević, »Štokavski književni jezici i njihova unifikacija«, Međunarodni naučni skup *Štokavski književni jezici u porodici slovenskih standardnih jezika*. Zbornik saopštenja, Podgorica, 8. i 9. sept. 2000., Crnogorski PEN centar i Dukljanska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2004., str. 13–53.

¹⁹ *Vizantiski izvori za istoriju naroda Jugoslavije*. Tom II, Srpska akademija nauka. Posebno izdanje, knjiga XXXVII, Vizantološki institut, knjiga 7. Obradio Božidar Ferjančić, Beograd, 1959., str. 47–48. Viđi i: Vojislav P. Nikčević, »Ime i etnonim Srbin je socijalno-statusnog podrijetla« u studiji *Crnogorski jezik u jednoj sociološkoj interpretaciji* (Dr. Dušan Ičević o crnogorskom jeziku), *Jezikoslovne studije*, Centralna narodna biblioteka Republike Crne Gore »Đurđe Crnojević«. Posebna izdanja. Knjiga 43, Cetinje, 2004., str. 158–167.

²⁰ *Vizantiski izvori za istoriju naroda Jugoslavije*. Tom II, str. 35–36. Viđi i: Vojislav Nikčević, »Podrijetlo i značenje imena Hrvat i Srbin, Još o podrijetlu i značenju imena Hrvat i Srbin i Hrvati su Slovjeni. Hrvatsko ime je grčkog podrijetla« u knjizi: *Kroatističke studije*, str. 25–53, 55–56, 141–177.

²¹ Vojislav P. Nikčević, »Vukov model standardnog jezika u teoriji i praksi«, Naučni skup *Vuk Karadžić i Crnogorci*. Zbornik radova, Cetinje, 5. jun 2004, Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje, Cetinje, 2005., str. 22–23.

Za Vatroslava Jagića Vuk Kardžić je bio kulturna ličnost zbog toga što su i za jednoga i drugog Hrvati i Srbi jedan i jedinstven narod i, šljedstveno tome, hrvatski i srpski jedan i jedinstven štokavski jezik. Među njima je postojala razlika u tome što je Jagić bio bliži Šuleku nego Karadžiću, što su mu taj narod i jezik zajednički, u svojoj potpunoj identičnosti i sinonimnosti dvoimeni. Zato ih u svojoj studiji o Vuku tako tretira, odnosno na dva mjesta u njoj jezik alternativno, tj. kao *hrvatski ili srpski jezik*. To potvrđuju i naslovi ostalih njegovih radova u kojijema su nazivi za narod i jezik pojedinačni, odvojeni ili pak alternativni i polusloženi: »Deklinacija imena samostavnoga upoređenja kako se razvi u staroslovenskom, srpskom, hrvatskom jeziku« (1862.), »Gramatika jezika hrvatskoga. Osnovana na starobugarskoj slovjenštini, I, Glasovi« (1864.), »Primjeri starohrvatskoga jezika iz glagolskih i ćirilskih starina, I i II« (1864. i 1866.), »Književnik, časopis za jezik i poviest hrvatsku i srpsku (Zagreb, 1864.–1866.)«, čiji su osnivači bili V. Jagić, F. Rački i J. Torbar, »Podmlađeni vokalizam u hrvatskom jeziku« i »Trubaduri i najstariji hrvatski lirici« (1869.), »Paralele k hrvatsko-srpskom naglasivanju« (1870.), »Stari pisci hrvatski«, »Ogled stare hrvatske proze« (1869.), »Prilozi k historiji naroda hrvatskoga i srpskoga«. Ima i složenica *srpskohrvatski* (rus. *сербохорватској*) u Jagićevu *Маријинском четворојевањелу (Quattour evangeliorum versionis palaeoslovenicae codex Marianus glagoliticus)* (Graz, 1960., XIII, fototipsko izdanje, Berlin, 1883.), kao oznaka za jezik. U mnogome je podudaran s Đurom Daničićem kao izrazitijem vukovcem koji pošeduje *srpski* kao posebit naziv te *srpski ili hrvatski* kao alternativno sročeno ime za jezik: *Rat za srpski jezik i pravopis* (Budim, 1847.), *Mala srpska gramatika* (Beč, 1850.), *Srbska sintaksa* (Beograd, 1858.), *Gramatika srpska ili hrvatska* (dio II, Oblici, 1862.), *Istorija oblika srpskoga ili hrvatskoga jezika* (Beograd, 1874.), *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* (dio I, Zagreb, 1880.).

Etničko i lingvističko jedinstvo hrvatskoga i srpskog naroda te hrvatskoga i srpskog jezika verifikuje i A. Belić kad podvlači: *U pitanju srpskohrvatskom J(agić) je ispovedao od svoje rane mladosti, od vremena svojih prvih radova, do smrti potpunu identičnost srpskog i hrvatskog jezika i zajedničko etnografsko poreklo Srba i Hrvata.*²² Stoga je u politici pristajao uz Štrosmajerovo (Strossmayer) jugoslovenstvo i bio protivnik nacionalnijeh šovinizama.²³ Dakle, i Jagić je u tome monocentričan.

Vatroslav Jagić u pogledu poimanja jedinstva hrvatskoga i srpskog kao jednoga naroda te hrvatskoga i srpskog kao zajedničkoga štokavskog jezika, poput Šuleka, veoma je blizak Vuku Karadžiću. Budući da je Srbe i Hrvate smatrao jednijem i jedinstvenim narodom su dva plemenska sinonimna imena – *srpskijem i hrvatskim* – »srpskohrvatski« jezik je u Vukovoj koncepciji bio

²² A. Belić, nav. djelo, str. 100.

²³ J[osip] H[am]m, *Jagić, Vatroslav*, Enciklopedija Jugoslavije, 5, Hrv-Janj, Jugoslavenski leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, Zagreb, 1988., str. 748.

isto što i »srpski«, a »Srbohrvati« poistovječeni sa »Srbima«. Iz toga dvočlano složenoga nazovi naroda i tobože jezika Hrvati su stvorili alternativno složeni »hrvatski ili srpski« jezik koji su Srbi vrlo rijetko upotrebljavali. Tako su u »Srbe«, odnosno »Srbohrvate« te u »srpski«, odnosno »srpskohrvatski« jezik kao bezimeno utopljeni, bolje reći skriveno, uvršteni Crnogorci i Bošnjaci, crnogorski i bosanski jezik. U tome se sastoje fundamentalne zablude Karadžićeve filološke i monogenetske teorije od dugoročnoga negativnog značaja za manjinske srednjojužnoslovenske narode, nacije i njihove jezike.²⁴ A između Jagića, kao gođ i Šuleka,²⁵ s jedne, i Karadžića, s druge strane, razlike su se sastojale i u tome što su prva dvojica smatrali da su i Hrvati štokavci, odnosno i njihov jezik štokavski.

Vuk je od Kopitara prihvatio stanovište da su »Srbi/Srbohrvati« južno od Kupe narod i nacija na podlozi štokavštine kao »srpskoga/srpskohrvatskog« jezika. S pozivom na Kopitara i Jagić prihvata da južno od Kupe još od vremena Primoža Trubara prebivaju genetički Hrvati kao štokavci. Oni su jedini pravi Hrvati, jerbo je štokavsko samo pravo hrvatsko narječje. Poput Kopitara i Vuka, i on kajkavskome dijalekatskom sistemu (jeziku) poriče hrvatsku pripadnost, smatrajući ga s etnografskoga i filološkog gledišta slovenštinom, što će reći sastavnijem dijelom slovenskog jezika.²⁶ Uz to gledište pristaje vjerujući da je njegova pozna hrvaština s kraja XVIII. i početka XIX. vijeka u Varaždinu i Zagrebu neistorijska, sekundarna, pa stoga i nije hrvatski jezik. Povodeći se moguće za Bogoslavom Šulekom, koji je dokazivao da ni čakavci nijesu pravi Hrvati, nego ostatak onijeh Slovjena što su se prije Hrvata i Srba doselili na Balkansko poluostrvo privođenjem sličnosti čakavskog govora s bugarskijem i staroslovenskim jezikom,²⁷ Vatroslav Jagić drži da je štokavština jedino pravo narječje hrvatsko. A i to narječje dijele sa Srbima kao sunarodnicima.

Odičući pod uticajem Kopitara, Karadžića i Šuleka posredstvom jezičkih razlika kao jedinog kriterijuma pripadnost hrvatskom jeziku kajkavskome i čakavskom narječju, Vatroslav Jagić je tome jeziku nanio veliku štetu. Me-

²⁴ Vojislav P. Nikčević, *Štokavski dijasistem*. Norma i kodifikacija, str. 45.

²⁵ Ljubomir Stojanović, nav. djelo, str. 690, donosi riječi Bogoslava Šuleka o tome da su i Hrvati štokavci kao i Srbi. Za dokaz tome navodi, pored ostalog, što pojedini pisci XV.–XVIII. stoljeća ne samo iz Porfirogenetove Hrvatske (Splita, Trogira) već i iz Dubrovnika (Bernar, Pavlović, Dinko Zlatarić), iz Bosne (Tomko Mrnavić) i Hercegovine (f. Lovro) svoj jezik zovu hrvatskijem, a da nema nijedne knjige pisane glagoljicom ili latinicom đe bi se taj jezik nazivao srpskim.

²⁶ Stjepan Babić, »Hrvatski jezik u preporodno doba«, *Susreti*. Zbornik radova sa susreta hrvatskih studenata u inozemstvu, Zagreb-Bochum, 1986., str. 153, kaže da je Hrvatska bila rascjepkana na pokrajine i u njima hrvatsko ime nije bilo u opštoj upotrebi. Na kajkavskom području čest je bio naziv *slovenski (slovinski)* koji je jednom značio isto što i kajkavski, za razliku od *horvatskoga* – štokavskog, a drugi put isto što i horvatski (današnji slovenski su zvali kranski, kao često i sami Slovenci). To dolazi do izražaja i kod V. Jagića.

²⁷ Ljubomir Stojanović, nav. djelo, str. 690.

đutijem, za razliku od njega i njegovijeh uzora kao golemih autoriteta, danas se već zna da je hrvatski jezik od samog početka njegove glotogeneze i rano-srednjovjekovne etnogeneze (istoiogeneze, etnopovijesti) Hrvata kao naroda i poznije kao nacije od oko treće decenije IX. stoljeća tronarječan – čakavski u Dalmatinskoj Hrvatskoj (od Istre do Cetine), kajkavski u Posavskoj ili Panonskoj Hrvatskoj (između Drave i planine Gvozda) i štokavski južno od Kupe i u Dubrovniku.²⁸ Posebno je Milan Moguš, s osloncem na Zvonimira Junkovića, sučeljenog sa stanovištima Frana Ramovša, Aleksandra Belića i Stjepana Ivšića, pokazao i dokazao matičnu pripadnost kajkavštine hrvatskom jeziku još od samoga početka nastanka hrvatskog naroda.²⁹ Isto tako, neodrživo je Jagićevo polazište o zajedničkome etničkom podrijetlu Hrvata i Srba. Oni su u pradomovini na evropskome severoistoku³⁰ i u novoj domovini na Balkanu dva naroda i dvije nacije samo opštega slovenskog zajedničkog podrijetla te, kako veli Šulek, ovamo živili već 1 200 godina bez rata jedan uz drugoga,³¹ i u praotadžbini i u novoj postojbini bili samo sušedi. To vrijedi i za njihove jezike.

Ubijeden da je oslobodio Vuka Karadžića od svih zabluda stavljajući ih na leđa njegovijeh uzora i učitelja, Vatroslav Jagić na samome kraju studije poje mu oproštajnu odu, emocionalno donekle intoniranu: *Nemislim, da bi mi trebalo izbrazati množinu svakovrsnih odlikovanja, koji mu je domaći i strani svijet priznao zasluge Vuka Štefanovića Karadžića: krasnije nego li zlatni redovi i častni naslovi, držat će slavu njegova imena u uspomeni i zahvalnoga naroda ona dragocjena književna djela, kojimi je narod svoj bogato nadario, one proste bez lažna nakita, pune mudrosti rieči, kojimi progovara nam i – sretnijemu potomstvu; priznanje pako naći će najveće i najmilije njegov neumrli duh onda, ako ozbiljno uvažimo njegove liepe nauke, da nad grobom pokojnikovim danas sutra nikne i procvate jedna ruža, koje će blagoduhi mi-*

²⁸ Vojislav P. Nikčević, »Srednjovjekovna etnogeneza Hrvata«, *Dubrovnik*, br. 5–6, str. 30–57; Dubrovnik, 1989., Vidi i: Vojislav Nikčević, *Uloga i značaj jezika u etnogenezi Hrvata* u knjizi *Kroatističke studije*, str. 231–246.

²⁹ Milan Moguš, *Fonološki razvoj hrvatskog jezika*, Matica hrvatska, Zagreb, 1971., str. 24–34.

³⁰ Vojislav P. Nikčević, »Štokavski dijasistem«. *Etnička i jezička osnova* (Poseban otisak proširenoga referata s Međunarodnog naučnog skupa »Jezici kao kulturni identiteti na prostoru bivšega srpskohrvatskog ili hrvatskosrpskog jezika«). Izdavač Crnogorski PEN centar, Cetinje, 1998., i Vojislav P. Nikčević, »Etnička i jezička osnova štokavskog dijasistema«. *Zaključna razmatranja u Zborniku radova Međunarodnoga naučnog skupa Jezici kao kulturni identiteti na području bivšega srpskohrvatskoga ili hrvatskosrpskoga jezika*, Podgorica, 14–15. oktobra 1997. Izdavač Crnogorski PEN centar, Cetinje, 1998., str. 17–26. Vidi i: Vojislav P. Nikčević, *Socio(etno)lingvistički faktori u identifikaciji i opstojanju jezika* u knjizi *Jezikoslovne studije*, str. 271–298. i Henryk Łowmiański, *Hrvatska pradomovina*, Maveda, Rijeka, 2004.

³¹ Ljubomir Stojanović, nav. djelo, str. 690.

ris širokim i dalekim svietom pršiti: ta je ruža – književna sloga Hrvata i Srba. U tijem Jagićevim riječima ima dosta simbolike.

Izgrađujući time među prvijem Vukovijem poklonicima kult besmrtnosti Karadžićeve, u potonijem Jagićevim riječima kojijema apeluje na književno jedinstvo Hrvata i Srba prepoznaje se linija koju je nešto manje od deset godišta ranije trasirao Bogoslav Šulek kad je ispisao i objelodanio riječi o identičnosti i jedinstvu kao zaloge njihove budućnosti: *Neka dakle ime srpsko živi i nadalje uz ime hrvatsko, kamo ga je sudbina postavila. Hrvat neka se raduje srpskom napretku, a Srbin hrvatskomu; jedan neka drugoga pomaže, podupire, zaklanja, brani; što je hrvatsko neka bude i srpsko, al što je srpsko neka bude također kao hrvatsko.*³² Nikla je i pročitala ruža slave Vuka Karadžića pošto je i zvanična Srbija 1868. godišta ukinula posljednju zabranu njegove reforme, pravopis Vukov uveden u škole i on počeo biti veličan kao božanstvo od strane filološke škole. A i proročanske Jagićeve riječi ostvarile su se na njegovom grobu u Varaždinu kada mu zahvalni potomci postaviše pravu ružu, svježu i mirisnu, koja se svakog dana mijenja, kao oduženje duga svojemu velikom sugrađaninu i sunarodniku.

U početnijem pak Jagićevim riječima maloprije citirane ode o množini domaćijeh i stranih odlikovanja kojijema je svijet priznao zasluge Vuka Stefanovića-Karadžića razabire se stvarna pobjeda njegove reforme, kada je još 1847. godišta uz njega pristao mladi naučnik Đuro Daničić (1827.–1882.), najznačajniji Karadžićev pomagač, branilac i širitelj njegove reforme i nastavljatelj rada. Pisao je gramatike vukovski opredijeljene, izdao *Rječnik iz književnih starina srpskih*, u Zagrebu je počeo izdavati veliki povijesni *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1880.–1976.) u 43 sveske, a najvrjedniji mu je rad na proučavanju našijeh akcenata. Prvim svojijem većim radom, knjižicom *Rat za srpski jezik i pravopis* (Budim, 1847.) zadao je Vukovijem protivnicima potonji udarac. Te iste godine i Branko Radičević, poput Vuka takođe podrijeplom Crnogorac, pečata svoje *Pesme* pisane narodnijem jezikom, a te godine izlazi i Vukov prijevod *Novoga zavjeta*. Među djela koja su doprinijela pobjedi Vukove reforme ubraja se i Njegošev *Gorski vijenac* (Beč, 1847.), ali je on objavljen prema ruskoslovljenskom pravopisu i napisan crnogorskim narodnim jezikom, koji je u tome djelu ostvario umjetnički vrhunac – beletrističko utemeljenje vrhunskoga crnogorskog književnoga jezika.³³

Vuk Karadžić je doživio trijumf i na bečkome Književnom dogovoru 1850. godišta, na kojemu je kao pobjednička prihvaćena njegova jezikoslovna

³² Isto, str. 690.

³³ Vidi: Petar II. Petrović Njegoš, *Gorski vijenac*. Jubilarno izdanje povodom 150. godišnjice prvog izdanja s predgovorom priredio Vojislav P. Nikčević. Izdavač Crnogorski PEN centar, Cetinje, 1997.

konceptija čim su mu sudionici toga dogovora kao najvećemu autoritetu povjerali da napiše *Glavna pravila za južno narječje* štokavskoga dijalekatskog sistema kao zajedničkoga standardnog jezika Srba i Hrvata. Postao je počasni član i niza naučnih društava i akademija. I Hrvati su ga jako cijenili i uvažavali. Bio je u prepisci s Vrazom i Babukićem, a docnije s banom Jelačićem i Štrosmajerom, koji je priložio 1 000 forinti za izdavanje posmrtnijeh mu spisa. Godine 1861. bio je izabran za počasnog člana Požeške županije i počasnog građanina grada Zagreba.³⁴ Posve je onda razumljivo što je i Vatroslav Jagić spram njega gajio najdublje poštovanje i njim bio oduševljen.

Zaključak

Sagledavajući radnju *Zasluge Vuka Štefanovića Karadžića za naš narodni jezik* Vatroslava Jagića u njegovome vremenu i iz današnje vremenske perspektive, sa sigurnošću se može zaključiti da je najveći dio saznanja u njoj preživio, izdržao probu vremena. To se u prvom redu odnosi na spoznaje o Vukovome lingvističkom i književnome radu, na konkretne provjerene podatke i činjenice, vrijednost i značaj toga stvaralaštva, do kojijeh je došao filološkom i književnopovijesnom analizom i sintezom. U tom dijelu teško da mu se mogu izreći bilo kakvi prigovori. Sve je to urađeno kompleksno, produbljeno i uzorno, čime je među Karadžićevijem poštovaocima dao dostojan doprinos naučnom osvjetljavanju i ocjenjivanju izuzetnoga značaja Vukove reforme kao kulturne revolucije kod Srba.

Vatroslav Jagić je najviše nedostataka ispoljio u nenaučnom poimanju Hrvata i Srba kao jednoga i jedinstvenog naroda i nacije, hrvatskoga i(li) srpskog kao potpuno homogenoga štokavskog jezika i poricanju kajkavštini i čakavštini pripadnost hrvatskom jeziku. Ograničen saznanjima vremena u kojemu je živio i velikijem autoritetom Šafarika, Kopitara i drugijem naučnicima za kojima se nekritički povodio, nije shvatio da su Hrvati i Srbi dva posebita samorodna naroda i dvije samosvojne i samonikle nacije bez ikakvoga užeg zajedničkoga podrijetla, kao takvi oformljeni u posebnijem prirodnom i povijesnijem uslovima na bazi jedinstva interesa. Danas se još zna i to da su hrvatski i srpski jezik u okviru štokavštine dva identitetski odjelita, zasebna socio(etno)lingvistička jezika koje su Hrvati i Srbi nezavisno oblikovali u Hrvatskoj i Srbiji kao njihovijem sociokulturnim sredinama da im budu glavno sredstvo sjedinjavanja, komuniciranja i oruđe duhovne i materijalne kulture i civilizacije, samoizražavajući vid vlastitog opstojanja. A u hrvatskoj etniji štokavština, čakavština i kajkavština nijesu ništa drugo do tri narječja hrvatskoga sintetičkog jezika, nastalog zavisno od postanka i razvitka hrvatskoga

³⁴ Ljubomir Stojanović, nav. djelo, str. 691.

naroda i nacije, genetski, strukturalno, tipološki i sociolingvistički različitog od srpskoga sintetičko-analitičkog dvonarječnoga, štokavskog i torlačkog jezika. Sada je poznato i to da nigdje na kugli zemaljskoj ne postoje, niti pak mogu postojati, dva apsolutno jedinstvena jezika. S obzirom na to da su svi jezici od prapočetka dijalektalni, oni mogu biti samo relativno jedinstveni, unutar samijeh sebe manje ili više različiti, (ne)jedinstveni.

Vatroslav Jagić je u mnogome doprinio stvaranju kulta Vuka Kardžića ne samo zato što su koncepcijski bili bliski i podudarni već i stoga što su obojica iskreno vjerovali da su Srbi i Hrvati jedan narod, bez obzira na to što je Vuk etnički negirao štokavske i kajkavske Hrvate te štokavštini i kajkavštini poricao pripadnost hrvatskom jeziku. Iz današnje vremenske udaljenosti može se reći još i to da Jagić nije uočio da su Srbi još od poznoga srednjeg vijeka do pojave ruskoslovenskoga jezika ipak posedovali u dokumentima svjetovne sadržine i namjene, ispravama, tanku nit srpskoga pismenog kao najnižega vida standardnog jezika, shvaćenoga u brozovićevskom značenju riječi. Ništa nije saznao niti rekao ni o tome da je iza reforme Vuka Karadžića stajala Austrija iz političkih razloga preko Jerneja Kopitara kao svojega odanog i povjerljivog čovjeka i Karadžićeva mentora, usmjerivača, pomagača i zaštitnika.³⁵ No, sve to bitno ne umanjuje golemi značaj koji je dao Vatroslav Jagić u proučavanju Vuka Stefanovića-Karadžića kao jezikoslovca i književnika. To utoliko prije kada se zna da i do dana današnjega u jezikoslovlju nije definitivno razriješeno pitanje da li je Vukov »srpski/srpskohrvatski« ili »hrvatski ili srpski« jezik jedan, dva ili pak četiri jezika. Oko toga i dalje postoje duboka neslaganja i razilaženja među jezikoslovcima, oko broja jezika još uvijek traju rasprave i sučeljavanja.³⁶

Literatura:

- Babić, Stjepan, »Hrvatski jezik u preporodno doba«, *Susreti*. Zbornik radova sa susreta hrvatskih studenata u inozemstvu, Zagreb-Bochum, 1986.
- Belić, A., »Jagić Vatroslav dr.«, *Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka* prof. St. Stanojevića, II knjiga, Bibliografski zavod, Zagreb, b. g.
- Glušica, Rajka, »Oko jezika i povodom njega«, *Vaspitanje i obrazovanje*, br. 1; Podgorica, 2004.
- H[am]m, J[osip], »Jagić, Vatroslav«, *Enciklopedija Jugoslavije*, sv. 5, Hrv-Janj, Jugoslavenski leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, Zagreb, 1988.

³⁵ Vojislav P. Nikčević, *Štokavski dijalekt*. Norma i kodifikacija, str. 40–41, 47.

³⁶ Vojislav P. Nikčević, *Srednjojužnoslovenski jezik ne postoji* (Ranko Matasović, *Uvod u poredbenu lingvistiku*, Matica hrvatska, Zagreb, MMI), *Hrvatska obzorja*, br. 3–4, str. 171–184; Split, 2002., i u knjizi *Jezikoslovne studije*, str. 299–315.

- Ivić, Pavle, »Pregled istorije srpskog jezika«, *Celokupna dela Pavla Ivića*, VIII. Priredio Aleksandar Mladenović, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci – Novi Sad, 1998.
- (Ivić, Pavle), »U odbranu dostojanstva srpske nauke«, Odbor za standardizaciju srpskog jezika, *Politika*, Beograd, 15. avgust 1998.
- Jagić, Vatroslav, *Zasluge Vuka Štefanovića Karadžića za naš narodni jezik*, Zagreb, 1864.
- Łowmiański, Henryk, *Hrvatska pradomovina*, Maveda, Rijeka, 2004.
- Moguš, Milan, *Fonološki razvoj hrvatskog jezika*, Matica hrvatska, Zagreb, 1971.
- Nikčević, Vojislav, »Jezikoslovni pogledi Ivana Mažuranića« (Uz 150. godišnjicu hrvatskoga narodnog preporoda), *Forum*, br. 1–2, Zagreb, siječanj-veljača 1986.
- Nikčević, Vojislav P., »Srednjovjekovna etnogeneza Hrvata«, *Dubrovnik*, br. 5–6; Dubrovnik, 1989.
- Nikčević, Vojislav, »Zetska redakcija staroslovenskog jezika«, *Crnogorski jezik. Geneza, tipologija, razvoj, strukturne odlike, funkcije*. Tom I (Od artikulacije govora do 1360. godine), Matica crnogorska, Cetinje, 1993.
- Nikčević, Vojislav, »Karadžićevo filološko i monogenetsko štokavsko 'srpstvo'«, *Crnogorski jezik. Geneza, tipologija, razvoj, strukturne osobine, funkcije*. Tom II (Od 1360. do 1995. godine), Matica crnogorska, Cetinje, 1997.
- Nikčević, Vojislav, *Pravopis crnogorskog jezika*, prvo izdanje. Izdavač Crnogorski PEN centar, Cetinje, 1997.
- Nikčević, Vojislav P., *Štokavski dijasistem*. Etnička i jezička osnova. (Poseban otisak proširenoga referata s Međunarodnoga naučnog skupa »Jezici kao kulturni identiteti na prostoru bivšega srpskohrvatskoga ili hrvatskosrpskoga jezika«), Podgorica, 14.–15. oktobra 1997. Izdavač Crnogorski PEN centar, Cetinje, 1998.
- Nikčević, Vojislav, »Podrijetlo i značenje imena Hrvat i Srbin«, *Kroatističke studije*, Erasmus Naklada, Zagreb, 2002.
- Nikčević, Vojislav, »Još o podrijetlu i značenju imena Hrvat i Srbin«, *Kroatističke studije*, Erasmus Naklada, Zagreb, 2002.
- Nikčević, Vojislav, »Hrvati su Slovjeni«. Hrvatsko ime je grčkog podrijetla, *Kroatističke studije*, Erasmus naklada, Zagreb, 2002.
- Nikčević, Vojislav, »Uloga i značaj jezika u etnogenezi Hrvata«, *Kroatističke studije*, Erasmus Naklada, Zagreb, 2002.
- Nikčević, Vojislav P., »Srednjojužnoslovenski jezik ne postoji«, *Hrvatska obzorja*, br. 3–4, Matica hrvatska, Split, 2002.
- Nikčević, Vojislav P., »Crnogorska i srpska redakcijska pismenost«, *Jezikoslovne studije*, Centralna narodna biblioteka Republike Crne Gore »Đurđe Crnojević«. Posebna izdanja. Knjiga 43, Cetinje, 2004.
- Nikčević, Vojislav P., »Crnogorski jezik u jednoj sociološkoj interpretaciji« (Dr. Dušan Ičević o crnogorskom jeziku), *Jezikoslovne studije*, Centralna narodna biblioteka Republike Crne Gore »Đurđe Crnojević«. Posebna izdanja, Knjiga 43, Cetinje, 2004.

- Nikčević, Vojislav P., »Štokavski književni jezici i njihova unifikacija«, Međunarodni naučni skup *Štokavski književni jezici u porodici slovenskih standardnih jezika*, Podgorica, 8. i 9. sept. 2000., Crnogorski PEN centar i Dukljanska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2004.
- Nikčević, Vojislav P., »Jedan ili četiri srednjojužnoslovenska jezika« (s osvrtom na ustavnopravna rješenja), Okrugli sto *Crnogorski jezik u novom Ustavu Crne Gore*. Zbornik saopštenja, Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje i Građanska partija Crne Gore, Cetinje-Podgorica, 2004.
- Nikčević, Vojislav P., »Socio(etno)lingvistički faktori u identifikaciji i opstojanju jezika«, *Jezikoslovne studije*, Centralna narodna biblioteka Republike Crne Gore »Đurđe Crnojević«. Posebna izdanja. Knjiga 43, Cetinje, 2004.
- Nikčević, Vojislav P., »Vukov model standardnog jezika u teoriji i praksi«, Naučni skup *Vuk Karadžić i Crnogorci*. Zbornik radova, Cetinje, 5. jun 2004., Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje, Cetinje, 2005.
- Nikčević, Vojislav P., *Štokavski dijastem*. Norma i kodifikacija (Poseban otisak proširenoga referata s Međunarodnog naučnog skupa »Norma i kodifikacija crnogorskog jezika«), Podgorica, 28.–29. X. 2004., Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje, Cetinje, 2004.
- Petrović, Petar II Njegoš, *Gorski vijenac*. Jubilarno izdanje povodom 150. godišnjice prvog izdanja s predgovorom priredio Vojislav P. Nikčević. Izdavač Crnogorski PEN centar, Cetinje, 1997.
- Simeon, Rikard, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, I, A-O, Matica hrvatska, Zagreb, 1969.
- Stevanović, M., »Stanje jedinstva književnog jezika Srba i Hrvata i današnje stanje tog jedinstva«, *Naš jezik*, Nova serija, Knjiga XVIII, sveska 1–2; Beograd, 1970.
- Stojanović, Ljub[omir], *Život i rad Vuka Stef. Karadžića*, Beograd, 1924.
- Šimundić, Mate, *Hrvatski smrtni put* (Prilog hrvatskoj novijoj poviesti), Matica hrvatska, Split, 2001.
- Vizantiski izvori za istoriju naroda Jugoslavije*. Tom II, Srpska akademija nauka. Posebno izdanje, knjiga XXXVII, Vizantološki institut, knjiga 7. Obradio Božidar Ferjančić, Beograd, 1959.

VATROSLAV JAGIĆ O VUKU STEFANOVIĆU-KARADŽIĆU

Sažetak

Vatroslav Jagić je 1864. godišta u raspravi »Iz prošlosti hrvatskog naroda« u zagrebačkom časopisu *Književnik* posebno poglavlje posvetio Vuku Karadžiću pod naslovom »Zasluge Vuka Stefanovića Karadžića za naš narodni jezik«. To je bio uvod u mnogo opširniji prijelegod – *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga* (Zagreb, 1867.). U tome filološkome i književnoistorijskom radu kompleksno, produbljeno i uzorno se obrađuje Vukov lingvistički i književni rad i ukazuje na vrijednost i značaj toga rada. V. Jagić je u njemu najviše nedostataka ispoljio

u nenaučnom poimanju Hrvata i Srba kao jednoga i jedinstvenog naroda i nacije, hrvatskoga i(li) srpskog kao potpuno homogenoga štokavskog jezika i poricanja kajkavštini i čakavštini pripadnost hrvatskom jeziku. Ograničen saznanjima svojega doba i velikijem autoritetom Šafarika, Kopitara i drugijem naučnicima za kojijema se nekritički povodio, nije shvatio da su Hrvati i Srbi dva posebita samorodna naroda i dvije samosvojne i samonikle nacije bez ikakvoga užeg zajedničkog podrijetla, kao takvi oformljeni u posebnijem prirodnom i povijesnijem uslovima na bazi jedinstva interesa. Danas se još zna i to da su hrvatski i srpski jezik u okviru štokavštine dva identitetski odjelita, zasebna socio(etno)lingvistička jezika koje su Hrvati i Srbi nezavisno oblikovali u Hrvatskoj i Srbiji kao njihovijem sociokulturnim sredinama da im budu glavno sredstvo sjedinjavanja, komuniciranja i oruđe duhovne i materijalne kulture i civilizacije, samoizražavajući vid vlastitog postojanja. Razlikuju se i po tome što osim štokavskoga hrvatskom jeziku pripadaju još kajkavsko i čakavsko, a srpskom jeziku torlačko narječje.

VATROSLAV JAGIĆ ON VUK STEFANOVIĆ KARADŽIĆ

Summary

In 1864 Vatroslav Jagić wrote a literary discussion entitled »From the History of the Croatian People« published in Zagreb, in the journal named *Knjizevnik* (Writer), dedicating a special chapter to Vuk Karadžić entitled »Vuk Karadžić's Merits for Our Vernacular«. It was an introduction into a more extensive overview named *History of the Literature of the Croatian and Serbian People* (Zagreb, 1867). This philological and literary-historical review gives a complex and in-depth assessment of Vuk Stefanović's linguistic and literary work and underlines its value and impact. V. Jagić revealed his drawbacks mostly in his non-scientific perception of Croats and Serbs as one and unique people and nation, the Croatian and/or Serbian language as a completely homogenous Stokavian language, denying at the same time the fact that the Kaikavian and Cakavian dialects also belong to the Croatian language. Limited by the knowledge of his time and influenced by the authoritative personalities of Šafarik, Kopitar and other scientists whom he followed blindly, he did not recognize that the Croats and the Serbs were two separate ethnic groups and two autonomous and indigenous nations having no single common origin; they developed in different natural and historical conditions on the basis of common interests. Moreover, it is known today that the Croatian and Serbian languages within the Stokavian frame, represent two separate socio(etno)linguistic languages shaped by the Croats and Serbs independently in Serbia and Croatia, which are their socio-cultural environments, with the aim to create the essential tool for unification, communication, spiritual and material culture and civilization, a self-expressing form of their existence. Their difference is also proved by the fact that, apart from Stokavian, the Kaikavian and Cakavian dialects belong to the Croatian language, whereas the Torlak dialect is part of the Serbian language.

KORESPONDENCIJA

Vatroslava Jagića

KNJIGA 1.

Z A G R E B

Sl. 12.: Knjiga 1. korespodencije Vatroslava Jagića, objavljena 1953. u izdanju JAZU (priređio Petar Skok)

Jagić i slavistička problematika Ivana Franka

Izvorni znanstveni članak
UDK 811.163.42.09 Jagić, V.

U okviru razgranatih znanstvenih interesa I. Franka, slavnoga ukrajinskog pjesnika, znanstvenika i javnoga djelatnika, važno mjesto pripada slavističkim problemima. On je bio dobro upoznat s važnim dostignućima tadašnjeg jezikoslovlja.¹ Po strani lingvističke ocjene ovog znanstvenika nisu ostala ni jezična pitanja koja su se ticala cijeloga slavenstva. I. Franko dobro je poznao glavne tendencije razvitka različitih slavenskih jezika, posebno povijest razvitka hrvatskog jezika, o čemu svjedoče prije svega njegovi iskazi o tome da se tijekom formiranja tog jezika odvijala konkretizacija različitih prednormi književnog izraza na bazi čakavskog, kajkavskog i štokavskog dijalekata. S obzirom na to on je jasno uočio ta jezična pitanja koja su nastojali riješiti ilirci i uspoređivao ih je s onodobnim ukrajinskim problemima. Franko je također shvaćao da su predstavnici ilirskog pokreta polazili od slavenofilskih tendencija što je bilo karakteristično za većinu sudionika slavenskog preporoda, posebno za J. Kollara² i P. J. Šafarika. Kao što je svojedobno primijetio povodom toga I. Franko, Lj. Gaj »...težio je sjedinjavanju svih Srba, Hrvata i Slovenaca te stvaranju jedne ilirske nacije s jedinstvenom književnošću umjesto davnašnjeg partikularizma dubrovačkog, hrvatsko-kajkavskog, hrvatsko-slavonskog u duhu Reljkovića itd. ...«.³

Međuslavenske paralele davale su Franku interesantan materijal za znanstvene zaključke i uopćavanja, važnim čimbenikom među njegovim duhovnim orijentirima bila je, nema sumnje, slavenska ideja, koja se odražavala

¹ Галенко І. Г. «Іван Франко і деякі питання загального мовознавства», *Іван Франко і питання мовознавства*, Вип. 13. С. 11–20; Львів, 1983.

² Posebice su razmišljanja J. Kollara iznesena u radu »O literarneji vzájennosti mezi kmeny a nářečimi slavskými« ilirci primili s velikim oduševljenjem. To je naglasio i I. Franko: »Kakav je dojam ostavljao Kollarov rad na tadašnje slavenske patriote, vidimo iz jednoga pisma Slovenca Stanka Vraza iz 1848. godine koji je, između ostaloga, pisao: »Ta knjižica – to je slavensko evanđelje, gdje ga čitaju: kada vidite da se ta stvar obavlja, znajte približava se carstvo božje« (Франко, І. Слов'янська взаємність в розуміння Яна Коллара і тепер, *Франко І. Зібрання творів*, Т. 29, С. 60).

³ Франко, І., Слов'янська взаємність в розуміння Яна Коллара і тепер, *Франко І. Зібрання творів*, Т. 29, С. 61.

na njegove jezikoslovne poglede, i što je najvažnije neophodno iskustvo za rješavanje za njega kao svjesna Ukrajinca najbolnijega pitanja formiranja jedinstvenog sveukrajinskog jezika. U to vrijeme slučila se u Ukrajini složena sociolingvistička situacija, uvjetovana teritorijalnom razjedinjenošću i kulturnom razdijeljenošću Ukrajinaca. Baš taj čimbenik, po mišljenju I. Franka, negativno se odrazio na prijelaz od staroukrajinskog jezika na suvremeni jezik zasnovan na narodnoj osnovi, uslijed čega je književni jezik na toj osnovi funkcionirao samo u pisanoj formi, pravodobno ne popunivši praznine koje su se javile kao rezultat propadanja književnih stilova. Time se objašnjava i odsutnost utjecaja književnog jezika na javni i kulturnog života Ukrajinaca.⁴ U Frankovo vrijeme »teritorijalna razlika govorne sfere u teritorijalno velikoj Ukrajini produbljavala se ulaženjem naddnjeparske, galicijske, bukovinske i zakarpatske oblasti u različite države«. ⁵ Samo u Galiciji u drugoj polovici XIX. st. u jezičnoj praksi Ukrajinaca korištena su dva različita jezika: »jazyčije«, nazvano ruskim jezikom, i stilizirani, adekvatno porijeklu i preferencijama autora, narodni jezik. Još gora situacija bila je u Naddnjeparskoj Ukrajini, gdje je »ukrajinski jezik carskim ukazom bio isključen čak i iz javnih koncerata«. ⁶ Ipak je I. Franko, koristeći se iskustvima drugih Slavena, savjetovao piscima u Galiciji da rade na stvaranju jezika koji bi se zasnivao na općeukrainjskoj osnovi: »Pisac mora prije svega dobro vladati jezikom svoga naroda, i to ne jezikom jednoga sela, jedne regije ili jedne gubernije, nego jezikom takvim koji će biti jednako blizak, razumljiv i drag svim regijama, gubernijama i selima, jezikom književnosti, jezikom škole i inteligencije«. ⁷

Kao što je poznato, slična situacija u razvitku jezika slučila se i u hrvatskom slučaju. Kulturnu rascjepkanost hrvatskog naroda na početku XIX. stoljeća uvjetovala je dugotrajna politička izolacija uslijed državne rascjepkanosti (Habsburška Monarhija, Osmanlijsko Carstvo, Dubrovačka Republika, Mletačka Republika). Zasebni dijelovi etničkoga prostora tako su, kao i u Ukrajini, bili dosta samostalna kulturna središta, koja su stvarala svoje književne jezike, koji su se bazirali na posebnim dijalektima-sistemima. U Hrvatskom saboru početkom XIX. stoljeća službeni je jezik bio latinski. Dakle, Franko je visoko cijenio doprinos predstavnika hrvatskoga narodnog preporoda, ilirskog pokreta, kojima je uspjelo srušiti barijeru između triju dijelova Hrvatske – kajavskog, čakavskog i štokavskog – i uvesti jedinstveni hrvatski jezik kao službeni u svim hrvatskim zemljama.

⁴ Франко І., «Етимологія і фонетика в южноруській літературі», *Франко І, Зібрання творів*, Т. 29, С. 154, 184; Франко І., *Азбучна війна в Галичині, Зібрання творів*, Т. 47, С. 564–568, 585–586; Франко І., «Історія української літератури. Часть перша», *Франко І, Зібрання творів*, Т. 40, С. 332, 338, 339.

⁵ Панько Т. І., *Мова і нація в естетичній концепції І. Франка*. С. 89; Львів, 1992.

⁶ Франко І., «З останніх десятиліть XIX в.», *Франко І, Зібрання творів*, Т. 41, С. 510.

⁷ Франко І., «Наше літературне життя в 1892 р.», *Франко І, Зібрання творів*, Т. 29, С. 9.

Frankovom zanimanju za slavističke probleme doprinijeli su i njegovi odnosi s V. Jagićem, glasovitim hrvatskim slavistom, profesorom Bečkog sveučilišta (i drugih europskih sveučilišta), općepriznatim svjetskim autoritetom slavističke znanstvene misli, koji su zanimljiva stranica u povijesti i ukrajinskog i hrvatskog jezikoslovlja.⁸ I. Franko bio je jedan od najnadarenijih učenika hrvatskoga znanstvenika i njegov znanstveni opus tijekom šezdestogodišnjeg djelovanja da je svojedobno obrađen i publiciran iznosio bi oko sto tomova. Namjera nam je ovdje istražiti kako su se razvijali odnosi te dvojice poznatih znanstvenika, kakva je bila prosudba hrvatskog slavista slavističkih dosegâ ukrajinskog kolege budući da je Jagićeva »škola« imala nemali utjecaj na znanstvena postignuća Ivana Franka u raznim disciplinama, naročito u lingvoslavistici.

Znano je da je Franko postigao stupanj doktora na Bečkom sveučilištu. Postoje podatci o tome da je početkom godine 1889. I. Franko doznao za mogućnost da mladi ukrajinski znanstvenici dobiju stipendiju na slavističkim studijima u Beču. U tome im je obećao pripomoći tada već poznati V. Jagić, koji je poslije F. Miklošiča došao na čelo slavističke katedre u Beču. Znanstveni stupanj bio je potreban I. Franku ne samo radi opće znanstvene kvalifikacije, već i radi zadobivanja političkih prava u Galiciji. (Usput spomenimo da je pravo glasovati i biti izabran u parlament I. Franko mogao dobiti samo stječući takav znanstveni stupanj.) Znanstveni stupanj omogućavao je još ukrajinskom istraživaču da dobije prestižno zaposlenje, naročito kandidiranje za mjesto na sveučilištu. Međutim to da on može dobiti takvo mjesto, kako ćemo dalje vidjeti, sumnjao je, ne bez osnove, sam Franko, koji je tim povodom dosta dosjetljivo izjavio: »Zar će Austrija prestati biti Austrija.«⁹ Ipak, osjećajući »neutaživu žeđ za znanjem«¹⁰ i interes za znanstvenu i istraživačku djelatnost, budući znanstvenik je prije svega htio usavršiti svoje obrazovanje: »naukovati malo kod mudrih ljudi, kao Ogonovs'kyj«.¹¹ Osim toga, valja napomenuti da je Beč toga doba, zahvaljujući svojoj dugoj slavističkoj tradiciji,

⁸ Uopće V. Jagić je tijekom cijele svoje znanstvene djelatnosti pridavao, među ostalim slavenskim jezicima i kulturama, značajnu pažnju i ukrajinskom jeziku i kulturi. O tome svjedoči veliko Jagićevo djelo *Enciklopedija slavenske filologije* u redakciji akad. V. Jagića. Izd. 1. – St. Petersburg, 1910. »U njoj je on dao materijal o znanstvenoj i javnoj djelatnosti cijelog niza suvremenika ukrajinskog podrijetla: historičara i pisca M. Kostomarovâ, jezikoslovaca P. Lavrovskog i O. Potebnje, folklorista i historičara M. Maksimoviča, filologa J. Golovackog i O. Ogonovskog itd., a također je naveo gramatike i leksikografske radove ukrajinskih lingvista. Među brojnim ukrajinskim studentima Jagića bio je i I. Svjencickyj, pročelnik katedre slavenske filologije Sveučilišta u Lavovu.

⁹ Кисилівський, К., »Наукові праці Івана Франка«, *Записки НТШ*. Т. 166 [Збірник філологічної секції на пошану сторіччя народин І.Франка]. С. 143; Львів, 1957.

¹⁰ Ibid.

¹¹ Ovdje i dalje cit. po pismima I. Franka supruzi M. Dragomanova 1889. – 1892. god. // / ić, *koji je poslije F. V. Franko I. J. Zbirannya tvoriv*. Т. 49, С. 196–387.

počevši od J. Kopitara i F. Miklošiča, a također u određenoj mjeri i zahvaljujući u Galiciji poznatom seminaru V. Jagića, bio vrlo važan centar slavističke znanosti. Boravak tamo omogućio je Franku približavanje kolu vodećih slavista. U pismu supruzi M. Dragomanova tim povodom I. Franko piše: »Ja se ne upisujem na univerzitet samo radi doktorske titule, već također i radi toga da bih što god doista koristio znanosti i upoznao se s učenim ljudima, poznanstvo kojih može biti korisnije nego doktorska titula«. ¹² Ta Frankova nadanja, kao i nadanja drugih mladih Galicijanaca koji su tamo išli na studije, znanstveni Beč bezuvjetno je imao zadovoljiti. ¹³

Franka su nadahnuli za plodni rad kontakti s V. Jagićem. Ukrajinskom znanstveniku imponirala je »kolosalna naučna inicijativa V. Jagića, njegovo umijeće očuvanja vlastitog narodnog i moralnog obraza austrijskim, pruskim i ruskim vladajućim strukturama, njegov *Arhiv slavenske filologije*, ¹⁴ taj časopis je Franko neobično visoko cijenio. Bez obzira na sve ovo, I. Franku je bilo teško i razumjeti i prihvatiti stanovišta V. Jagića prema nekim ukrajinskim problemima. Naime, mada je V. Jagić vatreno podržavao težnje I. Franka i drugih ukrajinskih društvenih pregalaca – njegovih suvremenika – da utvrdi jedinstvo i samobitnost ukrajinskog jezika, primjerice u pismu A. A. Šahmatovu od 18. veljače 1905. on jasno ukazuje na neophodnost funkcioniranja ukrajinskog jezika i stvaranja kulturnih postignuća na tom jeziku: » Kad je riječ o maloruskom jeziku, budite svjesno liberalni. Dajte prostome puku mogućnost učenja materinjeg jezika, omogućite slobodan razvoj književnosti, a također i umjetnosti, ne zaboravljajući pri tome državne interese.«, ¹⁵ on ipak u nastavku istog pisma piše da nikako ne podržava težnje I. Franka i M. Gruševskog u pogledu nezavisnog statusa Ukrajine: »Ja podržavam Gruševskog i Franka dok ostaju u okvirima znanosti i prosvjete. Ali stvarati slobodnu Ukrajinu – ja to ne namjeravam podupirati. Mi smo Slaveni i bez toga odveć rascjepkani, zbog čega nam je tako mali značaj. Ove jeseni bio je kod nas jedan mladi Bjelorus koji snatri o nezavisnosti Bjelorusije«. ¹⁶ Po tom pitanju

¹² Ibid.

¹³ U Beču u to vrijeme boravilo je dosta Ukrajinaca: studenata, poslanika, činovnika, radnika. U posljednjoj četvrtini XIX. stoljeća bilo ih je oko 3000: Sydorčuk, T., »Die Ukrainer in Wien«, *Österreichische Osthefte*, Jg. 42, H. 3–4, S. 457–482; 2000. Još od 60-ich god. XIX. st. u Beču su postojala kulturna društva Ukrajinaca: 1864. – 1865. – »Društvo sv. Ćirila i Metoda«, 1868. – 1945. – studentsko udruženje »Sič«, u 70-im godinama XIX. st. na njega je imao utjecaj M. Dragomanov. Osim toga, postojala je i grkokatolička eparhija sv. Varvare: Бідер Г., »Історія вивчення української мови в Австро-Угорщині 1848–1918. Віденський та Грацький університетик« *Ucrainistica*, С. 43; Кривий Ріг, 2004.

¹⁴ Кравченко, О., »Особисті зв'язки Івана Франка з чужинцями«, *Записки НТШ*, Т. 184, С. 94; Львів, 1968.

¹⁵ *Памяти академика И. В. Ягича. К десятилетней годовщине со дня его смерти (1836–1923)*. Труды Института Славяноведения АН, СССР, Т. 2, С. 346; Ленинград, 1934.

¹⁶ Ibid.

I. Franko i V. Jagić nisu se nikada složili, o čemu svjedoči i to što je V. Jagić godine 1907. kategorično istupio protiv izbora ukrajinskog znanstvenika za dopisnog člana Petersburške Akademije nauka, motivirajući svoj istup time što Franko ne ispovijeda te iste ideje kao i pravi Rusi te, shodno tome, nema ni prava pretendirati na tako visoko zvanje u ruskoj akademiji.¹⁷

Istraživač uzajamnih odnosa Ukrajinca I. Franka i Hrvata V. Jagića, poljski znanstvenik M. Jakóbiec u svezi sa tim postojanim neslaganjem između dvojice učenjaka primjećuje: »Manje razloga za oduševljenje imao je Ivan Franko u svezi sa političkim likom znanstvenika, nije mu imponirala ta »lakocća s kojom je Jagić mijenjao (najčešće iz financijskih razloga) Beč za Odesu, Odesu za Berlin, Berlin za Petersburg ...«. »Ali bez obzira na to« – produžuje dalje svoja razmatranja isti istraživač – »Franko nije mogao ne biti svjestan rijetke znanstvene objektivnosti Jagića ili uistinu ogromnog doprinosa »veleučenog« slavistici. Ti čimbenici imali su uvijek za Franka veću težinu nego političke sklonosti hrvatskog slavista«. ¹⁸

Nekoliko godina nakon svršetka studiranja na Černiveckom sveučilištu, u rujnu 1892. Franko je došao u Beč da bi stekao doktorski stupanj. Odmah u listopadu upisao se na doktorski seminar i do konca ožujka 1893. imao je mogućnost slušati predavanja i pohađati praktične vježbe pretežno baš kod profesora Jagića. U tome seminaru I. Franko je izlagao tri referata: »Uz prikaz cvjetne palice kralja Pržemyslava«, »O pripovijesti Varlaam i Jozefat« i »Opaske uz legende o Magometu u Slavena«. Svi su oni izazvali opću pohvalu zbog njihove dubine i iscrpnosti izlaganja, a bjehu također napisani blistavim stilom. Referati su postali osnovom za nominiranje Franka za stipendiju, koju je on dobio uz preporuku V. Jagića. Jagiću se posebno dopao referat »O pripovijesti *Varlaam i Jozefat*« i on je predložio mladom ukrajinskom doktorandu da doktorira upravo na toj temi (1897. godine Franko je izdao u Lavovu u zasebnoj knjižici taj rad pod naslovom »*Varlaam i Jozefat*, starokršćanski duhovni roman i njegova literarna historija«). Za nekoliko mjeseci, u lipnju iste godine, Franko je obranio disertaciju, dobivši pohvalne recenzije profesora V. Jagića i K. Jirečeka. Isto tako uspješno je položio i doktorske ispite iz slavistike, latinskog i filozofije.

V. Jagić postavljao se vrlo blagonaklono prema Franku od samoga početka njihova poznanstva. On ga je odmah izdvojio između ostalih ukrajinskih slušača. To je bilo i logično. I. Franko bio je veća tada dosta poznat književnik i znanstvenik u Galiciji. Najviše su ga zanimali problemi literature i jezikoslovlja. Osim toga, V. Jagiću su se dopadale značajke galicijskoga doktoranda

¹⁷ Pogledati o tome u: Кораблев В., »Памяти академика И. В. Ягича« *Труды Института славяноведения АН СССР*, Т. 2, С. 346; Москва, 1934.

¹⁸ Jakóbiec, M., Iwan Franko i Vatroslav Jagić, *Slavia orientalis*, Rocznik VIII, Nr. 2–3., S. 69; Warszawa, 1959.

kao što su marljivost, radišnost i istraživački realizam. Franko je tako imao mogućnost posjećivati Jagića doma, a također i prisustvovati susretima koje su priređivali čuveni bečki slavisti. Tu je i Franko imao mogućnost podijeliti s učenim društvom svoje nove ideje i znanstvena postignuća, slušati o znanstvenim rezultatima svojih kolega. Jagić je upoznao I. Franka i s poznatim predstavnicima klasične filologije i s bizantolozima, posebno s profesorom Munchenskog sveučilišta K. Krumbacherom, s kojim se ukrajinski istraživač dopisivao od 1894. Među tim znanstvenicima razvili su se lijepi znanstveni odnosi.¹⁹

Kako spominje sam Franko u pismu M. Dragomanovu, za vrijeme doktora u Beču V. Jagić je stalno savjetovao I. Franku da se kandidira za mjesto docenta slavenskih književnosti na Lavovskom sveučilištu.²⁰ A kada je 1894. umro O. Ogonovskij, koji je bio na čelu katedre ukrajinske književnosti, Franko je namjeravao zauzeti njegovo mjesto. On je čak imao i otvoreno predavanje o poemi T. Ševčenka »Najamnica«, svejedno mjesto nije dobio.

Na zanimljiva sjećanja na Frankov boravak u Beču naišli smo u arhivskim materijalima K. Studynskog, koji je početkom devedesetih godina XIX. st. studirao u Beču filozofiju: »Pojava I. Franka u Beču bila je senzacija dana. Zamišljam da će Franko kao nitko drugi izazvati promjenu u pogledima profesora Jagića na našu različitost od Rusa (kurziv naš. – Lj. V.). Ranije nas je on trpao uvijek u istu ladicu s ruskim narodom i govorio: »Svoju samostalnost vi morate postići vlastitim znanstvenim studijama«. Franko je, već tada poznati istraživač, davao Jagiću jednu studiju za drugom, a odjedanput iz slavistike.²¹

Od 1896. god. Franko je počeo redovno objavljivati u *Arhivu ... V. Jagića*. V. Jagić je u recenziji rada I. Franka »Ivan Vyšenski i njegova djela«, danoj u bibliografskoj formi, pisao o širokom poznavanju povijesti književnosti, sposobnosti oštrog zapažanja i blagodatnoj kvaliteti prikaza koji karakteriziraju ovo talentirano Frankovo djelo. Oni ... »nas tjeraju da duboko požalimo što nesklone okolnosti škode tako značajnom uspjehu njegova najbližeg poziva«. ²² V. Jagić imao je u vidu znanstvenu filološku djelatnost I. Franka, koju

¹⁹ Кравченко, О., »До історії взаємин українських науковців з чужиною«, *Записки НТШ*, Т. 205, С. 526; Львів, 1987.

²⁰ Лист Франка до М. Дагоманова від 20. 06. 1893. (Писмо І. Франка М. Драгоманову од 20. 06. 1893.), *Франко І. Зібрання творів*. Т. 49, С. 409.

²¹ Студинський, К. *Спогади*. Рукопис статей: на філологічному відділі у Відні від 1. 11. 1890. по кінець 1893. р. (Студинський К. Сjećanja. Рукопис članka: на filološkome odjelu u Beču od 1. 11. 1890. do konca 1893. god.) – Центральний державний історичний архів у Львівській області. Ф. 362, оп. 1, спр. 11. С. 3.

²² Jagić V. [Рец.:] Franko I. Иван Вишенський та його твори, *Archiv für slavische Philologie*, Bd. 18, S. 301–302; Berlin, 1896.

je ovaj mogao plodno ostvarivati na mjestu predavača na katedri ukrajinske književnosti kada bi Lavovsko sveučilište pokazalo interes za to.

Od 1906. do 1914. god. u Arhivu ... je bilo publicirano više nevelikih znanstvenih priloga I. Franka o staroslavenskim spomenicima: »Zu Bogorodzica. Str. 2. V. 1«, *Archiv...*, 1902. Bd. 24, S. 150–154; *Beiträge zur Quellenkritik der cyrillo-methodianischen Legenden*« (Prilozi uz izvore ćirilo-medodskih legendi), *Archiv...*, 1906. Bd. 28., S. 229–255; »Beiträge zur Quellenkritik einer altrussischen Denkmäler« (prilozi uz izvore jednog staroruskog spomenika – »Prilozi uz izvore triju legenda Pateryka«, o kompoziciji najstarijeg ljetopisnog zbornika »Slova o polku Igorovu«), *Archiv...*, 1907. Bd. 29. S. 282–304; »Wie man slavische Mitodologie macht« (Kako se tvorila slavenska mitologija), *Archiv...*, 1907. Bd. 29. S. 97. –105; »Kleine Beiträge zur Geschichte der Kirchenslavische Literatur« (Sitni nalasci uz historiju crkvenoslavenske literature), *Archiv...*, 1914. Bd. 35, S. 150 – 179; 1915. Bd. 36, S. 201–222). Ivan Franko je uslijed svoje skromnosti nazivao te radove »sitnim prilozima«.

V. Jagić je visoko cijenio stručnost Ivana Franka kao specijalista za slavenske književnosti. Tako je baveći se pripremom prvog lingvističkog dijela *Enciklopedije slavenske filologije* V. Jagić izabirao i autorski kolektiv za dva preostala dijela – znanost o književnosti i etnografiju. I upravo je od Franka namjeravao naručiti pregled ukrajinske književnosti, o čemu ga obavještava u pismu od 1. srpnja 1904.: »Ja često mislim na Vas ... zbog ukrajinske povijesti književnosti i etnografiji, i tu računam na Vašu aktivnu suradnju pri izradi enciklopedije.«²³ Ipak Jagićeva očekivanja nisu se ostvarila zbog Frankove bolesti, o čemu Jagić kroz određeno vrijeme obavještava u pismu A. Šahmatova: »Najteže je pitanje u svezi sa maloruskom ili, kako je sada ušlo u modu govoriti, ukrajinskom književnošću. Nakon toga što Franko, uslijed bolesti ne može pristupiti krugu suradnika. U Galiciji nikoga nemamo na koga se može osloniti ...« (Pismo od 16. prosinca 1907.).²⁴ Uopće, Jagić nikada nije štedio dobrih riječi ocjenjujući znanstveni potencijal svoga ukrajinskog kolege: »Šteta što se naš Franko ne može više baviti [znanstvenom djelatnošću. – Lj. V.], on je mudriji od svih domaćih malorusa« (Pismo A. Šahmatovu od 17. rujna 1911.).²⁵

U *Enciklopediji slavenske filologije* V. Jagić spominje I. Franka kao urednika časopisa *Život i riječ*,²⁶ naglašavajući istodobno značaj njegova dopisi-

²³ Гуць, М., »Ватрослав Ягич і Іван Франко«, *Українська мова і література в школі*, № 12, С. 71. (С. 69–72); 1988.

²⁴ *Документи к истории славяноведения в России (1850–1912)*, Под ред. Б. Д. Грекова, АН СССР, С. 337; Москва-Ленинград, 1948.

²⁵ *Ibid.*, S. 338.

²⁶ Vrijedno je spomenuti visoku ocjenu Frankova časopisa i u *Enciklopediji slavenske filologije* u redakciji V. Jagića: »И в хорошем галицком журнале д-ра Ивана Франка »Жите і слово«,

vanja s M. Dragomanovim i visoko ocjenjujući njegova dostignuća u istraživanju utjecaja njemačke i poljske književnosti na ukrajinsku.²⁷ Povodom pedesetogodišnjice V. Jagić je poslao I. Franku pozdravno pismo (Pismo od 26. prosinca 1906.), gdje izjavljuje svoje divljenje slavljenuku zbog njegova rada na njivi književnosti i nauke: »Mogu reći kako ste Vi još mladi i toliko ste puno napravili za Vaš narod i za slavistiku uopće. Uračunajte, molim Vas i mene među Vaše brojne poštovatelje.«²⁸

Počastio je V. Jagić I. Franka i učešćem u jubilarnom književno-znanstvenom zborniku povodom četrdesetogodišnjice Frankove stvaralačke djelatnosti člankom o najvažnijim crkvenoslavenskih prijevoda (to je jedna od najomiljenijih Frankovih tema). Nju je Jagić počeo takvim uvodnim tekstom: »Posvećujući ove retke dubokopoštovanom jubilantu, žalim što ih ne mogu iznijeti na njegovom materinjem jeziku« (napisano na ruskom jeziku. – op. Lj. V.).²⁹

O lijepim prijateljskim odnosima dvojice znanstvenika svjedoči i to da se Jagić, kada se I. Franko teško razbolio, stalno raspitivao za njegovo zdravlje kod A. Brücknera, Nachtigala, K. Studynskog i drugih. Primjerice, u nedatiranom pismu V. Jagiću (pisanom oko 1908./1909.) nakon posjete I. Franku u Lavovu, Bruckner s zadivljenošću i čuđenjem govori bezgraničnoj Frankovoj predanosti poslu, čak i u trenutcima teške bolesti: »Franko je čudak, ja sam razgovarao s nesretnikom u Lavovu, taj susret bio je neobično težak, kao nikada ranije, fizički on je invalid, ne može micati ruke, one su mu sasvim iskrivljene u zglobovima – užasna tragedija! I u takvom stanju on govori o tome što namjerava izdati!«³⁰ Vrijedi spomenuti da je sam Franko o svojoj bolesti pisao u pismu Bruckneru (pismo na njem. jeziku, od 25. studenoga 1910., koje je Franko diktirao svome sinu Andriju) ovako: »Bolest mojih obiju ruku, od koje stradam već tri godine, nema pandana u medicini, s obzirom na to da se na zdravim udovima stvorio veliki broj nepoznatih izraslina, koje postupno postaju mekane. Tu bolest prati užasna mogućnost koja otkriva put zvučne i djelomično zorne halucinacije. Za te tri godine pretrpio sam užase i pojave

прекратившем к сожалению очень рано свое существование, Драгоманов напечатал несколько вещей литературного содержания» (vidjeti: *Енциклопедія славянської філології под редакцією акад. В. Ягича*. Вып. 1, С. 865; Ст. Петербургъ, 1910.

²⁷ *Енциклопедія славянської філології под редакцією акад. В. Ягича*. Вып. 1. – Ст. Петербургъ, 1910., С. 65, 867.

²⁸ Кравченко, О. Особисті зв'язки Івана Франка з чужинцями, *Записки НТШ*, Т. 184, С. 95; Львів, 1968.

²⁹ Привіт Іванови Франкови в сорокалітє його письменської праці, 1874–1917 (Pozdrav Ivanu Franku povodom četrdesetogodišnjice njegova književnog rada, 1874–1917), *Літературно-науковий збірник*, С. 30; Львів: НТШ, 1914.

³⁰ Citirano prema: Hamm J., »Vatroslav Jagić i Poljaci«, *Rad JAZU*, knj. 282, str. 86; Zagreb, 1955.

iz svijeta duhova ...³¹ U pismu Nahtigalu V. Jagić spominje s kakvim bolom proživljava tešku bolest doktora Franka: »Za d-ra Franka čuo sam nedavno, da su njega nesretnoga bolesna ostavili u Lavovu na Božju milost. Njegova supruga je u psihijatrijskoj bolnici, sinovi u ratu, a on shrvan paralizom ...³² A odgovarajući Jagiću na pitanje o zdravstvenom stanju I. Franka, K. Studynskij piše: »Franko počinje uzimati učešće u znanstvenom radu. Ruke su mu paralizirane i sam ne piše normalno. Bojim se samo da je to privremeno poboljšanje. Nesretan čovjek. Zaslužio je sretniju sudbinu i više uvažavanja, prije svega od svojih. Ali svjesni smo toga da možemo cijeniti ljude tek tada kada ih više nema među nama.«³³ Teško je bilo Jagiću čuti vijest o smrti Ivana Franka, za nju je doznao od I. Zilinskog. U povodu toga Jagić se obratio M. Voznjaku i zamolio ga da napiše nekrolog za *Arhiv* ...³⁴

S druge strane u Frankovoj ostavštini nalazimo svjedočenja njegovom dubokom poštovanju prema »svjetioniku slavističke znanosti« (tako je Franko veličao V. Jagića). Vrlo visoko je cijenio Franko svoga učitelja kao voditelja slavističkog seminara, zahvaljujući kojemu je Beč duže vrijeme bio vodeći slavistički centar, o čemu je ukrajinski književnik pisao u članku »Uspomna slavistike na Bečkom sveučilištu«, prvi put objavljenom u časopisu *Život i riječ*,³⁵ a također i kao inicijatora i izdavača najprestižnijega u to vrijeme slavističkoga znanstvenoga izdanja *Arhiva slavenske filologije*, što je istaknuo u predgovoru knjizi *Apokrifi i legende u ukrajinskim rukopisima* (Tom 4. Eshatologijski apokrifi. Lavov, 1906.)³⁶ i u članku *Arhiv ... i nova promjena u njegovoj redakciji*.³⁷ Franko je bio autor znanstvenog članka jubilarog slavističkog zbornika prigodom sedamdesetogodišnjice Vatroslava Jagića (1908.).³⁸

Vrijedno je podsjetiti i na neke druge radove I. Franka posvećene znanstvenim postignućima V. Jagića: »Apokrif o Adamu« (*Život i riječ*, 1895.), recenziju rada hrvatskog znanstvenika »Slavenski doprinosi biblijskim apokrifima«, u kojem se podrobno uspoređuju staroslavenski apokrifni tekstovi

³¹ Isto, S. 89.

³² Vidi pismo V. Jagića Nahtigalu u: *Ljubljanski zvon*, Br. 43, s. 471; Ljubljana, 1915.

³³ Jakóbiec, M., »Iwan Franko i Vatroslav Jagić«, *Slavia orientalis*, Rocznik VIII, Nr. 2–3. S. 73; Warszawa, 1959.

³⁴ Nekrolog je napisao I. Panjkevič i objavljen je u 37. tomu, *Arhiva... (Archiv... Bd. 40, S. 265–268; Berlin, 1920.)*

³⁵ Франко, І., Поступ славістики у Віденському університеті (Uspomna slavistike na Bečkom sveučilištu), *Франко І. Збір. творів*. Т. 31, С. 7–10 (prvi put objavljeno u *Život i riječ*, Т. 6, Knj. 1, S. 81–84; 1897.).

³⁶ Франко, І., Апокрифи есхатологічні. Львів, 1906., *Франко І. Збір. творів*, Т. 38, С. 7–10.

³⁷ Франко, І., *Archiv... i nova zmina v його редакції, Літературно-науковий вісник*, Т. 47. Кн. 7, С. 101–111; Львів, 1909.

³⁸ *Festschrift u slavu Vatroslava Jagića*, S. 644–655; Berlin, 1908.

u raznim tiskanim i rukopisnim varijantama,³⁹ prošireni slavenskim svijetom, grčkog ili latinskog izvora, detaljno se analiziraju njihovi prijevodi. V. Jagiću, prema ocjeni I. Franka, tim radom pripada »časť prvog začetnika, da i ne govorimo o tome da je njegov rad po metodologiji, a također i u pogledu kvalitete izlaganja, jasnoće, jednostavnosti plana i umjerenosti u gomilanju učenoga balasta (nedostatak ove umjerenosti grijeh je u posljednje vrijeme isuviše čest) u potpunosti majstorski i uzoran«. ⁴⁰

Neobično važnim za I. Franka bilo je iskustvo V. Jagića i njegova plodna djelatnost povezana s rješavanjem jezičnih pitanja u Hrvata, njegova podrška fonetskim principima pisanja, koje je zastupao i I. Franko. U to vrijeme u Galiciji održavao se i dalje način pisanja koji je bio udaljen od narodnog jezika. Nisu prestajale ni sitne prepirke oko uporabe jednog ili drugog slovnog znaka, koje ne samo da su škodile razvitku jezika i književnosti, već i komplicirale kulturnu i političku situaciju u regiji. Zalažući se za ukrajinski pravopis, Franko je kao pisac i lingvist imao prema pravopisu jasan stav. U djelu »Etimologija i fonetika« I. Franko navodi važne iskaze V. Jagića u korist fonetskog pravopisa: »Ako bi mene tkogod pitao koji je pravopis bolji, ja bih, bez sumnje, odgovorio: taj kojim se koristi većina. Samo s takvog praktičnog stanovišta treba prilaziti ortografiji. Nema takvih načelnih nesuglasica koje ne bi bilo moguće riješiti; isto tako nema takvoga pravopisa koji bi u svim momentima bio dosljedan. Osobno sam za fonetski pravopis, i to ne zaradi principa, već iz praktičnih procjena, zbog neophodnosti srpsk-hrvatskog jedinstva; smatram, ipak, da smo mi u tome pravcu otišli već dovoljno daleko i nemamo razloga narušavati zakone, koje su čvrsto ustanovili Vuk i Daničić«. ⁴¹ Komentirajući tu izjavu svoga učitelja, I. Franko je napisao: »Ove riječi profesora Jagića odmah rješavaju stvar u korist fonetike. Njoj u prilog govore dva najvažnija praktična stanovišta: dokončanje književnog i nacionalnog ujedinjavanja galicijskih Rusina s Ukrajinčima«. ⁴²

O uzajamnom uvažavanju i plodnoj suradnji hrvatskog i ukrajinskog slavista svjedoči i njihovo dopisivanje od 1900. do 1915. godine. U pedesetome tomu Frankovih sabranih djela objavljeno je 18 pisama I. Franka V. Jagiću, ⁴³

³⁹ Recenzija: V. Jagić. Slavische Beiträge zu den biblischen Apocryphen, *Denkschriften der kaiserlichen Akademie*, Bd. 42; Wien, 1893. u: *Život i riječ*, T. 3, Br. 1, S. 474–476; 1895.

⁴⁰ Франко, I. Я., *Зібрання творів*. Т. 29, С. 440.

⁴¹ Франко, I., Етимологія і фонетика, *Франко I. Зібрання творів*. Т. 29, С. 168. Uzgred rečeno da je prije Jagić nastupao za etimološki pravopis. H. Bider o tome piše: »Prema Jagićevom mišljenju, Hrvati su još na početku XX. st. (pod utjecajem drugih slavenskih jezika) davali prednost etimološkom pravopisu te veoma polako i bez želje prihvatili fonetski pravopis V. S. Karadžića, osnivača srpsko-hrvatskog književnog jezika«. Vidjeti: ?ідер Г. Історія вивчення української мови в Австро-Угорщині 1848–1918. Віденський та Грацький університети, *Ucrainistica*, Кривий Ріг, 2004. – 43.

⁴² Франко, I., Етимологія і фонетика, *Франко I. Зібрання творів*, Т. 29, С. 168–169.

⁴³ Ibid., Т. 50.

do sada je poznato 19 pisama V. Jagića I. Franku.⁴⁴ To je pretežno poslovna korespondencija koja sadrži nemali broj razmišljanja i kritičkih opaski obaju istraživača o različitim stručnim temama: ćirilo-metodska problematika, interpretacija istraživanja slavističkoga usmjerenja i staroslavenskih spomenika pismenosti. Izdvaja se napis o stvaralaštvu Olge Kobyljanske, koji je Franko napisao na prijedlog V. Jagića. Razmatraju se i pitanja ukrajinskog folklorita itd.⁴⁵ S obzirom na rečeno, ta pisma imaju ne samo povijesnu, već i znanstvenu vrijednost. Naravno, u njima su našli svoje mjesto i događaji iz osobnog života obojice znanstvenika. Bolesni Franko, izvjesno je, nije mogao ne napisati Jagiću o svom zdravstvenom stanju (pogledati ulomke na tu temu pismima V. Jagića gore). U pismima je posebno pisao o svojim najbolnijim problemima, u tom kontekstu obiteljskim problemima: o nesporazumima s M. Gruševskim, o smrti sina Andrije, i čak o financijskim teškoćama za vrijeme rata.⁴⁶

Svejedno je u pismima pretezala znanstvena problematika. Često su glavni povod za dopisivanje bili članci koje je I. Franko pisao za *Arhiv...* Franko navodi razmatranja glede pitanja »ćirilo-metodijane«, obrađuje svoj znanstveni doprinos, poziva se na određene izvore, ispituje Jagića za njih, upoznaje ga s time kako se odvija rad na člancima, ponekad mu se čak obraća s molbom da mu vrati rukopise radi određenih pojašnjenja ili ispravaka. Istraživač O. Kravčenjuk, koji je opisivao odnose ukrajinskih znanstvenika s inozemnim kolegama, došao je do zaključka da su »veliki utjecaj i isto tako veliko značenje za njega (Franka) imali dobronamjerni i mudri savjeti V. Jagića, osobito tamo gdje se Franku činilo da on došao do određenog »otkrića«.⁴⁷ O. Kravčenjuk također podcrtava da je upravo zahvaljujući Jagiću Franko postao oprezniji u znanstvenim zaključcima.⁴⁸ U svom pismu Vatroslavu Jagiću od 26. lipnja 1904. poziva se na njegov neprikosnoveni autoritet glede ćirilo-metodske problematike i istraživanja spomenika staroslavenske pismenosti: »... brojne misli u mojoj raspravi odveć su smjele, slabo obrađene, a možda i sasvim klimave, makar sam se čestiti nastojao držati prvotnih izvora, provjeriti ranije rečeno. Vi ste prvi, velepoštovani gospodine savjetniče, kojemu ja, kao najkompetentnijem znalcu ovoga kruga pitanja, kojega imam čast nazivati svojim učiteljem (kurziv naš. – Lj. V.) povjeravam svoje zaključke i

⁴⁴ *Листи Ватрослава Ягича до Івана Франка* – Інститут літератури імені Т. Шевченка. Ф. 3, № 1614, 1620, 1632, 1635.

⁴⁵ Дзендзелівський, Й., »О. Проблематика листів Івана Яковича Франка до Ватрослава Ягича«, *Іван Франко – письменник, мислитель, борець за дружбу між народами (тези конференції)*, С. 107–108; Івано-Франківськ, 1986.

⁴⁶ Франко, І., *Зібрання творів*, Т. 50, С. 409, 406, 430, 388.

⁴⁷ Кравченко, О., »До історії взаємин українських науковців з чужиною«, *Затиски НТШ*, Т. 205, С. 527; Львів, 1987.

⁴⁸ Ibid.

primjedbe«. ⁴⁹ Napomenimo i to da je Jagić također visoko ocjenjivao radove I. Franka o ćirilo-metodskoj problematici, nazivajući lavovskog znanstvenika »veoma zaslužnim istraživačem na polju starocrkvenoslavenske književnosti«. ⁵⁰

Teško je suditi o tome je li V. Jagić stavljao sebi u zaslugu značajne uspjehe svoga učenika, on je bio čovjek vrlo suzdržan u samoocjenama – međutim mogu se navesti tim povodom svjedočenja još jednoga Jagićeva učenika – K. Kisilevskog – kasnije poznatog ukrajinskog jezikoslovca u dijaspori – da je profesor Jagić bio za Franka »najbolji putokaz u znanstvenom radu na polju povijesti stare književnosti. Istodobno, on ga je učio staviti svako djelo starine u ravan svjetske kulture i povezati ga sa životom, idejama i interesima vremena. Očevidno Jagić ga je uputio u tajnu rada na izvorima i komparativnog istraživanja, posebno tijekom Frankova rada u biblioteci slavističkog seminara, kao što ga je također naučio precizirati argumentaciju i zaključke na temelju iscrpnog i svestranog razmatranja djela. Iz mladog društvenog istraživača izrasta i usavršuje se književni kritičar, esejist, koji svojim radovima popunjava prazninu i rupe u ukrajinskoj znanosti o književnosti (...). Možda je bečka škola sa svojim knjižnicama i arhivima, znanstvena lektura, poznanstvo i diskusije sa značajnim istraživačima književnosti i folkloru, a najviše prirodna darovitost Frankove duše oformila njegovu metodu i usmjerenje«. ⁵¹

Kao što vidimo, odnosi V. Jagića i I. Franka primjer su uzajamnog poštovanja i uzajamne podrške dvojice poznatih slavista, koji su, ne obazirući se na određena razmimoilaženja u političkim sklonostima, tijekom značajnoga vremenskoga perioda plodno znanstveno surađivali, dajući svoj doprinos svjetskoj slavistici. Znanstvenici su međusobno prodiskutirali važna u to vrijeme pitanja podjele istočnoslavenskih jezika i dijalekata, mjesto ukrajinskog jezika među njima, njegovoj ulozi u istraživanju spomenika stare istočnoslavenske pismenosti, razvitka novog književnog jezika, pravopisu i dr. Obojica su doprinijela duhovnom razvoju svojih naroda, a također i slavenstva uopće. Uvjerljivo dokazavši istinu: to što izrasta u jednome nacionalnom tlu i odgovara potrebama jednoga naroda, uvjetuje ili ubrzava postupni razvitak cijeloga društva. Bez sumnje, V. Jagić je imao veliki utjecaj na formiranje I. Franka kao istraživača slavističke problematike, bio je mentor njegove uspješne obrane doktorske disertacije, tiskao je njegove radove, pisao recenzije. S druge strane, imamo hrabrosti konstatirati da je upravo Franko svojim brojnim stručnim znanstvenim studijama i jasnom građanskom pozicijom uvjerljivo

⁴⁹ Франко, І., *Зібрання творів*, Т. 49, С. 248.

⁵⁰ Jagić, V., »Das Verhältnis der altkirchenslavischen Übersetzung zu diesen Texten«, *Archiv für slavische Philologie*, Bd. 35, S. 51, (S. 51–55.); Berlin, 1914.

⁵¹ Кисілевський, К., »Наукові праці Івана Франка«, *Затиски НТШ*, Т. 166, С. 144; Львів, 1957.

potvrdio V. Jagiću ukrajinsku posebnost, čime je na određeni način promijenio njegove ranije poglede na ukrajinske probleme.

Literatura:

1. Бідер, Г., »Історія вивчення української« мови в Австро-Угорщині 1848–1918. Віденський та Грацький університети, *Ucrainistica*, С. 41–57; Кривий Ріг, 2004.
2. Галенко, І. Г. »Іван Франко і деякі питання загального мовознавства«, *Іван Франко і питання мовознавства*, Вип. 13, С. 11–20; Львів, 1983.
3. Гуць, М., »Ватрослав Ягич і Іван Франко«, *Українська мова і література в школі*, № 12, С. 69–72; 1988.
4. Дзензелівський Й. О., »Проблематика листів Івана Яковича Франка до Ватрослава Ягича«, *Іван Франко – письменник, мислитель, борець за дружбу між народами* (тези конференції). Івано-Франківськ, 1986., С. 107–108.
5. *Документи к истории славяноведения в России (1850–1912)*, Под Б. Д. Грекова, Москва-Ленинград, АН СССР, 1948.
6. Кисілевський, К., »Наукові праці Івана Франка«, *Записки НТШ*, Т. 166, С. 143–164; Львів, 1957.
7. Кораблев, В., »Памяти академика И. В. Ягича«, *Памяти академика И. В. Ягича, К десятилетней годовщине со дня его смерти (1836–1923)*. Труды Института Славяноведения АН СССР, Т. 2, С. 311–351; Ленинград, 1934.
8. Кравченко, О., »Особисті зв'язки Івана Франка з чужинцями«, *Записки НТШ*, Т. 184, С. 89–103; Львів, 1968.
9. Кравченко, О., »До історії взаємин українських науковців з чужиною«, *Записки НТШ*, Т. 205, С. 509–537; Львів, 1987.
10. *Листи Ватрослава Ягича до Івана Франка*, Інститут літератури імені Т. Шевченка. Ф. 3. № 1614, 1620, 1632, 1635.
11. *Лист Франка до М. Дагоманова від 20.06.1893* (Pismo I. Franka M. Dragomanovu od 20. 06. 1893), *Франко I, Зібрання творів*: Т. 49, С. 409.
12. Панько, Т. І., *Мова і нація в естетичній концепції І. Франка*, Львівський університет, Львів, 1992.
13. Привіт Іванови Франкови в сорокалітє його письменської праці, 1874–1917 (Pozdrav Ivanu Franku povodom četrdesetogodišnjice njegova književnog rada, 1874–1917), *Літературно-науковий збірник*, Львів: НТШ, 1914., С. 27–30.
14. Студинський, К. *Спогади*, Рукопис статей: на філологічному відділі у Відні від 1.11.1890 по кінець 1893 р. (Studynskij, K., Sjećanja. Rukopis članka: na filološkome odjelu u Beču od 1. 11. 1890. do konca 1893. god.) – Центральний державний історичний архів у Львівській області. Ф. 362, оп. 1, спр. 11. С. 3.
15. Франко, І., *Слов'янська взаємність в розуміння Яна Коллара і тепер*, *Франко I, Зібрання творів*. У 50-ти томах. Т. 29, С. 51–76; Київ, 1976–1986.
16. Франко, І., *Етимологія і фонетика в южноруській літературі*, *Франко I, Зібрання творів*, Т. 29, С. 154–169.

17. Франко, І., «Азбучна війна в Галичині», *Зібрання творів*, Т. 47, С. 564–586.
18. Франко, І., «Історія української літератури. Часть перша», *Франко І, Зібрання творів*, Т. 40, С. 332–340.
19. Франко, І., «З останніх десятиліть XIX в.», *Франко І, Зібрання творів*, Т. 41, С. 507–520.
20. Франко, І., «Наше літературне життя в 1892 р.», *Франко І, Зібрання творів*, Т. 29, С. 8–17.
21. Франко, І., *Зібрання творів*, Т. 49, С. 196–387.
22. Франко, І., «Поступ славистики у Віденському університеті», *Франко І, Зібрання творів*, Т. 31, С. 7–10.
23. Франко, І., Апокрифи есхатологічні, Львів, 1906, *Франко І, Зібрання творів*, Т. 38, С. 7–10; Київ, 1983.
24. Франко, І., Archiv... і нова зміна в його редакції, *Літературно-науковий вісник*, Т. 47, Кн. 7, С. 101–111; Львів, 1909.
25. Франко, І. Я, *Зібрання творів*, Т. 29, С. 440.
26. Франко, І. Я, *Зібрання творів*, Т. 50, С. 409, 406, 430, 388.
27. Франко, І. Я, *Зібрання творів*, Т. 49, С. 248.
28. *Энциклопедія славянської філології под редакцією акад. В. Ягича*. Вып. 1. – Ст. Петербург, 1910.
29. *Festschrift u slavu Vatroslava Jagića*, Berlin, 1908., S. 644–655.
30. Hamm, J. «Vatroslav Jagić i Poljaci», *Rad Jazu*, Knj. 282; Zagreb, 1951.
31. Jagić, V., «Pismo V. Jagića Nahtigalu», *Ljubljanski zvon*, Br. 43, S. 471; Ljubljana, 1915.
32. Jagić, V., [Рец.:] «Franko I. Иван Вишенський та його твори», *Archiv für slavische Philologie*, Bd. 18, S. 301–302; Berlin, 1896.
33. Jagić, V., «Das Verhältnis der altkirchenslavischen Übersetzung zu diesen Texten», *Archiv für slavische Philologie*, Bd. 35, S. 51–55; Berlin, 1914.
34. Jagić, V., [Рец.:] «Slavische Beiträge zu den biblischen Apocryphen», *Denkschriften der kaiserlichen Akademie*, Bd. 42; Wien, 1893. u: *Život i riječ*, Т. 3, Br. 1, S. 474–476; 1895.
35. Jakóbiec, M., «Iwan Franko i Vatroslav Jagić», *Slavia orientales*, Rocznik VIII. Nr. 2–3, S. 67–80; Warszawa, 1959.
36. Sydorčuk, T., «Die Ukrainer in Wien», *Österreichische Osthefte*, Jg. 42, H. 3–4, S. 457–482; 2000.

JAGIĆ I SLAVISTIČKA PROBLEMATIKA IVANA FRANKA

Sažetak

Među raznovrsnim znanstvenim interesima Ivana Franka, znamenitog ukrajinskog pjesnika, pisca, javnog djelatnika i znanstvenika, važno mjesto pripada problemima slavistike. Formiranju jezikoslovnih pogleda I. Franka pridonijele su njegove znanstvene veze s V. Jagićem, poznatim hrvatskim slavistom i profesorom Bečkog sveučilišta, pod mentorstvom kojega je Franko obranio doktorsku disertaciju. I. Franko je bio jedan od najtalentiranijih studenata hrvatskog znanstvenika, o čemu svjedoči njegov znanstveni opus nastao tijekom šezdesetogodišnjeg života. Kada bi taj opus bio u ovome trenutku u potpunosti obrađen i publiciran, obuhvaćao bi gotovo sto tomova. Franku je kao znanstveniku imponirala kolosalna znanstvena inicijativa V. Jagića, njegovo umijeće da sačuva vlastito nacionalno i moralno dostojanstvo pred austrijskim, pruskim i ruskim strukturama vlasti, njegov *Arhiv slavenske filologije*, koji ukrajinski istraživač izuzetno visoko cijenio. Bez obzira na to, I. Franku je bilo teško prihvatiti Jagićeve poglede na ukrajinsku problematiku. Iako je Jagić podržavao nastojanja I. Franka i drugih ukrajinskih društvenih djelatnika glede jedinstva i samobitnosti ukrajinskog jezika, stvaranje slobodne Ukrajine, međutim, nije bio spreman prihvatiti. Po tom pitanju I. Franko nikada nije naišao na njegovo razumijevanje. Međutim Franko je bio svjestan, rijetke znanstvene objektivnosti V. Jagića, njegova uistinu neprocjenjivog doprinosa slavistici. Te su činjenice bile za Franka uvijek znatno važnije nego političke sklonosti hrvatskoga slavista. V. Jagić, sa svoje strane, iznimno se blagonaklono odnosio prema ukrajinskom znanstveniku, cijenio je njegova promišljanja glede ćirilo-metodovske problematike, istraživanja starih spomenika. On spominje njegovo ime u *Enciklopediji slavenske filologije*.

U ovome radu cilj nam je istražiti kako su se razvijali odnosi tih dvaju poznatih znanstvenika te kakva je bila ocjena hrvatskog slavista slavističkih dosega ukrajinskoga kolege.

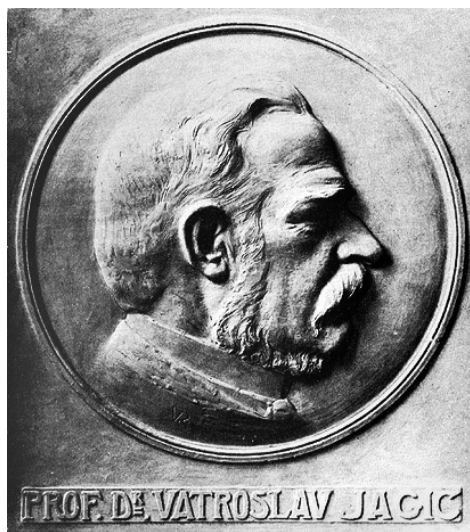
JAGIĆ UND SLAWISTISCHE PROBLEMATIK VON IWAN FRANKO

Zusammenfassung

In der Vielfalt wissenschaftlicher Interessen von Iwan Franko, dem bekannten ukrainischen Poeten, Schriftsteller, Wissenschaftler nehmen die Probleme der Linguoslawistik einen bedeutenden Platz ein. Das Herausbilden linguistischer Auffassungen des Gelehrten stand unter dem Einfluss von Vatroslav Jagić, dem berühmten kroatischen Slawisten, Professor der Wiener Universität, unter dessen Betreuung Franko seine Habilitation gemacht hatte. Iwan Franko war einer der begabtesten

Schüler Jagićs, was sein lebenslanger wissenschaftlicher Nachlass bezeugt. Wäre er zu jener Zeit vollständig bearbeitet und veröffentlicht worden, so hätte er ungefähr 100 Bände gezählt. Franko als einem Wissenschaftler imponierte die beträchtliche wissenschaftliche Initiative Jagićs, sein Können, eigenes moralisches und volkstümliches Gesicht vor den österreichischen, preußischen und russischen Machthabern zu bewahren und sein *Archiv der slawischen Philologie*, das der ukrainische Forscher sehr hoch schätzte, jedoch Franko fiel es nicht leicht die Anschauungen Jagićs über die ukrainischen Probleme wahrzunehmen. Obwohl Jagić die Bemühungen Frankos sowie anderer ukrainischer Persönlichkeiten des öffentlichen Lebens – seiner Zeitgenossen – die Eigentümlichkeit und Einigkeit der ukrainischen Sprache zu behaupten, unterstützte, hatte er jedoch keine Absicht, die Bildung der unabhängigen Ukraine zu fördern. In dieser Frage hat Franko kein Einverständnis mit Jagić finden können, wobei Franko immer der seltenen wissenschaftlichen Objektivität Jagićs und seines wirklich unschätzbaren Beitrags zu der Slawistik sich bewusst war. Diese Faktoren waren Franko immer viel gewichtiger als die politischen Einstellungen des kroatischen Slawisten. Jagić seinerseits war dem ukrainischen Wissenschaftler immer wohlwollend und schätzte seine Überlegungen über Kyryl- und Metodij-Problematic, Erforschung alter Denkmäler sehr hoch. Er erwähnt seinen Namen in der *Enzyklopädie des slawischen Philologie*.

Ziel der vorliegenden Arbeit ist, die Verhältnisse der beiden berühmten Wissenschaftler zu verfolgen und denen zu entnehmen, wie die Einschätzung der Errungenschaften des ukrainischen Kollegen seitens des kroatischen Slawisten war.

Sl. 13.: Medalja s likom Vatroslava Jagića (izradio Rudolf Valdec)

Antonija Zaradija Kiš

Francuske veze Vatroslava Jagića

(Pisma L. Legara V. Jagiću)

Izvorni znanstveni članak
UDK 811.163.42.09 Jagić, V.

Posebno mjesto u znanstvenom i pedagoškom radu Vatroslava Jagića zauzima njegova iznimno bogata i raznolik korespondencija. Ona nije samo zbirka kulturnih, znanstvenih i političkih aktualnosti Jagićeva vremena, već zanimljiv povijesni izvor mnogih društvenih i političkih događanja XIX. stoljeća viđenih očima intelektualaca.¹ Čitajući Jagićeve *Spomene mojega života* utemeljene na mnogobrojnim pismima glasovitih europskih slavista već stečena renomea, ali i onih koji ga tek stječu u Jagićevo vrijeme, te hrvatskih i srpskih kulturnih djelatnika XIX. stoljeća, dobivamo vrlo živopisnu i realnu sliku društvenih zbivanja, međuljudskih odlika² i međunarodnih odnosa, ali i pojedinačnih nadmudrivanja, katkad i kritika i ogovaranja³ kroz koja Jagićeva britkost i izravnost imaju poseban značaj, često začinjen gorčinom.⁴ S druge

¹ O važnosti Jagićevih osobnih pisama napomenuo je u »Predgovoru« (Skok, 1953.: str. 5) prvoj knjizi *Korespondencije Vatroslava Jagića* već Petar Skok smatrajući da njegova pisma predstavljaju važan doprinos hrvatskoj epistolografiji koja je kao književna vrsta zapuštena u hrvatskoj književnosti općenito, kao i memoarska književnost, u kojoj *Spomeni mojega života* zauzimaju posebno mjesto. Važno je zapaziti da se od vremena Petra Skoka do danas ovaj književni žanr gotovo rasplamsao posebice za i nakon Domovinskoga rata (1991.-1995.) iznjedriviši zapažene radove koji potvrđuju da memoarska književnost nije samo pomoćna književna vrsta već nezaobilazan povijesni izvor rasvjetljavanja zamršenih i nerazjašnjenih povijesnih događanja (*Fear*, 1993.; Jambrešić Kirin, 1995.: str. 165–185; *War*, 1996.; Žanić, 1998.; Zlatar, 1998.; Zlatar, 2004.).

² Izdvojimo npr. Novakovićev komentar u pismu od 23. lipnja 1879. u kojemu piše: »Srbi bi od inteligencije, oštroumlja i darovitosti mogli pozajmiti mnogim svojim susjedima; što ih ubija, to je oskudica discipline (? avtodiscipline), reda, ustrajnosti i organizacije«. (Jagić I, 1930.: str. 367).

³ Iz pisma Račkomu početkom 1874. godine: *Kako ipak 'Vienac' stoji? Da li je i materijalno tako slab, kako je kukavan po sadržaju? Nemojte me zaboga izdati nikomu, al ja držim da je nehajstvo njegove redakcije već dotjeralo do krajnosti!... Šteta što ne uzeste u svoje krilo i Šenou..... Ja ću iz Berlina isto tako raditi za našu akademiju kao odavle, još više, a opet bit ću izvan kruga, u kojem zavist i jal prvu rolu igraju., a što ja uradim iz Berlina, bit će naspram takovih neznalica ili kukavica à la Krestić posvećeno nimbom znanosti njemačke, kojega, kako se iz Vašega čak primjera najbolje vidi, hrvatski besmrtnici u njegovim očima nemaju...itd. (Jagić I, 1930.: str. 237–238).*

⁴ Ovdje valja pročitati Zoričićevo pismo Jagiću u kojemu mu opisuje svečano otvaranje zagrebačkoga sveučilišta na kojemu je govorio bolonjski zastupnik Pelecini. *Ne sjećam se, da li je bio*

pak strane, *Spomeni* nam otkrivaju kako su i u kojim uvjetima nastajale mnoge paleoslavističke spoznaje, kako su nastajali mnogi radovi na slavističke teme, kako su bili prihvaćeni i kako komentirani. Studioznijim pristupom ovoj iznimno zanimljivoj jagićevskoj literaturi i danas bismo mogli povući bezbroj paralela i razotkriti možda uzroke mnogih neriješenih šakaljivih nacionalnih i filoloških problema⁵ oko kojih se i danas lamaju koplja, a neka se, kao i nekada, pokušavaju ostaviti nekoj drugoj generaciji. U današnje vrijeme, Jagićeva nam korespondencija često otkriva identičnu situaciju aktualnoj nakon čega ostajemo zaprepašteni pitajući se: Zar je moguće da i danas razmišljamo o istim problemima te da se u nekim stvarima nismo još pomakli u razmišljanju, prosuđivanju i djelovanju, premda je prošlo više od stotinu godina?

Tri uređene knjige Jagićeve korespondencije⁶ danas nisu samo jedinstven izvor znanstvenih i filoloških dostignuća Jagićeva vremena već bi ih i danas trebalo uzimati kao temelj svakoj novoj filološkoj raspravi, jer gotovo da i nije bilo slavističke i paleoslavističke teme koja nije dotaknuta u istraživanjima europskih slavista.

Francuska pisma Vatroslavu Jagiću

Iako u Jagićevoj korespondenciji najviše mjesta i značaja pripada ruskim filozofima,⁷ nisu manje važna ni dopisivanja s drugim znanstvenicima, posebice s neslavenima. U ovom ćemo se radu usredotočiti na korespondenciju Vatroslava Jagića (Varaždin, 1838. – Beč, 1923.) s Louisom Legerom koja broji 21 pismo. Pisma se čuvaju u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu pod signaturom R 4610b. Od ostalih Jagićevih francuskih korespondenata sačuvano je najčešće po jedno pismo: Charles Appel; Paul Boyer, prof. ruskoga jezika u Parizu u École Normale Supérieure; Hippolite Delehaye, crkveni povjesničar iz Bruxellesa, predlaže Jagiću razmjenu s *Analecta Bollandiana*; Henri Graux, učenik Louisa Legera i student École Pratique des Hautes Études; Henri Grégoire, član École Française u Ateni; André Mazon, predsjednik francusko-slavenske udruge (*Association franco-slave de*

govor Pelecinija per extensum naštampan, pa ako nije, da ti kažem, kakav pojam ti Talijani o našoj zemlji imaju. Na svršetku govora reče: *viva la università l i b u r n i c a*, a na što Jagić u zagradi komentira: *To nije bilo neznanje, već naročito odabrani izraz, da se izbegne nepopularnomu 'croato'*. (Jagić I, 1930.: str. 270).

⁵ Iz pisma Račkomu 1874. godine: *Čim dodjemo do očajna osvjedočenja da je slavenski jug odsudjen na vjekovito prosvjetno i državno robovanje pa da su svi naši napori uzaludni, onda ćemo se razbjeći na sve strane*. (Jagić I, 1930.: str. 251).

⁶ Prvu je knjigu uredio Petar Skok godine 1953., a druge dvije Josip Hamm 1970. i 1983. godine.

⁷ Među njima se posebno izdvaja vrlo bogata korespondencija sa Sreznjevskim s kojim se Jagić dopisivao sve do njegove smrti, a i poslije kada je korespondencija nastavljena s njegovom obitelji.

l'Université de Paris); G. Pérot, Louis Petit, urednik časopisa *Echos d'Orient* iz Konstantinopolisa; Emile Sanart, član francuske Akademije i udruge Association franco-slave de l'Université de Paris te urednik *Dictionnaire National des contemporains*, C.-C. Curinier. Jedino je od Antoineta Meilleta sačuvano 16 pisama koja pripadaju vremenu od 1896. do 1920. godine, a u kojima se najčešće polemizira o slavenskoj etimologiji. U svojim pismima Antoine Meillet s posebnim simpatijama govori o Slavenima, ali ne i o ondašnjim političkim strujanjima čije teme prožimaju etimološke Meilletove rasprave, što pokazuje koliko su političke aktualnosti bile važne u intelektualnoj francuskoj sredini s kraja XIX. stoljeća. Zbog vrlo sitna i već izbljedjela rukopisa, mnogi dijelovi pisama nisu dovoljno čitljivi.

Probuđeni znanstveni interesi za slavenski svijet među francuskim su znanstvenicima otvorili putove potpuno novih i do tada gotovo nepoznatih spoznaja. Njihov cilj nije bio samo razotkrivati nepoznato: jezik, književnost, mitologiju, već približiti i objasniti Zapadnoj Europi bogatstvo i raznolikost slavenske kulture uopće, njezin nezaobilazan značaj u kontekstu europske civilizacije i svega onoga što je slavenska kultura do tada iznjedrila, posebice u književnosti i to onoj najstarijoj koja je već i svojim dvama grafijskim specifikumima, glagoljici i ćirilici, bila iznimno zanimljiva za europski Zapad. Zato mnoga kapitalna istraživanja i njihovi objavljeni rezultati bilo na francuskom ili njemačkom jeziku imaju i svoj sekundarni značaj, a to je da su predočeni na glavnim jezicima komunikacije u Europi onoga doba i tako postali i postajali pristupačni jednom drugom krugu ljudi, otvarajući sve veće interese za proučavanje slavenskih jezika i slavenske civilizacije uopće.⁸ Nije zato čudno što je Jagićev *Archiv für slavische Philologie*⁹ koji je afirmirao slavistiku kao znanstvenu i sveučilišnu disciplinu, već na samom početku izazvao polemiku u slavenskom svijetu oko toga je li Jagić trebao slavenske teme radije objavljivati na ruskom jeziku a ne na njemačkom,¹⁰ za koji se on odlučio, o čemu posebno doznajemo u *Spomenima* (Jagić I, 1930.: str. 280–286). Koliko su pak europski znanstvenici, često i nesvjesno, doprinosili ne samo slavistici kao europskoj znanstvenoj grani, već i samim Slavenima, razvidno je iz

⁸ Valja napomenuti da je pristup slavenskoga znanstvenika slavenskoj problematici, bilo jezičnoj ili književnoj, sasvim drugačiji od pristupa neslavenskoga stručnjaka, što je posebno razvidno u komparativnim studijama multikulturalnoga sadržaja.

⁹ *Archiv für slavische Philologie*, bez sumnje najznačajniji časopis za povijest slavenske filologije, počeo je izlaziti 1874. godine, a posljednji 37. broj tiskan je 1920. godine.

¹⁰ U ovom se kontekstu valja pozorno osvrnuti na Bogišićev komentar istoj problematici u pismu iz godine 1875. iz kojega je razvidno da je njemački jezik taj koji je neminovan u slavističkim spoznajama: *Ovde u Franciji počeo se interesovati od nekog vremena Slovenstvom i ja slušah mnoge od njih govoriti da, da bi izučavali Slovenstvo, treba prije svega naučiti njemački.* (Jagić I, 1930.: str. 283).

komentara Louisa Legera u uvodu njegove knjige *La mythologie slave* koja zauzima posebno mjesto kada je riječ o pristupu slavenskoj mitologiji s početka XX. stoljeća, a čemu su već ranije prethodile vrlo važne studije (Leger, 1882.). *En écrivant ce résumé* (misli na *Esquisse sommaire de la mythologie slave* op. A. Z. K.) *j'ai songé avant tout à satisfaire la curiosité du public français auquel les travaux sont inaccessibles et qui en général ne sait même pas dans quels livres allemands il pourrait rencontrer des indications sérieuses sur ces questions difficiles. Il se trouva que j'avais rendu service aux Slaves eux-mêmes auxquels un résumé critique faisait absolument défaut.*¹¹ (Leger, 1901.: str. III). Samo je na ovom jednom primjeru jasno koliko su bitne međunarodne i međunacionalne komunikacije i suradnje koje sve putove otvaraju razmjenama iskustava i znanstvenih dostignuća.

Legerova pisma Jagiću

U francuskoj slavistici posebno mjesto pripada Louisu Legeru¹² (Toulouse, 1843. – Paris, 1923.) francuskom povjesničaru, lingvistu i slavistu čije su se veze s Hrvatskom nakon njegova prvoga boravka u našim krajevima sve više produbljivale da bi u konačnici zauzele važno mjesto u Legerovoj znanstvenoj bibliografiji. Na temelju sačuvanih pisama¹³ pokušat ćemo usustaviti znanstvene teme koje su zbližile Jagića i Legera te ustanoviti njihov značaj u okviru hrvatsko-francuskih slavističkih interesa.¹⁴

Gradnja zanimljive francusko-hrvatske veze započela je Legerovim putovanjem po južnoslavenskim zemljama, dakle i po Hrvatskoj, i to 1867. i 1882. godine što je omogućilo mladome slavistu solidno prikupljanje jezičnih znanja na licu mjesta, smatrajući to primarnim faktorom u pristupu izučavanja

¹¹ *Pišući taj sažetak ponajprije sam kanio zadovoljiti znatiželju francuske javnosti kojoj su slavenski radovi nepristupačni i koja uglavnom ni ne zna u kojim bi se njemačkim knjigama mogle pronaći ozbiljnije natuknice o toj zamršenoj problematici. Čini se da sam pomogao i samim Slavima kojima je jedan kritički sažetak bio apsolutno neophodan.* (Prijevod A. Zaradija Kiš.)

¹² Njegovo puno ime je Louis Paul Marie Leger.

¹³ Valja napomenuti da je istraživanje utemeljeno isključivo na pismima koja je Jagić dobio od Legera, dok ona koja je Jagić slao Legeru nisu javno dostupna. U to smo se uvjerali tijekom posjeta Collège de France i Institut de France. Ovom prilikom posebno zahvaljujem gospođi Evelyne Mury, knjižničarki Collège de France, koja nam je dopustila uvid u skromnu osobnu dokumentaciju prof. Louisa Legera koja se nalazi u arhivu knjižnice i odnosi na Legerove poslove i napredovanja u Collège de France.

Ipak, na temelju Legerovih odgovora koje nalazimo u Jagićevoj korespondenciji katkad je razvidno što je Jagić mogao pisati Legeru, poput npr. opisa rada na *Zografskom evanđelju*, izdavačkim problemima i sl.

¹⁴ U radu se nećemo osvrtni na političke i vjerske spekulacije, ideje i rasprave koje su uvelike prožimale ove svjetove te i danas predstavljaju vrlo »škakljivo« područje diskusija.

kulture nekoga naroda.¹⁵ Zatim slijede njegovi susreti s »illustres compatriotes« (slavnim zemljacima): Strossmayerom, Račkim, Šenoom¹⁶ te dobro poznanstvo s Baltazarom Bogišićem s kojim se susretao u Parizu, potom kraća korespodencija s Vladimirom Mažuranićem (sačuvana 2 pisma, sign R 6965b), s Ivanom Kostrenčićem (sačuvano jedno pismo, sign. R 6248b) i s urednikom *Mladosti* (jedno pismo sign. R 7134b).¹⁷ Posebice je zanimljiva duga i vrlo srdačna korespodencija s Vatroslavom Jagićem koja nam otkriva dodirne točke znanstvenih interesa dvojice slavista utemeljene na njihovoj izvrsnoj jezičnoj spremi i uvjerljivom »modernom« filološkom pristupu (Damjanović, 2000.: str. 154). Znanstvena bliskost oplemenjena duhovnom osjećajnošću krasile je njihovu korespodenciju te iz službene pretvorila ju u blisku i prijateljsku. To je razvidno već iz naslova pisama upućenih Jagiću: *Mon cher ami*, ili *любимый друг*¹⁸ te redovitih zaključnih riječi na kraju pisma, *Sav Vaš L. Leger*, pisanih katkad latinicom, a katkad ćirilicom, srpskom ili ruskom. Prijateljski odnos koji se razvijao između Jagića i Legera u rasponu od sedamdesetih godina XIX. stoljeća do prvih godina XX. stoljeća posebno se ističe u posveti Legerove *La mythologie slave: A mon vieil ami et confrère V. Jagić ce livre est cordialement dédié*.¹⁹

Kada i pod kojim okolnostima je započela Legerova korespodencija s Jagićem ne znamo točno, ali je iz sačuvanih pisama razvidno da nije bila prečesta, ali

¹⁵ Valja imati na umu da je Louis Leger imao vrlo široke jezične spoznaje. Uz aktivno znanje engleskoga, njemačkoga, talijanskoga i španjolskoga jezika nakon završene gimnazije, studira poljski (kod prof. Alexandra Chodźka na Collège de France), a potom brzo svladava češki i ruski, da bi tijekom putovanja po južnoslavenskim zemljama usvajao temeljna znanja hrvatskoga i srpskoga jezika. U usavršavanju i produbljivanju znanja slavenskih jezika iznimnu ulogu imaju Legerove specijalne misije (odaziv u Prag 1871. godine i pokretanje francuskoga časopisa *La Correspondance slave* s ciljem približavanja češkoga, odnosno slavenskoga svijeta zapadnoeuropskoj javnosti; odlazak u Rusiju 1872. i 1874. na inicijativu francuskoga Ministarstva vanjskih poslova itd.) i aktivna korespondencija s eminentnim slavistima njegova vremena, a posebice s onima s kojima su se razvili dublji prijateljski odnosi.

¹⁶ U kasnijem pismu od 1. srpnja 1919. godine Leger evocira svoj nezaboravan boravak u Zagrebu 1867. i 1882. godine, sjećajući se susreta sa slavnim Hrvatima. Pismo je upućeno tadašnjem predsjedniku Akademije u želji da se obnove prekinute veze sa Zagrebom zbog »la guerre de liberation« (Prvoga svjetskoga rata 1914.–1918.). Iste je godine i s istom namjerom obnavljanja suradnje Legeru napisao pismo Vladimir Mažuranić (sign. R 6965a), tajnik JAZU, šaljući mu pritom sedam svezaka »Prinosa za hrvatsko pravno-povjestni rječnik« koji su izlazili od 1908.–1918. godine.

¹⁷ Leger odgovara gospodinu Gruiću, uredniku smotre *Mladost* u Beču koji ga je, zaključujući, molio za neki prilog. Leger dopušta da se iz *Le monde Slave* uzmu dva dijela »Souvenir d'un Slavophile« i »La langue russe et developement des langues slaves« za spomenuti časopis jer da nema vremena za pisanje novih članaka. Pismo zaključuje sa *Sretno bilo!*

¹⁸ Pismo je pisano 22. ožujka 1892. godine na ruskom jeziku u kojemu Leger piše Jagiću da je već dva mjeseca bolestan te ne može raditi: *Рука слаба перо держать не может. Извините меня и молитесь за меня.*

¹⁹ *Mom starom prijatelju i kolegi, V. Jagiću, od srca posvećujem ovu knjigu.*

je bila više-manje redovita²⁰ i trajala je od 1874.-1908. godine. Prvo sačuvano pismo nosi datum 12. svibnja 1874. godine²¹ u kojemu Leger piše Jagiću da će ići na kongres arheologa u Kijev²² te se nada da će s Jagićem moći tamo pričati o nekim slavenskim filološkim pitanjima. Da su se Jagić i Leger susreli u Kijevu potvrđuje i sam Jagić u pismu s kijevskoga kongresa svojoj »dragoj Sidici« (kako je često zvao suprugu Sidoniju od milja) od 22. kolovoza 1874. godine u kojem nabraja tko je sve bio na kongresu od Slavena, te dodaje: ...i Leger iz Pariza (KVJ I 1953: 45). No, nažalost ne znamo ništa o njihovim razgovorima na slavističke teme, što je najavio Leger, pa tako ni o Jagićevu mišljenju o glagoljašu Jurju iz Slavonije,²³ odnosno Georgesu d'Esclavonie²⁴ koji je svoje književne tragove ostavio u gradu Toursu, a o kojemu je po prvi put znanstveno progovorio upravo Louis Leger na kijevskom kongresu 1874. godine. Netom prije kongresa na Jurjeve glagoljske glose Legera je upozorio A. Dorange,²⁵ bibliotekar knjižnice u Toursu, koji ih je evidentirao. O odjeku ove teme među slavistima na kijevskom kongresu ne znamo ništa, ali da je interes za neobičnu hrvatsko-francusku kulturnu simbiozu ostao, u to vrijeme

²⁰ Leger-Jagićeva korespondencija je na duže vrijeme bila prekinuta tijekom 1875. godine jer se Leger oženio što je Jagiću i napisao u pismu od 22. listopada 1876.

²¹ Jagić je tada još u Odesi gdje je bio profesorom od 1871.-1874. godine što doznajemo iz Legerova pisma u kojemu misli da u Berlinu, gdje se Jagić spremao otići, neće biti dovoljno slobode za znanstveni rad.

²² Tema njegova sudjelovanja na kongresu zasigurno se odnosila na glagoljske rukopise našega Georgesa iz Toursa ili Jurja iz Slavonije. Više nego zadivljen pisarevim duktusom, Leger je smatrao neophodnim da o njemu podrobnije progovori širem auditoriju stručnjaka, što je i ostvario na kijevskom arheološkom kongresu godine 1874. gdje je predočio kopije 75. i 76. stranice rukopisa ms. 95 iz Toursa koje mu je poslao bibliotekar Dorange. Jedna od njih bi se prema njegovu zapisu trebala nalaziti u rukopisnoj kolekciji kijevskoga sveučilišta, dok je drugu kopiju Leger zadržao (Zaradija Kiš, 2005.: u tisku).

²³ Cf. Antonija Zaradija Kiš, »Louis Leger (1843. – 1923.) i Juraj iz Toursa (1355./60. – 1416.)« u tisku.

²⁴ O popularnosti i značaju kanonika Jurja, odnosno Georgesa, kao kasnosrednjovjekovna francuskoga književnoga stvaraoca svjedoče intenzivna zanimanja za njegovo djelo *Le chasteau de verginite*, tj. *Le château de Virginité (Dvorac djevičanstva)* koje je prevedano i priređivano na francuski te tiskano u nekoliko navrata. Prvi francuski prijevod tiskan je u Parizu godine 1505. kod Antoineta Vérarda (na temelju rukopisa br. 107 iz sveučilišne knjižnice u škotskom gradu Aberdeenu koji sadrži latinsku i francusku verziju rukopisa), zatim kod Jeana Trepperela godine 1506. čija se dva primjerka nalaze u Bibliothèque Nationale, a potom kod Simon Vostrea oko godine 1510. Posljednja je edicija naslovljena *La vierge sacrée*. Jedan prijepis ove verzije pronađen je u knjižnici kardinala Richelieua koja je oporučno ostavljena pariškom sveučilištu Sorbonne. Rukopis se danas nalazi u Bibliothèque Nationale pod signturom ms. fr. 24788. Pretisak izdanja iz 1506. pojavio se godine 1860. Recentnija zanimanja za literarnost kanonika Georgesa iz Toursa pokazala je Jöelle Bouzereau u svojoj disertaciji iz 1994. godine koja obrađuje kontemplativni Jurjev život na temelju njegova djela *Le chasteau de virginité* (Bouzereau, 2000.: str. 21–27).

²⁵ Čini se da je Dorange upravo otkrio rukopis, jer je njegov *Catalogue des manuscrits de la Bibliothèque de Tours*, vol. 4, u kojemu su evidentirani Jurjevi rukopisi izišao nakon kijevskoga kongresa, tj. godine 1875.

jedino u Legerovoj svijesti potvrđuje njegova kasnija temeljita studija: »Georges d'Esclavonie, chanoine pénitencier de la cathédrale de Tours«. ²⁶ Ovaj rad o slavenskom kanoniku katedrale sv. Gatiena u gradu Toursu na Loirei, pionirski je znanstveni doprinos kako francuskoj tako i hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti.

Koliko je Jagića zanimala ova hrvatsko-francuska veza teško je danas pretpostaviti, jer nemamo potvrda o raspravama na tu temu. Čini nam se ipak da je nedostatak potpunoga uvida u francusku medievistiku, imajući pritom u vidu Jagićevu obrazovnu i znanstvenu pedantnost, bio jedini uzrok što se o Jurju sa Sorbonne nije raspravljalo u Leger-Jagićevoj korespondenciji. Zato nije čudno što upravo ovom temom Leger i odaje poštovanje svome prijatelju i kolegi u berlinskom zborniku posvećenom Vatroslavu Jagiću 1908. godine.

Leger je od godine 1874., nakon povratka iz Rusije, gdje je otišao na inicijativu francuskoga Ministarstva vanjskih poslova, započeo svoju profesorsku karijeru koja će trajati do kraja života. Najprije predaje ruski jezik na *École des langues orientales vivantes*, a godine 1889. Leger je imenovan prvim redovnim profesorom na Katedri za slavenske jezike i književnosti na *Collège de France*. Tijekom svoje duge profesorske karijere Leger se posebno zalagao za važnost slavenskih jezika kao lingvističke skupine koju valja izdvojiti iz skupine orijentalnih jezika u kojoj su bili svrstani i slavenski jezici. O svemu tome piše Jagiću navodeći da uz ruski predaje i staroslavenski, čiji naziv *altbulgarisch*, popularan u to vrijeme, citira s dozom nevjerice u pismu od 27. studenoga 1878. godine. U istom pismu navodi da ima 20 učenika čiji se broj već sljedeće godine popeo na 42 od kojih 12 učenika izučava *slavon* (pismo od 29. travnja 1879.). ²⁷ Iz ovih je pisama razvidna i postojeća problematika oko naziva za staroslavenski jezik koja je bila aktualna u Leger/Jagićevo vrijeme. Danas je poznato da fr. *vieux-slave* odgovara pojmu crkvenoslavensko-

²⁶ Osim u Jagićevu zborniku, izdanog u Berlinu 1908., studija je objavljena godine 1909. u časopisu *Revue des Bibliothèques*, br. 19, te s manjim izmjenama 1913. godine u knjizi *Serbes, Croates et Bulgares*.

²⁷ Broj studenata slavistike u neslavenskim europskim zemljama krajem XIX. stoljeća važan je pokazatelj zanimanja za slavističku znanost. O tome raspravlja i Jagić u svojim *Spomenima* iz kojih saznajemo o njegovim bojaznima vezanim za broj studenata po dolasku u Berlin (Jagić I, 1930.: str. 280) o čemu Jagić piše svojim bliskim prijateljima poput Bogišića, na što mu ovaj odgovara u pismu od 12. prosinca 1875. godine: *...Neka Vam utjeha bude to, da Bopp, koji je još predavao kad ja tamo bijah studentom, ne imadijaše više od jednoga slušatelja upisana, a ja bijah drugi, koji dolazah izrijetka, pa da me enkuražira k polaženju lekcija, darovao mi svoju gramatiku sanskritsku...* (Jagić I, 1930.: str. 292). Usporedbe radi valja spomenuti koliki je odaziv za studij slavistike bio u to vrijeme u Zagrebu. Prve školske godine 1874./75., na tek osnovanom Mudroslovnom fakultetu u Zagrebu koji je brojio 6 profesora i 26 studenata, njih 13 pohađalo kolegij *Glasovje slavenskih jezika*, a 10 staroslavensku gramatiku (*Gramatika jezika starobugarskoga*), koje je vodio prvi profesor slavistike na zagrebačkom sveučilištu, Čeh Lavoslav Geitler (Damjanović, 2000.: str. 63–67).

ga odnosno staroslavenskoga jezika, a da pojam *slavon* + *croate, russe, serbe* itd. odgovara crkvenoslavenskim redakcijama (Vaillant, 1964.: str. 11–14).

Jagić-Legerovske paleoslavističke teme

Vrlo određene paleoslavističke teme i etape u njihovim istraživanjima, te raznolike probleme na koje su nailazili (od znanstvenih do izdavačkih), možemo vrlo živo pratiti u Leger-Jagićevoj korespondenciji.

1. Prva se tema odnosi na dva vrlo različita, ali posebno važna slavenska evanđelja: *Zografsko*,²⁸ kojim se bavio Jagić i kojega je izdao u Berlinu 1879. godine pod punim naslovom *Зографско евангелие. Quattuor Evangeliorum Codex Glagoliticus olim Zographensis nunc Petropolitanus* te *Reimsko*²⁹ kojim se bavi Leger i čiji faksimil izdaje u Reimsu 1899. godine pod naslovom *L'Évangélaire slavon de Reims dit Texte du Sacre*. Iz Legerovih je pisama razvidno da mu Jagić podrobno piše o napredovanju svoga istraživanja, jer Leger s posebnim emocijama izražava divljenje prema njegovu naporu i trudu pišući mu: *J'admire votre infatigable activité. Živio.* (pismo od 29. travnja 1879.). S druge pak strane Leger traži Jagićeva mišljenja i savjete glede svoga istraživanja *Reimskoga evanđelistara*, kojemu utire prve sustavnije istraživačke korake. Tako u pismu od 16. prosinca 1893. godine Leger vapi za pomoći glede Reimskoga rukopisa: *A quelle époque rattachez-vous la partie cyrilique de l'Évangile de Reims (texte du Sacre). Pouvez-vous m'indiquer un travail sérieux sur la langue de ce document. Je ne trouve rien dans la collection de l'Archive*,³⁰ osim vrlo kratkoga izvješća iz godine 1886. J. Łoša: *Berichti-*

²⁸ *Codex Zographensis*, tetraevangelium, kojega je pronašao Antun Mihanović godine 1843., dospjeva godine 1860. u Sankt Petersburg kao kaluđerski poklon caru Aleksandru II. Otada se čuva u sanktpetersburškoj Ruskoj nacionalnoj knjižnici.

²⁹ *Reimski evanđelistar* je u francuskom srednjovjekovnom književnom fondusu poznatiji pod nazivom *Texte du Sacre*. Sastoji se od dva dijela od kojih je prvi stariji iz XII. stoljeća i pisan ćirilskim pismom, dok je drugi dio pisan lijepom uglatom glagoljicom iz godine 1395. Godine 1574. rukopis je kao dar patrijarha iz Konstantinopola (gdje je vjerojatno dospio za borbe praških utrakvista (umjerenih husita) ili kaležnjaka) donio u Francusku Louis de Guise, lorenski kardinal. On je ovu knjigu, bogato urešenih korica zlatom, srebrom, dragim kamenjem i nekolicinom svetačkih relikvija, nosio tijekom procesija prije negoli ju je poklonio katedrali Notre-Dame u Reimsu u kojoj su se krunili francuski kraljevi. Zato se i danas vjeruje, ali bez značajnijih povijesnih uporišta, da su od XVI. stoljeća tijekom krunidbe, francuski kraljevi (npr. Louis XIII., Louis XIV.) polagali zakletvu upravo na toj knjizi. Rukopis se čuva u Gradskoj knjižnici u Reimsu (Bibliothèque Municipale) pod signaturom 255(A 29).

³⁰ *Kojem vremenu, prema vašem mišljenju, pripada ćirilski dio Evanđelja (krunidbeni tekst). Možete li me uputiti na neku ozbiljnu studiju o jeziku ovoga rukopisa. Ja ništa nisam pronašao u brojevima Archiva.* (Prijevod A. Zaradija Kiš.) Riječ je dakako o Jagićevu časopisu *Archiv für slavische Philologie* u kojemu doista nije pisano o *Reimskom evanđelistaru*. O tzv. krunidbenoj knjizi francuskih kraljeva postojao je izvjestan broj studija koje očito nisu zadovoljavale Legerove lingvističke apetite te se zato obraća Jagiću. Literatura kojom se služio Leger je: J. B. Silvestre,

gungen zum Reimser Evangelium, koje za Legerova istraživanja nije moglo pružiti značajnijih podataka. U svezi s *Evandelistarom* izvješćuje Jagić i u pismu od 21. siječnja 1899. govoreći o izradi faksimila, da bi mu u listopadu iste godine već poslao primjerak svježe tiskane knjige.

2. Slavska mitologija je tema koja zauzima iznimno mjesto u Leger-Jagićevoj korespondenciji, provlačeći se kroz većinu sačuvanih pisama. Na tu, zahtjevnu slavističku i civilizacijsku temu Jagić i Leger ne samo što raspravljaju, već i oštro kritiziraju neke aktualne publikacije, poput *Vede Slovena*³¹ Stefana Verkovića (1821.–1893.). Leger se vraća istoj temi u više navrata pišući u jednom trenutku da Verkovića, toga šarlatana (kako ga naziva), treba konačno demaskirati (pismo od 27. studenoga 1879.).³² S druge pak strane, Jagićeve oštre opaske³³ glede raznih studija na temu slavenske mitologije objavljene u *Archivu*, uvelike su oblikovala Legereove stavove i usmjeravale njegova istraživanja što je iz dostupnih nam pisama teško razabrati, ali nam o tome jasno govori Leger u uvodu svoje knjige: *Dans la critique justement sévère qu'il a fait de cet ouvrage* (misli se na djelo M. Famincyna *Božestva drevnih Slavjan*, Sankt-Petersburg, 1891.) (*Archiv für slavische Philologie*, t. IX, p. 168) *M. Jagić a donné de sages conseils aux mythologues. Il les mettait notamment en garde contre l'abus du folk-lore, contre la manie de voir partout des mythes. Il faisait remarquer qu'à force de mettre la mythologie partout, on provoquait une réaction de scepticisme, qu'on discréditait la science tout entier.*³⁴ (Leger, 1901.: str. XI).

Évangélique slave de Reims ou Texte du Sacre, éd. fac-simile in-4°, Paris, 1843.; W. Hanka, *Wypiski z Remského Ewangelium* (Abhandlungen der k. bohem. Gesellschaft der Wissenschaften), Praha, 1843.; Isti, *Sazavo-Emmauzskoe svjatoe blagovjestvovanie*, Praha, 1846.; J. Paplonski, *O Reimskom Evangelii*, *Žurnal Min. Nar. Prosvješćenija* 57/58, St. Petersburg, (1848.); I. Berčić, *Čitanka staroslovenskoga jezika*, Prag, 1864.; J. Loš, »Berichtigungen zum Reimser Evangelium«, *Archiv für slavische Philologie*, 9, Berlin, (1886.); A. Soboljevskij, »Kirillovskaja čast 'Reimskogo evangelija'«, *Russkij filologičeskij vjestnik* 18 (1887); H. Jadart, »Passage de Pierre-le-Grand à Reims le 22 juin 1717«, *Almanach-Annuaire de la Marne, de l'Aisne et des Ardennes pour 1891*, Reims, 1890.; F. Pasternak, »Evangelium Sázavoemauské«, *Časopis Matice Moravské*, Brno, 1891.

³¹ *Vede Slovena I*, Beograd 1874., *Vede Slovena II*, S.-Peterburg, 1881., je oveća zbirka građe nekritički prihvaćene i definirane kao bugarske narodne pjesme iz »prehistorijskog i pretkršćanskog« doba za što je kasnije dokazano da je lažna (Šišmanov, 1903.: str. 580–611, Todorovski, 1967.: str. 393–444).

³² Kakav je bio odnos Legera prema Verkoviću kao sakupljaču povijesnih, arheoloških i književnih starina ne znamo, ali je razvidno da kao istraživač nije imao najbolji ugled, posebice zbog svojih promjenljivih vjerskih opredjeljenja (najprije franjevac, a potom prelazi na pravoslavlje te od Stjepana postaje Stefan), a potom i političkih stavova (najprije prijatelj Ljudevita Gaja i oduševljeni pristaša ilirskoga pokreta, a kasnije odani suradnik Ilije Garašanina i tajne službe srpske vlade).

³³ Opaske su utemeljene ne samo na izvrsnom poznavanju aktualne literature već i na strogom kritičkom stavu i izloženim zaključcima. Cf. *Mythologische Skizzen*. »Svarog und Svarozic« (Aus dem *Archiv für slavische Philologie*, Bd. IV) / separat 1880?.

³⁴ U doista oštroj kritici koju je objavio o tom djelu (*Archiv für Slavische Philologie*, t. IX, p. 168), gosp. Jagić je dao mudre upute mitolozima. On ih je osobito zaštitio od zlouporabe folklor a

Razvidno je, dakle, da je Leger s velikom oprežnošću radio na svojoj mitologiji koju objavljuje u Parizu godine 1901., a kojoj je prethodila studija *Études de mythologie slave*, objavljena u Parizu godine 1895. U opširnom pismu Jagiću iz godine 1896. Leger iskreno objašnjava zahtjevnu težinu u istraživanju slavenske mitologije i njezinu iznimnu kompleksnost, zaključujući primjerom koji naizgled izgleda jednostavan za objasniti: *J'ignore d'où vient Perunova gora*.³⁵

Međusobna i međunarodna priznanja³⁶

Na temelju sačuvanih pisma teško je zaključiti koliko i kako se Jagić izražavao glede Legerovih djela na slavističke teme, ali je sigurno da Jagićeva pedantnost i detaljnost nisu izostajali u njegovim komentarima. Oni su zasigurno gradili i učvršćivali vezu dvaju slavista ne samo na prijateljskoj već posebice na znanstvenoj razini. To nam je jasno iz Legerova komentara Jagićeva pisma iz kojega je vidljivo da je Leger katkad radio preko svoje volje te da je morao zadovoljiti ponajprije zahtjeve naručitelja, ako je htio da njegov rad ugleda svjetlo dana. Tako u gore spomenutom pismu iz godine 1896. Leger protestira pred pretpostavljenim Jagićevim primjedbama glede *Chrestomathie russe* objavljene u Parizu godine 1895.: »...vous ne vous rendez pas compte des conditions dans lesquelles un livre russe peut être écouté à Paris. Ma chrestomathie est la première d'une étendue aussi considérable. L'éditeur voulait un livre de 200 pages«.³⁷

O prisnosti dvojice slavista i uzajamnom dobrom poznavanju i uvažavanju, govori i podatak da je Leger prvi Francuz koji je o Jagiću napisao enciklopedijsku natuknicu³⁸ te mu primjerak otisnutoga teksta poslao u pismu od 29. travnja 1896. godine.³⁹

fiksnih ideja da se svuda vidi mit. Upozoravao je da time što se mitologija pronalazi svugdje, može doći do pojave skepticizma, čime bi se znanost u cijelosti diskreditirala. (prijevod A. Zaradija Kiš).

³⁵ *Ne znam odakle dolazi naziv Perunova gora.*

³⁶ Od brojnih visokih i počasnih međunarodnih priznanja i odlikovanja koja su krasila znanstveni rad Vatroslava Jagića i Louisa Legera, u ovom ćemo se odlomku osvrnuti samo na ona koja izravno povezuju dvojicu prijatelja, odnosno koja učvršćuju veze dviju država, Francuske i Hrvatske.

³⁷ »...vi ne razumijete uvjete pod kojim neka ruska knjiga može imati odjeka u Parizu. Moja je hrestomatija prva značajnija knjiga te vrste. Izdavač je htio knjigu od 200 strana«.

³⁸ Leger je napisao enciklopedijsku natuknicu i za Baltazara Bogišića čije je zanimanje za slavistiku posebno cijenio, a s kojim se u Parizu zasigurno često vidao.

³⁹ Nakon Legerove enciklopedijske natuknice, ime Vatroslava Jagića pojavljuje se i u drugim francuskim enciklopedijama o čemu govori pismo od 26. prosinca 1912. godine koje Jagiću šalje urednik *Dictionnaire National des contemporains*, C.-C. Curinier. On se obraća izravno Jagiću s molbom za točne životopisne podatke, koje Jagić treba upisati u priloženi obrazac, čime se nastoji osigurati prvorazredna kvaliteta ovoga leksikona kao i apsolutna točnost navedenih podataka.

Kao kruna gotovo tridesetogodišnjega poznanstva, suradnje i prijateljstva Jagića i Legera jesu njihova najviša međunarodna priznanja koja i ovim putem potvrđuju francusko-hrvatske kulturne i znanstvene veze. Ona su po-najprije rezultat obostranoga usrdnoga rada, ali i vrlo prisnoga prijateljstva i razumijevanja, što je najvažnije, jer se ona katkad pokazuju presudnima u znanstvenoj hijerarhiji. Tako u pismu od 1. prosinca 1900. godine Leger piše Jagiću kako je postao članom Francuske akademije. Pismo donosimo gotovo u cijelosti jer se u Legerovim riječima zrcali sva radost koju želi podijeliti upravo s Jagićem, starim prijateljem, te njegov probuđeni elan da i Jagiću pomogne svim silama ući u Akademiju, uvjeren da je njegovu uspjehu na državnoj i nacionalnoj razini u mnogome doprinio upravo Jagić, znanstvenik koji se »nije bojao ni suda javnosti ni suda budućnosti: znao je da će njegova znanstvena čestitost i život posve ispunjen radom uvijek nalaziti svoje štova-telje«. (Damjanović, 2000.: str. 160).

Mon cher ami,

Je viens d'être nommé membre de notre Académie des Inscriptions qui est comme vous savez l' Académie des Philologie et d'histoire. Je suis heureux de vous faire part de ces bonne nouvelle. Je dois ajouter que je vais travailler de toutes mes forces à vous faire nommer Correspondent de cette Académie. Depuis la mort de Miklošich ancien Slave n'a en cet homme. Si vous avez quelqu'un de vos prencipaux ouvrages????? vous feriez peut-être bien d'en envoyer un exemplaire à l'adresse de M. Leger membre de l' Académie des Inscriptions à l'Institut quai Conté Paris.

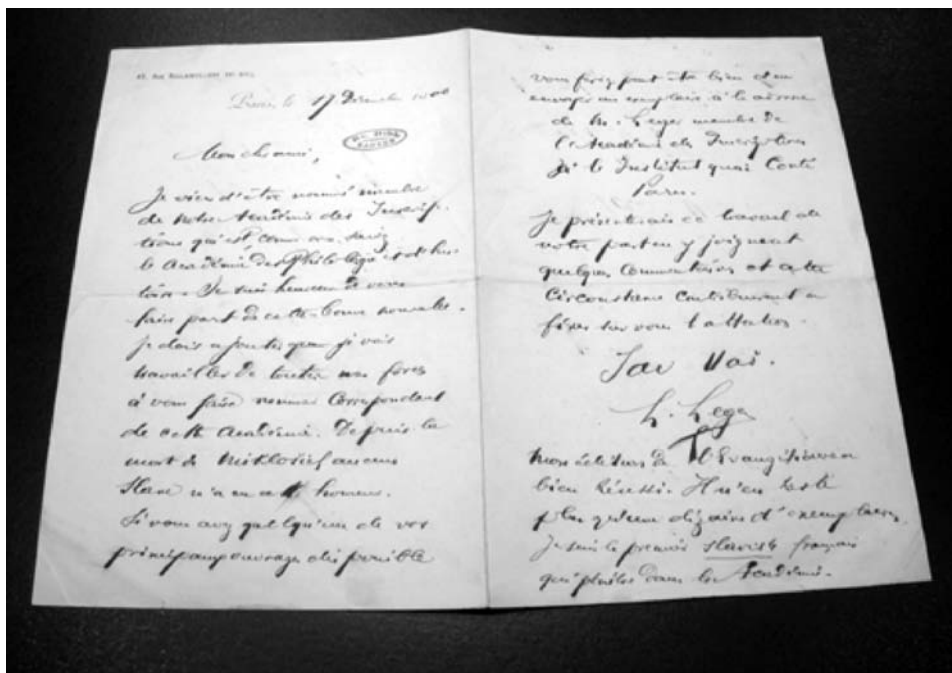
Je présenterais ce travail de votre part en y joignant quelques commentaires et cette circonstance contribuerant en tirer sur vous attention.

Sav Vaš L. Leger

... Je suis le premier Slaviste français qui pénètre dans l'Académie.

Je voudrais arriver à vous faire nommer correspondant de notre Académie comme étant Miklošich. Mais, nos Français sont encore bien indifférents au Slavisme.⁴⁰

⁴⁰ *Dragi moj prijatelju. Upravo sam imenovan članom naše Académie des Inscriptions, koja je kao što znate Akademija za filologiju i povijest. Sretan sam što s vama mogu podijeliti ovu lijepu novost. Moram dodati da ću od sada raditi svim silama da i Vi budete imenovani dopisnim članom. Nakon Miklošičeve smrti za staroslavenski nema čovjeka. Ako imate nekoliko svojih glavnih djela bilo bi možda dobro da pošaljete po primjerak na adresu M. Leger, član Akademije, u Institut, quai Conté Paris. Ja ću u vaše ime predstaviti radove uz nekoliko komentara što će u tom slučaju privući na Vas pozornost. ... Ja sam prvi francuski slavist koji je ušao u Akademiju. Trudit ću se da i vas imenuju dopisnim članom naše Akademije kao što je bio Miklošič. Ali, naši su Francuzi još uvijek jako ravnodušni prema slavizmu. (Prijevod A. Zaradija Kiš.)*

Pismo Louisa Legera Vatroslavu Jagiću od 17. prosinca 1900.

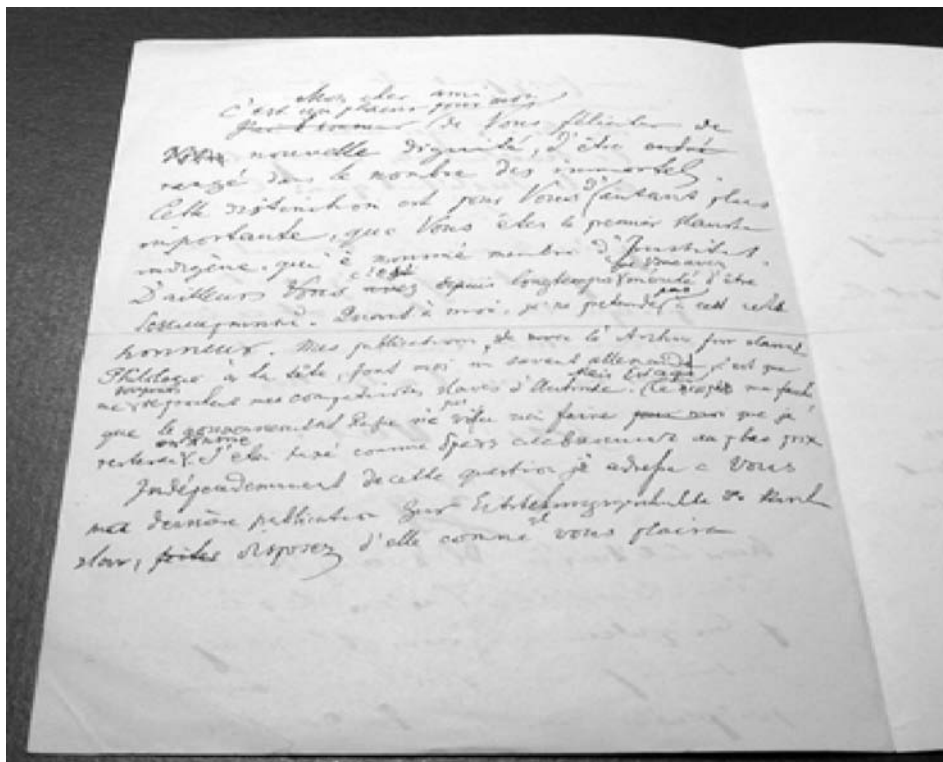
Na poleđini istoga pisma Jagić, očito obradovan pristiglom vijesti, skicira odgovor oduševljenomu Legeru. Ovaj veliki događaj želi podijeliti s Legerom pokazujući mu svoje poštovanje i odanost, a to je mogao izreći jedino tako što mu se obraća na njegovu materinjem jeziku. Ovdje, dakle, po prvi put vidimo Jagića koji piše francuskim jezikom što je posebno zanimljivo, znajući da se Jagić nevoljko služio onim što nije izvrsno znao. A da francuskim nije najbolje baratao govori on sam: *U pismu od 21 juna 1879 veseli se prijatelj*, misli na Bogišića, »da ću doći u Pariz, a zašto se nije ta moja želja ispunila, ne znam ni sam; gotovo bih rekao da mi je smetao francuski jezik, nisam podnosio, da ga govorim sa greškama, a nisam nigda nalazio toliko slobodna vremena, da mu posvetim bar nekoliko meseci«. (Jagić I, 1930.: str. 395). Evo što Jagić piše Legeru na francuskom:

Mon cher ami,

C'est un plaisir pour moi de vous féliciter de nouvelle dignité, d'être rengé dans le nombre des immortels. Cette distinction est pour Vous d'autant plus importante, que Vous êtes le premier slaviste indigène, qui è nommé membre d'Institut.⁴¹ D'ailleurs

⁴¹ Pismo pokazuje koliko je Jagić bio upućen u sustav i organizaciju najviših stranih znanstvenih institucija. Institut de France je najviša francuska znanstvena i kulturna institucija koja je podi-

c'est depuis longtemps que Vous avez mérité d'être безсмертный. Quant à moi, je ne pretends pas à cet honneur. Mes publications, l'Archives für Slavische Philologie à la tête, font moi un savant allemand, c'est que me toujours reprochent mes compatriotes slaves d'Autriche. Mais est-ce que ma faute, que le gouvernement Russe n'a pas voulu rien faire que je resterai en Russie. J'étais fixé comme братья славянины au bas prix. Indépendamment de cette question j'adresse à Vous ma dernière publication Zur Entstehungsgeschichte der kirch-slav (ovdje misli na knjigu iz 1900. »Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache«); disposez d'elle comme il vous plaise.⁴²

Skica pisma Vatroslava Jagića Louisu Legeru na francuskom jeziku

jeljena u 5 Akademija: Académie française, Académie des Inscriptions et Belles-lettres, Académie des Sciences, Académie des Beaux-arts, Académie des Sciences morales et politiques.

⁴² Dragi moj prijatelju. Posebno mi je zadovoljstvo što vam mogu čestitati na novom dostojanstvu, te da ste našli svoje mjesto među besmrtnima. Ta je čast za Vas utoliko važnija, jer ste Vi prvi domaći slavist koji je imenovan članom Instituta. Uostalom Vi ste već odavno zaslužili biti imenovani безсмертныи (besmrtnim). Ali što se mene tiče, ja ne težim toj časti. Moje publikacije, s »Archiv für Slavische Philologie« na čelu, stvaraju od mene njemačkoga znanstvenika, što mi uvijek predbacuju moji slavenski zemljaci iz Austrije. Nisam ja kriv što ruska država nije htjela ništa poduzeti da ostanem u Rusiji. Ja sam obilježen kao jeftina братья славянины (braća Slaveni). Neovisno o tom pitanju šaljem Vam svoju posljednju publikaciju »Zur Entstehungsgeschichte der kirch-slav«; raspolažite s njom kako vam je ugodno... (Prijevod A. Zardija Kiš.)

Bez obzira na Jagićev francuski jezik, njegov nam je autograf posebno dragocjen. Ponajprije zato što pokazuje način kojim Jagić svome prijatelju iskazuje prijateljsku odanost i divljenje njegovoj promociji, ulažući sav svoj napor time što piše Legeru na njegovom jeziku iako to nije volio jer, prema svom sudu, francuski nije najbolje znao. Koliko je god ovo pismo trebalo imati svečani ton, on u trenutku prelazi u žalobni gotovo ispovjednički, pokazujući koliko je Jagić patio što njegovi znanstveni naponi nisu bili vrednovani na pravom mjestu i od pravih ljudi. Mi ne znamo je li ovo pismo poslano Legeru, ali s obzirom na ono što slijedi moguće je pretpostaviti da jest. To zaključujemo na temelju nešto kasnijega pisma od 31. ožujka 1901. godine u kojemu Leger između ostaloga napominje kako nastoji što bolje predstaviti Jagića svojoj Akademiji, jer mnogi među članovima uopće ne poznaju njegove kvalitete. I doista, trebalo je osam godina da se ostvari Legerov naum koji svoje oduševljenje ne krije u pismu od 22. rujna 1908. godine radosnim uzvikom: *Tous mes compliments, cher ami. Notre Académie... vient de vous nommer correspondant.*⁴³ Поздравляю Вас. Честьмам. Ваш stari prijatelj.

⁴³ »Čestitam, dragi prijatelju. Naša Vas je Akademija upravo imenovala dopisnim članom«.

LE SECOND SIÈCLE

CORRESPONDANTS

des végétaux vasculaires des monts Loma (Sierra Leone) et pays de piedmont (en collaboration avec J. G. Adam).

□ **Biographie et bibliographie** : – *Répertoire biographique des membres et membres correspondants de l'Académie des Sciences*, Paris, 1993, p. 259-260. – *Notice sur les titres et travaux scientifiques de P. Jaeger*, Archives de l'Académie des Sciences, Paris, 1994.

JAGIĆ

VATROSLAV, chevalier VON

(Varazdin, Hongrie, le 6 juillet 1838 ;
Vienne, Autriche, le 5 août 1923)

Nommé, le 23 décembre 1908, correspondant étranger de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, à la place de Franz BÜCHELER.

□ **Spécialisation** : SLAVISANT [philologie, paléographie, histoire des langues et littératures slaves].

□ **Carrière** : – 1856-1860. Études de philologie classique à l'Université de Vienne. – 1861-1871. Professeur au lycée de Zagreb. – 1866. Membre fondateur de la Südslavische Akademie der Wissenschaften. – 1871-1908. Professeur de linguistique comparée à l'Université d'Odessa (1871-1874), puis de philologie slave à Berlin (1874-1881), à Saint-Petersbourg (1881-1886) et à Vienne (1886-1908).

□ **Principales publications** : – 1890. *Glagolitica*. – 1896. *Codex slovenicus rerum grammaticarum*. – 1900, 1913². *Zur Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache*. – 1908. *Encyclopédie de philologie slave*, 12 vol. – 1911. *Geschichte der slavische Philologie*. – 1911. *Glagolitische Schrift*. – Rédacteur de la revue *Knjizevnik* (1864-1866), puis fondateur et directeur de la revue *Archiv für slavische Philologie* (1876). – Jagić Festschrift, pour son jubilé et sa retraite, Berlin, 1908.

□ **Biographie et bibliographie** : – "Éloge funèbre de Vatroslav Jagić", par T. Homolle, *CRAL*, 1923, p. 431-432. – *Wiener slavistisches Jahrbuch* 1, 1949, p. 25-37.

JAMES

WILLIAM

(New York, États-Unis, le 11 janvier 1842 ;
Chocoma, États-Unis, le 26 août 1910)

Élu, le 26 février 1898, correspondant de l'Académie des Sciences morales et politiques ; élu, le 22 janvier 1910, associé étranger de l'Académie des Sciences morales et politiques, au fauteuil de Frédéric de MARTENS (cf. t. I, p. 693).

Philosophe.

JANNE

HENRI, GUSTAVE, ANTOINE, JULIEN

(Ixelles, Belgique, le 20 février 1908 ;
Bruxelles, Belgique, le 25 octobre 1991)

Élu, le 11 juin 1974, correspondant de l'Académie des Sciences morales et politiques (section de morale et sociologie), à la place d'Émile BOUVIER.

Haut fonctionnaire,
homme politique et sociologue.

□ **Carrière** : – 1932. Docteur en philosophie et ès lettres de l'Université libre de Bruxelles. – 1933-1934. Professeur de philosophie à l'Athénée communal de Saint-Gilles. – 1935. Secrétaire particulier du ministre des Transports Marcel Henri-Jaspar. – 1939-1949. Président de la Commission des Vacances ouvrières ; commissaire général adjoint au Commissariat général au Tourisme. – 1945. Chef de cabinet du ministre des Affaires économiques. – 1949. Directeur général de la coordination économique auprès des services du Premier ministre. – 1949-1979. Professeur ordinaire de sociologie générale de l'Université de Bruxelles. – 1951-1956. Directeur de l'Institut de Sociologie de Bruxelles. – 1956-1959. Recteur de l'Université libre de Bruxelles. – 1959-1961. Président du Conseil national du Travail ; président de l'Institut d'Études européennes ; vice-président du Conseil national de la Politique scientifique. – 1961-1965. Membre du Parlement. – 1963-1965. Ministre de l'Éducation nationale et de la Culture.

□ **Principales publications** : – 1946. *L'Antialcibiade ou la révolution des faits*. – 1960. *La démocratisation des études*. – 1962. *Sociologie et politique sociale dans les pays occidentaux* (en collaboration avec J. Morsa). – 1963. *Technique, développement économique et technocratie* (en collaboration). – 1967. *La civilisation des loisirs*. – 1968. *Le système social, essai de théorie générale*. – 1970. *Le temps du changement*. – 1971. *Les principes généraux de la planification*. – 1973. *Les besoins en matière d'éducation du groupe d'âge 16-19 ans* (en collaboration avec L. Géminard). – 1976. *Le développement européen de l'éducation permanente*. – 1979. *Education and Youth Employment in Belgium*. – 1981. *Égalité des chances d'accès à l'enseignement. Deux points de vue*.

□ **Biographie et bibliographie** : – "Janne Henri", *Annuaire biographique de la francophonie 1986-1987*, Paris, 1986, p. 255. – "Henri Janne", *Belgische Ministers en Staatssecretarissen (1960-1980)*, *Politiek Biografisch Lexikon*, sous la direction de H. Gaus, Anvers, 1989, p. 629-634. – "Henri Janne", par R. Henrion et M. Bolle de Bal, *Annuaire de l'Académie royale de Belgique*, 1994, p. 117-149.

Jan
365

Vatroslav Jagić, dopisni član Académie des Inscription et Belles-Lettres⁴⁴

⁴⁴ Za ovaj dokument zahvaljujem gosp. Hervé Danesiju, izvanrednom profesoru povijesti i zemljopisa i glavnom tajniku Académie des Inscription et Belles-Lettres.

Što je bilo dalje ne znamo, ali smo ostali začuđeni Legerovim kratkim dopisom iz godine 1908. u kojem moli Jagića:

*Un mot de réponse s'il vous plaît à votre mieux collègue et ami. L. Leger Professeur du Collège de France.*⁴⁵

Nakon ovih riječi u Sveučilišnoj knjižnici nema više sačuvanih pisama te ne znamo u kojem je pravcu išla njihova dalja korespondencija, o čemu su razgovarali i kako je Jagić primio tužnu vijest o Legerovoj smrti, 30. travnja 1923., samo tri mjeseca prije nego što će i sam preminuti, 5. kolovoza iste godine.

Sačuvano je međutim jedno pismo od 22. lipnja 1910. godine koje nam govori koliki je utjecaj Jagić stekao nakon što je postao dopisnim članom francuske Akademije. Pismo je uputio slavist i filolog André Mazon (1881.-1967.), tada predsjednik Francusko-slavenske udruge osnovane u ožujku 1909. godine pri pariškom sveučilištu (Association Franco-Slave de l'Université de Paris; siège social: Sorbonne, escalier C (3e étage), Institut d'Étude Slave). Tekst službenoga pisma donosimo u cijelosti kako bismo vidjeli koliko je poštovanje Jagić uživao ne samo u francuskim znanstvenim lingvističkim krugovima, već i među studentima.

Monsieur Vatroslav Jagić, Membre de l'Académie des Science de Vienne.

J'ai l'honneur de vous informer que le Comité de l'Association franco-slave de l'Université de Paris a décidé, en sa dernière séance, de vous proposer le titre de membre d'honneur de l'Association.

Il a voulu par là, en faisant figurer votre nom en tête de sa liste de membres d'honneur, rendre hommage au maître incontesté des études de philologie slave en même temps que s'assurer un patronage moral qui l'honorerait au plus haut point.

Veillez agréer cette proposition comme un sincère et respectueux témoignage d'admiration et de sympathie de la part des étudiants slaves résidant en France et de leurs camarades français.

Je vous prie de croire à l'assurance de ma haute considération.

Le Président de l'Association.⁴⁶

⁴⁵ »Molim vas za jednu riječ odgovora vašem najboljem kolegi i prijatelju. L. Leger Profesor Collège de France«.

⁴⁶ *Gospodin Vatroslav Jagić, Član Akademije znanosti iz Beča.*

Čast mi je obavijestiti Vas da je Komitet francusko-slavenske udruge (Association franco-slave) Sveučilišta u Parizu odlučilo na svojoj posljednjoj sjednici predložiti Vas za počasnog člana Udruge.

Vašim imenom na vrhu liste počasnih članova, želi se odati priznanje vrhunskom znalcu na području slavenskih filoloških studija, osiguravši si time i moralno pokroviteljstvo koje će se poštivati u najvišem smislu.

Zaključak

Dvadesetak pisama Louisa Legera na temelju kojih smo proučavali francuske veze Vatroslava Jagića nisu dovoljna da u potpunosti zaključimo odnose dvaju učenjaka, tim više što se njihova korespondencija iznenada prekida u vrlo važnom momentu. Nedostaju nam pisma koja je Jagić slao Legeru, a koja bi možda mogla dati neke druge podatke o njihovoj vezi i njezinu prekidu. Zato je za sada teško zaključiti naše istraživanje. No, ma koliko ono polovično bilo, francuske crtice iz Jagićeve korespondencije jasno govore o kontinuitetu jedne vrlo duge hrvatsko-francuske veze i potrebe za njezinom održivošću koja je utemeljena na dugotrajnim kulturološkim dodirima i interesima.

Istraživački žar nadilazi sve oblike svjetovnih prepreka te edukativnim i inim načinima, a posebice upornošću pojedinaca, zadire u prostore uvijek novih znanja. U tom se kontekstu prikazao već kanonik Juraj iz Tournaisa (1355./60.–1416.) koji svojim stranim suradnicima i učenicima pokušava objasniti kakvo je i čije glagoljsko pismo: *Istud alphabetum est Chrawaticum* te gdje je to Istra: *Istria eadem patria Chrawati*. U istom se kontekstu nalazi i *Reimski evanđelistar* koji kao zagonetna i posebno lijepa liturgijska knjiga ostaje dugo vremena privilegijom moći u iskazivanju poštenja, istinitosti i odanosti francuskih kraljeva pred Bogom i državom.

Znanstvena i prijateljska veza Louis Leger / Vatroslav Jagić slijed je, dakle, već utabanih putova hrvatsko-francuskih kulturnih dodira čijim poveznicama ova dva znalca daju poseban doprinos u burnim vremenima na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće i to ne samo u produbljivanju znanstvene i edukativne suradnje, već posebice u akademskom priznanju čime se otvaraju široka vrata znanstvenih putova mnogim budućim generacijama čiji smo i mi svjedoci.

Primate ovaj prijedlog kao izraz iskrenog obožavanja i simpatija slavenskih studenata koji borave u Francuskoj i njihovih francuskih kolega. S dubokim poštovanjem Predsjednik Udruge.....
(Prijevod A. Zaradija Kiš.)

Vatroslav Jagić

1866. Prvi član JAZU (danas HAZU), Historičko-filologičkog razreda

1908. Dopisni član Institut de France, Académie des Inscription et et Belles-lettres⁴⁷

1910. Počasni član Association Franco-Slave de l'Université de Paris

Louis Leger

1900. Redovni član Institut de France, Académie des Inscription et et Belles-lettres

1923. Dopisni član JAZU (danas HAZU), Historičko-filologičkog razreda⁴⁸

⁴⁷ U dokumentaciji Francuske akademije Jagićevo je ime zapisano s plemićkom titulom viteza: JAGIĆ VATROSLAV, chevalier VON. Titula je preuzeta iz austrijske titule koju je Jagić dobio kad je otišao u mirovinu: »Und bei seiner Emeritierung (1908) wurde der k. k. Hofrat und russische Staatsrat V. Jagić in den österreichischen Adelsstand erhoben« (Jagoditsch, 1950.: str. 33).

⁴⁸ Nakon Louisa Legera kao dopisni članovi JAZU, a potom HAZU ulaze francuski znalci društvenih i humanističkih znanosti: Antoine Meillet, 1936., André Blanc, 1977., Henri Lefebvre, 1991., Henrik Heger, 1992., Alain Finkielkraut, 1992., Jacques Le Goff, 2000.

Literatura:

- BOUZEREAU, Joëlle, »La vie contemplative d'après 'Le Chateau de Virginité' de Georges d'Esclavonie«, *Croatica Christiana Periodica*, 24, str. 21–27; 2000.
- DAMJANOVIĆ, Stjepan, *Filološki razgovori*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2000.
- FEAR, *Fear, death and resistance: an ethnography of war: Croatia 1991.–1992.*, (ur. Lada Čale Feldman, Ines Prica, Reana Senjković). Institute of Ethnology and Folklore Research, Matica hrvatska, X-press, Zagreb, 1993.
- HAMM 1. *Korespondencija Vatroslava Jagića*. knjiga 2. (ur. Josip Hamm), Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1970.
- HAMM 2. *Korespondencija Vatroslava Jagića*. knjiga 3. (ur. Josip Hamm), Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1983.
- JAGIĆ, Vatroslav, *Зографское евангеліе. Quattuor Evangeliorum Codex Glagoliticus olim Zographensis nunc Petropolitamus*, Berolini, 1879.
- JAGIĆ, Vatroslav, *Spomeni mojega života: I deo (1838–1880)*, Srpska kraljevska akademija, Beograd, 1930.
- JAGODITSCH, Rudolf, »Die Lehrkanzel für slawische Philologie an der Universität Wien 1849–1949«, *Wiener Slawistisches Jahrbuch* 1, str. 1–52; Wien, 1950.
- JAMBREŠIĆ KIRIN, Renata, »Svjedočenje i povijesno pamćenje, o pripovjednom posredovanju iskustva«, *Narodna umjetnost*, 32/2, str. 165–185; Zagreb, 1995.
- LEGER, Louis, *Esquisse sommaire de la mythologie slave*, Leroux, Paris, 1882.
- LEGER, Louis, *L'Évangélique slave de Reims dit Texte du Sacre*, Reims-Prague, 1899.
- LEGER, Louis, *La mythologie slave*, Leroux, Paris, 1901.
- LEGER, Louis, »Georges d'Esclavonie, chanoine pénitencier de la cathédrale de Tours«. *Revue des Bibliothèques*, 19, str. 145–153; 1909.
- ŁOŚ, J., »Berichtigungen zum Reimser Evangelium«, *Archiv für Slavische Philologie*, IX, str. 478–486; Berlin, 1886.
- SKOK 1., *Korespondencija Vatroslava Jagića*. knjiga 1. (ur. Petar Skok), Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1953.
- ŠIŠMANOV, I., »Glück und Ende einer berühmten literarischen Mystification: Веде Словена«, *Archiv für Slavische Philologie*, XXV, str. 580–611; Berlin, 1903.
- TODOROVSKI, Gane, »Za i protiv 'Vede Slovena'«, *Godišen zbornik na Filozofskiot fakultet* XIX, str. 393–444; Skopje, 1967.
- VAILLANT, André, *Manuel du vieux-slave*, Institut d'études slaves, Paris, 1964.
- WAR, *War, exile, everyday life. cultural perspectives*, (ur. Renata Jambrešić Kirin, Maja Povzanović), Institute of Ethnology and Folklore Research, Zagreb, 1996.
- ZARADIJA KIŠ, Antonija, »Louis Leger (1843. – 1923.) i Juraj iz Toursa (1355./60. – 1416.)«. 2005. (u tisku).
- ZLATAR, Andrea, *Autobiografija u Hrvatskoj: nacrt povijesti žanra i tipologija narativnih oblika*. Matica hrvatska, Tagra, Zagreb, 1998.

ZLATAR, Andrea, *Tekst, tijelo, trauma: ogledi o suvremenoj ženskoj književnosti*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004.

ŽANIĆ, Ivo, *Prevarena povijest: guslarska estrada, kult hajduka i rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, 1990.–1995. godine*, Durieux. Zagreb, 1998.

FRANCUSKE VEZE VATROSLAVA JAGIĆA

Sadržaj

Opsežna i raznolika korespondencija Vatroslava Jagića s mnogim znanim, ali i neznanim osobama njegova vremena, otvara danas bezbroj mogućnosti istraživanja. Premda ruska korespondencija prednjači među sačuvanim Jagićevim pismima, ništa manje nije važna ni ona hrvatska, srpska, bugarska itd.

Središte našega zanimanja za ovu prigodu čini izvjestan broj sačuvanih pisama francuskih slavista Vatroslavu Jagiću među kojima izdvajamo Antoina Meilleta, a posebice pisma Louisa Legera. S njim je Jagić bio u posebno bliskim znanstvenim ali i prijateljskim odnosima koji se daju iščitati iz dvadesetak sačuvanih pisama.

JAGIĆS BEZIEHUNGEN ZU DEN FRANZÖSISCHEN PHILOLOGEN

Zusammenfassung

Aus einem umfangreichen und vielartigen Briefwechsel zwischen Jagić und vielen bekannten und unbekanntenen Personen seiner Zeit ergibt sich heute ein neues Forschungsfeld. Obwohl unter den bewahrten Briefen von Jagić, die mit Russland den Vorrang nehmen, ist der Briefwechsel mit Kroatien, Serbien, Bulgarien nicht weniger wichtig. Im Mittelpunkt unseres Interesses für diese Gelegenheit steht eine gewisse Zahl der bewahrten Briefe an Vatroslav Jagić von den französischen Slawisten unter denen wir besonders Antoine Meillet und Briefe von Louis Leger aussondern. Mit Leger war Jagić in besonders enger wissenschaftlicher aber auch freundschaftlicher Beziehung, was aus etwa zwanzig bewahrten Briefen zu erkennen ist.

Vanda Babić

Jagićevi pogledi u kontekstu rasprava o bokokotorskim bugaršćicama

Izvorni znanstveni članak
UDK 821.163.42.09 Jagić, V.
821.163.42.(091)

Bugaršćica, kao jedinstven i integralni hrvatski oblik zasigurno bi ostao nepoznat našem dobu da nije bilo bilježenja i procesa interferiranja usmenoga i pisanoga stvaralaštva u XVII. i XVIII. stoljeću. (Kekez, 1989.: str. 6)

Dakako, najstarije do sada nam poznate zapise bugaršćica zahvaljujemo Petru Hektoroviću i njegovom *Ribanju i ribarskom progovaranju* (1568.), a izvan *Ribanja* prvi ih donosi Kukuljević u svojim *Pjesnicima hrvatskim I.* (1856.), potom Miklošič u svojoj zbirci *Volksepik der Kroaten* (1870.), a kasnije B. Bogišić (1878.) i naknadno svi ostali.

Bugaršćicu *Majku Margaritu* nalazimo u *Vili Slovinki* Jurja Barakovića i kao zasebnu cjelinu donosi je Kukuljević, u svojim *Pjesnicima hrvatskim II.* (1858.)

Franc Miklošič godine 1851. donosi Frankopanov zapis *Popevke od Svi-lojevića*, napominjući nam kako nije siguran je li Zrinski osobno zapisao pjesmu, ili je samo sačuvao, ili je sam zabilježio u svom rodnom kraju, ili pak u sjevernom hrvatskom primorju u kojem je kasnije i živio.

Cijeli je niz znanstvenih rasprava, zbirki i bugaršćica koje u hrvatskoj književnosti zauzimaju posebno i značajno mjesto, no ovdje ćemo u kontekstu rasprava o bokokotorskim bugaršćicama proučiti i rasprave Vatroslava Jagića koji je u pogledu bugaršćica imao svoj posebni stav i to s posebnim osvrtom na bokokotorski »fond«.¹

Nekoliko je ključnih činjenica koje su pomogle u daljem proučavanju vrednovanju i postavljanu teza o bugaršćicama kao jedinstvenog pjesničkog oblika i to onih koje su nastale ili su zapisane na području Boke kotorske i pripadaju kao i veliki dio bokokotorske književnosti dopreporodnog doba i hrvatskoj književnoj baštini.²

¹ Osim u Zagrebačkom rukopisu br. 638 i br. 641. koji se nalaze u Povijesnom arhivu HAZU, bokokotorskih bugaršćica ima u Mazarovićevu rukopisu koji se čuva u Nadžupskom arhivu u Perastu. (Presliku Mazarovićeva rukopisa iz 1774.–1775. posjedujem u osobnoj biblioteci.)

² Više o tome vidi u: M. Nikčević, »Primorskodalmatinska i bokokotorska ambijetalnost, izvornost i genotipnost bugaršćica«, *Riječ*, sv. 2, str. 163-164; Rijeka, 1996.

Terminološke odrednice

Jagić u svojim raspravama, posebice u *Građi za slovinsku narodnu poeziju*, ali i u nekim drugim radovima (*Južnoslavenska epika u prošlosti*) iznosi manje prihvatljive teze o podrijetlu bugarščica, ali je i naziva *bugarščicom* (Jagić, 1876.) iz jednostavnog razloga što je smatrao kako je Hektorović imao prednost pred Bogišićem koji je bugarščicu nazvao bugaršticom radi *toga što štokavci jesmo* (Bogišić, 1878.).

Iz jednakog uvjerenja koristimo isti termin *bugarščica*, slažući se s gore navedenim Jagićevim mišljenjem. Etimološko određenje riječi bugarščica dovelo je do brojnih zabuna, ali ponekad i namjernih iskrivljavanja.

Iako je problematika naziva bugarščice dobro znana napomenimo kako jedni naziv povezuju s bugarskim imenom zaključujući kako su ove pjesme srpske, drugi ga izvode iz talijanskog izraza *poesia vulgare*, odnosno latinskoga *carmen vulgare*, *carmina vulgaria*. Treći vide rješenje u kontaminaciji prvoga i drugoga.

Vatroslav Jagić povezuje bugarščicu izravno s bugarskim imenom ističući kako *nema sumnje da taj naziv potječe od Bugarin, bugarski, samo je razjašnjenje teško* (Jagić, 1948.).³

Drugo mišljenje iznose Petrovski (1901.) i Halanski (1882.) koji traže izvore u korijenima riječi *poesia vulgare*, dok Goleniščev-Kutuzov drže prihvatljivijom pretpostavku o podrijetlu iz latinskog *carmen vulgare* (Goleniščev-Kutuzov u: Bošković-Stulli, 2005.).⁴

Lalević dovodi naziv u vezu s narodnim nazivom bugarski smatrajući kako su pjesme došle u Dalmaciju bezimene s doseljenicima koju su odudarali od Dalmatinaca koji su ih prozvali *bugarima* odnosno prostim svijetom, sirotinjom. No, nastavlja Lalević, taj prosti svijet donio je sa sobom i svoje pjesme koje je pjevao na »srpski način« te kad se to usporedi s terminom *carmen vulgare* i *carmina vulgaria* u starijem romanskom, dolazimo do zaključka, završava Lalević, kako je lako shvatiti da se narodnom etimologijom bez muke moglo doći i do spajanja *vulgar* i *bulgari*, te je na kraju dalo oblik bugarski u značenju prstonarodni, narodni, prost i prostački (Lalević, 1952.).

Nedić (1976.) i Pantić (1988.) zastupaju tumačenje o postanku od glagola bugariti – *pjevati tužnim glasom*.

³ Slično misle i Soerensen (1999.), Maretić (1966.), Murko (1951.) te Dagmar Burkhart (1968.) i Maja Bošković-Stulli (2005.)

⁴ »Termin bugarščica nije posve jasan. Može se pretpostaviti da on potječe od *carmen vulgare*, tj od pučke pjesme, za razliku od gradske književne poezije u Dalmaciji...«, I. N. Goleniščev-Kutuzov, »Istraživači epike i narodni pjevači«, str. 192. u: *Usmena književnost*, priredila Maja Bošković-Stulli, Zagreb, 1971., str. 185.–210.

Treće mišljenje iznosi Bogišić (1878.) koji naziv *bugarščica* povezuje s imenom glazbenog instrumenta *bulgarina*, a slično je razmišljao i Petar Skok (1971.) koji je vjerovao da je pjevanje bugarščica po svoj prilici bilo praćeno tim glazbenim instrumentom. Takve tvrdnje odlučno odbacuju Ljubinković (1972.) i Pantić (1988.).

Nekoliko pogleda o podrijetlu bugarščica

Mnogi su znanstvenici bugarščici pokušavali odrediti podrijetlo. S obzirom na prostor na kojemu su zapisane i s obzirom na čakavsko-ikavsko-štokavske jezične elemente, Miklošić drži da su i po podrijetlu bugarščice specifično hrvatske pjesme. (Miklošić, 1870., Kekez, 1989.). Njegovoj tezi bliska je i misao Goleniščeva-Kutuzova, koji tvrdi da su bugarščice nastale u primorskim krajevima južnih Slavena, a vjerojatno i u susjednim područjima Bosne i Hercegovine (Kekez, 1989.: str. 41).

Jagić je suprotno od Miklošića smatrao kako bugarštice vuku podrijetlo iz dubokog zaleđa i izvorno su pjesme koje su migracijom Srbi donijeli u Dalmaciju pa kaže:

»Dok Miklošić, imajući pred očima samo metar i jezik i ne ulazeći nimalo u sadržaj, shvaća ovo narodno pjesništvo kao hrvatsko za razliku od srpskog, u čemu se za njim povodi prof. Pavić, dotle smo Bogišić, Novaković i ja drugoga mišljenja, proširujući područje toga pjesništva i po sadržaju i po obliku mnogo dalje i držeći da je i srpsko narodno pleme imalo u njem udjela« (Jagić, 1948.: str. 224).

Prepletanjem čakavštine sa štokavštinom u zapisima Petra Hektorovića, Jagić opravdava svoju tezu:

»Tko bi htio tvrditi, da je samo čakavština hrvatska, morao bi već iz jezičnih razloga obje kod Hektorovića sačuvane pjesme nazvati srpskima, jer su po svojim glavnim obilježjima očito bliže štokavštini nego čakavštini (Jagić, 1948.: str. 225).

Religiozni elementi bugarščica naveli su Bogišića i Jagića da donesu takav zaključak pa u svojoj raspravi Jagić kaže kako je »očevidno da su barem privedene bugarštice ne samo pjevali pravoslavni nego ih i sastavili, a njihova braća »latini« od njih naučili«.

»Osim toga, – nešto kasnije ističe Jagić, – mi se sjećamo, da se nađosmo nekoliko puta u bugarščicama i *krsno ime*, koje također slave samo pravoslavni Srbi i oni, koji nekad bijahu pravoslavni (kao npr. Konavljeni)« (Jagić, 1948.: str. 227).

Ovu posljednja Jagićeva tvrdnja netočna je s obzirom da se *krsno ime* ne može smatrati svojinom pravoslavnog pučanstva i možemo u područjima isključivo katoličkog puka pronaći mnoštvo primjera i povijesne opravdanosti

u slavljenju zaštitnika obitelji i opstojnosti krsnog imena kao hrvatske katoličke baštine. O tome je pisao i Srećko Vulović u svojoj raspravi »Tko su bili starosjedioci Boke kotorske?« (Babić, 2001.).

Ovakva razmišljanja rabe danas mnogi Srbi posebice neki srpski znanstvenici⁵ koji u hrvatskom kulturnom nasljeđu Boke kotorske te u opstojnosti Bokelja Hrvata ističu upravo ova Jagićev zapažanja *o krsnom imenu* i pravoslavnoj, odnosno srpskoj određenosti *krsnica*. Jednako tako, moramo istaknuti, kako su neki prostori, poput Boke bili prisilno pravoslavljani posebice tijekom XVIII. stoljeća pa religijski elementi ne mogu biti presudni u donošenju suda o podrijetlu bugarščica, kao ni tematika koja je u vrijeme Osmanlija bila slična u svim hrvatskim književnim krugovima bez obzira na dijalekatsku stilizaciju.

Krsno ime spominje se i u oporukama iz kancelarije zadarskih knezova ([/www.hr/darko/etf/oporuke.htm](http://www.hr/darko/etf/oporuke.htm)) pa čitamo:

»Ja Mate Magro iz Paga činim pisati moi taštament u mali moći a u dobri pameti. Ako mi se prigodi smrt ostavljan da me povezu u Pag i zakopaju. Priporučavam tilo zemli, a dušu Bogu. Ostavljan da mi se učini sprovod priličan. Ostavljan da mi se daije na moi dan(a) kutudiani misa kantana. *Ostavlam na krsno ime misu malu vazda....*

Miseca aprila na 23, 1713 budući molen od Mate Magra piše pop don Ive Ivanov po riči istoga Mate Magra.

U Polani u parokiji Svete Fumije prid svidoci Jure Mičića i Ante Matešin.

Obilježavanje tzv. »krsnog imena« u tradicijskoj kulturi Hrvata zauzima posebno mjesto i o tomu su neki naši znanstvenici dali značajne doprinose (primj. fra Vjeko Vrčić, 1978., fra Karlo Jurišić, 1989., Antonija Zaradija-Kiš, 2004.: str. 134–137) no taj problem zahtjeva poseban rad.

Maja Bošković Stulli donekle prihvaća tezu o podrijetlu bugarščica iz dublje unutrašnjosti no uz ogradu da su bugarščice koje su do nas došle imale nepoznat srodni uzorak koje su na njih utjecale, ali nisu bile jedini i isključivi izvor (Bošković-Stulli, 2005.).

U svom radu »Primorskodalmatinska i bokokotorska ambijetalnost, izvornost i genotipnost bugarščica«, Milorad Nikčević (Nikčević, 1996.: str. 163–164) ističe kako »sam jezik, posebice katolička, crkvena i vjerska terminologija i uopće zapadnoeuropska ideologija kršćanska, katolička usmjerenost (katoličke Duklje) i cijelog hrvatskog primorja pokazanim i nepokazanim bugarščicama

⁵ I danas je među Srbima u Boki rasprostranjeno ovakovo mišljenje koje se naslanja na mišljenje iznesena u Erdeljanovićevoj i Nakićenovićevoj studiji o Boki. Vidi u: Pop Sava Nakićenović, Boka, 1913. (pretisak 1999.) i Dr. Jovan Erdeljanović, Stara Crna Gora-Bokelji, 1912., (pretisak 1997.).

iz antologijskih izvorišta isključuju svaku mogućnost da su one/bugaršćice prvotno ponikle ili mogle ponići u srpskoj, makedonskoj i bugarskoj sredini, koje su istina sve skupa i istočnopravoslavnog idejnog i crkvenovjerskog smjera i opredjeljenja«, te na kraju zaključuje da je »primorskodalmatinska i bokokotorska ambijetalnost izvor i genotip hrvatskih i crnogorskih bugaršćica«. ⁶

Na kraju ostaje nam podržati Nikčević (Nikčević, 1996.) i Kekezov zaključak (Kekez, 1989.: str. 41) kako na području gdje su bugaršćice zabilježene, trajanje i interpretirane i terminološki su određene; naziv im je u vezi s glagolom bugariti, a ovaj je samo poznat starijim piscima hrvatskim odnosno jedino u narodu u kojemu su bugaršćice zapisivane te doista moraju postojati jači argumenti koji bi podržali migraciju bugaršćica da bismo bili dovedeni u sumnju.

Bugaršćica ili deseteračka pjesma?

Vatroslav je Jagić na primjerima bugaršćica zabilježenih ili nastalih na bokokotorskom području govorio o postanku dugog i kratkog epskog stiha, osvrćući se na one bugaršćice koje su u Mazarovićevu rukopisu ispjevane u deseteračkom stihu.

Mi se u ovom radu isključivo bavimo bugaršćicama s bokokotorskog prostora pa smo usporedili pjesme dugoga stiha s deseteračkim i posvjedočili kako su bugaršćice služile deseteračkim pjesmama kao predložak potvrđujući time i Jagićev zaključak: »ja ne sumnjam ni časa, čvrsto sam uvjeren, da se predložak ima tražiti u pjesmama dugog stiha i da su ove služile desetercima kao uzor. To se može dokazati i u pojedinostima. Pjesme su s dugim stihom ponajprije bogatije sadržajem... (Jagić, 1948.: str. 235).

S druge strane dijelove Gundulićeva *Osmana* nalazimo »prepjevane« u bugaršćice i to također na bokokotorskom području, u Perastu, u Burovićevoj zbirci.

Potom, danas već dobro nam poznati čuvani rukopisi u arhivu HAZU jesu oni koji u sebi sadrže brojne usmeno-književne zapise, ponajviše bugaršćice, zapisane na području Boke kotorske od nepoznatih Bokelja, a sačuvane u dvama Zagrebačkim rukopisima, odnosno u Balovićevom i Mazarovićevom rukopisu iz kojih su nam poznati i neki pasionski tekstovi koji su obogatili cjelokupni fond hrvatske pasionske baštine. ⁷

⁶ Autor smatra »da se sa sigurnošću može utvrditi da su od svih južnoslavenskih naroda bugaršćice u prošlosti imali samo Hrvati i Crnogorci, baštineći bogate naslage kulturno-civilizacijskih stečevina venecijanizma, počevši još od srednjovjekovnih naslaga, pa preko humanizma i renesanse i sve do zrelog i bujnog baroknog rascvata svih vidova umjetnosti i njihovih žanrova« (»Primorskodalmatinska i bokokotorska ambijetalnost...«, *Riječ*, god. 2., str. 163; 1996.)

⁷ Balovićeva pjesmarica s pasionskim sadržajem čuva se u Arhivu HAZU, a Mazarovićeva u peraškom Nadžupskom arhivu.

Rukopis koji se nalazio u kući poznate peraške obitelji Balović, koji sretno zovemo *Balovićev rukopis* sadrži 24 narodne pjesme, među kojima i devet bugarščica. Tematski, sve su vezane za bokokotorski prostor.

Mazarovićev rukopis ne sadrži bugarščica, ali bogat je epskim deseteračkim pjesmama od koji su neke doslovno prepjevane bugarščice iz *Balovićeva rukopisa*.

Boka kotorska je kao i cijeli dalmatinski prostor jedinstven rasadnik hrvatske kulture koja je vidljiva i u njezinoj književnoj baštini. Peraške bugarščice s pravom su uvrštene u korpus hrvatske književnosti kao i pasionska baština te cijeli niz djela dopreporodnih pisaca. Nedavno smo otkrili i Vicka Zmajevića kao hrvatskog baroknog propovjednika koji je svoje propovijedi godine 1682. pisao na hrvatskom jeziku (Babić, 2005.).

Osim Jagića i Butorac je utvrdio kako su bugarštice ili bugarkinje, bugarke, stariji oblik junačkih pjesama od deseteraca (Butorac, 1999.). Za Perast kaže da je njihovo »vlastito područje«. Također ističe Bogišićevu ulogu u tiskanju peraških bugarščica (Bogišić, 1878.). No, posebnu ulogu u otkrivanju te publiciranju peraških bugarščica zasigurno ima don Srećko Vulović. Taj samozatajni peraški župnik rođen je u Perastu godine 1840., a gimnaziju i Bogosloviju je izučio u Kotoru. Proučavao je domaću povijest i ostavio nam je mnoga značajna djela iz bokokotorske povijesti među kojima je među značajnijim njegov rad »Tko su bili starosjedioci Boke kotorske« iz 1891. godine. U njemu govori i o bugarščicama i o krsnom imenu te citira Miklošićeva razmišljanja, ali spominje i Bogišićeva i Jagićeva što nam opet otkriva Vulovića kao svestranog intelektualca. Čudno je što Jagić nigdje⁸ ne spominje Vulovića iako je baš on Bogišiću⁹ ustupio građu. Vulović je u peraškom župnom arhivu proučavao zbirke narodnih pjesama koje su ostavili stari Bokelji i vrlo je dobro znao vrijednost peraških zbirki kad kaže:

»Što se tiče starih zbiraka narodnih pjesama, – ističe Vulović – mi smo bogatiji od celoga našeg naroda, ako se pomisli, kako je neznatno naše mjestance« (Vulović, 1891., Babić, 2001.).

⁸ Unatoč bogatoj korespondenciji s Bogišićem, pa i Bogišićeva naglašavanja uloge Vulovića, Jagić ni u svojim *Spomenima mojeg života* ne spominje Vulovićevu ulogu u otkrivanju, bilježenju i objavljivanju bokokotorskih bugarščica.

⁹ Bogišić u predgovoru *Narodnih pjesama iz starijih najviše primorskih zapisa*, Beograd, 1878. na str. 134. piše: »Peraške bugarštice nijesu bile do sada objelodanjene... nama bijahu saopćene prvi put g. Srećkom Vulovićem iz Perasta... Istome g. Vuloviću dužni smo zahvaliti, što nam usporedi s originalima prijepise, kao i što nam saopći opis rukopisa«. Potom na kraju, na 142. stranici zahvaljuje: »Završujući ovaj predgovor, prijatna nam je dužnost najsrdačnije zahvaliti svoj onoj gospodi i prijateljima, koji nam bijahu u pomoći u ovome poduzeću.... Treba da napomenem poimence gospodu: profesore F. Miklošića u Beču, V. Jagića u Berlinu... sveštenika Srećka Vulovića u Perastu...«

I Vulović je smatrao da su bugaršćice starije od deseterca i pisao kako su u peraškim epskim pjesmama svi stariji događaji i bojevi ispjevani »mjerilom bugarke« (Babić, 2001.) i da se slaže s Miklošičevim mišljenjem da su bugaršćice »izključiva svojina Hrvata« (Babić, 2001.: str. 22), što opet dokazuje, ističe Vulović, »da su peraški starosjedioci bili čisto Hrvati«.

Očekujući prigovore na svoje zaključke Vulović ističe:

»Znam da će mi prigovoriti da na ime ima drugih učenjaka kao Jagić¹⁰ i Bogišić koji se ne slažu sa mnenjem Miklošičevim, pa uče, da su bugarke zajednička svojina Srba i Hrvata.

(...) Jednu stvar samo ne mogu premućati, a ta je, da u prkos sviju prigovora protiv nauke Miklošičeve postoji činjenica, da do dan danas, dočim se je kod Hrvata liepi broj bugaraka, nije ni cigla jedna nađena kod življa čisto i nesumnjivo srbskoga (držim, da se možda još nije ni rodio, tko će naći ciglu jednu)« (Vulović, 1898., Babić, 2001.: str. 24).

Vrlo je zanimljivo kako Vulović u svom radu negira Jagićeva shvaćanja pa kaže:

»Što se tiče unutarnjih dokaza, naime sadržine, treba priznati, da ni u bugarkama, ni u desetercima nema ni traga srbštini. Ja sam pročitao sve naše zbirke narodnih pjesama i mogu stavno reći, da po sadržaju nema ni cigla jedna, koja bi ma s daleka izticala srbstvo, ili podavala sumnju, da je potekla iz srbske strane. Naprotiv imamo ih nekoliko, koje dokazuju protivno, kao npr. ona u Balovićevoj zbirci »Vojvoda Radule hoće porobiti Perast« (Vulović, 1898., Babić, 2001.: str. 24).

Jesu li Bokelji pjevali bugaršćice?

Kako smo već napomenuli, u Povijesnom arhivu HAZU u Zagrebu i danas se čuvaju dva rukopisa koja sadrže bokokotorske narodne pjesme: Zagrebački rukopis br. 638 i Zagrebački rukopis br. 641. Oba rukopisa nastala su na području Boke kotorske i pretpostavlja se da ih je Kukuljević i pronašao negdje u Boki. Prvi rukopis sadrži 27 bugaršćica, dok drugi samo tri uz religiozne pjesme i manje epske deseteračke.

Prije Bogišića nitko nije izdavao primjere peraških bugaršćica koje je Vulović pronašao u Balovićevu rukopisu i to među 24 narodne pjesme devet je bugaršćica a tematika je u potpunosti vezana za zbivanja u Perastu. Pretpostavke su da je nastao krajem XVII. odnosno početkom XVIII. stoljeća. U drugom

¹⁰ Jagić u *Spomenima I.* ... daje Bogišićevo pismo u kojem ovaj govori o svojoj drugoj knjizi bugaršćica te zaključuje: »ja sam ovo opširno pismo tim radije ovamo uvrstio, što služi kao dalji komentar k njegovu predgovoru i kao jedna karika između njegova predgovora i mojega članka u IV knjizi *Arhiva*«, str. 261.

poznatom, Mazarovićeovom rukopisu nema bugarščica, ali ima doslovno prepjevanih bugarščica iz Balovićeova rukopisa u epske deseterce.

O pjevanju bugarščica u Perastu nema podataka. Butorac ističe kako je vjerojatnije da je bugarščica poslužila za zabavu peraškoj gospodi, kad su nakon dalekih i teških putovanja potražila sjenku kućnih ognjišta (Butorac, 1999.). Inače, ako su se pjevale, teško je shvatiti, da se pri poslovičnoj konzervativnosti bokeljskog svijeta u shvaćanju društvenih odnosa i pri njegovoj isto tako poslovičnoj ljubavi za tradiciju i stare običaje nije održao nikakav sigurniji trag ili podatak o tome. Miloš se Milošević pozabavio pitanjem pjevanja bugarščica te je u melografskim zapisima dvojice Talijana pronašao, čini se, najstariji sačuvani i zapisani motiv narodne pjesme iz Boke kotorske. Zabilježeni napjev potječe, najvjerojatnije iz XVII. stoljeća i usko je vezan za Krušaline stihove pisane 1654. i pretpostavlja se da originalni napjev pripada bugarščici i da je prekrajan za Krušalin umjetni dvanaesterac i trinaesterac (Milošević, 1975.).

Bokeljska posebnost – »deseterac po bugarščici«

Balovićeova pjesmarica sadrži bugarščice koje su poredane po vremenskom slijedu događaja koje opisuju. Bogišić, doduše ne slijedi taj red!

Svi deseterački prepjevi u Mazarovićeovom rukopisu slijepo slijede bugarščicu i to ne samo u kompoziciji i razdiobi radnje već i u izrazima, ponavljajući cijele dijelove stiha, pa obje verzije imaju potpuno iste pojedine stihove i pasuse, ali ima i različitosti.

Tako imamo u Mazarovićeovoj pjesmarici deseterački prepjev poznate bugarščice o oslobođenju Herceg Novog *Peraštani otimlju Novi od Turaka*. Bogišić je ovu činjenicu mimoišao i u svom izdanju nije iznio pravi prepjev. Primjera radi, pokazat ćemo koliko se deseteračka pjesma slijepo naslanja na bugarščicu i u građi i u sastavu građe te u izrazima ponavljajući cijele stihove gotovo istim riječima:

Peraštani otimlju Novi od Turaka

Bugarščica

*Kad pripravi zerenao postupit Novoga grada
Carevoga grada
Sakupio bijaše Lacmane i Italijane
I bješe sakupio Hrvate do Zadra grada
Grada principova*

deseterac

*Kad zereno voisku pripravasce
da on ide uzimat Novoga
Sakupio sve Lacmane mlade
Sve Lacma i Talijane mlade
I arvate do izbor junake
Sve do Zadra bieloga grada*

<i>Nad svijem ima uzdancu u Boku od Kotora grada,</i>	<i>A nad svima svu uzdancu ima</i>
<i>Ere ima pripravne od krajine sve junake,</i>	<i>koia je ono Boka od Kotora</i>
<i>Te dobre junake</i>	<i>A u Boku od Boke junaci</i>
<i>Samovoljne Peraštane i ostalu okolinu,</i>	<i>Samovoljne mlade Peraštane</i>
	<i>svu ostalu okolinu redom</i>
<i>Koji Boga oni mole i dnevi i mrkloj noći,</i>	<i>Boga mole i obdan i obnoć</i>
<i>Hrabreni junaci</i>	<i>Da bi oni pristupili gradu....</i>
<i>Da im Bog da postupit tvrdoga Novoga grada...</i>	

Primjer bugarščice uzeli smo iz Kekezova izbora (Kekez, 1898.), a deseteračku pjesmu iz preslika Mazarovićeve zbirke koju posjedujem u osobnoj knjižnici.

Na ovom primjeru možemo usporediti pjesmu dugog stiha i deseteračku pjesmu i ocijeniti umjetničku kvalitetu bugarščica. Znademo kako su književni povjesničari različito sudili o njihovoj estetskoj vrijednosti. B. Bogišić drži da su epske deseteračke pjesme pune života, svježine, ljepote, »upravo ljepše nego bilo koja poezija živih naroda« (Bogišić, 1878.). On je pretpostavljao da su bugarščice u neko davno vrijeme isto tako bile lijepe, poetične i svježje, ali je one koje je objavio u svojoj zbirci cijenio *uvelima, mlitavima*, u nedostatku prave poetske ljepote.

Bogišićevu ocjenu prihvaća crnogorski znanstvenik R. Rotković (Rotković, 1979.) Jagić je tu bio potpuno jasan:

»Meni je deseterački stih, ako me osjećanje ne vara, manje otmjen, manje svečan, manje aristokratski negoli dugi stih«. (Bogišić, 1948.: str. 241)

S njim se slaže povećai broj književnih povjesničara (Lalević, Nedić, Pantić, Nikčević, Maja Bošković-Stulli).

Kekez drži da su doživljaj, melankolija i estetika tragičnog dio poetike drevnih vremena, pa je tu izvor privlačnosti bugarščica. On dopušta mogućnost da je ovo naše doba sklonije bugarščici nego deseteračkoj pjesmi (Kekez, 1989.: str. 24).

I mi mislimo da je Bogišić pogriješio u izricanju ocjene umjetničkih kvaliteta bokokotorskih bugarščica, a to nam pokazuje i usporedba bugarščice i deseteračke pjesme.

Još se otvara pitanje starosti jednog i drugog epskog ostvarenja, no po navedenom primjeru i primjerima koje imamo možemo zaključiti da su bugarščice starije. Uostalom, one su služile desetercima kao uzor i to je Jagić dokazao u svojoj raspravi (Jagić, 1948.: str. 235–239).

Jasno je da se u Perastu bugarilo, kao i da su bugarštice poslužile kao izvor deseteračkim ostvarenjima, ali posve neobično je da je neki nepoznati

Peraštani pokušao prepjevati u bugarščice Gundulićeva *Osmana*. Bogišić je tiskao grupu stihova koja predstavlja svršetak epizode iz osmog pjevanja *Osmana* i po njegovu mišljenju rukopis je nastao oko polovine XVII. stoljeća, dok Vulović misli da rukopis datira iz 1640.–1642. godine. Butorac smatra da je rukopis mogao nastati i kasnije, zadnjih desetljeća Zmajevićeva (Andrija Zmajević) života, kad je on boravio u Perastu. Butorac spominje i mogućnost da je Marko Martinović, poznati pomorski učitelj, koji je inače po Vulovićevu mišljenju zapisao osam bugarščica, pokušao »pobugariti« *Osmana*, no to nije sa sigurnošću utvrdio s obzirom da je sastavljač slijepo slijedio Gundulića, a unatoč karakteristikama bokeljskog govora ni po jeziku se ne može donijeti konačni sud.

U svakom slučaju ovaj pokušaj pokazuje koliko je bugarščica u to vrijeme bila cijenjena kao oblik epske pjesme, a Bogišić (Butorac, 1999.) misli da su neke bugarščice u Boki bile zapisane u vrijeme njihova opadanja, kad njihov sadržaj i pravac nije odgovarao faktičnom životu naroda, koji ih je pjevao. Činjenica ostaje da su bugarščice u Perastu živjele, bilo u prijepisima bilo u izvornu nastajanju pa i u XVII. i XVIII. stoljeću kada su Peraštani živjeli svojim tradicionalnim epskim životom.

Pomnim proučavanjem književnog stvaranja na bokokotorskom području, u ovom slučaju bugarščica, ali i lirskih i epskih pjesama kao i Jagićeva proučavanja i njegova znanstvenog doprinosa u kontekstu rasprava o bokokotarskim bugarščicama došli smo do nekoliko zaključaka.

Nekoliko zaključnih razmatranja

1. Jagić je dobro ocijenio umjetničku kvalitetu pjesama dugog stiha i odredio ih uzorom deseteračkim pjesmama. Uočio je kako su mnoge bokokotorske bugarščice prepjevane u deseterce. Deseterci su, primjerice, *Osman* prepjevavani u bugarščicu. Dakle, nailazimo na jednu i drugu pojavu što bi nas moglo dovesti do spoznaje kako su Peraštani i ostali bokokotorski književnici, pjesnici i obrazovani ljudi bili dobro upućeni u sveopću tadašnju književnu stvarnost i kako su išli ukorak s ostalim hrvatskim kulturnim i književnim središtima. Skupljajući pučku književnost, prepisujući starije rukopise, osim vlastita stvaranja neki Bokelji (*Osman* u bugarščicama se pripisuje Andriji Zmajeviću) su se naprosto igrali stihom, pokazujući time visok stupanj književne naobrazbe i svijesti.
2. Jagić se posebno bavio pitanjem podrijetla i termina bugarščica. Ne slažemo se s njegovim zaključcima o podrijetlu bugarščica. Što se bokokotorskih bugarščica tiče one su tematski vezane, kako za svoj prostor, ali i za sveopću problematiku toga vremena (primjerice *Oslobođenje Beča godine 1683.*). Srećko je Vulović u svojim radovima i istraživanjima

jasno odredio postanak i podrijetlo bokokotorskih bugarščica poglavito onih koji se isključivo bave peraškim događanjima te ih drži starinskim hrvatskim pjesmama. Čudi kako ga Jagić ne spominje unatoč činjenici da je Bogišić tiskao sve peraške bugarščice zahvaljujući marljivu radu upravo don Srećka Vulovića.

Njegova izjava »Osim toga, mi se sjećamo, da se našosmo nekoliko puta u bugarščicama i *krsno ime*, koje također slave samo pravoslavni Srbi i oni, koji nekad bijahu pravoslavni (kao npr. Konavljeni)« (Jagić, 1948.: str. 227), bila je presmjela i donijela je u kasnijim povijesnim previranjima podosta štete posebice bokokotorskim Hrvatima. Danas imamo veći broj stručne i znanstvene literature o tradiciji slavljenja krsnog imena u Hrvata (Zaradija Kiš, 2004.) koji govore o obilježjima tog pučkog blagdana koji spada u prastare slavenske kršćanske običaje koji vuku korijen još iz pretkršćanskih vremena, a zadržao se ponajviše, upravo na prostorima južne Dalmacije, dakle i Boke kotorske.

3. Postavlja se pitanje i postanka i zapisa *Popevke do Sviloevića*. Malo manje je poznata činjenica kako je Petar Zrinski pohodio Perast godine 1654. par dana nakon njihova glasovita boja i pobjede nad Turcima (15. svibnja). Iz tog vremena u peraškom muzeju se čuva njegov mač koji je darovao Perašanima. Zabilježeno je kako su ga Perast i Boka dočekali i pjesmom i *svečanom paljbom iz topova*. Nakon svega iznesenog, nije teško za pretpostaviti da se u to vrijeme i *bugarilo*, ali se pjevalo i u desetercima. Petar Zrinski je i u Boki mogao čuti razne bugarščice, pa i tu, te ih potom kasnije (1663.), negdje u sjevernoj Hrvatskoj ili pak sjevernom hrvatskom primorju zabilježiti. Mnogi pomorci, plemići, svećenici i nadbiskupi su u Boki sakupljali usmeno-književnu baštinu i sasvim je sigurno da su je zapisivali ili prepisivali i u drugim sredinama. Zato je i jasna igra nepoznata Bokelja kada je prepjevavao bugarščice u deseterce i obratno, kao i zapis Petra Zrinskog koji je negdje čuo bugarščicu koja ga se posebno dojmila. I zapisao je.
4. Naši ljudi su u tim teškim i opakim vremenima dolazili u dodir jedni s drugima i izmjenjivali su osim poslanica i bugarščice kao prepoznatljiv hrvatski žanr prema kojemu su se jednako pronašli i Bokelji i književnici primorske Hrvatske, ali i Petar Zrinski. To opet govori o hrvatskom jedinstvu i cjelovitosti kajkavske, čakavske i štokavske Hrvatske koja je u ono doba, iako političkim granicama odijeljena, življena kao nedjeljiva kulturna cjelina.
5. Jagićev doprinos u otkrivanju te duhovne cjelovitosti zasigurno je velik. Posebno u odrednici termina *bugarščica* koji i danas koristimo. No, iako se s nekim njegovim stavovima ne slažemo i iako oni danas posve jasno ne izražavaju znanstvene činjenice, njegove rasprave važne su i karakte-

ristične za doba u kojemu su nastale. U pogledu bokokotorske usmene baštine, Jagić, kao i mnogi kasniji istraživači, pronalaze važnu ulogu rukopisa koji su nastali na bokokotorskom području povezujući i određujući još jednom književnost Boke kotorske nedjeljivom s cjelokupnom hrvatskom književnom baštinom.

Navedena literatura:

- Babić, Vanda, *Don Srećko Vulović o starosjediocima Boke kotorske*, Diorama, Zagreb, 2001.
- Babić, Vanda, *Razgovor duhovni Vicka Zmajevića*. HKD »Napredak«, Zadar, 2005.
- Bogišić, V., *Narodne pjesme iz starijih, najviše primorskih zapisa*, Sabrao i na svijet izdao V. Bogišić, Knjiga prva, Sa raspravom o »bugaršticama i s rječnikom, Beograd, 1878.
- Bošković-Stulli, Maja, *Od bugarštica do svakidašnjice*, Konzor, Zagreb, 2005.
- Burkhart, Dagmar, *Untersuchungen zur Stratigraphie und Chronologie der sudslavischen Volksepik*, Otto Sagner, München, 1968.
- Butorac, Pavao, *Kulturna povijest grada Perasta*, Perast, 1999.
- Goleniščev-Kutuzov, Ilja Nikolajevič, »Istraživači epike i narodni pjevači«. U: Bošković-Stulli, *Usmena književnost. Izbor studija i ogleđa*. Školska knjiga, str. 185–210; Zagreb, 1971.
- Grbelja, Josip, »Bugaršćice-naslučivanja i vrijednosti«, *Zadarska smotra, Časopis za kulturu, znanost i umjetnost*, 50/1–2, str. 25–70; Zadar, 2001. (Domaća rič 7)
- Halanski, M., *O bugaršticah*, Russkij filologičeskij vestnik, VII, Moskva, 1882.
- Jagić, Vatroslav, »Građa za slovinsku narodnu poeziju«, *Rad Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti* 37; Zagreb, 1876.
- Jagić, Vatroslav, *Spomeni mojega života* I, II; Beograd, 1930.–1934.
- Jagić, Vatroslav, *Izabrani kraći spisi*, Uredio i članke sa stranih jezika preveo Mihovil Kombol, Zagreb, 1948.
- Jurišić, Karlo, »Despotov zaostrog kroz povijest«, *Makarski zbornik*, 2, str. 279–37. Makarska, 1989.
- Kekez, Josip, *Bugaršćice, Starinske hrvatske narodne pjesme*, II. izdanje, Književni krug Split, Split, 1989.
- Lalević, Miodrag, *Bugarštica*, Znanje, Beograd, 1952.
- Ljubinković, Nenad, »Narodne pesme dugog stiha«, *Književna istorija*, 4/16, str. 573–601; 5/17, str. 18–41; Beograd, 1972.
- Maretić, Tomo, *Naša narodna epika*, Zagreb, JAZU, (2) 1966. napomene i pogovor: Vladan Nedić. Nolit, Beograd, 1909.
- Miklosich, Franz, »Beitrage zur Kenntniss der slavischen Volkpoesie. I. Die Volksepik der Kroaten«, *Denkschriften der philosophisch-historischen Classe der Kais. Akademie der Wissenschaften*, Bd. 19; Wien, 1870.

- Milošević, Miloš, »Najstariji sačuvani melografski zapis narodne pjesme u Boki kotorskoj i pitanje pjevanja bugarštica u Perastu«, *Zvuk*, 1, str. 58–63; 1975.
- Murko, Matija, »*Tragom srpsko-hrvatske narodne epike. Putovanja u godinama 1930–1932*. 1. knjiga, JAZU, Zagreb, 1951.
- Nedić, Vladan, *Bugarštice*, Izbor i pogovor, Beograd, 1969. Rad.
- Nikčević, Milorad, *Barokna književnost bokokotorskog korpusa i njezini tematsko-motivski i jezično-stilski dodiri sa slavonskim barokom, Ključevi raja (Hrvatski književni barok i slavonska književnost 18. stoljeća-zbornik)*. Meandar, Zagreb, 1995., str. 281–293.
- Nikčević, Milorad, »Primorskodalmatinska i bokokotorska ambijetalnost, izvornost i genotipnost bugarštica«, *Riječ*, 2, str. 157–165; 1996.
- Nikčević, Vojislav, *Crnogorske bugarštice*. Izbor, predgovor, pogovor, rječnik i bilješke, Pobjeda, Titograd, 1979.
- Pantić, Miroslav, »Ka poetici bugarštica«. U: *Poetika srpske književnosti. Zbornik radova*, Naučna knjiga, Beograd, 1988. str. 87–99.
- Rotković, Radoslav, »*Pregled crnogorske literature*. Od najstarijeg doba do 1918.«, *Stvaranje*, XXXIV, br. 4, str. 604; Titograd, 1979.
- Soerenzen, Asmus, *Prilog istoriji razvoja srpskog junačkog pesništva*. Preveo s njemačkog Tomislav Bekić, Matica srpska, Beograd–Novi Sad, 1999.
- Skok, Petar, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Knjiga prva, A–J. Mirko Deanović i Ljudevit Jonke, ur. JAZU, 1971.
- Vulović, Srećko, »Tko su bili starosjedinci Boke kotorske«, *Vienac*, 1891.
- Vrčić, Vjeko, *Župe imotske krajine*. Imotski, 1978.
- Zaradija Kiš, Antonija, *Sveti Martin: kult sveca i njegova tradicija u Hrvatskoj*, Biblioteka Nova etnografija, Zagreb, 2004.

JAGIĆEVI POGLEDI U KONTEKSTU RASPRAVA O BOKOKOTORSKIM BUGARŠĆICAMA

Sažetak

Bugaršćica, kao jedinstven i integralni hrvatski usmeni oblik ostao bi nepoznat našem dobu da nije bilo procesa interferiranja usmenoga i pisanoga stvaralaštva od najranijih grafijskih vremena.

Jagić je svojim znanstvenim radom i studijama obradio i ovo područje hrvatske usmene književnosti od Miklošičeva mentora u njegovu objavljivanju i prijepisu osamnaest bugaršćica iz značajnog i do tada malo poznatog *Zagrebačkog rukopisa* do njegova udjela u etimološkom određenju riječi *bugaršćica* (*Građa za slovinsku narodnu poeziju*).

Autorica želi ispitati koliki je stvarni udjel Jagićeva znanstvenog doprinosa u istraživanju toga jedinstvenog hrvatskog usmenog oblika posebno naglašavajući udjel bugaršćica s bokokotorskog područja koje je Jagić posebno obrađivao. Pove-

zujući značenje bugarščica, određujući termin i genezu te ističući njezine tragove u pisanoj književnosti. Autorica posebno nastoji vrednovati Jagićev udjel, u okviru bugarščica, upravo onih temeljnih poveznica bokokotorskog područja s ostalim hrvatskim krajevima u kojima su bugarščice nastajale i živjele.

JAGIĆS BETRACHTUNGEN IM KONTEXT DER ABHANDLUNGEN ÜBER BUGARŠĆICA AUS BOKA KOTORSKA

Zusammenfassung

Bugarščica als eine einmalige und integrierende kroatische Mundart wäre unserer Zeit unbekannt geblieben, hätte es keine Interferenz des mündlichen und schriftlichen Schaffens aus der frühesten Zeit der Graphik gegeben.

Jagić bearbeitete in seiner wissenschaftlichen Arbeit und Studien diesen Bereich der kroatischen mündlicher Literatur. Er gab achtzehn bugarščica in der wichtigen und bis da wenig bekannten *Zagreber Handschrift* heraus und nahm an der ethymologischen Bestimmung des Wortes *bugarščica* teil Material für slawische Volkspoesie.

Die Autorin möchte erforschen, wie groß der Anteil der wissenschaftlicher Arbeit von Jagić in der Forschung dieser einmaligen kroatischen mündlicher Art ist. Die Bedeutung von bugarščica aus dem Gebiet von Boka Kotorska, die Jagić besonders bearbeitete, wurde betont. Sie verbindet die Bedeutung von bugarščica, bestimmt den Terminus und die Genesis und betont ihre Spuren in der schriftlicher Literatur. Die Jagićs Forschungen der bugarščica werden besonders bewertet, die das Gebiet von Boka Kotorska, wo sie entstanden und lebten, mit anderen Teilen Kroatiens verbinden.

Maria Rita Leto

Jagićevi *Spomeni mojega života*

Pregledni članak
UDK 821.163.42.(091)

Dva su sveska *Spomena mojega života* Vatroslava Jagića¹ pisana tijekom niza godina i u više navrata. Bečka akademija je od svih članova tražila za svoj arhiv »eine autobiographische Darstellung Ihres Lebensganges und Ihres wissenschaftlichen Lebenswerkes«, i na taj poticaj je Jagić godine 1897. počeo sastavljati svoje *Erinnerungen aus meinem Leben*, ali ih je nastavio kasnije, i to s velikim prekidima. Tek ih je godine 1918. dotjerao na njemačkom jeziku, a u međuvremenu ih je počeo prevoditi na materinski jezik. Tekst koji je Srpska kraljevska akademija izdala 1930. i 1934. godine ne predstavlja samo prijevod njemačkog teksta, nego njegovu veću preradu, na kojoj je Jagić radio do svibnja 1923., to jest do tri mjeseca pred smrt. Rešetar, kome je taj posao bio ostavljen »u amanet«, preveo je ono što je nedostajalo (od 25. do 28. poglavlja, to jest od godine 1895. do 1923.), dodao je osim toga nekoliko riječi o Jagićevim posljednjim danima, kao i jedanaest priloga i registar imena. Sâm tekst je Rešetar ostavio bez ikakvih promjena, a tamo gdje je dodao neku bilješku ili podatak, to je obilježio brojkama ili je stavio uglate zagrade.

Jagićevi *Spomeni* imaju dakle složenu povijest postanka i još složeniji oblik. Nisu to zapravo samo sjećanja, jer se ovdje radi o individualnom životu, o povijesti jedne ličnosti. S druge strane, pak, nisu ni klasična autobiografija budući da ta dva omašna sveska sadrže pisma Jagićevih prijatelja i kolega, i toliko podataka o slavenskoj filologiji, da bi se doista mogla čitati kao jedna osobita povijest slavistike. Ali još manje se *Spomeni* mogu smatrati isključivo spisom namjenjenim Akademiji, premda su za tu svrhu i nastali. Ako je riječ o retrospektivnoj priči koju stvarna osoba piše kada ističe svoj individualni život, a posebno povijest svoje ličnosti, i ukoliko su autor, pripovijedač i glavni lik istovjetni, onda se, prema Lejeunevim teorijama,² radi o pravoj autobiografiji; Jagićevu bi autobiografiju, međutim, trebalo nekako »očistiti« i svesti je na svoju bitnost. I upravo je to svrha ovoga rada.

¹ Vatroslav Jagić, *Spomeni mojega života I-II*, Srpska kraljevska akademija, Beograd, 1930., 1934. U samom tekstu u zagradi je obilježen broj sveska i stranica citata.

² Philippe Lejeune, *Le pacte autobiographique*, Editions du Seuil, Paris, 1975.

Prvo što pada u oči, već u Jagićevom uvodnom govoru, to je nedvojbeno veliki broj datuma koji se gomilaju i prepliću u tek nekoliko redaka teksta: već 1887. (9. kolovoza), a potom i 1888. (23. srpnja), Bečka akademija je bila zamolila Jagića »da sastavi što opširniju autobiografiju«; on se, međutim, odazvao molbi tek nakon deset godina, to jest od 26. do 29. kolovoza 1897., dok je ljetovao u Adamstalu (Adamov, kod Brna u Moravskoj), gdje je njegov sin vršio vojnu službu kao medicinar; godine 1917. Bečka akademija je ponovno uputila molbu, i u listopadu iste te godine, dok je boravio u Payerbachu, kao i tijekom 1918. u Beču, odlučio je dotjerati do kraja svoje spomene na njemačkom jeziku; poslije se predomislio, i 16. listopada 1920. definitivno odlučuje preraditi i proširiti njemački tekst »našim srpsko-hrvatskim jezikom«, i na tomu je još uvijek radio dok je pisao taj uvodni govor (17. listopada 1921.).

Otkud takva potreba točnoga datiranja svake odluke u ovim sjećanjima? Radi se, naravno, o filologu kome je akribija stara navika, ali na ovaj način Jagić pripisuje svoju odluku vanjskoj pobudi (molbi Bečke akademije), najvjerojatnije smatrajući da pisati autobiografiju jest manje hitno od djelatnosti na znanstvenom polju. Zato nije slučajno da se bavi tim tekstom za vrijeme ljetovanja i dovršava ga kad je već u mirovini. I ne samo to: u već odmakloj životnoj dobi, ali možda i prije,³ naš slavist je postao svjestan da njegov život, bogat radom, poznanstvima, iskustvom i putovanjima, ima poseban povijesni značaj i da prije svega predstavlja važno poglavlje slavistike, to jest one struke do koje je on toliko držao i za koju se toliko brinuo kako bi postigla dostojanstvo poput germanistike i romanistike. Govoriti o sebi znači, dakle, upoznati čitatelje s povijesnim događajima, te s bogatim i složenim odnosima sa značajnim ljudima, i objasniti razloge svojih izbora i izjava, koji su još za vrijeme njegovog života postali javnim. Jagića ne zanima umjetnička razina *Spomena*, već njihova dokumentarna vrijednost. Ako je odnos između čitatelja i autora specifičan za autobiografiju, kao što tvrdi Lejeune, a riječ je o autobiografiji u kojoj i pisac i čitatelj priznaju da je jedan tekst autobiografija na osnovi međusobnog ugovora, ugovor koji Jagić potpisuje s čitateljem mora stoga neizbježno biti što je više moguće precizniji. U *Spomenima* je, naime, sve točno dokumentirano podacima i vijestima koje on smatra važnijim od događaja svoga života, ukoliko ti događaji, istini za volju, nisu povezani s njegovom javnom djelatnošću i s njegovom funkcijom slavista i znanstvenika. Ali, unatoč Jagićevim namjerama, *Spomeni mojega života* ne sadrže samo činičnu istinu, već im je svojstvena i umjetnička kvaliteta, koja je neminovno uvjet dobre autobiografije. Jagićev tekst možemo naime čitati kao ‘ostvarenje

³ Kada, primjerice, njegov brat godine 1871. objavljuje u varaždinskom *Pučkom prijatelju* pisma koja mu je Jagić poslao iz svog putovanja u Rusiju (I, str. 144).

unutarnjeg potencijala,⁴ što i jest u ovom osebujnom slučaju, zapravo povijest dugoga hoda koji je Jagića vodio od provincijskog grada Habsburške carevine do Berlina, Petrograda i Beča, na čijim je sveučilištima mogao slijediti svoj životni poziv: »postaviti slavistiku na čisto naučni temelj, koji bi imao svoju potpunu analogiju u romanskoj i germanskoj nauci« (II, str. 3).

Kako, dakle, naš jezikoslovac pripovijeda povijest svoga poziva? Kako on ostvaruje ugovor s čitateljem? Tekst počinje kao klasična autobiografija s datumom i mjestom rođenja (u Varaždinu, 6. srpnja 1838.), podacima o njegovoj rodbini, članovima obitelji i njegovu imenu.⁵ Ali, odmah nakon toga imamo skok unaprijed: Jagić je kao svjedočanstvo uvrstio pismo nekoga župnika iz Zajezde od 1901., kome se on obratio uzalud pokušavajući sastaviti rodoslovno stablo obiteljske loze Jagićevih. Ovo je prvo od brojnih pisama koja sadrže znatan dio *Spomena*; uglavnom se radi o pismima koja su njemu adresirana, a ima i nekoliko pisama koja je on napisao. Čitajući ih zajedno sa čitateljem, Jagić prolazi kroz najvažnije etape svoga života, i ona postaju nekom vrstom niti koja vezuje njegovu prošlost i pomaže mu da se sjeti onoga što se desilo, premda ponekad priznaje da ne zna više na što se odnose neka ukazivanja koja se nalaze u pismima. Tako, naprimjer, zahvaljujući pismu koje je uputio Miklošiču 12. svibnja 1861., Jagić može datirati svoju želju da nastavi znanstvenu djelatnost u Beču i da postane sveučilišnim profesorom (I, str. 51). Ovo, kao i druga pisma, dodana su u tekstu kao povijesno svjedočanstvo koja potvrđuju ono što autor piše.

Ali kad pripovijeda o svom djetinjstvu i mladosti, do godine 1851. u rodnome Varaždinu, kao i o godinama pohađanja gimnazije u Zagrebu do 1856., nemamo ni pisma ni svjedočanstva, nego pravu i klasičnu autobiografiju s nako beznačajnim anegdotama i sjećanjima, koja pružaju, međutim, dragocjenu sliku o tom vremenu i o toj okolini.⁶ U tom dijelu Jagić pokazuje sposobnost pravog spisatelja, i skoro možemo požaliti što kasnije u *Spomenima* prevladava znanstvenik i slavist. U poglavlju o kome je riječ Jagić govori o ocu, cijenjenom čizmaru, koji je imao divnu pamet i znao je podražavati mjesne kajkavske govore, i o majci koja je u njihovom domu predstavljala »princip kulturnoga napretka« (I, str. 4) i držala do toga da djeca budu dobro odgojena. Njezin otac je imao malu kajkavsku biblioteku i neke štokavske knjige i zato je njihova kuća »izišla na glas kao 'ilirski'« (I, str. 7). Zbivanja burne 1848. godine, i oduševljeno očekivanje prolaza bana Jelačića kroz Varaždin, Jagić

⁴ Roy Pascal, *Die Autobiographie: Gehalt und Gestalt*, Kohlhammer, Stuttgart-Berlin, 1965.

⁵ Na krštenju su mu nadjeli dva latinska imena Ignatius Jakobus, ali doma su ga zvali kajkavskim u deminutivnom obliku Nacek, u gimnaziji katkad Ognjoslav, ili pak Vatroslav, ali sam se kasnije odlučio za Vatroslav.

⁶ Usp. Mirjana Gross, »O društvenoj pozadini mladoga Vatroslava Jagića«, *Jagićev zbornik*, Zavod za znanost o književnosti, Zagreb, 1986., str. 15–40.

opisuje dojmljivo, i vrsno izražava strah i zanos desetogodišnjeg dječaka: »O događajima 1848. godine ostaše meni u pameti tek kojekakve strahote onih burnih dana, nedelja, meseca: kuća puna vojnika, ponajviše naših krajišnika, večito gruvanje topova, beganje konjice po ulicama, u sred noći larma uz tutanj bubnjeva i vojnih trubalja, trčanje građanske garde bez reda s jednog kraja na drugi, najviše prema Dravi, odakle se bilo bojati, da će Mađari napasti na naš grad [...] Jednom dočekivali smo bana Jelačića da će se vratiti iz Međimurja u Varaždin. Njemu u slavu bio čitav grad rasvetljen. Već je i ponoć prošla i rasveta išla kraju, kada dođe taj obožavani tadašnji vođa hrvatskog naroda preko Štajerske; i ja sam, desetogodišnji dečak, izdržao čekajući samo da vidim bana Jelačića [...]« (I, str. 7, 8).

U svojoj četrnaestoj godini, Jagić napušta zauvijek svoj rodni grad, i uz pratnju majke odlazi u Zagreb da bi tamo pohađao gimnaziju. Zagreb ostavlja na njega snažan dojam, »kao nigda posle. Pre svega katedrala sa svojim originalnim zvonikom i velikim milozvučnim zvonom, zatim nadbiskupski dvor sa svojim svetnjakom, dalje Duga ulica sa Kamenitim vratima, trg sv. Marka, banski dvori – sve je to za mene bilo novo, neviđeno, veliko i veličanstveno, jer je daleko prevazilazilo moje varaždinske utiske i pojmove« (I, str. 16).

Nakon gimnazije slijedi veliko razočarenje za Jagićeve roditelje koji su željeli da on postane svećenikom, dok je on, njihov najstariji sin, uspio dobiti stipendiju na Bečkom sveučilištu za studij klasičnih jezika, s nastavom na njemačkom jeziku. Upravo se u ovim godinama budi Jagićevo zanimanje za slavistiku i u Beču redovito pohađa Miklošičeva predavanja, premda samo kao slušalac. Kod Miklošiča je imao prilike sresti se često s Bogišićem i drugima koji su kasnije postali njegovim kolegama u Beču. Posve ukratko i na duhovit način aludira ovdje i na svoj 'sentimentalni odgoj': »stanovao sam [...] u Taborstraße, Hirschenhaus, kod jednog urara, kod njega sam i ručavao. Njegova žena sa dvoje, posle pak troje dece, zavolela je mladog filologa; koji se, budimo iskreni, rado odazvao; nije hteo da pobjegne od Putifarke kao u bibliji čisti Josif!« (I, str. 26). U to isto vrijeme počeo se dopisivati s budućom suprugom Sidonijom, jer »realna sadašnjost nije smetala idealnoj budućnosti« (ibid.). Gospodičnu Struppi je poznao već iz vremena gimnazije kada je u Zagrebu živio u domu njezine majke, premda joj tada nije uopće poklanjao pažnju. Tek od vremena kad ju je opet sreo u Beču, gdje je ona došla samo na kratko, počelo je među njima dopisivanje koje je dovelo do vjenčanja. Zanimljivo je da Jagićevi roditelji, a osobito njegova majka, kao i brat, »nisu bili sa mnom u tom izboru zadovoljni, nešto im je smetao čisto nemački, dakle za čitav rod strani karakter Strupičine kuće; njihov ideal bio bi devojka hrvatske familije [...]« (I, str. 27). Sidonija je, naime, bila »kao gotovo sve tadašnje gospođice iz tako zvanih boljih kuća, vaspitana nemačkim duhom i jezikom« (I, str. 48). S druge strane, međutim, Jagić je bio sin »ilirске kuće«⁷, i premda

⁷ U drugom odlomku kaže za sebe da je »stari romantičar ilirskih epigona« (I, str. 39).

je njihovo dopisivanje bilo na njemačkom, on već u prvim pismima iz Beča ističe želju da njegova buduća žena »bude srcom i jezikom Hrvatica« (ibid.). Kasnije dopisivanje sa suprugom i s djecom nikada nije bilo »na drugom jeziku van hrvatski« (ibid.).

Nakon svršetka studija u Beču, Jagić se vraća u Zagreb gdje je poslije vrlo kratkog vremena, već godine 1861., bio imenovan učiteljem gimnazije. U priči o tih desetak godina provedenih u Zagrebu javljaju se najvažnije ličnosti kulturnoga i političkog života grada: Franjo Rački, s kojim će kasnije održavati bogatu korespondenciju, Ivan Kukuljević, »krasan tip hrvatskog plemića« (I, str. 27), koji je otvorio mladom znanstveniku svoj dom i stavio mu na raspolaganje svoju ne malu biblioteku, Adolf Veber, koji je bio ravnatelj gimnazije, Strossmayer, i mnogi drugi. Na poticaj Račkoga, godine 1864. pokrenut je časopis *Književnik*, u kojem su radili, osim Račkog, Josip Torbar i Jagić, koji je kao najmlađi član uredništva obavljao dužnost tajnika. »Književnik«, koji smatraju pretečom Akademijina *Rada*, prestao je izlaziti već treće godine, ali je mladom Jagiću pružio priliku da se upozna sa stranim predstavnicima slavistike, među kojima je dakako najvažniji za sudbonosne posljedice u njegovom životu bio Izmail Iv. Sreznevski.⁸ U ovom dijelu *Spomena* imamo nekoliko pisama, koja su taj isti Sreznevski, te Baltazar Bogišić (tada još uvijek bibliotekar u dvorskoj knjižnici), kao i Vinko Pacel, Mijat Miškatović i drugi, pisali Jagiću u vezi sa časopisom.

Ima riječi na ovom mjestu i o privatnim stvarima: o prvoj misi brata Ivana, o bolesti i smrti majke, o rođenju prve kćeri Jelke godine 1862. (koja će se u svojoj desetoj godini razboljeti i umrijeti u Odesi) i druge kćeri Stanke (buduće Rešetarove žene) godine 1867. I u vezi s ovim podacima imamo uvrštena u tekstu majčina, bratovljeva i ženina pisma. Godine 1868. pričajući o svom prvom (i posljednjem) posjetu Dalmaciji i Dubrovniku, Jagić se prepusti opisivanju novih dojmova i prizora koji će mu ostati u sjećanju do kasnih godina: »Za Zagrepčanina bila je tada Dalmacija preko sveta, saobraćaj bio neudoban i dugotrajan Lojdovim parobrodima, od kojih je najbrži trebao dva i po dana i četiri noći, da vas dovede iz Trsta u Dubrovnik. Ja sam putovao u prijatnom društvu sa Daničićem [...] Ni jedan od nas obojice nije jošte video mora, ni jedan Krasa ni Trsta. Vozeći se prema Trstu rano u zoru (početkom avgusta) dobivamo od golog kraškog kamena utisak starog razvaljenog groblja. Prvi pogled na more, uvijeno od oblaka u tamnu maglu, izazivao je u nama gotovo strah; po takovoj li će tmuši voziti nas parobrod nekuda daleko u neviđene krajeve?« (I, str. 80).

U *Spomenima* možemo pratiti tragove ogromnog napora koji je u ovim godinama, od 1860. do 1871., naročito kao profesor na gimnaziji, a uz to ra-

⁸ Njemu zahvaljujući, naime, Jagić je bio pozvan kao profesor u Rusiju.

deći u *Književniku*, i surađujući u Jugoslavenskoj akademiji, Jagić uspijevao ulagati u svoj posao,⁹ i na kraju također i razloge koji su prouzrokovali »kastrofufu«, to jest otpust iz službe i rastanak sa Zagrebom koji je nakon toga uslijedio.¹⁰ Možemo opaziti i ogorčenje starog slaviste onda kad se navršilo 50 godina od prve sjednice Akademije i od prvog javnog čitanja, koje je on održao, jer se u Zagrebu nije »ni živa duša« sjetila da mu čestita što je još živ, »kao da je današnjoj generaciji krivo što jošte živim« (I, str. 78).

Sljedeće godine možemo ovako sažeti: od 1871. do 1874. na Sveučilištu u Odesi (ali prve godine »na komandirovku« najprije u Berlinu, a poslije u Petrogradu), šest godina u Berlinu do 1780., zatim još šest godina u Petrogradu, i napokon od godine 1886. do umirovljenja, 1908., na Bečkom sveučilištu.

Uočavamo, kao posljedicu bolnog rastanka od Zagreba, obitelji i prijatelja, i daleko veći broj pisama u tekstu *Spomena*: najbrojnija su pisma iz obiteljskog kruga koja je Jagiću pisao njegov brat Ivan, župnik u Varaždinu. Brat ga nikad nije prestao izvještavati o političkoj situaciji domovine: do svoje smrti (godine 1900.) je za njega predstavljao najvažniji doticaj s Hrvatskom. Čitajući pisma koja mu je slao Petar Zoričić, gimnazijski profesor i očuh Jagićeve supruge, svjedoci smo svakojakih vijesti o onom što se tada događalo u Hrvatskoj i u Akademiji – vijesti koje su u biti samo djelomično izgubile svoju aktualnost. Neke od njih su prave »trice« ili »spletke«, kako ih definira Jagić (I, str. 140), koje ga možda više ne zanimaju, ali svejedno su predstavljale dragocjeni dodir sa svijetom koji je ostavio iza sebe. Od nekoliko je dopisnika Jagić objavio u svojim *Spomenima* skoro cijelu sačuvanu korespondenciju: možemo, naprimjer, pratiti njegov odnos s Račkim od početka pa do godine smrti hrvatskog povjesničara (1890.), što za Jagića znači i prekid svih veza sa zagrebačkom Akademijom.¹¹

Mnogo je opširnija, međutim, korespondencija koja je kasnije nastala za potrebe časopisa *Archiv für slavische Philologie*, koji je Jagić pokrenuo u Berlinu godine 1875.;¹² ovaj će časopis, do godine 1920., biti središnjim stožerom cijele europske slavistike. Ponekad se Jagić žali što mu učestalo dopisivanje s toliko ljudi oduzima mnogo vremena, i nama ne preostaje ništa drugo no povjerovati mu, osobito ako se uzmu u obzir tri velika sveska njegovih pisama, koja je JAZU objavila godine 1953., 1970. i 1983.¹³ Sve se više, dakle,

⁹ U ovim je godinama Jagić objavio »preko 60 članaka, kritika, prikaza« u svim područjima slavenske filologije: usp. Josip Bratulić, »Jagićeve zagrebačke godine«, *Jagićev zbornik*, cit., str. 47.

¹⁰ Odlukom bana Levina Raucha Jagić je bio otpušten, ali time je ban želio oslabiti akademiju i Strossmayerovu narodnu stranku. O događaju koji je pružio banu izgovor da se riješi »zazornog vladi čovjeka«, Jagić govori u VIII. poglavlju (str. 105–107).

¹¹ »Čast i slava mu! S njegovom smrću prekinuše se moje veze s Akademijom« (*Spomeni* II, str. 201).

¹² Iste godine se rodio njegov sin Nikola.

¹³ *Korespondencija Vatroslava Jagića* 1, 2, 3, JAZU, Zagreb, 1953., 1970., 1983.

u *Spomenima* pojavljuju najznačajnija imena slavistike,¹⁴ a njihova su pisma napisana na gotovo svim slavenskim jezicima, kao i na njemačkom.

U drugom svesku *Spomena* prevladava dopisivanje, te je stoga sam tekst sastavljen od dugog niza pisama međusobno povezanih ponekad samo suhim posredovanjem autora. Tada je teže naći onu nit autobiografije, jer naš jezikoslovac sebe stavlja u drugi plan, i slijedi redosljed dopisivanja i događaja o kojima se u pismima govori. Ne može se poricati, međutim, da ipak postoji neka vrsta sheme koja se u tekstu ponavlja: svaki put kad se Jagić seli na novo sveučilište i u novi grad, najprije govori o novim prilikama smještaja i rada na fakultetu, kao i o ljudima koje upoznaje, a tek onda dozvoljava da pisma koja je u tim prilikama primao (i često počinje upravo s pismima u kojima mu prijatelji i kolege čestitaju na novom radnom mjestu) opisuju njegov novi život i stručne obveze. U pismama možemo slijediti njegove nedoumice u vezi s novim radnim perspektivama i sljedećim neizbježnim promjenama u životu. Često se savjetuje s prijateljima, a ponekad izvjesni izbor ne potječe od njegove želje nego je posljedica drugih razloga, koji nikada nisu ekonomske prirode: »Ljudi sa strane koji me ne poznavahu ili valjda po sebi i o meni zaključivahu [...] osumnjičiše me, da je bar jedan motiv mojeg preseljavanja iz Odese u Berlin, iz Berlina u Petrograd, i sada iz Petrograda u Beč bio – povišavanje novčanog dohotka, dakle materijalni dobitak« (II, str. 67). Njega nadasve zanima boraviti i raditi u mjestima gdje ima svakako bolje uvjete za napredovanje u svojoj struci.

Ima, međutim, i u drugom djelu *Spomena* dosta zanimljivih odlomaka, u kojima se naš znanstvenik prepušta pisanju: primjerice samo, tek jednom rečenicom, iz jednog od pisama upućenih Račkomu, Jagić uspjeva objasniti kako je njemu i supruzi bilo dosadno živjeti u Berlinu, gdje je iz tih razloga kupio za cijelu obitelj trajnu kartu za zoološki vrt: »Nadam se da ću doskora znati svakoj divljoj i pitomoj kozi ime kako se zove. To nam je jedina zabava u dosadnom Berlinu« (I, str. 348). Prvi su utisci o Petrogradu, i općenito cijeli dio koji se odnosi na Sjevernu Palmiru, veoma zanimljivi i slikoviti: »Pre svega ogromni saobraćaj, sve u saonicama, koje jure u više redova, među malima prostima veće raskošne sa sjajnom upregom, skupocenim amovima, krupnim u krzno odevenim kočijašima, koji dubokim basom podvikuju 'берегисъ' – toga nećeš naći u ostaloj Evropi. Mnoge kuće obojene živahnim žućkastim, crvenkastim, zelenkastim, čak udvojenim bojama, na njima golemi napisi raznih trgovina krupnim slovima, prozori i vitrine napunjeni tovarima velike

¹⁴ Da spomenem samo nekoliko imena čija su pisma upućena Jagiću prisutna u *Spomenima*: među Rusima, gore navedeni Sreznevskij (do njegove smrti 1880. godine; na njegovo je mjesto, na Petrogradskom sveučilištu, Jagić potom bio pozvan), Pypin (»duže vremena jedini liberalni Rus, koji se ozbiljno bavio slavizmom« *Spomeni* II, str. 43), »drugi nezaboravni« Šahmatov, zatim Veselovskij, Fortunatov i Potebnja; Česi: Gebauer, Jireček, Oblak, Poljak Baudouin De Courtenay itd.

cene, među kojima sjaju malahitske stvari, vaze, satovi, narukvice itd. K tomu dolaze mnogobrojne crkve i kapelice, većinom u vizantijskom stilu, dalje tako zvani 'Гостинный дворъ' i t.d. Sve to zajedno čini nezaboravljiv utisak, misliš i preko volje da si prenesen u nekakav novi praznični svet, kojemu nema ništa jednaka u centralnoj Evropi« (I, str. 159). Za vrijeme svog prvog boravka u tom gradu godine 1872., Jagić ima priliku sresti se s Dostojevskim, jedne večeri kod kolege Lamanskoga, ali tom događaju posvećuje svega tri redaka: »[...] jedan put sam kod njega na večer video Dostojevskoga: svačije su oči bile u njega uprte, što njemu kao da je smetalo, govorio je vrlo malo« (I, str. 161). Iz Berlina se Jagić vraća u Petrograd 1880., da bi tamo zauzeo svoje mjesto na Sveučilištu i u Akademiji, i kako on piše »istim putem i opet sasvim drugojače« (II, str. 1), a svakako s osjećajem da se on i njegova obitelj vraćaju »svoji k svojim« (ibid.). Premda kritičan u odnosu na rusku politiku i nadasve u odnosu na ruski stav prema drugim slavenskim narodima, Jagić je zadovoljan svojim poslom u Petrogradu i teška srca ostavlja taj grad da bi se preselio u Beč: »Teško mi je bilo ostavljati Rusiju, u kojoj sam našao toliko srdačnih prijatelja i poznanika, kao nigde od pre ni posle – to mogu sada dodati« (II, str. 29). Život se, međutim, miješa s poslom: njegova se supruga ovaj put u Petrogradu nije osjećala zadovoljnom i bila je zabrinuta za budućnost njihova sina. Zbog toga je došlo među njima do napetosti, »koliko nigda ni pre ni posle. Bilo je i suza!« (ibid.). Pričajući o nedoumicama u vezi sa selidbom i izborom između Petrograda i Beča, Jagić otvara mali prozor na svoj porodični život, kao na paradigmatski život od »jučerašnjeg svijeta« (t.j. *Welt von Gestern* o kojemu s elegantnom nostalgijom piše Stefan Zweig i koji od završetka prvog svjetskog rata više ne postoji), i na svoju prirodu, koja se također može djelomično smatrati paradigmom toga svijeta. On visoko cijeni težnje ruskih pametnih žena za podizanjem i širenjem vlastitoga obrazovanja, ali samo ukoliko je to »oplođivanje ruskog porodičnog života« koji je »najprirodnije zvanje svake školovane i neškolorane devojke« (II, str. 24). S druge strane je ovakvo »večito isticanje velikog značenja, koje ima u ruskom društvu i za društvenu prosvetu ruska žena, mnogo pripomoglo nezadovoljstvu moje drage skromne žene« (II, str. 50). Jagić otvoreno priznaje da je »poredeći ovu žensku radnju na prosvetnom polju sa skromnim životom moje nezaboravne žene, koja se sasvim posvetila domaćinstvu, deci i kući, bio ponešto pristran, zaboravljajući njezine velike zasluge za uzoran uzgoj dece i za bezkrajno požrtvovanje spram mene« i posvećuje svoje neizmjereno kajanje »svetoj uspomeni njene vrline« (ibid.).¹⁵

Jagićevim *Spomenima* možemo dakle pristupiti s različitih točaka motrišta: sjećanja našeg jezikoslovca mogu biti korisna povjesničarima i slavistima, mogu pojasniti određena pitanja vezana za Jagićev javni život i njegove

¹⁵ Sidonija je, naime, umrla godine 1914.

izjave, ili pak politička opredjeljenja (on naime tvrdi da ne voli politiku i da se njome nikad nije bavio, ali s obzirom da je postao tako značajnim predstavnikom svoje struke, nije mu ipak bilo moguće izbjeći izvjesne odluke); zahvaljujući brojnim pismima možemo saznati o složenim odnosima unutar europske slavistike na njezinom samom početku, te čitati ih kao sliku jednog davnog i proteklog vremena, i jedne minule koncepcije same slavistike kao što Jagić i primjećuje: »Među početkom mojeg delovanja u Beču i krajem moje aktivnosti (1886.–1908.) mogao sam zametiti neku razliku u pogledima mladeži na slovensku nauku. Dok su representanti starijih pokolenja, počevši od Dobrovskoga do Miklošića i njegovih učenika, među kojima nije moje mesto posljednje, gledali su da svedu slavistiku u jednu organizovanu celinu, čijim centrom bejaše stara crkvena slovenština sa celim kompleksom pitanja svezanih sa njenom pojavom, a sve ostalo smatralo se predmetom nižega reda, počela je još pod kraj devetnaestoga stoleća preotimati prvenstvo specijalna filologija modernih jezika i literatura, kao ruska, poljska, češka, srpsko-hrvatska itd. A nekošnji centralni predmet bio je potiskivan na zadnji plan. Jedinstvo slavistike bilo je razklimano evolucijom naukom i porastom interesa za posebne jezike i literature« (II, str. 210).

Treba, na završetku, istaknuti da su Jagićevi *Spomeni* ne samo autobiografska priča jednog izuzetnog čovjeka koji je ostavio neizbrisiv trag u filologiji kao i u kulturnoj povijesti Slavena, već i da su ti isti *Spomeni*, zahvaljujući njihovom bogatstvu i dokumentarnoj vjerodostojnosti, još i danas nezamjenljiv izvor podataka za slaviste i povjesničare. Činjenični karakter ovih stranica ne isključuje njihovu umjetničku i estetsku vrijednost, koja najvjerojatnije nije bila izričita namjera Vatroslava Jagića, tipičnog predstavnika proznog i faktografskog razdoblja pozitivizma.

JAGIĆEVI SPOMENI MOJEGA ŽIVOTA

Sažetak

Po Philippe Lejeuneu autobiografija je »retrospektivna priča koju stvarna osoba piše kada ističe svoj individualan život, a posebno povijest svoje ličnosti«. Ako prihvatimo ovu, premda dosta općenitu definiciju, Jagićevi *Spomeni mojega života*, ustvari su autobiografija. S druge strane imaju i dokumentarnu vrijednost jer je njihov pisac znanstvenik koji drži do točnosti pa svakoj tvrdnji dodaje provjerene podatke. Na taj način uz povijest jednog života, dobivamo i neku vrstu povijesti slavistike, kao i cijele jedne epohe. Pisana na podsticaj Bečke Akademije, koja je izdala njemačku verziju (*Erinnerungen aus meinem Leben*), dva sveska *Spomena*, na kom je Jagić radio do nekoliko tjedana prije smrti, a koji je priredio Milan Rešetar, dragocjeni su izvor za proučavanje i bolje upoznavanje tadašnje bečke i europske slavistike.

SPOMENI MOJEGA ŽIVOTA VON VATROSLAV JAGIĆ

Zusammenfassung

Laut Philippe Lejeune ist die Autobiographie »eine rückblickende Erzählung die die eigene Lebensgeschichte und insbesondere die Geschichte der eigenen Persönlichkeit in den Vordergrund stellt«. Wenn wer diese ziemlich allgemeine Aussage von Lejeune in Erwägung ziehen, sind die *Spomeni mojega života* von Jagić doch eine Autobiographie. Andererseits aber sind die *Spomeni* auch ein Dokument von hohem Wert, da ihr Verfasser ein Wissenschaftler ist, der auf die Genauigkeit Wert legt und für jede seiner Behauptung die Beweise liefert. Somit ist diese Lebensgeschichte auch eine Geschichte der Slavistik und die Dokumentation einer ganzen Epoche. Die deutsche Auflage *Erinnerungen aus meinem Leben* wurde auf die Initiative der Wiener Akademie verfasst und veröffentlicht. Jagić arbeitete bis vor einigen Wochen vor seinem Tode an den zwei Bänden der *Spomeni* die von Milan Rešetar bearbeitet wurden. Diese Bänder sind eine wertvolle Quelle für die Forschung und erlauben sowohl die wiener, als auch die europäische Slavistik dieser Epoche besser kennen zu lernen.

Dubravko Jelčić

Spomen na Jagića u svjetlu njegovih *Spomena mojega života*

Teze

Izlaganje (referat sa znanstvenoga skupa)
UDK 929 Jagić, V.

O Vatroslavu Jagiću* napisana je do sada obilna literatura, koja bi ispunila nekoliko omašnih svezaka. Opisivani su i prepričavani, raščlanjivani i valorizirani gotovo svaki od mnogobrojnih njegovih radova, i premda su se ponekad čuli i kritički prigovori i polemički intonirane primjedbe, može se reći da su se oni gubili pred množinom i uvjerljivošću superlativa, koji su izrečeni o njima kao i o cjelini Jagićeva djela. Ipak, jedno je njegovo impozantno djelo do danas nedostatno razmatrano. Riječ je dakako o autobiografiji *Spomeni mojega života*; posthumno tiskanoj u dva sveska, nakladom Srpske akademije nauka u Beogradu. Ta doista originalno zamišljena i ostvarena autobiografija izaziva mnoga pitanja, koja su sve do sada, ako se ne varam, marljivo zaobilazna kad god se i na kojoj god razini govorilo o Jagiću i njegovu kompletnom ukupnom djelu. Često su je pojedini autori, prikazujući različite aspekte Jagićeva rada, s pravom citirali, jer je ona doista nezaobilazna kao bogato vrelo najraznovrsnijih podataka o Jagiću i o njegovu vremenu, ali ona sama nije bila predmet razmatranja i prosuđivanja. Ne govore o njoj ni Stjepan Damjanović u knjizi *Portreti hrvatskih jezikoslovaca* (1993.), ni Radoslav Katičić u šestom svesku *Hrvatskog biografskog leksikona* (2005.), ni Mihovil Kombol u iscrpnom predgovoru Jagićevim *Izabranim kraćim spisima* (1948.), koji je kasnije, neznatno skraćen, Marin Franičević uvrstio kao predgovor Jagićevoj knjizi tiskanoj u ediciji *Pet stoljeća hrvatske književnosti* (1963.). U tom članku Kombol se na nju često poziva i često je citira, ali o njoj posebno ne govori niti u svoj izbor 1948. uvrštava ma i najmanji fragment iz nje.

Može se to objasniti samo jednim razlogom: ta knjiga je sama po sebi više nego izazovna, a izazovna je zato jer Jagićeve nedosljednosti, protuslovlja i

* Riječ na Međunarodnom znanstvenom skupu o Vatroslavu Jagiću, u Varaždinu, 14. listopada 2005.

zablude, primjetljive i prije nje, dovodi do kulminacije i sažima u pitanja, koja »u ono vrijeme«, naime vrijeme Jugoslavije, nije bilo nimalo preporučljivo, pa možda čak ni moguće bez ozbiljnih posljedica, već i samo postavljati, a kamoli još i odgovarati na njih, i to odgovarati onako, kako se jedino i može odgovoriti, dok se danas postavljanje tih pitanja i odgovori na njih izbjegavaju jer Jagićevi štovatelji, koji ga s pravom cijene, ne žele okrnjiti njegovu veličinu i slavu, koja je već odavno neupitna činjenica širom slavističkog svijeta od Beča do Berlina i od Petrograda do Zagreba.

Jagićeve zasluge za hrvatsku filologiju ni ja ne bih želio osporiti ni umanjiti ni za samo jednu najsitniju mrvicu, premda ne bih prihvatio baš sve hvalospjeve, koji su mu izricani. Njegovu znanstvenu veličinu i njegove znanstvene vrijednosti, osim u mnogočemu što je već spominjano, vidim ponajprije u tome, što je shvaćao nepobitnu činjenicu, koje mnogi hrvatski jezikoslovci ni danas nažalost nisu svjesni, da je studij jezika – svakoga jezika, a osobito hrvatskoga – defektan i zapravo nemoguć bez studija književnosti koja je na tom jeziku pisana, kao što ni studij bilo koje književnosti, a naročito hrvatske književnosti, nije potpun ni valjano utemeljen bez studiranja jezika na kojemu je ona pisana. Nema jezika bez književnosti, kao ni književnosti bez jezika: to je temeljna poruka Jagićeva, nju i sad smataram aktualnom poukom koju ni danas – ponovit ću – mnogi (srećom, ne svi!) hrvatski jezikoslovci nisu razumjeli. Zato hrvatsko jezikoslovlje u domovini, a posebice u svijetu, danas i stoji tu gdje stoji. Primjere zasad ne ću navoditi.

Ali ako se zapitamo, o kojem to jeziku i o kojoj književnosti govori Jagić, naići ćemo na prve nejasnoće i prve nedoumice. Jedan od prvih njegovih radova, a tiskan je u *Književniku* 1864., ima naslov »Iz prošlosti hrvatskog jezika«. Iste godine objavljuje i prvi dio »Primjera starohrvatskoga jezika iz glagolskih i ćirilskih starinah«. A samo deset godina kasnije, 1874., Jagić u *Narodnim novinama* objavljuje članak »K historiji hrvatskoga ili srpskoga jezika«. Naslov njegove studije, tiskane u *Radu* Jugoslavenske akademije godine 1869. glasi »Trubaduri i najstariji hrvatski pjesnici«, iste godine u Akademijinim *Starinama* tiskat će i studiju »Ogledi stare hrvatske proze«, koju godinu prije tiskao je u *Književniku* (1866.) članak »Kratak prijedlog hrvatsko-srpske književnosti posljednje dvije godine«, a 1896. šalje iz Beča u Petrograd studiju »Dvanaesterac u starijim pjesmama slavenskih (srpsko-hrvatskih) pjesnika u Dalmaciji«, koju je Mihovil Kombol preveo (očito iz rukopisa) a Marin Franičević uvrstio među Jagićeve izabrane radove tiskane u ediciji *Pet stoljeća hrvatske književnosti*. Do kada je Jagiću hrvatski jezik bio *hrvatski*, a od kada mu je *hrvatski ili srpski*, i zašto, o tome nitko ne kaže ništa. Do kada je hrvatska književnost *hrvatska*, a od kada je *hrvatsko-srpska*, zatim i *srpskohrvatska*, i zašto, ni o tome ni riječi. Radi li se o nejasnoćama, koje su dovele do terminološke zbrke?

Jagić u mnogim radovima odaje eksplicite priznanje Vuku Karadžiću, ali istodobno iznosi važne činjenice koje implicite osporavaju i pobijaju mnoge, ako ne i sve glavne zasade Vukove. Osuđuje uskoću Broz-Ivekovićeve *Rječnika* i koncepciju Maretićeve *Velike gramatike i stilistike*, čime je zapravo ukazao na štetne i znanstveno neodržive implikacije vukovskog pristupa hrvatskom jeziku, što mu međutim nimalo ne smeta da i dalje tvrdi kako su hrvatski i srpski jezik jedan jezik. Hrvatski i srpski su jedan jezik, ali on zaštićuje osebjnosti hrvatskog jezika neoborivim primjerima i zavidnom vještinom.

Ono što smo u početku smatrali nejasnoćama, sada već možemo nazvati protuslovljima. Zastupa jedinstvo hrvatskog i srpskog jezika, a odupire se onima koji to jedinstvo primjenjuju *in praxi*. Vukovac, koji se odupire Vuku: doista, neobična pozicija za jednog učenog filologa, koji je osim svega okićen još i titulom utemeljitelja hrvatske slavistike!

Ali najveće iznenađenje dolazi na kraju: *Spomeni mojega života*. Nije bitno što su oni tiskani ćirilicom, u izdanjima Srpske kraljevske akademije nauka, nego to što su pisani srpskim jezikom: i leksički, i morfološki, i sintaktički. Je li njihov pisac htio dokazati jedinstvo hrvatskog i srpskog jezika, makar i pod cijenu odustajanja od svojih ranijih stajališta? Ili je stvaranje Jugoslavije godine 1918. doživio kao realizaciju svojih nagnuća izraženih u članku »Za ideju hrvatsko-srpskog jedinstva« (*Bosanska vila*, 1910.) pa je pomislio da je došao trenutak u kojem se hrvatski jezik mora povući pred srpskim i utopiti, to jest nestati u njemu? A ako je tako, je li to znak da je i on to jedinstvo zamišljao unitaristički, onako, kako su ga zamišljali srpski političari i jezikoslovci?

Kad je godine 1873., birajući između Zagreba i Berlina, izabrao Berlin, Franjo Marković je zaključio, da je domovina »sirota premalena za njegovu slavu«, a Jagić je i sam priznao da je u toj odluci sudjelovala »i neka taština ili častoljublje«. Pošteno je to priznao i pošteno zapisao, i Markovićevu izjavu i svoje motive, u prvoj knjizi svojih *Spomena*, str. 233–234. I dodao: neka o tome »drugi izriču svoj sud, ma i nepovoljno ispao za mene«.

I evo, to sada činimo. Ljudi velikog dara ostavljaju velika djela. Ali i njihove grješke su velike, kao i njihove zablude, utoliko veće, ukoliko su veće njihove darovitosti. Pa ako je taj sud u ovom slučaju i nepovoljan, kao što je i sâm Jagić predviđao, pokušajmo ga relativizirati analognim primjerima i objektivnim okolnostima, koje su išle na ruku njegovim (i ne samo njegovim) ljudskim slabostima.

Sjetimo se: i Bernard Shaw i James Joyce, rođeni Irci, obojica iz Dublina, pisali su engleskim jezikom, a ne irskim, i bili predstavljani godinama kao engleski pisci, sve do nedavnih dana, kad je Republika Irska postala samostalna država. Da je ona to bila i u vrijeme njihova rođenja i njihova stvaranja, oni bi

zacijelo bili priznati kao irski pisci, pisali bi irskim jezikom, koji vjerojatno i ne bi doživio žalosnu sudbinu koju je doživio, da izumire u vlastitoj domovini. A zar bi Ivan Meštrović na Svjetskoj izložbi godine 1911. u Rimu izlagao u srpskom paviljonu, da je postojao hrvatski paviljon (a on bi postojao da je tada postojala samostalna hrvatska država)? I bi li Ivo Andrić bio jugoslavenski diplomat, da je postojala samostalna hrvatska država?

Možemo se pitati zašto veliki talenti, ne svi, ali mnogi i u znanosti i u umjetnosti, često imaju tako silnu potrebu za osloncem na državu i njene institucije, ali činjenica jest da oni tu potrebu vrlo često osjećaju i otvoreno pokazuju. Tim pitanjem otvara nam se nova tema, pa iako je ona logični nastavak naših dosadašnjih razmišljanja, ostavimo je za neku sljedeću priliku.

Zagreb, 13. listopada 2005.

SPOMEN NA JAGIĆA U SVJETLU NJEGOVIH
SPOMENA MOJEGA ŽIVOTA

Sažetak

Jedno od Jagićevih impozantnih djela koje je do danas ostalo znanstveno nerazmatrano jest njegova originalno zamišljena i ostvarena autobiografija *Spomeni mojega života*; djelo posthumno tiskano u dva sveska, nakladom Srpske akademije u Beogradu. *Spomeni mojega života* pisani su srpskim jezikom i sadrže niz nejasnoća i protuslovlja u piščevim pogledima na hrvatski jezik što se zasigurno može protumačiti i činjenicom da je autor, inače nedvojbeni autoritet u struci, imao potrebu za osloncem u državi koja nije bila hrvatska.

ANDENKEN AN JAGIĆ IM RAHMEN SEINER
 ERINNERUNGEN MEINES LEBENS

Zusammenfassung

Ein des Jagićs imposanten Werkes, das bis heute wissenschaftlich nicht erforscht wurde ist seine originell ausgedachte und geschaffte Autobiografie *Erinnerungen meines Lebens*. Das Werk wurde nach seinem Tod in zwei Bände im Verlag der serbischen Akademie in Belgrad gedruckt. Die *Erinnerungen meines Lebens* auf Serbisch geschrieben enthalten Unklarheiten und Widersprüche im Hinblick auf die kroatische Sprache, was sicherlich mit der Tatsache zu erklären ist, dass der Autor, sonst eine zweifellose Autorität in seinem Fach, das Bedürfnis nach einer Stütze im Staat hatte, der nicht Kroatien war.

Ivan Pederin

Prilog za životopis Vatroslava Jagića

Pregledni članak
UDK 929 Jagić, V.

U Jagićevim životopisima više je riječ o prilikama u kojima je živio i djelovao u Hrvatskoj, ne u Rusiji ili Berlinu, o njegovom djelu, a manje o njemu samom, njegovom životu. Tu se vidi da je on bio pripadnik mlađeg naraštaja hrvatskih intelektualaca koji nije bio protumađarski u onoj mjeri u kojoj je to bio stariji naraštaj – ilirci. Vidi se da je s Franjom Račkim i Jankom Torbarom bio urednik *Književnika*.¹

Vatroslav Jagić rođen je 1838. u Varaždinu. Otac mu je bio čizmar i želio je da Vatroslav postane svećenik. Vatroslav se školovao u Varaždinu u upravo otvorenoj osmogodišnjoj gimnaziji što je bilo izraz kulturnih ambicija varaždinskih građana, a i doba koje je uopće bilo naprednjačko u svojoj habsburškoj zajednici naroda i u Europi. U višim razredima te gimnazije nastava je bila od 1854./55. pretežito na njemačkom jeziku što se obrazlagalo nerazvijenošću hrvatskog² i ne bez osnove jer je njemački zaista bio razvijeniji od hrvatskog koji se počeo sustavno njegovati kao jezik suvremene uljudbe tek u ilirizmu, a ilirizam je našom krivnjom kasnio za mađarskim i češkim preporodom nekih 40 godina. Niže će se vidjeti da je Baltazar Bogišić u slijedećim desetljećima skovao hrvatsko pravno nazivlje, a vlast je u Dalmaciji podržavala razvitak hrvatskog jezika, a posebno pravnog nazivlja.³ Postojale su sumnje da li hrvatski ima razvijeno znanstveno nazivlje i da li je podoban za poduku po znanstvenim načelima. Međutim, na drugoj hrvatskoj strani čuli su sve češći

¹ To se vidi iz uvodnog teksta Mihovila Kombola bez naslova za *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, knj. 43, prir. Marin Franičević, Zagreb, 1963. i »Uspomene i sjećanja«, ibid., str. 248–254. samog Jagića.

² Mirjana Gross, »O društvenoj pozadini mladoga Vatroslava Jagića«, *Jagićev zbornik*, uredili Ivo Frangeš, Aleksandar Flaker, Riccardo Picchio, Nullo Minissi, Zagreb, 1986., str. 18, 28. Autorica koja je u ovom radu vrlo često spominjala germanizaciju i germanizatore nije navela odluke, rješenja ili zakone kojima bi se nama nametnuo njemački jezik.

³ Ivan Pederin, »Austrijska jezična politika u Hrvatskoj i briga za standardizaciju hrvatskog jezika u Dalmaciji«, *Jezik*, god. 43, br. 3, str. 91–109; Zagreb, 1996. Isti, »Pokretanje *Zore dalmatinske* u raspravama austrijske cenzure«, *Zadarska smotra*, XLIV, br. 3–4, str. 39–43; Zadar, 1995. Kad je predsjednik ureda za reviziju knjiga u Beču češki grof Josef Sedlnitzky odobrio pokretanje *Zore dalmatinske* obrazložio je to potrebom da se hrvatski jezik razvija.

zahtjevi da nastavni jezik postane hrvatski, pa je hrvatski i uveden 1860. u srednje škole, a da se oni što su zagovarali njemački nisu odlučno protivili. Tada, a to je bilo doba bana Josipa Šokčevića, su činovnici, što su slabo znali hrvatski, dobili i premještaj iz Hrvatske.⁴ Jagić je kasnije dobio stipendiju za studij u Beču. U Zagreb je došao 1860. i tu ostao do 1871. Bile su to vrlo plodne godine njegova života u kad je on svojim publikacijama zacrtao budući program *Arhiva za slavensku filologiju* koji je pokrenuo 1875. u Berlinu. On je tada u Zagrebu utemeljio i izdanje *Stari pisci hrvatski*.

Apsolutizam nije bio demokratski pokret, ali je bio naprednjački, a Alexander Bach bio je 1848. na barikadama.⁵ Bach je donio suvremeni zakon o tisku, zaštitio je autorska prava, proizvodnja knjiga nije više bila u rukama malih obrtnika, već u nadležnosti suvremenih izdavačkih kuća koje su imale odgovornog, tehničkog i gospodarskog urednika, a pravi vlasnik bio je anonimni kapital.⁶ Sad je bilo dopušteno objavljivati političke članke, što u predožujsko doba nije bilo jer je politika bila u isključivoj nadležnosti c. k. Više policije. Sad su postojali politički listovi i politika je prividno bila dostupna i malom čovjeku s ulice što je djelovalo demokratski. Kako su politički listovi morali položiti jamčevinu iz koje će se naplatiti moguća globa, pojavili su se specijalizirani listovi, književni, znanstveni itd. To je bio *Arkiv za povjestnicu jugoslavjansku*. Cenzura je ukinuta u veljači 1848., ali je uveden nadzor nad tiskom, časopisi su, kako naprijed istakosmo dobili *odgovorne* urednike koji su morali znati što se može objaviti, a što ne, odnosno što će se kazniti globom pa i tamnicom. Taj nadzor bio je međutim vrlo obazriv 1860.-ih i 1870.-ih godina, a pooštren je 1880.-ih godina poslije okupacije Bosne i Hercegovine i protektorata nad Srbijom, kad je kao organ nadzora uvedena i *tiskovna policija*.⁷ Carski internuntius pri Porti Anton Prokesch barun von Osten (od 1871. bio je i grof) istisnuo je Rusiju i Francusku s Porte.⁸ Napoleon III. osvetio se s Magentom i Solferinom, Carevina je potom poražena i kod Kraljičina Graca 1866., ali je Carevina poslije svakog vojnog poraza obično bivala politički utjecajnija,⁹

⁴ Ibid., str. 30.

Josip Bratulić, »Jagićeve zagrebačke godine«, *Jagićev zbornik*, str. 41–48.

⁵ Josef Redlich, *Das österreichische Staats- und Reichsproblem, Geschichtliche Darstellung der inneren Politik der habsburgischen Monarchie von 1848. bis zum Untergang des Reiches*, Leipzig, 1920., str. 75.

⁶ Ivan Pederin, »Austrijski propisi o tisku i nadzor nad dalmatinskim tiskom (1848–1863)«, *Bibliotekarstvo*, sv. 32, str. 106–116 i 33, str. 62–71; Sarajevo, 1986. i 1987.

⁷ O austro-ugarskom protektoratu nad Srbijom vidi: Ivan Pederin, »Austro-ugarski prodor na Balkan – protektorat nad Srbijom 1879–1881«, *Kolo*, XIII, str. 130–146; 2003. Isti, »Srbija u doba aneksije Bosne i Hercegovine«, *Hrvatska misao*, n. s., 30/32. str. 111–128; Sarajevo, 2004.

⁸ Rad o tome predložio sam za objavljivanje.

⁹ Ivan Pederin, »Austro-ugarska nagodba (1867) kao nagodba austrijske policije sa zapadnom masonerijom«, *Hrvatska obzorja*, V, br. 3, str. 627–648; 1997.

pa se ona poslije ovih poraza nagodila s Mađarskom, ostvarila 1872. protektorat nad Crnom Gorom,¹⁰ okupirala je Bosnu i Hercegovinu, ostvarila svoj protektorat nad Srbijom i ustrojila Trojni savez kojim je vezala Italiju i ujedinjenu Njemačku uz svoju politiku prodora na jugoistok koji je caru savjetovao Josip Jelačić.¹¹ Za nas Hrvate važno je da smo 1868. sklopili Nagodbu s Mađarskom koja je u našoj povjesnici bila ocijenjena kao poraz. Međutim, od kraja XVIII. stoljeća bjesnila je polemika s Mađarima koji su tvrdili da je Hrvatska *pars adnexa sacrae coronae*, dok smo mi tvrdili da je ona *regnum socium*. Godine 1868. Hrvatska je priznata kao Kraljevina Hrvatska-Slavonija i dobila je ograničeni državni suverenitet koji je bio manji od mađarskog samo po tome što nije imala ministarstvo privrede. Međutim hrvatski utjecaj na Dvoru bio je veći, išao je preko brojnih hrvatskih generala u c. k. vojsci, pri čemu valja naglasiti da je Hrvatska bila politički utjecajnija zbog toga jer je prodor na jugoistok išao upravo preko Hrvatske, točnije preko Dalmacije. Mađarska je dobila samo Rijeku i time se morala odreći Kossuthovog bojnog poklika *tengere magyar* koji se oslanjao na spjev Zriny Miklosa *Az Adriai tengere sirenaja*, a Zriny Miklosa odgojio je Pazmany Peter, mađarski »Cicero u ornatu«. Točnije, Mađarska je s Rijekom dobila samo rudiment toga poklika, ostala je zatvorena u Podunavlju i preostalo joj je samo da se bude nezadovoljna što je bilo osobito jasno početkom XX. st. kad je kralj čak raspustio mađarski parlament. Za Hrvatsku je bilo loše što nije dobila Rijeku, Dalmacija se nije mogla priključiti Kraljevini Hrvatskoj-Slavoniji jer bi to dovelo Mađarsku na more, a to nije htio Dvor.¹² U 1860.-im godinama je Ivan Mažuranić, nekoć Jelačićev tajnik u Beču, pripremao teren za izgradnju suvremenog političkog, kulturnog i znanstvenog sustava u Hrvatskoj.¹³ Položaj u kojem se našla Hrvatska godine 1869. nije bio uopće loš i skupina hrvatskih intelektualaca na čelu s Franjom Račkim, Franjom Markovićem, Josipom Torbarom, Matijom Mesićem, Vatroslavom Jagićem i drugima dao je već inicijativu za organizaciju nacionalne književnosti. Oni su ranije pokrenuli časopise *Književnik* (1864.–1866.), *Dragoljub* (1867.) želeći stvoriti tip časopisa koji će

¹⁰ O tome Ivan Pederin, »Pokušaj prodora na zapad Crne Gore, Srbije i pravoslavlja u XIX. stoljeću«, *Croatia Christiana Periodica*, god. XVI, br. 30, str. 183–223; 1992.

¹¹ Ivan Pederin, »Josip Jelačić i Dalmacija kao odskočna daska za austrijski prodor na jugoistok (1850-ih godina)«, (O 200 obljetnici rođenja), *Zadarska smotra*, god. L, br. 5–6, str. 11–26; Zadar, 2001. Isti, »Grof Jelačić und die Südostpolitik der Monarchie – Josip Jelačić i austrijska politika na jugoistoku«, *Zadarska smotra*, god. L, br. 5–6, str. 27–74; Zadar, 2001.

¹² C. k. Ministarstvo rata protivilo se čak gradnji željeznica iz Dalmacije prema Podunavlju o čemu je francuski konzul iz Dubrovnika pisao svom ministru Ministère des Affaires Etrangères Paris, Archives diplomatiques, Autriche, Raguse, vol. 8–9. Correspondence consulaire et commerciale, mikrofilm, CCC Raguse. Pisma od 24. ožujka i 16. svibnja 1871. upućena ministru vanjskih poslova Julesu Favre.

¹³ Ivan Pederin, »Politička djelatnost Ivana Mažuranića 1860-ih godina u Beču«, *Hrvatska obzorja*, IV, br. 3, str. 604–61; 1996.

biti važan čimbenik odgoja i naobrazbe suvremene nacije. Nisu uspjeli jer još nije bilo Nagodbe s kojom smo dobili suverenitet u kulturi, školstvu i znanosti pored ostalog, a to je značilo da nije bilo novaca za financiranje znanosti i kulture, odnosno nešto malo novaca davao je Strossmayer. Kad je sklopljena Nagodba, Hrvati su dobili svoje novce i ona skupina intelektualaca kojoj je pripadao i Vatroslav Jagić, kako naprijed vidjesmo, pokrenula je *Vienac* 1869., to najvažnije poduzeće u svih pet stoljeća hrvatske književnosti koji je stvorio suvremeno čitateljstvo, a to je bilo hrvatsko, i nisu mu smetale granice prema Dalmaciji, Istri i Bosni, pa danas mirno možemo reći da je *Vienčeva* zasluga, pored zasluga katoličke Crkve, što su Bosanac, Dalmatinac, Istranin isto tako Hrvati kao što su to Slavonci ili Zagorci. Ovdje valja dodati da su se katolički svećenici, a tako i bliži i dalji potomci njemačkih doseljenika u Hrvatsku isticali u hrvatskom preporodnom pokretu kao: Pavao Stoos, Franjo Rački, Josip Juraj Strossmayer, Vatroslav Lisinski (Fuchs), Šime Ljubić, Juraj Biankini,¹⁴ fra Grgo Martić, Rikard Flieder Jorgovanić, Juraj Haulik koji je podržavao Kukuljevića o čemu je on pisao Šimi Ljubiću, Ante Starčević koji je pohadao sjemenište, Mihovil Pavlinović,¹⁵ fra Ivan Frano Jukić, Mato Vodopić, Ivan Danilo, Jakov Čuka, fra Ante Konstantin Matas, tršćanski biskup Juraj Dobrila, Maksimilijan Vrhovac i dr. U Dalmaciji je prva gimnazija s hrvatskim kao nastavnim jezikom bila sinjska franjevačka gimnazija.

U *Vienču* je počeo i razvio se hrvatski realizam i to dva desetljeća iza njemačkog ili francuskog što nikako nije krivnja naše »zaostalosti«, već dosta spore modernizacije Carevine koju smo izložili. Carevina se uopće sporo modernizirala, ona je prvu željeznicu uvela npr. 1846., to je bila *Nordbahn*, željeznica od Beča do Praga, a to je gotovo pola stoljeća kasnije od Thomasa Cooka koji je počeo kao privatnik s izgradnjom engleske željezničke mreže. Kad se prati austrijski razvitak onda se čovjek mora zamisliti zašto to stalno kašnjenje. Valja misliti da je Josip II. doživio neuspjeh sa svojim, Napoleon je bio nagao i nepromišljen, pa se austrijska uprava poslije 1815. držala oprezno i postupno se modernizirala.¹⁶ Tako smo mi Hrvati, koji smo bili u sastavu

¹⁴ Juraj Biankini je bio sin doseljenika iz Jakina. Brat mu je bio časnik talijanske kraljevske vojske. Među dalmatinskim preporoditeljima bilo je mnogo ljudi s talijanskim prezimenom kao zadarski dvorski savjetnik Josip Antonietti i dr.

¹⁵ Ovdje moram dodati da sam ja pozvan na simpozij o Pavlinoviću 1987., ali mi ipak nije bilo dopušteno da na tom simpoziju održim svoj referat jer je Pavlinovića valjalo prikazati, doduše kao zaslužnog Hrvata, ali i kao konzervativnog katolika. Ja sam prikazao njegove veze s liberalnim katoličkim talijanskim filozofima Antoniom Rosminijem i dr., pa sa liberalnim austrijskim bizantologom G'frörerom i to se organizatorima nije sviđalo. Rad sam ipak objavio: Ivan Pederin, »Mihovil Pavlinović kao književnik i narodnjački ideolog«, *Marulić*, 21, br. 1. str. 52–71; 1988. O Hauliku koji je podupirao Kukuljevića vidi u članku »Kukuljevićeva pisma Šimi Ljubiću« u ovdje citiranom radu.

¹⁶ I pored toga je ta uprava modernizirala npr. školstvo u Dalmaciji već od 1820.-ih godina i to od domaćih snaga. Vidi: Ivan Pederin, »Odjek školske reforme Marije Terezije u Dalmaciji (1815–1826)«, *Kolo*, XIV, br. 4. str. 218–231; 2003.

te habsburške zajednice naroda, zakasnili dva desetljeća u organizaciji naše suvremene književnosti što se dosta brzo nadoknadilo.

Dana 15. prosinca 1868. sastavljen je odbor u kojem su se našli Franjo Rački, Matija Mesić, Janko Jurković, Josip Torbar i Vatroslav Jagić koji je 20. prosinca 1868. odlučio da će se časopis zvati *Vienac*.¹⁷ U prvim tečajevima *Vienca* izlazila su i *Biogradska književna pisma* napisana pod pseudonijumom, odnosno šifrom pod kojom se po svoj vjerojatnosti krio Vatroslav Jagić i prilozi pod naslovom *Plodovi književnosti hrvatsko-srbske od posljednje dvie godine* zacijelo istog pisca, napisani u namjeri da se razvije hrvatsko-srpska uzajamnost kojoj je Austrija bila naklonjena zbog predstojećeg prodora na Balkan. Ovi prilozi sadrže mnogo konkretnije prosudbe naših književnih prilika, a pisani su u obliku referata vezanih neposredno za svoje doba.

Jagić je ipak uskoro morao otići iz Hrvatske. Franjo Marković i on posvađali su se s Davidom Starčevićem pod Jelačićevim spomenikom. Prva dvojica organizirali su manifestaciju Jelačiću kojeg su cijenili narodnjaci. David Starčević im je prigovorio da slave austrijskog generala. Svađa je došla do bana Levina Raucha pa s dogodilo da su sva trojica otišla iz službe.¹⁸ Jagićevi članci ipak se pojavljuju u *Viencu*, pa uskoro čitamo njegov književnopovijesni prilog pod naslovom »Frankopanov vrtić« kojim je pisac predstavio Frana Krstu Frankopana kao pjesnika.¹⁹ Onda Jagićevi članci pomalo nestaju, ali August Šenoa pomnivo prati razvitak njemačke slavistike bilježi izlaženje Jagićeva *Arhiva*.²⁰ Za nas je to bilo važno jer je Jagić bio naš čovjek u velikom svijetu koji nije zaboravio Hrvatsku.

Jagić je otišao u inozemstvo i tamo ostao, ali se dopisivao s hrvatskim intelektualcima o stručnim, nikada političkim stvarima. Osobito se ističe njegovo dopisivanje s Baltazarom Bogišićem koje je trajalo punih 40 godina od 1866. do 1906.²¹

U pismu 1866. (br. 1) bez točnog nadnevka piše kako se u *Književniku* tiska njegov arheološki prilog *zašto u nas sviat neima o tih stvarih ni pojma, te nerazumije niti onoga što je u našem muzeju*. Jagić nije bio polihistor kao mnogi naši intelektualci XIX. st., osobito u manjim mjestima, ali je bio prožet željom da obrazuje svoj narod, odnosno njegov vodeći sloj. Bilo je to oduševljenje koje danas nema i koje nam nije uvijek lako ni shvatiti. Tako je on iste godina (br. 2.) pisao Bogišiću oduševljeno da prihvaća njegov prilog za svoj

¹⁷ R[udolf] H[orvat], »Prva godina *Vienčeva* života«, *Vienac*, XXIX, br. 35, str. 567–568; Zagreb, 1897.

¹⁸ M. Gross, *Povijest pravaške ideologije*, Zagreb, 1973., str. 168.

¹⁹ *Vienac*, III, str. 318–320; Zagreb, 1871.

²⁰ *Vienac*, »Sitnice«, X, str. 264; Zagreb, 1878. Šenoa prati i rad gradačkog slaviste Grgura Kreka o hrvatskoj književnosti, *Vienac*, VI, str. 464; Zagreb, 1874.

²¹ Nikola Ivanišin, »Jagićeva pisma Valtazaru Bogišiću«, *Arhivski vjesnik*, IV–V, br. 9. str. 9–97; Zagreb, 1961.–1962.

časopis i da će mu isplatiti i honorar. Bio je svjestan značenja znanosti koje nam *osigurava neko mjestance među ostalimi kulturami ovoga svijeta*. Pohvalio je (br. 8.) Bogišićevu izjavu da mu je Zagreb bliži nego Moskva. Zbog loše poštanske službe nije mu dostavljao uvijek korekture, već je korigirao sam. Nema znaka da bi se radovi za *Književnik* cenzurirali, odnosno recenzirali kako je to žalibože običaj danas u istočnoj Europi, ne u zapadnoj. Međutim, iz ovog pisma se vidi da *Književnik* nije imao pravo ni priloga, a ni novaca. Ipak, Jagić je (br. 9.) oštro odgovorio nekom čitatelju koji je nešto primjećivao *da bi bolje bilo da naša mladež uči ono, što se u »Književniku« piše, negoli da prigovara*. Znanost i književnost bile su onda sredstvo obrazovanja predstavničkog sloja naroda, a to je bila stečevina cenzure s kojom je država po prvi put u povijesti snažno intervenirala u književnosti. Ovakav uzvišeni učiteljski ton u obraćanju čitatelju imao je kasnije i Šenoa kao urednik *Vienca*.²² U ono doba počinjanja znanstvenoga rada u Hrvatskoj bibliografijâ nije bilo pa je Jagić (br. 12.) pomogao Bogišiću tako što je našao jednog mladića da za Bogišića skuplja naslove iz Bogišićeve struke u Zagrebu. Jagić se u br. 17. (1867.) tužio Bogišiću na nedostatak novaca u hrvatskom znanstvenom sustavu pa se znanstvena knjiga slabo prodavala i od prodaje se nisu mogli namiriti troškovi tiskanja. Bila je to opet posljedica djelovanja cenzure koja je ustrojila čitateljstvo kao vertikalno sastavljeni sloj obrazovanih i time knjižarstvo napravila neprofitabilnim poduzećem jer je čitanje ograničilo na sloj obrazovanih, više i najviše obrazovanih. Time je znanstveni aparat postao zavisao o subvenciji koju je dosta neredovito davao Strossmayer. Tek Nagodba 1868. riješila je pitanje jer je Hrvatska dobila suverenitet u znanosti i kulturi i time i svoj novac za subvencioniranje znanosti i književnosti.

Iste godine (br. 19.) Jagić je pisao Bogišiću o osnivanju Akademije, ali je opazao da u Hrvatskoj ima *vrlo malo radinih ljudi*. Bio je dakle svjestan glavnog pitanja ustroja znanstvenog aparata bez kojeg se nije mogla ustrojiti suvremena nacija. Onda je (br. 22) hvalio Bogišića zbog njegove plodnosti i spomenuo bečke *piskare* koji su uvijek psovali *panslavizam*, a taj je u Carevini smatran državnim neprijateljem uz drugog neprijatelja – liberalizam. Bogišić je ipak u svojim radovima bio panslavist što je opazao Jagić svjestan da je znanstvena kakvoća Bogišićevih radova moćna zaštita od nadzora nad tiskom, jer još cenzura je preporučala da se znanstveno i umjetnički vrijedni

²² Ivan Pederin, »Odnos austrijske cenzure prema evropskim književnostima, filozofiji, novinstvu i političkoj ideologiji«, *Zbornik Matice srpske za književnost i jezik*, sv. 32/II, str. 201–228; 1984. Isti, »Utjecaj austrijske cenzure na prodaju, širenje i reklamiranje knjiga (1810–1848)«, *Bibliotekarstvo*, sv. 31, str. 23–33; Sarajevo, 1985. Isti, »Dalmatinski pisci, urednici i čitatelji u očima austrijske cenzure«, *Dubrovnik*, XXXI, br. 3–4, str. 5–22; Dubrovnik, 1987. Isti, »Austrijska cenzura od 1810. do 1848. i njezin utjecaj na razvitak knjižnica u Dalmaciji«, *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 30, str. 19–44; Zagreb, 1989. Isti, »August Šenoa kao urednik *Vienca*«, *Riječ*, X, sv. 2, str. 145–184; 2004.

radovi obazrivo cenzuriraju. Jagić mu je nadalje pisao o tome da se pokreće izdavanje serije *Stari pisci hrvatski* i pozivao ga na suradnju. *Panslavizam* u slangu austrijske c. k. Više policije nije bio jasno definiran pa tako ni Jagić nije jasno definirao Bogišićev »panslavizam«. Kad je Bogišić 1868. (br. 23) postao školskim savjetnikom u Krajini Jagić mu je čestitao svjestan da on ovim obavlja uzvišenu funkciju nacionalnog razvitka koja je vrijedna da se podnesu neudobnosti službe. Vjerovao je da ga birokracija neće uspjeti *skučiti pod svoj jaram* kao što nije uspjela pokoriti ni Račkoga dok je bilo u namjesničkom vijeću. Jagić je ovdje bio svjestan razlike između činovnika i znanstvenika koji uvijek traži nove putove za razliku od činovnika. Jagić je bio svjestan važnosti proučavanja narodnog prava kojim se Bogišić bavio, ali mu je ipak bilo žao što Bogišić odlazi iz bečke Dvorske knjižnice gdje je radio. Bilo mu je važno da se u toj knjižnici nalazi *našinač*. Dotada se Jagić često raspitivao kod Bogišića o hrvatskim i drugim knjigama koje su se nalazile u Dvorskoj knjižnici kao 1868. (br. 24). O tome se savjetovao i s Kukuljevićem. Sve to mu je trebalo jer je u to doba upravo pripremao za tisak pjesme Džore Držića i Šiška Menčetića (br. 28).

Godine 1870. spremao se otići u Odesu, na mjesto za koje ga je preporučio I. I. Sreznjevski pa je (br. 309) pisao Bogišiću o skućenim prilikama u kojima u Zagrebu radi, jedina ustanova koja mu je davala zaklon bila je Akademija, a za nju se bojao da će ona uskoro opustjeti. Rusiju je osjećao kao bratsku. Želio je otići u Njemačku da bi se usavršio u sanskritu i želio da inauguralnom disertacijom dođe do doktorata, kako mu je to preporučao Fran Miklošič. On je upravo bio otpušten iz službe, a bio je tajnik Akademije, svi su ga žalili, a on je bio svjestan toga da od solidarnosti javnosti neće imati ništa. U sljedećem pismu (br. 31) tužio se na loš odnos bana Raucha prema znanstvenicima. Spremao se u Rusiju, ali uz uvjet da mu objavljene radove priznaju kao doktorat i da bude sveučilišni profesor, jer gimnazijski profesor mogao je biti i u Hrvatskoj (br. 32). O mogućnostima da preuzme katedru komparativne filologije pisao je Bogišiću (br. 34) da zna grčki i latinski, o tome ima i dokaze s ispita, da zna srednjovisokonjemački i sanskrit koji bi još morao usavršiti u Njemačkoj. Ruski nije dobro znao, osobito ne izgovor. Znao je još ponešto gotski, letski i litavski. Bio je dakle jezikoslovac njemačkog tipa, sljednik njemačkog jezičnog historicizma i komparatizma koji počinje s romantičkim jezikoslovcem Franzom Boppom. On je bio njegovo polazište za slavistiku. Sreznjevskom je poslao svoje radove. U to doba surađivao je s Bogišićem koji je prepisivao i izdavao stare hrvatske zakonike, *Vinodolski*, *Krčki*, *Veprinački* i *Kastavski* (br. 35–36). Bogišić je molio Jagića da mu pregleda prijepise. Krajem 1870. (br. 37) dobio je i konkurenta za mjesto u Rusiji Matiju Majara iz Koruške o kojem je imao vrlo loše mišljenje pa bi smatrao poniženjem za sebe moliti da ga prime u Rusiju u konkurenciji s takvim kakav je Majar. Jagić je dakle pokazao

osjetljivost i ponos svojstven pripadniku njegovog ceha. Riječ *Universitas* odnosi se naime na ceh koji nije profesionalan, korporaciju, Bologna je bila takva korporacija sa cehovskim ustrojem na naučnike, kalfe i majstore, to su bili profesori s doktoratom, tako je sveučilište ustrojeno i danas. Postojale su i druge *universitates* kao *Universitas judaeorum*, *Universitas populi*, a to je bila organizacija pučana i dr. Jagić se dosta bojao vlasti 1871. (br. 38) koja je omalovažavala ruski doktorat, a on, Jagić omalovažavao je njemački doktorat, nije htio biti sapet u zatvorenu disciplinu slavenske filologije koju je tek smatrao svojom matičnom disciplinom, ali se bojao stroge disciplinarnosti. Bio je svjestan toga da ga vlast motri sumnjičavim okom i smatra *panslavistom*. Na drugoj strani (br. 39) bio je svjestan da je njegova domovina *jadna i zlostavljana*, osjećao je zagušljivi zrak znanstvenih prilika u jednoj maloj zemlji kakva je bila Hrvatska. Znao je da u Hrvatskoj nema knjiga. Imao je filološku knjižnicu kakve u Zagrebu nije bilo i mislio koliko će ga koštati da te knjige odnese sobom u Rusiju. Dana 14. travnja 1871. (br. 40) pisao je da ne kani otići u Rusiju zbog puke materijalne koristi. U pismu od 18. svibnja 1871. (br. 41) pisao je o politici koja guši znanost jer apsorбира sve snage i interes javnosti. Tada smo imali istaknutih umova koji su se bavili politikom kao Kukuljević, Ivan Mažuranić o drugi. Danas se možemo pitati što bi bilo i što bi sve dobili da su se oni posvetili samo znanosti, a sa zešnjom se moramo upitati i što bi bilo da se nisu bavili politikom kao Ivan Mažuranić koji je za boravka u Beču i kasnije kao ban modernizirao Hrvatsku.

I napokon, 18. rujna 1871. (br. 51) javio je da je primio i službeno pismo rektora Sveučilišta u Odesi. Otišao je, kako je želio u Njemačku, pa je 7. studenog 1871. (br. 53) pisao o odnosu Nijemaca prema Slavenima. Nijemci se smatraju pozvanima usrećiti barbarske Slavene i uljuditi ih,²³ ali su jako loše upućeni u slavenska pitanja. Jagić je vjerovao da je ta oholost posljedica rata u kojem je Bismarck pobijedio Francusku. Međutim tim ratom nastao je pojam zatvorene europske nacionalne države, militarističke i policijske srednjoeuropske zemlje, države koja se naoružavala i uvijek bila spremna napasti susjede i oteti im komad zemlje. Jagić je to osjetio i boravak u Njemačkoj nije mu se dopao. Uskoro je pisao iz Petrograda (br. 54) ono što, tako je napisao, nikad ne bi javno rekao. Rusi su bili posve ravnodušni prema Slavenima, osobito prema južnim pa se Jagić u Rusiji osjećao još gore nego li u Njemačkoj.

Pismo je poluknjiževni rod s malim stupnjem javnosti jer se obično šalje istomišljeniku. Tako je Jagić pisao u pismima ono što nije u znanstvenim radovima jer je u hrvatskoj znanstvenoj javnosti Rusija bila uzvišeni pojam

²³ O odnosu Nijemaca prema Slavenima vidi: Ivan Pederin, »Pojam totalitarizma i nacionalizma u njemačkom romantizmu i realizmu (Lik Slavena i Jevreja)«, *Gledišta*, XXIX, br. 1–2, str. 212–228; Beograd, 1988.

bratske slavenske nacije.²⁴ Jagić je bio razočaran jer u Rusiji kako piše u pismu od 15/27. veljače 1872. (br. 55) nije uopće nalazio slavistiku. Knjižnica je bila vrlo bogata knjigama i rukopisima, ali znanstvenika koji bi u njoj radili jedva da je i bilo. U sljedećem pismu *uoči pashe* 1872. (br. 57) pisao je kako je za Rusije *slavjanstvo* negacija europeizma, pravoslavlje i ćirilica. Njega, Jagića gledali su kao siromašnog rođaka koji je došao da *od ruske milostinje živi*. Da je Nijemac mrzili bi ga, ali bi ga i poštovali, Rusi ne mogu priznati drugog Slavena ravnopravnim sebi. Ni ruska kuhinja nije mu se sviđala. O Božiću 1873. umrla mu je starija kći što je njega i njegovu suprugu strašno pogodilo (br. 60).

U vrlo zanimljivom pismu iz Odese 8. veljače 1873. pisao je Bogišiću o Jurju Križaniću. Da bi karakterizirao Križanića on je citirao kako je njegov otac pisao hrvatski. To pismo iskazalo je Jurja Križanića kao Hrvata provincijalca koji piše čistom kajkavštinom još neiskvarenom mađarskim i njemačkim utjecajima. Ta kajkavština niže Karlovca imala je i mnogo čakavskih elemenata. Jagićevo doba vjerovalo je u postojanje jedinstvenog nacionalnog književnog jezika, ovdje je jezik za nj jezik skupine ljudi koji o toj skupini vrlo mnogo kaže. U istom pismu Jagić piše kako je Daničić napustio mjesto u Akademiji i otišao u Beograd pa Rački sada njegovo mjesto nudi njemu, Jagiću. Jagić je bio bijesan: *Pustiše me kao da sam osuđen na katorgu, ne isplatiše mi podpuno ni one malene platice tajničke (95 fiorina na mjesec); a sada me još smiju pitati, bi li htio natrag?* On bi rado bio ostavio *mrsku Odesu*, ali nije želio biti opet tajnik Akademije. Bogišiću je nadalje čestitao što ga ruski car poslao u Crnu Goru da uredi crnogorsko sudstvu. To je dezauviralo njegove protivnike koji su u Odesi spletkarili protiv Bogišića. To pismo kaže mnogo o čudi profesora, njihovog cehovskog ponosa i osjetljivosti na znanstveni stupanj, a na drugoj strani njihovoj sklonosti spletkarenju i podvalama.

Jagić je 25. svibnja 1873. došao u Zagreb, otišao u goste bratu župniku u okolici Zagreba, pa je pisao Bogišiću (br. 63) o duhovnoj zagušljivosti prilika u Zagrebu i Hrvatskoj. Odesu nije volio, ali se u Zagreb ipak ne bi bio vratio. Dana 4. veljače 1874. pisao je o pregovorima koje je vodio zbog odlaska na Sveučilište u Berlinu. Kritizirao je »Ugarsko-hrvatsku« politiku koja nas zadržava u kineski zid prema Slavenstvu i tu nije imao pravo jer je Šenoin *Vienac* bio široko otvoren slavenskim književnostima, a *Vienac* njegovog nasljednika Vjekoslava Klaića još više. Pregovori sa Sveučilištem u Berlinu tekli su povoljno i on je uspio postići da mu dadu veću plaću nego što je imao u Odesi (br. 67). On je prešao u Berlin, ali je 22. studenoga 1874. (br. 68) pisao o oholosti

²⁴ Takva je Rusija kod Račkoga, vidi: Ivan Pederin, »Putopis u hrvatskoj književnosti ilirizma i realizma«, *Književna istorija*, XI, br. 44; Beograd, 1979. Krleža se rugao toj slici Rusije kao *ujka Vanja*, vidi: Ivan Pederin, »Odjeci ekspresionizma i nadrealizma u hrvatskom putopisu između dva rata«, *Revija*, sv. 2, str. 12–23; Osijek, 1986.

Nijemaca koji su doduše osnovali katedru za slavistiku, ali među njegovim slušačima nije bilo Nijemaca, studenti su bili sami Poljaci. Sad je s čežnjom mislio o Rusiji, čitao ruske novine i dopisivao se s ruskim intelektualcima. Pisao je iz Berlina 13. veljače 1875. (br. 70) o nezgodama oko objavljivanja nekog Bogišićevog sastava u Berlinu jer za *Nijemce naše Svetinje nemaju onoga značenja kao za nas*. Dalje je 18. travnja 1875. (br. 71) opet pisao o Berlinu u kojem se on nije ugodno osjećao. Smetala ga je Bismarckova *silovitost*, pa njegovi *nationalliberali*, dodavao je da se ni južni Nijemci ne osjećaju ugodno u Berlinu. K tome Nijemci ne vole ništa slavensko. Nijemci se drže kao da Jagićeva katedra nije zbog njih ustanovljena, a Poljaci bi na mjestu profesora više voljeli vidjeti Poljaka. A poljskih studenata bilo je mnogo. U toj situaciji Jagić je počeo nastojati pokrenuti *Archiv für slavische Philologie*. Franjo Rački i Stojan Novaković nisu mu više pisali, Daničić se uvrijedio jer mu je Jagić napisao slabu recenziju. Tako je Jagić bio izoliran u Odesi i Berlinu, a gubio je veze s domovinom. U Berlinu (br. 74. bez nadnevk) nitko nije imao zanimanja za slavistiku osim Poljaka. Godine 1876. (br. 76) pisao je Bogišiću da već četvrti semestar uopće nema studenata. U tom semestru najavio je predavanja iz poljskog jezika i usporedbe dubrovačke književnosti s poljskom, ali se čak ni Poljaci nisu javili da ta predavanja slušaju. Ako su ga se Poljaci klonili on je dobivao u očima Nijemaca na vrijednosti. Ministarstvo ga je imenovalo povjerenikom ispitnog povjerenstva za poljski jezik. U Zagrebu je protiv njega ustao Armin Pavić, unionist, Miklošič je nalazio da je Jagić odviše naklonjen Rusiji. U pismu iz Berlina 27. veljače 1876. mislio je o povratku u Odesu. Bojao se da će Bosna pasti pod Austro-Ugarsku i to nije odobravao, bio bi više volio da još neko doba ostane turska. Cijenio je držanje Rusije u bosanskohercegovačkom ustanku, a nije znao da su se ruski i austrijski car baš te godine dogovorili u Reichstadtu da Bosna pripadne baš Austro-Ugarskoj pa su obje sile surađivale u raspirivanju ustanka s Turskom što će onda Austro-Ugarskoj pružiti izliku da na berlinskom kongresu zatraži mandat za okupaciju i smirivanje Bosne.²⁵ Dakako, Jagić kao profesor to nije ni mogao znati.

Jagić se nije bavio politikom pa su takva razmatranja rubna u njegovim pismima. Iz Berlina je 29. rujna 1876. (br. 79) pisao Bogišiću o kovanju pravnih termina u hrvatskom koji se izgrađivao kao jezik državne uprave i suvremene uljudbe tek onda, 1854./55. tih termina nije bilo kad se u višim razredima gimnazije predavalo na njemačkom. Novoskovane riječi trebale su biti takve da ih narod ne bi skovao drugačije, a što je to narod htio Jagić nije znao reći.

²⁵ Tada su surađivali čelnik austrijske vojne obavještajane službe u Zadru bojnik Gustav von Thoemmel i ruski konzul u Dubrovniku Konstantin Jonin. Ivan Pederin, »Uloga Andrassyjevog agenta Gustava von Thoemmel u bosanskohercegovačkom ustanku 1875–1878.«, *Motrišta*, br. 1–2. str. 45–51; Mostar, 1997. Rusija je tada zatvorila svoj konzulat u Dubrovniku jer se posve povukla s južnoslavenskog područja.

Deset ljudi iz naroda prozvat će jedan te isti pravni pojam na deset različitih načina. Narod nije nepogrešiv, pravni termini ne mogu se kovati prema zakonima jezika. Filologija zna tek vanjski oblik riječi podvrći kontroli, ali zakona o unutarnjem obliku nema. Jagić koji je u svojoj povijesti književnosti godine 1867. tražio duhovno i jezično težište u narodu²⁶ sad je porekao svoje držanje iz toga doba i priznao da je jezik umjetna tvorevina uljudbe.

Dana 22. veljače 1877. (br. 82) pisao je Bogišiću da iz Odese nije uopće primio odgovor na svoju ponudu da se vrati, pa da zbog toga mora ostati u Berlinu. 2. prosinca 1877. (br. 85) pisao je da bi išao u Odesu da je Nijemac, jer Nijemci u Rusiji dobro žive, bolje nego mala i siromašna slavenska braća. Kritizirao je prilike u Hrvatskoj u pismu iz Varaždina 27. kolovoza 1878. (br. 88). Smetala mu je obljubljenost njemačke kulture u zagrebačkom društvu i hrvatski rodoljubi koji su se nadali dobrom od okupacije Bosne i Hercegovine. Jagić je smatrao da će od toga koristi imati Mađari i Nijemci kao *tobožnji viši kulturni elemenat*. Tu je Jagić svjestan obljubljenosti njemačke kulture u Hrvatskoj koju nitko nikad nije nametnuo nekim zakonom ili dekretom, a opaža *kulturtregerstvo* držanje Nijemaca koje je Hrvate vrijeđalo.²⁷ U Beču se smatralo da je taj grad pozvan da uljudi istočni, zaostali dio Carevine, u smislu jozefinizma, dakle da u tim zemljama ustroji suvremene nacije i suvremenu uljudbu, što je i uspjelo, baš 1870.-ih godina osnovalo se u tom dijelu države najviše sveučilišta, časopisa, tvornica itd. Unatoč svemu, u svakidašnjici, Nijemci su se kod Hrvata doživljavali kao oholi.²⁸ Dana 20. svibnja 1879. (br. 91) Jagić se tužio da se njegov profesorski rad u Berlinu ne cijeni, on se oslanja na *Archiv* i boji da ga ne otpuste.

Jagić se još dopisivao s Račkim i Novakovićem, kako naprijed navedosmo, ali malo, više se dopisivao sa Šimom Ljubićem.

Dopisivao se sa Šimom Ljubićem, polihistorom i piscem prve povijesti hrvatske književnosti.²⁹ U vrlo dugom pismu iz Berlina od 1. ožujka 1875.

²⁶ O ovome Ivan Pederin, »Prevorba hrvatskog iz crkvenog u književni jezik, (Raščlamba uporabe bogoslovnog i književnog nazivlja kod Šiška Menčetića i Džore Držića)«, *Jezik*, 45, br. 4, str. 128–139; Zagreb, 1998. (Prvi put članak je objavljen pod istim naslovom u *Crkvi u svijetu*, V, br. 1, str. 65–74; 1970.

²⁷ Tako je *Vienac* negativno reragairao na djelo inače dobronamjernog publiciste Th. Schiffa, »Aus halbvergessenem Lande, Kulturbilder aus Dalmatien«, (Wien, 1875.), *Vienac*, VII, br. 46. str. 748; Zagreb, 1875. Uredništvo je opisalo autora kao nekog opakog kulturtregera. O tom putopisu potanje u knjizi: Ivan Pederin, *Jadranska Hrvatska u austrijskim i njemačkim putopisima*, Zagreb, 1991., te u članku: Ivan Pederin, »Austrijski humorist Theodor Schiff o starom Splitu prije prijelaza općine u narodnjačke ruke«, *Mogućnosti*, XXIX, str. 1090–1095; Split, 1982.

²⁸ Vidi: Ivan Pederin, »Kruna Svetog Stjepana i uloga Nijemaca u njoj«, *Godišnjak njemačke narodnosne zajednice*, VDG Jahrbuch, str. 99–149; 2003.

²⁹ Ta pisma čuvaju se u Ljubićevoj ostavštini u Državnom arhivu u Zadru, ona su objavljena. Ivan Pederin, »Izbor iz pisama upućenih Šimi Ljubiću«, *Croatica Christiana Periodica*, X, br. 18, str. 117–165; 1986. Kod spomena pojedinih pisama navodimo njihov broj i nadnevak.

Jagić je s odobravanjem pisao o Ljubićevim numizmatičkim proučavanjima u kojima je vidio nešto značajno za *cjelokupnu narodnju prošlost*. Tu se moramo pitati kojeg naroda, jer se na našem području onda nalazilo, a i danas se nalaze novci više od jednog naroda. Ljubić je proučavao novce tako da je proučavao ono što na novcima piše i analizirao ih s umjetničke strane, kako to radi arheologija, odnosno njezina grana numizmatika. Međutim, u Europi je osnivanje vlastite kovnice novca značilo deklaraciju o nezavisnosti, slično kao što je na dalekom istoku vlastiti alfabet značio državnu nezavisnost. Tako je Jagić prijateljski upozorio Ljubića da je on novac »Vladimir« greškom vidio kao bugarski novac, jer taj je novac ruski. Ljubić to nije znao jer su mu ruska istraživanja ostala nedostupna zbog nedovoljne komunikacije u znanstvenoj javnosti toga doba. Jagić je živio u većem centru pa je mogao pročitati znanstvene radove do kojih Ljubić nije mogao doći u Zagrebu, pa ga je Jagić obavještavao o recentnoj literaturi, štoviše, on mu piše prikaz te Ljubiću nepoznate literature iz koje je Jagić izveo da su svi ti novci kovani pod dojmom bizantskih novaca, ali ne na slavenskom jugu, nego u Rusiji. Time je Jagić malo umirio Ljubićev znanstveni optimizam u kojem je snažno sudjelovala južnoslavenska narodna svijest. Međutim, za Jagića je ipak numizmatika bila slavistička disciplina više nego li arheološka, tek što je on bio trezveniji od Ljubića, a bila mu je bolje dostupna suvremena stručna literatura o tom pitanju. Jagić je u ovom pismu i priznao da nije *numizmatik ex professo*. Zbog toga se Jagić bavio samo natpisima na novcima, a ne ikoničnim pitanjima. On je upozorio Ljubića i na bizantski utjecaj kod kovanja tih novaca i time opet umanjio Ljubićevu južnoslavensku i uopće slavensku gordost jer Ljubić nije bio naklonjen Bizantu ni izdaleka onoliko koliko je bio naklonjen latinskoj kulturi u bližoj i daljoj prošlosti. Jagić je završio pismo s molbom da Ljubić *blagohotno* primi ovo pismo koje polihistora Ljubića otkriva kao diletanta s genijalnom intuicijom, a Jagića kao trezvenog znanstvenika i više specijalistu nego li je to bio Ljubić.

U sljedećem pismu (br. 20) od 16. travnja 1875. Jagić moli Ljubića za ispis pjesme »Od grada Zadvarja« iz prvog izdanja Kačićeva *Razgovora ugodnoga* 1759., jer je vjerovao da je to bila narodna pjesma. Jagić se bavio odnosom Kačića i narodnog pjesništva jer je upravo počinjao predavanja o *slovinskom* narodnom pjesništvu. Ovo nam opet kaže o teškoćama znanstvene komunikacije, ali kaže da je sveučilišna nastava onda bila u mnogo manje posrednoj vezi sa znanošću nego što je to danas kod nas gdje još uvijek djeluje intencija iz 1945. da je znanstveno istraživanje u nadležnosti instituta, a Sveučilište je nastavna ustanova.

Međutim, u ovom pismu se Jagić tužio da je molio Račkoga za ispis Kačićeve pjesme, a Rački mu nije odgovorio. U tom pismu i u sljedećem pismu (br. 21) Jagić je pisao Ljubiću o recepciji Ljubićeve *Numizmatike* u Rusiji

gdje je grof Uvarov razmišljao o prijevodu Ljubićeve *Numizmatike* na ruski i o Theodoru Mommsenu koji je primio *Numizmatiku*. Ljubić se kasnije dopisivao i s Mommsenom.

U pismu od 23. travnja 1875. (br. 22) Jagić se osvrnuo na Ljubićevo pismo, a on mu je pisao o prilikama i odnosima među hrvatskim znanstvenicima u Zagrebu. To je odgovaralo onome što je Jagić čuo od nekih Rusa. Oni su mu slično kao i Ljubić rekli da su zagrebački znanstvenici zavađeni, da su nesložni, da se mrze i zavide jedni drugima. Oni su se više bavili politikom nego znanstvom. On, Jagić, bio je vrlo zadovoljan što je u Berlinu bio nezavisan i daleko od tih svađa. Molio je Ljubića da kaže Kukuljeviću da mu vrati knjigu koju je Jagić posudio od neke biblioteke i poslao je Kukuljeviću. Onda nije postojala međubiblioteka posudba, već su se knjige posuđivale na ovaj način. Jagić je ironično dodao da je Kukuljevića u ovome možda smetala njegova *kortešacija za Sabor*. Jagić je dakle bio znanstvenik i ništa više ni manje od toga, politiku je odbacivao, a znanstvenik-političar ili čak politikant bilo je čini se po njegovu mišljenju karakteristika hrvatskih prilika. U sljedećem pismu iz Berlina od 15. kolovoza 1875. (br. 23) on je s Ljubićem razmatrao pitanja čitanja nekih natpisa na novcima. Godine 1886. Jagić se preselio u Beč, a od 1875., njihovo se dopisivanje prekinulo za čak 12 godina.

Dana 2. ožujka 1887. (br. 24) Jagić opet piše Ljubiću i raspituje se o epigrafskim priručnicima u talijanskoj znanosti za koje je pretpostavljao da su Ljubiću poznati. To je Jagić želio preporučiti svom učeniku Stasovu iz Petrograda koji piše nešto za rusko znanstveno čitateljstvo. Dana 25. svibnja 1887. Jagić se zahvaljuje Ljubiću za talijansku publikaciju koju mu je poslao i raspituje se, također za Stasova mišljenja o iskopinama iz brončanog doba na području u kojem prebivaju Hrvati, Srbi i Bugari, pa i o drugim publikacijama koje su možda o tome napisane. Traži druge Ljubićeve publikacije. Opet se tužio da je od Račkoga tražio *Rad*, *Starinu* i *Monumenta* »barem za obaljenu cieniu« za svoj seminar, ali Rački ništa ne odgovara jer je »vele ekonomičan«. S druge strane Jagićev seminar dobivao je besplatno publikacije ruske i krakovske akademije, a također i češke Matice. Rački kao da nije shvaćao da znanstvene publikacije nisu zbog profita i da mali narod kakav je hrvatski mora biti sretan da se za nj u svijetu zna. Ljubić je to shvaćao i rado je Jagiću izlazio ususret.

Ovdje moramo primijetiti da Šime Ljubić bio markantna figura u hrvatskom duhovnom životu XIX. st., čovjek koji je ostavio trajan pečat u hrvatskoj znanosti i nacionalnoj svijesti Hrvata. To je bio i Franjo Rački, ali Rački je za razliku od Ljubića bio čovjek velikog utjecaja u Akademiji, bio je i njezin predsjednik. Ljubić je bio sitan kad se radilo o upravljanju Akademijom i odlučivanju, Rački i Strossmayer osorno su se odnosili prema njemu. On je u Zagrebu djelovao otprilike kao akviziter umjetnina za Akademijinu galeriju,

a ova dvojica psovala bi ga kad bi mu netko podvalio falsifikat.³⁰ Ljubić kao da je bio mnogo dalje od vlasti nego ova dvojica. Kukuljević je bio vezan s Haulikom, a Haulik s Dvorom. Ljubić je bio znanstvenik, ništa više i ništa manje od toga, a to očigledno nije bilo mnogo. Tako i Jagić koji nije izdržao u zagušljivim prilikama u Zagrebu. Na te prilike su se i drugi tužili, npr. Zadranin Spiridion Brusina s kojima se Ljubić dopisivao. Jagić je otišao u Berlin, pa 1886. u Beč na Miklošičevo mjesto koji je tada umirovljen. U svim nedaćama i nezadovoljstvu Jagić je uvijek Hrvat, on uvijek zna da ga gledaju ova-ko ili onako jer je Hrvat i pripadnik malog naroda. Živio je, što smo naprijed istaknuli u dobu zatvorenih nacionalnih država pa je nacionalna pripadnost za nj bila nešto kao pečat ili stigma koja je određivala njegovo znanstveno, moralno, i rekli bismo političko držanje u svakoj sredini u kojoj se našao. On se nikad nije suživio s prilikama u tim gradovima, nije bio zadovoljan pa možemo zaključiti *nulla vita extra patriam*. Pa ipak, Jagić, koji je kao i Ljubić bio samo znanstvenik i ništa više ni manje od toga je u tim velikim sredinama vrlo markantna ličnost slavistike kojoj je dao međunarodni ugled.

Vatroslav Jagić je bio član mlađeg naraštaja hrvatskih intelektualaca koji su stvorili hrvatsku književnost realizma i hrvatsku znanost. To je bio naraštaj provincijalaca, u Šenoino doba i kasnije svi koji su u Zagrebu i hrvatskoj kulturi i znanosti nešto značili došli su u Zagreb iz provincije osim Šenoe, a i Šenoin je otac došao iz Mađarske. Gotovo svi su bili su sinovi obrtnika i po tome su građanskog podrijetla. To je bio i Jagić, sin čizmara koji je u Zagreb došao iz Varaždina. Za razliku od većine drugih Jagić se nije zadržao u Zagrebu jer je otpušten iz službe pa se otisnuo u velike inozemne sredine.

Ovakvi životopisi kao ovaj Jagićev i spomenuti Ljubićev odskakuju od životopisa XIX. stoljeća koji je pisca uvijek postavljao na pijedestal da naglasi važnost i ulogu znanosti.

³⁰ Ivan Pederin, »Život i ideološki sadržaj u djelu Šime Ljubića«, *Croatica Christiana Periodica*, XVI, br. 29, str. 85–125; 1992.

PRILOG ZA ŽIVOTOPIS VATROSLAVA JAGIĆA

Sažetak

Ovaj prilog zapravo je životopis Vatroslava Jagića na temelju dosada dostupnih podataka iz Bogišićeve pismohrane u Cavtatu i zadarske pismohrane, potom iz podataka onodobnog znanstvenog i književnog tiska. Jagić se dugo dopisivao sa svojim prijateljima Baltazarom Bogišićem i Šimom Ljubićem. Obično im se obraćao u znanstvenim pitanjima, raspitivao bi se o nekim bibliografskim podacima, razmatrao znanstvena pitanja struke, ali je vrlo mnogo pisao o svojim osobnim problemima u koje je zapao pošto je bio otpušten iz službe. Tu se vidi da se on nikad nije privikao prilikama u Odesi i Berlinu, posebno prilikama na tamošnjim sveučilištima. Uvijek se osjećao strancem, uvijek je ostao Hrvat. Nažalost, u pismima nedostaju podatci o njegovom boravku u Beču gdje je postao profesor na prijedlog Frana Miklošiča koji je umirovljen. Jagić je bio jedan od najsajnijih slavista svoga doba, mnogi njegovi radovi ne mogu se ni danas zaobići. Ovaj je članak prilog poznavanju Jagićeva životopisa u kojem se znanstvenikova ličnost vidi u njegovim svakodnevnim teškoćama, pri čemu se junak životopisa ne postavlja na uzvišeni pijedestal, kako je to bilo uobičajeno u životopisima XIX. stoljeća.

EIN BEITRAG ZUR BIOGRAPHIE DES SLAVISTEN VATROSLAV JAGIĆ

Zusammenfassung

Dieser Beitrag ist eigentlich die Biographie des kroatischen Slavisten Vatroslav Jagić. Der Biographierte wird nicht auf ein hohes Piedestal gehoben, wie das die Gepflogenheit der Biographie des XIX. Jh. war. In diesem Beitrag wurden seine Briefe in den Archiven Bogišić in Cavtat und im Staatsarchiv von Zadar geprüft. Jagić stand lange im Briefwechsel mit seinen wissenschaftlichen Freunden Baltazar Bogišić und Šime Ljubić, meistens besprachen sie bibliographische oder wissenschaftliche Fragen. Jagić, der 1870. aus dem Dienst in Zagreb entlassen wurde, erhielt hernach einen Ruf an die Universität von Odessa in Russland, dann an die Universität in Berlin. Er wurde 1886. auch Nachfolger des Wiener Slavistikprofessors Fran Miklošič, er regte das *Archiv für slavische Philologie* an und machte eine glänzende Karriere als Slavist. In seinen Briefen beschwerte er sich oft über die Verhältnisse und die Intrigen an den Universitäten von Odessa und Berlin, er hat sich niemals in den dortigen Verhältnissen eingelebt. Angaben über die langen Jahre, die er in Wien verbrachte fehlen jedoch. Viele seiner Arbeiten lassen sich auch heute nicht umgehen.

СРПСКА КРАЉЕВСКА АКАДЕМИЈА

ПОСЕБНА ИЗДАЊА

КЊИГА LXXV

ДРУШТВЕНИ И ИСТОРИСКИ СПИСИ

КЊИГА 30

СПОМЕНИ МОЈЕГА ЖИВОТА

НАПИСАО
В. ЈАГИЋ

I ДЕО (1838-1880)

Издање Задужбине д-ра Николе Крстича 6

БЕОГРАД, 1930

ЦЕНА 60 ДИНАРА

Sl. 14.: Prvi dio Jagićeve autobiografije *Spomeni mojega života* (1838.–1870.) objavljen je u izdanju Srpske kraljevske akademije u Beogradu 1930.

Antun Pavešković

Korespondencija Vatroslava Jagića s Milanom Begovićem

Pregledni članak
UDK 929 Jagić, V. (044)

Milan Begović i Vatroslav Jagić dopisivali su se u doba dramatikove relativne mladosti i znanstvenikove kasne zrelosti, gotovo starosti. Rođen godine 1838., Jagić je do 1903., kada je datirano njegovo prvo pismo, točnije govoreći, razglednica Milanu Begoviću, postigao gotovo sve što se u filologiji postići može. Daleko iza njega ostalo je mladalačko sudjelovanje u redakciji prvoga našeg ozbiljnijeg književnog časopisa *Književnika*; bio je on među prvim članovima još 1866. osnovane Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, auktor značajnih prinosa u njenim publikacijama, u *Radu*, *Starim piscima*, *Starinama*. Desetljeća su prošla od njegova angažmana na profesorskoj stolici u Odesi, potom profesorovanja u Berlinu, gdje je pokrenuo prevažni *Archiv für slavische Philologie*, gotovo pola stoljeća središnje glasilo slavenske filologije u znanstvenome svijetu. Iza njega je, između ostaloga, i ravnanje slavističkom katedrom u Sankt Peterburgu, gradu u kom je i po drugi put postao akademikom. Za njegovim leđima je i prihvaćanje seminara slavistike na Sveučilištu u Beču, gdje je godine 1886. naslijedio Miklošiča. U tom je gradu i po treći put postao akademikom. Do vremena o kome govorimo stvorio je Jagić i bogat znanstveni opus u jezikoslovlju, književnoj i kulturnoj povjesnici. Broj objelodanjenih knjiga, rasprava, članaka, recenzija, gotovo je nepregledan. Standardi koje je postavio slavistici i danas su, čak i u odsjecima njegova djelovanja koji nisu izdržali sud vremena, izuzetno visoki. Sposobnošću sinteze, uz istodoban iznimno širok i minuciozno detaljiziran obuhvat građe, učvrstio je slavističku struku kao ozbiljnu znanstvenu disciplinu. Njegov pozitivizam i znanstveni i ideološki panslavizam nisu, naravno, preživjeli vrijeme i kontekst u kojima je ovaj slavistički Nestor oblikovao svoje poglede, ali je njegovo djelo, ne samo s povijesnih zasluga, do danas aktualno. Do Radoslava Katičića nisu Hrvati imali slavista i filologa tako širokih pogleda i temeljite znanstvene spremne.

S takvim se, dakle, velikanom stao početkom XX. stoljeća dopisivati Milan Begović.¹ Književnik je u tom trenutku na početku svoga životnoga puta

¹ Autografi pisma Milana Begovića Vatroslavu Jagiću nalaze se u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. Svih šest pisma u cjelosti je objavljeno u *Sabranim djelima Milana Begovića*, sv. XXI. (*Pisma. Autobiografski zapisi*), ur. Ivan Meden i Antun Pavešković, HAZU / Naklada Ljevak, Zagreb, 2004., str. 133–142.

i svi njegovi veliki životni uspjesi slijedit će znatno kasnije. Do tada je njegova građanska karijera zabilježila mjesto suplenta u Zadru i potom na realnoj gimnaziji u Splitu, a diplomu romanistike u Beču stekao je istom te, 1903. godine. Do godine 1911., do kada seže dopisivanje s Vatroslavom Jagićem, pisac je profesorovao u Splitu, a godine 1910. namješten je za dramaturga Deutsches Schauspielhaus u Hamburgu. Književnu brazdu zaorao je Begović već 1891. a istinski se potvrdio 1900. zbirkom pjesama *Knjiga Boccadoro*. U vrijeme prvih kontakata s Jagićem, iako na početku književničke karijere, bio je već zapažen umjetnik. Ipak, njegova književna afirmacija još nije bila sasvim izvjesna. Izborio je, doduše, mjesto u kulturnoj javnosti, ali se još ni izbliza ne naziru istinski obrisi njegova stvaranja. Ni on sam, mada svjestan vlastite vrijednosti, nije sasvim siguran u svoje pero. O tome posredno svjedoče Jagićeve riječi upućene mu godine 1903.: *Žao mi je, što me Vaš prijatelj nije našao kod kuće, kad mi je donio Vaše publikacije. Bio bih mu rekao što ću u kratko Vama: da ja žalibog Vaših pjesničkih publikacija ne smijem ni po što primiti kao domaću radnju.*²

Budući da nam nije dostupan Begovićev dopis kojemu je navedeni Jagićev tekst tek otpis, preostaje nam samo domišljati se što je književnik, zapravo pisao. Doduše, možemo iza Jagićevih riječi nazrijeti Begovićevu frazu konvencionalne samozatajnosti, ali već i sam čin odašiljanja književnih uradaka, čak i uz kurtoaznu sintagmu, svjedoči situaciju u kojoj daroviti književnik na početku stvarateljskoga puta podastire svoje radove znanstvenoj veličini, ali i kompetentnu poznavatelju recentnih književnih gibanja, svakako čovjeku visoko odnjegovana ukusa. Čini to, kako sa sigurnošću možemo razabrati, ne bez stanovite strepnje. Naredne rečenice citirane razglednice upućuju nas na pomisao da je Begović Jagiću nešto nudio, odnosno molio ga za neku uslugu: *Već ako imate kakve članke o literaturi prozom pisane, da ih saberete i nanižete jedan do drugoga, pa da mi javite u kratko njihovu sadržinu, ja bih gledao da Vam zadam pitanje prema Vašoj gragji a Vas ne bi stajali velike muke da ih prepisete, a meni da kujete, koji bi mi naslov bio najpodesniji. Evo ovako htio bih Vama biti uslužan i drugojačije žalibože ne mogu.*³

Teško je sa sigurnošću prosuditi o kakvoj je usluzi moglo biti riječi, ali nju, ma kakva, zapravo, bila, potvrđuju Jagićeve riječi iz sljedećega, više od deset mjeseci kasnijega pisma, datirana 25. prosinca 1903.: *Nisam za Vas uradio ništa više, nego li u sličnim prilikama za mnoge druge, ali je rijedak slučaj, što sam se opet jedan put namjerio na čovjeka, koji i ono malo, što sam mu učinio, rado pamti.* Nastavak ovoga pisma otkriva nam poznate Jagićeve

² Pisma Vatroslava Jagića Milanu Begoviću pohranjeni su u pismohrani Odsjeka za povijest hrvatske književnosti Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU u Zagrebu i dosad nisu u cjelosti objavljena. Svi citati iz pisama u ovom tekstu donose se prema izvorniku.

³ Isto.

političke stavove o narodnom jedinstvu Hrvata i Srba, pričem je jasno kako on misli na političko, akcijsko, a nipošto ne na neko etničko, nerazlikovno, plemensko jedinstvo dvaju naroda. S obzirom na vrijeme kada je pismo pisano, doba odlaska bana Khuena i stvaranja koalicije kojom se hrvatski politički život nastoji osloboditi mađarskoga pritiska, takvi su stavovi očekivani i razumljivi. Zanimljiva je nekoliko redaka dalje iskazana i simpatija kojom Jagić doživljava zbližavanje s Talijanima, odnosno njegova naklonost spram »simpatičnih pojava narodne energije« mlade Italije. Iz tih riječi izvire slobodarstvo, duh otpora spram nenarodnih vlasti pod kojima posrće onodobna Hrvatska, s kojom Jagić, mada pripadnik intelektualne i društvene elite Monarhije, duboko i rodoljubivo suosjeća. Koliko je snažno uronjen u aktualna zbivanja svjedoče u tom pismu i njegove opaske o sudbini Matičina *Vijenca*: *Za boga miloga, kako su traljave prilike u Zagrebu, što u Matici hrvatskoj ne može dobit 'Vijenac' potrebite većine za potporu?! Sada pošto je 'Nada' prestala, bit će to dvostruk udarac, ako prekine svoj život t.j. ako jednostavno uvene 'Vijenac'. Meni ga je žao i zato što sam mu kumovao kod stupanja u život, i zato što držim da je napokon došao u valjane ruke.*⁴

Naredno Jagićevo pismo Begoviću, odaslano iz Beča kao i sva prethodna, datirano je 24. veljače 1904. i u njem nalazimo zanimljivih tragova za uvid u znanstvenikove praktično poetičke stavove. Također, iz spomenuta pisma možemo iščitati i Jagićeve stavove glede poznatoga književnog sukoba na prijelomu stoljeća te, sukladno tome, i o njegovu odnosu spram moderne. Estetizam zaokružena, skladna književna djela, cjelina sačinjena od pozorno izrađenih detalja, ljepota i svrsishodnost postupka, to su obrisi Jagićeva književna ukusa, prožeta, između ostaloga, kročeanskom mišlju o književnosti i književnome izrazu. Iz te perspektive znanstvenik je pohvalio pjesnikov sonetni ciklus *Život za cara*, ali mu je uputio i neke zamjerke: *Vi ste pekrasno poetizirali ruskog čovjeka, samo žalibog poetska slika onog, u čije se ime tolika krv proljeva, predaleko je odskočila od istine. Nije to ni Aleksandar prvi ni drugi ni treći, a nije ni Nikola prvi. Da što je? Trstika kojom vjetar kreće sad na ovu sad na onu stranu. Njemu Vaš sonet sedmi na žalost ne ulazi u dušu, on ga ne bi ni razumio da mu ga tko prevede ni potpisao ili odobrio.*⁵

Iako se Vatroslav Jagić nigdje u korespondenciji s Milanom Begovićem izravno ne dotiče poznata sukoba starih i mladih, jasno je da je on sam, širim svoga duha i pogleda, stajao iznad toga sukoba, ali i da je posve prihvatao tekovine što ih je našoj književnosti namro pokret hrvatske moderne, u doba nastanka ove korespondencije već na zalasku. Uostalom, ni sam Begović nije sudjelovao u ideološkim aspektima pokreta tzv. mladih. U nastavku

⁴ Isto.

⁵ Isto.

pisma o Jagićevu odnosu spram spomenuta kompleksa svjedoči zanimljivo opserviranje o sukobu u Matici, povodom kojega navodi kako on jest na strani »mlagarije«, ali se i ograđuje od nekih sastojnica njihova rada. Neodređena sintagma – »ne odobravam pukog portretiranja riječima« mogla bi značiti i nepristajanje na dekorativnost književnog izraza i odbijanje poetološkoga pozerstva. Umjesto toga on predlaže jedinstvo akcije: »Treba *raditi*, t.j. prikupiti se oko jednog novog središta te početi s izdavanjem valjanog lista«. ⁶ On, dakle, nije zadovoljan ni tekovinama moderne, dok na poputbinu starih očito nije pristajao. Umjesto strančarenja djelovanje – to je njegov poziv, a ne samo apel, budući da po tonu pisma možemo zaključiti kako je spreman, i ne samo savjetom, doprinijeti onome što bi želio od hrvatskih kulturnih djelatnika.

Sljedeće javljanje Jagića Begoviću, kratka bilješka na dopisnici od 3. srpnja 1904., spominje književnikovu studiju o Vojislavu Iliću, te recenziju iste iz pera Jovana Skerlića. Dopisnicom datiranom 22. studenoga 1904. ponovno se Jagić prisjeća sonetnoga ciklusa *Život za cara*, sada uz zanimljivu opasku: *Smije li se tako strašan predmet, kao pitanje ruskog soldata, pjevati u sonetima? Vi ste istina sve to zadahnuli uvelike poetskim mislima i ukrasili slikovitim jezikom.* ⁷ Znastvenik, dakle, smatra da u spomenutom ciklusu nije adekvatno pogođen odnos oblika i sadržaja. U cjelovitost književnine spada kako odabir teme, tako i izbor pjesničke forme koja će na odgovarajući način prezentirati temu i razraditi sadržaj. I to je u skladu s ocrtanim poetološkim pogledima Jagićevim.

Kraće pismo, čestitka za novu 1905. godinu, osim aluzije na novo književno glasilo, ne donosi ništa zanimljiva u dopisivanju Jagića i Begovića. Sljedeće sačuvano pismo ođaslano je iz Beča u Split o Božiću iste te 1905. godine. Zanimljivo je s više razloga. Prvo što iz njega razabiremo jest Begovićev status u hrvatskome kulturnom životu u kom je književnik definitivno zauzeo istaknuto mjesto: *Vaša vrijednoća ne stoji tek u lijepim riječima, već je Vi dakako dokazujete radovima na polju naše zanemarene književnosti, u kojoj se već sada Vaše ime pronosi s velikim poštovanjem.* ⁸ Zanimljiv je u pismu i Jagićev komentar o aktualnim hrvatsko – srpskim, odnosno južno-slavenskim relacijama. Nastavak je to njegova panslavizma, u filologiji utjelovljena težnjom da se u duhovnom, civilizacijskom, jezičkom i kulturnom smislu slavenski svijet tretira kao jedna velika, kompleksna, ali nerazlučiva cjelina. To jedinstvo Slavena projicira sada Jagić u jedinstvo Hrvata i Srba, najprije na literarnom polju kao prethodnici društvenih, pak i političkih težnji k ujedinjenju. Idealizam romanticizirane slavenske filologije, proizišao iz frustracije notornom činjenicom da se slavenske književnosti i jezici, pa tako i

⁶ Isto.

⁷ Isto.

⁸ Isto.

intelektualci iz slavenskih zemalja nisu u europskim kulturnim krugovima ni prepoznavali ni, izuzmemo li nešto iznimaka, uvažavali, udružen s tradicijom romantičarskog zanosa slavenskim svijetom kao svojevrsnom riznicom folklorne egzotičnosti, u Jagićevu se znanstvenom sustavu okamenio u viziju jedinstva koja je *via facti* postala i njegovim političkim *credom*, mada se politikom nije bavio. Takav će Jagić ostati do kraja, ne prihvaćajući da je filologija daleko od toga da bude podlogom političkoj filozofiji. Uostalom, nije mogao prihvatiti ni nove filološke stavove i koncepcije. Naravno, u doba kada piše ovo pismo, nije mogao znati do kakvih će posljedica dovesti neuvažavanje posebitosti kako u filološkom, tako i političkom životu. Sljedeće riječi svjedoče kako je znanost Jagić ipak shvaćao i kao političku platformu ili barem prethodnicu političkih procesa: *Svako zlo ima i neku dobru stranu. Radujem se, što je nevolja natjerala neke naše vrstnije pisce, da se javljaju sa svojim radovima u srpskim listovima. U tako ozbiljnim vremenima, kada dozrijevaju velika međunarodna pitanja, bilo bi upravo za očajanje, kad se ne bi napokon stali udruživati Hrvati i Srbi, bez larme i halabuke, u ozbiljnim stvarima, kao što je jedinstvo literature. Meni je neiskazana radost u tome, što sam pod kraj života doživio realizaciju svojih ideala od rane mladosti do sijede starosti. Nekoć smo išli za tim u nauci, sada se prešlo na široko polje lijepje književnosti i društvenosti. A ta će misao jedinstva roditi i drugim plodovima, kad im dogje vrijeme.*⁹

Sljedeće Jagićevo pismo Begoviću, poslato iz Celja 9. rujna 1906. sa staništa književne i kulturne prošlosti ne sadrži zanimljivih elemenata. Pismo iz Beča od 19. studenoga 1906. komentira objede na račun Begovića, svodeći ih na kompleks hrvatske zavisti: *Meni je i toga dosta, da se iznovice uvjerim o jednoj velikoj mani u našem karakteru, koji je pokojni Kukuljević u kratko prezirao terminom 'hrvatski jal'! Ta osnovna crta našega karaktera, koja sjedi duboko u duši našoj, izaziva stotinu drugih malih ali nemilih pojava. Dok jedan drugome zavidimo, ne vjerujemo u našu vrednoću i sposobnost, klanjamo se svemu tugjemu a malo uvažujemo sve domaće. A ovo opet smeta slobodnome pletu i energiji, otima u individua vjere u sebe sama.*¹⁰ Riječ je o optužbama da se dramatik u *Gospođi Walewskoj* poslužio plagiranjem jednoga minornoga poljskog pisca. Također, komentira u istom pismu Jagić i prigovore kritike na karakterizaciju naslovne junakinje spomenute drame, ustvrdivši da je pisac uspio ocrtati realni tip nesvakidašnje žene.

Opširno Jagićevo pismo od 3. ožujka 1907. sadrži dosta administrativnih pojedinosti, uz opasku o kompleksu što je Jagića tištio čitav život: *Svi mi, slovenski narodi, malo vrijedimo, nigdje nije bolje već negdje gore.*¹¹ Spomenute

⁹ Isto.

¹⁰ Isto.

¹¹ Isto.

pojedivosti tiču se olakšica koje je Jagić Begoviću nastojao isposlovati u bečkome ministarstvu, a o tom je riječ i u Begovićevu pismu Jagiću od 6. srpnja 1907. godine. Korespondencija njih dvojice sačuvana je do ove, 1907. godine jednosmjerno, dakle samo Jagićevi dopisi. Begovićev »udio« dostupan nam je tek za doba od 1907. godine. Pisma iz te i godine 1908. uglavnom se tiču Begovićevih nastojanja da se makne iz dalmatinske provincije, u čem je Jagić svojim ugledom a i brojnim i utjecajnim društvenim vezama mogao znatno pomoći. Zadnje dostupno nam pismo Begoviću pisao je već umirovljeni Jagić 20. veljače 1908. i u njem je zanimljiva tek znanstvenikova opservacija političkih prilika: *Što će biti sa slovenskim jugom, tko bi znao kazati. Dok ima ljudi koji se oduševljavaju za Franka – zlo i naopako. Kad već deputacije bosanske odlaze u Beč i u Peštu, a mimoilaze Zagreb, to pokazuje jasno, čemu se imaju nadati od aneksije i oni, koji joj se vesele.*¹²

Ukupno šesnaest sačuvanih pisama Jagićevih Begoviću i šest Begovićevih Jagiću svjedoče prije svega srdačnost i međusobno uvažavanje dvojice pristojnih, dobro odgojenih, dobronamjernih građanskih intelektualaca. Svjedoče nam i širinu duha Vatroslava Jagića, čak i u momentima koji, kako je bjelodano, ne mogu izdržati sud vremena ni kao znanstvene prosudbe ni kao društvene procjene. Iako o Jagiću, kao i o Begoviću, ova pisma govore lateralno, ne otkrivajući velikih tema ni značajnih pojedivosti, treba ih shvatiti kao kamičak na kojima se gradi konačna skulptura nečijeg života i djelovanja. U tom smislu i gore pokazano može nam poslužiti u oblikovanju stava o Vatroslavu Jagiću kao povijesno iznimno značajnom imenu hrvatske filologije čiji materijalni doprinos našoj znanosti daleko nadilazi većinu njegovih stavova, metodoloških polazišta i političkih i društvenih uvjerenja.

¹² Isto.

KORRESPONDENCIJA VATROSLAVA JAGIĆA S
MILANOM BEGOVIĆEM*Sažetak*

I Jagić i Begović bili su znatni protagonisti hrvatskoga kulturnog života. Vrijeme kad su se dopisivali bilo je, obzirom na životne putanje jednog i drugog, znakovito ali i različito. Prva desetljeća dvadesetoga stoljeća vrijeme je kada Begović, u naponu snage, osvaja hrvatsku i svjetsku književnost i kazalište. Jagić, bard slavistike, zaslužni i glasoviti filolog, već se približava zalasku životnoga puta. Stoga su njihova pisma dragocjen zapis o trenutku i susretu dvojice znamenitih ljudi hrvatske kulturne pozornice. Mada naizgled usputna, ona svjedoče i o nekim Jagićevim životnim stavovima, o njegovim kulturnim planovima i organizacijskim pregnućima, kao i poetološkim stavovima. I kada je bio u zabludi, a to je mogla pokazati samo budućnost koju on nije mogao poznavati, Jagićevi su stavovi zanimljivi.

KORRESPONDENZ ZWISCHEN VATROSLAV JAGIĆ
UND MILAN BEGOVIĆ*Zusammenfassung*

Beide, Jagić und Begović, waren wichtige Protagonisten des kroatischen Kulturlebens. Die Zeit, in der sie eine Korrespondenz führten, war, im Bezug auf die Lebensbahn der beiden, aufschlussreich, aber auch unterschiedlich. Die ersten Jahrzehnte des zwanzigsten Jahrhunderts war die Zeit in der Begović, in voller Blüte seiner Jahre, sowohl die kroatische und Weltliteratur als auch das kroatische und Welttheater eroberte. Jagić, ein Barde der Slawistik und ein verdienter und berühmter Philologe, näherte sich schon dem Ende seiner Lebensbahn. Deshalb sind ihre Briefe ein wertvoller Nachlass über das Moment und das Treffen der beiden wichtigen Personen der kroatischen kulturellen Szene. Obwohl sie dem Anschein nach beiläufig geschrieben sind, diese Briefe zeugen auch von einigen Lebensanschauungen von Jagić, von seinen kulturellen Plänen, organisatorischen Anstrengungen und politischen Einstellungen. Auch als er sich irrte, und das konnte nur die Zukunft zeigen, die er damals nicht kennen konnte, sind seine Einstellungen interessant.

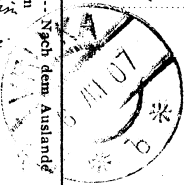
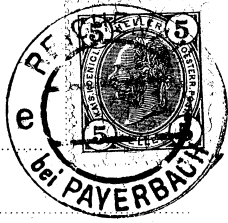
Absender:
V. Jagić
Graz

POSTKARTE.

Dražen profesor!
Pozdravljam Vas ne upam o tolike
mine, rekao stika kaze, da je nam
nije n. bil, ve... glatam somu
s njime se se jeduku sponam,
ao h. l. se gore igul, kad doput
nepoznam i kurovta vijene.
Drogan sam, de kluemore zema i
Beu, ali je sam: opel pepovinu van
stros samome Marckeh, koji si se
sabljesiu vase ma. Vederemu.
Pozdrav Varioz drasi gopodji
Va
V. Jagić

Schreibraum nur für Oesterreich. - Nach dem Ausland
nicht zu lassen

Adresse:
Gospodinu
Professora
Milanu Begovicu
Vrljici
Vrlika
Dalmazien

No. 13224 Kunstverlag Frank, Graz 1905

Sl. 15.: Dopisnica koju je Vatroslav Jagić poslao Milanu Begoviću 6. srpnja 1907. u Vrliku

Doc. Dragutin Prochaska
Prag br. 332

U Beču 9. 12. 1919
VIII. i. Rochgasse 15

Mnogopostovani gospodine profesor!

Ja sam o Varioz aferi doznau preko gospodje Lucerne, metivao sam
ze id čuica! To je om isto, samu mihi drugaije, Ho se dogodilo dua Jovicu u
Beogradu. Ja sam mnogo tekivih stvari vel doživio i h. ne samo u Rusiji (u Orski
i Petrogradu), ve' i u slavnom Berlinu, da ne govorim o Beču, gdje je ministarstvo
sipranjela omuze nepodopitine. Ipak mi se taa, što u prvaj godini jurislovenske
slobode (?) ne stavljam širi, nisi popledi na slobodu nauke ni u Zagrebu ni u Beogradu.
M. Razumije se, da ja mi mogu nek. hoću da se upuštam u razglabljaji tog pitanja.
Ali po mojem mišljenju kod habilitacije ne bi smelo otkrivati samo one jedna desetina, a
što je kandidat padlao, ve' tatar objektivno naučni rad, a taj po svoj prilici rad Vas je
teklo vjeđe. da bi Vas dojni bi primiti u svoje Redu. Ja dohaz, naravno o same mišljen,
reka Van postuži taj fakat, što sam ja upravo jucer na slavnom mi pitanje, odgovorio
u Ljubljani, da bi se postho je, kako kaže, sklonim g. direktor, imati videti račun, a tu
ze radi o filozofiji (granichitaj stuu) metafizicitaj jezika se francovom, ako bi se
radi o literaturi, se Prochaskom. Imam, da Vas zanimaji tista slavenska pitanja,
no bi se i u sudennoj našoj literaturi bitako toje uradit, da bi Ljubljana mogla
velo kupa poprad. Vas ne tekedru, metan i bez habilitacije. Vi vidite, da sam ja
deloko zaroban ze neprekta novih generacija, koje drugaije misle i sude, nego bi smo
mi starci.

Ispravim Vas pozdravljam
V. Jagić

Sl. 16.: Jagićevo pismo Dragutinu Prohaski upućeno iz Beča 9. prosinca 1919.

Robert Bacalja

Jagićevi prikazi i ocjene novije hrvatske književnosti¹

Izvorni znanstveni članak
UDK 821.163.42 (091)
821.163.42.09 Jagić, V.

Premda se Jagić u hrvatskoj periodici javio prvi put 1857. u *Narodnim novinama* pišući o *Nevenu*, svoje je djelovanje u hrvatskoj periodici snažno započeo u *Književniku* kao utemeljitelj, suurednik i glavni suradnik. *Književnik* je pokrenut 1864. i po svom značenju »preteča je *Rada JAZU*, ali i Jagićeva *Archiva für slavische Philologie*.²

Jedna od prvih njegovih recenzija bio je i prikaz Ljubićeva *Ogledala književne povijesti jugoslavjanske*.³ Već u ovom tekstu pokazuje snažan kriticism koji ga odlikuje čitavo vrijeme bavljenja hrvatskom književnošću i teorijski dobro utemeljena poromišljanja o metodama i ulozi književne historiografije: »Povijest književna, kako je pisac sam svoje djelo prozvao, ne gleda toliko na događaje iz života državnoga, koliko na napredak duševni, koji se najboljma upoznaje iz narodne književnosti; u ovakovih je knjigah svagda drugotne važnosti ono, što u običnoj državnoj povijesti stoji na prvom mjestu. Prema tomu imao bih prigovoriti g. Ljubiću, da se nije strogo držao svojega zadatka, zašto barem dvije trećine knjige ispisa čistom državnom povijesti.«⁴

Prvim se pregledom novije hrvatske književnosti Jagić po uzoru na Visariona Bjelinskog⁵ javio 1866. U *Književniku*,⁶ donosi iscrpnu sintezu netom objavljenih hrvatskih i srpskih književnih tekstova. Uspoređujući Jagićev tekst

¹ Rad donosi cjelokupni pregled Jagićeva književnokritičkog rada o novijoj hrvatskoj književnosti premda su o djelovanju Jagića kao književnog kritičara do odlaska iz Zagreba pisali Josip Bratulić, »Jagićeve zagrebačke godine«, *Jagićev zbornik*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb, 1986., str. 41–57, i Divna Zečević, »Vatroslav Jagić i August Šenoa o našoj književnosti«, nav. dj., str. 269–276.

² Stjepan Damjanović, *Opširnost bez površnosti, (Podsjetnik na život i djelo Vatroslava Jagića)*, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada, 2006., str. 20.

³ V. Jagić, »Ogledalo književne povijesti jugoslavjanske«, *Književnik*, 2, br. 4, str. 566–572; Zagreb, 1865.

⁴ Isti, »Ogledalo književne povijesti jugoslavjanske«, u: Vatroslav Jagić, *Izabrani kraći spisi*, Zagreb, Matica hrvatska, 1948., str. 459.

⁵ Usp. Josip Bratulić, »Jagićeve zagrebačke godine«, *Jagićev zbornik*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1986., str. 47.

⁶ Vatroslav Jagić, »Kratak priegled hrvatsko-srpske književnosti«, *Književnik*, 3, br. 3/4, str. 552–585; Zagreb, 1866.

s godinu prije tiskanim Šenoinim iz *Glasonoše*,⁷ onda nam on obuhvatnije i s utemeljenom znanstvenom akribijom analizira stanje hrvatske književnosti na sredini šezdesetih godina devetnaestoga stoljeća. Kao da se nadovezao na onu posljednju Šenoinu rečenicu iz članka: »Naše literarne historike pako molim nek pišu više nego do sada o književnoj povijesti, ali ponešto više o stvari, manje o pukoj slovnici. Bilo bi već vrijeme, a *Književnik* je tomu zgodno mjesto.«⁸ Svoj je pregled podijelio u tri književna roda, pa analizira epiku, liriku i dramu, ali i govori o mogućnostima djelovanja u hrvatskom društvu koje bi mogli pripomoći razvoju hrvatske književnosti. Polazi od recentnih potreba i široke platforme koja treba preporučiti hrvatsko društvo i stvoriti prepostavke za razvoj hrvatske književnosti. Osobitu ulogu daje prosvjeti, odnosno školstvu, znanosti, pučkoj prosvjeti, razvoju periodike i prevodilačkoj književnosti. Smatra da umjetnička književnosti mora nalaziti dobre primjere u narodnoj, navodeći djelo Ivana Mažuranića koji je *Smail-agom* pokazao: »Do koje se izvrsnosti može uzdići naše pjesništvo, kada se s narodnim sljubi umjetno, pokazuje nam divna pjesma *Smrt Čengić-age*, prema kojoj je sve ostalo nedostiž!«⁹ I on kao i Šenoa ističe nazadovanje hrvatske književnosti tijekom pedesetih zbog apsolutizma. Zanimljivo je kao je on jedan od prvih koji je o korpusu hrvatske dječje književnosti na samom početku progovorio ne kao o korpusu separatumu, već kao o jednom važnom dijelu novije hrvatske književnost, a kao bitnom segmentu široke platforme razvoja hrvatske književnosti: »Ivan Filipović prevede prošle godine 150 malenih čudorednih pripoviedaka od P. Hofmana sa slikami, za djecu (tri knjižice), a I. Čačić poznatoga *Robinsona Krusoe*, takodjer u drvorezima. Od Lobmajera izadje u prievodu s njemačkoga: *Valentin Duval*, moralna pripoviedka; Janko Tomić počne izdavati zbirku čudorednih i zabavnih pripoviedaka pod naslovom *Zornica* (u Karlovcu), do sada izadje jedan snopić; a najposlije simo spada još M. Kraljevićev *Požeški djak*, premda bi ono, kako se veli, imao biti roman.«¹⁰ Ovdje se Jagić žanrovski opredjelio za roman, iako je godinu ranije Šenoa napisao kako »O romanu neću ni govoriti. *Požeški đak* je pripovijetka za mladež, a ne roman.«¹¹ Na ovu Šenoinu eksplicitnu tvrdnju Jagić je jasno odgovorio, što i s današnjeg motrišta stoji. Kraljevićev *Požeški đak* je roman, što navodi i suvremena književna povijest. Krešimir Nemeć u svojoj *Povijesti hrvatskog romana* zaključuje poglavlje o Kraljeviću:¹² (...) »Kraljević stvara

⁷ August Šenoa, »Naša književnost«, *Glasonoša*, V, br. 1, str. 5–6; br. 3, str. 22–23; br. 6, str. 43–44; br. 8, str. 60–61; Zagreb, 1865.

⁸ A. Šenoa, nav. dj., u: *August Šenoa*, knj. I, Zagreb, Matica hrvatska, Zora, 1964., str. 49.

⁹ V. Jagić, nav. dj., str. 573.

¹⁰ Isto, str. 559.

¹¹ A. Šenoa, nav. dj., str. 48.

¹² Krešimir Nemeć, *Povijest hrvatskog romana (od početaka do kraja 19. stoljeća)*, Zagreb, Znanje, 1999., str. 70.

tip novijeg romana kao ‘realne pripovijesti’ o svakodnevniom događajima i običajima i s retoričkom razinom koja odgovara (bez obzira na patetiku i sentimentalnost) razgovornom jeziku i uobičajenoj komunikaciji. U *Požeškom đaku* pokrenuti su osnovni tematski, idejni i aktantski potencijali kojima će hrvatski roman operirati do kraja XIX. stoljeća«.

U tekstu »Priegleda« Jagić ističe i značaj književne historiografije za razvoj književnosti, naročito rad Kukuljevićev na izdavanju starih hrvatskih pisaca. No nije zadovoljan rezultatima književne povijesti i književne kritike: »Nu literarno-historijski članci, koji najbolje dokazuju eda li književnost živi, u nas su vrlo riedki, da skoro ih niti neima. Naše znanje i od najznatnijih hrvatsko-srbskih pjesnika neprekorači do sada granice podataka životopisnih i bibliografskih; jedva da što znamo, koliko i kada tko pisa, ali kako pisa, koliko li vrijedi ono što napisa i u kakvoj ono svezi stoji sa svojim vremenom – ovakva pitanja jesu doduše puno važnija, ali se na njih još ni pokušalo nije odgovoriti. Naša literarno-historijska radnja još se neuzdiže do kritičkog stadija; niti suvremeni pojavi književni, kako se pojedince ukazuju, nenalaze dovoljno uvažena kamo li da bi tko čitav odsjek ili viek književnosti podvrgao kritičkomu razmotrenju. A ipak neima druge, da se dodje do valjane historije naše književnosti, van da se prije ispitaaju njezini pojedini dielovi«.¹³ Smatra da nemamo ni pregleda novije hrvatske književnosti, osim Šenoinog članka otprije godinu dana u *Glasonoši*. U pregledu književnih rodova Jagić ističe epiku u stihu kao najdominantniju u hrvatskoj književnosti tijekom šezdesetih. Navodeći primjere prigodničarstva, (posebno pjesme posvećene Viškom boju Šime Šugara i Stjepana Ljubiše, te Marićevu pjesmu nastalu u prigodi otkrivanja spomenika banu Jelačiću) ukazuje na nedostatak i anakronizam takvog pjesništva: »Kod pjesama ove vrsti može se malo ne kao pravilo uzeti, da su tim bolje čim su kraće; brzini kojom naše vrijeme napried leti, nedolikuje više ono prekomjerno razvlačenje, koje su mnogi naši pjesnici kan da jedino iz narodnih pjesama naučili. Bolje odgovaraju karakteru i pravcu našeg vremena, kao i onome što se danas od pjesništva ište, kraće pjesničke pripoviesti, izvadjene što iz historije što iz narodnih priča, te spjevane lakim i brzim kretanjem, koje u brzome pripoviedanju puno naliči na baladu«.¹⁴ Kao epiku koja se izdiže iz pukog oponašanja usmene književnosti, odnosno kao poeziju koja se izdiže iz osrednjosti onodobnog književnog djelovanja ističe Pucićevu *Cvijetu*, Vežićevog *Nikolu Zrinjskog*, Dežmanovu pripovijest *Smiljan i koviljka*, zatim Pavlinovićevu alegoriju *Ognjištar*. Nadalje svodi i rezultate književnih priloga u hrvatskoj periodici na sredini šezdesetih, pa isti-

¹³ V. Jagić, nav. dj., str. 572–573.

¹⁴ Isto, str. 574.

če *Koledar Matice dalmatinske za god 1867.*, te *Biser i Glasonošu* za 1864. i 1865., odnosno suradnju Mirka Bogovića, Ivana Trnskog i Augusta Šenoe (bibliografiju navednih autora donosi u bilješci – npr. »Od A. Šenoe: ‘Lavov dvor’ u Glason. 1864., br. 45; ‘Crnogorska štamparna’ ibid., 1865., br. 1; ‘Anka Neretvanka’ ib., br. 10«.¹⁵

U istom tekstu ocjenjuje i hrvatsku liriku. Kad piše o hrvatskoj lirici Jagić nije zadovoljan postignutim rezultatima u tom književnom rodu, te navodi primjer Schillerove rasprave o lirici 1802. kada je njemačka lirika bila u krizi. Prepušta noviju liriku kritičarima, a ipak ističe pjesnike iz *Danice ilirske*, *Glasonošne*, *Slavonca*, *Naše gore lista*, te iz *Koledara Matice dalmatinske* i zadarskog *Narodnog lista*. Ovdje se jasno iščitava Jagićevo shvaćanje novije hrvatske književnosti kao jedinstvenog korpusa kojeg grade pisci iz svih hrvatskih zemalja, i o ulozi periodike odnosno pojedinih periodika u razvoju književnosti. Ovdje ističe sljedeće pjesnike: Velimira Gaja, Ferda Babića, Ivana Vidovića, Gjuru Klarića, Iliju Okrugića Sriemca, Vladimira Nikolića, A. Šenou, Gjuru Deželića, St. Lj. Lopašića, E. Tomaja, te Anu Vidović, M. Pavlinovića, Gržetića i Stjepana Buzolića.

Na kraju članka bavi se dramom koja u hrvatskoj književnosti nije zaživjela uz rijektke iznimke: »Uzevši dakle razvitak književnosti, da ide svojim naravskim putem, nečudim se ni malo, što nam se proizvodi dramatske umjetnosti istom onako riedko i stidljivo pomaljaju, kao što se ljubica u rano proljeće krije pod bujnu zelen. Repertoari naših kazališta puni su tuđjih komada, ima više od četiri petine prievoda«.¹⁶ Premda zaključuje da imamo mnogo povijesnih tema obrađenih u tekstovima (pri tom ističe Bogovićeve povijesne drame), smatra da nam nedostaje građanska drama, a obrazlaže to činjenicom da nemamo još dovoljno razvijeno građansko društvo, odnosno da za to nedostaje elemenata kao što su »velegradski život i njegove spletke«.¹⁷ Tek će se u osamdestim godinama u hrvatskoj književnosti u nekoj mjeri nadoknaditi ovaj zaostatak na kojeg upućuje Jagić kad ocjenjuje dramsku književnost. Građanska drama zaživjela je u radovima Julija Rorauera (*Maja*) ili pak u kozmopolitskoj drami *Psyhe* Ive Vojnovića.

I prijevode Jagić smatra vrlo značajnim u razvoju književnosti te u ovom iscrpnom pregledu književnih zbivanja u Hrvatskoj krajem šezdesetih godina temeljito prikazuje recentne prijevode i prevoditeljje.

U prvom broju *Vienca*, Jagić je 1869. u rubrici Književnost objavio programatski tekst, »Živi li napreduje li naša književnost?«¹⁸ U tom tekstu, pro-

¹⁵ V. Jagić, nav. dj., str. 574.

¹⁶ Isto, str. 577.

¹⁷ Isto.

¹⁸ »Živi li napreduje li naša književnost?«, *Vienac*, I, br. 1, str. 19–23; Zagreb, 1869.

govara o trenutku hrvatske književnosti i potrebama budućeg razvoja, čiji će jedan od nositelja biti i novopokrenuti periodik *Vienac*. Snažno djelovanje mnogih uredništava *Vienca*, od Deželićevog, preko Šenoinog, do Dežmanovog i Gjalskog iz 1903., opravdala su Jagićev optimizam i očekivanja izrečena na samom početku izlaženja. Sve nedostatke koji su naznačeni u Jagićevim pregledima i Šenoinom članku o trenutku hrvatske književnosti, *Vienac* je svojom izdavačkom politikom u sljedećim desetljećima uvelike nadoknadio. U *Viencu* se razvila živa kritičarska aktivnost, utječe se na razvoj, toliko zanemarene novelistike i romana. To su i bile glavne zamjerke tijekom hrvatske književnosti tijekom šezdesetih u tekstovima navedenih autora. U uvodu članka Jagić piše da »književnosti zbilja treba knjiga – ma se i ne prodavale, kao n.p. naše hrvatske – ali takovih knjiga, u kojih se ogledaju bud individualne ideje pojedinca čovjeka – a njih više na skup predstavljaju svoj narod – bud općenite čitavog naroda na određenom stupnju duhovne razvijenosti«. ¹⁹ Smatra da bez probuđenog domovinskog osjećaja nema ni razvoja književnosti koja mora odisati narodnim duhom. Obitelj je ta koja mora davati djeci nacionalni duh, ona dakle ističe Jagić je nositelj nacionalnog i kulturnog osviještenja: »Prvi, ali najjači bedem narodne egzistencije – to je probudjena svijest narodnosti u familiji, ljubav prema svim pojavom domaćega, narodnog života u kući, što no kažu, na ognjištu porodičnom. Narod, u kojega se ljubav domovine kao najveća svetinja gaji u svakoj kući, u svakoj porodici – nema se rad šta bojati, jer se utvrdio obranom, preko koje ne će provaliti neprijatelj-tudjinac, ma sve druge naspe razrušio i sve ostale zidove pridobio«. ²⁰ Obitelj iznosi Jagić treba biti čuvarica i njegovateljica hrvatskoga jezika i književnosti, što nije bila pojava u to vrijeme, jer kako veli Jagić u obitelji se »tudjom pjesmom uspava ono milo čedo u kolijevci, tudjom riečju usadjuje u mladjahno srce prve nauke i opomene roditeljske!« ²¹ Smatra da je u Hrvatskoj više književnih zbivanja bilo do pedesetih nego li krajem šezdesetih, te da je to književno nasljeđe karakterizirao pjesnički ushit. I ovdje govori o recepciji, odnosno hrvatskom čitateljstvu. Donosi pogubnu sliku o recipijentima hrvatske knjige: »Znamo na priliku da je do našeg gradjanstva ili do našeg ženskinja, mogosmo se već odavna okaniti pisanja hrvatskih knjiga; znamo i to, da do danas medju činovnicima velike ljubavi prema narodnoj književnosti nema, a u bogataša i velikaša da se gotovo još rodila nije; znamo napokon, da su do sada najpouzdaniji prijatelji narodne književnosti – bili sami k n j i ž e v n i c i – tako je valjda svugdje u svijetu – a umah do njih njihovi prirodni druzi, s v e š t e n i c i – to već nije svagdje ovako – i najpolsije školska mladež – d j a c i, dakle oni, koji hoće da jednom

¹⁹ Nav. dj., str 19.

²⁰ Isto, str. 20.

²¹ Isto.

postanu književnici«. ²² Zaključuje da je u prošlosti oko zauzimanja pravca i određivanja potreba bilo mnogo pogrešaka, pa ovo preusmjeravnje hrvatske književnosti treba temeljiti na dobrom proučavanju čitateljstva, i njihovih potreba za knjigom, tek joj se nakon toga može odrediti pravac razvoja. Jagić tu ističe ulogu periodika, odnosno književni program *Vienca*. *Vienac* po Jagiću ne smije samo čitateljstvo upoznavati s recentnim književnim stvaranjem i hvaliti svaku tiskanu knjigu (kako se to činilo donedavno) nego kritičkim osvrtima ukazivati na dobre tekstove, te ih čitateljstvu preporučivati. Jagić se ovdje zalaže za određivanje kriterija umjetničkog stvaranja, osamostaljenje književne kritike, odnosno određivanja čvršćih kriterija u književnoj kritici, te na taj način stvaranje polazišta za razvoj hrvatske književnosti i izgradnju hrvatskoga čitateljstva koje je malo, jer knjiga nije došla u sve slojeve društva. To su zaista i bili preduvjeti za razvoj hrvatske književnosti, koja je nakon apsolutizma stagnirala te se tražila, daleko zaostajući iza tokova razvijenih europskih književnosti. S druge strane još se u društvu o književnosti mislilo kao u doba preporoda. Sve to Jagić deteljno analizira i daje nove smjernice i moguće impulse razvoja: »Minulo je već, rekao bih, doba onakova sentimentalnog shvaćanja naše književnosti, gdje se jednako kod svake knjige patriotizam ili požrtvovanje za domovinu u pomoć prizivalo. (...) Naš je dakle cilj, ka kojemu će i *Vienac* bez prestanka uzvijati, da podignemo u g l e d našoj domaćoj književnosti (...) da si osvoji srce bogataša i siromaka, učevna i neu-ka, starca i mladića. Pukim hvaljenjem, pukim preporučavanjem svake knjige bez razlike, samo za to što je hrvatska, kako je u nas do jako običaj bio – priznajmo, tla toga nigda postići ne ćemo. Dok nismo kadri dokazati čitatelju, da može i u naškoj knjizi naći isto onoliko mudrosti, isto onoliko nauke – ali više milinja i slasti, nego i u kojoj tuđinki, dotle nema književnost dovoljno poštovanja u društvu, dotle nema realna fundamenta, na kojem ima biti osnovan svaki napredak«. ²³ Jagić vrlo optimistično zaključuje ovaj članak odgovorom na ono retoričko pitanje iz naslova: »Ako ovako složki uz djelo prionemo, ne će za dugo izostati blagoslovljeni plodovi našeg truda, a mi ćemo radostno podvikivati: Naša književnost ž i v i n a p r e d u j e«. ²⁴

Jagić je do kraja šezdesetih tiskao još jedan pregled recentne hrvatske književnosti, u kojem prikazuje godine 1867. i 1868. u hrvatskoj književnosti. U tom se tekstu nadovezuje na članak iz *Književnika*. Radi se o članku »Plodovi književnosti hrvatsko-srbske od posljednje dvie godine« kojeg je objavio 1869. u *Viencu*. ²⁵ Naime, Jagić u ovoj sintezi ukazuje na glavne probleme

²² Nav. dj., str. 21.

²³ Isto, str. 22.

²⁴ Isto, str. 23.

²⁵ Vatroslav Jagić, »Plodovi književnosti hrvatsko-srbske od posljednje dvie godine«, *Vienac*, I, br. 3, str. 66–69; Zagreb, 1869.

hrvatske književnosti s kraja šezdesetih godina devetnaestog stoljeća. Ističe pri tom slabu mogućnost recepcije hrvatske knjige zbog više razloga. Najprije zbog slabe promidžbe jer nakon šturih prikaza i objava u tisku, više nema načina u društvu kako bi knjiga došla do čitatelja. Sve ostaje u rukama pisca koji ako se potruži preko svojih prijatelja knjigu plasira čitateljstvu. Ovdje ističe negativnu ulogu knjižara odnosno nerazvijenosti bitnog segmenta recepcije jedne književnosti knjižarske mreže ili nedovoljno razvijene distribucije. Razlog vidi u tome što knjižari zbog postotaka radije promoviraju njemačku književnost nego li hrvatsku: »Knjižar opet zna da ne će toliko hrvatskih ili srbskih knjiga prodati, da bi o tome mogao živjeti, jer ih i nema (...) dok se kod njemačkih knjiga, kojih su mu puni dućani, obilatoj prodji i velikim postotkom nada – i tako ostaje naspram našoj knjigi hladan; ako i dočuje, da je gdje koja izašla, ne stara se naručiti je za svoje stovarište, dok se ne najavi tko, da je baš želi imati.«²⁶

S druge strane zaključuje kako je mali broj objavljenih djela tijekom 1867. i 1868., jer uz nekoliko prijevoda s njemačkog koji su školska lektira nema se što izdvojiti kao »samostalan plod duha narodnoga.«²⁷ Osim beletristike koja je njemačkog podrijetla, nešto znanstvenih knjiga koje nitko ne čita i početaka literature za mladež u hrvatskoj književnosti toga doba, jada se Jagić, gotovo da i nema tekstova. Izdvaja Markovićevo djelo *Kohan i Vlasta* te ga ocjenjuje kao: »najizvrstnijem pojavu između sviju poezija našeg mladog naraštaja, koji se rodio iza 48 godine.«²⁸ Ocjenu romantičnog epa *Kohana i Vlaste* Franje Markovića zaključuje kako »Markovićevo pjesan odgovara zahtjevom modernog vremena, u nje nema samo formalne ljepote – pače upravo ta strana nije još dotjerana do savršenosti – nego i duboka nacionalnog sadržaja, ima i duha i misli, a po tomu baš i postaje pjesnik reprezentantom kulture svoga vieka(...)«²⁹ Ovdje iščitavamo čemu treba težiti suvremena poetike koju je hrvatskoj književnost nekoliko godina kasnije realizirao August Šenoa, kada se, kako ocjenjuje u svojoj *Hrvatskoj književnosti (od početaka do 1941.)* Slavko Ježić, hrvatska književnost otela diletantizmu. Od ostalih hrvatskih književnika spominje N. Špuna, zatim Dežmana, Kukuljevića, Bana, Klarića, prigodnice o Viškom boju Ljubiše i Save Martinovića (koje naziva efemernima, op. R. B.) zatim ističe Pavlinovića, Matičin posao oko Vrazovih djela, te Njegošev *Gorski Vijenac* koji je tiskala Matica dalmatinska. Na kraju rezimira i hrvatsku prevodilačku aktivnost. No, najznačajniji je njegov zaključak o našim književnim prilikama gdje ocjenjuje da hrvatska literatura zaostaje za stranim jer jednostavno ne prati aktualnosti u modernim europskim

²⁶ Nav. dj., str. 66.

²⁷ Isto, str. 67.

²⁸ Isto.

²⁹ Nav. dj., str. 67.

literaturama. U hrvatskoj književnosti toga doba uglavnom se stvaranje svodi na liriku i ponešto dramskih uradaka, a novelistike i romana još nema, zato Jagić vrlo promišljeno upućuje na nedostatke i potrebu za novim tekstovima, tj. novim žanrovskim opredjeljenjem hrvatskih pisaca koje treba jukstaponirati suvremenim izgrađenim europskim literaturama: »Tko ima ikolik pojam o neizmjerljivoj produkciji modernih literatura baš u romanu i noveli začudit će se, kad opazi, da je naša književnost u toj struci najsiromašnija. U nas zaostaje samostalna novelistika čak iza strogo pjesničkih proizvoda: to je vrlo znamenit biljeg današnjeg stanja književnosti.«³⁰ Dakle i on kao i Šenoa³¹ nekoliko godina ranije smatra novelistiku bitnim žanrom budućeg preporoda književnosti i narodnog duha. S druge strane donosi misao da je u usporedbi sa naprednijim književnostima, hrvatska jako zaostala. U članku Jagić upućuje kako bi se ta praznina mogla nadomjestiti prijevodima: »Treba li nam već svakojako i zabave u književnosti, koje pružaju novele i romani – ja ne govorim ovdje o njihovoj estetskoj strani – a ja mislim, da bez toga mikako biti ne možemo: to bi se imalo sastaviti kolo književnika, kojim su moderne literature dobro poznate, da se staraju za valjane prijevode, što bi ih mogla, a nadam se, i htjela izdavati koja čestita knjižarnica.«³²

Drugi niz Jagićevih tekstova u kojima prikazuje i ocjenjuje noviju hrvatsku književnost, vezan je za njegovo djelovanje u inozemstvu, odnosno objave u *Archiv für slavische Philologie*. Ovdje treba naznačiti da Jagić nije prisutan u Hrvatskoj, te nije mogao dati cjelovite prikaze kao na početku svog djelovanja u hrvatskoj književnosti tijekom šezdesetih, ali ovdje pokazuje veliko poznavanje građe koju prikazuje i ocjenjuje, a s velikim interesom prati objavljivanje povijesti književnosti. Dvije najznačajnije recenzije u *Archivu* bile su ocjene Šurminove *Povijesti*, 1899.,³³ te također Šurminovog *Hrvatskog preporoda* iz 1905.³⁴

Jagićeva kritičnost i znastvena obuhvatnost, posebice se opažaju u kritici Šurminove *Povijesti književnosti hrvatske i srpske* iz 1898. Svoju kritiku započinje svođenjem rezultata književne povijesti tijekom XIX. stoljeća, odnosno mogućih preteča Gjure Šurmina. Pri tom ponavlja svoj kritički sud o Ljubićevom *Ogledalu* u kojem je autor »bio više arheolog i sakupljač dokumenata,

³⁰ Isto, str. 68.

³¹ U Šenoa podvlačim sljedeću misao: »Drugi put da naša knjiga narodu u život segne, jest beletristika, tj. novelistika i pjesništvo. Naša novelistika? Jao i pomagaj!« A. Šenoa, »Naša književnost« u: *August Šenoa*, knj. I, Zagreb, Matica hrvatska, Zora, 1964., str. 47.

³² Vatroslav Jagić, »Plodovi književnosti hrvatsko-srpske od posljednje dvie godine«, *Vienac*, I, br. 3, str. 68–69; Zagreb, 1869.

³³ Vatroslav Jagić, »Povjest književnosti hrvatske i srpske. Napisao Dr. Đuro Šurmin 1898.« Zagreb (Kugli i Deutch), *Archiv für slavische Philologie*, 21, br. 3/4, str. 245–251; Berlin, 1899.

³⁴ Vatroslav Jagić, »Hrvatski preporod. Napisao Đuro Šurmin. (Die kroatische Wieder-geburt von Universitätsprofessor Gjurro Šurmin.)«, *Archiv für slavische Philologie*, 27, str. 133–138; Berlin, 1905.

manje sposoban za književno-povijesna istraživanja». ³⁵ Šurminu kao novom autoru jedne književne povijesti je »na raspolaganju imao zaista malo djela koja su prednjačila njegovom«. ³⁶ No i ovdje nalazimo Jagićev kriticism i dobro poznavanje hrvatske književne povijesti, premda je dugo izvan domovine. Zamjera Šurminu na prenatrpanosti imenima i građom, u kojoj se zbog tolikog obilja može propustiti važno. S druge strane ističe da Šurmin mnoge ocjene u knjizi ne temelji na vlastitom stavu nego na poglede koji su se o nekom književnom fenomenu odredili u pojedinom razdoblju. Jagić ukazuje kako se nazori moraju ponovno provjeravati i iščitavati, odnosno to bi bila bitna zadaća pisca književne povijesti (npr. trajne vrijednosti treba provjeravati op. R. B.): »Autor ove povijesti književnosti pokazuje pak malo smostalnosti u prosudbi, oslanjajući se najčešće na uobičajene u određenom vremenu postavljene i višestruko ponavljane nazore, bez da u njih sumnja, bez da ih podvrgne vlastitom testiranju«. ³⁷ No ipak dopušta mogućnost autoru povijesti književnosti kompilaciju, jer se teško može »prostudirati svako razdoblje«. Nadalje mu zamjera da je nauštrb minornih pjesnika i u starijoj i novijoj književnosti propustio unijeti u povijest mnogo autora koji su zaslužni u razvoju književnosti, a nisu bili pjesnici ili umjetnici: »Čak se i u starijoj književnosti (...) ne zabrinjava oko toga da prešuti jednog Kašića ili Mikalju ili Della Bellu (začudo Belostencu i Jambrešiću se ipak smilovao) dok su mnogi manje važni bili barem imenom spomenuti«. ³⁸ Ova kritika se nadovezuje na neke Jagićeve mladenačke poglede na književnost iz *Književnika* i *Vienca*, gdje je jasno na onoj širokoj platformi istaknuo ulogu prosvjete, škole i odgoja i književnosti za mladež pa također Šurminu zamjera što nije uvrstio u povijest Ivana Filipovića, ali i mnoge pokretače kulturnog života: »Slično se ponavlja u novijoj književnosti. Primjerice pisac zaslužan za podizanje narodnog obrazovanja kroz školu i pedagošku literaturu kao što je to bio Ivan Filipović prema autorovu shvaćanju nikada ne može biti dorastao bilo kojem autoru suzdržanog sveščića s ispraznim pjesmama. Kako je u ovoj knjizi malo govora o Šuleku! (...) Tko barem donekle poznaje pokretače kulturnog života, kojega je Zagreb središte, čudit će se da se neka imena uopće ne mogu, kao primjerice Ante Starčević, a druga kao npr. Perkovac, Miškatović jedva mogu naći«. ³⁹ Zbog nedostatka monografskih istraživanja na kojima bi se temeljila povijest, smatra da su pojedini djelovi knjige neujednačeni, pa tako je puno bolje i opširnije prikazana starija, od novije književnosti koja je ustvari treba-

³⁵ Vatroslav Jagić, »Povjest književnosti hrvatske i srpske. Napisao Dr. Đuro Šurmin«, *Archiv für slavische Philologie*, br. 1/2, str. 245; Berlin, 1899. (Prijevod Gabrijele Bibić)

³⁶ Nav. dj., str. 245.

³⁷ Isto, str. 245.

³⁸ Isto, str. 246.

³⁹ Isto, str. 247.

la privući najviše čitatelja. Ovdje Jagić ističe nedostatak monografskih istraživanja u novijoj književnosti, što znači da je i dalje pratio recentne događaje, trideset i nešto godina kasnije od onih prvih tekstova o novijoj hrvatskoj književnosti. No Jagić je i nakon trideset godina ostao pri svojim stavovima s početka svog djelovanja zastupajući mišljenje da se radi o jedinstvenoj književnosti Hrvata i Srba, što mladi naraštaj hrvatskih pisaca nije prihvatio. On se u tekstu i i vrlo kritički obara na to. Naime u svojim prvim pregledima Jagić je govorio o hrvatsko-srpskoj književnosti, prikazujući sve što je tiskano u Hrvatskoj i Srbiji (tako je i naslovio svoje preglede).⁴⁰ To je bio plod razmišljanja iz šesdesetih godina XIX. stoljeća kojeg su hrvatski književnici i kritičari vrlo brzo napustili. Ostali dio prikaza Jagić je posvetio odnosima srpske i hrvatske književnosti (utjecajima Zagreba prema Beogradu i obrnuto), posebice razglabajući o položaju Dubrovnika (on ga smatra otvorenim gradom, s čime se ne možemo složiti jer je Dubrovnik hrvatski grad). Na kraju prikaza ističe kako ovu knjigu smatra kao jedan »žaljenja vrijedan korak unatrag«, jer ipak ideje koje je imao kada je objavio svoj prvi dio književnosti mlađa je generacija odbacila (ovdje vjerojatno misli na pokret hrvatske moderne).⁴¹ U *Archivu* je Jagić tiskao i nekoliko kraćih prikaza i nekrolog Milivoju Šrepelu. No opet se vratio novijoj hrvatskoj književnosti nakon što je Šurmin tiskao monografiju *Hrvatski preporod*.⁴² Za razliku od povijesti u ovom tekstu Jagić hvali Šurmina, pa tako progovara o njemu kao o autoru glavnog djela o ovom razdoblju, koji je nakon inozemnih povjesničara književnosti ovaj fenomen obradio i u Hrvatskoj.⁴³ Ovdje je Jagić istaknuo neke svoje književno – povijesne poglede na ovo razdoblje u hrvatskoj povijesti i književnosti, koji su i

⁴⁰ Da su to zaista bile jedna od druge razdvojene književnosti kako su opisane u njegovoj knjizi i kako se tu moglo tako puno vikati i prepirati. Još mnogo znakovitijim čini nam se činjenica da su mnoge pojave modernog vremena (od sredine našeg stoljeća) uopće mogu razumjeti samo s gledišta međusobnih utjecaja koji su proizašli iz jedinstva. Ovo je dakako poglavlje o kojem autor ove povijesti književnosti, kao i o mnogočemu drugom temeljito šuti. V. Jagić, »Povjest književnosti hrvatske i srpske. Napisao Dr. Đuro Šurmin«, *Archiv für slavische Philologie*, br. 1/2, str. 250; Berlin, 1899. (Prijevod Gabrijele Bibić)

⁴¹ »Kada sam kao sasvim mlad čovjek pisao skicu za 'Jihoslovane' te kad sam izdao prvi dio povijesti književnosti, pred očima mi je lebdjela sasvim drugačija slika, tada nisam mogao niti sanjati da će ideje koje su nam tada bile svete nadolazeće generacije krajem ovog stoljeća odbaciti i da će ih se odreći. U tom smislu, pa bio ja u svom mišljenju i sasvim usamljen, ovu knjigu promatram kao jedan žaljenja vrijedan korak unatrag«. V. Jagić, nav. dj., str. 251.

⁴² Đuro Šurmin, *Hrvatski preporod. I.* (od godine 179. do 1836.), Tisak Zagreb, Dioničke Tiskare, 1903.; *Hrvatski preporod. II.* (od godine 1836. do 1843.), Tisak Zagreb, Dioničke Tiskare, 1904.

⁴³ »Ja držim da je to savremena, pohvalna i u cjelini uspjela publikacija, koja će, mislim naročito današnjem mlađem pokoljenju donijeti mnogo pouke, kakve ne može crpsti ni iz jednog drugog djela u ovako opširnom obliku«. V. Jagić, »Hrvatski preporod. Napisao Đuro Šurmin. I. Zagreb, 1903. II. Zagreb, 1904.« u: Vatroslav Jagić, *Izabrani kraći spisi*, Zagreb, Matica hrvatska, 1948., str. 580.

danas točno stotinu godina kasnije itekako živi i jasni. Ističe da su »Glavni zagovarači ove ideje, provincijalni Hrvati sa Zagrebom načelu, doprinijeli pri tom žrtvu samoodricanja kakvu rijetko susrećemo u slavenskom svijetu; oni su se odrekli svojega lokalnog narječja, koje se je već dva stoljeća književno njegovalo, za volju većine oko sebe, pri čemu im je naročito lebdio pred očima visoki ugled nekadašnje dubrovačke republike s njezinim klasičnim pjesnicima. (...) Lijepi se je cilj književnog jedinstva mogao postići samo ovakovom razboritom žrtvom. Kao naknadu za to dobili su kasnije (...) mjesto mrtvog opet svoje živo etničko ime, s malom promjenom u obliku: mjesto pomadžarenog naziva Horvat, horvatski prevladalo je domaće ime Hrvat, hrvatski.«⁴⁴ No i u ovoj ocjeni Jagić ne gubi svoj stil, odnosno da istakne autorove propuste. Naime, Šurminu zamjera na neujednačenosti pojedinih poglavlja, odnosno na nesrazmjeru prikazanog i uloge pojedinog razdoblja tijekom preporoda.⁴⁵ Danas se niti jedan ozbiljniji pregled ne može pisati bez iscpnog pogleda u razdoblje uoči preporoda kako to i od prije stotinu godina ističe i Jagić. Navedimo između ostalog djelovanje i utjecaj suvremenih europskih zbivanja i promjena kroz francusku vlast u pojedinim djelovima Hrvatske (Značaj *Kraljskog Dalmatina* i djelovanje jezikoslovaca u Dalmaciji na početku stoljeća, reforme u gospodarstvu, sudstvu, javnom zdravstvu, financijama, školstvu, pokretanje škola u Dalmaciji, pokušaj normiranja jezika, unaprijeđenje poljodjeljstva, kulturnog života i sl.). Odjeke toga nalazimo kod preporoditelja te to s pravom kao pravi kritičar podvlači u svojoj kritici.. Jagić u ovom tekstu osvjetljava ulogu Gaja u svim tim zbivanjima: »Gaj nije stvorio ništa znatno ni kao pisac ni kao učenjak, a još manje kao pjesnik. Na svakom od tih područja bili su pojedinci iz njegove okoline mnogo jači od njega. A ipak je on bio nešto što je svima nedostajalo: bio je rođen da vodi; bio je ako hoćete viši patriotski, kod kojega je očaravajuća snaga pjesničke zadahnute rječitosti bila sretno udružena s praktičnim pogledom za potrebe najbližeg časa. Trebalo je ostale njegove suborce lično poznavati, da bi smo shvatili, kako u velikoj zadaći, da narodnu svijest u svim sferama života pobude i potaknu na djela ne bi bili niošta postigli bez Gaja: dubokoumni pjesnik Ivan Mažuranić bio je u visokom stepenu trom, da ne kažemo indolentan; Demeter je imao smisla samo za kazalište; A. Mažuranić i V. Babukić bili su čestiti, savjesni izvršiocu tuđih naloga; St. Vraz nije osjećao čvrsta tla pod nogama i radije se je predavao estetskim razmatranjima i etnografskim interesima. Svima je nji-

⁴⁴ Nav. dj., str. 580.

⁴⁵ »Da poblize uđem u sadržaj pojedinih poglavlja, slobodan sam s obzirom na prvo napomenuti, da je u njemu slaba obrana hrvatskog političko-nacionalnog individualiteta između 179. i 1830. obrađena suviše kratko. (...) Utjecaj Jozefinizma, francusko vladanje, reakcija. Zar su u Hrvatskoj bili tako tupi, da su se svi ovi događaji odbijali od savremenika bez ikakva djelovanja?« Isto, str. 581.

ma nedostajao Gajev praktični smisao, njegovo oduševljenje, častoljubivost i promućurnost.⁴⁶ Još smatra da je pojedina poglavlja trebao podijeliti na nekoliko manjih i da je mogao odijeliti npr. peto poglavlje (god. 1836.–39.) po metodi koje se držao u knjizi na dva: jedno kulturnopovijesno i jedno književno. Znamo da se i suvremenoj književnoj povijesti izdiferenciraju čisto književni fenomeni od kulturne povijesti ili povijesti, što stariji književni povjesničari nisu radili kako je to Jagić naveo u i u kritici Ljubićeve povijesti.

Treći niz Jagićevog bavljenja novijom hrvatskom književnošću iščitava se iz pisama upućenih Babiću-Gjalskom, Wiesner-Livadiću i Milanu Rešetaru. Povod pismu Livadiću je ponuda da mu se tiska crtica »Uspomena«. Pri tom se Jagić boji poznavajući književnu klimu onog vremena (1911.) s puno polemičkih i kozerskih tonova, da dobro Livadić pogleda je li to ide u *Savremenik*: Ne bi htio da mi se predbaci (da se hoću da hvalim sam, kad me neće drugi. Ako nadjete, da moja crtica nema interesa za širu publiku, molim Vas pošaljite mi na moj račun rukopis natrag. (...) Ako pak mislite, da ova crtica neće nauditi Vašem *Savremeniku*, van što će gdje koji kafanski badavadžija nad njom prelomiti štap od jezika, tada bih želio da je našampate u jedan mah«.⁴⁷

Pismo Gjalskom potaknuto je objavom *Ljubavi lajtanta Milića*. Ovdje sada već stariji Jagić poistovjećuje s glavnim junakom ove pripovijesti, te u pismu Gjalskom ističe: »Moje misli vode me opet u Gređice, k piscu umiljate prekrasne pripovijesti o Ljubavi lajtanta Milića. Kako i ne bi u mom rascviljenom srcu odjeknulo vaše pričanje o starcu Miliću, kada se radi o Varaždinu, o varždinskoj bašći i o varaždinskom groblju, gdje sad već drugu godinu počiva moja nikad prežaljena pokojnica žena, kuda bi i ja, da mi je sudjeno živjeti u Varaždinu, poput vašeg starca Milića, dnevice upravljao svoje korake i činio svoje posjete. Ako za me ima Vaša pripovijest neko osobito lično značenje, za širi svijet, koji će je uvjeren sam, s jednakom napetošću čitati, raskriva ona stranica »tužne naše prošlosti, koja tako strašno obiluje primjerima nenagrađenih žrtava«.⁴⁸

Iz obilate korespondencije, članovima obitelji izdvajam pismo Milanu Rešetaru iz Beča, u subotu popodne, 1. listopada 1921. Nakon čisto obiteljskih tema dotiče se Prohaskinog *Pregleda*. Ni tu nije mogao a da ne progovori o još jednoj povijesti hrvatske književnosti o kojoj se toliko pisalo u hrvatskoj književnosti tog vremena. Ni tu Jagića nije napustio kritički duh i izuzetan osjećaj za noviju hrvatsku književnost: »Prohaska mi je poslao svoju knjigu, o kojoj je tako opširno referirao u *Obzoru*, mislim Lunaček. Ja sam je stao čitati, ali do sada nisam odveć zadovoljan, ipak priznajem da je uložio mnogo

⁴⁶ Isto, str. 582.

⁴⁷ Iz korespondencije Vatroslava Jagića. Dva pisma dr. B. Livadiću. (Priopćio) Branimir Livadić, *Hrvatska revija*, II, br. 8, str. 433; Zagreb, 1938.

⁴⁸ »Gjalskijev glas«, *Hrvatski pokret*, IX, br. 214, str. 3; Zagreb, 1913.

truda i vremena . onaj pregled raznih realizama nije za historiju naše književnosti dosta motiviran. Biografije pojedinih pisaca mogle bi biti izradjene kao prilozi sitnijim slovima, ali osim Gjalskoga do sada nisam još nigdje našao zbijenu karakteristiku pojedinih pisaca, već samo suho bibliografsko nabravanje(...)».⁴⁹

U vrijeme kada hrvatska književnost nema još dovoljno razvijeno čitateljstvo, odnosno recepcije, osobito u šezdesetim godinama XIX. stoljeća, a ni značajnijih književnih opusa, Jagić je uz Šenou svojim ocjenama i prikazima znatno pridonio preusmjeravanju i razvoju novije hrvatske književnosti, kada se ona tražila, te nakon toga i stvorila tijekom sedamdesetih i osamdesetih godina snažne književne opuse. Njegov književno-kritički rad u Zagrebu do odlaska iz domovine temelji se na dobrom poznavanju povijesti hrvatske književnosti te suvremenih hrvatskih i inozemnih pisaca. Upravo zato je i mogao dati tako zrele smjernice za razvoj hrvatske književnosti: uvođenje novih žanrova (osobito razvijanje novelistike i romana), jače djelovanje književne kritike koja mora prepoznati vrsna djela te čitateljstvo i pisce usmjeravati prema njima, jačanje prevodilaštva, razvijanje knjižarske mreže i popularizacija hrvatske knjige i odgoj hrvatskog čitatelja za kojeg smatra da već u obitelji treba biti odgojen u nacionalnom duhu te se uvoditi u književnost u djetinjstvu kroz dječju knjigu. Jagić je nažalost nakon desetak godina profesure i rada u Akademiji morao napustiti Hrvatsku, što je prava šteta za hrvatsku književnost kojoj je trebalo u to doba vrsnih kritičara⁵⁰ i književnih povjesničara poput njega. Šenoa je držeći se svog programa koji se poklapa s Jagićevim promišljanjima o ciljevima i zadacima koje treba ostvariti hrvatska književnost i književnici ostvario ponajbolji književni opus tijekom XIX. stoljeća te otrgnuo hrvatsku književnost od diletantizma započevši kontinuitet koji traje i danas. Jagić je svojim tekstovima o novijoj hrvatskoj književnosti uvelike zaslužan za pokretanje književnog života u Hrvatskoj nakon apsolutizma. Premda je Jagić nakon odlaska iz Zagreba, 1871., do kraja života izvan domovine, prati i dalje hrvatsku književnost te se povremeno oglašava u svome *Archivu*, pišući prikaze i članke o recentim književnim zbivanjima, no držeći se svojih starih stavova iz šezdesetih XIX. stoljeća vezano za odnos hrvatske i srpske literature, što su već generacije hrvatskih pisaca napustile. To praćenje novije

⁴⁹ *Korespondencija Vatroslava Jagića*, knj. I., Zagreb, JAZU, 1953., str. 251.

⁵⁰ »Da je Jagić ostao u Zagebu, da se nije dogodila »katastrofa«, kako je svoj otpust iz službe sam nazivao, Jagić bi i na polju kritike, upravo književne kritike bio razvio one kvalitete koje je pokazao, i koje je razvijao kad više nije bio u domovini. Za to je imao sve preduvjete: kulturu, naobrazbu, načitanost, strast čitanja i plemenit način priopćavanja«. Josip Bratulić, »Jagićeve zagrebačke godine«, *Jagićev zbornik*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb, 1986., str. 47.

hrvatske književnosti vidljivo je i iz njegove bogate korespondencije, što znači da je i uz svoje slavističke teme ostao vezan za nacionalnu književnost sve do svoje smrti. U razradi svojih prvih književno-povijesnih tema, te književnih kritika iz sredine šezdesetih godina već se pokazuje kao vrstan filolog koji svoje ocjene i zaključke temelji na dobrom poznavanju građe, te ga se tu već prepoznaje kao znanstvenika i kasnijeg utemeljitelja svjetske slavistike.

JAGIĆEVI PRIKAZI I OCJENE NOVIJE HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI

Sažetak

U radu se istražuje Jagićevo bavljenje novijom hrvatskom književnošću od početaka njegove suradnje u časopisu *Književnik* (1864.) kao književnog kritičara i književnog povjesničara, zatim značenje programatskih članaka i prikaza u središnjem hrvatskom književnom časopisu tijekom XIX. stoljeća *Vienu*, te objave u *Archiv für slavische Philologie*. U vrijeme nakon apsolutizma kada hrvatska književnost nema šireg čitateljstva (sredinom šezdesetih godina XIX. stoljeća), a ni značajnijih književnih opusa, Jagić je uz Šenou svojim kritikama i prikazima bitno pridonio preusmjeravanju i razvoju hrvatske književnosti toga razdoblja. Jagić se šezdesetih afirmira kao vrsni književni kritičar i poznavatelj književne povijesti i stranih literatura. Njegova promišljanja o novijoj hrvatskoj književnosti iščitavaju se i iz njegove bogate korespondencije, osobito iz pisama upućenih Milanu Rešetaru, Ksaveru Šandoru Gjalskom i Branimiru (Wiesneru) Livadiću.

JAGIĆS BERICHTE UND BEWERTUNGEN DER NEUEREN KROATISCHEN LITERATUR

Zusammenfassung

In der Arbeit wird Jagićs Beschäftigung mit der neueren kroatischen Literatur vom Anfang seiner Zusammenarbeit in der Zeitschrift *Literat* 1864 als Literaturkritiker und Literaturhistoriker geforscht. Es werden auch die Bedeutung der programmatischen Artikel und Berichte im kroatischen literarischen Zeitschrift *Vijenac* und Anzeigen im *Archiv für slavische Philologie* untersucht. In der Zeit nach dem Absolutismus Mitte der sechzigeren Jahren des XIX Jahrhunderts als die kroatische Literatur kaum einen breiteren Leserkreis noch wichtigeren literarischen Opus hatte, trug Jagić neben Šenoa mit seinen Kritiken und Berichten wesentlich der Einrichtung und der Entwicklung der kroatischen Literatur dieser Zeit. Jagić zeigte sich in den sechzigeren Jahren als ausgezeichnete Literaturkritiker und Kenner der Literaturgeschichte und der fremden Literaturen. Seine Überlegungen über die neuere kroatische Literatur werden aus seinem reichlichen Briefwechsel gelesen, besonders aus den Briefen an Milan Rešetar, Ksaver Šandor Djalski und Branimir Wiesner Livadić.

Vatroslav Jagić o Jurju Križaniću

Izvorni znanstveni članak
UDK 821.163.42.09 Križanić, J.

Jurju Križaniću posvećeni su znanstveni skupovi: u Zagrebu,¹ u Kijevu, u New Yorku i Moskvi.² Brojni su istraživači života i djela Jurja Križanića,³ napose Aleksandar L'vovič Gol'berg, Ivan Golub, Jaroslav Šidak te akademik Josip Bratulić koji je radom »Jagićev Križanić«⁴ pisao o spomenutoj temi te tako dao svoj važan prinos križanićologiji, a neizostavan proučavatelj Jurja Križanića nedvojbeno je Vatroslav Jagić, a njegova do danas, jedina

¹ Znanstveni simpozij »Juraj Križanić Georgius Krisanich Croata Obarhiensis Nobilis« održan je 2. i 3. ožujka 1972. u Zagrebu u organizaciji Fakulteta političkih nauka u Zagrebu i Politiološkog društva Hrvatske, a rezultat čega je zbornik *Život i djelo Jurja Križanića* (urednik Radovan Pavić), Zagreb, 1974. Ivan Golub izdaje godine 1981. u izdanju JAZU (*Radovi o životu i djelu Jurja Križanića*, sv. 1.) – *Juraj Križanić glazbeni teoretičar 17. stoljeća*, a spomenuti autor godine 1983. u istom izdanju (*Radovi o životu i djelu Jurja Križanića*, sv. 2.) izdaje – *Slavenstvo Jurja Križanića o tristotoj godišnjici Križanićeve smrti*. U povodu 300. obljetnice smrti Jurja Križanića (1683.–1983.) održan je znanstveni skup u Zagrebu od 1. do 3. rujna 1983. u organizaciji Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, a njegova ostavština je čak šest zbornika: I. dio: *Radovi o ekonomskim i politološkim pogledima Jurja Križanića*, (*Radovi o životu i djelu Jurja Križanića*, sv. 3.), uredio dr. Eugen Pusić; JAZU, Zagreb, 1985.; II. dio: *Povijesni radovi* (*Radovi o životu i djelu Jurja Križanića*, sv. 4.), uredio dr. Ljubo Boban; JAZU, Zagreb, 1986.; III. dio: *Križanićev doprinos slavenskoj filologiji* (*Radovi o životu i djelu Jurja Križanića*, sv. 5.), uredio dr. Rudolf Filipović; JAZU, Zagreb, 1990.; IV. dio: *Križanićev doprinos teoriji glazbe* (*Radovi o životu i djelu Jurja Križanića*, sv. 6.), uredio Ivan Supićić; JAZU, Zagreb, 1992.

² Znanstveni skup »Juraj Križanić – njegovo značenje u XVII. stoljeću i danas« u organizaciji Veleposlanstva Republike Hrvatske u Moskvi u suradnji s Hrvatskom akademijom znanosti i umjetnosti te Ministarstvom kulture Republike Hrvatske održan je u moskovskom Domu novinara 22. veljače 2005. O tome vidi u putopisu Ivana Goluba, »Simpozij o Jurju Križaniću u Moskvi«, *Forum*, XXXIV, knj. LXXVI, br. 7–9, str. 1083–1100; Zagreb, jesen 2005.

³ Za potkrjepu te tvrdnje potrebno je proučiti »Bibliografiju (II. Literatura o Jurju Križaniću)« objavljenu u Juraj Križanić, *Politika*, Biblioteka: Povijest hrvatskih političkih ideja, kolo I., knjiga 3., (gl. urednik dr. sc. Ivo Sanader), Golden marketing i Narodne novine, Zagreb, 1997., str. 63–91, koja je izrađena, na osnovi *Bibliografije o Jurju Križaniću*, koju su priredili Aleksandar L'vovič Gol'berg, Ivan Golub i Jaroslav Šidak, a objavljena je u *Život i djelo Jurja Križanića*, (urednik Radovan Pavić), Zagreb, 1974., str. 258–277., te proširena novijom literaturom.

⁴ Josip Bratulić, »Jagićev Križanić«, *Križanićev doprinos slavenskoj filologiji*, zbornik radova III. dio, (*Radovi o životu i djelu Jurja Križanića*, sv. 5.), uredio dr. Rudolf Filipović, Znanstveni skup u povodu 300. obljetnice smrti Jurja Križanića (1683.–1983.); JAZU, Zagreb, 1985., str. 63–70.

sinteza⁵ o životu i djelu tog hrvatskog književnika i filologa, mislitelja i stradalnika, temom je ovoga rada.

* * *

Jedno od područja Jagićeva znanstvenoga interesa bio je život i djelo hrvatskoga književnika Jurja Križanića. Evo kako je započelo Jagićevo proučavanje Križanića.

Bezsonov, koji nije imao velikog ugleda u tadašnjoj Rusiji, počeo je među prvima pisati o Križaniću, objavljujati njegove rukopise i u ruskoj literaturi buditi interese za Križanićeve vjerske i političke ideje. No, Bezsonova izdanja nisu se pokazala kao najuspjelija.⁶ Kukuljević, koji je poznao što je Bezsonov pisao o Križaniću, objavio je godine 1869. na dokumentima osnovanu Križanićevu biografiju u *Arhivu za povjestnicu jugoslavensku*.⁷ Vatroslav Jagić je razgovarao s Kukuljevićem o tome, kako je Križanića Bezsonov krivo shvatio pa ističe: »...čuo sam [Jagić, op. M. Č.] ne jedan put od njega [Kukuljevića, op. M. Č.] kako je u šali Bezsonova prozvao Bezumovim, ne misleći time dakako umanjiti njegovih zasluga, što ih je stekao poglavito izdanjem Križanićeve *Politike*, u dva toma 1859. i 1860....«.⁸ Jagić je, dobivši zadatak petrogradske akademske komisije, započeo svoje proučavanje života i djela Jurja Križanića već u mladim danima godine 1872. ocjenom rada P. Bezsonova o Križaniću – »Ocjena životopisa Križanićeva, koju pisa P. Bezsonov«.⁹ Jagić o tome kaže: »Zadatak je moje 'Ocjene' bio, da ukaže na nedostatke u člancima Bezsonova, ne mimoišav mukom i njihove bogate i poučne sadržine. Pišući onu 'Ocjenu' nije mi bila samo Kukuljevićeva radnja glavnim izvorom, već sam se mogao okoristiti i usmenim razgovorima s njim, kao i saradnjom tadašnjeg svetojerolimskog kanonika Ivana Črnčića«.¹⁰ Jagić u *Ocjeni* na više mjesta ističe da se Bezsonov prvi ustrajno posvetio Križaniću i da je nedvoj-

⁵ Riječ je o djelu V[atroslava] Jagića, *Život i rad Jurja Križanića. O tristogodišnjici njegova rođenja*, Djela JAZU, knj. XXVIII; Zagreb, 1917. – br. str. 510.

⁶ Usp. u članku križanićologa A. L. Goljdburga, »Juraj Križanić u ruskoj historiografiji«, *Historijski zbornik*, godina XIX–XX, str. 130–131; Zagreb, 1966.–1967. O prinosu Goljdburga križanićologiji vidi u članku Jaroslava Šidaka, »Prinosi A. Lj. Goljdburga proučavanju Jurja Križanića«, *Historijski zbornik*, godina XIX–XX, str. 570–572; Zagreb, 1966.–1967.

⁷ Ivan Kukuljević Sakcinski, »Juraj Križanić Nebljuški, hrvatsko-ruski pisac«, *Književnici u Hrvatah s ove strane Velebita, Arhiv za povjestnicu jugoslavensku*, knj. X; Zagreb, 1869., str. 11–75.

⁸ V[atroslav] Jagić, »Uvod«, *Život i rad Jurja Križanića. O tristogodišnjici njegova rođenja*, Djela JAZU, knj. XXVIII; Zagreb, 1917., str. 2.

⁹ Dr. V[atroslav] Jagić, »Ocjena životopisa Križanićeva, koji pisa P. Bezsonov«, *Rad JAZU*, knj. XVIII; Zagreb, 1872. – br. str. 42.

¹⁰ Isto, str. 3.

beno zasluga P. Bezsonova za to da koliko-toliko znamo o Križaniću, ali mu i priznaje: »da je uprkos iskušavanog neuvažavanja, uprkos nemilih neuspjeha, ostao predmetu svojemu i na dalje postojano vjeran; jer se ne presta zanimati za Križanića, ne presta tražiti podatke o njegovu životu, ...«. ¹¹ I za tu ocjenu, tiskanu među izdanjima Jugoslavenske akademije, Jagiću je pripala Uvarovska nagrada.

* * *

Građu za monografiju o Jurju Križaniću, *Život i rad Jurja Križanića. O tristotoj godišnjici njegova života*, Zagreb, 1917., Jagić je temeljito skupljao 45 godina, te ju obradio s velikom akribičnošću i kritičnošću, a kao rezultat ostavio je svoju posljednju knjigu koju je na hrvatskom jeziku za života tiskao. Djelo ima uvod (na 9 str.), u kojem je dana okosnica Križanićeva života te kritički pregled dotadašnje literature o Križaniću kao i zabilješke o Križanićevim rukopisima. Podijeljeno je u tri, nejednaka dijela, prvi biografski – *Životopis Jurja Križanića* (obaseže 205 str.), drugi *Razgled po Križanićevu književnom radu* (na 123 str.), te treći dio – *Sinteza Križanićevih ideja o javnom i privatnom životu ruskoga naroda* (na 82 str.). Na kraju su dva priloga: Prilog prvi – *Križanićeva načitanost* (na 30 str.) i Prilog drugi – *Križanićev jezik* (na 28 str.) te nekoliko dodataka k tekstu i dva kazala, koji olakšavaju korištenje knjige. Jagić svoje djelo naziva knjižicom, nastalom pripovijedanjem, premda je riječ o monografiji, a bez obzira što je gajio simpatije spram glavnoga junaka te radnje vjeruje da je u svom pripovijedanju i ocjeni bio objektivan. U *Uvodu* monografije o Križaniću kaže: »Ja sam radio na ovoj knjižici u teškim danima, nedjeljama, mjesecima a sad već i godinama strašnog svjetskog rata, dok je potocima tekla i još teče krv na raznim krajevima proslavljene nekoč kulturne Evrope«. ¹²

* * *

Vatroslav Jagić u spomenutom djelu pripovijeda o Križanićevu životu te donosi obavijesti kojima se značajno kompletira portret tog hrvatskog uglednika. Juraj Križanić, podrijetlom Hrvat, sin Gašpara i Suzane od plemena Oršić Slavetičkih, rođen je godine 1618. u Obrhu. Kako bi izbjegao neprilike u Rusiji, prozvaio se Jurij Biliš Serbenin te tako zametnuo trag svojemu katoli-

¹¹ V[atroslav] Jagić, »Ocjena životopisa Križanićeva, koji pisa P. Bezsonov«, *Rad JAZU*, knj. XVIII, str. 7; Zagreb, 1872.

¹² V[atroslav] Jagić, »Uvod«, *Život i rad Jurja Križanića. O tristogodišnjici njegova rođenja*, Djela JAZU, knj. XXVIII; Zagreb, 1917., str. 8.

čanstvu i hrvatstvu. Predstavio se ruskoj vlasti i caru kao bjegunac ispred turskog jarma koji dolazi iz Bihaća, koji su, kako je poznato Turci osvojili 1592., te je tako, kako ističe Jagić, imao veću milost i sažaljenje u očima ruskih vlasti i samoga cara. Svoje školovanje započeo je u Zagrebu (1630. do 1636.) učeći latinske škole kod isusovaca, a nastavio u Grazu (1637. i 1638.) učeći filozofiju. Potom je studij nastavio dvije godine u Bolonji te dvije u Rimu. Rim je napustio 1642. kao doktor teologije.

U korespondenciji s tadašnjim zagrebačkim biskupom Benediktom Vinkovićem Križanić ističe da domaći ljudi zanemaruju pa čak se i hvale kako su zaboravili hrvatski jezik. Kao zanimljivost Jagić ističe Križanićevu sklonost još kao mladića ka ispravljanju jezika i stvaranju gramatike te kovanju novih riječi. Jagić govori i o pravim razlozima, tj. oduševljenju Križanića za veliku ideju privođenja moskovskog carstva u krilo Katoličke rimske crkve, te Križanićevu primanju u grčki kolegij sv. Atanasija, kada je prebrodio mnoge zapreke jer je bio katolik. Križanić Ruse ne smatra pravim shizmaticima. Oni su kao i svi pravoslavni samo zavedeni, a uslijed neznanja pristaju uz svoju vjeru. O spomenutoj ideji unije Rimske crkve sa ruskom Jagić kaže da je to kula po zraku, a da je Križanić »vanredan optimist«¹³ kojemu su 23 godine i to mu se kao mladu čovjeku ne može uzeti za grijeh. Križanić govori i kako riješiti problem. Pouzdaje se u milost Božjeg veličanstva i u svoje služenje moskovskom vladaru kojemu bi kroz prizmu širenja prosvjete i tiskanja knjiga, isticao potrebu prihvaćanja ideje protjerivanja Turaka iz Europe i stupanja u prijateljske veze s katoličkim vladarima, a sve s ciljem unije ruske crkve s rimskom crkvom. Križanić je pun ideja, a one su slijedile sve jedna za drugom. Jagić ih pripovijedajući iznosi, ali ih komentira da su iste rezultat njegove duševne uzbuđenosti, mlađahnog zanosa te nagle nepromišljenosti.

Zaređen je za svećenika krajem siječnja 1642. i tada moli milost Propagande da obavlja službu Božju po istočnom obredu, ali ne želi odmah u misionarstvo u Rusiju već u rodnu zagrebačku biskupiju. U godini 1643. i 1644. upravlja župom u Nedelišću te godine 1645. župom sv. Nikole u Varaždinu. Nezadovoljan potrošenim vremenom odlazi iz Hrvatske u Smolensk gdje ne nalazi zajednički jezik s biskupom Parczewskim. Budući da se u Smolensku govorio poljski, a htio je naučiti ruski, u Križaniću se rodi želja da ode u Vilnu gdje će proučavati i pisati knjige. S dvojicom poljskih izaslanika bijaše Križanić kratko u Moskvi od 25. listopada do 19. prosinca 1647. Tada je nabavio *Kirillovu knjigu* i htjede napisati odgovor, odnosno, osporiti sve ondje nago-milane klevete protiv Crkve rimske i njezine nauke na istom, crkveno-slovensko-ruskom jeziku. Tu književnu radnju htjede napisati u Rimu, ali iz Rima ne dolažao poziv. Potom je otišao put Beča te u Carigrad pa nazad u Beč da bi se 1652. opet našao u Rimu gdje je 10. studenoga 1652. primljen u bratovštinu

¹³ Isto, str. 21.

sv. Jeronima. Iako je papa Aleksandar VII. htio da Križanić ostane u Rimu i nastavi započete poslove, riječ je o prijevodima raznih antikatoličkih grčkih i ruskoslovenskih pisaca, Križanić napušta Rim, prema mišljenju Jagića zbog velikoga nezadovoljstva. Križanić ostavlja Rim 1658., bez znanja pape, i dolazi u Moskvu s izgovorom da će predavati filozofiju. Godine 1661. Križanić bijaše prognan u Sibiriju, u Tobolsk. Pravoga uzroka, kaže Jagić, ne navodi ni Križanić niti se ne spominje u dokumentima. U progonstvu ostaje 15 godina, a glavni njegov posao bijaše pisanje knjiga te tu nastaje većina njegovih djela. Križanić se dao na izučavanje ruske povijesti, sabirao građu za svoje najopširnije i najvažnije djelo *Politiku – Razgovori ob vladateljstvu*, posvećeno caru, koji sadrže program gospodarskih, političkih i vojnih reformi u moskovskoj državi. Jagić napominje da se Križanića ne može nazvati ocem panslavenizma, budući da njegov panslavenizam nije imao nikakve realne podloge, on je plod promišljanja jednog inteligentnoga čovjeka, baziran na idealnoj zamisli. Križanić je pod vjerskim jedinstvom razumijevao izmirenje pravoslavne Rusije s katoličkim Rimom, a pod jezičnim jedinstvom zamišljao umjetnu mješavinu crkvene slovenštine (onodobne ruske i hrvatske, glagoljaške) s jezikom ruskim i hrvatskim. Jagić upozorava na Križanićeve neobjektivnost u mnogim pitanjima, osobito kada je riječ o Nijemcima koje inače nije volio poradi protestantizma. Križanić je jezični purist, on teži svakoj emancipaciji od svega tuđinskoga, a posebice od njemačkoga utjecaja.

Uz *Politiku* najvažnije Križanićevo djelo koje je završio godine 1666., a radio 22 godine je *Gramatičko izkazanje ob ruskom jeziku*. Ta je gramatika bila namijenjena zajedničkom jeziku svih Slavena, a taj jezik Križanić je nazvao ruskim. Moramo istaći, a to je zamijetio i Jagić, jezik, kao i sve drugo u Križanića, podčinjen je politici pa je shodno tomu počinjena i nepravda prema drugim slavenskim jezicima, osobito poljskom, ali i onodobnom hrvatskom jeziku.

Godine 1666.–1667. nastala je Križanićeve rasprava na latinskom jeziku *De Providentia Dei sive de causis victoriarum et cladum, hoc est de prospero et de infelici statu Reipublicae* u kojem je glavna misao da je pravi uzrok svemu što se zbiva u svijetu Božja Providnost. To djelo, potpisano sa Jurko Serbljanin Javkanica,¹⁴ poznato je samo u pretisku Bezsonova koji je odlomcima latinskoga teksta dodao ruski prijevod.

Križanić je napisao djelo *O svetom krštenju*. Jagić napominje da godina nastanka nigdje nije navedena, ali da nije mogla nastati prije kraja 1667. ili početkom 1668. godine. U njoj se Križanić oštro usprotivio onodobnom običaju u Moskvi da ako katolik želi postati pravoslavnim mora se ponovno krstiti, zapravo mu je intencija bila dokazati ispravnost nauka Crkve rimske.

¹⁴ Usp. isto, str. 159. V. Jagić donosi taj podatak uz napomenu da Javkanica dolazi od glagola javkati, tj. jaukati što je Bezsonov krivo razumio, izvodeći ga od glagola javiti.

Djelo o Proročanstvima napisao je Križanić godine 1674. I ovim djelom Križanić brani katoličku crkvu Rima i ispravnost njene nauke o Duhu Svetom. Križanićeva poruka kroz sva ta proročanstva je sljedeća: da je jedino vječno carstvo Božje, tj. Katolička crkva sa sjedištem u Rimu, a ako Rusija neće da propadne jedini joj je put da se izmiri ruski narod sa rimskom crkvom.

Jagić nas dalje vodi kroz opus Križanićev pa tako donosi da je godine 1675. napisao novo opširno djelo *Ustuk na solovčansku molbenicu (Obličienije na Solovečeskiju čelobitnu)*. U spomenutom djelu Križanić se obraća solovčanskim monasima sa prijedlogom svoje antikritike na njihovu kritiku ispravljanja crkvenih knjiga, odnosno, mijenjanja nekih običaja crkvene službe i obreda, pod patrijarhom Nikonom. Jagić na kraju prikaza tog djela kaže: »Pročitav ovo velikom vještinom sastavljeno djelo, boli čovjeka još i danas duša, što je takav umnik toliko godina stradao u onoj duševnoj pustinji u Tobolsku. Rodio se, moramo reći vijekovima prije vremena, njegov glas osta glasom vapijućega u pustinji«. ¹⁵

Nakon izloženoga možemo se složiti s Jagićevom ocjenom Križanićevoga opusa u kojoj ističe da je Križanićeva intencija bila ukazati na sva pitanja »u kojima istočna crkva odstupa od zapadne, dokazujući dakako svagdje ispravnost zapadne crkve«, ¹⁶ a sve to imajući u vidu Križanićevu glavnu ideju, a to je vjersko ujedinjenje iliti unija svih Slovena sa Rimom.

Napokon nakon petnaest godina, godine 1676. Križanić napušta Tobolsk, tu »tamnicu duše i tijela«. Iako bijaše u teškim prilikama, Jagić naglašava da je Križanić karakter jer nije htio prijeći na drugu vjeru – odmetnuti se od Rima.

Jagić zaključuje da Križanićev boravak u Rusiji kao i život uopće karakterizira: uzrujanost, nemir, nazadovoljstvo i razočarenje. Godine 1678. u nevolji i bijedi napušta Moskvu i jedino gdje je vidio utočište bijaše dominikanski red u Vilni gdje postade redovnikom, imenom otac Augustin. Vjerovalaše još u svoju ideju oko rusko-rimskog pitanja, misleći da će biti sluha za nju i u vodstvu dominikanskoga reda. Iako mu bijaše obećano od strane dominikanaca komuniciranje s Rimom, svi njegovi zahtjevi o odlasku u Rim bijahu odbijeni. Odlučio je otići iz Vilne i preselio se u Varšavu. Tragika ga je pratila cijeloga života te je tako tragično i završio godine 1683. za turske opsade Beča, na strani poljske vojske, predvođene Janom Sobieskim. ¹⁷

Iz pomno iščitanoga o tom »rijetkom čovjeku« Jagić svoj stav sintetizira riječima: »Križanić spada u broj onih odabranika u historiji, kojima za života

¹⁵ Isto, str. 168.

¹⁶ Isto, str. 172.

¹⁷ Jagić taj podatak navodi prema Witsenu iz njegova djela *Noord en Ost Tartaryen* iz godine 1692.

nije prijala sreća, jer su se prerano rodili, jer ih savremenici nisu razumjeli, jer su se mašali preteških zadaća i suviše ih u jedan put htjeli da riješe. Sa svojim glavnim idejama, i vjerskim i političkim ili socijalnim, što su se u njega stale vrlo rano razvijati i kristalizirati pod različitim uplivima, zasađenim u njegovu bogato nadarenu dušu, nije naišao na dovoljno razumijevanja sa strane savremenika, zato i nisu njegovi, u njega samoga ne svagda dozreli planovi našli odziva ni kod duhovnih vlasti (u Zagrebu, Rimu, Smolensku, Vilni, Varšavi) ni kod svjetskih (cara ruskoga), ni u domovini ni u stranom svijetu¹⁸ ili na drugom mjestu »Tako se zbude, da je taj umni ali nemirni čovjek veći dio svojega života proveo u neslobodi, teško podnoseći mnoge duhovne i materijalne oskudice i stradanja. Već s te strane izaziva veliko sažaljenje te osobite simpatije zaslužuje u onoj zemlji i kod onoga naroda, kojemu je u svojoj 'Politici' udijelio toliko mudrih savjeta«. ¹⁹ Jagić prikazuje sve dobre i jake strane Križanićeva rada i mišljenja, ali ne skriva ni nekih slabosti Križanićeva temperamenta pa tako kaže: »...u svojem prevelikom optimizmu ili samouvjerenosti nije si bio svijestan ili je navlaš vodio premalo brige o velikim teškoćama, koje su stajale na putu njegovim originalnim planovima, on je sa odveć velikim prostodušjem računao, da će sve onako glatko i lako ići, kako je sam sebi predstavljao, ne poznavajući mnogih neprilika,...«. ²⁰

I da zaključimo. Jagićevim riječima, koji završavajući prvi dio ove monografije o Križaniću kaže: »Križanić zaslužuje nazvanje vrlo umna, da ne kažem genijalna čovjeka, koji je svojim duševnim sposobnostima nadilazio znatno obične talente svojega vremena, a svoje mahne i nedostatke obilato ispostio tolikim patnjama, što su ga pratile gotovo kroz čitav život«. ²¹

Život i djelo Jurja Križanića može se shvatiti jedino u kontekstu hrvatske književnosti XVII. stoljeća s naglašenim pogledom na prostor slavenstva, vjerskom brigom za sudbinu Katoličke crkve te pitanjima o potrebi jezičnog zbližavanja među Slavenima. Križanić nastoji da svi Slaveni budu združeni u jednoj, Rimskoj crkvi. U tome veliku ulogu kao integrativni čimbenik ima Rusija, koja bi trebala biti jezičac na vagi u združivanju crkava – Istočne i Zapadne. Kako bi u tome uspjela, Križanić kaže, Rusija mora postati gospodarski snažnom, vojno moćnom i politički mudrom, te kulturno razvijenom. ²² Poticaje za taj rad na crkvenom jedinstvu i na dobrobiti Slavena, Križaniću je dalo teško stanje domovine.

¹⁸ Isto, str. 209.

¹⁹ Isto, str. 210.

²⁰ Isto, str. 211–212.

²¹ Isto, str. 212.

²² Usp. Ivan Golub, *Križanić*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1987., str. 218.

* * *

O Jagićevoj monografiji o Križaniću saznajemo iz novinskih članaka, ali su isti samo na razini informacije, a ne i dublja analiza djela.

U članku, anonimnoga autora, u *Narodnim novinama* od 13. srpnja 1918.²³ u kojem zahvaljuje se Jagiću na knjizi o Križaniću i odaje mu se priznanje riječima: »...da čovjek, koji je cijeli život proveo u intenzivnom naučnom radu, ..., još u 80. godini svojoj izlazi pred svoj narod sa krupnim djelom (510 strana velike 8-mine), za koje je trebalo neumornog rada i koje je unatoč mnogim 'suhoparnim' detalima pisano tečno, toplo i živo, pa se zato i čita veoma lako i ugodno.«²⁴

Ivan Milčetić u *Savremeniku*²⁵ godine 1918. pišući o Jagićevoj monografiji o Križaniću kaže: »Danas sam baš primio zadnja izdanja Jugoslavenske akademije, a među njima veliko Jagićevo djelo: 'Život i djela Jurja Križanića. O tristogodišnjici njegova rođenja. Zagreb, 1917.' Kupio je gradju dugo, jer se sjećam, da me je jedamput pitao za podatke o Križanićevu životu u Varaždinu, gdje on bijaše neko kratko vrijeme župnik. Ni u kaptolskom arhivu ni u župnom uredu ne nadjoše ništa. I ova radnja pokazuje, da Jagić i u starosti znade pogadjati, o čemu da piše: ta što može biti danas zanimljivije nego pričati o sudbini čovjeka, koji je pred 300 godina mislio na sve slavenstvo, osobito na Rusiju, koja je danas gotovo uništena?«

Godine 1921. i slovensku javnost upoznaje F. Grivec²⁶ s monografijom o Križaniću koju je objavio kako on kaže najveći hrvatski slavist Vatroslav Jagić, kojemu se Grivec na kraju prikaza zahvaljuje zbog toga što je tim djelom Križanić postao mnogo bliži. Ističe da Jagić donosi nove podatke posebno one iz Križanićeve mladosti te osvjetljava Križanićevo literarno djelovanje. Poziva se na Jagića,²⁷ koji kaže na str. 8. *Uvoda* da je Križanić ostao »glas vapijućega u pustinji«²⁸ i nastavlja da je Križanić bio: »Velik talent, velika energija in požrtvovalnost, a premalo umjerenosti, harmonije.«²⁹

²³ -r., »Jagićev 'Juraj Križanić'«, *Narodne novine*, LXXIV, br. 158, str. 1–2; Zagreb, 13. srpnja 1918.

²⁴ Isto, str. 1.

²⁵ Ivan Milčetić, »O Jagićevoj 80-godišnjici (Dojmovi i pamćenja)«, *Savremenik*, knj. XIII, br. 8, str. 327; Zagreb, 1918.

²⁶ F. Grivec, »Jagić, V., Život i rad Jurja Križanića. *Djela Jugoslavenske Akademije*, knj. 28. 8° (VII + 510) Zagreb 1917. K 9.-«, *Bogoslovski vestnik*, I, str. 106–107; Ljubljana, 1921.

²⁷ Usp. Jagić u navedenoj monografiji na str. 168. kaže za Križanića: »Rodio se, moramo reći vijekovima prije vremena, njegov glas osta glasom vapijućega u pustinji«.

²⁸ V[atroslav] Jagić, »Uvod«, *Život i rad Jurja Križanića. O tristogodišnjici njegova rođenja*, *Djela JAZU*, knj. XXVIII; Zagreb, 1917., str. 8.

²⁹ F. Grivec, »Jagić, V., Život i rad Jurja Križanića. *Djela Jugoslavenske Akademije*, knj. 28. 8° (VII + 510) Zagreb 1917. K 9.-«, *Bogoslovski vestnik*, I, str. 107; Ljubljana, 1921.

Krleža, veliki poznavatelj života i djela Jurja Križanića, u više je navrata pisao o Križaniću, zapravo može se reći da mu je Križanić bio čest motiv, a planirao je o njemu napisati ili roman ili dramu,³⁰ no međutim do toga nije došlo. U »Pogovoru za dvije drame o Areteju i o Jurju Križaniću« prikazuje ga bez idealizacije – taj sibirski zatočenik kaže Krleža: »On osjeća kako nestaje. On se osjeća kako ga je proždrla čudestveno prigrupa sibirski ribuštin, kako se davi u njenoj utrobi, kako se guši, kako umire, i u gluhoj samoći, uz titravu svjetlost uljanice, prisluškujući pjesmi vjetrova i vukova, čitajući uvijek jednu te istu knjigu, Svetoga Augustina, on tone u dosadi«³¹ – pati od moralne migrene koja ga izjeda, ali Krleža naglašava – ta Križanićeva glavobolja traje do dana današnjega, zapravo mu Križanićeva glavobolja služi kao simbol sudbine maloga hrvatskoga naroda koji je ne jednom imao posljednje počivalište u Beču, tom najopasnijem neprijatelju tokom čitavog sedamnaestog i osamnaestog stoljeća.³²

Pišući o Križaniću Krleži su nedvojbeno bili poznati i Jagićevi prinosi poznavanju tog uglednog ali pomalo zaboravljenog hrvatskog pisca. O Jagiću Krleža je pisao godine 1923. u članku »Četiri mrtva književnika. (O mrtvima istinu!)«³³ u kojem naglašava važnost Jagićeve uloge u stvaranju jezika i rječnika, pokretanju Akademije, *Archiva*, prinosu slavistici i književnosti, a tomu nasuprot suprotstavlja »da je taj [Jagić, op. M. Č.] svim zemaljskim počastima ovenčani posljednji svjedok jedne čitave epohe bio pod konac svoga života korektorom i prodavao svoje knjige iz knjižnice da ne umre od gladi«.³⁴ Godine 1929. ističe da je Jagić kao i Kukuljević 80.-ih godina XIX. st. pisao o Križaniću »sa srcem i pijetetom«³⁵ te u istom članku napominje da se koristio podacima i citatima iz Jagićeve studije o Križaniću. Krleža se pita: »I postoji li u našoj historiji lice, koje je prošlo svijetom kao simbol Hrvatsva, to je bio ovaj ingeniozni dominikanac, koji je petnaest godina jalovo pročamio u Sibiriji pod ljagom da je Latin, a koji je u Rimu pao u nemilost pod sumnju da je slavenofil, koji se priklanja šizmi«.³⁶

U članku »O nekim problemima Enciklopedije« Krleža je Jagića među inima ugradio u mozaik imena naše prošlosti riječima: »...sjajne iskre nama

³⁰ Usp. Miroslav Krleža, »Pogovor za dvije drame o Areteju i o Jurju Križaniću«, *Forum*, I, br. 5, str. 663–664; Zagreb, maj 1962.

³¹ Isto, str. 675.

³² Usp. Isto, str. 674.

³³ U članku »Četiri mrtva književnika. (O mrtvima istinu!)«, *Književna republika*, knj. I, br. 1, str. 37; Zagreb, oktobar 1923. osim o Vatroslavu Jagiću govori i o Ulderiku Donadiniju, Milanu Ogrizoviću i I. Čipiku.

³⁴ Isto.

³⁵ Usp. Miroslav Krleža, »O patru dominikancu Jurju Križaniću 1619.–1683.«, *Književnik*, II, br. 1, str. 10; Zagreb, siječanj 1929.

³⁶ Isto, str. 4.

toliko dragih inspiracija, koje treba rasplamsati do punog sjaja jedne likovne i književne civilizacije...»³⁷ te istaknuo da su neizostavni biljeg vremena, a njihovo djelo enciklopedijska je građa.³⁸ Kao posljedica i inspiracija svih Krležinih bavljenja Križanićem zasigurno jest i Radaušev³⁹ lik *Jurja Križanića* – brončani odljev iz 1961. – prikazan u osamljenosti sibirskoga progonstva.

Križanić bijaše spona Krleže i ponajboljeg poznavatelja Križanićeva života i djela, svećenika i teologa Ivana Goluba⁴⁰ koji je godine 1963. postigao na Gregorijani doktorat o Križanićevoj ekleziologiji, a čije je četrdesetpetogodišnje poznanstvo postalo prijateljstvo s Križanićem kako sam kaže.⁴¹ Golubova bibliografija⁴² sadrži brojne radove o Križaniću, njegovim shvaćanjima i idejama, a sinteza *Križanić*, objavljena je godine 1987.⁴³ I Golub se u svom bavljenju Križanićem dotaknuo Jagićeve monografije o Križaniću, koju je ocijenio magistralnom, a Jagićev sud o Križaniću – uz naklonost i oduševljenost – kritičkim.⁴⁴

Ta se ocjena nameće kao glavna misao u čitanju doista opseznoga Jagićevog djela, koje se unatoč svojoj temeljitosti, čita uistinu lako, a osim istinskog oduševljenja likom i djelom Jurja Križanića, iz njega struji i duh znanstvenosti i znanstvene kritičnosti. Stoga možemo zaključiti da je svojom monografijom o Križaniću Jagić ostvario nezaobilazan prinos križanićologiji te stvorio čvrste temelje za svako daljnje proučavanje Križanićeva života i djela.

³⁷ Miroslav Krleža, *Republika*, IX, knj. I., br. 2–3, str. 129; Zagreb, veljača–ožujak 1953.

³⁸ Usp. Jo. S., »Jagić, Vatroslav«, *Krležijana*, 1 (A-Lj), Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, Zagreb, 1993., str. 386.

³⁹ Vanja Radauš, akademski kipar, (Vinkovci, 1906. – Zagreb, 1973.). Radaušev brončani odljev *Jurja Križanića* iz 1959.–1961. (visine 149 cm) jedno je od antologijskih djela suvremenoga kiparstva u Hrvatskoj, a čuva se u Modernoj galeriji u Zagrebu. Usp. *125 vrhunskih djela hrvatske umjetnosti*, Hrvatsko društvo likovnih umjetnika, Zagreb, 1996., str. 136 i 137.

⁴⁰ Više o Ivanu Golubu u predgovoru, »O cjelovitosti opusa Ivana Goluba« knjige *Sabrana blizina*, koji je napisao i izbor izradio Tonko Maroević, Biseri hrvatske književnosti, peto kolo, svezak 29, Mozaik knjiga, Zagreb, 2003., str. 5–16.

⁴¹ Ivan Golub, »Simpozij o Jurju Križaniću u Moskvi«, *Forum*, XXXXIV, knj. LXXXVI, br. 7–9, str. 1085; Zagreb, jesen 2005.

⁴² Vidi bilj. br. 32. Isto, str. 536–541.

⁴³ Ivan Golub, *Križanić*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1987. – br. str. 263. Sinteza je podijeljena je na sljedeća poglavlja: I. Životopis, II. Križanić o sebi, III. Križanić u drugih, IV. Križanić s drugima i V. Križanić u sebi.

⁴⁴ Isto, str. 247.

Literatura:

1. »Bibliografija (II. Literatura o Jurju Križaniću)«, Juraj Križanić, *Politika*, Biblioteka: Povijest hrvatskih političkih ideja, kolo I., knjiga 3., (gl. urednik dr. sc. Ivo Sanader), Golden marketing i Narodne novine, Zagreb, 1997., str. 63–91.
2. Ivan Golub, *Križanić*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1987. – br. str. 263.
3. Dr. V[atroslav] Jagić, »Ocjena životopisa Križanićeva, koji pisa P. Bezsonov«, *Rad JAZU*, knj. XVIII; Zagreb, 1872. – br. str. 42.
4. Josip Bratulić, »Jagićev Križanić«, *Križanićev doprinos slavenskoj filologiji*, zbornik radova III. dio, (*Radovi o životu i djelu Jurja Križanića*, sv. 5.), uredio dr. Rudolf Filipović, Znanstveni skup u povodu 300. obljetnice smrti Jurja Križanića (1683.–1983.); JAZU, Zagreb, 1985., str. 63–70.
5. Ivan Golub, »Simpozij o Jurju Križaniću u Moskvi«, *Forum*, XXXIV, knj. LXXVI, br. 7–9, str. 1083–1100; Zagreb, jesen 2005.
6. A. L. Goljdburga, »Juraj Križanić u ruskoj historiografiji«, *Historijski zbornik*, godina XIX–XX, str. 130–131; Zagreb, 1966.–1967.
7. F. Grivec, »Jagić, V., Život i rad Jurja Križanića. *Djela Jugoslavenske Akademije*, knj. 28. 8° (VII + 510) Zagreb 1917. K 9.-.«, *Bogoslovski vestnik*, I, str. 106–107; Ljubljana, 1921.
8. R[adoslav] Kat[ičić], »Jagić, Vatroslav (Ignatius Jacobus, Ognjoslav)«, *Hrvatski biografski leksikon* 6, I-Kal, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2005.
9. Radoslav Katičić, »Život i djelo Vatroslava Jagića«, *Radovi Zavoda za znanstveni rad JAZU Varaždin*, br. 3, str. 9–12; Varaždin, 1989.
10. Radoslav Katičić, »Život i djelo Vatroslava Jagića«, *Encyclopaedia moderna*, XVIII, br. 48, str. 60–62; Zagreb, 1998.
11. Miroslav Krleža, »Pogovor za dvije drame o Areteju i o Jurju Križaniću«, *Forum*, I, br. 5, str. 663–664; Zagreb, maj 1962.
12. Miroslav Krleža, »Četiri mrtva književnika. (O mrtvima istinu!)«, *Književna republika*, knj. I, br. 1, str. 37; Zagreb, oktobar 1923.
13. Miroslav Krleža, »O patru dominikancu Jurju Križaniću 1619.–1683.«, *Književnik*, II, br. 1, str. 10; Zagreb, siječanj 1929.
14. Miroslav Krleža, *Republika*, IX, knj. I., br. 2–3, str. 129; Zagreb, veljača–ožujak 1953.
15. Ivan Kukuljević Sakcinski, »Juraj Križanić Nebljuški, hrvatsko-ruski pisac«, *Književnici u Hrvatah s ove strane Velebita, Arkiv za povjestnicu jugoslavensku*, knj. X; Zagreb, 1869., str. 11–75.
16. Tonko Maroević, »O cjelovitosti opusa Ivana Goluba«, *Sabrana blizina*, Biseri hrvatske književnosti, peto kolo, svezak 29, Mozaik knjiga, Zagreb, 2003., str. 5–16.
17. Ivan Milčetić, »O Jagićevoj 80-godišnjici (Dojmovi i pamćenja)«, *Savremenik*, knj. XIII, br. 8, str. 327; Zagreb, 1918.
18. -r., »Jagićev 'Juraj Križanić'«, *Narodne novine*, LXXIV, br. 158, str. 1–2; Zagreb, 13. srpnja 1918.
19. Jo. S., »Jagić, Vatroslav«, *Krležijana*, 1 (A-Lj), Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, Zagreb, 1993., str. 386.
20. Jaroslav Šidak, »Prinosi A. Lj. Goljdburga proučavanju Jurja Križanića«, *Historijski zbornik*, godina XIX–XX, str. 570–572; Zagreb, 1966.–1967.

VATROSLAV JAGIĆ O JURJU KRIŽANIĆU

Sažetak

Već je u mladim danima godine 1872. Vatroslav Jagić ocjenom rada P. Bezsonova o Križaniću (»Ocjena životopisa Križanićeva, koju pisa P. Bezsonov«, *Rad JAZU*, knj. XVIII) započeo svoje proučavanje života i djela Jurja Križanića. Posljednje veliko Jagićevo djelo: *Život i djela Jurja Križanića. O tristo godišnjici njegovog rođenja*, izašlo u izdanju *Djela JAZU* (knj. XXVIII) u Zagrebu godine 1917., kruna je Jagićeva proučavanja Križanićeva života i djela.

Djelo je podijeljeno u tri dijela, prvi biografski – *Životopis Jurja Križanića*, drugi *Razgled po Križanićevu književnom radu* te treći dio – *Sinteza Križanićevih ideja o javnom i privatnom životu ruskoga naroda*. Križanićeve ideje i djelovanje shvatljive su u kontekstu književnosti XVII. stoljeća, a intencija je riješiti teško stanje domovine sveslavenskim zajedništvom na rodoljubnoj, jezičnoj i crkveno-vjerskoj razini.

Jagić, koji je Križanića smatrao znamenitim i zaslužnim Hrvatom, a svojom monografijom o Križaniću ostvario je nezaobilazan prinos križanićologiji te stvorio čvrste temelje za svako daljnje proučavanje Križanićeva života i djela.

VATROSLAV JAGIĆ ÜBER JURAJ KRIŽANIĆ

Zusammenfassung

Die Forschung des Lebens und des Werkes von Križanić begann Jagić noch 1872. Er bewertete die Arbeit von P. Bezsonov über Križanić (, Die Bewertung des Lebenslaufs und des Werkes von Juraj Križanić, geschrieben von P. Bezsonov, Arbeit JAZU, Buch XVIII). Das letzte große Jagićs Werk : Juraj Križanićs Leben und Werk. Jubiläumsausgabe zum dreißigsten Geburtstag, herausgegeben in Werke JAZU (Buch XXVIII), Zagreb 1917 war die Krönung seiner Forschungen von Križanićs Leben und Werk.

Das Werk ist in drei Teile geteilt, der erste biografische – Juraj Križanićs Lebenslauf, der zweite Teil Beschauung des Križanićs literarischen Werkes und der dritte Teil Synthese der Ideen von Križanić über das öffentliche und private Leben des russischen Volkes. Die Ideen von Križanić und seine Tätigkeit sind im Kontext der Literatur des XVII Jahrhunderts zu begreifen. Die Intention war den schweren Zustand, in dem sich die Heimat befand, mit allerslawischen Einheit auf der patriotischen, sprachlichen und kirchlich religiösen Ebene zu verbessern.

Jagić hiel Križanić für den bedeutenden und verdienten Kroaten. Mit der Monographie über Križanić machte er einen wichtigen Beitrag zur Križanićologie und schaffte eine feste Grundlage für weitere Forschungen von Križanićs Leben und Werk.

Ernest Fišer

Vatroslav Jagić i Varaždin

Izvorni znanstveni članak
UDK 94(497.5 Varaždin)
929 Jagić, V.

1.

O prvaku slavenske filologije i jednom od najznačajnijih hrvatskih književnih povjesničara i jezikoslovaca, *Vatroslavu Jagiću* (Varaždin, 6. srpnja 1838. – Beč, 5. kolovoza 1923.), do sada je ispisano i objavljeno uistinu impresivno mnoštvo raznovrsnih tekstova, jer je i bibliografija radova i tiskanih Jagićevih djela zasigurno među najopsežnijim autorskim opusima u hrvatskoj književno-jezičnoj povijesti. Pa ipak, u toj silnoj tiskanoj i rukopisnoj građi, koja poglavito svjedoči o Jagićevu dugogodišnjem znanstvenom, uredničkom i uopće profesionalnom djelovanju, relativno je malo tekstova koji ga osvjetljavaju kao osobnost, tekstova iz kojih bi bilo moguće pouzdano rekonstruirati njegov građanski životopis, privatnost i intimu, ocrtati njegov kompleksni ljudski lik. I premda nam tzv. biografska metoda može tek posredno ponešto otkriti o bitnim značajkama *stvaralačkog djela* bilo kojeg autora, u Jagićevu slučaju ona svakako nije i beznačajna. Posebice zato što nam (pored ostalog) omogućuje, upravo iz našega današnjega udaljenoga povijesnog motrišta, tj. više od osam desetljeća nakon autorove smrti, ispraviti i neke površne ocjene, pa i zablude o ključnim Jagićevim *svjetonazornim, zavičajno-nacionalnim i političkim opredjeljenjima*.

Prvi koji se tom temom u nas sustavno pozabavio bio je varaždinski gimnazijski profesor, povjesničar i svestrani kulturni djelatnik Krešimir Filić (1891.–1972.). Naime, u prigodi 40. obljetnice Jagićeve smrti, Filić je godine 1963. u Varaždinu – u vlastitoj nakladi – tiskao nadasve zanimljivu i instruktivnu biografsku studiju s naslovom *Lik Vatroslava Jagića*.¹ Već u svojoj »Uvodnoj riječi« Filić nam i posebno navodi svoje motive i izvore za pisanje tog rada:

»Kada je prije 40 godina vraćeno mrtvo tijelo Jagićevo iz Beča ovamo u rodni mu zavičaj – naš stari Varaždin, da poslije naporna rada i lutanja stranim

¹ Krešimir Filić, *Lik Vatroslava Jagića*, vlastita naklada, tisak: Novinsko-izdavačko i štamparsko poduzeće Varaždin, Varaždin, 1963., str. 1–136.

svijetom otpočine u djedovskoj zemlji, zaželjeh da ga jednom, bude li to moguće, prikažem prvenstveno kao čovjeka, ne zaboravljajući kraj toga njegovo golemo naučno značenje... Prihvatio sam se prije nekoliko godina radosno toga posla, nakon što sam obradio Jagićevu korespondenciju pohranjenu u Varaždinskom muzeju, koju bijaše naručila za svoja izdanja o Jagiću Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu, a koja je izišla godine 1953.

Ona sadržava intimna pisma Jagićeve majke Ane Kraljekove, zatim Jagićeva pisma ženi Sidoniji, onda kćerki Stanki te njenom mužu profesoru dr. Milanu Rešetaru, a ta obuhvaćaju najveću čest ovoga dopisivanja. Dopunjuju ih dopisi rođacima: Katici Hrupački, rođenoj Kraljek, te kanoniku Stjepanu Valdecu. Preostala korespondencija je mnogo manjeg opsega, ali ipak značajna, iako ona prva jasnije prikazuje Jagića kao čovjeka, muža, roditelja i rođaka (...) Kraj te izdašne korespondencije pomoglo mi je u radu vrlo mnogo poznavanje same sredine i života u Varaždinu, gdje je Jagić odrastao i formirao se za sav svoj vijek«.²

Za našu naslovljenu temu – »Vatroslav Jagić i Varaždin« – bit će nam, dakle, upravo Filićeva studija najiscrpnije izvorište, pored izvornih Jagićevih *Spomena mojega života* (tiskanih u Beogradu, godine 1930.–34.³), kao i nekih drugih izvora⁴. Elaboracijom pak ove teme želi se ujedno pokazati kako je grad Varaždin bio ne samo Jagićevo obiteljsko, građansko i profesionalno ishodište, kao i posmrtno počivalište, već i trajno životno i duhovno uporište, iako je praktično cijeli svoj radni vijek proboravio u Zagrebu, Odesi, Berlinu, Petrogradu i Beču, odnosno pretežito u »stranom svijetu« (kako bi kazao Filić).

2.

U prvoj polovici XIX. stoljeća Varaždin, uz ostalo, bijaše i snažno obrtničko središte, pa je tako i mladi Vinko Jagić došao u ovaj grad iz Gotalovca-Zaježde u Hrvatskom zagorju da izuči čizmarski zanat. Prema Filićevim navodima, »kao mladi majstor upozna se Vinko Jagić s najstarijom kćerkom (Anom) hrvatskoga šoštara Ivana Kraljeka, s kojom se oženi 1836. On se i nastani u tastovoj kući u Biškupečkoj ulici [zanimljiva je koincidencija što je to danas upravo – Filićeva ulica, op. E. F.] i nastavi tjerati svoj zanat... Pro-

² K. Filić, *ibidem*, str. 5–7.

³ Vatroslav Jagić, *Spomeni mojega života* (uredio i predgovor napisao Milan Rešetar), I. dio (1838.–1880.) i II. dio (1880.–1923.), izd. Srpska kraljevska akademija, Beograd, 1930.–1934.

⁴ Ovi drugi izvori poglavito se odnose na bogatu Jagićevu korespondenciju s članovima obitelji, rođacima, prijateljima i suradnicima, objavljenu u tri sveska 1953., 1970. i 1983. u Zagrebu (izd. JAZU; prvu je knjigu uredio Petar Skok, a druge dvije – *Pisma iz Rusije, I. i II.* – Josip Hamm).

Sl. 17.: Jagić s kolegama i studentima u Odesi godine 1873.

Sl. 18.: Spomenik Vatroslavu Jagiću u Varaždinu – detalj
(izradio: J. Weiss)

Sl. 19.: Pred rodnom kućom Vatroslava Jagića u Varaždinu

Sl. 20.: Medalja s likom Vatroslava Jagića (izradio Želimir Janeš)

vodili su lijepi, mirni i uzorni život, slagahu se izvanredno, a ‘dedek’ Kraljek bio je zaista pravi ‘pater familias’ kojega su svi mnogo voljeli i poštovali. Ali [navodi dalje Filić], njihov ‘dedek’ nije bio samo dobar majstor i gospodar, nego također dragi otac i djed, veoma načitan i bistar, koji je sabrao čitavu malu knjižnicu kajkavske literature...⁵

A i Jagićeva majka Ana Kraljekova, ističe Filić, »polazila je četiri godine osnovnu školu kod varaždinskih uršulinki, učeći sve predmete bilo u hrvatskoj kajkavštini, bilo na njemačkom jeziku, kojim je dobro vladala... Ona bijaše, kraj ostalih odlika, od prirode vanredno bistra, mnogo je čitala hrvatske kajkavske, a kasnije i ilirske knjige, koje su uostalom oduševljavale cijeli dom. Toga radi nazvali su susjedi Jagićevu kuću ‘ilirskom’... Upravo iste godine, kada je bila osnovana varaždinska Ilirska čitaonica, rodio se kao prvo dijete Jagićevih sin Vatroslav 6. srpnja 1838., kojega od milja od imena *Ignatius* nazivahu Nacekom... Osim njega, bilo je kasnije još četvero djece: Ivan – Cenek, kćeri Alojzija – Lojzika te Amalija – Malčika i Dragutin – Karlek. Svu su djecu tako zvali u deminutivnom obliku, što je bio u Varaždinu stari običaj, pa se tako braća Jagići međusobno nazivahu sve do smrti...⁶

Ukratko, uz takve je roditelje i obitelj živio svoje djetinjstvo i ranu mladost Vatroslav Jagić, školujući se u gradu koji je ujedno bio i pravo »žarište ilirizma«, tj. ideja hrvatskoga narodnoga preporoda. Stoga Filić možda i pretjerano, ali ne i bez razloga, zaključuje: »Sav taj sređeni i lijepi obiteljski život i žarko rodoljublje, koje je provejvalo cijelim domom, udarili su za sav život našem Jagiću neizbrisivi i trajni biljeg; *on je do smrti hrvatski rodoljub, najveći pobornik narodnoga jedinstva*, pristaša političke linije biskupa Strossmayera i dr. Franje Račkoga, prvoboraca za zbliženje svih slavenskih naroda najprije na kulturnom, a zatim i na političkom polju; u svome privatnom životu on je uzorni muž i otac...⁷

U ovoj prigodi ne ćemo dalje podrobnije i kronološki pratiti *Jagićevu mladost i školovanje* (što je inače i doslovni naslov prvoga poglavlja spomenute Filićeve biografske studije), premda još nemali broj indikativnih činjenica iz tog razdoblja Jagićeva života posvjedočuje o višestrukoj (i višeslojnoj) trajnoj njegovoj povezanosti s rodnim gradom, ali i s hrvatskom mu domovinom. Uostalom, posvjedočuje o tome ne samo Jagićeva bogata korespondencija s pojedinim članovima vlastite obitelji i njegovi autobiografski zapisi, već i korespondencija s nekim uglednim i poznatim Varaždincima toga doba, kao što je npr. bio gimnazijski profesor i kolega mu po struci Ivan Milčetić (1853.–1921.). On je Jagića, među ostalim, niz godina revno i podrobno izvješćivao o svim

⁵ K. Filić, *ibidem*, str. 12–13.

⁶ *Ibidem*, str. 13–14.

⁷ *Ibidem*, str. 14–15.

važnijim kulturnim, društvenim i političkim zbivanjima u Varaždinu i Hrvatskoj.⁸

Štoviše, kako je upozorila Snježana Mostarkić: »...osim obitelji Rešetar, tj. Jagićeve kćeri i zeta, upravo je Ivan Milčetić najčešći Jagićev naslovnik. Milčetićevo je adresu Jagić ispisao najmanje 164 puta (!), što na omotnicama pisama što na dopisnicama... Milčetićevih je pisama Jagiću samo 20-ak manje: 137.«⁹ A razlozi su za takvu opsežnu korespondenciju između ove dvojice uglednih hrvatskih znanstvenika i *zaslužnih Varaždinaca* bili višestruki:

»Brojni su mostovi vodili od Jagića do Milčetića i obratno: ponajprije filološka struka, osobito glagoljske i paleografske teme; zatim grad Varaždin, koji je Milčetić prigrlio kao istinski zavičaj i kojemu je često laskao sa stanovitom ironijom, nazivajući ga starodrevnim i slavnim gradom Varaždinom. Jedna od zajedničkih tema Milčetiću i Jagiću svakako je bio politički svjetonazor: obojica su bili zagovornicima hrvatsko-srpskoga jedinstva i snažnoga slavenstva. Pritom su se zajedno razočaravali i, rjeđe, radovali na povijesnim prekretnicama kojima su bili svjedoci.«¹⁰

Valja naglasiti, a što se može sa sigurnošću zaključiti – ne samo iz autobiografskih zapisa (*Spomeni mojega života...*), nego i iz njegove cjelokupne korespondencije, kako su Vatroslava Jagića uistinu resile mnoge ljudske odlike i vrline, i to doslovno od djetinjstva do smrti. Tako će, primjerice, Filić izdvojiti ove: »Značajka Jagićeva bijaše njegova neobična bistrina uma, brzo shvaćanje, neutrudiva marljivost i ustrajnost u radu, velika kritičnost, kao i silna energija u sprovođenju naučnih osnova i namisli te neobična organizaciona sposobnost... To se očitovalo već u najranijoj mladosti – u osnovnoj školi i gimnaziji, gdje je uvijek bio ‘eminens’, a ponajčešće ‘eminens primus’, dakle prvi đak u svome razredu.«¹¹ Kasniji pak njegov uzorni studij klasične filologije u Beču (1856.–60.), uz koji je pratio i »slavistička Miklošičeva predavanja, premda nije kod njega nikada polagao niti kolokvija«¹², a potom gotovo 40-godišnja briljantna sveučilišna karijera (Odesa-Berlin-Petrograd-Beč, od 1871. do umirovljenja 1908.) i paralelna golema znanstvena djelatnost (sve do smrti, 1923.), koje su mu priskrbile najviši stručni ugled u europskim raz-

⁸ O gotovo 40-godišnjoj korespondenciji između Ivana Milčetića i Vatroslava Jagića iscrpno je pisala Snježana Mostarkić, u svome radu »Korespondencija Milčetić – Jagić«, objavljenom u *Zborniku o Ivanu Milčetiću, književnom povjesničaru, filologu i etnologu* (Hrvatski književni povjesničari, sv. 7, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu – Matica hrvatska Varaždin, gl. urednik prof. dr. sc. Tihomil Maštrović, Zagreb 2002., str. 403–415).

⁹ S. Mostarkić, *ibidem*, str. 403.

¹⁰ S. Mostarkić, *ibidem*, str. 403–404.

¹¹ K. Filić, *ibidem*, str. 19.

¹² K. Filić, *ibidem*, str. 18.

mjerima i zasluženu atribuciju »patrijarha slavistike«¹³ – sve te brojne činjenice samo posvjedočuju kako su se Jagićeve, rekli bismo, »obične ljudske odlike i vrline« još dublje odzrcalile i u njegovu profesionalnom habitusu.

Jagićeve nedvojbene ljudske odlike i vrline posebice su se očitovale u njegovoj trajnoj i iskrenoj privrženosti prema roditeljima i braći, ponajviše pak prema majci Ani kojoj bijaše »prirođena otmjenost, neobična tankoćutnost i plemenitost«.¹⁴ Zato ga je njena prerana smrt (1864.) teško pogodila. Međutim, i kasnije (tijekom svoga djelovanja u Zagrebu), kako ističe Filić, »svake godine dolazi Jagić s obitelji na nekoliko nedjelja svom ocu i bratu u Varaždin, odakle ide na izlete u blizu okolicu. Tako je to trajalo sve do očeve smrti u rujnu godine 1870., kada se lomi ova *jaka veza s rodnim mjestom*, te on dolazi ovamo tek na nekoliko dana, ukoliko se bio vraćao u Hrvatsku. Sve to svjedoči, kako i koliko je *Jagić bio vrlo usko povezan najtoplijim osjećajima sa svojim roditeljima i svojim rodnim gnijezdom Varaždinom*. Ti se osjećaji i ljubav prema zavičaju ispoljuju uvijek iznova u njegovu životu, on je često svojim mislima uz drage roditelje na lijepom varaždinskom groblju, te im zajedno s braćom podiže prvi nadgrobni spomenik, a ovdje želi i on naći zadnji počinak«.¹⁵

3.

No, upravo iz Jagićevih memoara, a posebice iz korespondencije s Milčetićem, saznajemo o Jagiću i neke neočekivane pojedinosti. Te nam pojedinosti potvrđuju njegova uglavnom poznate profesionalne ili političke stavove, ali ga otkrivaju i kao pomalo kontroverznu privatnu osobu, navlastito njegov neobičan karakter, tj. kao čovjeka postojanih uvjerenja, ali ipak – u vrlo rijetkim prigodama – nedosljedna ponašanja. To se, doduše, ne može zaključiti iz njegova odnosa prema članovima vlastite obitelji, nego prema drugim osobama s kojima je kontaktirao, posebice prijateljima, kolegama ili dužnosnicima.

Naime, iako je u osnovi bio tipično (malo)građanski odgojen, u duhu hrvatskoga katoličkog i preporodno-nacionalnog usmjerenja, dakle kao skromna i poštena, susretljiva, tolerantna, nenametljiva i nadasve radoholičarska osoba, dok je u stručnom smislu iznimno temeljit i nepotkupljiv autoritet, u posebnim je životnim prigodama znao iskazati i »obične ljudske slabosti«, npr. taštinu ili prijetvornost u privatnosti, a djelomično i odstupanje od vlastitih načela u stručno-profesionalnoj sferi. Štoviše, Jagić i sam priznaje neke od tih slabosti!

¹³ Vidi: Stjepan Damjanović, »Patrijarh slavistike: Vatroslav Jagić«, u knjizi: *Filološki razgovori*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2000., str. 151–165.

¹⁴ K. Filić, *ibidem*, str. 24.

¹⁵ K. Filić, *ibidem*, str. 30–31.

Primjerice, kada mu se godine 1874. ukazala prilika da se nakon službovanja u Odesi – na poziv hrvatske vlade – vrati kao sveučilišni profesor u Zagreb (gdje ga je, samo četiri godina ranije, ban Levin Rauch svojim dekretom nepravedno otpustio iz gimnazijske službe), Jagić brzojavom negativno odgovara na tu ponudu i izabire – Berlin. Evo kako on to, mnogo kasnije, u svojim *Spomenima* objašnjava: »Meni je još i danas koješto iz mojega tadašnjega postupanja nerazumljivo, tj. ako se ne oprostimo moje kolebanje čoveka, kojega je bolela duša, što se morao odreći povratka u domovinu, jer su ga viši naučni interesi vukli u strani svjet naučnog sjaja, da se onde takmi i nadmeće, – tada priznajem nema dovoljno oštrih reči, da se osudi moja kukaviština.«¹⁶

Iako su po svemu sudeći i materijalni i obiteljski razlozi bili bitni za Jagićev odlazak na katedru slavenske filologije u Berlin («s izvanrednom plaćom, stanarinom i selidbenim troškovima»¹⁷), prema Filićevu mišljenju »Jagić je, dakle, i nakon 45 godina od toga zbivanja začudno objektivan, priznavajući otvoreno svoju slabost i taštinu; njemu bijaše mnogo do toga doći u Berlin, gdje je mogao s visoka foruma govoriti i raditi; mogao je postati svjetskim učenjakom, priznatim velikanom, dok mu to mala domovina Hrvatska ne bi bila u stanju dati, ali je, svakako, on mogao dati njoj!«¹⁸ Pri tome je Filić, očito, aludirao i na žestoke reakcije pojedinih prominentnih hrvatskih pisaca i domoljuba, posebice dr. Franje Markovića (u *Obzoru*) i Augusta Šenoe (u *Viencu*), na Jagićevu *odbijenicu* Odjelu za bogoštovlje i nastavu hrvatske vlade da se kao profesor vrati na Zagrebačko sveučilište.

I tijekom svoga 6-godišnjeg iznimno plodnoga djelovanja u Berlinu (1874.–1880.), gdje Jagić pokreće i uređuje svoj glasoviti periodik *Archiv für slavische Philologie*, on s obitelji nekoliko puta dolazi u domovinu, svom »rodu u pohode« (bratu Ivanu u Sv. Šimunu i šurjaku dr. Viktoru Struppiju u Varaždin). Na žalost, to mu ne uspijeva i u vrijeme njegova drugog boravka u Rusiji, gdje je naslijedio svoga staroga prijatelja i kolegu *Izmaila* Ivanovića Sreznjevskog (1812.–1880.) na sveučilišnoj katedri u Petrogradu (1880.–1886.). U tom razdoblju Hrvatsku i Beč svake godine na 2–3 mjeseca posjećuje samo njegova supruga Sidonija, kako piše Filić, da se »nauživa prirode, sunca, ljudske tople osjećajnosti i prijateljske izmjene misli, na čemu je u Petrogradu toliko oskudijevala.«¹⁹ A i sam Jagić u Rusiji se osjećao ne-lagodno zbog svoga katolicizma, zbog čega mu je još Sreznjevski preporučio prijelaz na pravoslavlje. No, Jagić je u tome »pokazao tvrdnu značajnost i ne-

¹⁶ V. Jagić, *Spomeni mojeg života*, knj. I, str. 246; Beograd, 1930.

¹⁷ K. Filić, ibidem, str. 59.

¹⁸ K. Filić, ibidem, str. 58–59.

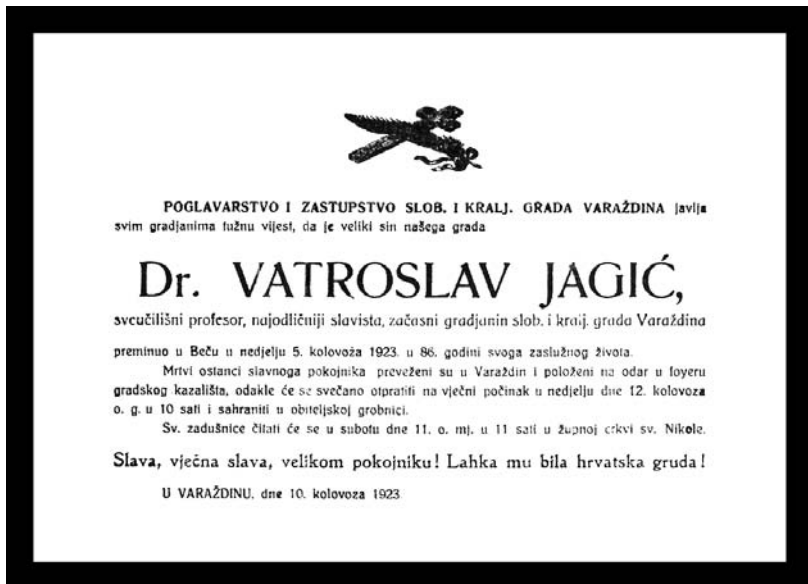
¹⁹ K. Filić, ibidem, str. 80.

Sl. 21.: Sudionici znanstvenoga skupa o V. Jagiću pred
Gradskom vijećnicom u Varaždinu

Sl. 22.: Gradonačelnik Varaždina dr. sc. Ivan Čehok pozdravlja sudionike
znanstvenoga skupa

Sl. 23.: Osmrtnica Vatroslava Jagića

Sl. 24.: Sprovod V. Jagića u Varaždinu

popustljivost«, ističe Filić, ne pristajući »da mu promjena vjere posluži kao odskočnica za unapređenje«²⁰ u njegovoj karijeri.

Sve su to bili razlozi što je Jagić ponovno odlučio primijeniti životnu i radnu sredinu. Stoga je, nakon dužega kolebanja, »prihvatio izbor za profesora slavistike u Beču, popustivši kako molbama i suzama svoje žene, tako i upornoj želji Miklošičevoj, da s njim osigura sebi i nauci doličnu zamjenu«²¹ na toj značajnoj sveučilišnoj katedri. Osim toga, kao vjeran suprug i brižan otac, i sam Jagić zaključuje: »Dobra sreća htjede, da budem za žrtvu, prividnu, u materijalnom pogledu, u Beču obilato nagrađen porodičnom srećom moje drage dece...«²² No, u tom završnom razdoblju Jagićeva života i rada u Beču (1886.–1923.) zabilježene su i dvije-tri zgrade koje na njegov gotovo besprije-koran »lik i djelo« ne bacaju baš – najbolje svjetlo.

Zgoda prva: I slavnome se Jagiću dogodila »stručna nespretnost«, da je na izazovno pitanje mađarskog političara Benjamina Kallaya (1839.–1903.), inače upravitelja Bosne, jezik »koji vlada u Beogradu kao srpski, u Zagrebu kao hrvatski«²³ nazvao i – »bosanskim«! No, ako je u to doba (1986. godine) Jagić takvim nazivom »stvarno pogriješio, a time izazvao nepotrebnu uzbunu i negodovanje na hrvatskoj i na srpskoj strani«²⁴, kako zaključuje Filić, on je istodobno, na tragu svoga »narodnoga jezičnog jedinstva«, također »vizionarno« predvidio današnji naziv toga jezika u Bosni i Hercegovini – standardni bosanski (ili bošnjački) jezik.

Zgoda druga: Jagiću je hrvatska znanstvena javnost jako zamjerila *službeni posjet* – inače političkom protivniku – nepopularnom banu Karlu Khuen-Hedervaryju (1849.–1918.), kada je došao u Zagreb na sprovod svom prijatelju dr. Franju Račkom (1828.–1894.). Filić u svezi s tim pomalo ironično konstatira: »Ovaj ga je, doduše, ljubazno primio, ali Jugoslavenska Akademija nije ni poslije toga posjeta dobila nikakvu novčanu pomoć sa strane hrvatske zemaljske vlade i ostade u trajnoj nemilosti«. Međutim, Filić za Jagićev čin ima i opravdanje: »Ipak Jagić nije požalio taj svoj korak, svijestan da je učinio svoju patriotsku dužnost prema ustanovi, kojoj je on također kumovao i bio njenim vjernim pomagačem i saradnikom u njezinim prvim počecima«.²⁵

Zgoda treća: Iako je Milčetić iznimno Jagića cijenio, ne samo kao uzornoga kolegu i iskrenog prijatelja, već i kao najznačajnijeg slavistu toga doba,

²⁰ K. Filić, ibidem, str. 81.

²¹ K. Filić, ibidem, str. 81.

²² V. Jagić, *Spomeni...*, knj. II., str. 67; Beograd, 1934.

²³ To je kasnija formulacija samoga Jagića, koju ovako objašnjava: »Ja sam dakle oštro i precizno (time) naglasio *jedinstvo jezika* između Beograda, Sarajeva i Zagreba«. (Vidi: V. Jagić, *Spomeni...*, knj. II., str. 147; Beograd, 1934.)

²⁴ K. Filić, ibidem, str. 87.

²⁵ Vidi: K. Filić, ibidem, str. 91.

a kao varaždinski zet učinio je Jagiću i brojne privatne usluge u Varaždinu, ovaj mu je, na žalost, potkraj života uzvratio – hinjenim prijateljstvom, pa i *grubošću*. Razvidno je to iz više Jagićevih pisama kćeri Stanki i zetu Milanu Rešetaru (1860.–1942.). Primjerice, premda je Milčetić, kako ističe S. Mostarkić, uvelike i »pripomogao organiziranju pokopa Jagićeve supruge, kada se Jagić zbog lošega vremena i poodmaklih godina nije usudio krenuti put Varaždina«,²⁶ Jagić u jednoj dopisnici zetu Milanu (ratne godine 1915.) čak i otvoreno priznaje svoju odbojnost prema ovome neprijepornome prijatelju i pomagaču: »Milčetić se javio pismom izvinjavajući svoj nedolazak hitnjom povratka kući, dok nije Rumunjska zatvorila saobraćaj. *Vrlo mi je mило, što ga nisam vidio, jer mi je fanatizmom svojim mrzak*«²⁷!? Na kakav to Milčetićev »fanatizam« Jagić cilja – ostat će zauvijek tajnom...

4.

Što je – i koliko – grad Varaždin značio Jagiću, a što Jagić gradu Varaždinu, u ovoj ćemo prilici zaključiti s još nekoliko primjera.

Tako, među ostalim, Filić s pravom ističe kako Jagiću »nije... bilo lako otići od nas, dosta je radi toga prepatio, ali moramo istaknuti, da nas nije nikada zaboravio, a da je ipak bila sreća za nj i za slavensku nauku, što nije ostao u našoj uskoj sredini, koja nije mogla dati pravi zamah orlovskom ljetu genijalnoga učenjaka«. ²⁸ Istini za volju treba kazati kako su i sami Varaždinci – još za Jagićeva života – bili itekako svjesni njegova značaja i ugleda kao genijalnoga učenjaka u tadašnjemu znanstvenomu svijetu: »Njegov rodni grad Varaždin ponosio se svojim slavnim sinom«, piše Filić, »te ga odlikova godine 1910. time, da je ulicu 'Istočno grabište' (danas Cesarčeva ulica) nazvao Jagićevom ulicom. Jagić i njegova žena mnogo su se veselili tomu lijepomu priznanju, što se vidi po njegovim riječima: *Da pokažem svoju zahvalnost, a u isto doba zato da imam jamstvo, da će se porodični grob čuvati, odlučih darovati gradu moja polja, ali je rat sprečio da se ta odluka dosada formalno izvrši*«. ²⁹

Jednako tako može se zaključiti kako ni desetljeća Jagićeva izbivanja iz rodnoga grada nisu utrnule njegove duboke emotivne veze ne samo sa članovima uže i šire obitelji, nego i sa zavičajnom varaždinskom sredinom, posebice s njenom kulturnom i *jezičnom baštinom*. Jer i nakon višedesetljetnog života u »dalekome svijetu«, kada se nalazio u svome domu, »*volio je govoriti u na-*

²⁶ Vidi o tome više u poglavlju »Jagićev odnos prema Milčetiću«, u već citiranom radu S. Mostarkić, »Korespondencija Milčetić – Jagić«, *Zbornik o Ivanu Milčetiću*, sv. 7, gl. ur. Tihomil Maštrović, Zagreb, 2002., str. 403–415.

²⁷ *Korespondencija Vatroslava Jagića*, knj. 1, JAZU, Zagreb, 1953., str. 100.

²⁸ K. Filić, *Lik Vatroslava Jagića*, Varaždin, 1963., str. 7.

²⁹ V. Jagić, *Spomeni...*, knj. II., str. 304; Beograd, 1934.; također: K. Filić, *ibidem*, str. 98.

šoj mekanoj varaždinskoj kajkavštini, upotrebljavajući i u *Spomenima* često kajkavske izraze i poslovice, ističući, da su tako nekoć govorili naši Varaždinci«. ³⁰

Možemo se danas, također, složiti i sa sljedećim Filićevim stavom: »Upravo njegova (Jagićeva) stalna i uporna želja, da mu tijelo po smrti bude prevezeno u Varaždin i da ovdje kraj svojih roditelja, žene i sestre otpočinu u rodnoj grudi, pokazuje najjasnije koliko je volio svoju malenu domovinu«. ³¹ Premda mu njegova »malena domovina«, kao što se zna, takvu domoljubnu ljubav nije uvijek primjereno uzvraćala, Jagićev rodni grad Varaždin u svim je razdobljima njegova života prema ovome znamenitom Varaždincu i znanstvenom velikanu iskazivao uistinu uzorno poštovanje i ljubav. A kada je, po Jagićevoj višekratno izraženoj želji, nakon smrti njegovo tijelo bilo iz Beča dovezeno u Varaždin radi pokopa u obiteljsku grobnicu, bio je to uistinu najveći ispraćaj jednoga Varaždinca na zadnji počinak zabilježen u varaždinskoj povjesnici. Evo što o tome bilježi Filić: »Na poziv varaždinske gimnazijske ekstenze izvjesiše i građani na kućama crne zastave odnosno trobojnice s crnim velom, električne svjetiljke bijahu zavite florom(...) Uz pokojnikov lijes (u predvorju kazališta) čuvahu stražu: članovi građanske čete i ('purgari'), obih sokolskih društava te oni vatrogasnog društva (...) Kondukt je vodio nadbiskup dr. Ante Bauer (...) Nakon opijela održana su četiri govora s balkona kazališta« (govornici su bili: dr. Stjepan Ivšić, uime JAZU i dr. Aleksandar Belić uime SANU te rektori dr. František Pastnek iz Praga i dr. Ušeničnik iz Ljubljane), a nad otvorenom rakom na groblju izredalo se još šest govornika (dr. Matija Murko, dr. Stjepan Srkulj, dr. Sigismund Čajkovac, Zlata Kovačević, Ivan Švigel i varaždinski gradonačelnik Vjenceslav Podgajski). ³²

S današnje bi vremenske distance možda jedini prijemor mogao proizvesti ovaj Filićev zaključak: »Mnogo su Jagiću predbacivali njegovu *slavenofilstvo* i *jugoslavenstvo*, često ga krivo objeđivali i nabacivali se na nj koječime, dok je *on uvijek bio i ostao dobar i iskren Hrvat*, povezan usko sa svojim zavičajem, a prema tomu i sa svojom hrvatskom domovinom, najdubljom ljubavi i sinovskom odanošću«. ³³ Koliko je, dakle, ovakav Filićev gotovo rezolutni zaključak upravo danas – povijesno relevantan?

Ako bismo sudili na osnovi ponašanja grada (i građana) Varaždina prema »liku i djelu« Vatroslava Jagića, i to ne samo u prigodi njegova posljednjega

³⁰ K. Filić, *ibidem*, str. 89.

³¹ K. Filić, *ibidem*, str. 7.

³² O svim tim (i drugim) pojedinostima Jagićeva iznimnog ispraćaja u Varaždinu podrobno izvješćuje Krešimir Filić u svom članku »Zadnja počast Varaždina Vatroslavu Jagiću«, u časopisu *Vijenac* (urednici: F. Nikolić i F. Jelačić), god. II., knj. III/12, broj 12; Zagreb, 1924.

³³ K. Filić, *Lik Vatroslava Jagića*, Varaždin, 1963., str. 7.

ispraćaja (11. kolovoza 1923.), kao i *društvenih počasti* koje se daju samo *najvećim zaslužnicima* u nekoj kulturnoj (i nacionalnoj) sredini, onda je Filić svakako u pravu. Jer, Vatroslav Jagić je takve počasti – i u Varaždinu i u Hrvatskoj – zapravo dobio. Posebice pak u svome rodnome gradu, gdje mu je npr. uz 100. obljetnicu rođenja postavljen (16. listopada 1938.) i spomenik u bronci (autor – kipar Janez Vajs), i to u središnjemu gradskom parku koji danas nosi naziv – *Šetalište Vatroslava Jagića*. Uz to, iako mu je još brat Dragutin prodao roditeljsku kuću privatnicima, Gradsko zastupstvo Varaždina otkupilo je od njih tu vrijednu građansku prizemnicu i ona je ostala u gradskome vlasništvu do danas.³⁴ Osim toga, i *Ulica Vatroslava Jagića* u Varaždinu desetljećima nije mijenjala ime (za razliku od nekih drugih gradskih ulica i trgova), dok o grobnici obitelji Jagić brine javno komunalno poduzeće (*Parkovi*). A posebni je kuriozum što se u ruci ženske figure (kipa u bronci, na obiteljskoj grobnici), za čije je postavljanje zaslužan još Ivan Milčetić) – uvijek nalazi i svježi stručak cvijeća, koji uredno mijenjaju ne samo komunalni djelatnici, nego i brojni anonimni Varaždinci...

Napokon, bez obzira pak na sve dosadašnje *osporavatelje* Jagićevih nacionalnih i političkih opredjeljenja, tj. onih koji su ga – i u novije doba – optuživali zbog »pomanjkanja hrvatstva« a preferiranja *slavenofilstva* i *jugoslavvenstva*, mogli bismo se također složiti s Krešimirom Filićem. Ponajprije zato što osporavatelji naprosto previđaju (ili ne uzimaju u obzir) *povijesni kontekst* u kojem se formiraju i javno očituju Jagićeva nacionalna i politička opredjeljenja i stavovi, pri tome obično *minorizirajući* i značaj njegova znanstvenoga opusa, a gotovo potpuno *ignorirajući* njegovu trajnu i neprijepornu građansku i ljudsku privrženost rodnome gradu Varaždinu i domovini Hrvatskoj.

Jednom riječju, ako bismo mjerili po tome koliko je Vatroslav Jagić aktualnošću i dometima svoga znanstvenog rada i sveukupnim golemim stvaralačkim opusom pridonio ne samo hrvatskoj, nego i europskoj književno-jezičnoj znanosti i kulturi, onda je on itekako i *naš suvremenik*. A svakako je i jedan od najznačajnijih Hrvata među Europljanima (i ne samo Slavenima!), kao i jedan od najvećih Europljana među Hrvatima u našoj novijoj povijesti.

³⁴ U svojoj knjizi Filić, i u ime negdašnjega varaždinskoga Muzealnog društva, prvi je iznio ideju o preuređenju Jagićeve obiteljske kuće u njegov *memorijalni muzej*. Na žalost, u sve tri bivše države ta je kuća samo služila gradskim vlastima za – udomljavanje gradske socijale. Tek su 2003. godine varaždinski Ogranak Matice hrvatske i Grad Varaždin stvarno i pokrenuli projekt kompletne rekonstrukcije Jagićeve obiteljske kuće, a u jednome njenom dijelu i postavi *Jagićeve memorijalne zbirke*.

VATROSLAV JAGIĆ I VARAŽDIN

Sažetak

U svojoj biografskoj studiji, pod naslovom *Lik Vatroslava Jagića* (tiskanoj u vlastitoj nakladi, 1963.), varaždinski je povjesničar Krešimir Filić prvi u nas uznastojao osvijetliti i *kompleksni ljudski lik* ovog prvaka slavenske filologije, rekonstruirajući kronološki njegov građanski životopis i privatnost, posebice na temelju Jagićevih veza sa članovima obitelji i rodnim gradom. Na osnovi te studije, kao i opsežne Jagićeve korespondencije, memoarskih tekstova (*Spomeni mojega života*) i drugih izvora, u ovome radu iznose se pregledno one bitne činjenice i pojedinosti iz autorova života koje potvrđuju kako je grad Varaždin bio ne samo Jagićevo obiteljsko, građansko i profesionalno ishodište te posmrtno počivalište, nego i *trajno životno i duhovno uporište*. A upravo iz takvoga konteksta i značaja rodnoga grada i hrvatske mu uvijek drage »malene domovine«, izvode se zaključci – i nastoje ispraviti dosadašnje već uvriježene i jednostrane ocjene – o tzv. Jagićevom *slavenofilstvu* i *jugoslavenstvu*, a time i utvrditi relevantna Jagićeva *svjetonazorna, zavičajno-nacionalna i politička opredjeljenja*.

VATROSLAV JAGIĆ UND VARAŽDIN

Zusammenfassung

In seiner biographischen Studie unter dem Titel *Lik Vatroslava Jagića/Die Person des Vatroslav Jagić* (gedruckt in eigener Auflage 1963) versuchte der Varaždiner Historiker Krešimir Filić als erster kroatischer Autor die *komplexe menschliche Gestalt* dieses bedeutenden Vertreters der slawischen Philologie zu erhellen, indem er sowohl seine bürgerliche Biographie als auch sein Privatleben, insbesondere aufgrund von Jagićs Verhältnis zu seinen Familienmitgliedern und seiner Geburtsstadt, rekonstruierte. Anhand dieser Studie, Jagićs umfangreicher Korrespondenz, seiner Memoiren (*Spomeni mojega života/Erinnerungen aus meinem Leben*) und anderer Quellen werden in dieser Arbeit jene wesentlichen Tatsachen und Einzelheiten aus dem Leben des Autors übersichtlich dargelegt, die bezeugen, dass die Stadt Varaždin nicht nur Jagićs familiärer, bürgerlicher und professioneller Ausgangspunkt, sondern auch sein *beständiger geistiger und vitaler Stützpunkt* gewesen ist. Gerade aus einem derartigen Zusammenhang, sowie der Bedeutung seiner Geburtsstadt und seiner ihm stets ans Herz gewachsenen »kleinen Heimat« Kroatien, lassen sich Schlüsse ziehen und bislang fest verwurzelte, einseitige Urteile über Jagićs sogenanntes *Slawen- und Jugoslawentum* richtig stellen und somit auch Jagićs *relevante weltanschauliche, heimlich-nationale und politische* Einstellungen festlegen.

VATROSLAV JAGIĆ

IZABRANI KRAĆI SPISI

UREDIO I ČLANKE SA STRANIH JEZIKA PREVEO

MIHOVIL KOMBOL

19 48

MATICA HRVATSKA

ZAGREB

Sl. 25.: Jagićeve *Izabrane kraće spise* uredio je i članke sa stranih jezika preveo Mihovil Kombol, a izdala Matica hrvatska u Zagrebu 1948.

Nevenka Košutić-Brozović

Vatroslav Jagić i problemi književnog prevođenja

Izvorni znanstveni članak
UDK 81'255.4
929 Jagić, V.

Kad danas sagledavamo djelo i lik Vatroslava Jagića, jednoga od utemeljitelja slavenske filologije u europskim razmjerima i poredbenog proučavanja književnosti u hrvatskim okvirima, nužno se moramo zapitati zahvaljujući čemu je on uspio da se izdigne iz svoje malograđanske i provincijske sredine i postigne takve »svjetske« uspjehe, dakle da se zapitamo kakav je on bio kao čovjek i kao znanstvenik i koliko je jedno bilo uvjetovano drugime. Na žalost, na oba ta pitanja nemamo još uvijek ni jedinstvena ni jednoznačna odgovora, unatoč izuzetno velikoj literaturi koja je o njemu dosad objavljena.¹ I to ne samo literaturi što su je drugi pisali o njemu, već i ono što je sam o sebi pisao vlastitom rukom, a to je njegova obilna korespondencija i razna sjećanja, od kojih su svakako najvažniji njegovi predsmrtno pisani, a posmrtno izdani *Spomeni* u dvije knjige.²

Kako je mene prvenstveno zanimalo pitanje prevođenja, pošla sam tragom tih autobiografskih zapisa i njegove korespondencije, jer se u literaturi o Jagiću uglavnom tim problemom nitko nije pobliže bavio, iako se dragocjeni podatci mogu naći u kapitalnim studijama Petra Skoka, Josipa Hama i Brede Kogoj-Kapetanić, koji su Jagićevo stvaranje podijelili na nekoliko razdoblja.

Prvo razdoblje svoga života, dakle djetinjstvo, uglavnom je sretno proveo u okviru skladne obitelji pod brižnim okriljem majke, oca i djeda, od kojih mu je svatko ucijepio možda ponajbolji dio svoje osobnosti. Od djeda naslijedio je uz niski stas³ i ljubav prema pisanoj riječi i književnosti, kao i bogatu kajkav-

¹ Prema bibliografiji Milorada Živančevića o Jagiću je od 1862.–1980. objavljeno ukupno oko 700 bibliografskih priloga, od toga u Hrvatskoj bar 357.

² Ističem to zato što je Jagić ta svoja sjećanja počeo pisati tek 1897., i to na njemačkome, a onda je njemačku verziju počeo prevoditi 1917. na »srpsko-hrvatski«, unoseći mnoge dopune i prerade, u kojima je počesto i revidirao neke svoje ranije stavove.

³ Njegov pradjed preimenovan je po dolasku u Varaždin potkraj XVIII. stoljeća iz »Kralja« u »Kraljeka« zbog svoga niskog stasa. Koliko je Jagićev stas stvarno bio nizak teško je danas pro-

sku knjižnicu. Od majke, koja ga je kao boležljiva prvorodnca u djetinjstvu brižno tetošila, a kao izuzetno nadarena dječaćića već mu je od predškolske dobi preko redovna školovanja i dodatnog obrazovanja (npr. privatni satovi iz glazbe i njemačkoga jezika) utirala i olakšavala put do uspjeha i do prelaska u viši društveni sloj. Obično se, govoreći o Jagićevoj majci, misli da je od nje naslijedio prvenstveno svoju ambicioznost, što je točno, a zanemaruju se njezine, da se izrazim jednim modernijim terminom, organizacijske sposobnosti, kao i njezina pragmatičnost, osobine koje su obje prisutne i u Jagićevu načinu razmišljanja i u njegovim postupcima. I konačno, dolazimo i do Jagićeva oca, izuzetno vješta, marljiva i omiljena čizmarskog majstora, ali isto tako vrlo sposobna i uspješna trgovca vlastitom robom, o čemu se i mladi Jagić imao prilike uvjeriti prateći ga po raznim sajmovima. Od njega je on naslijedio i »radoholičarstvo« i sustavnost, kao i preciznost koja teži k perfekcionizmu, ali isto tako sposobnost i spretnost u raznim pregovorima oko svojega znanstvenog, ali i društvenoga i materijalnog napredovanja.

Dodajmo na kraju i okruženje u kojem je Jagić proživio svoje djetinjstvo – izuzetno lijep i uredan grad s prekrasnom prirodnom okolicom punom »brega, šuma i gorica«, kojih će se uvijek s ljubavlju prisjećati, kao i lijepa zidana obiteljska kuća okružena vrtom i dvorištem, jedna od najljepših u ulici, što je djetetu ulijevalo osjećaj sigurnosti.⁴ Sam grad imao je u to doba oko 7000 stanovnika (Gross, str. 17–18), od kojih 4000 žena i djece i preko 1200 obrtnika, kalfi i šegrta. Dakle, Jagić je pripadao društvenomu sloju koji je u Varaždinu bio najzastupljeniji. U gradu su tzv. viši slojevi, a dijelom i trgovci (osobito oni židovske vjere, njih 336) govorili njemački, no glavnina je stanovništva govorila kajkavski, vrlo blizak štajerskomu narječju slovenskih najamnih radnika s kojima su se svi Varaždinci bez problema sporazumijevali. To je bio i jezik Jagićeva djetinjstva, bio mu je to zapravo materinski jezik, na tom je

suditi, jer o tome nitko izrijekom ne govori, no nesumnjivo je da je on bio nizak, jer je na rijetkim skupnim fotografijama gdje stoji, uvijek najniži, niži i od supruge i vlastita sina. Napominjem to zato jer bi po psihološkoj razradi njegova lika, koje se na žalost nitko nije poduhvatio, upravo taj moment mogao biti jedan od elemenata njegove preosjetljivosti na svaku kritiku, kao i njegove ponekad nekorektnosti prodornosti kojom je nametao svoje, uostalom gotovo uvijek, ali ipak ne i uvijek, ispravne i lucidne ideje.

⁴ U stvari u svojim sjećanjima Jagić više govori o svom domu, svojim ukućanima, svojoj ulici i doživljaju prirode koju je iz tih vizura mogao imati, negoli o prirodi kao takvoj. Spomenimo usput da je takav pristup imao i pri opisu svih sredina u kojima je prebivao (orfanotrofij, internat gđe. Struppi, bečki studentski smještaj, stanovi u Zagrebu, Berlinu, Petrogradu, Odesi, pa opet Berlinu i Petrogradu i konačno Beču). Najprije daje kratki utisak o onome što ga se na dolasku najviše dojmilo, npr. po dolasku u Zagreb piše o veličini grada, po dolasku u Petrograd o širini avenija, u Odesi o ljetnoj vrućini, ogoljenim stablima, prašini, a tek onda prelazi na četvrt i ulicu, odabranu kuću, detaljan opis stana i pokućstva, na udobnost života u njemu, pri čemu nikad ne zaboravlja na hranu, mogućnost dobre nabave i domaće pripreme.

jeziku progovorio, na njemu je čitao prve knjige i završio osnovno školovanje, jezik kojim će se u svom domu služiti sve do smrti, nazivajući ga »horvatski«, za razliku od »hrvatskoga«, koji je tek u gimnaziji počeo ozbiljnije učiti. Vjerojatno je i zato poslije prihvatio Miklošičevu tezu da je kajkavština dio slovenskoga, a ne hrvatskoga jezika, tezu koju će pod starost, iako nerado, ipak postupno početi napuštati.⁵

Zadržala sam se nešto duže na pitanju Jagićeva djetinjstva, njegova zavičaja i kajkavskoga izričaja, jer se u tom okruženju on formirao i mada je u Varaždinu proživio samo jednu šestinu svog života, s njim je bio emotivno vezan, što se ne bi moglo reći ni za jednu drugu sredinu u kojoj je živio i proživio ostale godine. Ukazao je na to najbolje Franjo Fancev, kad u svom napisu »Zašto se Jagić vratio mrtav u Hrvatsku?« govori: »Jagić je tradicijama, rodom i zavičajem kajkavac, ne ću da poreknem ikojem našem kraju ni ljubavi a ni privrženosti pored domovine i zavičaju, a ipak držim da ne pretjeravam tvrdeći, da privrženost prema zavičaju baš kod kajkavaca ima u sebi osobina, koje možda ni u jednom drugom našem kraju nisu tako jako razvite« (str. 379).

Po završetku prva tri razreda gimnazije majka ga vodi u Zagreb, gdje prve tri godine provodi u biskupskom orfanotrofiju, a posljednje dvije ima stan i hranu u privatnom ženskom internatu gđe. Struppi kao nadoknadu za poučavanje njezinih sinova. Boravak u Zagrebu odigrao je prijelomnu ulogu u Jagićevu životu, jer znači prekid sa zavičajem, odlazak iz udobnosti obiteljskoga doma i suočavanje sa sasvim novom sredinom u kojoj se mora dokazati i kojoj bi se morao prilagoditi – u prvome je uspio polazući sve ispite s odličnim uspjehom, u drugome manje, nije se ni s kim od drugova sprijateljio, što je neobično za razdoblje odrastanja ali karakteristično za Jagića, on je uvijek bio sebi samodostatan. Ipak, u okruženju mladih budućih svećenika, koji su svi bili hrvatski i domoljubno nastrojeni, on se upoznaje s hrvatskom literaturom, prati književne časopise i pokazuje interes za sveslavenske ideje, dapače, samoinicijativno čita srpske pisce i počinje učiti češki. I tako po završetku gimnazijskoga školovanja Jagić govori i »horvatski« i »hrvatski« (prvi dobro, drugi slabije), odlikuje se u latinskome i grčkom, dobro govori njemački,⁶

⁵ Npr. Još je pri izradi nacрта za *Enciklopediju slavenske filologije* kajkavski u pregledu slavenskih jezika uvrstio pod slovenski (1. Nauka o glasovima i oblicima slovenskoga jezika s historijskim uvodom, a) Slovenski, b) Horvatski), dok je uz srpskohrvatski jezik stavio samo čakavsko i štokavsko narječje, a tek je početkom XX. st. počeo mijenjati svoje poglede. Opširnije o tom kao i o njegovu srbofilstvu vidi Hamm, str. 84 i d.)

⁶ Koliko je Jagić težio k perfekcionizmu, pokazuje nam i jedna anegdota iz njegova života, koju je u nekoliko navrata spominjao »Kad sam jednom iz petog, rekao bih, razreda pošao bolestan kući u Varaždin, vozio sam se u »štelvagonu« sa jednom gospođom koja me umiljato upita kuda se vozim? dakako po običaju zagrebačkih gospođa njemačkim jezikom. Ja ću joj reći Ich fahre in Warasdin. Ona me ispravi: nach Warasdin. Mene je rumen stida obasula po licu i upravo zato nisam

koji je šk. g. 1855./56. bio uveden kao nastavni jezik, natuča mađarski i češki. Kako se upravo provodila reforma školskog sustava koja je zahtijevala fakultetski adekvatno obrazovane nastavnike, on s lakoćom dobiva stipendiju za studij klasične filologije u Beču, koji završava 1860. Uz predmete iz klasične filologije i njemačkoga jezika polazio je (koliko je stizao) i predavanja iz slavistike kod prof. Miklošiča, koji je i kao čovjek i kao znanstvenik na njega najviše djelovao od svih slavista. On ga je već tada povezivao s drugim profesorima i nalazio mu sitne poslove u prepisivanju i prevođenju tekstova. Tako znademo da je za prof. umjetnosti Eitelbergera prevodio na njemački Kukuljevićev *Slovník umjetnika jugoslovenskih*, da je počeo »proučavati i slavenske prevode klasika, naročito hrvatske i srpske, koji su izašli u posljednjim izdanjima u raznim vjesnicima ili *Ljetopisu Matice Srpske*« (Bučar, str. 370; *Sp.* I, str. 46), kao i da je u Beču »redovno čitao sve slavenske novine i vjesnike, koji su se nalazili u kavani u Springergasse, gdje su se sastajali Hrvati, Česi i Slovenci« (*ibidem*). Koncem četvrte godine studija Jagić počinje svojim prvim napisima u *Narodnim novinama* 1959./60., a šk. g. 1860./61. nastupa kao suplent na zagrebačkoj gimnaziji, čime započinje njegovo slavno »zagrebačko razdoblje« (1860.–1870.).

Godine 1860.–1870. bile su presudne godine u njegovu i privatnome i profesionalnom životu.⁷ Bile su to godine u kojima je već imao vrlo solidnu i široku naobrazbu, a opet je bio dovoljno preuzetno mlad da ne vidi granica svojih mogućnosti, da se slobodno upušta u rasprave na različitim područjima, od starina i paleografije do povijesti i narodne poezije, te do raznih lingvističkih i literarnih tema. Isto tako, imao je prilike da se u doba kad se u škole vratio hrvatski kao nastavni jezik i kad se pokretao postupak za osnivanje Ju-

mogao toga zaboraviti. ... Lako može biti da sam u šestom razredu već više i bolje znao nemački, ipak direktor nije mogao samnom postići onog što se htelo, tj. dokazati da uvođenje nemačkog nastavnog jezika neće izazvati nikakvih poteškoća (*Sp.* I, str. 20–21).

⁷ Godine 1961., odmah po imenovanju za stalnog nastavnika, oženio se Sidonijom Struppi, starijom sestrom svojih učenika u internatu njihove majke. Iako će kasnije o svojoj Sidici govoriti kao o »voljenoj supruzi« a u poznim godinama i »obožavanoj ženi«, mislim da o toj vezi ne možemo govoriti kao o nekoj velikoj, iznenadnoj ili strasnoj ljubavi. Sigurno je međutim da je među njima postojala dugogodišnja simpatija, oživljavana pismima za njegovih bečkih studija, a sigurno je da je gđa. Struppi živo nastojala da se njihovo prijateljstvo završi brakom, dok je naprotiv Jagićeva majka, kao i cijela njegova obitelj, bila protiv te veze. S jedne strane što su Sidonijini roditelji živjeli rastavljeno, a s druge strane ih je smetao »čisto nemački, dakle za čitav rod strani karakter Struppičine kuće; njihov ideal bio bi devojka hrvatske familije ...« (*Sp.* I, str. 27). Ipak, Jagić se po dolasku u Zagreb i protiv volje svoje majke odlučio na vjenčanje, pa ako je ta odluka i bila teška, ovaj put je bio u pravu – dobio je obrazovanu, marljivu, štedljivu ženu, koja je bez prigovora udovoljavala njegovim željama, koja mu je pružila udoban dom, ugodan život i idealne uvjete za rad; sam je Jagić bio i dobar i čestit i izuzetno pametan, marljiv i sposoban čovjek, bio je i vjeran suprug i dobar otac obitelji, ali isto tako i egocentričan, često sitničav, a i izuzetno tašt čovjek.

goslavenske akademije, angažira na oba ta područja, kako svojim zamislima tako i njihovim provođenjem. U obrazovnom je procesu i sam kao profesor aktivno sudjelovao, ali ne samo da je modernizirao metode izlaganja, već je u školski program za 7. i 8. razred gimnazije uspio progurati učenje starocrkvenoslavenskog jezika, te je za potrebe nastave objavio i udžbenik *Gramatika jezika hervatskoga osnovana na starobugarskoj slovjenštini, dio prvi* (1864.) i dvije hrestomatije *Primjeri starohrvatskoga jezika iz glagolskih i ćirilskih književnih starinah* (dio 1. 1864., dio 2. 1866.). Krunu tih njegovih nastojanja predstavlja *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga*, knjiga 1 (1867.), koja je imala velikog odjeka i u znanstvenim krugovima (1871. izašao je u Kazanju i ruski prijevod)⁸ i trebala značiti samo početak jednog sveobuhvatnoga projekta, ali sve je ostalo na tom prvom dijelu. Na području pak priprema za osnivanje akademije surađuje u pokretanju i uređivanju znanstvenog časopisa *Književnik* (1864.–65., 1865.–66.), te je tako i u praksi stekao dragocjeno iskustvo koje će mu biti itekako korisno pri pokretanju i izdavanju legendarnog časopisa *Archiv für slavische Philologie*. Ukratko, kako su istaknuli već i Skok (1949.), Hamm (1951.), Bratulić (1986.) i dr., Jagić je već u to zagrebačko doba zamislio kostur svojih daljnjih istraživanja u kojima će, po uzoru na romanske ili germanske studije, proširiti dotada uobičajene granice slavenske filologije. I ne samo da je zamislio tu koncepciju, već ju je i počeo ostvarivati. Ako preglednosti radi preuzmemo po Bratuliću kao osnovnu koncepciju onu iznesenu tek 1874. u programu izdavanja centralnoga slavističkog časopisa i usporedimo li ju s Jagićevom bibliografijom iz tog razdoblja, vidjet ćemo da se on već u tih 10 zagrebačkih godina ogledao na svih 5 naznačenih područja:

1. Opće pomoćne struke – bibliografija, stručni časopisi, kritika, nekrolozi, biografije, korespondencija, enciklopedije.
2. Slavensko jezikoslovlje – opće, gramatička obradba pojedinih slavenskih jezika, usporedna gramatika slavenskih jezika i etimologija, dijalektologija leksikografija, spomenici jezika.
3. Povijest književnosti – s posebnim obzirom na djelo Ćirila i Metodija, problemi slavenske uzajamnosti.
4. Etnologija i narodna književnost.

⁸ Sam se Jagić u *Spomenima* tuži da u hrvatskoj javnosti knjiga nije dobila zasluženu pažnju, što se ne bi moglo reći za poslijeratno razdoblje, kad dolazi do revaloriziranja sveukupna Jagićeva djela, pa tako i njegova historija dobiva visoku ocjenu kod Skoka (13), koji ju pretpostavlja povijesti starofrancuske književnosti slavnoga Gastona Parisa (1878.) kao i novijoj Voretzschevoj povijesti staronjemačke književnosti.

5. Starine – stara geografija i povijest, pravna povijest, mitologija.

U tom je dakle razdoblju Jagić objavio oko 75 bibliografskih jedinica, ili oko 1500 stranica teksta.⁹ Najveći je interes kod njega razumljivo privlačila gramatička problematika, kao i pitanja vezana uz povijest jezika, no kako je to pregledno prikazao Bratulić i kako to izlazi izvan okvira naše teme, zadržat ću se samo na trećoj točki Jagićeva nacrt: Povijest književnosti – s posebnim obzirom na djelo Ćirila i Metodija, problemi slavenske uzajamnosti.

Prvo nam upada u oči jedno od najranijih Jagićevih djela – »Evangjelije u slovenskom prievodu. Historičko – filologički nacrt«, objavljen u zborniku *Tisućnica slovjenskih apostola* (1864.), u kojem ukazuje na grčki izvornik, hrvatsku recenziju starocrkvenoslavenskog jezika i kasnije adaptacije teksta prema rimskoj liturgiji; priloge takva karaktera objavljujat će Jagić i poslije, bilo da se radi o analizi pojedinih rukopisa (u čem je Jagić postao, a vjerojatno i ostao nenadmašen majstor), bilo pak o cjelovitim prikazima, kao što je na primjer »Die serbokroatishen Übersetzungen der Bibel im Ganzen oder einzelner Teile derselben«, gdje daje opsežan bibliografski pregled svih hrvatskih i srpskih biblijskih prijevoda (njih 50), počam od najstarijeg teksta *Zadarski i Račinin Lekcionar* s početka XV. st. pa sve do najnovijeg prijevoda *Biblije* iz 1911.¹⁰ Nadalje, u *Književniku* izlazi nekoliko recenzija književnih prijevoda (»Iridion« i dr.), ali i filološko-lingvistička rasprava o jeziku i prevodilačkom postupku Petra Zrinjskoga. I treće, u to se doba Jagić izravno upleće i u probleme suvremene književnosti i to u programatskom napisu »Živi li, napreduje li naša književnost?« u prvom broju *Vienca* 1869. i u dva kratka pregleda hrvatske književnosti u posljednje dvije – tri godine (*Književnik*, 1866., *Vienac*, 1869.), gdje uz pregled izvorne produkcije daje i uvid u prijevode te iznosi svoje teoretsko-kritičke poglede na problem književnoga prevođenja. Dakle već se u tih prvih deset godina suočio s glavnim problemima izbora prijevoda i postupka prevođenja, s kojima će se otad, kad njegov interes za aktivno sudjelovanje u književnom životu slabi, manje zanimati.

Godine 1870. dolazi do novog preokreta u Jagićevu životu i radu. Zbog incidenta izazvanoga đačkim manifestacijama protiv Jelačića, Jagić dobiva otkaz, ostaje bez sredstava za život i odlučuje da se makne iz zagrebačke

⁹ Od toga 4 knjige, 17 rasprava, oko 40 kritičkih prikaza. Podatci, preuzeti iz Kombolove bibliografije objavljene 1948., nisu možda potpuni, jer uz neke jedinice nije naznačen sam broj stranica, ali su ipak imponantni za mlada čovjeka; doduše ako prihvatimo i kao uvjetno točan podatak da je Jagić za života objavio oko 20.000 stranica (Hamm, str. 189), onda bi to u prosjeku iznosilo oko 300 stranica na godinu.

¹⁰ Tekst je bio napisan na poziv engleskog Biblijskog društva 1910., te je u skraćenoj verziji objavljen u njihovoj publikaciji.

sredine. Ne želim se dulje zadržavati na tom »nesretnom« slučaju o kojem se toliko pisalo,¹¹ u kojem je Jagić imao potpunu podršku javnosti, i u kojem se društvo pobrinulo da mu na drugoj strani nađe potrebna sredstva za život, vjerujući da će uskoro doći do otvaranja sveučilišta na kojem se predviđalo da će on preuzeti katedru za filologiju. Očito je da je Jagić bio povrijeđen potpuno s pravom, ali dijelom i iz taštine, jer je bio svjestan da mu na području filologije u Zagrebu nema premca.¹² Kako više nema od koga što naučiti, odlučuje se spremati doktorat (obranio ga je 1871. kod Leskiena na lajpciškom sveučilištu) i okušati se u sveučilišnoj nastavi. Budući da je sve predradnje za to započeo i prije nesretnih demonstracija,¹³ vjerujem da je to samo pospješilo njegovu želju da proširi svoje vidike i da taj »nesretn slučaj« pretvori u »sretan događaj«, te da se makne iz Zagreba.

U potrazi za novim poslom Jagić se bio obratio i Miklošiču i Sreznjevskom i Bogišiću, od kojih mu je u ovom slučaju najviše pomogao ovaj posljednji, koji je u to doba službovao u Odesi.¹⁴ Odesa u stvari ni nije bila određite koje bi Jagić priželjkivao, ali imala je tu dobru stranu da mu je dodijelila i tzv. jednogodišnju komandirovku, tj. plaćeni dopust radi pripreme za predavanja. Jagić je tu studijsku godinu izvrsno iskoristio prateći kroz 4 mjeseca predavanja iz sanskrta u Berlinu i provevši idućih 8 mjeseci u Petrogradu, nastavljajući studij sanskrta, ali izučavajući istodobno intenzivno i ruski jezik, koji je dotad samo pasivno poznao. Recimo ovdje usput da je on već tada, a osobito tijekom svojih boravaka u Rusiji, izvrsno savladao ruski te da je to uz hrvatskosrpski ili srpskohrvatski (kako se već prema situacijama izjašnjavao),

¹¹ Najbolje informacije o tom slučaju naći ćemo u članku J. Pasarića »Kako i zašto je otpušten V. Jagić iz profesorske službe«, objavljenome u *Savremeniku* 1918., dakle u doba kad su se sve strasti već smirile. Ipak i dobro informirani Pasarić još uvijek podliježe mišljenjima iz 1911., te kaže: »stoga čim se u Rusiji, ... saznalo za nedolični postupak hrvatske vlade sa Jagićem, dodjoše mu ponude, ne bi li primio stolicu, ne gimnazijsku, nego sveučilišnu uz vrlo povoljne uvjete«.

¹² Kad već i opet spominjem taštinu, ne smijemo izgubiti iz vida da je pravaški, ekstremno hrvatski orijentiran David Starčević bio upravo zbog svoje političke orijentacije otpušten tek nakon dugog zatezanja mađžaronske vlasti (ali ipak prije Jagića), a da je Jagić s pravom smatrao kako Starčević kao pravnik nema odgovarajuću naobrazbu za nastavnički rad na gimnaziji, a kako ga uopće nije osobito cijenio, nemilo je bio napao njegovo izdanje Došenove *Aždaje Sedmoglave*. Iako je Jagić svakako bio u pravu, dio zagrebačke javnosti ipak je odbijao misao da je Starčević »cinkao« Jagića, što mu je ovaj bio imputirao, jer su smatrali da je Starčević bio moralno čestit čovjek (usp. Deželić, str. 373).

¹³ O tome svjedoči i Miklošičevo pismo od 1. svibnja 1870. iz kojeg se vidi da je još prije događaja »što su prethodili njegovu otpustu sazrijevala u njemu misao da ode iz Hrvatske i da potražiti vani sveučilišnu katedru«. »(Skok, str. 31)«.

¹⁴ Iako je u javnosti bilo objavljeno samo da je Jagiću upućen poziv za profesuru u Odesi, stvar ovaj put nije bila tako jednostavna i zasluga za taj poziv ponajviše pripada Bogišiću, koji je pokrenuo sve svoje veze, što preko Sreznjevskog što preko rektora odeskog sveučilišta da na natječaju na novoosnovanoj i još nezauzetoj katedri za komparativnu gramatiku bude izabran Jagić, iako je šef katedre za slavistiku imao drugog kandidata.

i jasno uz njemački, bio jezik na kojem je napisao velik dio svojih znanstvenih tekstova. Sama pak Odesa bila je u svakom pogledu veliko razočaranje – grad je po dolasku iz velegradskog Petrograda djelovao kao obična palanka, prašna ili blatna već prema vremenu, neuredna i zapuštena, loše i nezdrave klime, gdje su se na nesreću i Jagić, a za njim i njegova starija kćerkica teško razboljeli (izgleda od tifusa), što je za djevojčicu završilo fatalno, a sam Jagić je ozdravio, ali i potpuno posijedio. Niti s radom na sveučilištu nije bio zadovoljan, znanstvena razina kolega bila je niska, a studenti, uglavnom djeca židovskih trgovaca, nisu bili zainteresirani za indoeuropeistiku i sanskrit te uglavnom i nisu dolazili na predavanja. Kako Jagiću nije bio omogućen ni pristup do starih rukopisa, on već 1883. zaključuje da ostanak u Odesi predstavlja gubitak vremena (Hamm, str. 101) i razmišlja o odlasku. Uostalom odeske godine bile su i znanstveno najskromnije u njegovu radu.

Približava se godina 1874., godina njegova definitivnog odlaska iz domovine. Kako mu se pružila mogućnost izbora – Zagreb ili Berlin, kamo je bio pozvan da osnuje katedru za slavensku filologiju, on se nakon prividnog oklijevanja odlučio za Berlin. Nije potrebno o tome ovdje govoriti, mnogo se o tom pisalo i raspravljalo, ali danas, nakon objavljivanja velikog djela njegove korespondencije, jasno je da je odluka bila pala i prije definitivnog odgovora,¹⁵ jasno je da se on sa Zagrebom zapravo poigravao, jer kako piše Miklošiču, »Zagreba sam također već sit. Ništa me onamo ne vuče« (Hamm, str. 101). Pa iako mi njegovu odluku danas možemo racionalno shvatiti, iako je sigurno da on nikada ne bi postao ono što je postao – najveći i najcjedeniji slavist svoga doba, ipak se moramo još i danas složiti s mišljenjem negovih suvremenika da on ipak nije vratio Hrvatskoj ono što joj je bio dužan, ili kako to Hamm lapidarno kaže da je veliko njegovo opće značenje za slavistiku, kojoj je dao mnogo, i njegovo značenje za kroatistiku, kojoj je dao manje nego što je mogao – i trebao – dati (Hamm, str. 190).¹⁶

Što se samoga njegova berlinskog boravka tiče (1874.–1880.), koji je velikim dijelom bio uvjetovan političkim prilikama u Poljskoj, on nije bio osobito ugodan jer se ponavljala situacija s malim brojem studenata.¹⁷ No s druge

¹⁵ Npr. već 10. listopada 1873. piše Račkom »Da, Hrvati će dobiti sveučilište, ali takovo da mi Vi kao prijatelj nećete smjeti savjetovati da ja u njem učestvujem«. (Ivšić)

¹⁶ Ja bih se inače u komentaru ovoj njegovoj odluci složila s mišljenjem Franje Markovića da je Jagić svojim dvoličnim ponašanjem zategao za dva mjeseca popunjenje jedne katedre i nanio time štetu hrvatskom sveučilištu. »Red je, veli Marković, da *Obzor* već jednom izjavi da je Jagić kriv, a ne Hrvatska, koja je Jagiću premalena za njegovu slavu«.

¹⁷ Naime, kad je pala odluka da se osnuje katedra za slavensku filologiju u Berlinu, što zbog ugleda samog sveučilišta, a što pod pritiskom slavenskog življa pod njemačkom vlasti, očekivalo se da će ju preuzeti netko od poljskih slavista, i da će težište studija biti na polonistici. Vlast je to vješto izbjegla izborom Jagića, kojeg su podupirali i fakultetski nastavnici, mada on nije znao niti

strane, upravo zahvaljujući Berlinu, Jagić je uspio ostvariti san o osnivanju centralnog časopisa za slavensku filologiju. Bio je to već spominjani *Archiv für slavische Philologie*, što ga je s ratnim prekidima uređivao od 1875. do 1920., dakle punih četrdeset i pet godina, zahvaljujući kojem je u cijeloj Europi stekao glas vrhovnog arbitra u svim pitanjima slavistike. Jasno, taj mu je zahtjevni pothvat oduzimao mnogo vremena i udaljio ga od kroatističke problematike, jer će Hrvatska odsada za njega biti samo jedna od slavenskih zemalja. Još ga je više od hrvatskih tema udaljio boravak u Rusiji (1880.–1886.), za samoga Jagića najsretnije doba njegove karijere, jer je bio zasipan pažnjom i počastima, kako od vlasti tako i od kolega, a uz to je u arhivima petrogradskih knjižnica nalazio dragocjene rukopise za svoja proučavanja. Jedino se pozivu u Petrograd bio odazvao bez oklijevanja i vjerojatno bi bio tamo najradije i ostao da nije bilo njegove obitelji, osobito njegove supruge, koja se opirala mogućnosti da odbije ponuđenu katedru u Beču, koju mu je Miklošič po svom umirovljenju g. 1886. bio namijenio. I tako Jagić ponovno dolazi u Beč, gdje će ostati sve do smrti, ali ipak biti u boljem kontaktu s Hrvatskom, kako preko praznika što ih je provodio ili kod brata u Zagorju ili na moru u Opatiji, tako tijekom školske godine preko hrvatskih studenata na bečkom sveučilištu, s kojima se znao sastajati i u slavenskom seminaru i u svom domu.¹⁸ U Zagreb međutim nije odlazio,¹⁹ dapače svjesno ga je zaobilazio, što su mu također mnogi zamjerali, kao što su mu zamjerali i njegovu sad već očitu prosrpsku orijentaciju²⁰ ili prorežimske stavove, koji su mu bili imputirani u vezi s njegovim predsjedanjem Balkanskoj komisiji (1897. i d.). Sve je to u Jagićevu životu ostavljalo duboke tragove – s jedne strane bio je globalno slavljn kao najveći živući slavist, s druge je pak strane u privatnom životu postajao sve osamljeniji, njegova je generacija uglavnom pomrla, a mlađa ga je, bar u Hrvatskoj, nepravedno zapostavljala.²¹ Iako će i nakon umirovljenja

poljski, niti je bio solidno upoznat s poljskom povijesti i kulturom. Jasno, starocrkvenoslavenska problematika, i poredbeni gramatika, nisu toliko zanimali Poljake, te studenti naprosto bojkotiraju njegova predavanja. Situacija se izmijenila na bolje tek nakon Jagićeva upoznavanja Kantaka, uglednog poljskog sabornika, koji je »zatražio od svojih zemljaka, da polaze Jagićeva predavanja« (Hamm, str. 115).

¹⁸ Uz sjećanja Milčetića, Fanceva, Maretića i dr.

¹⁹ Koliko mi je poznato, bio je samo jednom i to na sprovodu Franje Račkoga g. 1894. (Damjanović, str. 61), kada je bio primljen i kod bana Khuena-Hedervaryja, što mu je hrvatska javnost bila zamjerala.

²⁰ Usp. Pasarićev članak u *Obzoru* 1900., koji je doživio toliki odjek da je u vidu brošure bio objavljen u dva izdanja.

²¹ Npr. njega, koji je uz jugoslavensku bio član i ruske i češke i poljske (krakovske) i njemačke i austrijske akademije, kao i srpskog Naučnog društva, hrvatska Jugoslavenska akademija nije pozvala godine 1917. na proslavu 50-obljetnice svoga osnivanja, mada je bio ne samo među prvim njezinim članovima već je pri inauguracijskoj svečanosti održao i prvo javno predavanje.

1908. i dalje marljivo znanstveno raditi, kako u *Arhivu* i oko organizacije rada na *Enciklopediji slavenske filologije* tako i na vlastitim velikim projektima (kapitalna *Istorija slavjanskoj filologiji* 1910., monografija *Život i rad Jurja Križanića* 1917.), on će se osobito nakon smrti supruge 1914., sve više uvlačiti u sebe, obnavljati i objavljevati svoja sjećanja na minule dane, od kojih su najvažniji *Spomeni mogega života*, na kojima će raditi od 1917. do 1923., ne dospjevši ih završiti. No i u tim *Spomenima*, kao i u drugim »sjećanjima« ili »uspomenama«, objavljivanima ili samostalno ili u okviru korespondencije, on će ipak revidirati neke svoje ranije odluke ili stavove i priznati da je griješio »iz taštine« (npr. 1874.) i da se trebao više vezati uz Zagreb. Iz tog osamljeničkog doba njegove starosti imamo i neke tople zapise o Zagrebu i naznake mogućnosti eventualnog povratka, što se kako znamo nije ostvarilo.²² No ako mu je i grob u Varaždinu, a biblioteka u Beogradu, u Zagrebu se ipak nalazi i najvrjedniji dio njegove materijalne ostavštine – dragocjena korespondencija s više od 1400 korespondenata, za sad još samo djelomično objavljena.

Nakon ovako opširno izloženog životnog i profesionalnog puta Vatroslava Jagića, vratimo se na sam početak i postavimo si pitanje kakav je on interes imao za prijevode i problem prevođenja. Recimo odmah da je on imao sve kvalifikacije baviti se i prevođenjem i problemima u vezi s njim, te da su se i kvalifikacije i njegovi interesi s godinama povećavali. Počeo je prevoditi, kao

²² Citirat ću dva manje poznata odlomka iz njegovih pisama Srkulju, u to doba gradonačelniku Zagreba, od kojih prvo odiše za Jagića neuobičajenom toplinom, a drugo uobičajenom gorčinom i povrijeđenom taštinom:

»Ja sam zbilja u velikoj neprilici da nadjem prave izraze za čuvstva iznenadne radosti i duboke zahvalnosti, koja ispunišu moje srce, na pogledu darova, dobivenih od Vas, i »kluba većine gradskih zastupnika« lijepoga i miloga Zagreba [radilo se o pošiljci živežnih namirnica, koje mu je grad poslao u doba velike gladi u Beču, op. N. K-B.]. Moleći Vas da primite i izručite svima, koji su doprinijeli toj tako zgodno i u pravo vrijeme kao s neba polakšici mogega dosta oskudnoga života, moju toplu zahvalnost, moram s nekom malodušnošću priznati da nisam ničim u mojem dugom životu privrijedio ovoliko priznanje sa strane ma i najmanjega dijela zastupnika Vašega grada, van ako ushtjednete blagosklono primiti moju veliku ljubav i privrženost ka gradu, s kojim me vežu mile uspomene mojih dječkih godina, kad sam preko »Harmice« svaki dan se Dugom ulicom uspinjao u gimnaziju, i još sladje mojeg punog zadovoljstva učiteljevanja u godinama 1860 do 1870., ... kada sam mogao kao mladi profesor da općim, drugujem i saradjujem s tolikim slavnim muževima onoga doba kao Ivan Mažuranić, Ivan Kukuljević, Franjo Rački, Adolfo Veber, Matija Mesić itd.« (15. VII. 1918., *Korespondencija I*, str. 363).

U pismu 30. prosinca 1918. piše o namjeri obitelji Rešetar da pređu u Zagreb, i kaže: »A za njima tko zna neće li sreća nasmijati se i Jagićima, da prenesu svoje sijelo i rod svoj u domovinu«. Radilo se o mogućnosti da mu sin dobije mjesto na novoosnovanom medicinskom fakultetu, do čega nije došlo. »Ostat ću ovdje sâm uza sina kojemu kao da profesori medicinskog fakulteta ne misle ponuditi mjesto za katedru interne medicine, iako bi svojim znanjem bio fakultetu na ukras. Njemu će se dogoditi kao godine 1874. meni, t.j. nećemo ući u hram hrvatske nauke« (14. 11. 1918. *Korespondencija I*, str. 366). Jagić kao da je zaboravio koliko ga se molilo i nagovaralo da godine 1874. dođe u Zagreb.

što smo iz dosad izloženoga vidjeli, još u studentskim danima, i to s hrvatskog na njemački, a prevodio je gotovo do pred samu smrt, i to svoje *Spomene*, sada s njemačkog na »srpsko-hrvatski« književni jezik srpske redakcije, da budem preciznija. Kako je proces prevođenja najsigurniji način da se sagledaju njegovi problemi, moramo zaključiti da je Jagić na vlastitom iskustvu izvodio zaključke o tome kakav mora biti dobar prevoditelj i koje kvalitete mora imati da bi to postigao. Kao osnovno – mora dobro poznavati jezik s kojeg se prevodi i jezik na koji se prevodi. Sam je Jagić ispunjavao sve te uvjete, bio je stvarno poliglot. Od mrtvih jezika poznao je sanskrit, grčki, latinski i starocrkvenoslavenski; ovaj posljednji vjerojatno bolje od ikog drugoga koji bi s njega prevodio. Od živih jezika govorio je najbolje njemački i ruski, dakle jezike na kojima je napisao vjerojatno veći broj stranica no na svom materinjskom i na koje je i sam prevodio – ne radi se o nekom velikom prevodilačkom opusu, a vezan je uz prijevode sa starocrkvenoslavenskog na njemački (Menandar) ili na ruski (*Vinodolski zakon*). Poznao je i ostale slavenske jezike (najbolje češki i poljski), mađarski i francuski, sve dovoljno dobro da može komentirati tuđe prijevode. Spomenimo ovdje još jedan moment na koji je opetovano ukazivao, a to je da prevođenje sa srodnih jezika (npr. slavenskih) krije u sebi razne zamke, jer iste ili slične riječi mogu imati drugo značenje.

Drugo je pitanje što prevoditi. Za samog Jagića, kao paleoslavista, na prvo su mjesto njegova interesa dolazili starocrkvenoslavenski tekstovi, kako oni crkvenog (*Biblija*, razni misali, lekcionari, evanđelja) tako i oni svjetovnog karaktera (razni statuti te djela poučne namjene). Na tom se području kretao sa zadivljujućim znanjem i sigurnosti, tu je dokazivao i svoju erudiciju i svoju težnju za apsolutnom preciznosti, svojevrsni perfekcionizam, koji je pri ocjeni tuđih prijevoda, uvijek, pa i onda kada bi Jagićeve kritike bile u cjelini pozitivne, sadržavao i jedan »ali« ili »ipak« s nekim često sitnim ispravcima, uputama i sl. O tom Jagićevu »ali« mogao bi se napisati zanimljiv esej, ili čak i studija, koja bi možda dala mnoge odgovore.

Ne bih se ovdje upuštala u daljnja izlaganja o starocrkvenoslavenskoj problematici, jer naprosto za to nisam kompetentna. Svakako, tim se pitanjima bavio već od zagrebačkih dana (npr. jezični komentar uz *Asemanovo* i *Ostromirovo evanđelje*) ili već spomenuta studija o »Evanđeliju u slovenskom prijevodu« iz 1863., koju je interesantno usporediti sa studioznim člankom »Die serbocroatische Übersetzungen der Bibel im Ganzen oder einzelner Teile der selben«. Iz njegove bibliografije vidimo da je u *Archivu*, u rubrikama »Kritischer Anzeiger« i »Kleine Mitteilungen«, savjesno pratio nastojanja na

tom području i popraćivao ih kritičkim komentarima, kao da je i sam aktivno radio na izdavanju glagoljskih rukopisa.²³

Osvrnut ću se ovdje na tri njegova priloga, vezana uz izdanja srednjovjekovnih glagoljskih i ćirilskih ne liturgijskih već svjetovnih tekstova.

Prvi se odnosi na stare zakonike i statute. Najstariji je takav tekst glagoljski rukopis *Vinodolskog zakona* iz 1288., koji je u Hrvatskoj bio objavljen prvi put godine 1843., a zatim ga Jagić 1880. uz uvod, kritičke napomene i objašnjenja u cijelosti objavljuje u Petrogradu i to i na ćirilicu transliteriran original i usporedan doslovni ruski prijevod. Takva su izdanja bila u ono doba izuzetno rijetka, pa je tako i taj njegov pothvat ostao osamljen, iako se on i dalje s izuzetnom znanstvenom akribijom bavio izdavanjem starih statuta. Među ostalima izdao je 1890. i *Poljički statut*, koji je uspješno rekonstruirao iz nekoliko prijepisa i koji je također namjeravao prevesti na ruski, kao što je vidljivo iz pisma don Frani Buliću (19. ožujka 1890.), u kojem mu uz zahvalu na pomoći »oko rukopisa« kaže: »Ja ću Vas, ako dozvolite, istom početi napastovati, kad stanem tekst prevoditi na ruski jezik, što će biti dosta teško. Ali, upravo prevodeći najdublje gledaš protivniku u oči i izazivaš ga na mejdan. Tako ću pokušati i ja da se ogledam s tjem kršnjem Poljičaninom!« (*Kor.* I, 19).

Sljedeći prilog koji ću spomenuti donosim kao primjer Jagićeva načina recenziranja. Radi se o francuskom prijevodu staroruske *Nestorove kronike*, koji je 1884. objavio Louis Leger, pariški slavist vrlo cijenjen od Jagića. O tom je tekstu Jagić već 1885. napisao dosta opširan prikaz, u kojem najprije općenito vrlo hvali Legerov tekst, ali onda slijedi niz primjedaba i dopuna uz tekst komentara, uvoda i bibliografije. Što se samog prijevoda tiče, on daje Legeru svaku hvalu koju, kako kaže, treba priznati dobrom, vjernom i na solidnom poznavanju ruskoga jezika baziranom prijevodu, ali ipak, unatoč sve autorove brižljivosti i truda, vide se tu i tamo neke manje netočnosti, dapače, na težim mjestima prevoditelj nije uspio dati zadovoljavajuće rješenje. I sad slijedi opet niz primjera kao npr. kad riječ »градъкъ« prevodi s »une petite ville«, a radi se zapravo o maloj utvrdi »Festung« ili »eine befestigte Burg, un château« (str. 581).

I kao treći primjer spomenimo njegovu veliku studiju »Die Menander-sentenzen in der altkirchenslavischen Uebersetzung« iz 1892., gdje na 103 stranice analizira rukopis objavljen u Beogradu kako s bibliografske i teksto-loške, tako i s prevodilačke strane. Naime, na starocrkvenoslavenski je pretežno prevedena literatura crkvenog karaktera, dok su svjetovni tekstovi, prije svega oni na intelektualnoj razini više filozofskog karaktera rijetki i osobito izazovni i za prevoditelja i za istraživača zbog pomanjkanja terminologije.

²³ Npr. da spomenem samo kritička izdanja *Zografova* (1879.), *Marijinskog* (1883.) i *Dobromirova evanđelja* (1898.).

Menandrove sentencije,²⁴ pisane u jednostisima (γνομοι μονοστιχοι), bile su jedan od vrlo popularnih tekstova toga tipa u srednjem vijeku, osobito na području Bizanta, te se pred Jagića postavljalo pitanje originala s kojeg su prevedene na starocrkvenoslavenski. Nakon studioznog proučavanja svih 394 stiha koliko ih sadrži srpski rukopis, Jagić ih uspoređuje s grčkim originalom i zaključuje da manjina stihova sadrži doslovan prijevod, u većini slučajeva red riječi je izmijenjen, a kad se radilo o teškom tekstu, s apstraktnim pojmovima za koje u starocrkvenoslavenskoj uopće nije bilo riječi, prevoditelj se dovijao na razne načine ne bi li prenio bar djelomično i pojednostavljeno osnovni smisao. Kako bi dokazao da je prijevod rađen izravno s grčkoga, Jagić je često konfrontirao razne objavljene tekstove Menandrovih monostihova, ili bi pak starocrkvenoslavenski tekst prevodio natrag na grčki i po tom »unatražnom«²⁵ prijevodu tragao za originalom stiha. Takav mukotrpan posao ocijenio je ruski slavist i medievalist M. N. Speranski kao uspješno i egzaktno posložen mozaik (Mosaikarbeit).²⁵

Vratimo se sad ponovno na Jagićeve zagrebačke godine i to na sredinu tih šezdesetih godina. U prvoj se polovici tog desetljeća Jagić naime prvenstveno bavio jezičnom problematikom, i to kako starocrkvenoslavenskim tako i aktualnim gramatičkim pitanjima. Međutim, otkako je postao urednikom *Književnika* za područje filologije i budući da se isprva u *Književniku* osvrtao samo na pitanja srednjovjekovne ili narodne književnosti, to će se Jagić osjetiti odgovornim da u rubrikama »Kritika«²⁶ i »Kratke književne viesti«²⁶ u pomankanju drugih suradnika sam prati aktualna zbivanja, ne samo na jezičnom već i na književnom planu. Najprije je nastupila faza bavljenja starijom književnosti – npr. recenzija novog izdanja Došenove *Aždaje sedmoglave* na 22 stranice (1865.), zatim slijedi studija »Adrianskoga mora Sirena«²⁶ na 70 stranica (1865.), *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga* (1867.), »Trubaduri i najstariji hrvatski lirici«²⁶ (1869.), zatim serija *Stari pisci hrvatski*, gdje je u pet svezaka što su objavljeni od 1869.–1873. on prikupio i uredio četiri,²⁶ a u prvome je napisao samo uvod (Marulić, 1869.).

²⁴ Menandar (343–291), glavni predstavnik tzv. novoatičke komedije, iz koje je izrasla rimska, pa i renesansna europska komedija, bio je u svoje doba iznimno popularan, preveden i prerađivan. Ipak, osim jedne komedije i nekoliko većih fragmenata, sačuvani su još samo pojedinačni stihovi iz njegovih tekstova (napisao je najmanje 100 komedija), koji su se dalje širili najprije usmenim putem a poslije okupljali u svojevrstne zbornike, gdje se donose poredani alfabetskim ili azbučnim redom prema početnoj riječi svakog stiha.

²⁵ Mihail Nestorovič Speranski (1863.–1938.) vodeći slavist moskovskog sveučilišta, specijalist za srednjovjekovnu književnost, dodao je u svojem osvrtu i neke dopune iz drugih rukopisa, kao i neka dodatna tumačenja; među ostalim navodi npr. da je Menandar tako veliku popularnost u Rusiji uživao i zahvaljujući monostisima o ženama, od kojih neke pronalazi i u Jagićevu tekstu. (*Archiv für slavische Philologie*, 15, str. 546–547; Berlin, 1893.)

²⁶ Sam je uredio samo Š. Menčetića i Gj. Držića (1870.), dok je dva sveska Vetranovića ...

No od svih tih velikih priloga našoj je problematici donekle blizak samo spjev Petra Zrinskog, osobito njegov uvodni dio gdje Jagić razmatra pitanje radi li se o prijevodu ili o preradi, odnosno da li tekst Petra Zrinskog, u kojem je jako prisutna hrvatska orijentacija, treba objavljivati pod njegovim ili pod Nikolinim imenom.²⁷ Mnogo su zanimljivija i za nas važnija tri priloga vezana uz suvremeni književni život – »Kratak priegled hrvatsko-srbske književnosti od posljednje dvie-tri godine« (*Književnik*, 1866.), »Plodovi književnosti hrvatsko-srbske od pošljednje dvie godine« (*Vienac*, 1869.) i programatski članak »Živi li, napreduje li naša književnost?« (*Vienac*, 1869.). Poticaj za prvi prilog dobio je iz knjiga Bjelinskog, koje je slučajno našao pretražujući sanduke s knjigama na tavanu Matice hrvatske, a on je u stvari bio veliki suvremeni kritičar s kojim se Jagić upoznao i pod čijim će utjecajem razvijati svoj sociološki pristup književnosti. Tako je po njegovu primjeru objavio i svoj kratak pregled književnosti u posljednje dvije godine. Spomenut ću ovdje da najprije daje teoretski uvod u kome među ostalim izlaže svoje ideje o jedinstvu jezika Srba i Hrvata i potrebe za jedinstvom i u književnoj produkciji. Slijedi pregled znanstvene i poučne literature, zatim narodne književnosti, i na koncu beletristike, koju prikazuje po književnim rodovima – epska i lirski poezija, drama i na koncu novelistika.

Kako je domaća produkcija tih godina bila relativno skromna, on uz originalna djela prikazuje i prijevode, te od 20 stranica koje posvećuje tom pregledu, polovica otpada na prijevode i prevodioce. I njih obrađuje po rodovima, a na posljednjih pet strana daje pregled po književnostima, dakle prijevodi iz ruske, poljske i češke književnosti, zatim francuske, engleske, njemačke i mađarske, i na kraju, iz istočne poezije. Takav je pregled za naredne dvije godine nastavio u *Viencu*, 1969.; a u prvom broju toga časopisa objavljuje već spomenuti svojevrsni programatski članak, u kojem se prvenstveno bavi pitanjem razvijanja nacionalne književnosti na nacionalnom jeziku za nacionalne potrebe. Dakle, on zastupa stajalište da književnost ima zadaću razvijati nacionalnu svijest, tj. ne samo da to bude neka vrsta poučne književnosti, nego da bude i prožeta duhom napretka, a da bi to postigla, takva literatura mora imati

²⁷ Ostatak rasprave otpada na detaljan prikaz sadržaja (str. 46–84) i oblika (str. 85–111), tj. prvenstveno gramatička analiza teksta na temelju koje točno zaključuje da je u toj pjesmi »kao rietko gdje u našoj književnosti, jezik mješovit i šarovit: niti je prava štokavština niti čakavština, ... a k tom još ima miešanih tragova kajkavskoga narječja«. To i dokazuje, izdvajajući riječi i oblike prema pojedinim narječjima, da bi na koncu dodao i popis tudica – talijanskih, njemačkih, mađarskih i turskih. Čovjeka naprosto fascinira koliko je vremena i truda utrošio na sam taj rječnički dio, *ali* (da upotrijebim tu rječcu na jagićevski način) i njemu može promaći pogriješka, pa tako riječ »košulja« stavlja među turcizme, iako se radi o staroj slavenskoj riječi koja je i u svim dotad objavljenim rječnicima tumačena kao takva, a osnova joj je latinska »cassula«. Pitam se, nije li on u takvoj jednoj svakodnevnoj riječi bio zaveden svojom rodom kajkavštinom, gdje se riječ *košulja* ne upotrijebljava (govori se »rubaca«).

svoju čitalačku publiku i to za razne društvene slojeve. Tako će se za potrebe puka razvijati književnost kakva je zastupana u kalendarima ili kakvu je pisao Kačić-Miošić. Za dječji uzrast potrebna je pak zabavno poučna književnost, kratke pričiće s poučnom poantom ili djela poput Robinsona Crusoea²⁸ – u tom segmentu po njegovu mišljenju i nismo stajali tako loše. Najtežu situaciju nalazi kod čitalačke publike za srednje društvene slojeve, koji su uglavnom čitali njemačku književnost ili njemačke prijevode drugih stranih literatura. U tom segmentu treba po njemu učiniti najviše napora, naime trebalo je odvratiti te čitatelje od konzumacije trećerazredne originalne ili prevedene literature, ucijepiti im potrebu dobrog savladavanja hrvatskog jezika, i podizanje književnog stvaranja na višu razinu, no kako takva književnost kod nas još nije mogla zadovoljavati zakone potražnje i ponude, treba vidjeti kako zadovoljiti jedno i drugo. On sad posve u svom organizatorskom duhu lucidno razvija ideju stvaranja nekih novih književnih udruženja, društava ili klubova, u kojima bi kao ravnopravni članovi sudjelovali uz književnike i knjižari i izdavači i čitatelji; cilj bi takvih udruženja bio da se ispita ukus publike, da se on postupno razvija na sve višu razinu, sukladno čemu bi se odlučivalo i o isplativoj visini naklade. Kako, jasno, domaća književna produkcija ne može zadovoljiti sve potrebe, nužno se mora pribjegavati prijevodima, pažljivo odabirati tekstove za prevođenje, i to na višoj razini prevodilačkih postupaka.

I tako opet dolazimo do već spomenutih pitanja – što, tko, i kako.

O tome što treba prevoditi, već smo govorili. Po Jagiću, to bi bila klasična djela svih nacionalnih književnosti i najbolja suvremena ostvarenja. Tko će o tom odlučivati ostaje otvoreno pitanje, njemu se svakako sviđalo kako je to bilo realizirano u Rusiji u doba Petra Velikoga i carice Katarine, koji su zahvaljujući dobrim savjetnicima i vlastitim pritiscima uspjeli Rusiju upoznati i s klasičnim djelima europske književnosti i sa suvremenim europskim stremljenjima, o čemu Jagić donosi i detaljne podatke u svojoj povijesti ruske književnosti XVIII. stoljeća.²⁹ Kod nas je situacija po njegovu mišljenju ipak

²⁸ Spomenimo usput da je Jagić kao dijete, što sam, što s prijateljima po nekoliko puta čitao kajkavski prijevod Robinsona.

²⁹ »Uvidjev, kolika je potreba dobrih knjiga za ruski narod na ruskom jeziku, naredjivao bi car sam da se iz raznih literatura prevode kojekakva djela, čas po njegovoj domisli, čas po tuđoj preporuci. Prije svega gledalo se na to, da to budu knjige praktične, ... kao učenici o navigaciji, o fortifikaciji, o gradjenju brodova, o matematici, mehanici i t. d. ... Od starih klasika bi prevedeno koješto iz Ovidija, Apolodora, Kurcija Rufa (o Aleksandru Velikom), iz Julija Cezara, i t. d. ...« (str. 40–41).

»Ruskoj literaturi ne bijaše pruženo dovoljno hrane ni izvorima ni imitacijama, a pošto su tek odabrani ljudi iz otmenih krugova znali inostrane jezike, jedinim sredstvom, da se poznavanje evropskih literatura raširi, bijahu prijevodi. U tom carica Katarina II. nastavi posao Petra Velikoga, odrediv mu tek drugi pravac. Dok su u Petrovsko vrijeme ponajviše prevodili knjige praktične, kako car govoraše 'manufakturne', sada je gospodovala u prijevodima lijepa književnost i filozofija. Carica Katarina naznači 'iz vlastite škatulje' 5000 rub. na godinu za prijevode kod 'perevodnoga departamenta' akademije nauka. ... Dosta je, ako sasvim ukratko spomenemo, da su

drugačija, mi smo dio slavenskoga svijeta i slavenske književnosti trebale bi imati prednost pred drugima. Takav stav potpuno odgovara intelektualnom profilu samog Jagića, koji je bio vrhunski znalac na području srednjovjekovne literature, dok noviju književnost, zbog nepoznavanja jezika i nedostatka vremena, nije ni mogao niti stizao pratiti. Iz liste imenâ koje sam sabrala iz kazala dostupnih mi njegovih objavljenih radova i korespondencije, vidimo da se tu u prvom redu radi o piscima od klasične starine do renesanse, dok kod romantizma već zastajemo, a realizam poznaje prvenstveno po predstavnicima ruske književnosti (Gribojedov, Saltikov-Ščedrin, Turgenjev, Tolstoj i Dostojevski) dok ostale literature, pa čak ni francusku, koja je u Rusiji uživala toliku popularnost, on naprosto nije poznavao. Najmlađi francuski pisac što ga spominje je Balzac, koji je umro već 1850.; dakle mnogo prije Jagićevih prvih koraka u svijet književnih interesa. Spomenimo također da osim njemačkoga, i nešto malo mađarskoga, on nije poznavao neslavenskih jezika, a nepoznavanje, ili bar slabo poznavanje francuskoga smetalo mu je i u svakodnevnom životu za boravka u Rusiji, gdje je francuski bio i jezik međusobne komunikacije u višim društvenim slojevima.

Novo je pitanje tko može i smije postati prevoditelj. Odgovor je po Jagiću jednoznačan – prevoditelj mora dobro poznavati jezik s kojega prevodi, ali i jezik na koji prevodi, dakle zahtjev koji i danas prihvaćamo, ali koliko ga se pridržavamo, drugo je pitanje. Pri svojim analizama prevoditeljskih postupaka, a to su pretežno prijevod s ruskoga, Jagić kod svih naših prevoditelja Puškina ili Tolstoja nalazi veće ili manje nepoznavanje ruskoga, te kao poseban problem za sve slavenske prevoditelje kod prijevoda s drugog slavenskog jezika nalazi da najčešće griješe upravo u riječima istoga korijena ili istoga ili sličnoga izgovora.³⁰ Drugi zahtjev, tj. dobro poznavanje jezika na koji se prevodi, Jagić toliko ne obrađuje, možda i zato što sâm, bar po mom mišljenju, nije tečno govorio i pisao hrvatski. Tako će na primjer pronaći sto i jednu

sada izašla u ruskim prijevodima ovih grčkih i rimskih pisaca ...; ovih francuskih ...; ovih engleskih ...; ovih njemačkih ...; iz talijanskih ..., iz ispanških Cervantes. Ne treba si uobražavati da su svi prijevodni izradjeni po izvornicima, većinom je francuski prijevod preuzimao ulogu posrednika« (str. 154–155).

³⁰ Tako npr. u uvodnim napomenama uz Jungov češki prijevod *Onjegina* (Prag, 1892.), koji je inače u cjelini uglavnom pozitivno ocijenio, Jagić ističe kako je iz iskustva zapazio da Slaveni upravo najviše griješe pri prijevodima iz slavenskih jezika »Weil sich die Uebersetzer, ohne besondere Anstrengung gemacht zu haben, zu voreilig einbilden, der betreffenden Schwestersprachen mächtig zu sein.« (*Archiv für slavische Philologie*, 17, str. 314; Berlin, 1895.). Napominjem usput da ovaj prilog, mada iznosi gotovo dvije stranice sitnoga teksta, ne nalazimo u Kombolovoj bibliografiji, jer je objavljen u rubrici »Bibliographisches«, za koju se donose samo kumulativne stranice, npr. ovdje 290–316. Na te je bibliografske probleme ukazivao i Bosanac u članku »Vatroslav Jagić kao recenzent« iz 1924.

zamjerku Harambašićevim netočnostima u prijevodima Tolstoja, ali nigdje ne će spomenuti kako su ti prijevodi pisani dobrim hrvatskim jezikom i kako se u njima uglavnom i ne osjeća da se radi o prijevodima.

Na pitanje kako treba prevoditi Jagić postavlja nekoliko zahtjeva. Prvo, kao apsolut je isprva zahtijevao da se mora prevoditi s originala. Nama se to danas čini posve normalnim, no u njegovo je doba velik broj prijevoda iz raznih europskih literatura prevođen s njemačkoga. Poslije je i sam uvidio da je to vrlo često neizvedivo (pa i danas se iz nekih europskih – finski, a pogotovo neeuropskih jezika – kineski, japanski, a da ne govorimo o afričkima, prevodi s prijevoda) pa je npr. ocjenjujući jedan izuzetno dobar njemački prijevod Tolstoja ukazao na sitne netočnosti, tumačeći to željom da prijevod postane još bolji jer će vjerojatno služiti kao predložak mnogim prevodiocima na druge jezike.³¹ Drugo, prevoditelj se mora točno pridržavati teksta originala, tj. ne smije ništa ni dodavati niti ispuštati.³² I treće, prevoditelj se mora pridržavati forme originala, tj. prozu treba prevoditi prozom, a stih stihom. Ta pitanja nije razradio do kraja, dakle ne sagledava problem ni u vremenskoj vertikali ni u prostornoj horizontali. Tako ne razrađuje npr. pitanja raznih vrsta versifikacije (metrička, silabička i sl.) niti mogućnosti da se s obzirom na fonetsku strukturu nekih jezika nađe u drugom jeziku neki prirodni adekvat, te on uporno zahtijeva da se poštuje određeni broj slogova, odgovarajući ritam (pa čak i stopa), raspored i vrsta rima, itd. O tom pitanju malo teoretski raspravlja, ali pri analizi prijevoda ocjenjuje ih upravo s aspekta podudarnosti. Tu dakle ponajviše odstupa od današnjih shvaćanja i donosi najviše neprihvatljivih vrijednosnih sudova. I zadnje, prevoditelj bi se morao saživjeti s originalom, ući u njegovu »dušu« i tek onda tražiti odgovarajući izraz. Točno, ali teško provedivo.³³

³¹ Tako pišući u dva navrata o izdavanju Tolstojevih sabranih djela u njemačkom prijevodu, Jagić posebno upozorava izdavača da se brine o kvaliteti samih prijevoda, jer da se manje slavenske literature često ispomažu njemačkim prijevodima, pa prenose i njihove pogriješke. »Eine gute deutsche uebersetzung eines russischen Werkes hat also doppeltes Verdienst: sie gereicht der deutschen Literatur zur Zierde und wielen kleinen Nachbarliteraturen, darunter auch einigen slavischen, zum Vortheil«. (*Archiv für slavische Philologie*, 15, str. 104–105; Berlin, 1893.).

³² Citirat ću ovdje jednu od zabavnih anegdota o Petru Velikom iz Jagićeve *Ruske književnosti u 18. stoljeću*: »Ako je knjiga bila dobra, nije se smjelo ništa izostaviti. Prevodilac Puffendorfova djela htio jedno mjesto, gdje se odveć oštro govorilo o Rusima mimoići. Car pozva ga preda se te upita: 'Ludove, što sam ti zapovjedio da učiniš od te knjige?' – 'Da prevedem.' – 'Zar je to prevedeno? Odmah idi i učini što sam ti zapovjedio te prevedi sve, kako je u izvorniku.' – « (str. 41).

³³ Namjeravala sam u okviru ove rasprave donijeti analizu Jagićevih kritičkih osvrt na prijevode Tolstoja i Puškina, no kako materijala ima mnogo te kako bi ga trebalo prikazati i u vremenskoj vertikali želimo li utvrditi što je od njegovih primjedaba danas prihvaćeno, a što ne, odlučila sam da taj materijal obradim u zasebnoj studiji.

Sve te zahjeve Jagić ne postavlja samo apstraktno, već ih nastoji potvrditi i u praksi, i to u detaljnoj analizi pojedinih prijevoda. Tako je npr. prijevodima Menandra posvetio stotinjak stranica, jednako koliko i prikazu hrvatskih prijevoda Puškinova Onjegina. Sve u svemu, Jagić je objavio petstotinjak stranica tekstova posvećenih problemima književnog prevođenja, što doduše nije mnogo u usporedbi s dvadeset tisuća stranica njegove ukupne produkcije, ali ni pet stotina stranica nije malen broj.

BIBLIOGRAFIJA JAGIĆEVIH DJELA (korištenih u članku):

A. Knjige

- Ruska književnost u 18. stoljeću*, Zagreb, Matica hrvatska, 1895., 281 str. (slike iz svjetske književnosti, sv. 3)
- A. S. Puškin' v' južno-slavjanskih' literaturah'*. Sbornik' bibliografičkih' i literaturno – kritičeskih' statej. Pod' red. V. I. Jagića. Petrograd, 1901. /Ćir./
- Spomeni mojega života*. Prvi deo (1838.–1880.). Beograd, 1930., 461 str. /Ćir./
- Spomeni mojega života*. Drugi deo (1880.–1923.). Beograd, 1934., 320 str. /Ćir./
- Izabrani kraći spisi*. (IKS) Ur. i članke sa stranih jezika prev. Mihovil Kombol, Zagreb, Matica hrvatska, 1948., 639 str.
- Korespondencija Vatroslava Jagića*. (Kor) Knj. 1 (Hrvatski korespondenti), ur. Petar Skok, Zagreb, JAZU, 1953., 482 str.
- Korespondencija Vatroslava Jagića*. (Kor) Knj. 2 (Pisma iz Rusije, 1865.–1886. sv. 1), prir. Josip Hamm, Zagreb, JAZU, 1970., 236 str.
- Korespondencija Vatroslava Jagića*. (Kor) Knj. 2 (Pisma iz Rusije, 1865.–1886. sv. 2), prir. Josip Hamm, Zagreb, JAZU, 1983., 525 str.
- Rasprave, članci i sjećanja*, prir. Marin Franičević, Zagreb, Matica hrvatska, 1963., 335 str. (Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 43)

B. Rasprave i članci

1863. »Evangjelije u slovenskom prievodu. Historičko-filologički nacrt«. U knjizi: *Tisućnica slovenskih apostolah sv. Ćirila i Metoda*, str. 29–66; Zagreb, 1863.
1865. »Iridion«. Nap. S. gr. Krasinski. Iz poljskog preveo A. W. Tkalčević. U Zagrebu 1865., 301, *Književnik*, II, knj. 2, str. 300–301; Zagreb, 1865.
1866. »Adrijanskog mora Sirena, hrvatski epos XVII. vieka«, *Književnik*, III, knj. 3, str. 336–407; Zagreb, 1866.
- »Kratok priegled hrvatsko-srbske književnosti od posljednje dvie-tri godine«, *Književnik*, III, knj. 3, str. 552–585; Zagreb, 1866.

1869. »Živi li, napreduje li naša književnost?«, *Vienac*, I, br. 1, str. 19–23; Zagreb, 1869.
»Plodovi književnosti hrvatsko-srbske od posljednje dvie godine«, *Vienac*, I, br. 3, str. 66–69; Zagreb, 1869.
1975. »Aus dem südslavischen Märchenschatz«, (prijevod 15 srpskih bajka s napomenama Reinholda Köhlera), *Archiv für slavische Philologie*, I, str. 267–289; Berlin, 1876.
1976. »Aus dem südslavischen Märchenschatz«, (prijevod daljnih 10 bajka s napomenama Reinholda Köhlera), *Archiv für slavische Philologie*, II, str. 614–641; Berlin, 1877.
1880. *Zakon vinodol'skij*. Podlinnyj tekst s ruskim peregodom, kritičeskim zamjećanijami i ob'jasnenijami. Peterburg, 1880.
1884. »Chronique dite de Nestor. Traduite sur le texte slavon-russe avec introduction et commentaire critique de Louis Léger, Paris 1884.«, *Archiv für slavische Philologie*, VIII, str. 578–583; Berlin, 1885.
1890. »Tolstojs »Krieg und Friede« in einer kroatischen Übersetzung«, *Archiv für slavische Philologie*, XIII, str. 463–470; Berlin, 1890.
Poljički statut. Predgovor. Monumenta historica juridica. IV, 1890.
1892. »L. Tolstoj Werke in deutscher Übersetzung, unter der Red. von Raphael Löwenfeld, Berlin 1892., *Archiv für slavische Philologie*, XV, str. 103–108; Berlin, 1892./93.
»Die Menandersenzen in der altkirchenslavischen Übersetzung«, *Sitzungsberichte der kais. Akad. der Wiss.*, Bd. CXXVII; Wien, 1892.
1895. *Ruska književnost u osamnaestom stoljeću*, Slike iz svjetske književnosti III, Zagreb, 1895.
1901. *A. S. Puškin 'v' južno-slavjanskih' literaturah'*. Sbornik ' bibliografičeskih' i literaturno-kritičeskih' statej. Izd. pod' red. ord. ak. I. V. Jagića. Sanktpetersburg, 1901. /Ćir./
1913. »Die serbokroat. Übersetzungen der Bibel in Ganzen oder einzelner Teile der selben«, *Archiv für slavische Philologie*, XXXIV, str. 497–532; Berlin, 1913.

Literatura:

- Josip Badalić, *Rusko-hrvatske književne studije*, Zagreb, 1972.
- Stjepan Bosanac, »Vatroslav Jagić kao recenzent«, *Vijenac*, II, knj. III/12, str. 361–368; Zagreb, 1924.
- Josip Bratulić, »Jagićeve zagrebačke godine«, *Jagićev zbornik*, Zagreb, 1986., str. 41–48.
- Franjo Bučar, »Jagićevo školovanje«, *Vijenac*, II, knj. III/12, str. 369–377; Zagreb, 1924.
- Stjepan Damjanović, *Opširnost bez površnosti, Podsjetnik na život i djelo Vatroslava Jagića*, Zagreb, 1988.
- Velimir Deželić, »Prilozi k Jagićevoj biografiji«, *Vijenac*, II, knj. III/12, str. 371–377; Zagreb, 1924.

- Franjo Fancev, »Zašto se Jagić vratio u Hrvatsku?«, *Vijenac*, II, knj. III/12, str. 378–380; Zagreb, 1924.
- Krešimir Filić, *Lik Vatroslava Jagića*, Varaždin, 1963.
- Mirjana Gross, »O društvenoj pozadini mladoga Vatroslava Jagića«, *Jagićev zbornik*, Zagreb, 1986., str. 15–40.
- Josip Hamm, »Vatroslav Jagić i Poljaci«, *Rad JAZU*, knj. 282, Zagreb, 1951., str. 75–222.
- Josip Hamm, »Vatroslav Jagić i Rusija«, *Korespondencija Vatroslava Jagića, knj. II, Pisma iz Rusije*, Zagreb, JAZU, 1970., str. 9–18.
- Eduard Hercigonja, *Nad iskonom hrvatske knjige*, Zagreb, 1983.
- Stjepan Ivšić, »Vatroslav Jagić i osnivanje Zagrebačkog sveučilišta«, *Vijenac*, II, knj. III/12, str. 381–388; Zagreb, 1924.
- Breda Kogoj-Kapetanić, »Komparativna istraživanja u hrvatskoj književnosti«, *Rad JAZU*, knj. 350, Zagreb, 1968., str. 305–403.
- Mihovil Kombol, »Vatroslav Jagić«, u: V. Jagić, *Izabrani kraći spisi*, Zagreb, Matica Hrvatska, 1948., str. 5–16.
- [Mihovil Kombol], »Bibliografija Jagićevih radova«, u: V. Jagić, *Izabrani kraći spisi*, Zagreb, Matica hrvatska, 1948., str. 593–635.
- Miroslav Kvapil, »Vatroslav Jagić kao književni historičar«, *Jagićev zbornik*, Zagreb, 1986., str. 141–157.
- Josip Pasarić, »Jagić prema hrvatstvu i srbstvu«, p. o. iz *Obzora*, 2. izd.; Zagreb, 1900., str. 9–23.
- Josip Pasarić, »Kako i zašto je otpušten V. Jagić iz profesorske službe?«, *Savremenik*, 13, str. 374–377; Zagreb, 1918.
- Petar Skok, »Jagić u Hrvatskoj«, *Rad JAZU*, knj. 278, Zagreb, 1949., str. 5–76.
- M[ihail] Speranskij, »Zu den slavischen Uibersetzungen der griechischen Florilegien«, *Archiv für slavische Philologie*, XV, str. 545–555; Berlin, 1893.
- Stjepan Srkulj, »Vatroslav Jagić, po jednoj korespondenciji prije rata, za rata i u prve dane SHS«, *Obzor*, Spomen-knjiga 1860–1935, Zagreb, 1935., str. 134–135.
- Zlatko Vince, »Jagić u povijesti hrvatskoga jezičnog standarda«, *Jagićev zbornik*, Zagreb, 1986., str. 158–180.
- Milorad Živančević, »Literatura o Vatroslavu Jagiću«, *Jagićev zbornik*, Zagreb, 1986., str. 281–314.

VATROSLAV JAGIĆ I PROBLEMI KNJIŽEVNOG PREVOĐENJA

Sažetak

Pitanje prijevoda i prevođenja prisutno je u Jagićevu životu od djetinjstva pa sve do smrti. Iz tog se razloga donosi najprije njegova opširna biografija s težištem na problemu komunikacije što ga je kao rođeni kajkavac (a u privatnom životu ostao je to do kraja) imao na školovanju i službovanju, konkretno s učenjem standardne

štokavštine, njemačkog i ruskog jezika, kojima se morao služiti. Kako je to možda djelovalo i na njegovu profesionalnu filološku orijentaciju, prati se njegov rad i dostignuća na području prijevoda filološkog karaktera.

U drugom je dijelu rada težište na pitanju književnog prevođenja, te se najprije izlažu njegovi teoretski pogledi i odgovori na pitanja – što, kako i zašto prevoditi, a zatim i njihova primjena pri ocjeni nekih suvremenih prijevoda.

VATROSLAV JAGIĆ UND DIE PROBLEME DES LITERARISCHEN ÜBERSETZENS

Zusammenfassung

Die Frage der Übersetzung und des Übersetzens ist im Jagićs Leben von der Kindheit bis zum Tod präsent. Aus diesem Grund wird zuerst seine umfangreiche Biographie angeführt, aus der sich das Problem der Kommunikation ergibt, das er sowohl während der Ausbildung und der Amtstätigkeit als auch beim Erlernen der Standardsprache – des Štokavischen, des Deutschen und des Russischen hatte, weil er in der Kindheit und im Privatleben bis zu seinem Tod kajkavisch sprach. Wie sich das vielleicht auch weiter auf seine professionelle philologische Orientierung auswirkte, wurden seine Arbeiten und Leistungen im Bereich der Übersetzungen philologisches Karakters geforscht. Im zweiten Teil der Arbeit wird das Hauptgewicht auf die Frage des Literaturübersetzens gelegt. Zuerst wurden seine theoretischen Betrachtungen und Antworten auf die Fragen – was, wie und warum übersetzen, angeführt und dann ihre Anwendung bei der Bewertung einiger zeitgenössischen Übersetzungen.

ARCHIV
FÜR
SLAVISCHE PHILOGIE.

UNTER MITWIRKUNG

VON

A. LESKIEN UND W. NEHRING

HERAUSGEGEBEN

VON

V. JAGIĆ.

ERSTER BAND.

BERLIN,

WEIDMANNSCHE BUCHHANDLUNG.

1876.

Sl. 26.: Prvo godište časopisa *Archiv für slavische Philologie* (Berlin, 1876.)
kojega je do 1920. uređivao Vatroslav Jagić

Gorana Doliner

Jagićev *Archiv für slavische Philologie* i prilozi za povijest hrvatske glazbe

Pregledni članak
UDK 78 (497.5) (091)

Vatroslav Jagić pokrenuo je godine 1876. u Berlinu časopis *Archiv für slavische Philologie* »koji je postao središnjim znanstvenim glasnikom slavenske filologije« (R. Katičić). Izlazio je do 1924. U tom je dugom razdoblju Jagić uredio 42 knjige. Okupio je širok krug suradnika iz svih slavističkih krugova i značenjem uredničkog profila uspio je utjecati na razvojni tijek discipline. *Archiv für slavische Philologie* je najstariji slavistički časopis u kojem je Jagić slavistiku utemeljio po uzoru na klasičnu filologiju i germanistiku kao enciklopedijsku disciplinu. U časopisu *Archiv für slavische Philologie* Jagić je počeo sustavno objavljivati kritičke prikaze i priopćenja u rubrici *Bibliographischer Bericht*, što je znatna sastavnica njegova znanstvenoga djela. Objavivši u *Archivu* nekoliko temeljnih književnopovijesnih studija; o Jurju Habeliću, o *Planinama* Petra Zoranića, o *Satiru* Matije Antuna Relkovića (Reljkovića), o Jurju Križaniću i mnoge druge, Jagić ulazi i u područje doticaja s muzikološkim temama. U tom je smislu tematska širina radova s područja jezika i književnosti, narodnog života i običaja, slavenskih i staroslavenskih spomenika pogodovala povremenim preplitanjima s pitanjima glazbene prirode. Neće biti moguće prikazati niti dio prebogatoga materijala, a poneki izvori koji pripadaju povijestima drugih naroda bit će samo spomenuti. Prednost se pridaje hrvatskim izvorima. U tom segmentu bogatoga sadržaja studije Josipa Vajsa najizrazitiji su primjer pravih priloga za povijest hrvatske glazbe, odnosno, jednim dijelom primjer priloga za hrvatsku glazbenu historiografiju.

U prvom svesku časopisa *Archiv für slavische Philologie* iz godine 1876. Vatroslav Jagić ima 14 priloga.¹ Premda nije izravnije pokazao sklonosti glazbenim temama, niti kao znanstvenik, a čak se može reći niti kao urednik,

¹ Vatroslav Jagić, *Archiv für slavische Philologie*, I, br. 1, 1876., str. 1–55; 82–133; 153–154; 157; 157–159; 159; 159–160; 160; 267–289; 299–333; 335–336; 337–412; 611–617; 631; 631–632 (npr. samo na str. 159 ima nekoliko minijaturnih crtica). Samo su neki od ovih priloga puniji korisnim podacima za glazbenu analizu, a neki su rađeni u suradnji ili uz stručnu pomoć drugih autora.

gotovo svi Jagićevi prilozi u prvome svesku imaju manji ili veći doticaj s glazbenim ili proglazbenim podacima. Izravniju glazbenu problematiku zastupa članak W. Nehringa.² Sazrela je Jagićeva vizija »zadaće i cilja slavenske filologije. Ona, po njemu, ima obuhvatiti čitav duševni život slavenskih naroda kako se on odražuje u njihovim jezicima i pisanim spomenicima, u književnim djelima pojedinih pisaca, u pjesničkoj tvorbi naroda, u vjerskom životu, predaji i običajima«.³

U trećem godištu Jagić tiska poseban prilog »Die Gessellschaft der Freunde des alten Schrifththums« u kojem u odjeljku broj 6 pod naslovom 'Modrost četvertad musika' predstavlja ruski srednjovjekovni traktat o notnom pismu i crkvenom pjevanju opremljen faksimilima.⁴

Slijedom Jagićevih radova o Jurju Habeliću, Vladoje Dukat u bliskom vremenu nastavlja, ali i nadopunjava Jagićev rad.⁵ Naime, Dukat se najprije naslanja na dvije raspave, Jagića iz 1904. Druga Jagićeva rasprava iz 1910. nastaje paralelno s Dukatovom, a da oba autora za to nisu znali – razlikuje se utoliko što Dukat pažnju usmjerava novim podacima za životopis Habelića pa u bilješci, skromno, izjavljuje da njegovi prilozi »nijesu postali zališni«.⁶ Novosti proizlaze iz analize Habelićeva djela *Zerczalo Marianzko* kojem Dukat određuje mjesta – učilišta Habelićeva školovanja: Zagreb prije Graza, Trnave, Beča; odnosno, kako to danas znamo Beča, Leobea, Graza. Nadalje, Dukat tvrdi da je *Zerczalo Marianzko* nastalo u Zagrebu kao i *Dictionar* te piše o boravku u Varaždinu 1648., o požaru u Varaždinu, o predsjednikovanju (rektor Varaždinskog isusovačkog kolegija), o prijenosu kipa sv. Marije u Zagrebu, o pjevanju *Tebe Boga hvalimo*, o biskupu Petretiću, o prepuštu (»Po messe pako, kuje viszoko postuvani Zagrebechke Czirkue Praepust, Gozpodin Miklouous Dianesevich, popeval«), itd. Preko razmatranja podataka o Habeliću, ističe Dukat i njegovo poznavanje djela Nikole Krajačevića (Sartoriusa) pa tako i raspravu Martina Hajnala u *Archiv*

² W. Nehring, »Über den Einfluß der alttöchechischen /Sprache und/ Literatur auf die altpolnische: 1) Das altpolnische Marienlied Bogarodzica; ...«, I, 1, str. 60–81; članak se nastavlja u sljedećim brojevima *Archiva* u kojima se obrađuju nove cjeline.

³ Josip Nagy, »Vatroslav Jagić. U povodu pedesete obljetnice smrti«, *Marulić, časopis za književnost i kulturu*, VI, br. 3, str. 1; Zagreb, rujan 1973.

⁴ Str. 528, u: Vatroslav Jagić, »Die Gessellschaft der Freunde des alten Schrifththums«, *Archiv für slavische Philologie*, III, str. 526–530; Berlin, 1879.

⁵ Vatroslav Jagić, »Ein Prediger aus dem Ende des XVII. Jahrhunderts in Agram« (Juraj Habelić), *Archiv für slavische Philologie*, XXVI, str. 578–597; Berlin, 1904. Vatroslav Jagić, »Nochmals Juraj Habelić und seine literarische Tätigkeit im XVII. Jahrhundert«, *Archiv für slavische Philologie*, XXXI, str. 529–553; Berlin, 1910. (usp. i str. 397); Vladoje Dukat, »Prilozi ka biografiji Jurja Habelića«, *Građa za povijest književnosti hrvatske*, 7, str. 95–100; JAZU, Zagreb, 1912.

⁶ Dukat, isto, str. 95.

für slavische Philologie.⁷ Već je iz izloženog jasno kako pojedini muzikolozi, odnosno nekadašnji povjesničari glazbe pratili i pronalazili podatke objavljene u časopisu *Archiv für slavische Philologie*. Npr. Božidar Širola. *Molitvena knjižica* Krajačevića po Širolu pokazuje, između ostaloga, nastojanje da se »stvaranjem duhovne lirike možda olakoti pamćenje dogmi i naučanja crkve«. ⁸ Način je bio već dosta raširen: crkveni ili šire duhovni tekst podmetnuo se pod napjev poznatih pučkih svjetovnih popijevki.

Osim u *Archiv für slavische Philologie* gdje je u različitim prilogima višekratno pisao o *Bečkim listićima* i drugim najranijim izvorima, – npr. o *Kijevskim listićima* kao jednom među najstarijim rukopisima glagoljskog pisma i kao odlomku katoličkog sakramentarija – Vatroslav Jagić piše i u svom dijelu Vodnikove povijesti pod naslovom 'Hrvatska glagolska književnost'.⁹ *Kijevski listići* su »tako zvani, koji i ako nisu pisani u Hrvatskoj, jer u oblicima jezika dolaze tu čak tragovi uticaja češko-moravskoga, opet mogu služiti kao primjer, kakove su bile crkvene knjižice, što su krajem IX. i tečajem X. stoljeća kružile po rukama hrvatskih glagoljaša. To bijahu male knjižice, zgodne za prenošenje s mjesta na mjesto, prema potrebama popa glagoljaša, koji je čas ovdje čas ondje obavljao službu Božju iz takovih misalića. Već *Kijevski listići* dokazuju da su ovakove knjige bile sastavljene po obredu latinskom te i prevedene s latinskog jezika na stari crkvenoslovenski. To je moglo biti izrađeno već potkraj života Metodova ili domala nakon njegove snrti, pošto se mislilo, da će se time u nekoliko ublažiti navaljivanje njemačke hierarkije na slovensku liturgiju, ako se ova obredima izjednači s latinskom te primi oblik zapadno-rimski. Ova koncesija pristaje u Moravsku i Panoniju isto toliko i u Hrvatsku«. ¹⁰ Vodnik u nešto kasnijem poglavlju o crkvenim prikazanjima

⁷ Martin Hajnal, »Nicolaus Krajačević – Peter Petretić«, *Archiv für slavische Philologie*, XX-VIII, str. 315–321; Berlin, 1906. Vatroslav Jagić, »Zur Biographie G. Križanić's«, *Archiv für slavische Philologie*, VI, str. 119–120; Berlin, 1882. Usp. također, Dragan Plamenac, »Rimska opera 17. stoljeća, rođenje Luja XIV i Rafael Levaković«, *Arti musices*, 3, str. 51–61; Zagreb, 1972.

⁸ Božidar Širola, *Pregled povijesti hrvatske muzike*, Edition Ripop, Zagreb, 1922., str. 29. Širola daje puni podatak: *Molitvena knjižica vszem christusevem vérnem szslovenskoga jezika priztoyne hasznovite*; Knjižnica JA. IV. a 134.

⁹ Branko Vodnik, *Povijest hrvatske književnosti*, I., Od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća, S uvodom V. Jagića o hrvatskoj glagoljskoj književnosti, Matica Hrvatska, Zagreb, 1913. Ivan Milčetić, »Ein Beitrag zur kroatisch-glagolitischen Bibliographie«, *Archiv für slavische Philologie*, VIII, str. 247–256; Berlin, 1885.

¹⁰ Jagić u Vodnik, str. 11, 12 i 13. Glazbenu komponentu vidjeti i u: Jerko Bezić i Christian Hannick, »Glagolitische Messe«, *Die Music in Geschichte und Gegenwart*, 6, Baernereiter, Kassel–Basel–London–New York–Prag i Metzler, Weimar, 1997, stub. 181–183+222–223.; Usp. i J. Schaeken, *Die Kiever Blaetter*, Amsterdam, 1987. Vatroslav Jagić, prikaz. Euchologium. Glagolski spomenik manastira Sinai-brda, izdao Lavoslav Geitler, *Archiv für slavische Philologie*, VII, str. 126–133; Berlin, 1884.

Vatroslav Jagić, prikaz. Lavoslav Geitler, »Die albanesischen und slavischen Schriften. S 25 fototipskih priloga, Wien, 1883., *Archiv für slavische Philologie*, VII, str. 444–479; Berlin, 1884.

spominje notni zapis uz prikazanje iz godine 1556. *Od muke Gospodin Spasitelja našega*.¹¹ Nespomenuta ali posredna veza s glazbenim mogućim podacima naslućuje se u nekim ulomcima. Tako se npr., Jagić osvrće na »malo poezije« upozoravajući na Pariški rukopis iz kojega je Vajs tiskao Starohrvatske duhovne pjesme (*Starine*, 31) i tada najavljuje Vodnikovo poglavlje o »prikazanjima dramatskim iz cikla muke Isusove, plača djevice Marije i pobožnih žena na grobu Isusovu, iz života Abramova, iz apokrifnog pričanja o licima starog i novog zavjeta ...«¹² Doista, Vodnik u poglavlju Crkvena prikazanja (stranica 60. i dalje) piše o laudama kao nabožnim (odnosno religioznim pučkim) pjesmama na narodnom jeziku koje su »isprvice u izmjeničnom pjevanju, kasnije u recitovanju ...«¹³ Sljedeće važno mjesto odnosi se na gore spomenutu Muku. »U arhivu Jugoslavenske akademije nalazi se glagolicom pisani rukopis iz godine 1556., kao prijepis iz starijega rukopisa, jamačno iz XV. stoljeća, a potječe iz područja krčke biskupije. U ovome su rukopisu dva prikazanja, i to: *Od muke Spasitelja našega*, koja se prikazivala u dva dana, jer iznosi u prvom dijelu događaje 'na cvitnicu', a u drugom 'na veliki petak', i *Mišterij vele lip i slavan od Isusa, kako je s križa snet, zatim v grob postavljen*. U rukopisu zabilježen je i napjev, kojim su se pjevali pojedini dijelovi ovih drama.«¹⁴

Isto tako, Božidar Širola piše o nedostatku notacije glagoljskih spomenika (»nema nigdje spomena o bilo kakvoj notaciji«) i o istom izvoru. »Samo u jednom rukopisu, koji je pisan god. 1556. a sadržava dva »prikazanja«, napjev je pjesama notiran. Ovaj se rukopis čuva u arhivu Jugoslavenske Akademije u Zagrebu. Rukopis potječe iz područja Krčke biskupije, a jamačno je prijepis iz starijega rukopisa, dakle iz XV. stoljeća. Prikazanja su: *Od muke Spasitelja našega*, prikazivalo se u dva dana, jer se u prvom dijelu iznose događaji »na cvitnicu«, a u drugom »na veliki petak« i *Misterij vele lip i slavan od Isusa, kako je s križa snet, zatim v grob postavljen*.¹⁵ »I tako preostade jedino sred-

¹¹ Samo spominjanje glazbenog izvora i to za tako raritetan primjer znači jako mnogo s obzirom da se i danas to ne događa redovito, dapače prečesto se taj izvor prešućuje. Naime, danas se taj izvor navodi prema Štefaniću: Ne plače se jure veće, 1564. (godina uz zapis), Arhiv HAZU IV.a.47, u Vjekoslav Štefanić, *Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije*, I., JAZU, Zagreb, 1969.

¹² Branko Vodnik, *Povijest hrvatske književnosti*, str. 45.

¹³ *Ibid.*, str. 62.

¹⁴ Vodnik, isto. Valja još upozoriti na transkribirani i opisani zapis: Milovan Gavazzi, *Izabrani radovi s područja glazbe (1919–1976)*, prir. Lovro Županović, Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske, Zagreb, 1988.; Isto, »Muzika starihrvatskih crkvenih prikazanja«, pretisak iz *Svete Cecilije*, 1924. te daljnje navođenje izvora kod: Jerko Bezić, *Razvoj glagoljaškog pjevanja na zadarskom području*, Institut JAZU u Zadru, Zadar, 1973.; Jerko Martinić, *Glagolitische Gesaenge Mitteldalmatiens*, I.–II., Bose Verlag, Regensburg, 1981.

¹⁵ Božidar Širola, 1922., str. 25. Širola se poziva na: Branko Vodnik, *Povijest hrvatske književnosti*, Zagreb, 1913., str. 62.

stvo, kojim se mogli sačuvati ovi prastari napjevi u skromnim seoskim crkva-
ma i nekim manastirima usmena predaja. Pokoljenja su čuvala, što su pređi
namirali, pa kada su župe osiromašile i opustjeli ruralni kapituli (capitula ru-
ralia) – u svakoj je župi bio velik broj svećenika, đakona i subđakona, bivalo
ih je i po 50 na okupu, a dužnost im je bila, da pjevanjem uveličaju bogoslužje
i razne crkvene obrede...«¹⁶

Zoranićeve *Planine* spomenute su na početku ovoga izlaganja.¹⁷ Ne bez
razloga. Naime, Tomo Matić se temom Zoranićevih *Planina* bavio više puta,
čini se pet puta, od godine 1897. do godine 1927. (ponovljeno 1970.). »Kad
se u Jagićevu *Archivu* godine 1897. pojavio rad Tome Matića na njemačkom
jeziku o Zoranićevim *Planinama* i Sannazarovoj *Arcadiji*, bio je to ujedno i
prvi studiozan prilog o zadarsko-ninskom pjesniku XVI. stoljeća. Kao važna
tema Zoranić se javlja i u Matićevu rodoljubnom eseju o hrvatskoj svijesti u
starih Zadrana, koji je objavio godine 1904., što je bila dovoljna naznaka da
se u Matićevu svijest taj pjesnik već tada bio duboko usadio. Zato će samo pet
godina poslije uslijediti Matićeva monografija o Petaru Zoraniću, objavljena
1909., koja je ocijenjena kao prva sintetička studija o Zoranićevu djelu *Plani-
ne*. No to neće biti sve, jer se Tomo Matić još jednom pozabavio Zoranićem
objavivši kraći rad o pjesnikovim precima i to ponovno na njemačkom je-
ziku, također u Jagićevu *Archiv für slavische Philologie* 1916. Međutim, za-
darsko-ninski pjesnik će i dalje biti prisutan u Matićevim razmišljanjima, jer
ga je on, kao značajnu kulturnu i književnu osobnost svoga vremena, dolično
ugradio u svoju monografiju o hrvatskim književnicima mletačke Dalmacije
i o životu njihova doba, koju je objavio 1925. i 1927.«¹⁸ Lovro Županović će
dodati: »I vječna je šteta što on (Zoranić) nije poput Hektorovića zapisao bar

¹⁶ Božidar Širola, 1922., str. 25.

¹⁷ Tomo Matić, »Zoranić's Planine und Sannazaro's Arcadia«, *Archiv für slavische Philologie*, XIX, str. 466–498; Berlin, 1897.

Tomo Matić, »Zoranić's Vohrfahren«, *Archiv für slavische Philologie*, XXXVI, str. 177–181; Berlin, 1916.

Tomo Matić, »Zur Entstehungsgeschichte von Relković's Satir«, *Archiv für slavische Philologie*, XXXVI, str. 476–482; Berlin, 1916.

Ivan Milčetić, »Ein Beitrag zur kroatisch-glagolitischen Bibliographie«, *Archiv für slavische Philologie*, VIII, str. 247–256; Berlin, 1885. Tomo Matić, *Književni povjesničar i filolog*, ur. Tihomil Maštrović, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa, sv. 4, Zagreb – Osijek – Zadar, 20.–24. travnja 1998., Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1998. V. tu moj rad o glazbenoj komponenti, str. 329–339. Franjo Ksaver Kuhač, *Ilirski glazbenici*, prir. i ur. Lovro Županović, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1994, str. 305. Božidar Širola, *Pregled povijesti hrvatske muzike*, Edition Rirap, Zagreb, 1922.

¹⁸ Nikica Kolumbić, »Prilog Tome Matića proučavanju Petra Zoranića«, *Tomo Matić, Književni povjesničar i filolog*, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa, sv. 4, Zagreb – Osijek – Zadar, 20.–24. travnja 1998., ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1998., str. 49., Tihomil Maštrović, »Hrvatska svijest u starih Zadrana u interpretaciji Tome Matića«, nav. zb., str. 55–66. Branko Vodnik, *Povijest hrvatske književnosti*, str. 45.

prvi melodijski stih izabranih narodnih predložaka: time bi ih spasio od propasti, a nama ostavio pouzdan dokaz svoje glazbene obrazovanosti«. ¹⁹

Ásbóthov članak »Der Garabonczás diák nach der Volksüberlieferung der Magyaren« valjalo bi usporediti s djelima istraživača koji su se bavili djelima Tituša Brezovačkoga. ²⁰ Po Vodniku, tadašnja kajkavska književnost nije bila namijenjena plemstvu, ... »To je građanska književnost za građanstvo ... Prema tome tu i nećemo naći gospodske glazbene kulture ... <što podupire> njemačko građanstvo, kulturnije od našega, koje bijaše u to doba u nas dosta jako i još neasimilirano«. ²¹ »Građanstvu bijaše ideal čovjek starog kova, a plemstvu sve ono, što je novo. Zato je naš građanin u predilirsko doba mogao primiti tek neke otpatke glazbene kulture višega društva ili, što je još sigurnije, on je primio ono, što bijaše imovina glazbene kulture njegovih njemačkih sugrađana, koji su mu bili po životu svome blizu. To nam lijepo ilustrira jedan sjajan komični prizor u *Diogenešu*, komediji T. Brezovačkoga«. ²²

Navedeni podatci pokazuju, »već u predilirsko doba 'bajs' je tipičan hrvatsko-zagorski instrument i Mužikaš sa živim bajsom savršeno nas sjeća na sjajnu kreaciju zagorskog mužikaša Zgubidana sa bajsom u Kovačićevu romanu *U registraturi*. Uz taj bajs, što u komediji T. Brezovačkoga tutnji u predilirskoj krčmi, pleše se 'taič', t.j. njemački Ländler, i 'mihet', a to je menuet, dakle ono, što je našem građanstvu donio njemački građanski živalj i što je iz plemićkih balova moglo doprijeti u građanske krčme«. ²³

Na važnijem mjestu nalaze se ranije spomenuti prilozi Josipa Vajsa, »Etwas über den liturgischen Gesang der Glagoliten ...« (Vajs, 1909.) i »Über

¹⁹ Lovro Županović, »Petar Zoranić (1508. – nakon 1543.): zûk u gustišu riječi«, u: *Hrvatski pisci između riječi i tona*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1989., str. 57.

²⁰ Branko Vodnik, isto. O. Ásbóth, Der Garabonczás diák nach der Volksüberlieferung der Magyaren, *Archiv für slavische Philologie*, IV, str. 611–627; Berlin, 1881. (usp. str. 189; 313).

²¹ Vodnik, str. 13.

²² Vodnik, str. 37. To rijetko citirano mjesto Vodnik donosi po rukopisu a nema ga u Miklošičevom izdanju : »Đak Zmeknirep u 'Diogenešu', kao đak Matijaš u 'Grabancijašu', izvodi svoje vragolije, a njegova je žrtva konobar jedne građanske 'oštarije', koji – videći da sve oko njega bez poštenja gramzi za blagom – i sam hoće da nešto steče, ali uvijek jadan nastrada, jer je naivan i prepošten. Zmeknirep hoće da u njemu utuče ovu mahnitnu želju za stjecanjem novaca. Zmeknirep dolazi kao 'mužikaš' i 'mešter od guslih i bajssov' u krčmu. On umije iz čovjeka načiniti 'živoga bajsa' i može svakoga naučiti, kako će 'z drugoga bajsa napraviti'. Konobar povjeruje. Za nj bi to bila najbolja 'meštria'. Mužikaš može načiniti živi bajs sa dvije ili sa četiri a strune. Konobar želi četiri strune i plaća za to 5 for., posljednje, što je imao Mužikaš ga sjedne kraj stijene (gdje je s druge strane pravi mužikaš s bajsom, koji će svirati, kad bude trebalo), pod noge mu daje daščicu sa strunama, nategne ih i priveže na glavi, na trbuh mu stavi 'kobilu' – i počinje da ugađa bajsa, i to tako, da konobara nateže za uha sve jače, jer tako se mora ugađati 'živi bajs', a konobar sve podnosi, i ako mu uha gore, jer čuje, kako 'živi bajs' već svira. Samo se boji, da strune ne popucaju, jer ih mužikaš previsoko navija. Konobar, osjećajući divnu glazbu 'živoga bajsa' u svom želucu, dolazi i kraj teškoga ugađanja do ekstaze. Moli, da se svira 'jeden mihet'; iza toga svira 'jednoga taiča', pa onda još jednoga 'taiča'. Bajs živo svira, konobar se giblje, obuhvati Mužikaša i počne s njim 'tancati'. Uto uleti oštarijaš Vukodlak, ljut, jer mora sam da dvori, dok konobar 'tanca', pa udri po njima 'z volovskum žilum', na što obadva pobjegnu«.

²³ Branko Vodnik, isto, str. 37.

den liturgischen Gesang der Glagoliten. ...« (Vajs, 1910.).²⁴ To su ujedno, kako je to pred više od 30 godina utvrdio Jerko Bezić, a novija glazbenohistoriografska istraživanja nisu izmijenila, prvi »objavljeni radovi posvećeni izričito glagoljaškom pjevanju« (Bezić, 1973., str. 14). Premda se Vajs u svojim notnim izdanjima držao osnove gregorijanskoga pjevanja, u ovim studijama udubljuje se u najvitalnija pitanja o glagoljaškom pjevanju u prošlosti. »J. Vajs uspoređuje latinske tekstove metrički fiksiranih himni s prijevodi-ma tih tekstova u glagoljskim spomenicima iz XIII. i XIV. stoljeća. Pokazuje kako broj slogova u himnama na crkvenoslavenskom jeziku hrvatske redakcije ne odgovara broju slogova u latinskim tekstovima a kamoli da se slažu i u odgovarajućim dužinama i akcentima. Stoga zaključuje da se uz tolike i znatne promjene u pjevanju svoga teksta glagoljaši nisu mogli služiti melodijom iz gregorijanskog korala za odgovarajući latinski tekst. U takvim su se slučajevima, smatra autor, glagoljaši zadovoljavali samo recitiranjem teksta.«²⁵ Nakon Tridentinskog koncila nastaju tiskana izdanja s notiranim napjevima po uzoru na liturgijske knjige s latinskim jezikom. I Vajs i Bezić dokazuju povezanost, te nepovezanost, odnosno usklađenosti gregorijanskog i glagoljaškog pjevanja na primjeru prilagođenoga teksta notama u brevijaru Rafaela Levakovića (Rim, 1648.).²⁶

Bezić vrlo cijeni Vajsovo mišljenje kako su tradicionalni živi oblici glagoljaškog pjevanja značajan indikator tog pjevanja u prošlosti.²⁷ Smatra kako su stariji tekstovi zaštitili i starije napjeve od različitih promjena uzrokovanih mogućim nanovo uvedenim crkvenoslavenskim tekstom što je na teritoriju zadarske nadbiskupije i uspjelo (za razliku od senjske i krčke biskupije).²⁸ Recepcija Vajsova djela u hrvatskoj glazbenoj historiografiji ipak je ostala zanemariva, osobito u glazbenopovijesnim sintezama.²⁹ Ističem

²⁴ Josip Vajs, »Etwas über den liturgischen Gesang der Glagoliten der vor – und nachtridentinischenn Epoche«, *Archiv für slavische Philologie*, XXX, str. 227–233; Berlin, 1909. Josip Vajs, »Über den liturgischen Gesang der Glagoliten«, *Archiv für slavische Philologie*, XXXI, str. 430–442; Berlin, 1910.

²⁵ Jerko Bezić, *Razvoj glagoljaškog pjevanja na zadarskom području*. Institut JAZU u Zadru, Zadar, 1973., str. 14.

²⁶ Gledati usporedne analize, osobito »nove odnose između latinskih i crkvenoslavenskih tekstova nakon Tridentuskog koncila«; Bezić, 1973.: str. 14–15; 159.

²⁷ Jerko Bezić, *Razvoj glagoljaškog pjevanja na zadarskom području*. Institut JAZU u Zadru, Zadar, 1973., str. 15.

²⁸ Isti, str. 9. Spomenut ću samo da je Ignacije Radić kritički gledao na Vajsov rad, a srodnih kritika ima i u komentarima svećenika zabilježenima na magnetofonskim snimcima; Fonoteka Staroslavenskog instituta u Zagrebu; Ignacije Radić, »Staroslavensko crkveno pjevanje u biskupiji Krčkoj«, *Sveta Cecilija*, VIII, str. 35–36; Zagreb, 1914.

²⁹ Božidar Širola, isto, 1922, str. 25; Josip Andreis, 1974, str. 10, samo u bilješci br. 5 koja prati kratki ulomak o glagoljaškom pjevanju prema, pretežno, knjizi J. Bezića, *Razvoj glagoljaškog pjevanja na zadarskom području*, Zadar, 1973.; isto u: Andreis, 1982.

vrijednost već spomenutih specijalističkih studija Jerka Bezića.³⁰ Jedan od posljednjih odjeka recepcije Vajsova djela jest navedena bibliografska jedinica Izaka Špralje.³¹

Uz tekst »Über den liturgischen Gesang der Glagoliten. ...« (Vajs, 1910.) u kojem su značajni notni primjeri, vežu se još neka mjesta u Vajsovima, primjerice: »Potpune knige misala počinu se u XIV vijeku. Među nabrojanim fragmentima mlađe epohe ipak moram da istaknem bar jedan, koji se našao u Pragu, u samostanskoj knjižnici na Strahovu. Dva pergamen. lista, 38×21,5 cm, odlomak misala ili misalnih tekstova: 'Véruju', 'Svet', 'Blagoslovljen' i 'Aganče boži' sa koralnim notama! (spac. J. V.) Ovaj je fragment unicum u svoj glagolskoj literaturi te ga zbog toga ovdje spominjem.«³²

Na početku postavljene konstante o važnosti glasila kao mjesta vrijednih i najvrijednijih prinosa više znanosti slavističkih određenja dovode nas u priliku da sudimo o udjelu muzikologije, odnosno riječi o glazbi. Jedno je neupitno. Struka je obogaćena s nekoliko studija, važnih za neka glazbena pitanja, pa se može pridati zahvalnost za taj dar. Ipak valja uočiti da je *Archiv für slavische Philologie* bio dalek upravo krugovima stručnjaka. Koliko? Koliko ga citira Božidar Širola, Dragan Plamenac? Josip Andreis, Jerko Bezić? Lovro Županović? Stanislav Tuksar? Rekla bih, u razumnijoj mjeri prema određenim konkretnim povijesnim pregledima ili specijalističkim zadaćama.

Zaključak

Jagićev *Archiv für slavische Philologie* ima ulogu i profil slavističke međunarodne i hrvatske kulturološke vrijednosti. Važni su i brojni prinosi koji su poslužili različitim disciplinama i trajno obogatili transfere znanja, pri čemu nisu zanemareni ni najsitniji doprinosi. Prilozi za povijest hrvatske glazbe u tom su kontekstu zanimljivi na više razina: kao stvarni prilozi (Vajs), kao prilozi iz šireg književnopovjesničarskog ali i kulturološkog kruga (Zoranić; Križanić) i sitni prilozi. Poneki su izravni i također stvarni prilozi, a poneki usputni, koji su međutim također vrlo korisni uvidima i umrežavanjima podataka ili mišljenja. Nije suviše navesti da su vrlo korisni i prilozi koji se ne odnose na hrvatsku povijest. Valja se sjetiti široke Jagićeve vizije područ-

³⁰ Jerko Bezić, *Razvoj glagoljaškog pjevanja na zadarskom području*. Institut JAZU u Zadru, Zadar, 1973., str. 14. i dalje; Bezić, 1996.

³¹ Izak Špralja, »Glagoljaška psalmodija«, *Glazba, folklor i kultura / Music, Folklore, and Culture*, Institut za etnologiju i folkloristiku – Hrvatsko muzikološko društvo, Zagreb, 1999., str. 177–189.

³² Josip Vajs, »Najstariji hrvatskoglagoljski misal«, *Djela JAZU*, 38, Zagreb, 1948., str. IX +173; str. 32–34; Jerko Bezić, *Razvoj glagoljaškog pjevanja na zadarskom području*. Institut JAZU u Zadru, Zadar, 1973. Vajs tada nije znao za doista vrijedan hrvatski izvor koji se čuva u Arhivu HAZU (IVa 47) kao ni za notirani izvor u Ljubljani (NUK, bez signature) koji je najbliži primjeru iz Praga.

ja rada slavenske filologije kojem pripada »izučavanje crkvenoslavenskoga jezika, živih slavenskih jezika i njihovih narječja, slavenskih književnosti, njihovih međusobnih odnosa i veza s književnostima susjednih naroda, etnografije, mitologije itd. Vjeran načelima hrvatskog ilirizma i njegovoj ideji o slavenskoj uzajamnosti, a pošavši, prirodno, korak dalje, Jagić je slavenskoj znanosti odredio značajnu zadaću u suradnji oko općega, međunarodnoga, znanstvenog i kulturnog napretka«.³³

Istraživanja nekih povjesničara od XIX. stoljeća nadalje, koji su prikupljali dokumente za različite preglede poput leksikografskog djela Šime Ljubića ili specijalističke analize Josipa Vajsa i drugih istraživača pionirski su poduhvati i ujedno putokazi u potrazi za svjedočenjima o glazbenoj umjetnosti i teoriji.

Izvori:

- R. Abicht, »Quellennachweise zum Codex Suprasliensis«, *Archiv für slavische Philologie*, XV, str. 321–337; Berlin, 1893.; XVI, str. 140–153; Berlin, 1894.; XVIII, str. 138–155; Berlin, 1896. (dopuna H. Schmidt); XX, str. 181–200; Berlin, 1898. (dopuna Reichtelt).
- R. Abicht, »Die Interpunktion in der slavischen Übersetzungen griechischen Kirchenlieder«, *Archiv für slavische Philologie*, XXXV, str. 413–437; Berlin, 1914.
- R. Abicht, »Haben die slavischen Übersetzer griechischen Kirchenlieder die Silbenzahlen der griechischen Liederverse festgehakten?«, *Archiv für slavische Philologie*, XXXVI, str. 414–428; Berlin, 1916. (dopuna V. Jagić, XXXVI, str. 428–429).
- O. Ásbóth, Der Garabonczás diák nach der Volksüberlieferung der Magyaren, *Archiv für slavische Philologie*, VI, str. 611–627; Berlin, 1881. (usp. str. 189; 313)
- Valtazar Bogišić, »Stanak – Stanicum – nach dem Rechtsstatute der Republik Ragusa vom Jahre 1272.«, *Archiv für slavische Philologie*, II, str. 570–593; Berlin, 1877.
- Oskar Donath, »Siegfried Kappers Leben und Wirken«, *Archiv für slavische Philologie*, XXX, str. 400–447; 555–585; Berlin, 1909.
- Kurt Günther, prir., *Archiv für slavische philologie, Gesamttinhaltsverzeichnis*, Akademie Verlag, Berlin, 1962.
- Martin Hajnal, »Nicolaus Krajačević – Peter Petretić«, XXVIII, str. 315–321; Berlin, 1906.
- Vatroslav Jagić, »Studien über das altslovenische-glagolische Zographos-Evangelium«, *Archiv für slavische Philologie*, I, str. 1–55; Berlin, 1876.; II, str. 201–269; Berlin, 1877.
- Vatroslav Jagić, Die Publikation der Gessellschaft der Freunde des alten Schrifththums, *Archiv für slavische Philologie*, III, str. 526–530; Berlin, 1879.
- Vatroslav Jagić, »Zur Biographie G. Križanić's«, *Archiv für slavische Philologie*, VI, str. 119–120; Berlin, 1882.

³³ Josip Nagy, »Vatroslav Jagić. U povodu pedesete obljetnice smrti«, *Marulić, časopis za književnost i kulturu*, VI, br. 3, str. 1; Zagreb, rujan 1973.

- Vatroslav Jagić, prikaz. Euchologium. Glagolski spomenik manastira Sinai-brda, izdao Lavoslav Geitler, *Archiv für slavische Philologie*, VII, str. 126–133; Berlin, 1884.
- Vatroslav Jagić, prikaz. Lavoslav Geitler, »Die albanesischen und slavischen Schriften. S 25 fototipskih priloga, Wien, 1883., *Archiv für slavische Philologie*, VII, str. 444–479; Berlin, 1884.
- Vatroslav Jagić, »Ein Prediger aus dem Ende des XVII. Jahrhunderts in Agram« (Juraj Habdelić), *Archiv für slavische Philologie*, XXVI, str. 578–597; Berlin, 1904. (usp. str. 413)
- Vatroslav Jagić, »Nochmals Juraj Habdelić und seine literarische Tätigkeit im XVII. Jahrhundert«, *Archiv für slavische Philologie*, XXXI, str. 529–553; Berlin, 1910. (usp. str. 397).
- Tomo Matić, »Zoranić's Planine und Sannazaro's Arcadia«, *Archiv für slavische Philologie*, XIX, str. 466–498; Berlin, 1897.
- Tomo Matić, »Zoranić's Vohrfahren«, *Archiv für slavische Philologie*, XXXVI, str. 177–181; Berlin, 1916.
- Tomo Matić, »Zur Entstehungsgeschichte von Relković's Satir«, XXXVI, str. 476–482; Berlin, 1916.
- Ivan Milčetić, »Ein Beitrag zur kroatisch-glagolitischen Bibliographie«, *Archiv für slavische Philologie*, VIII, str. 247–256; Berlin, 1885.
- W. Nehring, »Über den Einfluß der alttschechischen /Sprache und/ Literatur auf die altpolnische: 1) Das altpolnische Marienlied Bogarodzica; ...«, I, sv. 1, str. 60–81; Berlin, 1876.
- Milan Rešetar, »Micaglia und sein Wörterbuch«, *Archiv für slavische Philologie*, XXXIII, str. 467–472; Berlin, 1912.
- Paul Schmidt, »Bemerkungen über das polnische Volkslied in Oberschlesien, besonder-sim Kreise Neustadt«, *Archiv für slavische Philologie*, XXXVI, str. 1–48; Berlin, 1916. (s notnim primjerima)
- Josip Vajs, »Etwas über den liturgischen Gesang der Glagoliten der vor – und nachtridentinischenn Epoche«, *Archiv für slavische Philologie*, XXX, str. 227–233; Berlin, 1909.
- Josip Vajs, »Über den liturgischen Gesang der Glagoliten«, *Archiv für slavische Philologie*, XXXI, str. 430–442; Berlin, 1910.

Literatura:

- Josip Andreis, *Povijest glazbe*, knj. 4, *Povijest hrvatske glazbe*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1989.
- Josip Andreis, *Music in Croatia*², Institute of Musicology – Academy of Music, Zagreb, 1982.
- Jerko Bezić, *Razvoj glagoljaškog pjevanja na zadarskom području*. Institut JAZU u Zadru, Zadar, 1973.

- Jerko Bezić, »Živi hrvatski jezik u glagoljaškom pjevanju Zadarske nadbiskupije«, *Glagoljica i hrvatski glagolizam, Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa povodom 100. obljetnice Staroslavenske akademije i 50. obljetnice Staroslavenskog instituta* (Zagreb–Krk, 2.–6. listopada 2002.), Staroslavenski institut, Krčka biskupija, ur. Marija-Ana Dürriegl, Milan Mihaljević, Franjo Velčić, Zagreb – Krk, 2004., str. 717–725.
- Mihael Šilobod-Bolšić, *Fundamentum cantus gregoriani, seu choralis*, Zagreb, 1760.
- Gorana Doliner, »Prilog Josipa Vajsa hrvatskoj glazbenoj historiografiji«, *Glagoljica i hrvatski glagolizam, Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa povodom 100. obljetnice Staroslavenske akademije i 50. obljetnice Staroslavenskog instituta* (Zagreb–Krk, 2.–6. listopada 2002.), Staroslavenski institut, Krčka biskupija, ur. Marija-Ana Dürriegl, Milan Mihaljević, Franjo Velčić, Zagreb – Krk, 2004., str. 56–66.
- Gorana Doliner, »Prinos Milana Rešetara hrvatskim muzikološkim temama i usporedba s istovrsnim priložima Josipa Vajsa«, *Zbornik o Milanu Rešetaru, književnom kritičaru i filologu. Zbornik radova*, sv. 9 / ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2005., str. 349–359.
- Vladoje Dukat, »Prilozi ka biografiji Jurja Habelića«, *Građa za povijest književnosti hrvatske*, 7, str. 95–100; JAZU, Zagreb, 1912.
- Ivan Golub, *Juraj Križanić glazbeni teoretik 17. stoljeća*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1981.
- Ivan Golub, »Juraj Križanić i crkveno pjevanje. Logos i melos – vjera i pjevanje«, *Religijske teme u glazbi. Zbornik radova međunarodnog simpozija održanog u Zagrebu 15. prosinca 2001.* (ur. Marijan Steiner), Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 2003., str. 71–85.
- Eduard Hercigonja, *Srednjovjekovna književnost, Povijest hrvatske književnosti*, knj. 2., Liber – Mladost, Zagreb, 1975.
- Hrvatski kajkavski pisci*, I., pr. O. Šojat, Matica hrvatska i Zora, Zagreb, 1971.
- Jagić-Festschrift. Zbornik u slavu Vatroslava Jagića*, Weidmannsche Buchhandlung, Berlin, 1908.
- Jagićev zbornik*, Zavod za znanost o književnosti / Istituto universitario orientale, ur. Ivo Frangeš, Aleksandar Flaker, Riccardo Picchio, Nullo Minissi, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1986.
- Marijan Jaić, *Napivi bogoljubnih crkvenih pismah*, Budim, 1850.
- Vjera Katalinić, »Pregled izvora o glazbenoj kulturi baroknog razdoblja na tlu SR Hrvatske«, *Glazbeni barok u Hrvatskoj*, ur. Ennio Stipčević, Osorske glazbene večeri, Osor, 1989., str. 20–47.
- Dragutin Kniewald, »Hrvatski liturgijski jezik«, *Služba Božja*, 4, str. 3–20; 1964.
- Nikica Kolumbić, »Prilog Tome Matića proučavanju Petra Zoranića«, *Zbornik o Tomi Matiću*, *Zbornik radova sa znanstvenoga skupa*, Zagreb – Osijek – Zadar, 20.–24. travnja 1998., sv. 4, ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1998., str. 49.

- Franjo Ksaver Kuhač, *Ilirski glazbenici*, prir. i ur. Lovro Županović, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1994.
- Dragica Malić, »Najstariji hrvatski latinički spomenici (do sredine 15. stoljeća)« (pripremila), *Stari pisci hrvatski*, 43; 2004.
- Tihomil Maštrović, »Hrvatska svijest u starih Zadranu u intepretaciji Tome Matića«, *Zbornik o Tomi Matiću, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa*, Zagreb – Osijek – Zadar, 20.–24. travnja 1998., ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1998., str. 55–66.
- Tomo Matić, »Došenova Jeka planine«, *Građa za povijest književnosti hrvatske*, 11, str. 186–210; Zagreb, 1932.
- Tomo Matić, »Muzika i pjevanje u isusovačkom kolegiju i gimnaziji u Požeги«, *Sveta Cecilija*, XXX, br. 3, str. 77–80; Zagreb, 1936.
- Josip Nagy, »Vatroslav Jagić. U povodu pedesete obljetnice smrti«, *Marulić, časopis za književnost i kulturu*, VI, br. 3, str. 1–8; Zagreb, rujna 1973.
- Vjenceslav Novak, *Povijest glazbe* (rkp. 1900. ca.; tiskano u *Croatica*, str. 40–41; Zagreb, 1994. priredila S. Majer-Bobetko).
- Marija Pantelić, »Bibliografija izvornih radova J. Vajsa s područja hrvatske glagoljske književnosti« *Slovo*, 6–8, str. 10–20; Zagreb, 1957., + Iz naše bibliografije o životu i radu prof. Vajsa, str. 20–22.
- Dragan Plamenac, »Rimska opera 17. stoljeća, rođenje Luja XIV i Rafael Levaković«, *Arti musices*, III, str. 51–61; Zagreb, 1972.
- Franjo Radić, »Odlomak starog slovenskog rukopisnog evangelijara s predgovorima i s blagoslovima, gotskim pismom napisana, u knjižnici franovačkog samostana na Otoku (Badia) kod grada Korčule«, *Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, III, str. 254–262; Sarajevo, 1890.
- Ignacije Radić, »Staroslavensko crkveno pjevanje u biskupiji krčkoj«, *Sveta Cecilija*, VIII, str. 35–36; Zagreb, 1914.
- Ignacije Radić, »Crkveno pjevanje u župama sa staroslavenskim liturgičkim jezikom«, *Sv. Cecilija*, IX, str. 58–59; Zagreb, 1915.
- Milan Rešetar, »Zadarski i Rañinin lekcionar« (pripremio), *Djela JAZU*, 1894.
- Milan Rešetar, »K pitanju o izgovaranju pjesama u slavenskoj službi božjoj, *Sveta Cecilija*, XIV, str. 28–29; Zagreb, 1920.
- Milan Rešetar, »Stari dubrovački teatar« *Narodna starina*, II, str. 97–106; Zagreb, 1922.
- Milan Rešetar, »Djela Marina Držića« (pripremio), *Stari pisci hrvatski*, 7, JAZU, Zagreb, 1930.
- Milan Rešetar, *Bernardinov lekcionar i njegovi dubrovački prepisi*, Srpska kraljevska akademija, Beograd, 1933.
- Bernardin Sokol, »Pučko crkveno pjevanje na otoku Krku«, *Sveta Cecilija*, XI, str. 1–5, 37–40, 77–82, 116–119; Zagreb, 1917.
- Ennio Stipčević, *Hrvatska glazbena kultura 17. stoljeća*, Književni krug, Split, 1992.

- Božidar Širola, *Pregled povijesti hrvatske muzike*, Edition Rirop, Zagreb, 1922.
- Izak Špralja, »Glagoljaška psalmodija«, *Glazba, folklor i kultura / Music, Folklore, and Culture*, ur. N. Ceribašić, G. Marošević, Institut za etnologiju i folkloristiku – Hrvatsko muzikološko društvo, Zagreb, 1999., str. 177–189.
- Stanislav Tuksar, »Hrvatska glazbena terminologija u 'Blagu jezika slovinskoga' (1649–1651) Jakova Mikalje«, *Arti musices*, XI, br. 1, str. 5–35.
- Stanislav Tuksar, *Hrvatska glazbena terminologija u razdoblju baroka. Nazivlje glazbala i instrumentalne glazbe u tiskanim rječnicima između 1649. i 1742. godine*. Hrvatsko muzikološko društvo; Muzički informativni centar, Zagreb, 1992.
- Josip Vajs, Co znači slova »po zakonu rimskoga dvora« v nadpisih chlaholský breviářů chrvatských. *Jagič-Festschrift. Zbornik u slavu Vatroslava Jagića*. Weidmannsche Buchhandlung, Berlin, 1908., str. 230–234.
- Josip Vajs, *Pěnije rimskago misala po izdanju vatikanskomu*, Publicationes Academiae Paleoslavocae Veglensis, Rim, 1914.
- Josip Vajs, »Kako ćemo prepisivati glagolske tekstove za liturgičku porabu«, *Sveta Cecilija*, XIII, str. 113–114; Zagreb, 1919.
- Josip Vajs, »Akcenat u staroslavenskim liturgičkim tekstovima«, *Sveta Cecilija*, XIV, str. 27–28; Zagreb, 1920.
- Josip Vajs, »Najstariji hrvatskoglagolski misal«, *Djela JAZU*, 38, Zagreb, 1948.
- Lovro Županović, »Petar Zoranić (1508 – nakon 1543): zúk u gustišu riječi«, u: *Hrvatski pisci između riječi i tona*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1989.

JAGIČEV ARCHIV FÜR SLAVISCHE PHILOLOGIE
I PRILOZI ZA POVIJEST HRVATSKE GLAZBE

Sažetak

Vatroslav Jagić godine 1876. pokrenuo je u Berlinu časopis *Archiv für slavische Philologie* »koji je postao središnjim znanstvenim glasilom slavenske filologije« (R. Katičić). Izlazio je do 1924. U tom je dugom razdoblju Jagić uredio 42 knjige. Okupio je širok krug suradnika iz svih slavističkih krugova i značenjem uredničkog profila uspio je utjecati na razvojni tijek discipline. *Archiv* je najstariji slavistički časopis u kojem je Jagić slavistiku utemeljio po uzoru na klasičnu filologiju i germanistiku kao enciklopedijsku disciplinu. U *Archiv für slavische Philologie* Jagić je počeo sustavno objavljivati kritičke prikaze i priopćenja u rubrici *Bibliographischer Bericht*, što je znatna sastavnica njegova znanstvenoga djela. Objavivši u *Archiv für slavische Philologie* nekoliko temeljnih književnopovijesnih studija, o Jurju Habeliću, o Zoranićevim *Planinama*, o Reljkovićevu *Satiru*, o Križaniću i mnoge druge, ulazi se u područje doticaja s muzikološkim temama. U tom je smislu tematska širina s radovima u područjima pisanja o jeziku i književnosti, o narodnom životu i običajima, o slavenskim i staroslavenskim spomenicima pogodovala povremenim preplitanjima s pitanjima glazbene prirode. U tom segmentu bogatoga sadržaja studije Josipa Vajsa najizrazitiji su primjer pravih priloga za povijest hrvatske glazbe.

JAGIĆS *ARCHIV FÜR SLAVISCHE PHILOGIE* UND BEITRÄGE
ZUR GESCHICHTE DER KROATISCHEN MUSIK

Zusammenfassung

Jagić gründete 1876 in Berlin die Zeitschrift *Archiv für slavische Philologie*. »Die Zeitschrift wurde die zentrale wissenschaftliche Zeitschrift der slavischen Philologie«. (R. Katičić) Sie erschien bis zum 1924. In dieser langen Periode redigierte Jagić 42 Bücher. Er versammelte einen großen Kreis der Mitarbeiter aus allen slavischen Kreisen und es gelang ihm als Redakteur die Entwicklung der Disziplin zu beeinflussen. *Archiv* ist die älteste slawistische Zeitschrift, in der Jagić Slavistik als enzyklopädische Disziplin nach dem Vorbild der klassischen Philologie und der Germanistik gründete. Im *Archiv für slavische Philologie* begann Jagić systematisch kritische Berichte und Mitteilungen in der Rubrik Bibliographischer Bericht zu veröffentlichen, was ein bedeutender Bestandteil seines wissenschaftlichen Werkes ist. Jagić veröffentlichte im *Archiv für slavische Philologie* einige grundlegende literaturgeschichtliche Studien über Jura Habelić, Zoranićs *Berge*, Reljkovićs *Satira*, Križanić und viele andere und berührt die musikologischen Themen. In dem Sinne ging ein breiter Themenkreis der Arbeiten über die Sprache und die Literatur über das völkische Leben und Bräuche über die slawischen und die altslawischen Denkmäler zugunsten der Fragen der Musik. In diesem Segment sind die Studien von Josip Vajs die deutlichsten Beispiele der Beiträge zur Geschichte der kroatischen Musik.

Ivan Pederin

Pisma Vatroslava Jagića Louisu Legeru, Karelu Kadlecu i drugim praškim profesorima

Stručni članak

UDK 808.1-05 Jagić, V. (044)

929 Jagić, V. (044)

Vatroslav Jagić dopisivao se s nekoliko čeških učenjaka. Njegova pisma kažu nam o njegovom osjećaju bliskosti s češkom znanošću i slavistikom kao nacionalnom znanošću i više od toga – Jagić sudjeluje u češkoj znanosti smatrajući sebe Slavenom i prema tome pozvanim da u toj znanosti sudjeluje preko svog časopisa *Archiv für slavische Philologie*. Tu se zaključuje da je Jagić smatrao upravo austroslavizam načelom i podlogom slavenske uzajamnosti, a ne ruski oblik panslavizma. On je smatrao da Rusi ostale Slavene ne smatraju sebi ravnima i da ne prave razliku između slavenstva i pravoslavlja.¹ Češka kronika Pribika Pulkave iz XIV. st. daje Česima vodeće mjesto među zapadnim i južnim Slavenima, u čemu se nazire polemika prema Poljacima, a traktat iz XIV. st. Jana Golešova smatra da je hrvatski jezik zapravo staročeški jezik. Češki nacionalizam u XIX. st. traži oslonca u pokretu češke braće i Jana Husa, ali se oslanja i na glagoljaške tradicije benediktinskoga samostana Na Slovaneh u XIV. st. Vjerska podoga češke narodne svijesti bila je od kasnog vijeka veza između Čeha i Hrvata.² U ruskom panslavizmu tih su godina bili dominantni slavjanofili, a Rusija je na berlinskom kongresu prepustila Bosnu, Crnu Goru i Srbiju Austro-Ugarskoj koja ju je istisnula iz Porte do kraja 1850.-ih godina. Ruski panslavizam bio je usmjeren prema pravoslavnim kršćanima na Balkanu, osobito Bugarima, pa prema tjesnacima, nastojao je ojačati slavenske monarhije na Balkanu. Rusija se tada sve više vezivala s Francuskom.³

¹ Tako je Jagić pisao Baltazaru Bogišiću. Vidi: Nikola Ivanišić, »Jagićeva pisma Valtazaru Bogišiću«, *Arhivski vjesnik*, Zagreb, IV–V, br. 9, str. 9–97; Zagreb, 1961.–1962. Vidi pisma br. 57 i 60.

² O. A. Akimova i G. P. Melnikova, »Ideja slavjanskoj obščnosti v predstavljenijah Čehov i Horvatov epohi srednjevekovja«, *Slavjanskij vopros: Vehi istorii*, Rossijska Akademija nauk, Institut slavjanovedenija i balkanistiki, Moskva, 1997., str. 5–19.

³ V. M. Hevrolimova, »Ideja slavjanskogo edinstva vo vnešnepolitičeskijh predstavljenijah pozdnihslavjanofilov (konec 70. – sredina 90.-h godov)«, *Slavjanskij vopros: Vehi istorii*, Rossijska Akademija nauk, Institut slavjanovedenija i balkanistiki, Moskva, 1997., str. 90–107. Ivan Pede-

Jagić je bio austroslavist, ali je za rata bio donekle kritičan prema austroslavizmu, smatrao je da u Carevini položaj Slavena mora biti bolji, ali nije računao s propašću Carevine. Austroslavizam je 1848. bio politički i vojni savez austrijskih Slavena kojem je na čelu bio hrvatski ban domaršal (*Feldzeugmeister*) grof Josip Jelačić. Austroslavizam je tražio federalni preustroj c. k. Država, kako se Carevina u to doba službeno zvala i to po narodnom načelu.⁴ Carevina je ipak bila dinastijska, ne narodna, a to je značilo da se ona reorganizirala do 1868. tako što je kombinirala narodno i dinastijsko načelo. To je značilo da je Kraljevina Hrvatska-Slavonija bila *regnum socium sacrae coronae (ne pars adnexa)*, ali ipak kraljevina sa svojim ograničenim državnim suverenitetom koji je zaostajao za mađarskim samo po ministarstvu privrede koje je imala Mađarska, a Hrvatska ne.⁵ Međutim, hrvatski generali bili su vrlo utjecajni na Dvoru i baš u vanjskoj politici, a težište vanjske politike Carevine bila je Kraljevina Dalmacija preko koje je tekla ekspanzija na jugoistok i iz koje je oslobođena Bosna.⁶ Hrvatska nije mogla anektirati Dalmaciju što su željeli svi Hrvati jer bi to značilo pustiti Mađarsku na more i Mađari bi onda ostvarili svoj *tengere Magyar*. Umjesto toga Mađari su za utjehu dobili Rijeku. Hrvati su osim u Hrvatskoj i Dalmaciji živjeli još u Primorskoj guberniji, dakle u Istri i Bosni, ali ih to nije smetalo da se razvijaju u suvremenu naciju kojoj je težište bio Zagreb. Česi su živjeli u Bohemiji i Moravskoj i to ih nije smetalo da postanu suvremena nacija, a Češka je bila gospodarsko, industrijsko, financijsko i znanstveno težište Carevine. Poljaci su živjeli u Galiciji i razvili institucije suvremene države koje nisu mogli razviti u ruskom i njemačkom dijelu Poljske jer tamo nisu imali manjinskih prava i bili su izloženi denacionalizaciji. I napokon, baš Jagić i ova njegova pisma pokazuju da je Prag bio jedno od duhovnih težišta svih Slavena u Carevini i težište slavenske uzajamnosti, da je postojala bujna suradnja hrvatskih i čeških učenjaka koja je bila mnogo plodnija od suradnje austrijskih Nijemaca s Nijemcima u Reichu ili kulturne i znanstvene suradnje romanskih naroda. Doba je bilo sklono savezima, a ti savezi bili su obično politički, kao onodobni savez Rusije i Francuske. Austroslavizam bio je politički i duhovni savez,

rin, *Dalmacija i Hrvati u vanjskoj politici bečkoga dvora*, Zadar, 2005., Isti, »Austroougarski prodor na Balkan – protektorat nad Srbijom 1879.–1881.«, *Kolo*, XIII, str. 130–146; Zagreb, 2003.

⁴ Jaroslav Šidak, *Studije iz hrvatske povijesti za revolucije 1848.–49.*, Zagreb, 1979. »Austroslavizam i Slavenski kongres u Pragu 1848.«, str. 98–114. i »Listopadska revolucija u Beču i politika austroslavizma«, str. 249–289.

⁵ O ovome se dakako može i mnogo toga reći, usp. Guy de Montbel, *La Condition politique de la Croatie-Slavonie dans la Monarchie Austro-Hongroise*, Toulouse, 1909. Više o ovome na drugom mjestu.

⁶ Ustankom je zapovijedao dalmatinski namjesnik domaršal barun Gavriilo Rodić iz Dubrovnika, str. 188. Bosnu su oslobodila dva hrvatska generala Josip Filipović, brat mu je bio namjesnik u Zadru i Stjepan Jovanović. Ivan Pederin, *Dalmacija i Hrvati u vanjskoj politici bečkoga Dvora*, Zadar, 2005.

a bio je i vrlo srdačan. On je ostvario nemali dio svog programa. Jedino su Slovaci loše prošli jer su dospjeli pod Mađarsku koja im nije dala manjinskih prava, a u Slovačkoj, koja se onda zvala sjeverna Mađarska uredovni jezik bio je mađarski. Utjecaj hrvatskih generala na Dvoru počeo je opadati kad je uvedena opća vojna obveza.

Jagić se i inače dopisivao s nekim češkim znanstvenicima kao što su Alois Vojtěh Šambera, koji je predavao češki jezik na sveučilištu u Beču, s Arnoštom Muka, lužičkosrpskim učenjakom i piscem lužičkosrpskih rječnika, Martinom Hattalom, koji je naslijedio Čelakovskoga na katedri za slavensku filologiju u Pragu, s bibliotekarom Češkog muzeja Adolfom Paterom, Antonom Jaroslavom Vrtátkom, također bibliotekarom Češkog muzeja.⁷

Ovdje spada i poneko opažanje o jeziku kojim piše Jagić. To je dobar i već standardizirani hrvatski jezik, ali se tu i tamo opaža neka sklonost kolo-kvijalnom jeziku, čak i slangu i to postaje jače što više vrijeme odmiče. Jagić je u pisanju počesto i nemaran, nema onaj osjećaj odgovornosti prema tekstu koji ima pisac što piše za tekst što će se tiskati.

Pisma koja se ovdje objavljuju čuva Literární arhiv Narodniha muzeja u Pragu. Ona nisu arhivistički proučena ni sređena, pa za ova pisma u arhivskom registru stoji da su upućena Konstantinu Josefu Jirečeku. Pobliza analiza pokazala je da ona nisu njemu upućena, već drugim profesorima koje nije bilo moguće sa sigurnošću individualizirati, jer na pismima nije navedeno ime naslovnika. S istim problemom susreo se i Ratković kad je izdavao spomenuta pisma.

1.

Jagić piše nekom francuskom slavisti po svemu sudeći Louisu Legeru.⁸ Napominje mu poznanstvo u Zagrebu i moli ga da mu prepíše neke stare medicinske tekstove u Parizu.

Odessa, 15. dec. 1873.

Mon ami très honoré!

N'ayant point de connexion avec le monde savant de Paris, c'est pourquoi que je me prend la liberté de réclamer votre connaissance a me bien cher, que nous avons fait à Agram avant quelque années, et de Vous proposer ma prière suivante.

⁷ Milan Ratković, »Croatica iz praških arhiva«, *Grada za povijest književnosti hrvatske*, Zagreb, 1938., str. 153–186. Jagićeva pisma dd. 18. lipnja 1893., 26. cervence 1993., 15. siječnja 1864., 29. srpnja 1884., 12. ožujka 1878., 27. svibnja 1898. i nekoliko pisama bez nadnevk.

⁸ Leger je bio u Zagrebu i o njemu je pisao Franjo Rački, u *Književne obznane*, *Vienac*, 8, str. 581; Zagreb, 1876. Leger je bio i član Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Drago Šimundža, *Francuska književnost u »Vencu«*, Split, 1993., str. 136.

Dans le Codex Graecus No. 2316 selon le Catalogus Codicum manuscriptum ... Regine (Parisiis 1740, II. pag. 481 – 483) se contiennent sous le No. 15, 16 et 25. trois pièces du texte medical (superstitions). Je voudrais bien savoir, si on pouvait trouve encore maintenant à Paris selon cette description là ; et quand oui on demanda si je pouvais recevoir par Votre intervention aimable une notice concrete de ces trois pièces. Par exemple de chacune quelaue lignes de commencement, quelque ... de milieu et de fin. Je veux Vous dire, pourquoi j'en ai besoin

[Ovdje se pismo prekida.]

[Poštovani prijatelju, nemam veza s pariškim znanstvenicima, pa uzimam slobodu da Vam se obratim i da Vam napomenem da smo se upoznali pred nekoliko godina u Zagrebu i da Vas nešto zamolim.

U Codex Graecus No. 2316 Catalogus Codicum manuscriptum ... Regine (Parisiis, 1740., II. pag. 481–483) pod brojevima 15, 16, 25. nalaze se tri teksta medicinskih (praznovjernih) tekstova. Mene zanima da li bi se moglo naći još sada u Parizu nešto pod ovim opisom i ako da ja bih volio kad bih mogao dobiti Vašom ljubaznom pomoći konkretnu obavijest o tim tekstovima. Npr. nekoliko redaka na početku, sredini i kraju].

2.

Jagić piše Legeru da će mu poslati primjerak svog *Archiva* kad se uveže i moli ga da o njemu napiše bilješku za neki francuski časopis budući da *Archiv* nastoji biti međunarodni časopis za slavistku. Piše mu da za razliku od njega, Legera, ima vrlo malo slušača na Sveučilištu u Berlinu. U nastavku mu razlaže problem oko filološke analize nekih medicinskih temina iz XIII. st.

Mon cher Ami!

Dejà en quelque jours je ferai paraître le premier livraison de l'Archiv pour la philologie slave (Archiv für slavische Philologie) lequel je veux vous envoyer autel sous bande. J'espère, que Vous aurez la bonté de l'annoncer dans un de Vos journaux littéraires pour ex[emple] dans le Revue Critique. Vous remarquerez dans mon *Ankündigung* de celui ; que je ... à la volonté de nos collaborateurs de se servir de la langue allemande ou *française* . A moi le journal doit avoir un caractère international, parce qu' il est destiné non seulement pour les Allemands mais aussi pour les Slaves et les Européens, qui s' en intréressent J'en etais très réjoui de lire dans Votre lettre combien d'auditeurs Vous avez. Quant à moi, je ne suis pas content ; s'est déjà le seconde année que je n'ai que un ou deux. Les Allemands ; ils sont de gens independente dans leur gouts ; qu' ils attendent aussi là l'initiative des français.

Si Vous n'avez pas encore peut être, quelque une de mes publications, ayez la bonté de me l'écrire ; je Vous l'envierai.

Je n'ai pas encore eu le temps d'examiner le nouveau humbug⁹ de Verković.

Reçezvez l'assurance de mon estime dévouée.

4. 12. [1]875.

VJagić, Bendlerstrasse 17b

⁹ Gužva, frka – riječ iz ondašnjeg slanga koji nije samo hrvatski.

Je possède la copie d'un livre de recettes slaves (мъчедникъ) du XIII. siècle, le quel je veu editer à cause de sa importance pour la lexicographie slave. Mais s'est ici que le sens de la traduction slave est presque tout a fait inintelligible sans l'original grec et que ce qui est encore de pis c'est que le manuscrit slave a aussi quelque lacues lacunes. Je pense que l'original grec se cache, peut être dans le codex nommé auparavant. Ce codex n'avait il pas le temps de Du Cange porté le Nro. 945? Au moins dans son *Glossarium graecitatis* je trouve sous celle Nr. Les pièces, qui m'interessent.

Si je ne me trompe pas dans cette supposition relativement à Codex 2316 (945 Du Cange) et s'il existe encore maintenant à Paris, pouvais je par Votre intervention aimable découvrir le père grec à mon enfant slave? L'enfant Vous sera bien reconnaissant pour l'aide dans celle découverte ; et mois je suis prêt de récompenser la peine de celui, qui aura la complaisance de me faire ces notes courtes.

A Vous, mon Ami très honoré, j'offre mon service, et je puis vous être utile ; disposez de moi en toute occasion.

Votre Dr. V. Jagić

[Dragi prijatelju! Za nekoliko dana izići će prvi svezak *Arhiva* koji ću Vam poslati kad se uveže. Nadam se da ćete biti tako dobar da objavite bilješku u nekom književnom časopisu, npr. u *Revue Critique*. Možete vidjeti u mojim najavama da ja poštujem želju svojim suradnika da pišu na njemačkom ili francuskom. Ja pak želim dati časopisu međunarodni karakter jer se on ne obraća samo Nijemcima, već Slavenima i Europljanima uopće koji se zanimaju...

Ja sam s velikim zadovoljstvom pročitao u Vašem pismu koliko Vi imate slušača. Što se tiče mene, ja nisam zadovoljan; ovo je već druga godina da ja imam samo jednog ili dva slušača. Nijemci su nezavisan svijet u svom ukusu, ali očekuju francusku inicijativu.

Ako Vam nedostaje neka od mojih publikacija, budite dobri pa mi pišite; poslati ću Vam.

Još nisam našao vremena da se pozabavim novom frkom sa Vekovićem.

Primite izraze moje odanosti i štovanja.

VJagić

Imam jedan primjerak knjige sa slavenskim receptima (мъчедникъ) iz XIII. st. koje ću ja izdati zbog njihove važnosti za slavensku leksikografiju. Međutim ovdje je smisao slavenskog prijevoda nerazumljiv bez grčkog izvornika, a što je još gore slavenski rukopis ima i praznina. Smatram da je u njemu skriven grčki izvornik i to možda u ranije spomenutom kodeksu. Nije li taj kodeks možda je vezan s Du Cange, b. 945? Bar u svom *Glossarium graecitatis* nalazim pod tim brojem, podatke koji me zanimaju.

Ako se ne varam u toj pretpostavci o kodeksu 2316 (945 DU Cange) on se nalazi još samo u Parizu, da li bih ja mogao s Vašom ljubaznom pomoći otkriti grčkog oca mog slavenskog djeteta? Dijete će Vam biti jako zahvalno za pomoć kodovog otkrića, a ja sam spreman da Vam se odužim na račun onoga koji će imati zadovoljstvo da stavi kratku bilješku.

Nudim Vam moj časni prijatelju moje usluge, mogu Vam biti koristan. Raspoložite sa mnom u svim prilikama.]

3.

Jagić piše nekom češkom učenjaku i zahvaljuje mu na oglasu za *Arhiv*. Piše o *Arhivu*. Traži češke publikacije. Taj učenjak bi mogao biti otac Konstantina Josefa Jirečeka. Njemu su upućena i slijedeća dva pisma. Otac se mogao biti povjesničar Hermenegild Jireček.¹⁰

Presvietli Gospodine!

Ja sam ovaj čas dobio, ne znam upravo da li od Vas ili od Vašega g. sina arak Čes. Č. M. Gdje ste Vi blagohotno izvolili oglasiti českoj publici moj *Archiv*. Ja sam dužan zahvaliti se, što ste se toga poduzeća sjetili. Ja sam uvjeren, da bi *Archiv* mogao biti i Slavenima i Neslavenima vrlo koristan, kad bi ga i tko htio podupirati. Ali se bojim da će ostati kod pukih obećanja. Ja ću svakako budite uvjereni, i s najvećim žrtvama svoje činiti. Ali ako se ne smijem nadati, da će mi slavenski filolozi njemačkim jezikom pisane članke šiljati, ako ne smijem čak ni toga tražiti, da mi pošalju svoje publikacije, da znam gdje je što izišlo – to bih se barem bio nadao da ću dobiti ono što me po pravu ide. A evo da Vam navedem primjer. Ja sam godine 1874. platio u jedan put 52 ½ for. Da postanem član Matice česke – razumije se, da u ljudi kao sam ja nema suvišnih novaca; vjerovat ćete mi i to, da mi nije do naslova stalo – ja sam samo jedno želio, da dobijem točno i odmah sve publikacije Matice česke. A prem da je danas 2 februarij god. 1876. – ja nisam od Č. Č. M. za godinu 1875. upravo niti jedne sveske dobio! Kade tek kasno ili bolje rekuć nikada nedobijam iz Praga knjige, što bih istom rekao o Zagrebu, Beogradu, Moskvi etc. etc.

Evo vidite, svi smo krivi i ako tako podje, svi ga jedno nismo vredni da živimo višim duševnim životom.

Ja sam mislio, da smijem Vama ove jade izjadati – molim Vas ipak da mi to oprostite.

Vaš s odličnim poštovanjem V. Jagić

2. 2. [1]876.

Bendlerstrasse 17b

4.

Jagić javlja o časopisima i knjigama koje mu je poslao tajnik Matice češke Nebesky, javlja o velikom neznanju o Slavenima u Berlinu i smatra svojom dužnošću da popularizira kulturu svih Slavena to više što predaje slavistku. Moli za suradnju u *Arhivu*.

¹⁰ On je napisao jednu povijest Češke u *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild, Auf Anregung und unter Mitwirkung weiland Seiner kaiserlichen und königlichen Hoheit des durchlauchtigsten Kronprinzen Erzherzog Rudolf begonnen, fortgesetzt unter dem Protectorate Iher kaiserl. Und königl. Hoheit dr durchlauchtigsten Frau Kronprinzessin-Witwe Erzherzogin Stephanie, Böhmen* (1. Abteilung, Wien, 1894. *Die Landesgeschichte Böhmens, Vorzeit und Zeitalter der Přemisliten von Hermenegild von Jireček*, str. 230–253.

Presvietli gospodine,

Znajući da imate prećih poslova a i sam puno zabavljen nisam smio od Vaše ljubljene ponude odmah korist crpsti. Danas to činim potaknut osobitom okolnošću. Ja živim u Berlinu kao kakav Robinson doznao sam istom jučer preko prijatelja, da ste vi u Pragu slavili svoju svetkovinu radujući se sretnom koncu velikoga djela vašega učenoga veleuma. Ja žalim što nisam ranije o tome znao i za to nisam bio uljudan da prigodom dičnomu starcu izjavim s moje strane najdublje poštovanje i iskrenu čestitku. Dao bog te bi on dočekao sretno rješenje još i ona druga strana svojega rada i pitanja političkoga!

Ja nimam nikakova »lista« da sam član Matice, samo u privatnom pismu potvrdu g. Nebeskoga da je primio zakonitu svotu novaca. Ne mogu dakle ničega Vam poslati. Ja sam međjutim od nekakova g. Mavriča dobio poslane mi 4 sveske časopisa za g. 1875. i *Dějiny národu českého* Fr. Palackého II. Sv. II. 2.1 ali nisam dobio *Tonke Dějiny Prahy* III. Godine 1874. još (od konca) dobio sam ljubaznošću g. sekretara Nebeskoga sve časopise M[atice] č[eske] što ih je još bilo u skladu i razna druga filol. hist. djela, samo nisam Thómy i Štítneho knihi naučeni krištianstého za koju bih drage volje doplatio, ako se što ište. Da li je za god. 1876. njihne znam, jer nisam dobio ništa. Vi ćete presv. Gospodine dokučit da se ja dvojako interesujem za sve pojave u slav. literaturama, jedno jer treba da ih predajem a drugo jer bih rado da bude o tome refer. u *Archivu*. U trećoj svesci koja se štampa, obećao sam bibliografski pregled ... filološke radnje kod Slavena za 1870. – 1875. te će biti tolika radnja, da će valjda morati izići kao posebna sveska. Možete si misliti kako je meni teško odavle gdje nema gotovo ništa slavenskoga počet takov pregled i opet sam se toga posla latio videći drugom abc strašnu ignoranciju *quo ad slavica*. Ne znam je li je sada u Pragu vaš vriedni Konstantin i to što se preko oca obraćam s molbom na sina – ne bi li on htio ustupiti mi za taj posao i iz svojih kolekcianeja učiniti izvod o pojavama filoložkim, (gramatikama i gram. člancima i literarnim člancima) koje se tiču bugarskoga jezika i literature a izišle su medju 1871. – 1875. te neće za taj posao mene ništa van

Oprostite što Vam time dosadjujem – misao da se tu mi ne u kakvoj mojoj koristi van u slavenskoj stvari daje mi na to neko pravo.

Primate molim Vas presvietli gospodine izraz mog velikog poštovanja VJagić
26. II. [1]876.

5.

Jagić piše o financijama pruskih sveučilišta, a posebno o financijama sveučilišta u Berlinu. Piše ocu da bi volio imati suradnju njegova sina Konstantina Jirečeka, te da se sprema u Bugarsku gdje će održati neko predavanje.

2. 12. 1879.

Presvietli gospodine,

Ja sam odmah raspitao, kako to stoji s našim dohodcima ili **i na cjen** te mi se je odgovorilo ovo: pruski univerziteti vrlo su različito postavljeni, nekoji stariji imaju zbilja mnogo svojih glavnica, ali berlinski nema upravo ništa. Svake se godine sastavlja njegov budjet u ministarstvu bez svekoga sudjelovanja sa strane universiteta. Ako se koje

godine gradi kakav institut i zgrade itd. Tada se stavlja u budžet oxtraordinarium; inače se sastavlja ordinarium, kojim sasma raspolaže ministarstvo. Ako mi, t. j. profesorski zbor, želimo kakovo povećanje osoblja ili drugačija kakva promjena, koja je skopčana s troškom, to se mi obraćamo ravno ministarstvu, a ono ako ima novaca dobro, a ako ih nema, to se predlaže u budžetu za sljedeću godinu na odobrenje. Ako mu kuća predloge ne odobri, propadosmo i ministar i mi. Kako se iz svega vidi, univerzitet kao takav kodna, ne raspolaže nikakvim novcima, sve je u rukama ministarstva. Ministar mi ističe, osim detailliranih pozicija, još dosta veliku sumu za nepredvidjene potrebe, kojim on i njegovi chefovi raspolažu kako znaju.

Ja ću se pobrnuti da što izbliže doznam a osobnito da propitam, da li je o tome što gdje štampano i tada ću Vam javit. Za sada toliko.

Vašem gospodinu sinu odzdravljam srdačno, želim mu sreću i dobar uspjeh u liepoj zadaći, koja ga je dopala. Ako mislite, da u njega ima toliko vremena da se još literarnim pitanjima bavi, molim Vas javite mi njegov adres. Ja sam obećao da ću koncem januarija 1879. držati jedno predavanje *über die Sprache und Literatur der... Bulgaren u Wissenschaftlicher Verein*, kamo obično čak car i carica dolaze. A ja moram priznati da ništa ne znam što biva u Bugarskoj poslie rata i oslobodjenja, u mene nema čak nijednih bugarskih novina, ni žurnala – u tome htio bih se obratiti na g. Konstantina J[iřečeka], koji bi sada bio najkompetentniji da mi ukaže neka sredstva.

Značajni u Vašem mnogocienjenom prijateljstvu pišem s dubokim poćitanjem VJagić.

6.

Vatroslav Jagić piše nekom češkom profesoru da se nije želio umiješati u raspru o glagoljici, radije čeka da se mišljenja o podrijetlu glagoljice izbistre. Nadalje izražava svoje nezadovoljstvo zbog otuđenja Čeha i Rusa, vjeruje da je Austrija pribježište za Češku koju bi inače progutala Njemačka, boji se da bi ruska diplomacija mogla žrtvovati Češku kako je žrtvovala Bosnu i Hercegovinu.

25. I. 1879.

Presvieti Gospodine,

Ja se nisam nakanio taknuti pitanja o postanju glagolice, mislim da je dobro da počekamo dok to pitanje dozrije. Neka se otkrije više ovakovih starina, kao vriedni kijeovski odlomak, pak će se mislim do skora obćenito priznati da je Ciril i Metod pisao zbilja glagolicom. Tada će biti lakše starih pitanja, kojim se je alfabetom najviše poslužio kod svoga posla. Ipak sam jedan snimak presnimio u Zagrebu i posljednji poslao prof. Dillmannu najznamenitijem letterologu da čujem što će on reći.¹¹ Ako što obaznam javit ću Vam. ... (jedan oštećeni redak).

G. Gebauer bio je tako zabavljen, da smo vrlo malo govorili o današnjoj našoj situaciji. Ako je i malo vremena bio ovdje mogao se je ipak najavit, kako je takav narod

¹¹ To je Christian Friedrich August Dillmann, profesor na sveučilištu u Berlinu, poznat po svojim proučavanjima etiopske filologije.

kao Rusi otuđen susjed naroda češkoga. To Vi dakako znate i bez mene. Ali upravo za to, mislim da se napokon općenito ovdje kod vas da samo bez saveznika nećete moći tolikoj sili odoljeti. Znam da me ljudi, koji misle da će narod češki moći tu silu osjetiti iz moralne veze s narodom ruskim i ostalim slavenstvom. Ja ne prezirem sile takova moralnog, duševnog saveza – do tolike je snage dotjerala upravo češka literatura i prosvjeta obasjana idejom slavenske uzajamnosti što je danas opće poznato. Ali današnja je situacija puno teža nego li bješe prije godine 1870., a kako ja mislim da ponešto poznam okolnosti neke, uvjeren sam i sa strahom – da bi carska diplomacija upravo onako bila pripravna Česku žrtvovati Prusiji kako je već u naše doba Bosnu i Hercegovinu žrtvovala Austriji – kad bi kojom nesrećom prije vremena došlo do pitanja eksistencije ili neeksistencije Austrije. Zato i opet se vraća takva situacija kako je bila 1818. Česi moraju željeti da još dugo potraje Austrija. Doći će vrijeme, samo ako ne bude prekasno, kada će narod ruski saznati svoju važnost, a i važnost Češke kraljevine, te biti gotov da se listom podigne na noge za obranu Češke. Dotle morate svim sredstvima nastojati da se održite barem *status quo*.

Ja mislim da današnja situacija u Njemačkoj donekle prija Českoj. Ako igda to bi danas moralo poći za rukom probuditi kod čeških Niemaca nekolicke simpatije za lokalni češki patriotizam – a sada je razumljenje među českimi Niemcem i českim Slovenom moguće upravo onako kao što među švajcarskim Niemcem i Francuzom.

Evo vidite kako ja shvaćam situaciju te mislim da je naš ugled pozvan da u tome...

[Ovdje se pismo prekida završetak nedostaje.]

7.

Ponukan sumnjama da je Kraljodvorski rukopis krivotvorina Václava Hanke Jagić uzbuđeno i opširno piše nekom češkom profesoru o Hanki, a također i o Babukiću i Ivanu Mažurniću koji je napisao dva izgubljena pjevanja Gundulićevog *Osmana*. Jagić nije sklon povjerovati da je taj rukopis krivotvorina pa ga kao original i dalje čita sa studentima. Jagić nadalje piše o mogućnosti da pređe u Petrograd.

2. 6. 1880.

Presvieti gospodine,

Zahvaljujem Vam srdačno, što ste me počastili pismom. Mogao bih reći *brevis* da su – ona moja opaska nije žalibože istakla, da ja Vaše ... toli važne i poučno – toliko pak čovjek ne kaže onoga, što mu najprije i najdublje ispadne na pamet! – i da ja ne vojujem upravno samo protiv nje. Ja sam htio reći, i to je još sada moje uvjerenje da se Hanki sada *cum tuis per defectum*, kako mu se činili osobito u Rusiji krivo *per oculum*. Vi dakako bolje poznavaste čovjeka obćeći s njime, ja ga nisam nigdje ni vidio, nu ja se držim fakta, da je on oko godine 1815. – 1820. bio vrlo radin, dakle okretan jer tko u isti čas prevodi narodne pjesme i pjeva svoju pjesan i prepisuje i štampa stare tekstove, a takva čovjeka ja ne mogu dopustiti, jer si ne mogu dobro predstaviti, da bi bio bez uma, bez duha. Može tako biti da je Hanka vrlo brzo, kako se kod nas veli izhlapio. Kad sam ja napisao ono nekoliko rieči u njegovu obranu, ja sam imao

samo ...mladića Hanku pred očima. Kod toga sam mislio da mnoge eksemplare mojih zemljaka. Ja sam na p. imao sreću poznavati Babukića, Mažuranića i još neke samo iz njihove zrele dobe. Bože! Kakove! I opet je Babukić, kako su mi pripoviedali stariji ljudi o početku bio sasma drugi čovjek, a sudeći po kasnijoj tromosti, lienosti i upravo neokretnosti Mažuranića Ivana ako bi vjerovao, da ne znamo svi da je on spjevao dva pjevanja *Osmana* i isti čovjek takodjer *Čengiđ – Agu?!*

Ja dakle uvažavam Vašu raspravu kao vrlo koristan prilog i razumije se ne mogu i neću da zatvorim oči, gdje fakti govore, t. j. Da Hanka nije u svoje mlado doba dobro poznao, ni nekoga ni ponekoga jezika, da su mu se podkrale *qui pro quo est* ali to su tek pojedinosti koje ne mogu po mojem mišljenju biti dosta jake, da potresu u mene svu vjeru a njegovu nekadašnju mladjahnu vatru patriotskog oduševljenja. Dalje ja ne idem i to sam naročito istaknuo. Ja smatram lakomošću potvarati Hanku, da je upravo on sastavio Kralj. rukopis, dok još nije na čisto izišlo što si imamo misliti pod Kralj. rukopisom. Nitko veseliji od mene, ako i kada se rasprše sve sumnje protiv toga spomenika i ja ga i sada opet čitam sa dva studenta kao *practissimum*, jedan je Poljak jedan Nijemac iz Švajcarske.

Vi ste presvieti gospodine, čitali po novinama, da bih ja mogao prieći u Peterburg. Stvar još nije riješena, ja sam stavio za garatiju svoje literarne radnje i osobne sigurnosti neke *uvjete* i možda ih neprimi ministar, tada ostajem gdje jesam. U najnovije doba pošto je pao ministar Tolstoj, ruske novine kao *Golos* udaraju u *česke* profesore, koje je za klasičke jezike onamo pozvao predjašnji ministar. To je vrlo *neblagorodno* i *neblagodarno*, ali je sekt russisch.

Primate, molim Vas izraze mojega predubokog poštovanja.

Vaš VJagić

8.

Preporuča nekom kolegi u Pragu unapređenje profesora Jana Gebauera¹² u redovitoga profesora i ističe načelo da interesi znanosti moraju nadvisiti osobne nesimpatije. Navodi dalje razloga iz kojih Gebauer zaslužuje takvo unapređenje.

11. 6. [1]880.

Presvieti gospodine,

Molim Vas, da ovo nekoliko rieči ne primite za zlo. Ja sam neki dan pisao prof. Gebaueru pismo, gdje ga upitah, neće li zar on skorim postati ordinarnim profesorom¹³ te mu se ponudih upravo, da bih ja o tome pisao Vama. On mi odgovori najprije da bih ja, ako i hoću da pišem, morao konstatirati da me nije on sklonio na taj korak. Ne znam za što je to toliko važno za nj, ali kad hoće pripravan sam zbilja istaknuti, da me nije on za to molio, nego sam upravo sam došao na tu misao. A kazati ću Vam, kako sam došao do toga. Svečani dani, kojih svjedokom bijah, o kojima se upravo sa zavišću pisalo po njemačkim i magjarskim novinama, izazvaše u meni pitanje hoće li bar ovaj put Česi

¹² Gebauer je proučavao staročešku književnost i utvrdio da je Kraljodvorski rukopis krivotvorina.

¹³ Redovitim profesorom, rekli bismo danas.

nešto postići? Strah me je spopao, kada si predstavih neravnu borbu, koju vi vodite s toli silnim i silovitim protivnikom. Trebat će vrlo mnogo umjerenosti i opreznosti sa strane češke, a osobito mnogo nutarnje sloge i poslušnosti, da se dodje do cilja. Tek pomislit i nehotice, zašto ne bi prema lat[inskoj] poslovice svaki poštenu i vriedni zastupnici češke stranke kao ... Gebauer ... postali već sada ordinarnim profesorima. Tko zna što će sutrašnji dan donieti? Pa ako se vi i ne bojite toga – jer s vašega višega gledišta Vi možete bolje razgledati situaciju nego li ja – za što ne bi bilo čovjeku, ako je vriedan, pomoženo? Za što ne bi izvorom tome njegova povišenja bio *svoj* čovjek? Ne znam, koliko je istine, ali slušao sam, da bi on već davno prije bio postao profesorom na sveučilištu, da mu nisu bili protivni neki *česki* profesori, koji kao ordinarni zasjedaju u fakultetu. To sve može biti da je tako, barem ja se ne bih tomu čudio imaju prilike vidjeti, da si u slavnoj Njemačkoj simpatije i antipatije lične igraju veliku rolu – no ja smatram u takim prilikama da je dužnost upravo tako visoko postavljenih lica kao Vi koji vladaju situacijom a stoje više ličnih interesa, da se u zgodno vrijeme umiešaju te svojim uplivom interveniraju na korist ne Petra ni Pavla, već – nauke.

Evo Vam put moga umovanja, po kojemu dodjoh do toga da sam se upravo ponudio Gebaueru da ću za nj pisati Vama. Pitanje jest da li se mi u ocjeni Gebauerove radnje slažemo? Mislim da ja značenje njegovih istraživanja ne preuveličujem, Vi možete vidjeti iz arkiva, da i ja koječemu prigovaram, ali opet ja cienim u njemu akuratnost i marljivost, ja cienim u njemu dobru školu, dobru metodu istraživanja. A to je za univerzitetskoga profesora vrlo važno, važnije nego li sjajno, esprit bez metodičnosti, bez postojanosti.

Vi možete prigovoriti, da će on prije – poslie i onako postati ordinarius. To je ciela istina, ali ja mislim da bi bolje bilo, da on i drugi, koji su vriedni, već sada i to uplivom Vašim, a to za to, što opet kažem, tko zna kako će bit sutra, a i recimo, da bude sutra *bolje* nego li je danas, zar neće sutrašnji dan donieti svoje breme, svoje potrebe? Na put. Zar nećete Vi, pošto dovršujete kazalište, gledati da stupi što ranije u život Akademija?

Oprostite dakle, što sam ponudivši se sam morao ostati dosljedan te iznesao to pitanje pred Vas; ja znam, da ćete Vi i bez moga poticaja i molbe urediti što za najbolje.

Vaš odlučni poštovalac VJagić

9.

Jagić Karelu Kadlecu¹⁴ o novijim publikacijama Stojana Novakovića moleći ga da mu napiše osvrt za *Arhiv*. Hvali što je preveo Siegelovo djelo na češki što češkom jeziku daje ugled u Slavenstvu. Ovdje je Jagić svjestan austroslavenskog držanja Čeha kao starijeg brata među Slavenima.

Beč, 24. 9. 1912.

Mnogopoštovani gospodine profesore!

Kad sam ljetos dobio krupnu knjigu Novakovićeve, u kojoj je po nekošnjem planu Bogišićevom sabrao sve zakonske ustanove, što se rasijane nalaze po raznim poveljama¹⁵ i sve, odmah sam ga molio da ne zaboravi knjigu poslati i Vama, što je on kako mi piše, zbilja odmah i učinio. Nisam to učinio samo iz ličnog poštovanja prema Vašoj

¹⁴ Kadlec je bio pravni povjesničar na Karlovom sveučilištu u Pragu.

¹⁵ Individualizacija ove knjige nije sigurna u vrlo opširnoj bibliografiji Stojana Novakovića.

stručnoj erudiciji, već iz egoističnih redaktorskih razloga. Novaković mi je pisao, da ste mu obećali da ćete progovoriti o knjizi u jednom češkom stručnom časopisu, a ja se nadam da ćete uslišati moju molbu, da i za naš internacionalni *Archiv* napišete referat, opoširan ili kratak, da ja ostavljam Vama da odlučite. Uvjeren sam, da ćete time i poštovanom Novakoviću ugoditi, koji me je već pitao, jesam li se radi toga na Vas obratio. Što toga nisam do danas učinio, uzrok je u jednom prešnom poslu koji tjeram već tri mjeseca na vrat na nos kraju, te sam mu sve vrijeme praznika posvetio i u selu, okolici Bečkoj, i ovdje u gradu.

Molim Vas dakle, da budete tako dobar te da i za *Archiv* napišete odziv o toj trećoj knjizi, kao što on sam kaže, njegove time srećno završene trilogije.

Upotrebljavam tu zgodu da Vam lijepo zahvalim što ste mi poslali knjigu Zigelovu Slavenskog prava koju ste Vi popratili s uvodom i dodatcima. A bit će valjda njeka misao, da se ono djelo prevede na češki jezik, potekle iz Vaše glave. Svakako ste to vrlo pametno i mudro uradili. Kako je to krasno, da se sada ovako važno i poučno djelo može dobiti na češkom jeziku za – 60 para!! To daje češkom jeziku veliko internacionalno (barem među Slavenima) značenje.

S prijateljskim pozdravom

Vaš iskreni poštovalac V.Jagić

10.

Jagić šalje pravnom povjesničaru Karelu Kadlecu njemački prijevod nekog referata. Napominje da nije siguran u njemačkom prijevodu nekih čeških pravnih temina i moli da ih on ispravi. Pismo šalje otvoreno da ga vojna cenzura može pregledati.

Payerbach 29/8 1914.

Mnogopoštovani g. profesore!

Šaljem Vam odmah, kako sam dobio Vašu kartu – što je ovaj put išlo brzo, dok sam jedno pismom iz Berlina od 11/8 dobio ovamo u tom 26^{ga}/8! – moj prevod; ne znam i hoćete li ga moći čitati? Moje je pismo postalo nečitljivo! Sam prevod neće Vas svagdje zadovoljiti, jer ja nisam svazda znao, kako da češki termin prevedem tačno juridički na njemački. Molim Vas, da Vi to sve nemilice ispravite. Neka sam mjesta čak ostavio neprevedena. I to molim Vas, ispravite Vi.

Najbolje bi bilo, kad biste pri kraju Vi odmah njemačkim jezikom napisali ono, što mislite kazati o Filippovom referatu.

Kad Vi to sve pročitate, ispravite i dopunite, najbolje bi bilo, da pošaljete odmah u Lajpcig: An die Buchdruckerei Breitkopf & Härtel in Leipzig (Nürnbergstrasse 36/38).

Ja Vam šaljem ovu pošiljku otvorenu, da se može odmah pošta ili vojna vlast osvjedočiti, što je u njoj. Isto bih Vas tako molio, da uradite i Vi za Lajpcig.

Živimo u ozbiljnim, opasnim i teškim vremenima, koja izazivaju na svakojako razmišljanje. Kad bi dobri bog dao, da to proljevanje krvi skoro prestane!!

Srdačno Vas pozdravljam i želim Vam svako dobro.

Vaš iskreni poštovalac V.Jagić

11.

Jagić čestita Kadlecu pedeseti rođendan. Ne bojeći se cenzure pisama piše s priznanjem o srpskim pobjedama i o snazi Rusije. Kritizira greške austro-ugarske diplomacije i nada se da će Slaveni poslije rata ostvariti neka prava koja u Carevini još nemaju.

Beč, 14. I. 1915.

VIII. I. Korkgase 15.

Mnogopoštovani Gospodine profesore!

Čitao sam upravo sada u Zagrebačkom *Obzoru*, da Ste Vi nedavno slavili pedesetu godišnjicu svoga života. Lijepe godine, plodne godine, za koje svaki prijatelj napretka slovenske nauke mora da Vam iskreno čestita. To činim evo i ja, makar i zakasnio, želeći Vam još mnogo mnogo godina jednako plodovita života na korist naše slovenske nauke, koja nadajmo se, neće nakon tog strašnog rata oslabiti već još ljepše procvasti. Već sada, ako ništa više, sav je svijet stao s poštovanjem govoriti o najjačem reprezentantu slovenske rase. A i njegovi južni saveznici zaslužuju svako priznanje za svoju hrabrost. Kamo sreće, da su s tim faktorom računali naši mjerodavni krugovi, koji su sada vrlo kasno uvidjeli, čini se, velike pogreške naše diplomacije, koje dolaze od nepoznavanja prilika. Slaveni naše monarkije čine svoju dužnost, ali imaju pravo nadati se, da se neće s njima jednako postupati kao s turskom nekošnjom rajom. Dao bog, uvidjeli to kod nas i u Ugarskoj svi, kojih se to tiče.

Još jedamput srdačan pozdrav

Vaš V. Jagić

PISMA VATROSLAVA JAGIĆA LOUISU LEGERU, KARELU KADLECU
I DRUGIM PRAŠKIM PROFESORIMA

Sažetak

Patrijarh hrvatske slavistike Vatroslav Jagić koji je predavao na sveučilištima u Odesi, Berlinu i Beču pisao je mnogo pisama raznim kolegama. On se dopisivao sa Louisom Legerom, osnivačem francuske slavistike koji je bio jako povezan s Pragom. I Jagić je bio povezan s Pragom, to je tradicija ilirizma koji je slijedio češki preporod sa zakašnjenjem od oko četiri desetljeća. Jagić je slijedio austroslavizam koji je bio politički, kulturni, a i vojni savez na čelu s hrvatskim banom domaršalom grofom Josipom Jelačićem. Jelačić je s feldmaršalom knezom Alfredom Windisch-Graetzom bio najutjecajnija osoba na Dvoru. God. 1848. nastao je jedan savez Hrvata, Slovaka i Čeha protiv saveza Mađara, Poljaka, Talijana i listopadske revolucije. Ovaj posljednji savez želio je srušiti Carevinu.

Louis Leger došao je 1864. po prvi put u Prag, bio je suosnivač Alliance française u Pragu koja je okupila intelektualnu i političku elitu u Češkoj, Tomaša Garrigue Masaryka, Beneša i druge. On je osnivač i češke frankofonije i ugeda koji je češka kultura stekla u Francuskoj. Leger se dopisivao i s Franjom Račkim, Strossmayerom i drugim hrvatskim intelektualcima koji su svi polazeći iz 1848. i austroslavizma osje-

ćali habsburšku zajednicu naroda otprilike kao neko austroslavensko Carstvo i pribežište Slavena, osobito poslije 1871. kad su osjećali opasnost od Drugog Reicha.

Jagić je održavao dodire i s pravnim povjesničarem Karelom Kadlecom i drugim praškim kolegama čija imena se nije moglo odgonetnuti jer ova zbirka pisama, koja se čuva u praškom Narodnom muzeju nije arhivistički obrađena. Ona ipak svjedoči o bliskim vezama hrvatskih i čeških intelektualaca, koje su se nažalost prekinule za doba komunističke vladavine.

VATROSLAV JAGIĆ'S BRIEFE AN LOUIS LEGER, KAREL KADLEC UND ANDERE PRAGER PROFESSOREN

Zusammenfassung

Der Patriarch der kroatischen Slavistik Vatroslav Jagić, der an den Universitäten in Odessa, Berlin und Wien lehte war ein eifriger Briefschreiber und schrieb zahlreiche Briefe an viele Kollegen. Er korrespondierte mit Louis Leger, dem Gründer der französischen Slavistik, der stark mit Prag verbunden war. Jagić war auch mit Prag verbunden und das ist eine Tradition der nationalen kroatischen Wiedergeburt, die der tschechischen Wiedergeburt mit etwa vier Jahrzehnten Verspätung folgt. Jagić wandelt in den Fußstapfen des Austroslavismus – es war ein politisches, kulturelles und auch militärisches vom kroatischen Ban Feldzeugmeister Graf Josip Jelačić angeführtes Bündnis im Sturmjahr 1848. Jelačić war mit dem Fürsten Alfred Windisch-Graetz eine sehr einflußreiche Persönlichkeit bei Hofe. Im Sturmjahr 1848. entstand ein Bündnis Kroatiens mit den Tschechen und dem Hofe und dieses Bündnis wider setzte sich dem Bündnis der Polen, Ungarn, der Oktoberrevolution und Italiener, die die Monarchie stürzen wollten.

Louis Leger kam 1864 zum ersten Mal nach Prag, er war Mitbegründer der Alliance française in Prag, um die sich die intellektuelle und politische Elite Tschechiens scharte, darunter T. G. Masaryk, Benes u. a. Er ist somit der Begründer der tschechischen Frankophonie und des Ansehens der tschechischen Kultur in Frankreich. Leger bereiste den Balkan und stand im Briefwchsel auch mit dem kroatischen Historiker und Präsidenten der damals Jugoslawischen Akademie der Wissenschaften und der Künste in Zagreb Franjo Rački, auch mit dem Haupt der kroatischen Volkspartei, dem Djakovoer Bischof Josip Juraj Strossmayer. Diese gingen vom Bündnis 1848. aus und empfanden die habsburgische Völkergemeinschaft etwa als ein austroslavisches Reich und Zufluchtsort der Slaven, besonders nach 1871., als sie vom Zweiten Reich beeindruckt und geängstigt waren.

Jagić unterhielt kulturellen Austausch auch mit den Redchtshistoriker Karel Kadlec und mit anderen Prager Kollegen, deren Namen sich nicht ermitteln ließen, weil diese Briefsammlung im Tschechischen Nationalmuseum archivistisch nicht bearbeitet wurde. Die Briefe bezeugen doch das warme Einvernehmen der kroatischen und tschechischen Intellektuellen, das zur Zeit des Kommunismus leider in Brüche gegangen ist.

Dodatak

Martina Čavar

Nacrt za životopis Vatroslava Jagića (Varaždin, 6. VII. 1838. – Beč, 5. VIII. 1923.)

Stručni članak
UDK 929 Jagić, V.

Najznačajniji svjetski slavist druge polovice XIX. stoljeća, hrvatski filolog Vatroslav Jagić (Ignatius Jacobus, Ognjoslav)¹ rodio se 6. srpnja 1838. u Varaždinu kao prvijenac u obitelji Vinka Jagića, po zanimanju čizmara, i Ane, rođene Kraljek.

Svoje školovanje Jagić započinje u rodnom gradu godine 1844. Najprije polazi »normalku« (trorazrednu osnovnu školu), a potom 1847. i varaždinsku gimnaziju. Zbog događaja godine 1848. prekida školovanje, a gimnaziju okončava 1856. u Zagrebu. Sedmi i osmi razred završio je stanujući u kući svoje buduće punice A. Struppi nadzirući u učenju njezina dva sina. Godine 1856. Jagić, uz potporu državne stipendije, odlazi na studij klasične filologije i njemačkog jezika u Beč. Grčku filologiju slušao je kod prof. Hermanna Bonitza, a latinsku kod prof. Hoffmana. Sluša i predavanja prvog profesora slavenske filologije na Sveučilištu u Beču Franca Miklošiča. Na poziv Adolfa

¹ Životopisni podatci o Vatroslavu Jagiću iscrpno su predloženi u nizu članaka akademika Radolava Katičića, jednog od nasljednika Vatroslava Jagića na Sveučilištu u Beču: »Jagić, Vatroslav«, *Hrvatski biografski leksikon*, 6, Zagreb, 2005., str. 229–234; »Dalek put Vatroslava Jagića«, *Forum*, XXVII, knj. LVI, br. 10–11, str. 419–429; Zagreb, listopad–studeni 1988.; »Život i djelo Vatroslava Jagića«, *Radovi Zavoda za znanstveni rad JAZU Varaždin*, br. 3, str. 9–12; Varaždin, 1989.; »Dalek put Vatroslava Jagića«, *Scientia*, XVII, br. 1–4, str. 53–58; Zagreb, 1991.; isto u: *Na kroatističkim raskrižjima*, (Biblioteka Croaticum; sv. 1), Hrvatski studiji – Studia Croatica, Zagreb, 1999., str. 251–262; »Život i djelo Vatroslava Jagića«, *Encyclopaedia moderna*, XVIII, br. 48, str. 60–62; Zagreb, 1998. Važan je prinos i akademika Dalibora Brozovića člankom: »Vatroslav Jagić i bečka slavistika«, *Hrvatski profesori na bečkoj slavistici*, / priredila Truda Stamač / (Manualia Universitatis ; 8), Erasmus naklada, Zagreb, 2005., str. 15–25 [sa slikom na str. 14] te akademika Stjepana Damjanovića s dvije monografije (1988. i 2006.) naslovljene: *Opširnost bez površnosti. Podsjetnik na život i djelo Vatroslava Jagića*, Međunarodni slavistički centar SR Hrvatske, Biblioteka ličnosti / povodi, knj. 1, Globus, Nacionalna i sveučilišna biblioteka, Zagreb, 1988. – Br. str. 102; *Opširnost bez površnosti* : podsjetnik na život i djelo Vatroslava Jagića, Drugo, izmijenjeno i dopunjeno izdanje. Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2006. – Br. str.: 161. Korisno je štivo i knjiga Krešimira Filića: *Lik Vatroslava Jagića*, vlastita naklada, Varaždin, 1963. – Br. str.: 136; i dr.

Vebera, a po završetku studija, dolazi u Zagreb gdje je od 1860. do 1870. gimnazijski profesor klasične filologije.

S Jankom Torbarom i Franjom Račkim godine 1864. pokrenuo je znanstveni časopis *Književnik, časopis za jezik i poviest hrvatsku i srbsku i prirodne znanosti*, u kojem je objavio nekoliko zapaženih radova.² Godine 1869. izabran je za pravog člana Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (danas: HAZU). Sljedeće godine otpušten je iz državne službe kao privrženik Strossmayerove političke orijentacije.

Doktorirao je godine 1870. na Sveučilištu u Leipzigu tezom o korijenu »dê« u slavenskim jezicima.³ Preporukom I. I. Sreznjevskoga godine 1871. imenovan je profesorom indoeuropeistike na Sveučilištu u Odesi, a odobrena mu je i studijska godina koju provodi u Berlinu i Leipzigu. U Odesi je predavao dvije godine. Potom se dvoumio između povratka u Zagreb, gdje se upravo ustrojavalo Sveučilište u Zagrebu, a i očekivalo Jagićevo prihvaćanje, te Berlina gdje je pozvan godine 1874. za prvog profesora slavenske filologije, što on prihvaća. U Berlinu je Jagić službovao od 1874. do 1880. godine.

U Berlinu je 1876. pokrenuo časopis *Archiv für slavische Philologie. Archiv* je uređivao, i u njemu donosio svoje mnogobrojne priloge, punih 45 godina,⁴ u njemu utemeljio slavistiku kao znanstvenu disciplinu, stoga je opravdano istaknuti da je *Archiv* postao »središnjim znanstvenim glasilom slavenske filologije«.⁵

Nakon smrti I. I. Sreznjevskog, godine 1880. Jagić djeluje kao profesor slavistike u Sankt Peterburgu gdje je i izabran, prvo za izvanrednog, a već 1881. i za redovitoga člana sanktpeterburške Akademije. Nakon umirovljenja F. Miklošiča godine 1885., postaje 1886. njegov nasljednik na katedri slavistike na Sveučilištu u Beču gdje neprekidno djeluje sve do umirovljenja godine 1908. Jagić je i član bečke Akademije, i to od 1887. kao dopisni, a od 1888. i kao pravi član.

² V. Jagić, »Naš pravopis«, *Književnik*, I, br. 1, str. 1–34; br. 2, str. 151–180; Zagreb, 1864.; »Iz prošlosti Hrvatskoga jezika«. P. o. II. dijela (»Knjiž.« I, br. 4, str. 447–485.) pod natpisom »Zasluge Vuka Št. Karadžića za naš narodni jezik« u Zagrebu 1864., *Književnik*, I, br. 3, str. 332–358; br. 4, str. 447–485; Zagreb, 1864.; »Primjetbe k našoj sintaksi s gledišta sravnjujuće gramatike«, *Književnik*, II, br. 2, str. 176–196; Zagreb, 1865.

³ Naslov disertacije glasi: *Das Leben der Wurzel dê in den Slavischen Sprachen*. – Br. str.: 73.

⁴ Vidi bogat Jagićev opus u časopisu *Archiv für slavische Philologie* u: Martina Čavar, »Bibliografija Vatroslava Jagića«, *Zbornik o Vatroslavu Jagiću*, Hrvatski književni povjesničari, sv. 10, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu <etc.>, gl. urednik Tihomil Maštrović, Zagreb, 2006. Autorica je upotpunila »Bibliografiju Jagićevih radova« Mihovila Kombola, u: *Izabrani kraći spisi*, Matica hrvatska, Zagreb, 1948., str. 593–635.

⁵ Radoslav Katičić, »Jagić, Vatroslav«, *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 6, Zagreb, 2005., str. 229.

U Radu JAZU objavio je nekoliko zapaženih rasprava: »Gradja za glagol-sku paleografiju«⁶, »Pomladjena vokalizacija u hrvatskome jeziku«⁷, »Građa za slovinsku narodnu poeziju«.⁸

Pri Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti Jagić pokreće ediciju *Stari pisci hrvatski*, te pri tom uređuje pet svezaka koji pripadaju renesansnoj književnosti. To su: godine 1869. pjesme Marka Marulića;⁹ godine 1870. pjesme Šiška Menčetića i Džore Držića;¹⁰ godine 1871.–1872. djela Mavra Vetranovića Čavčića;¹¹ godine 1872. djela Nikole Dimitrovića;¹² te godine 1873. djela Nikole Nalješkovića.¹³

Izdaje i komentira stare slavenske kodekse: *Kijevske i Bečke listiće (Glagolitica, 1890.)*¹⁴; *Hrvojev misal (Missale glagoliticum Hervoiae ducis Spalatensis. Argumentum codicis explicavit. Vindobonae, 1891. – br. str.: 65; Zografsko i Marijansko evanđelje (Evan'delie ot' Mat'tea, Mar'ka, Luky i Ioana. Zografskoe evangelie. Izdanuoe V. Jagićem. Quattuor evangeliorum Codex glagoliticus olim Zographensis nunc Petropolitanus. Characteribus cyrillicis transcriptum notis criticis prolegomenis appendicibus auctum adiuvante summi ministerii borussici liberalitate. Berolini, 1879. – br. str.: 175 + 3 faksim; pretisak: Graz, 1954.; Quattuor evangeliorum versionis palaeoslovenicae codex Marianus glagoliticus. Characteribus cyrillicis transcriptum. Berolini, 1883. Pamjatnik' glagoličeskoj pis'menosti. Mariinskoe četveroevangeliie s'*

⁶ Vatroslav Jagić, »Gradja za glagolsku paleografiju. Mihanovićev odlomak apostolara glagolskoga: rukopis roda hrvatskoga«, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, II, str. 1–35, [2 table]; Zagreb, 1868.

⁷ V[atrosavlav] Jagić, »Podmladjena vokalizacija u hrvatskom jeziku. Predano u sjednici filološki-historičkoga razreda Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti 10. travnja 1869.«, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, knj. IX, str. 65–155; Zagreb, 1869.

⁸ Istraživanje Akademika prof. V[atroslava] Jagića, »Gradja za slovinsku narodnu poeziju. Dio prvi. Historijska svjedočanstva o pjevanju i pjesničtvu slovinskih naroda«, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, XXXVII, str. 33–137; Zagreb, 1876.

⁹ *Pjesme Marka Marulića*, Skupio Ivan Kukuljević Sakcinski, S uvodom V[atroslava] Jagića, *Stari pisci hrvatski*, knj. I, str. 1–12; Zagreb, 1869.

¹⁰ *Pjesme Šiška Menčetića Vlahovića i Gjore Držića*, Skupio Vatroslav Jagić, S uvodom V[atroslava] Jagića, *Stari pisci hrvatski*, knj. II, str. I–XVI; JAZU, Zagreb, 1870.

¹¹ *Pjesme Mavra Vetranovića Čavčića*, Skupili Dr. V. Jagić i Dr. I. A. Kaznačić. Dio I. Predgovor: V[atroslav] Jagić Na sviet izdala Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. *Stari pisci hrvatski*, knj. III, str. I–IV; Zagreb, 1871.

¹² *Pjesme Mavra Vetranovića Čavčića*. Skupio Dr. V[atroslav] Jagić, Dr. I. A. Kaznačić i Dr. Gj. Daničić. Na sviet izdala Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Dio II. U Zagrebu 1872. *Stari pisci hrvatski*, knj. IV; JAZU, Zagreb, 1872.

¹³ *Pjesme Nikole Dimitrovića i Nikola Nalješkovića*. Sakupili Dr. V[atroslav] Jagić i Gj[uro] Daničić. U Zagrebu 1873. S uvodom Dr. V[atroslav] Jagić, »I. Nikola Jera Dimitrović«, *Stari pisci hrvatski*, knj. V, str. I–IV; JAZU, Zagreb, 1873.

¹⁴ Dr. V[atroslav] Jagić, »Glagolitica. Würdigung neuentdeckter Fragmente. Mit 2 Tafeln«, *Denkschriften der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien*, philos.-histor. Klasse, Bd XXXVIII, II. Abhandlung, str. 1–63; Wien, 1890.

primečanjama i priloženijama. Trud' I. V. Jagića. Izdanie otdelenija ruskago jazyka i slovesnosti imperatorskoj akademii nauk. Sanktpeterburg' typografija imperatorskoj akademii nauk', 1883. – XXX + 607 str. + 2 table s faks; pretisak: Graz, 1960.); *Dobromirovo evanđelje*;¹⁵ *Bolonjski psaltir (Psalterium Bononiense*. Interpretationem veterem slavicum cum aliis codicibus collatam, adnotationibus ornatam, appendicibus auctam adiutus Academiae scientiarum Vindobonensis liberalitate edidit V[atroslav] Jagić. Accedunt XIX specimina codicum. Vindobonae-Berolini-Petropoli, 1907. – br. str.: 968; s uvodom dodatka: Praefatio, *Supplementum Psalterii Bononiensis*. Incerti auctoris explanatio psalmodiarum graeca. Ad fidem codicum edidit V[atroslav] Jagić. Caesareae Academiae Vindobonensis liberalitate adiuvente, Vindobonae, 1917., Uvod: str. V–XI; br. str.: 320); *Konstantinovo žitije despota Stefana*¹⁶; *Vinodolski zakon*; *Poljički statut*¹⁷ itd.

Godine 1867. u Zagrebu Jagić tiska prvi svezak *Historije književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga*¹⁸ pri čemu obrađuje najstariju hrvatsku književnost od VII. do XIV. stoljeća, a koju je preveo na ruski M. Petrovski te je u izdanju Kazanjskoga sveučilišta izašla 1871.

Godine 1895. u izdanju Maticе hrvatske tiskao je sintetski pregled *Ruska književnost u osamnaestom stoljeću*.¹⁹

Najopsežnije Jagićevo djelo, kojim je obuhvatio razvoj slavenske filologije od početaka do kraja XIX. stoljeća, je *Istorija slavjanskoj filologiji (Povijest slavenske filologije)*, koje je napisano na ruskom jeziku, objavljeno 1910. u Petrogradu, kao prvi svezak cjeline *Enciklopedija slavenske filologije*.²⁰

¹⁵ V[atroslav] Jagić, »II. Evangelium Dobromiri. Ein altmacedonisches Denkmal der kirchenslavischen Sprache des 12. Jahrhunderts. Grammatisch und kritisch beleuchtet. I. Grammatischer Teil. (Mit drei Tafeln)«, *Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Classe kaiserlichen Akademie der Wissenschaften*, Bd CXXXVIII, str. 1–80, s 3 slike; Wien, 1898.

V[atroslav] Jagić, »III. Evangelium Dobromiri. Ein altmacedonisches Denkmal der kirchenslavischen Sprache des 12. Jahrhunderts. II. Hälfte. Lexicalisch – kritischer Theil«, *Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Classe kaiserlichen Akademie der Wissenschaften*, Bd CXL, str. 1–122; Wien, 1899.

¹⁶ V[atroslav] Jagić, »Konstantin Filosof i njegov život Stefana Lazarevića despota srpskog. Po dvjema srpsko-slovenskim rukopisima iznovice izdao V[atroslav] Jagić. Berlin, 11. X. 1874.«, *Glasnik Srpskog učenog društva*, XLII, str. 223–328; Beograd, 1875. [Ćir.]

¹⁷ *Statuta lingua croatica conscripta*. Hrvatski pisani zakoni: Vinodolski, Poljički, Vrbanski a donekle i svega Krčkoga otoka, Kastavski, Veprinački i Trsatski. Uredili Dr. Fr. Rački, Dr. V. Jagić i Dr. I. Črnčić. Monumenta historico-juridica Slavorum Meridionalium Jug. Ak. Pars I. Statuta et leges. Vol. IV. Zagreb, 1890., Uvod: str. IX–XL.

¹⁸ V[atroslav] Jagić, *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga*. Knjiga prva. Staro doba, U Zagrebu, 1867. – Br. str.: 204.

¹⁹ V[atroslav] Jagić, *Ruska književnost u osamnaestom stoljeću*, Slike iz svjetske književnosti. Sv. III. Izdaje Matica Hrvatska, Zagreb, 1895. – Br. str.: VII + 284.

²⁰ Trud' ord. akad. I. V. Jagić, *Istorija slavjanskoj filologiji, Enciklopedija slavjanskoj filologiji*. Vyp. 1. Tipografija Imperatorskoj akademii nauk, Sanktpeterburg, 1910. – Br. str.: VIII + 961 str. [Ćir.]

Kao povjesničar književnosti Vatroslav Jagić dao je važan prinos hrvatskoj historiografiji, napose onoj starijoj. Također je važno istaći da je u Vodnikovoj *Povijesti hrvatske književnosti* (1913.) objavio povijest glagoljske hrvatske književnosti.²¹

Posljednje veliko Jagićevo djelo: *Život i djela Jurja Križanića. O tristogodišnjici njegova rođenja*, izašlo u izdanju *Djela JAZU* (knj. XXVIII) u Zagrebu godine 1917., kruna je Jagićeva proučavanja Križanićeva života i djela.²²

Pod konac života Jagić živi u siromaštvu, kruh zarađujući čitanjem korekturâ,²³ a zbog neimaštine prodaje i vlastitu biblioteku. Umire u Beču u bolnici »Najvojvotkinje Sofije« 5. kolovoza 1923., a pokopan je 12. kolovoza 1923., prema vlastitoj želji, u rodnom Varaždinu.²⁴

²¹ V[atroslav] Jagić, »O hrvatskoj glagoljskoj književnosti«, Uvod u knjizi Branka Vodnika, *Povijest hrvatske književnosti*, knjiga I. – Od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća. Izdala Matica hrvatska, Zagreb, 1913., str. 9–60.

²² V[atroslav] Jagić, *Život i rad Jurja Križanića : o tristogodišnjici njegova rođenja*, *Djela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, knj. XXVIII; U Zagrebu, 1917. – Br. str. 510.

²³ Usp. Nikola Andrić, »Vatroslav Jagić (6. VII. 1838. – 5. VIII. 1923.)«, *Savremenik*, XVII, str. 363–366; Zagreb, 1923.

²⁴ Cijeli jedan broj *Vijenca* (II, knj. III, br. 12; Zagreb, 16. lipnja 1924.) posvećen je Vatroslavu Jagiću. O tome zašto je Jagić pokopan u Varaždinu piše u: Ivan Milčetić, »O Jagićevoj 80-godišnjici (Dojmovi i pamćenja)«, *Savremenik*, knj. XIII, br. 8, str. 326; Zagreb, 1918., te Dr. Franjo Fancev, »Zašto se Jagić vratio mrtav u Hrvatsku?«, *Vijenac*, II, knj. III, br. 12, str. 378–381 [slike Jagićeva pogreba na str. 372, 373 i 376]; Zagreb, 16. lipnja 1924. Fancev zaključuje da je u Jagića prevladala ljubav prema zavičaju i najbližima. U Varaždinu su pokopani i Jagićevi roditelji i sestra Alojzija te supruga Sidonija (umrla 26. siječnja 1914.) kako navodi I. Milčetić u spomenutom članku. U spomenutom broju *Vijenca* na str. 392 je i članak anonimnoga autora: »Zadnja počast Varaždina Vatroslavu Jagiću«.

ŽIVOT I RAD
JURJA KRIŽANIĆA.

O TRISTOGODIŠNJI CI NJEGOVA ROĐENJA

NAUŠAO

V. JAGIĆ.

IZDALA

JUGOSLAVENSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI.

CIJENA K 9.--

U ZAGREBU 1917.

KNJIŽARA JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE LAV. HARTMANA
(ST. KUČIĆ).

Sl. 27.: Monografija Vatroslava Jagića *Život i rad Jurja Križanića*
objavila je JAZU u Zagrebu 1917.

Gerhard Neweklowsky

Pozdravna riječ sudionicima Međunarodnoga
znanstvenog skupa o Vatroslavu Jagiću na prvoj
sjednici u Beču 1. listopada 2005.

Begrüßung der Teilnehmer an der
Internationalen Jagić-Tagung 1. Okt. 2005

Sehr geehrte Tagungsteilnehmer, liebe Kolleginnen und Kollegen!

Gestatten Sie mir, dass ich Sie im Namen des Instituts für Slawistik der Universität Wien ganz herzlich begrüße. Es ist heuer das zweite Mal, dass das Institut für kroatische Studien an der Universität Zagreb Wien zum Austragungsort einer Tagung, diesmal über Vatroslav Jagić (nach der vorjährigen Tagung über Milan Rešetar) gewählt hat. Wir haben den Vorschlag von Professor Tihomil Maštrović gerne aufgenommen und freuen uns, heute eine Reihe von Kolleginnen und Kollegen von der Universität Zagreb und anderen kroatischen Universitäten begrüßen zu dürfen; die Tagung wird in zwei Wochen in Varaždin fortgesetzt.

Es gibt wohl kaum einen Slawisten, der sich im Laufe seines Studiums oder seiner wissenschaftlichen Tätigkeit nicht mit Vatroslav Jagić beschäftigt hätte. Um Jagić waren alle namhaften Slawisten seiner Zeit, damals noch vielfach seine Schüler, versammelt. Ich selbst habe mich zweimal eingehender mit Jagić beschäftigt: Das eine war die Herausgabe des Briefwechsels mit russischen Gelehrten (*Pisma iz Rusije*), die Josip Hamm besorgte. Meine Aufgabe war es damals (um 1970) als Assistent von J. Hamm die hauptsächlich in russischer Sprache geschriebenen Briefe zusammen mit Kollegin Edda Kloss von den Mikrofilmen abzuschreiben. Es waren ungefähr zwei Jahre, die wir fast täglich am Briefwechsel arbeiteten. Es war vor allem die Zeit in Odessa und St. Petersburg, die wir bearbeiteten. Diese Briefe bieten nicht nur Einblick in das Schaffen des großen Gelehrten, sondern auch in seine Alltagsorgen, die es zu bewältigen galt. – Das zweite Mal – viel später – interessierte mich die Tätigkeit Jagićs in Wien, insbesondere die dialektologische, die einerseits mit der Universität Wien, andererseits mit der Balkankommission der Österreichischen Akademie der Wissenschaften eng verbunden war. Zu diesem letzteren Thema werden wir gleich die Ausführungen von Radoslav Katičić

hören. Jagić war Betreuer einer Reihe von dialektologischen Dissertationen, die leider nicht im Original erhalten sind. Vieles können wir allerdings den Berichten der Balkankommission entnehmen. Aus dem Archiv der Universität Wien habe ich zwei Gutachten, die erhalten geblieben sind, und zwar: a) Vaso Gjerić, *Eigentümlichkeiten der serbischen Sprache in Südkroatien*, 1894 (über die Dialekte der Orthodoxen in der Lika und Krbava) und b) Mihovil Kombol, *Zur Čakavština des kroatischen Küstenlandes*, 1906. Zweitgutachter war in beiden Fällen Konstantin Jireček. Diese Seite Jagićs, als Wiener Universitätsprofessor, ist vielleicht bis heute nicht genügend erforscht worden.

Pozdravljam Vas srdačno još jedanput, zahvaljujem na brizi i poštovanju koje ukazujete Bečkoj slavistici. Jagić nije radio u ovoj zgradi, u kojoj se sada nalazimo, nego je ovo bila nekada bečka gradska bolnica, koju je grad Beč poklonio Sveučilištu prije desetak godina; uselili smo se godine 1998.

Slavistika se promijenila temeljito tijekom posljednjih sto godina. Nastojimo da razvijemo bečku i austrijsku slavistiku dalje. Bečka slavistika je danas najpotpunija slavistika, bar van slavenskog svijeta. Imamo šest redovnih profesora, sedam docenata i čitav niz stalnih suradnika i vanjskih predavača.

Želim našem znanstvenom skupu puno uspjeha i Vama ugodan boravak u Beču.

Beč, 1. X. 2005.

Ana Kapraljević

Kronika Međunarodnoga znanstvenog skupa o Vatroslavu Jagiću

(Beč, 1. listopada 2005., Varaždin, 13.–15. listopada 2005.)

Međunarodni znanstveni skup o Vatroslavu Jagiću organiziran je kao deseti jubilarni u nizu znanstvenih skupova projekta *Hrvatski književni povjesničari*. Održao se u Varaždinu i Beču, gradovima koji su važni za život i djelo uglednoga znanstvenika, oca hrvatske filologije, kako ga se rado u kulturnoj povijesti naziva. Vatroslav Jagić potječe iz Varaždina, inače rasadnika mnogih hrvatskih znanstvenika, napose književnih povjesničara (I. Kukuljević Sakcinski, B. Drechsler Vodnik, I. Milčetić, F. Švelec, M. Šicel i mnogi drugi). S druge strane, Beč je važna destinacija njegove znanstvene i sveučilišne djelatnosti, te je do dandanas središte vrlo plodne katedre kroatistike.

Znanstveni skup je započeo s radom u Beču svojom prvom sjednicom održanom 1. listopada 2005. u Institutu za slavistiku pri Sveučilištu u Beču gdje je svoja izlaganja održalo deset znanstvenika. Okupljene je najprije pozdravio pročelnik slavistike prof. dr. sc. Gerhard Neweklowsky u ime svoje ustanove, izrazivši zadovoljstvo što je Međunarodni znanstveni skup o Jagiću započeo s radom upravo u Beču, te prof. dr. sc. Tihomil Maštrović koji je kao predsjednik Organizacijskog odbora Međunarodnoga znanstvenog skupa o Vatroslavu Jagiću zahvalio bečkom sveučilištu na ljubaznom gostoprimstvu. Prvoj su sjednici predsjedavali akademik Radoslav Katičić, prof. dr. sc. Gerhard Neweklowsky i prof. dr. sc. Tihomil Maštrović.

Akademik Radoslav Katičić izlagao je na skupu svoja dva referata, a na bečkoj sjednici izložio je onaj naslovljen: *Vatroslav Jagić und die Balkan-Kommission der Osterreichischen Akademie der Wissenschaften* u kojem je istaknuo da je Jagić mjerodavno sudjelovao u osnivanju Balkanske komisije Austrijske akademije znanosti, bio joj od početka godine 1897. članom i sve do 1922. aktivno sudjelovao u njezinu radu.

Prof. dr. sc. Josip Bratulić je izlagao referat *Jagićeve izdanja staroslavenskih kanonskih tekstova* u kojem je opisao Jagićeve napore da izdavanjem najstarijih slavenskih tekstova suprotstavi slavensku filologiju ostalim priznatim jezičnim disciplinama poput romanske ili germanske. Dr. sc. Jagoda Jurić-Kappel je govorila *O Jagićevu razumijevanju glagoljice* gdje je posebno

razložila kako je Jagić razmišljao o bosanskim bogumilima, njihovu ćirilicom pismu te o *Radosavljevu zborniku*.

Akademik Nikica Kolumbić je iznio referat pod naslovom: *Jagić kao autor povijesti hrvatske književnosti*. U tom radu naglašava da je zapravo Jagić prvi pisac povijesti hrvatske književnosti te iznosi kako je Jagić u dva sveska svoje povijesti tretirao hrvatsku, srpsku i »glagoljsku« književnost. Prof. dr. sc. Tihomil Maštrović izložio je referat *Vatroslav Jagić i pjesnici hrvatskog romantizma* u kojem analizira neke Jagićeve ocjene hrvatskih romantičkih pisaca, nalazeći da je estetski kriterij za Jagića nezaobilazna pretpostavka književnokritičke ocjene književnih djela hrvatskog romantizma.

Na ovoj sjednici prof. dr. sc. Branko Tošović pročitao je i projeciranim slikovnim priložima popratio svoj referat *Einige syntaktische Anschauungen V. Jagics*, u kojem razmatra Jagićev iznimni interes za slavensku sintaksu i donosi dijelove analize. Prof. dr. sc. Diana Stolac izložila je referat *Vatroslav Jagić i riječki filološki krug*. Uspoređivala je različit odnos prema lingvističkim opredjeljenjima Jagića i pripadnika riječkog filološkog kruga poput Kurelca, Račkoga ili Pacela. Dr. sc. Mijo Lončarić je također izlagao jezikoslovnu temu pod naslovom *Jagić o kajkavštini*.

Prof. dr. sc. Ljiljana Kolenić je govorila o *Leksiku Jagićevih članaka* u kojem je prema frazeološkim i stilskim rješenjima analizirala Jagićeve članke objavljene u rasponu od šesdesetak godina.

Drugoj sjednici znanstvenoga skupa, održanoj u Varaždinu, prethodila je tiskovna konferencija 13. listopada 2005. na kojoj su prof. dr. sc. Tihomil Maštrović i mr. sc. Ernest Fišer izložili važnost Vatroslava Jagića za razvijanje istraživanja u suvremenoj kroatistici. Objasnili su i važnost održavanja skupa s njegovim imenom i važnost grada Varaždina za hrvatsku književnu historiografiju. Obavijestili su novinare da znanstvenom skupu nazoči trideset i devet znanstvenika iz sedam različitih zemalja, točnije: iz Austrije, Italije, Njemačke, Crne Gore, Ukrajine i Hrvatske.

Sudionici skupa su uoči nastavka rada posjetili važna sjecišta Jagićeva života u Varaždinu, kao što je njegova rodna kuća na kojoj je već ranije postavljena spomen-ploča. Posjetili su i njegov spomenik u gradskom perivoju, te njegov grob na lijepom varaždinskom groblju gdje su položili spomen-vijenac. Nakon toga, primanje za sudionike znanstvenoga skupa organizirao je gradonačelnik grada Varaždina prof. dr. sc. Ivan Čehok i, zahvalivši im na posjeti gradu Varaždinu, poželio plodan nastavak rada na znanstvenom skupu.

Drugoj sjednici održanoj 14. listopada 2005. prijepodne u varaždinskom klubu *Europa media* predsjedali su prof. dr. sc. Diana Stolac, prof. dr. sc. Reinhard Lauer i prof. dr. sc. Tihomil Maštrović.

Svoje drugo izlaganje na znanstvenom skupu pod naslovom *Vatroslav Jagić i hrvatski književni jezik* iznio je akademik Radoslav Katičić. Govorio

Sl. 28.: Prva sjednica Međunarodnoga znanstvenog skupa o V. Jagiću održana je na Sveučilištu u Beču

Sl. 29.: U predahu bečke sjednice znanstvenoga skupa

Sl. 30.: Prof. dr. sc. Tihomil Maštrović i akademik Radoslav Katičić
u predahu bečke sjednice

Sl. 31.: U predahu sjednice znanstvenoga skupa u Beču

je o Jagićevu podupiranju hrvatskih vukovaca, iako Jagić, naglašava Katičić, nikada nije pristao na sva njihova shvaćanja, te im je u mnogim stvarima upućivao ozbiljne kritike, osobito u nepriznavanju hrvatske književnojezične baštine. Tu provokativnu temu zbog samog Jagićevog hrvatskosrpskog opredjeljenja referent je iznio snažno i slikovito.

Na započetju temu se vrlo dobro nadovezala tema mr. sc. Ernesta Fišera *Vatroslav Jagić i Varaždin*. On je razložio kako se kroz Jagićevu korespondenciju s obitelji iz rodnog kraja pokazuje koliko je krivo bilo optuživati Jagića za jugofilstvo, osobito nakon uvida u Jagićevu korespondenciju izdanu u knjizi i nakladi Krešimira Filića pod naslovom *Lik Vatroslava Jagića*. Time je, kao po unaprijed zacrtanom planu, neupoznat slušatelj na znanstvenom skupu mogao postupno spoznavati glavne označnice Jagića i kao znanstvenika ali i kao čovjeka.

Usljediła je šira slavistička tema prof. dr. sc. Reinharda Lauera *Vatroslav Jagić i ruska književnost 18. stoljeća*. Objašnjavao je Jagićev pristup stilskim formacijama, teorijskoj analizi ruske književnosti; na koji način je shvaćao intertekstualnost iako ona onda nije nazivana tim terminom.

Svojim prilogom akademik Stjepan Damjanović se vratio povijesnoj presudbi Jagićeva opusa u referatu pod nazivom *Kroatistika u Jagićevoj povijesti slavenske filologije*. Jagić se potrudio što se tiče sveslavistike pročitati mnogo tekstova, ali što se tiče same kroatistike tu je svoj interes sveo samo na nabranje životopisa hrvatskih autora, njih sto trideset. Jagić se naime u tom djelu bavio većinom životopisima i važnijim obilježjima znanstvenih djela pojedinih filologa, a referent vjeruje kako bi njegova recepcija u široj javnosti bila bolje da je knjiga napisana na njemačkom.

Prof. dr. sc. Ljudmila Vasiljeva izložila je referat *Vatroslav Jagić i slavistička problematika Ivana Franka*. Sam Jagić je snažno utjecao na istraživački rad svoga učenika te su i kasnije, iako se nije slagao s nekim njegovim stavovima o ukrajinskom jeziku, ostali u kontaktu, a referentica je navela u čemu je sve bio Jagićev utjecaj na kasnija Frankova ukrajinska istraživanja.

Akademik Dubravko Jelčić izložio je referat *Spomen na Jagića u svjetlu njegovih Spomena*. Akademik Jelčić je smatrao da se o Jagićevoj autobiografiji nije dostatno pisalo te da tu ima mnogo nedoumica. Govori o Jagićevom podupiranju hrvatskog i srpskog jedinstva. Na kraju svojeg izlaganja postavio je retoričko pitanje – »Bi li veliki talenti imali volje za osloncem da je Hrvatska imala identitet?« – misleći naravno ovdje na hrvatsku državu kao oslonac.

Akademik Vojislav Nikčević izložio je referat *Vatroslav Jagić o Vuku Stefanoviću Karadžiću*. Govorio je kako je Jagić dosta napora uložio u izjednačavanje hrvatskog i srpskog jezika, hrvatskog i srpskog naroda, isključujući ovdje Crnogorce, Bošnjake, a taj je napor proistekao iz često apologetskog Jagićeva odnosa prema Vuku Stefanoviću Karadžiću. Doc. dr. sc. Robert Ba-

calja izložio je referat *Jagićevi prikazi i ocjene novije hrvatske književnosti* navodeći što je Jagić napisao o piscima svoga vremena, posebice o Šenoi, u člancima objavljenim u *Viencu* i *Archivu*. Dr. sc. Nina Aleksandrov-Pogačnik u referatu *Vatroslav Jagić između filologije i metodologije* komparira Jagićeve interese za povijesnu i lingvističku stranu znanstvenog istraživanja. Doc. dr. sc. Ines Srdoč-Konestra u referatu *Vatroslav Jagić o starim dubrovačkim piscima* izvjestila je o Jagićevim proučavanjima književnog djela Š. Menčetića, Đ. Držića i M. Vetranića. Iako se starim piscima bavio sporadično i kratko Jagić se zalagao i za proučavanje estetskih dimenzija književnog djela, što je za njegovo doba bilo posve atipično. Doc. dr. sc. Estela Banov Depope u referatu *Vatroslav Jagić o suodnosima usmene i pisane književnosti* izvjestila je o Jagićevu shvaćanju pojma usmene književnosti i o komparativnom stavu prema pisanoj književnosti, te je navela zanimljive primjera za to iz Jagićevih djela.

U žustroj raspravi koja je uslijedila nakon izlaganja najviše se razlagao Jagićev odnos prema dva naroda koja je on pokušao izjednačiti, naime, prema povezanosti hrvatskoga i srpskoga jezika. Akademik Josip Bratulić je pritom naglasio da je Vatroslav Jagić bio carski savjetnik koji je bio dosta politički suzdržan; da su zatim *Spomeni* objavljeni tek postumno zbog Jagićeve kritike na mađarone i autonomaše. Prof. dr. sc. Nevenka Košutić-Brozović je izložila stav da je Jagić često griješio u prosudbama, ali da je to i dosta razumljivo, jer je veći dio svog života proživio u inozemstvu, a o stanju u Hrvatskoj je saznavao iz novina i korespondencije.

Nakon rasprave, sudionicima skupa predstavljena je knjiga *Hrvatski profesori na bečkoj slavistici* koju je osebujno-biografski priredila Truda Stamać. Izdavač je Erasmus Naklada iz Zagreba, a knjigu su predstavili Stjepan Damjanović, Truda Stamać i Srećko Lipovčan.

Treća sjednica započela je poslijepodne 14. listopada 2005. i predsjedali su joj akademik Josip Bratulić, prof. dr. sc. Ljudmila Vasiljeva te akademik Stjepan Damjanović.

Doc. dr. sc. Mateo Žagar u referatu *Struktura Jagićeve glagoljske paleografije* je govorio o Jagićevu uzornom paleografskom radu u analizi glagoljičkog pisma. Prof. dr. sc. Nevenka Košutić-Brozović u izlaganju *Jagićevi pogledi na probleme književnog prevođenja* iznijela je Jagićeve svakodnevne prevoditeljske napore. Prof. dr. sc. Milorad Nikčević u izlaganju *Jagićevo izdanje »Marijanskih jevanđelja«* iznio je neke poznate činjenice o izdavanju spomenutog rukopisa, ali je analizirao postanje i smještanje na razne lokacije istoimenog, te kako je Jagić na to gledao. Dr. sc. Antonija Zaradija Kiš u izlaganju *Francuske veze Vatroslava Jagića* pozabavila se rukopisnom korespondencijom Jagića i Antoineta Meilleta te Louisa Legera. Martina Čavar, prof. u referatu *Vatroslav Jagić o Jurju Križaniću* izložila je Jagićeve stavo-

Sl. 32.: Predstavljanje *Zbornika o Milanu Rešetaru* u varaždinskoj Gradskoj knjižnici 13. listopada 2005. (E. Fišer, T. Maštrović, S. Lipovčan)

Sl. 33.: Druga sjednica znanstvenoga skupa održana je u Varaždinu 14. listopada 2005.

Sl. 34.: Vijenac na Jagićev grob u ime sudionika skupa položili su T. Maštrović i E. Fišer

Sl. 35.: Sudionici znanstvenoga skupa o V. Jagiću na izletu u Međimurju

ve o Križaniću, najvećim djelom objavljene u njegovoj važnoj monografiji o uglednom hrvatskom zaslužniku. Prof. dr. sc. Ivan Pederin u *Prilogu za život Vatroslava Jagića* podsjetio je na neke Jagićeve stavove o domovini, te o zemljama i prilikama u kojima je živio.

Dr. sc. Srećko Lipovčan izlagao je referat *Vatroslav Jagić između ideje »južnoslavenskog jedinstva« i znanstvenih uvida*. U svome radu branio je tezu da je zapravo Jagić uvijek naginjao jugoslavenstvu i tim više hrvatsko-srpskom jedinstvu što se s povijesnim razmakom može objektivnije utvrditi. Dr. sc. Gorana Doliner u referatu *Jagićev Archiv für slavische Philologie i prilozii za povijest hrvatske glazbe* navela je da je Jagić pisao o mnogim muzikološkim temama unutar četrdeset i dvije knjige samog časopisa.

Završnu riječ potom je održao akademik Radoslav Katičić istaknuvši da je Međunarodni znanstveni skup o Vatroslavu Jagiću na sjednicama u Beču i Varaždinu pružio niz vrijednih znanstvenih otkrića osvjetlivši ličnost »oca hrvatske filologije« nizom novih spoznaja i novih motrišta, davši tako novu sliku gledanja suvremene znanosti na Jagićev bogati znanstveni opus.

Na kraju valja naglasiti da su osobito važan prinos organizaciji prve sjednice Međunarodnoga znanstvenoga skupa o Vatroslavu Jagiću u Beču dali akademik Radoslav Katičić i izvršna tajnica dr. sc. Andrea Sapunar, a u organizaciji druge sjednice u Varaždinu nezaobilazan je prinos mr. sc. Ernesta Fišera. Dakako, cjelovitu organizaciju skupa predvodili su predsjednik Organizacijskog odbora prof. dr. sc. Tihomil Maštrović i tajnik mr. sc. Marinko Šišak.

Nakon svih izlaganja uslijedio je subotnji odmor za sudionike. Naime, u subotu 15. listopada 2005. sudionici su pošli na cjelodnevni izlet u Međimurje gdje su razgledali crkvu sv. Jeronima u Štrigovi, oslikanu freskama Ivana Ramera i staru kuriju Terbotz iz XIX. st., u kojoj je i restoran čakovačke Zrinske garde gdje su uživali izvorna međimurska jela, te posjetili vinsku cestu i kušali glasovita sjevernohrvatska vina. Posjetom Zrinskom dvoru u Čakovcu i nadahnutim izlaganjima akademikâ Katičića i Bratulića o sudbini ugledne hrvatske plemićke obitelji završili su svoj posjet Međimurju i Hrvatskom zagorju. I na taj su način osebujnom slavistu hrvatskoga podrijetla međunarodna znanstvena imena kroatistike i slavistike odala počast u njegovom kraju i rodnom zavičaju. Time je ujedno zaključeno višednevno druženje na još jednom znanstvenom skupu u nizu *Hrvatski književni povjesničari*, a kako je riječ o jubilarnom desetom skupu, uistinu je primjereno što je ono bilo vezano uz ličnost Vatroslava Jagića.

VATROSLAV JAGIĆ

ČLANCI IZ »KNJIŽEVNIKA«

III. (1866)

HISTORIJA KNJIŽEVNOSTI
NARODA HRVATSKOGA I SRBSKOGA

Priradio

Dr. SLAVKO JEŽIĆ

ZAGREB 1953

Sl. 36.: Članke Vatroslava Jagića objavljene u časopisu *Književnik*, III. (1866.) i Jagićevu *Historiju književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga* priredio je Slavko Ježić u izdanju JAZU godine 1953.

MEĐUNARODNI ZNANSTVENI SKUP O
VATROSLAVU JAGIĆU

* * *

INTERNATIONALES SYMPOSIUM ÜBER
VATROSLAV JAGIĆ

PROGRAM
PROGRAMM

BEČ, 1. LISTOPADA 2005.
VARAŽDIN, 13. – 15. LISTOPADA 2005.

* * *

WIEN, 1. OKTOBER 2005
VARAŽDIN, 13. – 15. OKTOBER 2005

ORGANIZATOR

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu

SUORGANIZATORI

Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera Osijek

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Hrvatsko filološko društvo Zadar

Hrvatsko filološko društvo Zagreb

Matica hrvatska Varaždin

Sveučilište u Zadru

POKROVITELJ SKUPA

Grad Varaždin

ORGANIZACIJSKI ODBOR**Predsjednik:**

Prof. dr. sc. Tihomil Maštrović

Članovi:

Prof. dr. sc. Dunja Fališevac

Mr. sc. Ernest Fišer

Akademik Radoslav Katičić

Akademik Nikica Kolumbić

Prof. dr. sc. Stanislav Marijanović

Akademik Miroslav Šicel

Prof. dr. sc. Ivo Škarić

Tajnik:

Marinko Šišak, prof.

Izvršna tajnica:

Dr. sc. Andrea Sapunar

P R O G R A M M

SAMSTAG, 1. Oktober 2005

WIEN, Institut für Slawistik der Universität Wien, Spitalg. 2-4, Hof 3

10.00 *Erste Sitzung*

Vorsitz: O. Univ.-Prof. Dr. Radoslav Katičić (Wien), O. Univ.-Prof. Dr. Gerhard Neweklowsky (Wien), O. Univ.-Prof. Dr. Tihomil Maštrović (Zagreb)

- Begrüßung durch **O. Univ.-Prof. Dr. Gerhard Neweklowsky**, Vorstand des Instituts für Slawistik der Universität Wien

O. Univ.-Prof. Dr. Radoslav Katičić (Wien): Vatroslav Jagić und die Balkan-Kommission der Österreichischen Akademie der Wissenschaften

O. Univ.-Prof. Dr. Josip Bratulić (Zagreb): Jagićeva izdanja staroslaven-skih kanonskih tekstova

Dr. Jagoda Jurić-Kappel (Wien): Jagić i Bosna (O Jagićevu razumijevanju glagoljice)

O. Univ.-Prof. Dr. Nikica Kolumbić (Zadar): Jagić kao autor povijesti hrvatske književnosti

O. Univ.-Prof. Dr. Tihomil Maštrović (Zagreb): Vatroslav Jagić i pjesnici hrvatskoga romantizma

- *Kaffeepause*

O. Univ.-Prof. Dr. Branko Tošović (Graz): Einige syntaktische Anschauungen V. Jagics

O. Univ.-Prof. Dr. Diana Stolac (Rijeka): Vatroslav Jagić i riječki filološki krug

Dr. Mijo Lončarić (Zagreb): Jagić o kajkavštini

O. Univ.-Prof. Dr. Ljiljana Kolenić (Osijek): Leksik Jagićevih članaka

Dr. Srećko Lipovčan (Zagreb): Vatroslav Jagić zwischen der südslawischen Einigkeitsidee und der eigenen wissenschaftlichen Einsichten

- *Diskussion*

12.30 *Schluß*

P R O G R A M

ČETVRTAK, 13. listopada 2005.

VARAŽDIN, Klub "Europa media", A. Cesarca 1/II (Zgrada HNK)

11.00 Tiskovna konferencija povodom Međunarodnoga znanstvenog skupa o Vatroslavu Jagiću

ČETVRTAK, 13. listopada 2005.

ZAGREB, Branimirova ulica (ispred Pošte 2)

14.00 Polazak sudionika skupa autobusom za Varaždin

VARAŽDIN

15.00 Dolazak sudionika Međunarodnoga znanstvenog skupa i smještaj u hotelu "Turist"

16.00 Primanje kod gradonačelnika grada Varaždina

17.00 Posjet rodnoj kući Vatroslava Jagića

17.30 Polaganje spomen-vijenca na Jagićev grob na Varaždinskom groblju

VARAŽDIN, Gradska knjižnica i čitaonica Metela Ožegovića, Trg slobode 8

19.00 Predstavljanje *Zbornika o Milanu Rešetaru*, devetog zbornika u ediciji *Hrvatski književni povjesničari*
Sudjeluju: akademik Radoslav Katičić; akademik Josip Bratulić; prof. dr. sc. Tihomil Maštrović

PETAK, 14. listopada 2005.

VARAŽDIN, Klub "Europa media", A. Cesarca 1/II (Zgrada HNK)

9.00 *Druga sjednica znanstvenoga skupa*

Predsjedaju: akademik Miroslav Šicel (Zagreb); prof. dr. sc. Reinhard Lauer (Göttingen); akademik Nikica Kolumbić (Zadar)

- Pozdravna riječ **prof. dr. sc. Ivana Čehoka**, gradonačelnika Varaždina
- Pozdravne riječi

Akademik Radoslav Katičić (Beč): Vatroslav Jagić i hrvatski književni jezik

Mr. sc. Ernest Fišer (Varaždin): Vatroslav Jagić i Varaždin

Prof. dr. sc. Reinhard Lauer (Göttingen): Vatroslav Jagić i ruska književnost XVIII. stoljeća

Akademik Stjepan Damjanović (Zagreb): Kroatistika u Jagićevoj povijesti slavenske filologije

Akademik Miroslav Šicel (Zagreb): Književno-povijesni doprinos Vatroslava Jagića u časopisu *Književnik*

Prof. dr. sc. Ljudmila Vasiljeva (Lavov): Jagić i slavistička problematika Ivana Franka

Akademik Dubravko Jelčić (Zagreb): Spomen na Jagića u svjetlu njegovih *Spomena mojega života*

- *Stanka i osvježenje*

Prof. dr. sc. Milorad Stojić (Rijeka): Vatroslav Jagić i Mihovil Kobilica

Akademik Vojislav Nikčević (Nikšić): Vatroslav Jagić o Vuku Stefanoviću Karadžiću

Doc. dr. sc. Robert Bacalja (Zadar): Jagićevi prikazi i ocjene novije hrvatske književnosti

Dr. sc. Nina Aleksandrov-Pogačnik (Zagreb): Vatroslav Jagić između filologije i metodologije

Dr. sc. Hrvojka Mihanović-Salopek (Zagreb): Doprinos Vatroslava Jagića proučavanju hrvatske crkvene himnodije

Doc. dr. sc. Ines Srdoč-Konestra (Rijeka): Vatroslav Jagić o starim dubrovačkim piscima

Doc. dr. sc. Vanda Babić (Zadar): Jagićevi pogledi u kontekstu rasprava o bokokotarskim bugaršćicama

Doc. dr. sc. Estela Banov Depope (Rijeka): Vatroslav Jagić o suodnosima usmene i pismene književnosti

- *Rasprava*

12.00 Završetak rada

12.30 Predstavljanje edicije *Hrvatski profesori na bečkoj slavistici*, Biblioteka *Manualia Universitatis*
Sudjeluju: akademik Stjepan Damjanović; Truda Stamać, prof; dr. sc. Srećko Lipovčan

PETAK, 14. listopada 2005.

VARAŽDIN, Klub “Europa media”, A. Cesarca 1/II (Zgrada HNK)

16.00 *Treća sjednica znanstvenoga skupa*

Predsjedaju: akademik Josip Bratulić (Zagreb); prof. dr. sc. Ljudmila Vasiljeva (Lavov); akademik Stjepan Damjanović (Zagreb)

Prof. dr. sc. Sanda Ham (Osijek): Jagić i zagrebačka filološka škola

Dr. sc. Mateo Žagar (Zagreb): Struktura Jagićeve glagoljske paleografije

Prof. dr. sc. Milorad Nikčević (Osijek): Jagićevo izdanje *Marijinskog jevanđelja*

Prof. dr. sc. Nevenka Košutić-Brozović (Zadar): Jagićevi pogledi na probleme književnog prevođenja

Prof. dr. sc. Branka Brlenić-Vujić (Osijek): Jagićeva slika Dunava–Dunaja

Dr. sc. Antonija Zaradija Kiš (Zagreb): Francuske veze Vatroslava Jagića

Mr. sc. Ružica Pšihistal (Osijek): Jagić o “slovinskoj narodnoj poeziji”

Martina Ćavar, prof. (Zagreb): Vatroslav Jagić o Jurju Križaniću

- *Stanka i osvježenje*

Prof. dr. sc. Nikola Ivanišin (Zadar): Korespondencija Vatroslava Jagića i Baltazara Bogišića (1866.–1906.)

Prof. dr. sc. Ivan Pederin (Split): Prilog za životopis Vatroslava Jagića

Dr. sc. Maria Rita Leto (Pescara): Jagićevi *Spomeni mojega života*

Dr. sc. Srećko Lipovčan (Zagreb): Vatroslav Jagić i Zagreb

Dr. sc. Antun Pavešković (Zagreb): Korespondencija Vatroslava Jagića s Milanom Begovićem

Dr. sc. Antonia Blasina Miseri (Gorizia): Zanimanje prema opusu filologa Vatroslava Jagića na dosadašnjim znanstvenim skupovima

Mr. sc. Ivan Kosić (Zagreb): Rukopisna ostavština Vatroslava Jagića u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu

Dr. sc. Gorana Doliner (Zagreb): Jagićev *Archiv für slavische Philologie* i prilozi za povijest hrvatske glazbe

- *Rasprava*
- *Završna riječ*

18.30 Završetak rada

20.00 Svečana večera za sudionike skupa

SUBOTA, 15. listopada 2005.

HRVATSKO ZAGORJE I MEĐIMURJE

9.00 Cjelodnevni izlet u Hrvatsko zagorje i Međimurje uz stručno vodstvo

- *Dolazak autobusa u Zagreb oko 22 sata*

Održavanje skupa pomoglo je Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske.

Sl. 37.: Vatroslav Jagić u svom bečkom domu

POPIS SLIKOVNIH PRILOGA

Sl. 1.:	Jagićeva <i>Historija književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga</i> . Knjiga prva. Staro doba, objavljena je u Zagrebu 1867.	24
Sl. 2.:	Disertacija Vatroslava Jagića <i>Das Leben der Wurzel dè in den slavischen Sprachen</i> (Wien, 1871.)	36
Sl. 3.:	Poprsje Vatroslava Jagića na Sveučilištu u Beču (izradio Ivan Meštrović)	48
Sl. 4.:	Vatroslav Jagić bio je od 1864. do 1866. jedan od urednika zagrebačkog časopisa <i>Književnik</i>	56
Sl. 5.:	Jagićeva studija <i>Ruska književnost u osamnaestom stoljeću</i> objavljena je u Zagrebu 1895. u izdanju Matice hrvatske	88
Sl. 6.:	Pjesmu <i>Milom pokojniku dru Vatroslavu Jagiću</i> u listu <i>Narodno jedinstvo</i> (III, br. 32, str. 3; Varaždin, 11. kolovoza 1923.) objavio je Lujo Varjačić	148
Sl. 7.:	Arkade Bečkog sveučilišta u kojima se nalazi i poprsje Vatroslava Jagića	167
Sl. 8.:	Pjesme hrvatskih pjesnika Šiška Menčetića Vlahovića i Gjore Držića za ediciju <i>Stari pisci hrvatski</i> priredio je Vatroslav Jagić a izdala JAZU u Zagrebu 1870.	168
Sl. 9.:	Naslovnica <i>Zbornika u slavu Vatroslava Jagića</i> (Berlin, 1908.) . . .	184
Sl. 10.:	Rasprave, članci i sjećanja Vatroslava Jagića objavljeni su u 43. knjizi edicije <i>Pet stoljeća hrvatske književnosti</i> i popraćeni Kombolovom studijom o Jagiću	212
Sl. 11.:	<i>Jagićev zbornik</i> , objavljen 1986. u izdanju Zavoda za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu uredili su Ivo Frangeš, Aleksandar Flaker, Riccardo Picchio i Nullo Minissi . . .	228
Sl. 12.:	Knjiga 1. korespodencije Vatroslava Jagića, objavljena 1953. u izdanju JAZU (priredio Petar Skok)	264
Sl. 13.:	Medalja s likom Vatroslava Jagića (izradio Rudolf Valdec)	280
Sl. 14.:	Prvi dio Jagićeve autobiografije <i>Spomeni mojega života (1838.–1870.)</i> objavljen je u izdanju Srpske kraljevske akademije u Beogradu 1930.	344
Sl. 15.:	Dopisnica koju je Vatroslav Jagić poslao Milanu Begoviću 6. srpnja 1907. u Vrliku	352
Sl. 16.:	Jagićevo pismo Dragutinu Prohaski upućeno iz Beča 9. prosinca 1919. .	352

- Sl. 17.: Jagić s kolegama i studentima u Odesi godine 1873. 381
- Sl. 18.: Spomenik Vatroslavu Jagiću u Varaždinu – detalj
(izradio: J. Weiss) 381
- Sl. 19.: Pred rodnom kućom Vatroslava Jagića u Varaždinu 382
- Sl. 20.: Medalja s likom Vatroslava Jagića (izradio Želimir Janeš) 382
- Sl. 21.: Sudionici znanstvenoga skupa o V. Jagiću pred Gradskom
vijećnicom u Varaždinu 387
- Sl. 22.: Gradonačelnik Varaždina dr. sc. Ivan Čehok pozdravlja sudionike
znanstvenoga skupa 387
- Sl. 23.: Osmrtnica Vatroslava Jagića 388
- Sl. 24.: Sprovod V. Jagića u Varaždinu 388
- Sl. 25.: Jagićeve *Izabrane kraće spise* uredio je i članke sa stranih jezika
preveo Mihovil Kombol, a izdala Matica hrvatska u Zagrebu 1948. 394
- Sl. 26.: Prvo godište časopisa *Archiv für slavische Philologie* (Berlin, 1876.)
kojega je do 1920. uređivao Vatroslav Jagić 416
- Sl. 27.: Monografija Vatroslava Jagića *Život i rad Jurja Križanića*
objavila je JAZU u Zagrebu 1917. 452
- Sl. 28.: Prva sjednica Međunarodnoga znanstvenog skupa o V. Jagiću
održana je na Sveučilištu u Beču 457
- Sl. 29.: U predahu bečke sjednice znanstvenoga skupa 457
- Sl. 30.: Prof. dr. sc. Tihomil Maštrović i akademik Radoslav Katičić
u predahu bečke sjednice 458
- Sl. 31.: U predahu sjednice znanstvenoga skupa u Beču 458
- Sl. 32.: Predstavljanje *Zbornika o Milanu Rešetaru* u varaždinskoj Gradskoj
knjižnici 13. listopada 2005. (E. Fišer, T. Maštrović, S. Lipovčan) . 461
- Sl. 33.: Druga sjednica znanstvenoga skupa održana je u Varaždinu
14. listopada 2005. 461
- Sl. 34.: Vijenac na Jagićev grob u ime sudionika skupa položili su
T. Maštrović i E. Fišer 462
- Sl. 35.: Sudionici znanstvenoga skupa o V. Jagiću na izletu u Međimurju . 462
- Sl. 36.: Članke Vatroslava Jagića objavljene u časopisu *Književnik*, III.
(1866.) i Jagićevu *Historiju književnosti naroda hrvatskoga i
srbskoga* priredio je Slavko Ježić u izdanju JAZU godine 1953. . . 464
- Sl. 37.: Vatroslav Jagić u svom bečkom domu 472
- Sl. 38.: »Podsjetnik na život i djelo Vatroslava Jagića« – *Opširnost bez
površnosti* objavio je Stjepan Damjanović 1988., II. izd.: 2006. . . 476

N a p o m e n a

Uz radove uvrštene u *Zbornik o Vatroslavu Jagiću* potrebno je istaći da nekoliko referenata iz različitih razloga nisu stigli završiti svoje tekstove, premda su prijavili svoja priopćenja, a teme tih priopćenja prihvatio je Organizacijski odbor Međunarodnoga znanstvenog skupa o Vatroslavu Jagiću, što je najavljeno u *Programu skupa*, pa su i njihovi sažetci objavljeni u *Knjižici sažetaka*. Na taj je način, nažalost, u *Zborniku* izostalo nekoliko važnih motrišta na Jagićev stvaralački opus i na njegovo svekoliko situiranje u hrvatsku znanstvenu, književnu i kulturnu povjesnicu. Riječ je o priopćenjima što su ih za znanstveni skup o Vatroslavu Jagiću prijavili (navode se onim redom kojim su najavljeni u *Programu znanstvenoga skupa*): dr. sc. Jagoda Jurić-Kappel (Beč): *Jagić i Bosna (O Jagićevu razumijevanju glagoljice)*; dr. sc. Mijo Lončarić (Zagreb): *Jagić o kajkavštini*; prof. dr. sc. Milorad Stojević (Rijeka): *Vatroslav Jagić i Mihovil Kombaol*; dr. sc. Hrvojka Mihanović-Salopek (Zagreb): *Doprinos Vatroslava Jagića proučavanju hrvatske crkvene himnodije*; doc. dr. sc. Estela Banov Depope (Rijeka): *Vatroslav Jagić o suodnosima usmene i pismene književnosti*; prof. dr. sc. Sanda Ham (Osijek): *Jagić i zagrebačka filološka škola*; prof. dr. sc. Branka Brlenić-Vujić (Osijek): *Jagićeva slika Dunava–Dunaja*; mr. sc. Ružica Pšihistal (Osijek): *Jagić o »slovinskoj narodnoj poeziji«*; prof. dr. sc. Nikola Ivanišin (Zadar): *Korespondencija Vatroslava Jagića i Baltazara Bogišića (1866. – 1906.)*; dr. sc. Srećko Lipovčan (Zagreb): *Vatroslav Jagić i Zagreb*; dr. sc. Antonia Blasina Miseri (Gorizia): *Zanimanje prema opusu filologa Vatroslava Jagića na dosadašnjim znanstvenim skupovima*. Valja također istaći i to da su neki od navedenih sudionika nazočili znanstvenom skupu te pročitali sažete verzije svojih priopćenja na sjednicama održanim u Beču 1. listopada 2005., (J. Jurić-Kappel, M. Lončarić), te u Varaždinu 13. i 14. listopada 2005. (E. Banov Depope, S. Lipovčan, čime su dali zamjećeni prinos radu skupa.

Članak Ivana Pederina: *Pisma Vatroslava Jagića Louisu Legeru, Karelu Kadlecu i drugim praškim profesorima* napisan je nakon znanstvenog skupa o Jagiću, kao rezultat autorovih novijih arhivskih istraživanja u Pragu.

Svi znanstveni i stručni prilozima uvršteni u *Zbornik o Vatroslavu Jagiću* prošli su odgovarajući recezentski postupak tako da su napisane po dvije stručne recenzije za svaki od priloga, a provedena je UDK klasifikacija čime je udovoljeno standardima uređivanja znanstvenih izdanja.

Neke od slikovnih priloga u *Zborniku* ustupili su prof. dr. sc. Neven Budak, mr. sc. Ernest Fišer, doc. dr. sc. Ines Srdoč-Konestra i Ana Kapraljević na čemu im uredništvo zahvaljuje.

Stjepan Damjanović

**OPŠIRNOST
BEZ
POVRŠNOSTI**

**Podsjetnik na život i djelo
Vatroslava Jagića**

Zagreb 1988.

Sl. 38.: »Podsjetnik na život i djelo Vatroslava Jagića« – *Opširnost bez površnosti*
objavio je Stjepan Damjanović 1988., II. izd.: 2006.

Kazalo imena

A

ABICHT, R. 425
AĆIMOVIĆ, J. 43
AKIMOVA, A. O. 431
ALEKSANDAR I. KARAĐORĐEVIĆ, *kralj*
347
ALEKSANDAR II., *rus. car* 288, 347
ALEKSANDAR III., *rus. car* 347
ALEKSANDAR VII., *papa* 371
ALEKSANDAR VELIKI 409
ALEKSANDROV-POGAČNIK, Nina 89, 460,
469
ALFONS V. VELIKODUŠNI, *kralj* 152
AMFILOHIJ 124
ANDRÁSSYJEV 338
ANDREIS, Josip 419, 424, 426
ANDRIĆ, Ivo 328
ANDRIĆ, Nikola 45, 451
ANTOLJAK, Stjepan 140
ANTONIETTI, Josip 332
APOLODOR 409
APPEL, Charles 282
APPENDINI, Marija Franjo 38, 151, 233, 235
AQUILANO, Serafino 157
ARANZA, Josip 171, 172, 180
ARBUZOVA, Vladimirovna Irina 37, 38, 46, 71
ASBÓTH, Oskar 225, 418, 425
AUGUSTIN, *sveti* 375

B

BABIĆ, Ferdo 356, 364
BABIĆ, Stjepan 188, 210, 256, 260
BABIĆ, Vanda 301, 304, 306, 307, 312, 469
BABUKIĆ, Vjekoslav 38, 77, 215, 259, 363,
439, 440
BACALJA, Robert 353, 359, 361, 459, 460, 469
BACH, Aleksandar 62
BACON, Francis 191
BADALIĆ, Josip 413
BALOVIĆ, *obitelj* 306
BALOVIĆ, Julije 305, 307, 308

BALZAC, Honoré de 410
BAN, Matija 359
BANDULOVIĆ, Ivan 194
BANOV-DEPOPE, Estela 460, 469, 475
BARAKOVIĆ, Juraj 206, 301
BARTOLI GIULIO, Matteo 174, 175, 180
BAUER, Ante 391
BEGOVIĆ, Milan 345–352, 470
BEKER, Miroslav 156
BEKIĆ, Tomislav 313
BELIĆ, Aleksandar 114, 142, 245, 255, 257,
260, 391
BELOSTENAC, Ivan 361
BENEŠ 443, 444
BENNI, Titus 226
BERČIĆ, Ivan 26, 38, 50, 289
BERKOV, Pavel 82, 86
BERLICH, Ignaz 215
BERNANDIN Splicićanin 52, 428
BERNAR 256
BEZIĆ, Jerko 419, 420, 423, 424, 426, 427
BEZSONOV, Aleksevič Pëtr 73, 368, 369,
371, 377, 378
BIANKINI, Juraj 332
BIBIĆ, Gabrijela 361, 362
BIDER, G. 277
BIDER, H. 274
BIRNBAUM, Henrik 213, 214, 217, 219–225
BISMARCK, von Otto 336
BJELINSKI GRIGORJEVIĆ, Visarion 64, 65,
82, 353, 408
BLANC, André 298
BLASINA MISERI, Antonia 471, 475
BOBAN, Ljubo 367
BODJANSKI, Maximowitsch Ossip 42, 43
BOGDAN, Tomislav 153, 156, 164
BOGDANOVIĆ, David 98
BOGIŠIĆ, Baltazar (Baldo, Valtazar) 38, 43,
45, 285, 287, 290, 292, 301–303, 306–312,
318, 319, 329, 333–335, 337–339, 343,
401, 425, 431, 475
BOGIŠIĆ, Rafo 72, 149, 150, 154, 164, 283

BOGOVIĆ, Mirko 66, 356
 BOLLANDINA, Analecta 282
 BONITZ, Hermann 447
 BOPP, Franz 287, 335
 BOSANAC, Stjepan 71, 77, 410, 413
 BOŠKOVIĆ, Jovan 45
 BOŠKOVIĆ-STULLI, Maja 302, 304, 309, 312
 BOUZEREAU, Jöelle 286, 299
 BOYER, Paul 282
 BRANDT, S. 120
 BRATULIĆ, Josip 12, 21, 49, 149, 164, 330, 353, 365, 367, 377, 399, 400, 413, 455, 460, 463, 467, 468, 470
 BREŠIĆ, Vinko 242
 BREZOVAČKI, Tituš 422
 BRLENIĆ-VUJIĆ, Branka 470, 475
 BRLIĆ, Alojzije Ignjat 38, 233, 236
 BROCH, Olaf 172, 175, 180
 BROZ, Ivan 16, 19, 38, 43, 78, 113, 327
 BROZOVIĆ, Dalibor 114, 447
 BRÜCKNER, Alexandar 272
 BRUSINA, Spiridion 342
 BUČAR, Franjo 398, 413
 BUDAK, Neven 475
 BUDISAVLJEVIĆ, Bude 232, 240, 242
 BUDMANI, *obitelj* 42
 BUDMANI, Pero 39
 BULIĆ, Frane don 406
 BUNIĆ, Ivan 194
 BURGMANN, Karl 225, 226
 BURKHART, Dagmar 302, 312
 BUROVIĆ, Nikola 305
 BUSLAJEV 215, 216
 BUTORAC, Pavao 306, 308, 310, 312
 BUZOLIĆ, Stjepan 356

C

CARITEO, Benedetto 154, 157, 159
 CEJTLIN MIHAILOVNA, Relja 137, 139
 CERIBAŠIĆ, Naila 429
 CERVANTES SAAVEDRA, Miguel de 410
 CESAREC, August 163, 165
 CEZAR, Gaj Julije 409
 CHASALES, Philarèt 151
 CHODŽAK, Alexandra 285
 CIMINELLI, Serafino 157, 159
 COOK, Thomas 332

CRIJEVIĆ CERVA, Ilija 151
 CRNOJEVIĆ, Đurđe 140, 142, 147, 262
 CRUSOE, Robinson 354, 409, 437

Č

ČAČIĆ, I. 354
 ČAJKOVAC, Sigismund 391
 ČALE, Frano 158, 163, 164
 ČALE FELDMANN, Lada 299
 ČEHOK, Ivan 387, 456, 469
 ČELAKOVSKI, František 433
 ČRNČIĆ, Ivan 38, 49, 52, 53, 368, 450
 ČUKA, Jakov 332
 ČURČIN, Milan 45

Ć

ĆAVAR, Martina 99, 367, 368, 375, 447, 448, 460, 470
 ĆIPIKO, Ivo 375
 ĆIRIL, *biz. misionar* 121, 123–125, 131, 132, 399, 400, 412, 438

D

DAMJANOVIĆ, Stjepan 37, 40, 45, 71, 74, 118, 127, 129, 130, 147, 229, 242, 285, 287, 291, 299, 325, 353, 385, 413, 447, 459, 460, 469, 470, 476
 DANESIJ, Hervé 295
 DANIČIĆ, Đuro 16, 18–20, 23, 29, 43, 101, 149, 150, 165, 213, 239–242, 255, 258, 274, 319, 337, 338, 449
 DANILO, *knez* 141
 DANILO, Ivan 332
 DANTE, Alighieri 151, 159
 DARDELAS, L. 140
 DEANOVIĆ, Mirko 313
 DE COURTENAY, Baudouin 321
 DE GUISE, Louis 288
 DELBRÜCK, Berthold 218, 225, 226
 DELEHAYE, Hippolite 282
 DELLA BELLA, Ardelio 38, 238, 361
 DEMETER, Dimitrije 77, 107, 363
 DE MONTBEL, Guy 432
 DERŽAVIN, Gavril Romanovič 82, 86
 D'ESCLAVONIE, Georges 286, 287
 DESPOT, Loretana 234, 242
 DEŽELIĆ, Gjuro 356, 357

DEŽELIĆ, Velimir 401, 413
 DEŽMAN, Ivan (Ivaniš) 240, 355, 357, 359
 DIANESEVICH, Miklouus 418
 DIETERICH, Karl 173–175, 180
 DIETZ, Christian Friedrich 50, 152, 153
 DILLMANN, August Friedrich Christian 438
 DIMITROVIĆ, Nikola 73, 150, 165–167, 449
 DIVKOVIĆ, Matija 39, 194, 200
 DOBRILA, Juraj 332
 DOBROVSKY, Josip 14, 50, 89–91, 215, 216, 245, 251, 323
 DOLCI, Slade Sebastijan 38, 151
 DOLINER, Gorana 417, 427, 463, 471
 DOMENTIJAN, *kaluder* 245
 DONADINI, Ulderiko 375
 DONATH, Oskar 425
 D'ORANGE, Alain 286
 DOSTOJEVSKI, Mihajlovič Fjodor 322, 410
 DOŠEN, Vid 41, 62, 401, 407, 428
 DRAGOLJA, *pop* 135, 146
 DRAGOMANOV, Mihail Petrovič 267, 268, 270, 272
 DRAŠKOVIĆ, Juraj 38
 DREXLER, Branko; vidi: Vodnik, Branko
 DRŽIĆ, Džore 34, 57, 73, 149, 150, 151, 153–168, 194, 335, 339, 407, 449, 460
 DRŽIĆ, Marin 428
 DUKAT, Vladoje 418, 427
 DUKIĆ, Davor 46
 DÜRRIGL, Marija-Ana 427
 DUVAL, Valentin
 DZENDZELIVSKIJ, J. O. 275, 277

Đ

ĐORĐIĆ, Pera 225
 ĐORĐIĆ, Ignjat 38, 202, 208
 ĐORĐIĆ, Petar 130, 134, 146
 ĐURĐEVIĆ, Ignjat 39, 151
 ĐURKOVEČKI, Josip 233

E

ECKHARDT, Thorvi 119, 126, 127
 EITELBERGER-Edelberg, Rudolf von, *prof. umjetnosti* 398
 ERDELJANOVIĆ, Jovan 304

F

FABRIS, Antun 162

FALIŠEVAC, Dunja 2, 466
 FANCEV, Franjo 5, 7, 34, 397, 403, 414, 451
 FAVRE, Jules 331
 FEAR 281, 299
 FERJANČIĆ, Božidar 254, 262
 FILIĆ, Krešimir 46, 379, 380, 383–386, 389–393, 414, 447, 459
 FILIPOVIĆ, Ivan 354, 361
 FILIPOVIĆ, Josip 432
 FILIPOVIĆ, Rudolf 367, 377
 FILIPPO, Eduardo de 442
 FINKIELKRAUT, Alain 298
 FIŠER, Ernest 2, 379, 380, 456, 459, 461, 462, 463, 466, 469
 FLAKER, Aleksandar 82, 158, 165, 166, 228, 329, 427
 FONVIZIN, Denis Ivanovič 82, 86
 FORTUNATOV, F. Filipp 321
 FRANGEŠ, Ivo 228, 329, 427
 FRANIČEVIĆ, Marin 157, 160, 162, 164, 185, 229, 325, 326, 329, 412
 FRANKO, Andrija 272, 275
 FRANKO, Ivan 265–280, 350, 459
 FRANKOPAN, Krsto Fran 94, 185, 189, 197, 204, 301, 333

G

GAČEV, Grigorij 83, 86
 GADŽANOV, G. Dimitr 176, 177, 180
 GAJ, Ljudevit 38, 74, 77, 90, 237, 265, 289, 356, 363, 364
 GALAHOV, A. 85, 87
 GALENKO, I. G. 277
 GAMILLSCHEG, Ernst 178
 GARAŠANIN, Ilija 289
 GARDTHAUSEN, V. 122, 124
 GAVAZZI, Milovan 420
 GEBAUER, Jan 321, 440, 441
 GEITLER, Lavoslav 49, 50, 287, 419, 426
 GEITLER, Leopold 38, 39, 119, 124, 127
 GELLI, Giovanni Battista 162, 163
 GEORGIJEVIĆ-ĐORĐEVIĆ, Bartolomej 38, 39, 42
 G'FRÖRER, August Friedrich 332
 GJALSKI, Ksaver Šandor 357, 364, 365
 GJERIĆ, Vaso 454
 GLAVINIĆ, Franjo 39
 GLUŠICA, Rajka 253, 260

GOETHE, Wolfgang 61, 248
 GOL'BERG L'VOVIČ, Aleksandr 367, 368, 377
 GOLENIŠČEV-KUTUZOV, Ilja Nikolajevič 302, 303, 312
 GOLEŠOV, Jan 431
 GOLOVACKI, Jakov F. 267
 GOLUB, Ivan 367, 373, 376, 377, 427
 GRAETZ-WINDISCH, Alfred 443, 444
 GRANSTREM, E. E. 126, 127
 GRAUX, Henri 282
 GRBELJA, Josip 312
 GRÉGOIRE, Henri 282
 GREKOV, Dmitrievič Boris 271
 GRGUR VII., *papa* 140, 141
 GRIBOJEDOV, Aleksandar Sergejevič 410
 GRIGOR(IJE) / GLIGORIJE, *đak (dijak)* 142
 GRIGOROVIČ, I. Viktor 53, 123, 129, 130
 GRIMM, Jakob 50, 216, 248
 GRIVEC, Franc 374, 377
 GROSS, Mirjana 101, 105–108, 114, 317, 329, 333, 396, 414
 GROT, Jakov 86
 GROZNI, Ivan 84
 GRŠKOVIĆ, Ivan 50
 GRUBIŠIĆ, Klement 38
 GRUIĆ 285
 GRUŠEVSKYJ, Mihajlo 268, 275
 GRŽETIĆ, Joso 356
 GUKOVSKIJ, Grigorij 82, 86
 GUNDULIĆ, Ivan 39, 59, 82, 194, 305, 310, 439
 GÜNTHER, Kurt 425
 GYC', M. 271, 277

H

HAAS, *braća* 52
 HABDELIĆ, Juraj 42, 195, 417, 418, 426, 427, 429, 430
 HAFNER, Stanislavus 169, 181
 HAJNAL, Martin 418, 419, 425
 HALANSKIJ, M. 302, 312
 HALER, Albert 5, 7
 HAM, Sanda 242, 470, 475
 HAMM, Josip 28, 130, 135, 139, 146, 153, 157, 164, 255, 260, 272, 278, 282, 299,

380, 395, 397, 399, 400, 402, 403, 412, 414, 453
 HANKA, Václav 289, 439, 440
 HANNICK, Christian 419
 HARAMBAŠIĆ, August 411
 HATTALLA, Matin 215, 216, 433
 HAULIK, Juraj 332, 342
 HÉDÉRVÁRY, Khuen, *ban* 113, 114, 347, 389, 403
 HEGER, Henrik 298
 HEKTOROVIĆ, Petar 156, 206, 301–303, 421
 HERCIGONJA, Eduard 25, 26, 31, 39, 46, 74, 92, 93, 117, 127, 414, 427
 HERDER, Johann Gottfried 50, 97
 HERGEŠIĆ, Ivo 158
 HEVROLIMOVA, Maksimovna Viktorija 431
 HIRT, Hermann 172, 175, 180, 181
 HOFFMAN, *prof.* 447
 HOFMAN, P. 354
 HOMER 61
 HORACIJE, Kvint 191
 HORVAT, Rudolf 333
 HRUPAČKI, Katica, *rođ. Kraljek* 380
 HUMBOLT, Wilhelm Freiherr von 231
 HUS, Jan 431

I

IČEVIĆ, Dušan 254, 261
 ILIĆ, Vojislav 348
 IVAN, *evanđelist* 53
 IVANIŠIN, Nikola 333, 431, 470, 475
 IVANOV, Ive 304
 IVANOVNA, Ana, *rus. carica* 84
 IVEKOVIĆ, Franjo 16, 19, 78, 113, 327
 IVIĆ, Pavle 113, 146, 253, 261
 IVŠIĆ, Stjepan 257, 391, 402, 414

J

JADART, H. 289
 JAGIĆ, Alojzija (Lojzika) 383, 451
 JAGIĆ, Amalija (Malčika) 383
 JAGIĆ, Ana, *rođ. Kraljek* 380, 383, 385, 447
 JAGIĆ, Dragutin (Karlek) 383, 392
 JAGIĆ, Ivan (Cenek) 104, 106, 319, 320, 383
 JAGIĆ, Jelka 239, 319
 JAGIĆ, Nikola 320

- JAGIĆ, Sidonija, rođ. Struppi 239, 286, 318, 322, 380, 386, 398, 396, 451
 JAGIĆ, Stanka 319
 JAGIĆ, Vinko 380, 396, 447
 JAGODITSCH, Rudolf 298, 299
 JAIĆ, Marijan 423
 JAKIĆ, Ante 52, 60, 225, 242
 JAKÓBIEC, Marian 269, 273, 278
 JAMBREŠIĆ, Andrija 38, 361
 JAMBREŠIĆ KIRIN, Renata 281, 299
 JANEŠ, Želimir 382
 JELAČIĆ, F. 391
 JELAČIĆ, Josip, *ban* 63, 259, 317, 318, 331, 333, 355, 400, 432, 443, 444
 JELČIĆ, Dubravko 325, 459, 469
 JERONIM, *crkveni učitelj i pisac* 122
 JEŽIĆ, Slavko 5, 7, 25, 26, 30, 34, 154, 359, 464
 JIREČEK, Hermenegild 436
 JIREČEK, Konstantin 161, 269, 321, 433, 436, 437, 454
 JOKL, Norbert 177, 178, 180, 181
 JONIN, Konstantin 338
 JONKE, Ljudevit 240, 242, 313
 JORDAN, Ch. J. 233
 JORGOVANIĆ, Flieger Rikard 332
 JOSIP II. 332
 JOVANOVIĆ, Stjepan 432
 JOYCE, James 327
 JUKIĆ, Franjo Ivan *fra* 38, 332
 JUNG, A. V. 410
 JUNKOVIĆ, Zvonimir 257
 JURAJ, *iz Slavonije* (Georgius de Sclavonia) 286, 297, 299
 JURIĆ-KAPPEL, Jagoda 455, 467, 475
 JURIŠIĆ, KARLO *fra* 304, 312
 JURJEVIĆ, Ignjat; vidi: ĐURĐEVIĆ, Ignjat
 JURKOVIĆ, Janko 239, 333
- K**
- KAČIĆ-MIOŠIĆ, Andrija 38, 340, 409
 KADLEC, Karel 427, 441–444, 475
 KALLAY, Benjamin 389
 KALUŽNJACKIJ, Emilian 118, 127
 KANTAK 403
 KANTEMIR, Antioh Dmitrijevič 84
 KAPNIST, V. 82
 KAPPERS, Siegfried 425
 KAPRALJEVIĆ, Ana 455, 475
 KARADŽIĆ, Vuk Stefanović 14, 16, 17–20, 22, 23, 41–44, 91, 103, 104, 107, 108, 195, 199, 200, 205, 213, 245–263, 274, 327, 448, 459, 469
 KARAMAN 108
 KARAMAZIN, Nikolaj Mihajlovič 82, 84, 85, 87
 KARÁSEK, Josef 172, 180
 KARSKIJ, Evfimij Fedorovič 122, 127
 KAŠIĆ, Bartol 39, 42, 165, 194, 232, 234, 361
 KATALINIĆ, Vjera 427
 KATANČIĆ, Petar Matija 39, 207, 234
 KATARINA II., *rus. carica* 84, 87, 409
 KATIČIĆ, Radoslav 11, 13, 14, 21, 25, 115, 154, 169, 181, 191, 210, 231, 233, 234, 242, 325, 345, 377, 417, 429, 430, 447, 448, 453, 455, 456, 458, 463, 466–469
 KAZNAČIĆ, August Ivan 39, 149, 150, 165, 449
 KEKEZ, Josip 301, 303, 305, 309, 312
 KISILEVSKI, K. 267, 276, 277
 KLAIĆ, Vjekoslav 337
 KLARIĆ, Gjuro 356, 359
 KLIMENT OHRIDSKI, *crkveni pisac* 52
 KLOSS, Edda 453
 KNIEWALD, Dragutin 427
 KOBYLJANSKI, Olga 275
 KOGOJ-KAPETANIĆ, Breda 95, 151, 162, 164, 395, 414
 KÖHLER, Reinhold 413
 KOLENIĆ, Ljiljana 185–187, 190, 196, 210, 456, 467
 KOLLÁR, Jan 90, 97, 102, 265, 277
 KOLUMBIĆ, Nikica 2, 25, 421, 427, 456, 466–468
 KOMBOL, Mihovil 5, 15–19, 21, 26, 29, 30, 34, 54, 94, 115, 154, 156–160, 162, 164, 166, 210, 242, 312, 325, 326, 329, 400, 410, 412, 414, 448, 454, 469, 475
 KONESKI, Blaž 135
 KONSTANTIN ĆIRIL; vidi: Ćiril
 KONSTANTIN VII. PORFIROGENET, *biz. car* 254, 256
 KOPITAR, Bartolomej 50, 51, 169, 182, 183
 KOPITAR, Jernej 12–14, 20, 22, 89–91, 104, 107, 108, 123, 245, 248, 251, 253, 256, 259, 260, 263, 268

- KORABLEV, Vit'ku Nikolaj 98, 269, 277
 KORNIG, Franz 233
 KORŽINEK, *prof.* 58, 109
 KOSIĆ, Ivan 471
 KOSSUTH, Lajos 331
 KOSTIĆ, Josip 232, 238, 239
 KOSTOMAROV, Grigor'evič Vitalij 137, 146
 KOSTOMAROV, Mykola 267
 KOSTRENČIĆ, Ivan 94, 285
 KOŠUTIĆ-BROZOVIĆ, Nevenka 395, 404, 460, 470
 KOVAČEVIĆ, D. 160
 KOVAČEVIĆ, Zlata 391
 KOVAČIĆ, Ante 422
 KOŽIČIĆ BENJA, Šimun 103, 110
 KRAJAČEVIĆ (Sartorius), Nikola 418, 419, 425
 KRALJEK, Ivan 380, 383
 KRALJEVIĆ, Miroslav 66, 354
 KRASIŃSKI, grof Zigmund 64, 412
 KRAVAR, Zoran 154, 157, 164
 KRAVČENJUK, O. 268, 270, 272, 275, 277
 KREK, Grgur 333
 KREKOVIĆ, Petar 154, 155, 161, 165
 KRESTIĆ, Đ. Vasilije 102, 115, 281
 KRETSCHMER, Paul 172, 175, 177, 180
 KRILOV, Ivan Andrejevič 81
 KRISTIJANOVIĆ, Ignac 39, 188, 210, 233
 KRIŽANIĆ, Gašpar 369
 KRIŽANIĆ, Juraj 39, 42, 57, 73, 84, 185, 186, 192, 197, 201, 203, 205, 209, 337, 367–378, 404, 417, 419, 424, 425, 427, 429, 430, 451, 452, 460, 463, 470
 KRIŽANIĆ, Suzana, rođ. Oršić Slavetički 369
 KRLEŽA, Miroslav 102, 337, 375–377
 KRUMBACHER, Karl 270
 KRUŠALIN 308
 KUHAČ, Ksaver Franjo 421, 428
 KUKULJEVIĆ, Sakeinski Ivan 26, 57, 59, 65, 74, 89, 102, 104, 106, 107, 149, 165, 188, 301, 307, 319, 332, 335, 336, 341, 342, 349, 355, 359, 368, 375
 KULAKOVSKI, Andrejevič Platon 77
 KURCIJE, Ruf 409
 KURELAC, Fran 16, 17, 39, 42, 44, 90, 161, 185, 189, 196, 202–205, 207, 229–232, 235–240, 242, 244, 456
 KUZMANIĆ, Ante 39, 235, 237
 KVAPIL, Miroslav 58, 59, 75, 98, 107–111, 414
 KVATERNIK, Slavko 107
 KVINTILIJAN, Marko Fabije 191
- L**
- LALEVIĆ, Miodrag 302, 309, 312
 LAMANSKIJ, Ivanovič Vladimir 321
 LAMBERTZ, Maximilian 177, 178, 180
 LANOSOVIĆ, Marijan 39, 41
 LAUER, Reinhard 81–84, 87, 456, 459, 468, 469
 LAVROV, Petr Aleksejevič 118, 122, 127, 267
 LEFEBVRE, Henri 298
 LEGER, Marie Paul Louis 282–294, 296–300, 406, 413, 431, 433, 434, 444, 460, 475
 LE GOFF, Jacques 298
 LEHMANN, Paul 120
 LEJEUNE, Philippe 315, 316, 324
 LENJIN, Vladimir Iljič (pravo ime Uljanov) 82
 LESKIEN, August 401
 LETO, Maria Rita 315, 470
 LEVAKOVIĆ, Rafael 108, 419, 423, 428
 LIHAČOV, P. N. 122
 LIPOVČAN, Srećko 97, 109, 112, 460, 461, 463, 467, 470, 475
 LISINSKI, Vatroslav 332
 LIVADIĆ (WIESNER), Branimir 364, 366
 LOBMEIER 354
 LOMONOSOV, Mihail Vasiljevič 82, 84
 LONČARIĆ, Mijo 456, 467, 475
 LOPAŠIĆ, Stjepko Lj. 356
 ŁOŚ, Jan 289, 299
 LOUIS; vidi: Luj
 LOVRO, *fra.* 256
 LÖWENFELD, Raphael 413
 ŁOWMIAŃSKI, Henryk 257, 261
 LOZIĆ, Vinko 208
 LOZOVINA, Vinko 34, 156, 165
 LUCIĆ, Ivan 39, 155
 LUČIĆ-LUCIUS, Ivan 101
 LUJ XIII., *franc. kralj* 288
 LUJ XIV., *franc. kralj* 288, 419, 428
 LUKA, *evandelist* 53
 LUKŠIĆ, Abel 243

LUNAČEK, Vladimir 364

LJ

LJUBIĆ, Šime 28, 29, 34, 35, 39, 58, 61, 66,
67, 69, 91, 93, 332, 339–343, 353, 360,
364, 425

LJUBINKOVIĆ, Nenad 303, 312

LJUBIŠA, Stjepan 355, 359

M

MAGRO, Mate 304

MAJAR, Matija 335

MAJER-BOBETKO, Sanja 428

MAJIĆ, Dragoljub 137, 146

MAKSIMOVIĆ, M. 267

MAŁECKI, Antoni 216

MALIĆ, Dragica 428

MARETIĆ, Tomo 15–19, 39, 112, 113, 213,
214, 226, 237, 240, 242, 302, 312, 327, 403

MARIĆ 355

MARIJA TEREZIJA 332

MARIJANOVIĆ, Stanislav 2, 466

MARINOVIĆ SKADRANIN, Stefan 247

MARJANOVIĆ, Luka 60

MARKO, *evanđelist* 53

MARKOVIĆ, Franjo 327, 331, 333, 359, 386,
402

MAROEVIĆ, Tonko 376, 377

MAROŠEVIĆ, Grozdana 429

MARTIĆ, Grgo *fra* 332

MARTINAC, *pop* 234

MARTINIĆ, Jerko 420

MARTINOVIĆ, Ljubiša

MARTINOVIĆ, Marko 310

MARTINOVIĆ, Sava 359

MARULIĆ, Marko 28, 34, 57, 149, 150, 155,
156, 160, 161, 165, 208, 407, 449

MASARYK, Garrigue Tomaš 443, 444

MAŠTROVIĆ, Tihomil 2, 8, 71, 76, 115, 158,
159, 166, 181, 210, 384, 390, 421, 427,
428, 448, 453, 455, 456, 458, 461, 462,
463, 466–468

MATAS, Konstantin Ante *fra* 332

MATASOVIĆ, Ranko 260

MATEJ, *evanđelist* 53, 130

MATEŠIN, Ante 304

MATIĆ, Tomo 5, 421, 426–428

MATIJEVIĆ, Josip 233

MAURY, Evelyne 284

MAVRIČ 437

MAZAROVIĆ, Krsto 301, 305, 306, 308, 309

MAZON, André 282, 296

MAŽURANIĆ, Antun 39, 58, 77, 235, 363

MAŽURANIĆ, Ivan 16, 39, 59, 62, 64–66, 74,
77, 114, 188, 230, 245, 261, 331, 336, 354,
363, 404, 439, 440

MAŽURANIĆ, Vladimir 285

MEDEN, Ivan 345

MEDICI, Lorenzo 162, 163

MEDINI, Milorad 33, 45, 155, 165

MEILLET, Antoine 226, 283, 298, 300, 460

MEISTER, Richard 169, 170, 180, 181

MELJNIKOVA, P. G. 431

MENČETIĆ Vlahović, Šiško 34, 57, 73, 149–151,
153–161, 165–168, 335, 339, 407, 449,
460

MESIĆ, Matija 331, 333, 404

MEŠTROVIĆ, Ivan 48, 328

METOD, *biz. misionar* 399, 400, 412, 438

MIČIĆ, Jure 304

MIHALJEVIĆ, Milan 427

MIHANOVIĆ, Antun 39, 50, 130, 288

MIHANOVIĆ-SALOPEK, Hrvojka 469, 475

MIJATOVIĆ, Čedomil 40, 46

MIJOVIĆ, Pavle 140

MIKALJA, Jakov 15, 39, 42, 195, 226, 361,
426, 429

MIKLOŠIĆ, Franc 5, 12, 13, 17, 20, 22, 44,
45, 50–53, 57, 89–91, 103–105, 107, 108,
124, 130, 169, 182, 183, 213, 215–225,
229, 240, 267, 268, 291, 301, 303, 306,
307, 312, 313, 317, 318, 323, 338, 342,
343, 345, 384, 389, 397, 398, 401, 402,
422, 447, 448

MIKLOUŠIĆ, Tomaš 43

MILČETIĆ, Ivan 5, 39, 374, 377, 383–385,
389, 390, 392, 403, 419, 421, 426, 451,
455

MILETIĆ, Ljubomir 171–173, 175, 176, 180

MILOŠEVIĆ, Miloš 308, 313

MINISSI, Nullo 228, 329, 427

MIROSLAV, *humski knez* 134

MIŠKATOVIĆ, Mijat 319, 361

MITHRIDATES, Gesner Konrad 39
 MLADENović, Aleksandar 253, 261
 MOGUŠ, Milan 188, 210, 233, 242, 257, 261
 MOMMSEN, Theodor 341
 MOROZOV, Aleksandr 82, 198
 MOSTARKIĆ, Snježana 384, 390
 MRAZOVIĆ, Matija 102
 MRKALJ, Sava 41, 249
 MRNAVIĆ, Tomko 256
 MUKA, Arnošt 433
 MURKO, Matija 45, 153, 165, 176–178, 180,
 181, 302, 313, 391
 MUSSAFIA, Adolfo 152
 MUŠICKI, Lukijan 41, 249

N

NACHTIGAL, Rajko 272, 273, 278
 NAGY, Josip 418, 425, 428
 NAKIĆENović, Sava Pop 304
 NALJEŠKOVIĆ, Nikola 150, 165, 449
 NAPOLEON I. BONAPARTE 332
 NAPOLEON III., *franc. car* 330
 NEBESKY, Vaclav 436
 NEDIĆ, Vladan 45, 302, 309, 313
 NEHRING, Wladislaus 418, 426
 NEMANJA, Stefan, *srp. kralj* 134, 140
 NEMANJIĆI, *dinastija* 140
 NEMANJIĆ, Sava 245
 NEMEC, Krešimir 354
 NEWEKLOVSKY, Gerhard 453, 455, 467
 NIKČEVIĆ, Milorad 129, 131, 132, 135, 140,
 301, 304, 305, 309, 313, 460, 470
 NIKČEVIĆ, P. Vojislav 132, 134, 135, 137,
 139–142, 144, 146, 147, 245, 247, 254,
 256–258, 260–262, 313, 459, 469
 NIKOLA I., *rus. car* 347
 NIKOLIĆ, Ferdo 391
 NIKOLIĆ, Svetozar 130, 131, 146
 NIKOLIĆ, Vladimir 356
 NIKON, *patrijarh* 372
 NOVAK, Slobodan Prosperov 159, 165
 NOVAK, Vjenceslav 428
 NOVAKOVIĆ, Stojan 45, 91, 93, 94, 240,
 281, 303, 338, 339, 441, 442
 NOVAKOVIĆ-STEFANOVIĆ, Nevenka 139,
 146
 NOVIKOV 82

O

OBLAK, Vatroslav 321
 OBRADOVIĆ, Dositej 18, 111, 185, 186, 197,
 206–208, 245, 247, 249, 252
 ODAVIĆ, Milan 138
 OGONOVSKIJ, Omeljan 267, 270
 OGRIZOVIĆ, Milan 375
 OKRUGIĆ, Sriemac Ilija 65, 356
 ORBINI, Mavro 39, 252
 OSTOJIĆ, Tihomir 45
 OVIDIJE, Publije Nazon 409
 OŽEGOVIĆ, Metel 468

P

PACEL, Vinko 225, 229–232, 242–244, 319,
 456
 PALACKÝ, František 437
 PALATIN, G. 118
 PALMOTIĆ, Junije 39, 194
 PANKEVIĆ, Artemovič Ivan 273
 PANTELIĆ, Marija 428
 PANTIĆ, Miroslav 302, 303, 309, 312
 PANJKO, T. I. 266
 PAPLONSKI, J. 289
 PARČIĆ, Dragutin 39
 PARIS, Gaston 25, 30, 399
 PARTAŠ, Josip 245
 PASARIĆ, Josip 214, 226, 401, 403, 414
 PASCAL, Roy 317
 PASTERNAK, František 289, 391
 PATER, Adolf 433
 PAVAO, *apostol* 441
 PAVEŠKOVIĆ, Antun 345, 470
 PAVIĆ, Armin 113, 303, 338
 PAVIĆ, Radovan 367
 PAVLIČIĆ, Pavao 163, 165
 PAVLINOVIĆ, Mihovil 16, 332, 355, 356,
 359
 PAVLOVIĆ, Milivoj 138
 PAVLOVIĆ 256
 PAZMANY, Peter 331
 PEDERIN, Ivan 154, 165, 329–332, 334, 336–339,
 342, 431, 432, 463, 470
 PEKMEZI, Derd 172, 180
 PELECINI 282
 PÉROT, G. 283

- PETAR, *apostol* 441
 PETAR VELIKI., *rus. car* 84, 409, 411
 PETIT, Louis 283
 PETRARCA, Francisco 151–157, 159, 160
 PETRETIĆ, Petar, *biskup* 418, 419, 425
 PETROVIĆ, Svetozar 162, 165
 PETROVIĆ NJEGOŠ, Petar 138, 139, 146, 253, 258, 262, 359
 PETROVSKIJ, Petrovič Memnon 74, 82, 83, 302, 450
 PICCHIO, Riccardo 228, 329, 427
 PILEPIĆ, Fran(jo) 230, 240, 241, 243, 244
 PIPIN, Nikolajewitsch Alexandar 66, 321
 PLAMENAC, Dragan 424, 428
 PLAUT, Tit Makcije 73, 162–164, 166, 167
 PODGAJSKI, Vjenceslav 391
 POGAČNIK, Jože 90
 POGODIN, L. Aleksandr 37
 POPOVIĆ, Pavle 45, 98
 POSTELLUS (POSTELA), G. 39, 118, 123
 POTREBNJA, Atanasevič Aleksandr 213, 215–217, 219–221, 223, 225, 321
 POTREBNJA, O. 267
 POVRZANOVIĆ, Maja 299
 PRANJIC, Krunoslav 158, 165, 166
 PRANJKOVIĆ, Ivo 231, 242, 243
 PRATIQUE, École 282
 PRELOG, Milan 98
 PRERADOVIĆ, Petar 59, 62, 66, 74–76, 105
 PREŠERN, Franc 38
 PRICA, Ines 299
 PROFIRJEV, I. 85, 87
 PROHASKA, Dragutin 5, 45, 77, 210, 364
 PROKESCH, Anton von, *barun* 330
 PRŽEMYSLAV, *kralj* 269
 PŠIHISTAL, Ružica 470, 475
 PUCIĆ, Orsat (Medo) 103, 355
 PUFFENDORF, Samuel 411
 PULKAVE, Pribik 431
 PUSIĆ, Eugen 367
 PUŠKIN, Aleksandr Sergejevič 76, 82, 83, 411–413
- R**
- RAČKI, Franjo 27, 93, 45, 49, 50, 52, 53, 55, 59, 60, 71, 89, 102, 103, 110, 230, 241, 244, 255, 281, 282, 285, 319–321, 329, 331–333, 335, 337–341, 383, 389, 402–404, 433, 443, 444, 448, 450, 456
- RADAUŠ, Vanja 376
 RADIČEVIĆ, Branko 258
 RADIĆ, Franjo 428
 RADIĆ, Ignacije 423, 428
 RADIŠČEV, Aleksandr Nikolajevič 82
 RADOJE, *dijak* 142
 RADOSLAV, *srp. kralj* 140
 RAJNHARD, A. 87
 RAKOVAC, Dragutin 74
 RAMMELMEYER, Alfred 81, 82
 RAMOVŠ, Fran 257
 RANGER, Ivan 463
 RANJINA, Dinko 157, 164
 RANJINA, Nikša 155–159, 166, 428
 RATKOVIĆ, Milan 433
 RAUCH, Levin 114, 320, 333, 335, 386
 REDLICH, Josef 330
 REICHELTEL 425
 REINHOLT, Alexander von 85
 RELJKOVIĆ, Matija Antun 39, 41, 188, 210, 265, 417, 426, 429, 430
 REŠETAR, *obitelj* 384
 REŠETAR, Milan 5, 41, 78, 91, 98, 99, 105, 115, 153, 154, 158, 159, 165, 166, 171, 172, 174, 176, 180, 181, 315, 319, 324, 364, 366, 380, 384, 390, 426–428, 453, 468
 REŠETAR, Stanka 380, 384, 390
 REZZE, Erkule
 RIEGER, I. Franz 58, 98
 RODIĆ, Gavriilo *barun* 432
 RORAUER, Julije 356
 ROSMINI, Antonio 332
 ROTKOVIĆ, Radoslav 134, 135, 136, 140, 144, 146, 309, 313
- S**
- SALTIKOV-ŠČEDRIN, Mihail Jevgrafovič 410
 SAMARDŽIJA, Marko 113–115
 SANADER, Ivo 367, 377
 SANART, Emile 283
 SANNAZARO, Jacopo 421, 426
 SAPUNAR, Andrea 463, 466
 SCHAEKEN, Joseph 419
 SCHIFF, Theodor 339
 SCHILLER, Friedrich 61, 356

- SCHMIDT, H. 425
 SCHMIDT, Paul 426
 SCHWARZWOLF, Jürgen 39
 SEDLNITZKY, Josef *grof* 329
 SEINER, Franz 179
 SENJKOVIĆ, Reana 299
 SEVERJANOV, Sergej 55
 SHAW, Bernard 327
 SIEGEL 441
 SILVESTRE, Balthasar Joseph 288
 SIMEON, Rikard 249, 262
 SKERLIĆ, Jovan 45, 348
 SKOK, Petar 26, 30, 165, 177, 180, 243, 264, 281, 282, 299, 303, 313, 380, 395, 399, 401, 412, 414
 SLAMNIG, Ivan 157–159, 162, 165, 166
 SOBOLEVSKIJ, Ivanovič Aleksej 122, 289
 SOERENSEN, Asmus 302, 312
 SOKOL, Bernardin 428
 SOVIĆ, Matej 39
 SPASOVIĆ, Danilovič Vladimir 66
 SPERANSKIJ, Nestorovič Mihail 407, 414
 SRDOČ-KONESTRA, Ines 149, 151, 152, 157, 469, 475
 SREZNJEVSKI, Ivanovič Ismail 27, 42, 44, 46, 50, 122, 124, 238, 282, 319, 321, 335, 386, 401, 448
 SRKULJ, Stjepan 391, 404, 414
 STACKELBERG, Jürgen von 83, 87
 STAMAĆ, Truda 447, 460, 470
 STANOJEVIĆ, Stanoje 245
 STARČEVIĆ, Ante 332, 361
 STARČEVIĆ, David 63, 333, 401
 STARČEVIĆ, Šime 106, 107, 233, 235
 STASOV, V. 341
 STEFANOVIĆ, Vuk Karadžić; *vidi*: Karadžić, Vuk Stefanović
 STEIĆ 195
 STEINER, Marijan 427
 STEVANOVIĆ, Mihailo 137, 138, 146, 253, 262
 STIJOVIĆ, Svetozar 136, 146
 STIPČEVIĆ, Ennio 427, 428
 STJEPAN, *sveti* 339
 STOJAČKOVIĆ 110
 STOJANOVIĆ, Ljubomir 252, 256, 257, 259, 262
 STOJANOVIĆ, Zoran 253, 261
 STOJEVIĆ, Milorad 469, 475
 STOLAC, Diana 192, 210, 229, 232, 234, 243, 456, 467
 STOOS, Pavao 74, 332
 STRATIMIROVIĆ, *vladika* 41
 STROSSMAYER, Juraj Josip 102, 255, 259, 285, 319, 332, 334, 341, 383, 443, 444, 448
 STRUPPI, A. 447
 STRUPPI, Viktor 386
 STRZYGOWSKI, Josef 174, 175, 181
 STUDYNSKI, Kirill 270, 272, 273, 277
 STULLI, Joakim 39, 195, 233
 SUBAK, Julius 176, 177, 180
 SUMAROKOV, Alekdandr Petrovič 84–86
 SUPIČIĆ, Ivan 367
 SVETIĆ 201
 SVJENCICKYJ, I. 267
 SYDORČUK, T. 268, 278
- Š
- ŠAFARIĆ, Pavel Josef 12–14, 17, 28, 52, 53, 58, 89, 104, 109, 110, 123, 245, 251, 252, 259, 263, 265
 ŠAHMATOV, Aleksandrovič Aleksej 37, 268, 271, 321
 ŠAMBER, Vojtěh Alois 433
 ŠARINIĆ, Josip 115
 ŠČEPKIN, Nikolaevič Vjačeslav 55, 122
 ŠENOA, August 16, 63, 65, 66, 285, 333, 334, 337, 342, 354, 356, 357, 359, 360, 365, 366, 386, 460
 ŠEVČENKO, Taras Grygorovyč 270, 275
 ŠEVIREV, Stepan 84
 ŠICEL, Miroslav 2, 57, 79, 455, 466, 468, 469
 ŠIDAK, Jaroslav 367, 368, 377, 432
 ŠILOBOD-BOLŠIĆ, Mihael 427
 ŠIMUNDIĆ, Mate 247, 262
 ŠIMUNDŽA, Drago 433
 ŠIROLA, Božidar 419, 420, 423, 424, 429
 ŠIŠAK, Marinko 2, 463, 466
 ŠIŠIĆ, Ferdo 234, 243
 ŠIŠMANOV, I. 289, 299
 ŠKARIĆ, Ivo 2, 466
 ŠKRIVANIĆ, A. Gavro 139, 146
 ŠLJAPKIN, Aleksandrovič Ilyja 122
 ŠOJAT, Olga 427
 ŠOKČEVIĆ, Josip *ban* 330

ŠPRALJA, Izak 424, 429
 ŠPUN, Nikola 359
 ŠREPEL, Milivoj 39, 43, 162, 362
 ŠTEFANIĆ, Vjekoslav 26, 119, 127, 420
 ŠTITNEHO 437
 ŠUGAR, Šime 355
 ŠULEK, Bogoslav 39, 43, 235, 237, 242,
 252–258
 ŠURMIN, Đuro 45, 75, 77, 360–362
 ŠVAGEL, Ivan 391
 ŠVELEC, Franjo 149, 163, 165, 455

T

TAFRA, Branka 243
 TAYLOR, Isaac 124
 TEBALDEO, Antonio 157, 159
 TERŽIĆ, Luka 196
 TEŠIĆ, Milosav 138, 146
 THOEMMEL, von Gustav 338
 THÓMY 437
 TIBLJAŠ, Verena 192, 210
 TIHONRAVOV, Sawich Nikolai 122
 TINJANOV, Jurij 82
 TODOROVSKI, Gane 299
 TOLSTOJ, Lav Nikolajevič 410, 411, 413,
 440
 TOMAJA, E. 356
 TOMASOVIĆ, Mirko 158, 159, 166
 TOMIĆ, Janko 354
 TOMIĆ, Josip Eugen 66
 TORBAR, Josip 57, 71, 230, 255, 319, 329,
 331, 333, 448
 TORBARINA, Josip 156, 158, 159, 166
 TOŠOVIĆ, Branko 213, 456, 467
 TRAUBE, Ludwig 127
 TREDJAKOVSKI, Vasilij 84
 TREPPEREL, Jean 286
 TRLAJIĆ, Gligorije 41
 TRNSKI, Ivan 65, 66, 76, 356
 TRUBAR, Primož 14, 251, 256
 TRUBER, Primus; vidi: Trubar, Primož
 TSCHIŽEWSKIJ, Dmitrij 82
 TUKSAR, Stanislav 424, 429
 TURGENJEV, Ivan Sergejevič 410
 TURK, Marija 243

U

UŠENIČNIK 391
 UVAROV, *grof* 341
 UŽAREVIĆ, Josip 226

V

VAHLEN, Johannes 162
 VAILLANT, André 288, 299
 VAJS, Janez 50, 119, 127, 388, 417, 420,
 422–430
 VALDEC, Rudolf 280
 VALDEC, Stjepan 380
 VALJAVEC, Matija 39
 VARJAČIĆ, Lujo 148
 VARSAMELEO 142
 VASILJE, *bizantski car* 140
 VASILJEVA, Ljudmila 265, 270–272, 275,
 459, 460, 469, 470
 VASMER, Max 81
 VEBER TKALČEVIĆ, Adolfo 14, 21, 39, 58,
 62, 64, 66, 186, 188, 210, 225, 230, 232,
 235, 237–240, 242, 243, 319, 404, 412,
 447, 448
 VELČIĆ, Franjo 427
 VELČIĆ, Mirna 192, 210
 VÉRARD, Antoine 286
 VEREŠČAGIN, Mihajlovič Evgenij 137, 146
 VERGILIJE, Publije Maron 61
 VERKOVIĆ, Stefan 289
 VESELOVSKIJ, Stepan Borisovič 321
 VETRANOVIĆ, Mavro 34. 57, 73, 149, 150,
 165–167, 407, 449, 460
 VEŽIĆ, Vladislav 232, 243, 355
 VIDOVIĆ, Ana 356
 VIDOVIĆ, Ivan 356
 VINCE, Zlatko 233, 235, 243, 414
 VINKOVIĆ, Benedikt 370
 VITKOVIĆ, Ivan 233
 VODNIK, Branko 5, 27, 33, 45, 58, 73, 75, 76,
 93, 118, 127, 154–156, 166, 187, 210, 232,
 242, 419–422, 451, 455
 VODNIK, Valentin 187
 VODOPIĆ, Mato 332
 VOJISLAVLJEVIĆ, *dinastija* 140
 VOJISLAVLJEVIĆ, Mihailo 140
 VOJNOVIĆ, Ivo 356
 VOLTIC, Josip 39, 42, 233

VONČINA, Josip 166, 233, 239, 243
 VONDRAK, Josip 131, 132
 VORETZSCH, Carl 25, 30, 399
 VOSTRE, Simon 286
 VOZNJAK, Mychajlo 273
 VRANA, Josip 131–134, 142, 144, 146
 VRANČIĆ, Antun 195
 VRANČIĆ, Faust 232
 VRAZ, Stanko 39, 59, 62, 66, 74, 75, 77, 259,
 265, 359, 363
 VRČIĆ, Vjeko *fra* 304, 313
 VRHOVAC, Maksimilijan 332
 VRTÁTK, Jaroslav Anton 433
 VUJANIĆ, Milica 138, 146
 VUKOTINOVIĆ, Ljudevit 74
 VUKOVIĆ PODGARIČANIN, Božidar 247
 VUKOVIĆ PODGORIČANIN, Vićenc 247
 VULOVIĆ, Srećko 304, 306, 307, 310–313
 VYŠENSKII, Ivan 270

W

WAGNER Leopold, Max 176, 177, 180
 WATTENBACH, Wilhelm 120, 127
 WEISS, J. 381
 WIESNER, Ljubo 364
 WITSEN 372

Z

ZAGURIJA KOTORANIN, Jeronim 247

ZARADIJA KIŠ, Antonija 281, 284, 286, 288,
 290, 291, 293, 297, 299, 304, 311, 313,
 460, 470
 ZDZIECHOWSKI, Marian 77, 78
 ZEČEVIĆ, Divna 63, 353
 ZELIĆ-BUČAN, Benedikta 234, 243
 ZIEGEL 442
 ZIEGENGEIST, Gerhard 85, 87
 ZILINSKI, I. 273
 ZLATAR, Andrea 281, 299
 ZLATARIĆ, Dinko 256
 ZMAJEVIĆ, Andrija 39, 310
 ZMAJEVIĆ, Vicko 306, 312
 ZOIS, Sigmund 90
 ZORANIĆ, Petar 34, 417, 421, 424, 429, 430
 ZORE, Luka 39
 ZORIČIĆ, Petar 281, 320, 400
 ZRINSKI, Nikola 331, 408
 ZRINSKI, Petar 301, 311, 408, 463
 ZRINY, Miklos; vidi: Zrinski, Nikola
 ZWEIG, Stefan 322

Ž

ŽAGAR, Mateo 117, 121, 127, 460, 470
 ŽANIĆ, Ivo 281, 300
 ŽIVANČEVIĆ, Milorad 98, 99, 115, 395, 414
 ŽIVKOVIĆ, Dragoje 141, 146
 ŽUKOVSKI, Vasilij Andrejevič 82
 ŽUPANOVIĆ, Lovro 420–422, 424, 429

Kazalo

Riječ urednika 5

RADOVI SA ZNANSTVENOGA SKUPA

Radoslav Katičić: Vatroslav Jagić i hrvatski književni jezik 11

Nikica Kolumbić: Vatroslav Jagić kao autor povijesti hrvatske književnosti 25

Stjepan Damjanović: Kroatistika u Jagićevoj povijesti slavenske filologije 37

Josip Bratulić: Jagićeva izdanja staroslavenskih kanonskih tekstova 49

Miroslav Šicel: Književno-povijesni doprinos Vatroslava Jagića u časopisu *Književnik* 57

Tihomil Maštrović: Vatroslav Jagić i pjesnici hrvatskoga romantizma 71

Reinhard Lauer: Jagić i ruska književnost XVIII. stoljeća 81

Nina Aleksandrov-Pogačnik: Vatroslav Jagić između filologije i metodologije 89

Srećko Lipovčan: Vatroslav Jagić između ideje južnoslavenskog jedinstva i vlastitih znanstvenih uvida 97

Mateo Žagar: Struktura Jagićeve glagoljske paleografije 117

Milorad Nikčević: Jagićevo izdanje *Marijinskog evanđelja* (Berlin, 1883.) 129

Ines Srdoč-Konestra: Vatroslav Jagić o starim dubrovačkim piscima 149

Radoslav Katičić: Vatroslav Jagić und die Balkan-Kommission der Wiener Akademie der Wissenschaften 169

Ljiljana Kolenić: Leksik Jagićevih članaka 185

Branko Tošović: Einige syntaktische Anschauungen V. Jagićs 213

Diana Stolac: Vatroslav Jagić i riječki filološki krug 229

Vojislav P. Nikčević: Vatroslav Jagić o Vuku Stefanoviću-Karadžiću 245

Ljudmila Vasiljeva: Jagić i slavistička problematika Ivana Franka 265

<i>Antonija Zaradija Kiš</i> : Francuske veze Vatroslava Jagića (Pisma L. Legara V. Jagiću)	281
<i>Vanda Babić</i> : Jagićevi pogledi u kontekstu rasprava o bokokotorskim bugaršćicama	301
<i>Maria Rita Leto</i> : Jagićevi <i>Spomeni mojega života</i>	315
<i>Dubravko Jelčić</i> : Spomen na Jagića u svjetlu njegovih <i>Spomena mojega života</i>	325
<i>Ivan Pederin</i> : Prilog za životopis Vatroslava Jagića	329
<i>Antun Pavešković</i> : Korespondencija Vatroslava Jagića s Milanom Begovićem	345
<i>Robert Bacalja</i> : Jagićevi prikazi i ocjene novije hrvatske književnosti	353
<i>Martina Čavar</i> : Vatroslav Jagić o Jurju Križaniću	367
<i>Ernest Fišer</i> : Vatroslav Jagić i Varaždin	379
<i>Nevenka Košutić-Brozović</i> : Vatroslav Jagić i problemi književnog prevođenja	395
<i>Gorana Doliner</i> : Jagićev <i>Archiv für slavische Philologie</i> i prilozi za povijest hrvatske glazbe	417
<i>Ivan Pederin</i> : Pisma Vatroslava Jagića Louisu Legeru, Karelu Kadlecu i drugim praškim profesorima	431
DODATAK	
<i>Martina Čavar</i> : Nacrt za životopis Vatroslava Jagića	447
<i>Gerhard Neweklowsky</i> : Pozdravna riječ sudionicima Međunarodnoga znanstvenog skupa o Vatroslavu Jagiću na prvoj sjednici u Beču 1. listopada 2005.	453
<i>Ana Kapraljević</i> : Kronika Međunarodnoga znanstvenog skupa o Vatroslavu Jagiću	455
Program Međunarodnoga znanstvenog skupa o Vatroslavu Jagiću (Beč, 1. listopada 2005., Varaždin, 13.–15. listopada 2005.) . . .	465
Popis slikovnih priloga	473
N a p o m e n a	475
Kazalo imena	477

ZBORNİK O VATROSLAVU JAGIĆU

HRVATSKI KNJIŽEVNI POVJESNIČARI

Sv. 10./I.

GLAVNI UREDNIK:

prof. dr. sc. Tihomil Maštrović

TAJNIK UREDNIŠTVA:

mr. sc. Marinko Šišak

KOREKTURA:

Martina Ćavar, prof.

UDK KLASIFIKACIJA:

Ružica Grbešić, prof.

KAZALO IMENA:

Martina Ćavar, prof.

PRIJEVODI SAŽETAKA

NA NJEMAČKI:

Ljiljana Marjanović Cipek

RAČUNALNI SLOG:

Stjepan Ocvirk

TISAK:

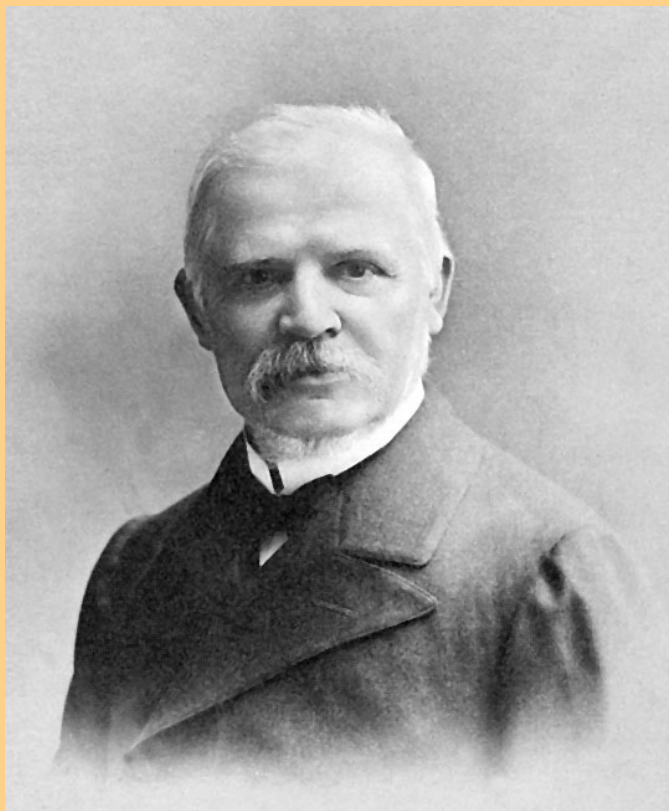
TOP DAN d.o.o.

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 637937.

ISBN 978-953-6682-67-6 (cjelina)

ISBN 978-953-6682-68-3 (Knj. 1)

Tiskanje ove knjige novčano je pomoglo Ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Hrvatske.

JAGIĆ, Vatroslav, (Varaždin, 6. VII. 1838. – Beč, 5. VIII. 1923.) najznačajniji je svjetski slavist druge polovice XIX. st. Gimnaziju je polazio u Varaždinu i Zagrebu a studij klasične filologije i njemačkog jezika u Beču. U Zagrebu je od 1860. do 1870. gimnazijski profesor. Sa F. Račkim i J. Torbarom 1864. pokrenuo je i uređivao znanstveni časopis *Književnik*. Doktorirao je 1871. na Sveučilištu u Leipzigu s disertacijom *Das Leben der Wurzel dê in den slawischen Sprachen*. Od 1872. profesor indoeuropeistike na Sveučilištu u Odesi, a od 1874. do 1880. u Berlinu profesor slavenske filologije, pa u Sankt Peterburgu (1880.–1886.) i Beču (1886.–1908.) gdje neprekidno djeluje sve do umirovljenja 1908. U Berlinu 1875. pokreće časopis *Archiv für slavische Philologie* kojeg je uređivao punih 45 godina. Pravi je član JAZU (danas: HAZU) (1869.), sanktpeterburške Akademije (1881.), austrijske Akademije (1888.), SAN (1888.), Češke akademije (1898.) i dr. Umire u Beču 5. kolovoza 1923., a pokopan je 12. kolovoza 1923., prema vlastitoj želji, u rodnom Varaždinu.

Kao povjesničar književnosti Vatroslav Jagić je dao važan prinos hrvatskoj književnoj historiografiji. U JAZU pokreće ediciju *Stari pisci hrvatski*, te uređuje njezinih prvih pet knjiga. Izdaje i komentira stare slavenske kodekse; 1867. tiskan je prvi svezak njegove *Historije književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga*; 1895. sintetski pregled *Ruska književnost u osamnaestom stoljeću*, u Vodnikovoj *Povijesti hrvatske književnosti* (1913.) objavio povijest glagoljske hrvatske književnosti, a 1917. tiska monografiju *Život i rad Jurja Križanića*. Najopsežnije je Jagićevo djelo *Povijest slavenske filologije, (Istorija slavjanskoj filologiji*, Petrograd, 1910., 961 str.).

AUTORI PRILOGA:

Nina Aleksandrov-Pogačnik

Vanda Babić

Robert Bacalja

Josip Bratulić

Martina Ćavar

Stjepan Damjanović

Gorana Doliner

Ernest Fišer

Dubravko Jelčić

Ana Kapraljević

Radoslav Katičić

Ljiljana Kolenić

Nikica Kolumbić

Nevenka Košutić-Brozović

Reinhard Lauer

Maria Rita Leto

Srećko Lipovčan

Tihomil Maštrović

Gerhard Neweklowsky

Milorad Nikčević

Vojislav P. Nikčević

Antun Pavešković

Ivan Pederin

Ines Srdoč-Konestra

Diana Stolac

Miroslav Šicel

Branko Tošović

Ljudmila Vasiljeva

Antonija Zaradija Kiš

Mateo Žagar